

Maanpuolustuskorkeakoulu

Sotahistorian laitos

Julkaisusarja 1, No. 17

RÄJÄHTÄVÄÄ TYHJYYTTÄ

SISSITOIMINTA SUOMALAISESSA SOTATAIDOSSA

Marko Palokangas

Maanpuolustuskorkeakoulu

Sotahistorian laitos

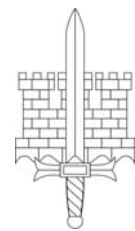
Julkaisusarja 1, No. 17

MARKO PALOKANGAS

RÄJÄHTÄVÄÄ TYHJYYTTÄ

Sissitoiminta suomalaisessa sotataidossa

Akateeminen väitöskirja, joka Maanpuolustuskorkeakoulun tutkimusneuvoston suostumuksella esitetään julkisesti tarkistettavaksi sotatieteiden tohtorin tutkintoa varten Maanpuolustuskorkeakoulun pääauditoriossa, Santahaminassa Helsingissä, perjantaina 23. toukokuuta klo 10.

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU
HELSINKI 2014

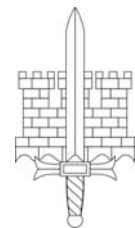
MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU
SOTAHISTORIAN LAITOS
JULKAISUSARJA 1: NO. 17

NATIONAL DEFENCE UNIVERSITY
DEPARTMENT OF MILITARY HISTORY
SERIES 1: NO. 17

RÄJÄHTÄVÄÄ TYHJYYTTÄ

Sissitoiminta suomalaisessa sotataidossa

MARKO PALOKANGAS

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU
Sotahistorian laitos
HELSINKI 2014

Marko Palokangas: Räjähävää tyhjyyttä
Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotahistorian laitos
Julkaisusarja 1: N:o 17
Väitöskirja

National Defence University, Department of Military History
Series 1: No.17
Doctoral dissertation

Tekijä: Majuri Marko Palokangas

Ohjaaja: Professori, kenraalimajuri (evp) Vesa Tynkkynen,
Maanpuolustuskorkeakoulu

Esitarkastajat: Dosentti Mikko Karjalainen,
Maanpuolustuskorkeakoulu

Sotatieteiden tohtori, everstiluutnantti Janne Mäkitalo,
Maasotakoulu

Vastaväittäjä: Dosentti, prikaatikenraali (evp) Pentti Airio,
Maanpuolustuskorkeakoulu

Kustos: Professori, kenraalimajuri (evp) Vesa Tynkkynen,
Maanpuolustuskorkeakoulu

Uusimmat julkaisut verkossa: www.doria.fi

ISBN 978-951-25-2548-5 (PDF)
ISSN 1456-5196

Teos on julkaistu painettuna kustannusosakeyhtiö Suomen Miehen kustantamana:
ISBN 978-952-9872-63-3 (sid.) / tarkemmat tiedot aukeamalla neljä.

Maanpuolustuskorkeakoulu – National Defence University
Sotahistorian laitos – Department of Military History

Sissipartion toimintaa talvisotaharjoituksessa Laatokan Karjalassa vuonna 1937.

KUSTANTAJA

Kustannusosakeyhtiö Suomen Mies

KUVAT

Puolustusvoimien Kuvakeskus, SA-kuvapalvelu, Sotamuseo, Kansallisarkisto
ja yksityiskokoelmat
(kuvalähde mainittu jokaisessa kuvassa erikseen)

KUVATOIMITUS

Marko Palokangas

ULKOASU, TAITTO, KANSI

Kalevantuli

PAINO

Waasa Graphics, Vaasa 2014

OIKEUDET

Marko Palokangas ja Kustannusosakeyhtiö Suomen Mies

ISBN

978-952-9872-63-3

Kirjan sähköinen versio ilmestynyt Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitoksen
julkaisusarjassa 1 (ISSN 1456-5196), ISBN 978-951-25-2548-5

KANNEN KUVA

Kannen kuvassa kadetteja Kadettikoulun järjestämällä sissileirillä Peurankajärvellä
3.–4.3.1980. Taustalla näkyvät myös eversti Veikko Koppisen kesällä 1960 laatima
asiakirja ”Sissisotamenetelmä” ja Pohjois-Suomen Sotilasläänin Esikunnan lausunto
sissikoulutuksen järjestelyistä vuodelta 1969.

Kuvat: Puolustusvoimat, Ermei Kannisen yksityiskokoelma ja Kansallisarkisto.

SISÄLLYS

LUKIJALLE	6
1. TUTKIMUSPERUSTEET.....	13
1.1. Sissitoiminta sotataidon historian tutkimuksen kohteena.....	13
Sotataidon teoriat ja suomalainen sotataito.....	17
Sotataidon historia sotatieteiden tutkimuskentässä	24
Tutkimusaiheen valinta ja tutkimuksen viitekehys.....	30
1.2. Tutkimusongelma ja kysymyksenasettelu	31
Käsittelytapa, jäsenys ja tutkimustehtävä.....	32
Rajaukset.....	34
1.3. Sovellettavat tutkimusmenetelmät	36
1.4. Käsitteistöstä	40
Sissitoiminnan käsitteistön alkuperä ja historia	40
Tutkimuksen peruskäsitteiden määrittely.....	45
1.5. Lähdeaineistosta	56
1.6. Sissisodankäynnin kansainvälinen taustahistoria ja juridinen asema	71
2. SISSITOIMINTA NELJÄNTENÄ TAISTELULAJINA.....	78
2.1. Suomalaisen sotalaitoksen ja sotataidon muotoutuminen itsenäisyyden alussa	79
Sissitoiminta Suomen itsenäisyyden alun ohjesäännöissä	84
Sotataidolliset pohdinnat sissitoiminnasta vallitsevan jääkäritaktiikan lisämausteena ...	89
Sissisota ja vapaajoukot taktiikan perusteissa	96
Sissitoiminnan ohjeistus ja sissiopas ennen talvisotaa	100
Neuvostoliiton partisaaniliike ja sen kyky vastata suomalaisten sissitoimintaan....	105
2.2. Yhteenveto sissitoiminnan kehityksestä vuosina 1918–1938	110
3. SISSITOIMINTAA JA TIEDUSTELUA VIHOLLISEN SELUSTASSA.....	116
3.1. Sissitoimintaa talvisodassa ja välirauhan aikana vuosina 1939–1941.....	117
Sekalaiset sissijoukot ja sissitoiminnan ohjeistus talvisodan alkaessa	118
Päämajan taktilliset yleisohjeet sissitoiminnasta talvisodan aikana	123
Talvisodan aikainen sissitoimintakoulutus ja kokemukset sissitoiminnasta.....	126
Sissitoiminnan kehittäminen talvisodan jälkeen	134

3.2.	Jatkosodan sissitoimintaa ja kaukopartiointia	138
	Kaukopartiointi ja muut tiedustelulajit edellyttivät sissitoimintakoulutusta	141
	Jatkosodan alun partiotiedustelua ja kaukopartiointia	146
	Asemasodan sissitoimintaa ja vihollisen partisaanitoimintaa	150
	Operaatio Metsähakkuut – Päämajan johtamaa sissitoimintaa.....	154
	Jatkosodan aikaisia kokemuksia ja oppeja sissitoiminnasta.....	159
	Kokemukset jalostuvat oppaaksi.....	164
3.3.	Aseiden hajavarastointi – jatkosodan viimeinen sissioperaatio	168
	Asekätkentä sotataidon näkökulmasta	173
3.4.	Yhteenveto sissitoiminnan kehityksestä vuosina 1939–1944	175
4.	SISSITOIMINTAA JA SISSISODANKÄYNTIÄ	180
4.1.	Sotien vaikea jälkitilanne ja varautuminen pahimpaan vuosina 1944–1946	181
	Puolustusrevisiokomitea ja pohdinnat puolustusperiaatteen muutostarpeista.....	186
	Aseiden liikamäärän kohtalo loi perusteet kenttäarmeijan varustamiselle	188
	Alueellisen puolustusajattelun lähtöaskeleet.....	194
	Sissitoiminnan ja -sodankäynnin opetus, koulutus sekä tutkimus vuosina 1945–1950....	197
	Alueellisen puolustusjärjestelmän voimallisempi kehittäminen 1950-luvulla.....	208
	Keskustelua, pohdintoja ja vaikutteita sissisodankäynnin käyttömahdollisuuksista ..	215
	Kirjoittelua ja tutkimuksia sissisodankäynnistä ja -toiminnasta vuosina 1951–1960..	218
4.2.	Sissitoimintaa ja sissisotaa.....	222
	Sodan ajan tarpeet jättevöttävät sissikoulutusta	222
	Sotataidollisen ajattelun muutos edellytti ohjesääntöjen ja oppaiden uudistamista ..	246
	Sissikoulutusopas ja sissiohjesääntö laadittiin koulutuksen tueksi.....	256
	Kaukotiedusteluun liittyvä laskuvarjo- ja sissitoimintakoulutus.....	268
	Veikko Koppinen – sissitoiminnan ideanikkari ja Räjähävän tyhjyyden isä	280
	Sissitoimikunta asetetaan tutkimaan Koppisen ehdotuksia ja Räjähävää tyhyyttä..	291
	Olavi Lopmeren ja sissitaktiikan tutkimusryhmän jatkotutkimukset.....	316
	Sissisodankäynti ylimmän päällystön opetustilaisuuksissa vuosina 1961–1966.....	328
	Yhteenvetoa sissiasioiden tutkimisesta, kirjoittelusta ja pohdinnoista vuosina 1961–1966..	330
4.3.	Yhteenveto sissisodan ja sissitoiminnan kehityksestä vuosina 1945–1966.....	335

5.	SISSITOIMINTA OSAKSI ALUEELLISTA TAISTELUA.....	344
5.1.	Kaappaushyökkäyksen uhkakuvasta yllätyshyökkäyksen torjuntaan	346
	Paikallispuolustuksen ja alueellisen sissitoiminnan kehittäminen	359
	Saaristosissitoiminnan mahdollisuudet kaappaushyökkäyksen torjunnassa	371
	Ristiriitoja käsitteiden merkityksestä ja tarkennukset uhkakuvaan.....	376
	Alueellisen puolustuksen taktillinen ohjeistus.....	386
	Kirjoittelu, tutkiminen ja pohdinnat sissitoiminnasta vuosina 1967–1983	391
	Sissijoukot ja käytännön sissitoimintakoulutus joukko-osastoissa 1970-luvulla....	402
5.2.	Sissitoimintaopas selvittää sissitoiminnan teoriaa ja käytäntöä	410
	Sotilasalueen sissitoiminnan kokeiluharjoitukset 1980-luvun alussa.....	416
5.3.	Yhteenveto sissisodan ja sissitoiminnan kehityksestä vuosina 1967–1983.....	424
6.	SYNTEESI – SISSITOIMINTA SUOMALAISESSA SOTATAIDOSSA.....	432
6.1.	Sissitoiminnasta sissisotaa ja päinvastoin.....	432
6.2.	Epilogi ja tarpeet jatkotutkimukselle.....	441
	EXPLODING WILDERNESS – GUERRILLA-TYPE ACTIVITY IN FINNISH MILITARY	
	THEORY AND ART	446
	LÄHDELUETTELO	460
	LIITE 1: SISSISODANKÄYNTIÄ JA SISSITOIMINTAA KÄSITTELEVÄT KANSALLISET	
	SOTAKOULUJEN TUTKIMUKSET, OPINNÄYTTEET JA TUTKIELMAT VUOSINA 1920–1983	510
	HENKILÖHAKEMISTO	531

LUKIJALLE

Sissisodankäynti, sissisota ja sissitoiminta ovat tutkimusaiheina mielenkiintoisia, tunteita herättäviä ja aina ajankohtaisia. Yleistäen voidaan todeta, että sissisodankäynnin menetelmät ovat olleet käytössä ihmiskunnan syntyajoista lähtien. Sissisodankäynnin menetelmät näyttävät säilyttävän asemansa osana ihmiskunnan evoluutiota ja sotataidon kehitystä myös tulevaisuudessa.

Kiinnostukseni sissiasioihin alkoi aivan sattumalta, kun vuonna 2003 vietin aikaani perehtyen sotatieteellisen keskuskirjaston ”aarteisiin”. Pelkistettyjen avohyllyjen loputtomista kirjariveistä silmiini osui vahingossa käsin sidottu, pölyinen mutta muuten hyväkuntoinen romaanikäsitelmä nimeltä *Räjähävä tyhjyys*. Hetken aikaa paksuhkoa nidettä selailtuani havaitsin sen olevan peräisin ajalta, josta minulla ei tuolloin ollut riittävästi tietoja, jotta olisin ymmärtänyt kirjoitelman laajemman kokonaisuuden. Lainasin tuon monistenipun ja luin sen ahnaasti kesälomallani. Ensimmäinen lukukokemus räjähtävästä tyhjyydestä oli suurta mielenkiintoa herättävä, sillä sivu sivulta tarinan kulku ja sisältö herättivät paljon kysymyksiä. Kuka tämän on kirjoittanut? Miksi tätä ei ole koskaan julkaistu? Milloin tämä on kirjoitettu? Mikä keskeinen asia tämän kaiken taustalla piilee? Mistä tässä kaikessa oikeastaan on kysymys ja mihin tämä kaikki liittyy? Asia jäi positiivisella tavalla kiusaamaan ja askarruttamaan mieltäni. Tästä lähti liikkeelle syvällisempi perehtyminen suomalaiseen sissitoimintaan.

Aloitin sissiasioden tutkimisen palvellessani Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitoksella kadettien sotahistorian opettajana. Aika oli tuolloin otollinen arkistotutkimukselle, sillä vuosina 2004–2007 silloisessa Sota-arkistossa oli tutkijoiden käytössä lähes kaikki sinne luovutettu puolustusvoimia koskeva materiaali myös salaisten asiakirjojen osalta. Sain tutkimukseni alussa menetelmällistä tukea Helsingin yliopistolta, missä professori Ohto Mannisen sotahistorian mainio teemaseminaari muodosti tärkeän foorumin tutkimusongelmiin liittyvään keskusteluun. Vuosien 2008–2011 aikana tutkin sissitoimintaa kahdella upseerin jatkotutkintokurssilla, tosin aivan eri kysymyksenasettelun pohjalta ja toisesta näkökulmasta kuin tässä väitöstutkimuksessa. Tutkivan aika ei mennyt hukkaan, mutta väitöskirjan kirjoittaminen työn ja perhe-elämän ohella tuntui venyttävän varsinaisen väitöstutkimuksen valmistumista. Muutaman vuoden jälkeen hain vuoden 2012 lopulla opinto-oikeutta Maanpuolustuskorkeakoulun sotatieteiden tohtoriohjelman. Saatuaani vuoden määräaikaisen tutkijaesiupeerin tehtävän Maanpuolustuskorkeakoululta, väitöstutkimukseni sai uutta tuulta purjeisiinsa. Joka tapauksessa tutkimus on nyt saatettu niiltä osin päätökseen, että saatoin jättää väitöskirjani esitarkastettavaksi ja painatusluvan saatuaani valmistautua varsinaiseen väitöstilaisuuteen.

Laajan ja osin melko haasteellisenkin tutkimuksen apuna on kuluneina vuosina toiminut lukuisia henkilöitä, joiden myötävaikutuksella työ eteni vaivoitta. Suurin kiitos ymmärryksestä, myönteisestä suhtautumisesta ja monista yksityiskohtaisista tiedoista on osoitettava työni ohjaajalle, professori, kenraalimajuri Vesa Tynkkyselle. Ilman hänen panostaan, vaativaa luonnetta, piinkovaa ammattitaitoa ja pitkämielisyyttä väitöstutkimus olisi saattanut jäädä jopa valmistumatta. Tutkimukseni käsikirjoitusta käsiteltiin myös kahdesti professori Vesa Tynkkysen johtamassa tohtoriseminaarissa, jonka kaikille osallistujille haluan osoittaa kiitokset saamastani vertaispalautteesta. Väitöskirjani esitarkastajia, dosentti Mikko Karjalaista ja everstiluutnantti, sotatieteiden tohtori Janne Mäkitaloa, haluan kiittää niistä rakentavista havainnoista, korjausesityksistä ja huomioista, joita he esittivät tarkastaessaan tekeväni synteisiä.

Tutkimus ja etenkin arkistotutkimus ovat pitkäjänteisyyttä sekä aikaa vaativia työskentelytapoja. Olen vuosien varrella viettänyt aikaa tutkimusta tehdessäni useassa eri arkistossa yhteenlaskettuna aikana varmuudella tuhansia tunteja. Näistä aikaa vieneistä kokemuksista olen rehellisesti ylpeä ja iloinen. Arkistotutkimus palkitsee, koukuttaa sekä nöyryyttää tutkijan mielenkiintoisella tavalla. Kiitokset entisen Sota-arkiston ja sittemmin Kansallisarkiston henkilökunnalle siitä palvelualltiudesta ja asiakasystävällisyydestä, joita sain osakseni istuessani yksinäisessä tutkijankopissa niin Sörnäisissä kuin Rauhankadullakin. Sota-arkistossa ja Kansallisarkiston Rauhankadun tutkijasalissa tutkijaa autettiin erittäin ammattitaitoisesti, mistä suuri kiitos eritoten tietopalvelusihteerin tehtävissä toimiville Eija Penttiselle, Sampo Peltoselle, Heikki Haloselle ja Ville Vuolteelle. Kiitokset myös puolustusvoimien salaista keskusarkistoa hoitavalle suunnittelija Ilkka Korhoselle.

Tasavallan presidentin arkistosäätiötä haluan kiittää valtavasta asiakasystävällisyydestä ja tavasta palvella tutkijaa kaikin puolin. Varsinaisen tutkimuksen lisäksi majoittuminen Orimattilan arkistossa, Urho Kekkosen entisessä huoneessa, saunominen savusaunassa sekä monet illat arkiston keittiössä keskusteluineen jäivät kokemuksina ikuisesti mieleeni. Kiitokset näistä kokemuksista sekä kaikesta pyyteettömästä avusta arkistonhoitaja Pekka Lähteenkorvalle ja arkistosihteerille Ari Mesivaaralle.

Puolustusvoimia ja rajavartiolaitosta haluan kiittää kaikesta siitä tuesta, jota olen saanut kuluneina vuosina. Pääesikunnan, Maavoimien Esikunnan, Maanpuolustuskorkeakoulun, Rajavartiolaitoksen Esikunnan sekä Raja- ja merivartiokoulun myönteisen suhtautumisen avulla pääsin tutustumaan sellaisiin luvanvaraisiin arkistoihin, joihin pääsy ei ole mikään itsestäänselvyys. Vaikka tutkimusluvan varaiset asiakirjat eivät sisältäneet mitään sellaista, joka voitaisiin yhdistää nykyiseen puolustusjärjestelmäämme tai operatiivisiin suunnitelmiin, ne olivat tutkimuksen kannalta ensiarvoisen tärkeitä aikalaislähteitä visusti salatulta kylmän sodan aikakaudelta. Kiitokset tältä osin avusta erityisesti Pääesikunnan suunnitteluosaston upseereista komentajakapteeni Antti Rainiolle ja majuri Jussi Toivaselle, Raja- ja

merivartiokulun tutkimuspäällikölle Markus Heiskaselle ja Rajavartiolaitoksen Esikunnan erityisasiantuntijalle Jouni Pyyllle.

Maanpuolustuskorkeakoulua haluan kiittää mahdollisuudesta tehdä tutkimusta sotatieteiden tohtoriorjelmassa vieläpä tutkijaesupseerin tehtävässä. Erityiskiitokset koulun tutkimusjohtajalle, professori Hannu Karille sekä hänen avustajilleen Olli Arolle ja Eelis Turjanmaalle. Tutkijaesupseeria ei kertaakaan jätetty yksin, ja apua sai aina kun siihen oli tarvetta. Lukuisia kollegoja sekä upseeriveljiä haluan kiittää tuesta monissa yksityiskohdissa sekä ongelmakohdissa, joiden kanssa painin toisinaan kovin yksin. Suurkiitos ohjauksellisesta tuesta kuuluu everstiluutnantti Antti Pajarille ja everstiluutnantti Kimmo Rajalalle. Todellisia sisätoiminnan ymmärtäjiä molemmat. Vaikka esimiehet ovat virkaurani puitteissa vaihtuneet alati tehtävieni myötä, olen lähes aina saanut heiltä kaiken tarvitsemani tuen. Erityiskiitokset ymmärryksestä ja tuesta eversti Petteri Joukolle ja everstiluutnantti Petteri Lampiselle, jotka molemmat olivat vahvasti mukana tutkimukseni syvissä kiemuroissa.

Lukuisat kadettiveljeni ja yleisesikuntaupseerikurssin ystäväni ovat saaneet tai pikemminkin joutuneet vuosien varrella kuuntelemaan tutkimukseeni liittyviä yksityiskohtia. Keskustelut ovat aina edesauttaneet minua, etenkin vaikeina hetkinä. Tästä myötämielisyydestä ja avunannosta tahdon kiittää erityisesti everstiluutnantti ja sotatieteiden tohtori Vesa Valtosta, komentajakapteeni Ville Vänskää, majuri Jarkko Pirkkalaista, majuri ja valtiotieteiden tohtori Jami Virtaa, majuri Sami Koverolaa, majuri Joakim Salosta sekä kapteeni Juha Ratista.

Ystävät ja harrastukset ovat tutkijan paras tuki silloin, kun aiheesta oli päästävä edes hetkeksi tauolle. Kiitos tiiviille ystäväpiirilleni sekä erityisesti Markunniemen monivuotiselle kesäkekkerikaartille. Parhaat ja läheisimmät siviiliystäväni Tero Koski, Toni Fohlin, Juho Luuko ja Tero Mellin ovat olleet monessa mukana, niin tässäkin tutkimuksessa. Lautasaaren Vapaaehtoinen Palokunta ry., Kerkesix ry., kiipeily, metsästys, juoksu ja monet muut liikunnalliset harrastukset toivat tutkijan arkeen kaivattua vaihtelua ja vastapainoa. Silloin kun veri kiertää jaloissa, kiertää se myös aivoissa.

Kylmän sodan historian asiantuntijoiden osuus tutkimusta ja etenkin aikakauden taustoja selvitellessä oli merkittävä. Suomen puolustus suunnitelmia, taktiikkaa ja operaatiotaitoa kylmän sodan ajalta tutkineiden osalta suuren kiitoksen havainnoista ja korjausesityksistä ansaitsevat eversti, dosentti Petteri Jouko ja kapteeniluutnantti Juuso Säämänen. Heidän asiantuntemustaan monissa yksityiskohdissa, etenkin kylmän sodan ajan historiantuntemuksessa on vaikea ylittää. Erityiskiitokset myös kaikille haastatteluun suostuneille sekä lukuisille tietoja antaneille henkilöille. Ihka oikeiden kylmän sodan veteraanien tuoma ajan henki rakentui tutkimukseen vain ja ainoastaan teidän avullanne. Sain käyttööni tärkeitä asiakirjoja ja yksittäisiä tiedonmurusia monista tutkimuskohteina olevista henkilöistä etenkin heidän sukulaistensa myötävaikutuksella. Tästä kiitokset erityisesti rouva Kaiju Kalliolle, rouva Krista Koppiselle, filosofian maisteri Sara Hännikäiselle, professori Ohto Manniselle, dosentti Pasi Tuunaiselle,

kenraaliluutnantti Ermei Kanniselle, kenraalimajuri Sami Sihvolle, kenraalimajuri Jukka Penaselle, eversti Sampo Ahtolle ja väepeli Timo Kalliolle.

Väitöskirjan luettavuuden kannalta suuri ansio käsikirjoituksen kieliasun tarkastamisesta ja lukuisista oikaisuista kuuluu toimituspäällikkö Pekka Salorannalle. Hänen pitkäaikainen kokemus ja tarkka virhesilmä olivat tarpeen kirjan lopullisessa painokuntoon saattamisessa. Englanninkielisen tiivistelmän osalta kiitokset käännöstyöstä ja tiiviistä yhteistoiminnasta suuntaan Maanpuolustuskorkeakoulun kielitoimialalle sekä erityisesti kieliasiantuntija, filosofian maisteri Annastina Reimsille. Kirjan kuvituksen osalta haluan kiittää Puolustusvoimien kuvakeskuksen arkistosihiteeri Päivi Vestolaa sekä Sotamuseon kuva-arkistonhoitaja Leena Sipposta.

Kirjan kustantamiseen vaaditaan aina taloudellisia resursseja. Tämän mahdollisti väitöskirjoja vähemmän julkaissut, mutta asiaan ennakkoluulottomasti suhtautunut Kustannusosakeyhtiö Suomen Mies. Kiitokset saumattomasta ja joustavasta yhteistyöstä kustantajan nimeämälle kustannustoimittajalle Jaakko Puuperälle sekä kirjan ulkoasusta ja taitosta vastanneelle mainostoimisto Kalevantulen Matti Vartialalle. Kirjan sanoma sekä tarina osana suomalaista sotataittoa, operaatiotaitoa ja taktiikkaa korostui huomattavasti, kun Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitos hyväksyi väitöskirjan julkaisusarjaansa.

Monivuotiseen väitöstutkimukseen vaaditaan aina taloudellisia resursseja. Tämän mahdollisti tutkijaan ennakkoluulottomasti suhtautuneet säätiöt ja rahastot. Kiitokset Jääkärisäätiölle, kauppaneuvos Werner Hacklinin Säätiölle, Suomen Marsalkka Mannerheimin Sotatieteelliselle Rahastolle sekä Maanpuolustuskorkeakoulun Tukisäätiölle kaikesta rahallisesta tuesta.

Tutkijan perhe on aina silloin kovilla, kun tutkimusta tehdään varsinaisen leipätyön jälkeen iltaisin, viikonloppuisin ja loma-aikoina. Jälleen kerran tämän on mahdollistanut perheeni vankkumaton tuki. Kiitos teille ymmärryksestä ja pitkämielisyydestä, rakkaimpani, kallempani ja sisseistä sitkeimmät Johanna, Vilhelm ja Iida. Ilman teitä olisi kaikki tämä jäänyt tekemättä. Haluan myös kiittää äitiäni Eija Palokangasta ja isääni Markku Palokangasta. Te olette aina luottaneet esikoispoikanne tekemisiin ja tukeneet minua monissa tempauksissani. Olkoon tämä jälleen yksi niistä, jonka olette olemassaolollanne avustaneet kunnialliseen päätökseen.

Haluan samalla omistaa tämän tutkimuksen ja väitöskirjan edesmenneelle sotasokealle isoisälleni everstiluutnantti Markus Vilhelm Palokankaalle. Hänen suorasekäisyytensä ja esimerkillisyys upseerina on ohjannut minua läpi tähänastisen urani. Papan henkinen perintö ja upseerin esikuva elävät vahvasti yhä ohjaten uraani jatkossakin. Vaikka et olekaan todistamassa tätä hetkeä kanssani, niin kiitokset Pappa Sinulle sinne pilvenreunalle!

Helsingissä 1.2.2014

Marko Palokangas

Alpo Marttisen johdolla laatimaa ohjetta "Long Distance Patrolling Under Subarctic Conditions: experiences in Russo-Finnish War 1939-1944" käytettiin 1950-luvulla yhdysvaltalaisien erikoisjoukkojen koulutuksessa, sillä se antoi käytännön kokemuksiin perustuvia malleja sekä neuvoja toiminnasta vihollisen selustassa. Kuvassa Jalkaväkirykmentti 61:n komentaja everstiluutnantti Alpo Marttinen on saapunut tarkastamaan asemia Tienhaaraan 25.6.1944.

RÄJÄHTÄVÄÄ TYHJYYTTÄ

Sissitoiminta suomalaisessa sotataidossa

”Siten on Suomessa ne kaksi perustekijää, jotka helpottavat sissien toimintaa: maasto, joka on kuin luotu sissejä varten, ja isänmaallinen väestö. Tuollainen toiminta on mahtava ase heikomman taistelussa ylivoimaa vastaan. Olisi anteeksiantamatonta, ellei heikompi käyttäisi hyväkseen tätä keinoa, kun suotuisat olosuhteet puhuvat sen puolesta.”

Karl Adaridi, 1925

■ Sotilasaikakauslehteen päätoimittaja ja sotahistorian innokas tutkija kenraalimajuri Hannes Ignatius kirjoitti edustamaansa lehteen arvion Karl Adaridin Sissitoiminta-kirjasta vuonna 1921.

1. TUTKIMUSPERUSTEET

1.1. Sissitoiminta sotataidon historian tutkimuksen kohteena

Tutkittaessa sotataitoa voidaan todeta, että kokonaisuutena se on satojen – jopa tuhansien vuosien – kuluessa kehittynyt ilmiö. Sama pätee taktiikkaan. Sissisodankäynti tai sissitoiminta eivät nekään ole nykyajan tai maailmansotien aikana syntyneitä sotataidon ilmentymiä. Sotahistoria osoittaa, että lukuisissa sodissa on taisteltu sissisodankäyntimenetelmiä hyödyntäen. Toisinaan sissitoiminnan hyödyntäminen taisteluissa on ollut hyvinkin runsasta, jolloin sodankäynti on saanut varsinaisen sissisodan luonteen. Joskus sissitoiminta on ollut vähäisempää, pääasiallisena tarkoituksenaan säännöllisten sotatoimien välitön tukeminen. Useimmiten sissisodankäyntimenetelmät näyttävät sotahistorian esimerkeissä, joissa miehitetyn maan kansa on taistellut miehittäjää vastaan. Sissisodankäynnin historia on olennaiselta luonteeltaan heikomman taistelua voimakkaampaa vastaan. Siten sissisodankäynti on sotataidon näkökulmasta kehittynyt tuhansien vuosien aikana yritysten ja erehdysten myötä nykyiseen muotoonsa.

Antiikin ja keskiajan sotahistoriassa on löydettävissä useita esimerkkejä sissien käytöstä. Gallialaisten ja germaanien taistelu roomalaisia valloittajia vastaan tai vuoristoheimojen ylläköet Hannibalin joukkoihin voidaan hyvin rinnastaa sissitoimintaan. Siitä, onko kyseessä tuolloin ollut järjestelmällinen sissisodankäynti vai alivoimaisen osapuolen ainoa keino vaikuttaa vastustajaan, voidaan toki olla montaa mieltä. Sotataidon historian ja sen tutkimisen näkökulmasta molemmat tulkinnat ovat yhtä oikeita ja vääriä. Sodankäyntimenetelmien ja sotataidon historian tutkiminen on aina aikasidonnaista ja näkökulmalähtöistä. Mikäli sotahistorian esimerkkejä sissisodankäyntimenetelmistä tulkitaan ylivoimaisen ja voittajaosapuolen näkökulmasta, on johtopäätös useimmiten erilainen kuin hävinneen ja alivoimaisen näkemys asiasta.¹

Uuden ajan sotahistoriassa sissisodankäynti yleistyi ja sai yhä järjestelmällisempiä muotoja. Kolmikymmenvuotisen sodan aikana vuosina 1618–1648 palkatuista onnenonkijoista muodostettujen osastojen päälliköitä kutsuttiin sisseiksi. Nämä sissiosastot tarjosivat palveluksiaan ja sodankäyntitaitojaan molemmille sodan osapuolille. Kansainvälisessä

”Sissisodankäynnin historia on olennaiselta luonteeltaan heikomman taistelua voimakkaampaa vastaan.”

¹ Katso esim. Ilmola, Paavo: Sissisota, sen edellytykset ja sodankäynnin suuntaviivat, Sotakorkeakoulu-
sa vuonna 1958 laadittu erillistutkimus, Helsinki 3.4.1959, s. 1–4, T 26965/F 20 sal, KA. Adaridi, Karl: Sissitoi-
minta. Helsinki 1925(a), s. 9–29.

sotahistoriassa sissejä esiintyi 1700-luvulla muun muassa Itävallan perimyssodassa vuosina 1740–1748, jolloin Fredrik Suuren joukot joutuivat luopumaan Böömin eteläosan valtaamisesta sissijoukkojen jatkuvan häirinnän vuoksi. Myös 1700-luvun lopun Ranskan vallankumoussotien yhteydessä sotahistoriankirjoitus mainitsee sissijoukot ja -toiminnan useaan otteeseen. Sissitoimintaa harjoitettiin sodan molempien osapuolten parissa niin laajasti, että se muutti ratkaisevasti ranskalaisten taktiikkaa ja joukkojen käyttöä. Kirjoitetun sotahistorian mukaan vasta kenraali Napoleon Bonaparten sotataidollinen osaaminen ja taktiset ratkaisut kukistivat vastustajan sissisodankäyntimenetelmiin perustuneen kansannousun.²

Sotataidon historia tarjoaa vastaavia esimerkkejä sissisodankäynnistä maailmanlaajuisesti myös 1800- ja 1900-luvulta. Uuden ajan sotataidon kehityksen kannalta merkittävimpiä olivat perustellusti Napoleonin Euroopassa vuosina 1803–1815 käymät sodat, joiden aikana kansannousun myötä syntyneitä sissisotaa käytiin ranskalaisia vastaan muun muassa Espanjassa ja Itävallassa. Suurarmeijoiden synty laajensi sota-äyttämöitä. Sota ulottui myös entistä enemmän rintamien takaiseen selustaan, jossa sotilaalliset, poliittiset, sosiaaliset, taloudelliset ja henkiset tekijät johtivat tavallisen väestön vastarintaan ja kansannousujen yleistymiseen.³

Tutkittaessa 1700- ja 1800-luvun aikana vaikuttaneiden merkittävien sotilaiden aikalaikirjoituksia sissisodankäynti näyttää aiheuttaneen monille ongelmia. Tuon ajan sotateoreetikoille oli ilmeisen kiusallista se, että partisaanit ja muut sisseiksi rinnastettavat aseisiin nousseet kansalaiset tulivat sotkemaan sota-äyttämöiden säännöllisiä ja lähinnä geometriaa muistuttavia taktisia kuvioita. Tästä näkökulmasta ei ole ihme, että monet aikakauden kenraaleista – Napoleonista myöten – olivat haluttomia tunnustamaan sissisodankäynnin arvon ja aseistettujen kansansoturien tai partisaanien taitavuuden. Toisenlaisiakin tulkintoja sissisodankäynnistä esiintyi. Sotataidon teoreetikkona myöhemmin tunnetuksi tulleen kenraali Carl von Clausewitzin mukaan kansansotien synty ja sissisodankäynnin yleistyminen 1700-luvulta lähtien oli historiallinen läpimurto, joka siirsi ja laajensi keinoitekoisiin muotoihin kangistuneen sodankäyntitaidon rajoja.⁴

Suomessa sissitoiminta ja sissisodankäynnin menetelmät ovat kauan olleet osa sotataittoa saaden jopa strategisia ulottuvuuksia – eräinä aikoina enemmän ja toisina taas vähemmän näkyvästi. Suomalaisessa kansanromantiikassa sissisodankäynti näyttäytyy lukuisissa tari-

2 Sama. Dupuy, Roger: Les Chouans, Hachette Littérature, coll. ”La Vie Quotidienne”, Paris 1997.

3 Seppänen, Esa: Sissisota – aikamme sota, Tampere 1971, s. 23. Ilmola (1958), s. 2, T 26965/F 20 sal, KA. Adaridi (1925a), s. 15–16.

4 Clausewitz, Carl von: Vom Kriege, V. Vehr’s Verlag, Berlin und Leipzig 1918, s. 492–499. Tarle, Eugene: Napoleon’s Invasion of Russia 1812, London 1942. Katso myös Seppänen (1971), s. 22. Adaridi (1925a), s. 15.

noissa ja kirjallisuudessa. Esimerkiksi Olaus Magnus Gothus kirjoitti 1500-luvulla pohjoisten kansojen historiasta, jossa kerrotaan muun muassa suksisuomalaisten käyttämistä sissitoimintaan rinnastettavista taistelumenetelmistä metsissä.⁵ Tarinat ja kirjoitukset 1500- ja 1600-luvulla vaikuttaneista sissipäälliköistä, kuten Pietari Niilonpoika Kylläisestä⁶ tai Juho Antinpoika Vesaisesta⁷ sekä Suomen sodan 1808–1809 aikaisista legendaarisista sissitoimintaa harjoittaneista Jacob Johan Rothista, Karl Johan Spooftista tai Olli Tiaisesta ovat vahvistaneet sissien sankarimainetta.⁸

Uuden ja nykyajan kansallisen sotataidon ilmentymänä sissitoimintaa voidaan perustellusti sanoa esiintyneen sotatoimissa ainakin Suomen sodassa 1808–1809, vapaussodassa vuonna 1918 sekä talvi- ja jatkosodassa vuosina 1939–1944. Kaikkia lueteltuja sotia yhdistää kuitenkin se, ettei sissitoiminta ollut kovinkaan säännönmukaista tai suunnitelmallista. Vasta 1950–1970-luvuilla Suomen puolustusdoktriiniin tehdyt muutokset ja alueellisen puolustusjärjestelmän pitkäkö kehitystyö vakiinnuttivat sissitoiminnan osaksi suomalaista sotataittoa.

Suomen sotilaallista puolustusratkaisua ja maasodankäynnin taktiikkaa luonnehdittiin elävästi 1960-luvun lopulla julkaistussa opetuspaketissa, jonka keskeinen tarkoitus oli avata alueellisen puolustusjärjestelmän perusteita koko yhteiskunnalle. ”Suurvallan ylivoima tulen suhteen on säännöllisissäkin sotatoimissa tasoitettavissa joukkojen hajauttamisella ja maastouttamisella, jolloin vihollinen ei löydä edullisia maaleja, sekä viemällä sissitoiminnalla ja miinasodalla oma tuli vihollisen keskuuteen. Liikkeen suhteen taas meidän on mahdollisimman tarkoin käytettävä oman maastomme tarjoamat mahdollisuudet vihollisen hidastamiseksi ja oman liikkeemme jouduttamiseksi. Taisteluryhmyksemme on oltava syvä vihollisen todennäköisten etenemisurien suunnassa ja jousitavan aktiivinen välimaastossa. Karhun tiellä on oltava siilejä ja kyljissä karhukoiria! Liikkuvia

”Suomessa sissitoiminta ja sissisodankäynnin menetelmät ovat kauan olleet osa sotataittoa saaden jopa strategisia ulottuvuuksia – eräinä aikoina enemmän ja toisina taas vähemmän näkyvästi.”

5 Magnus, Olaus: Suomalaiset Pohjoisten kansojen historiassa, Osa 1, Jyväskylä 2002, s. 30, 131, 137–138, 144–145, 201 ja 257.

6 Pietari Niilonpoika Kylläinen († noin 1510) oli ensimmäinen tunnettu Olavinlinnan vouti, joka torjui asemiesten ja kansan avustamana venäläisten hyökkäyksen vuonna 1495.

7 Juho Antinpoika Vesainen tai Juho Vesainen (n. 1540 – n. 1627) oli kansantarinoiden mukaan pitkänvihan aikainen suomalainen vapaustaistelija ja sissipäällikkö, joka taisteli joukkoineen Suomen kansan itsensä määrämisoikeuden puolesta. Katso esim. Ivalo, Santeri: Juho Vesainen, Porvoo 1925.

8 Katso esim. Kuosa, Tauno: Jokamiehen Suomen historia, osa III, Ruotsin vallan viimeinen kausi, 3. painos, 1963, s. 986–987. Lappalainen, Jussi T. – Ericson-Wolke, Lars – Pylkkänen, Ali: Sota Suomesta – Suomen sota 1808–1809, Helsinki 2007.

sotatoimia varten vihollisen etenemisen aktiiviseksi viivyttämiseksi ja ratkaisevien iskujen antamiseksi on nuorimmista ikäluokista muodostettava mahdollisimman tulivoimaisia liikkuvia yleisjoukkoja, kun taas vanhemmat ikäluokat voidaan aseistaa ja varustaa paikallisiin puolustustehtäviin ns. paikallisjoukoiksi. Paikallisjoukkojen tehtävänä on mm. maahanlaskujen rajoittaminen, hyökkäyskiilojen hidastaminen, selustan kohteiden suojaaminen sekä vihollisen voimien sitominen jättäytymällä sen selustaan sissitoimintaan. Vihollisen on kohdattava kaikkialla 'räjähtävä tyhjyys'.”⁹

Edellä olevassa kappaleessa on tiivistetysti esitetty alueellisen puolustusjärjestelmän toiminnallinen ydin sekä sissitaktiikan hyödyntämisen keskeiset periaatteet. Miten sissisodankäynnin keinot ovat päätyneet osaksi suomalaista sotataitoa, miten niitä on operaatitaidon ja taktiikan keinoin teoretisoitu ja kehitetty, mistä osatekijöistä kansallisesti ominen sissitoiminta on aikojen saatossa rakentunut ja mitä avaintekijöitä kansalliseen sissitaktiikkaan liittyy? Tässä sotatieteiden tohtorin väitöstudiumuksessa selvitetään sotataidon näkökulmasta sissitoiminnan kehityskaarta painottuen kylmän sodan aikakaudella rakennettuun alueelliseen puolustusjärjestelmään. Tutkimuksen innoittajana ja alkusysäyksenä voidaan pitää salanimen ”Viljami Korpi” takana ollutta Veikko Koppista, joka kirjoitti aiheesta 1950-luvun puolivälissä romaanikäsikirjoituksen *Räjähtävä tyhjyys*. Räjähtävä tyhjyys on samalla Veikko Koppisen lanseeraama käsite tavanomaisten sotatoimien osana tai niiden rinnalla tapahtuvasta suomalaisesta sissitoiminnasta vihollisen selustassa. Vaikka kyseessä on melko abstrakti kielellinen sanapari, se kuvaa erinomaisesti sissitoiminnan laajaa tarkoituspääosana 1950-luvulla aloitettua alueellisen puolustusjärjestelmän periaatteellista ja tavoiteltua pelotevaikutusta.¹⁰

Asetelmasta ja aiheesta erityisen mielenkiintoisen tekevät Veikko Koppisen henkilökuva ja voimakkaat näkemykset sissisodankäynnistä, joita hän peilaa kirjoituksessaan kahden *alter egonsa*¹¹, kirjailija Viljami Korven ja romaanin päähenkilön, eversti Savukorven, kautta. Aikoinaan 1950-luvun lopussa julkaisematta jääneen¹² kirjakäsikirjoituksen 17. luvussa

9 Maanpuolustuksen perusteet, Puolustusvoimain tehtävät ja mahdollisuudet rauhan ja turvallisuuden ylläpitämiseksi, puolueettomuuden suojaamiseksi ja aseellisen hyökkäyksen torjumiseksi, Helsinki 1968, Osa: Reserviupseerikoulutus, s. 11.

10 Korpi, Viljami (Koppinen, Veikko): Räjähtävä tyhjyys, Julkaisematon käsikirjoitus 1950-luvulta, säilytyspaikka Maanpuolustuskorkeakoulun kirjasto, no. 882417. Katso myös Koppinen, Veikko: Räjähtävä tyhjyys, alkuperäisestä 1950-luvun julkaisemattomasta käsikirjoituksesta toimittanut Marko Palokangas, Tampere 2012.

11 Alter ego (lat. toinen minä) tarkoittaa henkilön toista minuutta, toista persoonallisuutta tai persoonan sisällä oleva persoona. Termiä käytetään yleisimmin kirjallisuudessa analysoinnissa ja vertailussa kuvaamaan henkilöitä, jotka ovat persoonallisuudeltaan identtisiä.

12 Käsikirjoitusta ei aikoinaan julkaistu poliittisesti liian arkaluontoisena. Katso esim. Visuri, Pekka: Idän ja lännen välissä, Saarijärvi 2010, s. 53.

”Tyhjyyttä vastaan ei voi taistella” kuvataan räjähtävää tyhjyyttä seuraavasti: ”Räjähtävä tyhjyys oli eversti Savukorven mielilausuma, jota hän menestyksellä käytti antaessaan taktillisia ohjeita alaisilleen sissipiirien komentajille siihen aikaan, kun kertausharjoituksissa koulutettiin sissijohtajia alueenpäälliköistä partionjohtajiin asti. Tyhjyyttä vastaan ei voi taistella, sitä ei voi ampua tykillä, ei sarja-automaatilla eikä pommittaa ilmasta raketeilla. Räjähtävä tyhjyys on viholliselle vääryyttä ja petosta...”¹³

Räjähtävää tyhjyyttä tai ei, sissitoiminta on osana suomalaista sotataitoa tutkimisen arvoinen aihe. Sissitoiminnan ja sen historiallisen kehityskaaren tutkimisella voidaan selittää ja perustella useita suomalaisessa sotataidossa tapahtuneita muutoksia ja ratkaisuja. Tutkimusaiheella on jo pitkään ollut puolustusvoimissa ilmiesvä tilaus.¹⁴

Sotataidon teoriat ja suomalainen sotataito

Sotaa, sodankäyntiä ja sotataitoa on aikojen saatossa tutkittu ja teoretisoitu hyvinkin laajasti. Lukuisia sotateorioita yhdistää niiden perustuminen kokemukseen – sotiin ja sodankäyntiin. Napoleon Bonaparten kerrotaan todenneen aikoinaan, että ”sotahistorian opiskelu on ainoa menetelmä, jonka avulla voi tulla suureksi sotapäälliköksi ja käsittää sotataidon salaisuudet”. Vaikka Napoleonin esittämä johtopäätös on laajalti sotateoreetikoiden parissa vahvistettu, se ei ole ainoa tae sotataidon monimuotoisuuden tutkimiseen tai ymmärtämiseen. Suurin vaara väärin johtopäätösten tekemiseen historiantutkimuksen keinoin piilee juuri ajallisessa ulottuvuudessa, sillä sotataito ja sodankäynnin ilmentymät ovat vahvasti sidoksissa omaan aikaansa ja ympäröivän yhteiskunnan kulttuuriin – aikakautensa ihmiseen.¹⁵

Sotataidon määritelmä ja sen historialliset piirteet eivät ole täysin yksiselitteisiä. Sotataidon käsite on aikojen saatossa muuttunut, sillä sen määrittelyt poikkeavat toisistaan eri aikoina ja eri maissa. Taktiikan professorina toiminut eversti Pasi Kesseli on todennut asian varsin osuvasti: ”Yleispätevää sotataidon määritelmää ei pystyttäne rakentamaan, eikä sel-

13 Koppinen (2012), s. 120–121.

14 Syksyllä 1999 Maanpuolustuskorkeakoulun Taktiikan laitoksen silloinen tutkimusryhmän johtaja Vesa Tynkkynen teki esityksen Suomen Marsalkka Mannerheimin Sotatieteelliselle Rahastolle suomalaisen maasodankäynnin taktiikan tutkimusprojektista, jonka tarkeysjärjestyksessä kolmas osatutkimus oli esityksessä ”Sissitaktiikka suomalaisessa sotataidossa”. Laaja taktiikan kehittymisen kokonaistutkimus jäi tuolloin rahaston linjauksen ja tuen puutteen vuoksi aloittamatta. Karjalainen, Mikko: Marskin salattu rahasto – Suomen Marsalkka Mannerheimin Sotatieteellinen Rahasto 1937–2012, Porvoo 2012, s. 90–91.

15 Katso esim. Ahto, Sampo: Sotataito, Strategian käsikirja, Helsinki 1983, s. 121–124. Mäkitalo, Janne: Partisaanisodasta alueelliseen puolustusjärjestelmään – jugoslavalaisen sotataidollisen ajattelun kehittyminen toisen maailmansodan jälkeen (diss.), Tampere 2012, s. 16–22.

laiseen liene tarvettakaan, vaikkakin sotilaita on aika ajoin kiehtonut mahdollisuus jäsentää taistelua jollain tavalla.¹⁶ Sotataito voidaan siten ymmärtää monella tavalla, mutta yleisin määritelmä sotataidosta selittää sen taidoksi johtaa sotavoimia sodan päämäärien saavuttamiseksi. Tavallisimmin sotataito jaetaan nykyisin strategiaan, operaatiotaitoon ja taktiikkaan sekä puolustushaaroittain eriytyvään sotataitoon.¹⁷

Uuden ajan sotataidon teoreetikoista yksi tunnetuimmista lienee kenraali Carl von Clausewitz, jonka mukaan sotataito on ”taitoa käyttää käytettävissä olevia keinoja ja välineitä taistelutoiminnassa”. Von Clausewitz laajensi sotataidon käsitettä lisäten siihen kuuluvaksi myös sotaan valmistautumisen, kuten sotavoimien ja miesvoiman muodostamisen, aseistamisen, varustamisen, kouluttamisen ja niin edelleen.¹⁸ Von Clausewitzin näkemykset ja periaatteet sotataidosta esiintyvät hieman eri sanoin muotoiltuina lähes kaikissa sotataitoa käsittelevissä tutkimuksissa.

Sotataito on kansainvälisistä suuntauksista huolimatta kuitenkin aina sidoksissa myös kansallisiin erityispiirteisiin. Suomalaisen sotilaallisen ajattelun tutkimus on asemoitava käsitteellisesti ymmärrettävään kokonaisuuteen. Kansalliset lähtökohdat ja perusarvot määrittelevät suomalaisen sotataidon olemassaolon tai sen olemattomuuden. Ehkä juuri siksi voidaan esittää perustavaa laatua oleva kysymys siitä, onko suomalaista sotataitoa vai onko se enemmänkin taktista osaamista. Käsitteiden suhdetta toisiinsa sekä niiden teoreettista olemassaoloa ja käytännön ilmentymiä on pohdittu aiemminkin. Etenkin 1920- ja 1930-luvulla eri sotateoreetikoiden kirjoituksia ja pohdintoja sotataidosta tehtiin useita. Itsenäisyyden alun taktiikan kehityksen saksalaissuuntaus näyttäytyy etenkin Carl von Clausewitzin kirjoitusten tulkitsemisena.¹⁹

Sotataidon historia oli Suomen itsenäisyyden alkuvuosina niin merkittävä tutkimuskohde, että aiheesta julkaistiin kymmenen vuoden kuluessa kaksi samannimistä kirjasarjaa. Kenraali Karl Adaridin²⁰ neliosainen *Sotataidon historia* ei niinkään syvenny itse sotatai-

16 Kesseli, Pasi: Sotataito, Maanpuolustuskorkeakoulu – Defensor Patriae 2/2005, Helsinki 2005(b), s. 9.

17 Yleisen sotataidon lisäksi puhutaan myös meri-, ilma- ja maasotataidosta. Ahto (1983), s. 121–124.

18 Clausewitz (1918), s. 67–75.

19 Katso esim. Adaridi, Karl: Sotataidon historia, osat I–IV, Helsinki 1920–1922. Hannula, J. O.: Sotataidon historia, osat I–III, Helsinki 1930–1933. Hannula, J. O.: Clausewitz, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1927, s. 21, SKK 1/38, KA. Olkkonen, Hannes: Taktiikan perusteet, Helsinki 1928.

20 Avgust Karl Mihajlovič Adaridi, venäläinen kenraaliluutnantti, joka eli vuosina 1859–1940. Jäättyään Venäjän armeijasta eläkkeelle vuonna 1915 ja muutettuaan asumaan Suomeen vuonna 1919 Adaridi teoretisoi useissa 1920-luvun kirjoituksissaan eri sodankäyntimuotoja ja sotataidon historiaa myös suomalaisesta näkökulmasta. Hänen kirjoituksiaan käännettiin myös suomen kielelle etenkin itsenäisyyden alkuvuosina, joista yhtenä esimerkkinä ovat sotataidon historiaa ja sissitoimintaa käsittelevät kirjat.

don syy-seuraussuhteiden syvempään tutkimukseen, vaan pyrki selittämään sotataidon kehitystä sotahistorian tarjoamien esimerkkien kautta. Adaridin mukaan ”...teoksen tarkoituksena on esittää mahdollisimman suppeassa muodossa sotataidon kehitys eri aikakausina, seurata sen historiallista kulkua ja niin paljon kuin mahdollista selvittää tähän kehityskulkuun vaikuttaneita syitä”. Mitä ilmeisimmin kirjoittaja tunnisti ne vaikeudet, joita monisäikeisen sotataidon historian esittämisessä ilmeni, sillä jo esipuheessa hän toteaa, ettei täyttä kattavuutta sotataidon kehityksestä ilman kirjan käytettävyyden heikkenemistä voida saavuttaa.²¹

Vaikka Adaridin teosta pidettiin aikakautensa ensimmäisenä sotataidon historian oppikirjana, kirjasarja sai osakseen ulkopuolista aikalaiskriittikää. *Sotilasaikakauslehd*en silloinen päätoimittaja ja sotahistorian innokas tutkija kenraalimajuri Hannes Ignatius kirjoitti edustamaansa lehteen arvioinnin Adaridin kirjasta vuonna 1921. Arvioinnissaan Ignatius takertuu muutamaa sotataidon olemusta käsittelevään kohtaan, joissa hänen omat johtopäätökset ovat ristiriidassa Adaridin kirjoitusten kanssa. Ignatius suomii eritoten Adaridin tulkintaa sotataidon tieteellisyydestä ja lainalaisuuksien olemassaolosta. Ankaran vastalauseen Ignatius esittää myös Adaridin näkemyksestä, jonka mukaan ”sotataito on mitä läheisimmässä yhteydessä kansojen yleisen sivistyksen kanssa...”. Ignatius korostaa, että ”kyllä monet muutkin vaikuttimet määräävät sotataidon kehityksen; esim. kansan siveellinen kunto, sen maantieteellinen ja historiallinen asema vaikuttavat sotataidon kehitykseen usein enemmän kuin sivistys, siitä on juuri sotahistoriassa monta valaisevaa esimerkkiä”. Kaikesta kritiikistä huolimatta Ignatius antaa tunnustusta suomenkielisen kirjan synnystä.²²

21 Adaridi (1920), s. 5.

22 Ignatius, Hannes: Sotakirjallisuuden arvostelua, *Sotilasaikakauslehti* 1/1921, s. 25–30. Katso myös Kemppi, Jarkko: Suomalaisen sotataidon kehittyminen vuosina 1918–1924, Helsinki 2006, s. 13–19.

SOTAMUSEO

■ Napoleon Bonaparten kerrotaan todenneen aikoinaan, että ”sotahistorian opiskelu on ainoa menetelmä, jonka avulla voi tulla suureksi sotapäälliköksi ja käsittää sotataidon salaisuudet”.

Vuosina 1927–1939 Sotakorkeakoulussa strategian ja sotahistorian opettajana toiminut majuri Joose Olavi Hannula sivuaa sotataidon käsitteproblematiikkaa Carl von Clausewitzia käsittelevässä diplomityössään vuodelta 1927. Hannula toteaa tutkimuksessaan, ettei ”... strategialla ja taktiikalla voi olla itsenäistä, toisistaan riippumattoman taidon luonnetta, vaan ainoastaan tietyn kokonaisuuden osina on niillä merkityksensä”.²³ Hannulan sotataidolliset tutkimukset saivat ansaitsemansa jatkon vuosina 1930–1933 julkaistussa kolmiosaisessa *Sotataidon historia* -teoksessa.²⁴

Vuonna 1928 julkaistu kirja *Taktiikan perusteet* luo nimensä mukaisesti perusteita kansalliselle taktiikalle ja sen ymmärtämiselle. Taistelukoulun johtajana toimineen jääkärimajuri Hannes Olkkosen kirjoitustyyliä ilmenee vahvasti clausewitzlainen ajattelutapa. ”Oppi sodankäynnistä jaetaan strategiaan (sotataitoon) ja taktiikkaan (taistelutaitoon). Strategia on oppi sodan voittamisesta ja taktiikka taas oppi taistelun voittamisesta, mutta molemmat ovat kuitenkin toisiinsa mitä kiinteimmin sidotut. Strategian ja taktiikan välille ei voida vetää minkäänlaista jyrkkää rajaa, vaan ne kulkevat aina käsi kädessä.”²⁵

Itsenäisyyden alkuvuosikymmeninä sotataito ja sen kansallinen tulkinta määriteltiin melko vankasti Carl von Clausewitzin kirjoituksiin nojautuen. Heti talvisodan jälkeen vuonna 1940 julkaistiin Suomessa eripainos *Ison tietosanakirjan* keskeisistä sotaa koskevista käsitteiden määrittelmistä. Yksi määritellyistä käsitteistä oli sotataito, josta kirjoitettiin seuraavasti: ”Sotataidolla tarkoitetaan sotavoimien tarkoituksenmukaista johtamista sodan aikana sekä tarpeellisten valmistelutöiden suorittamista rauhan aikana. Laajasti ottaen sotataitoon kuuluvat sekä strategia että taktiikka, ahtaammin ymmärrettyinä vain strategia.” Taktiikkaa kuvattiin taidoksi käyttää sotaväen yksiköitä, aselajeja ja aseita taistelun voittamiseksi. Strategia oli taitoa luoda suurten joukkojen keskityksellä ja laajoilla sotaliikkeillä edulliset olosuhteet yksityisten taistelujen käymiseksi sekä taistelun päätyttyä voitoksi käyttää tulosta hyväksi sodan voittamiseksi. Määritelmän mukaan ”tarkan rajan vetäminen strategian ja taktiikan välille on mahdotonta.” Sotataidon nähtiin 1940-luvulle tultaessa pysyneen pääperiaatteiltaan samanlaisena, jossa lähinnä liike ja taistelun suoritus tapa edustivat muun muassa asetekniikassa tapahtunutta muutosta.²⁶

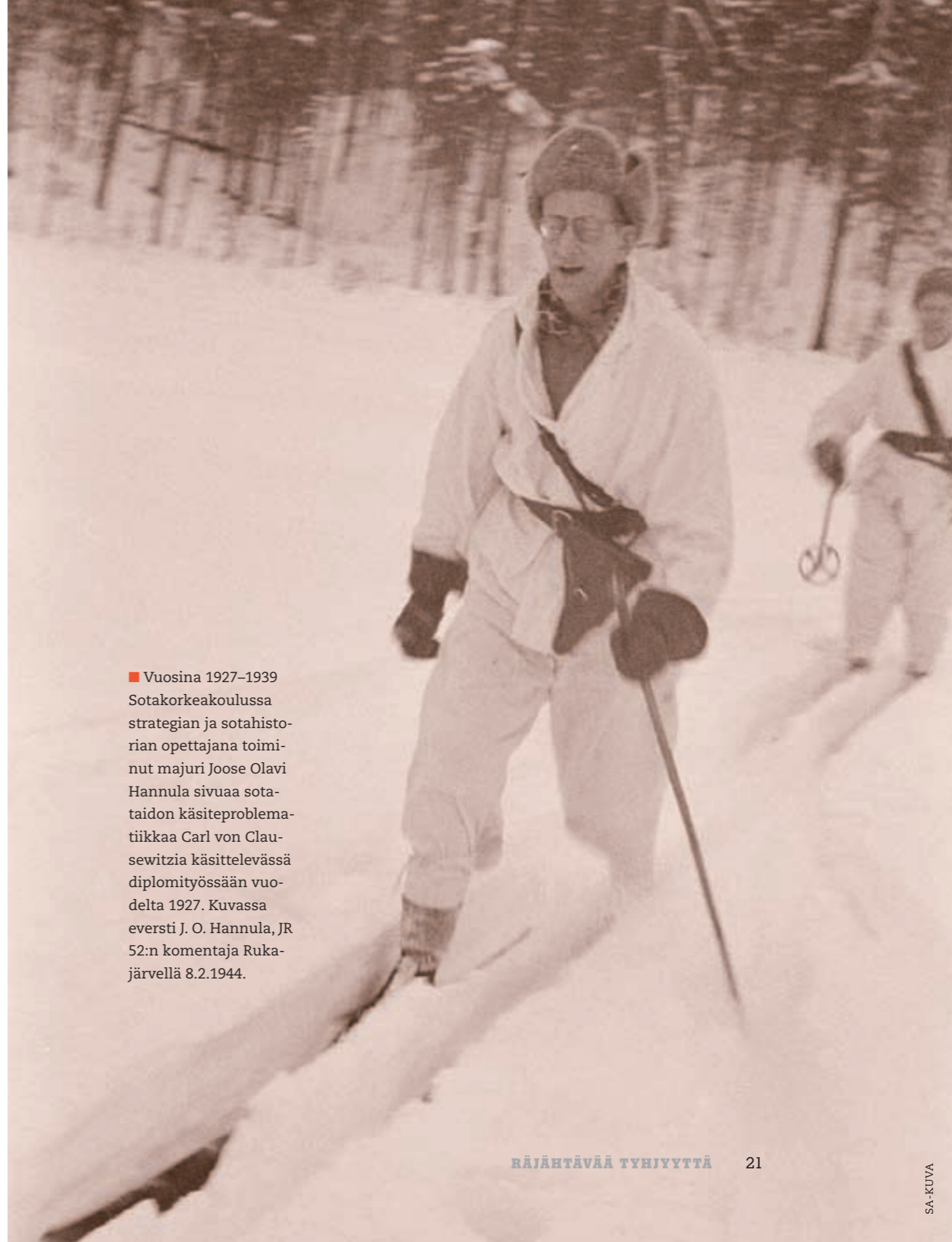
Vaikka sotataidon klassinen kahtiajako strategiaan ja taktiikkaan sai uusia piirteitä operaation ja operaatiotaidon käsitteistä, kirjoitti toinen maailmansota tarkentamaan sotataidon kansallista määritelmää. Talvisodan jälkeen julkaistussa *Suomen sotahistoria* -teoksen

23 Hannula (1927), s. 21, SKK 1/38, KA.

24 Hannula (1930–1933).

25 Olkkonen (1928), s. 10–11.

26 Eripainos *Ison tietosanakirjan* kirjoituksista: ”sotataito”, Helsinki 1940, s. 3.

■ Vuosina 1927–1939 Sotakorkeakoulussa strategian ja sotahistorian opettajana toiminut majuri Joose Olavi Hannula sivuaa sotataidon käsitteproblematiikkaa Carl von Clausewitzia käsittelevässä diplomityössään vuodelta 1927. Kuvassa eversti J. O. Hannula, JR 52:n komentaja Rukajärvellä 8.2.1944.

ensimmäisessä osassa kirjan kirjoittanut Martti Santavuori toteaa sotataidon sisältävän kansoja yhdistäviä piirteitä. Mitä ilmeisimmin maailmansota ja sen kokemukset korostivat sitä, että eri maat ja niiden armeijat ottavat sotataidollisia vaikutteita toinen toisiltaan. Etenkin sodan hävinneet osapuolet etsivät vaikutteita voittajilta.²⁷ Lieneekö sotien 1939–1944 kokemuksilla osuutta siihen, että vuonna 1953 julkaistussa *Sotilaskielen sanakirjassa* sotataito määritellään mielenkiintoisesti voittamisen näkökulmasta? Väinö Oinosen sanakirjassa sotataito on ”*strategia, taito johtaa sotavoimia tarkoituksenmukaisesti koko sodan voitolliseen loppuun saattamiseksi.*”²⁸

Sotakorkeakoulussa yleisen taktiikan opettajana sotien jälkeen toiminut majuri Leevi Välimaa kirjoitti vuonna 1954 teoreettisen tutkielman, jossa hän pohdiskelee sotataidon ja so-

dankäynnin käsitteitä sekä niiden välisiä suhteita. Välimaa avaa problematiikkaa *Tiede ja Ase* -vuosikirjassa julkaistussa artikkelissa *Operatiivinen – taktillinen*, jonka loppulauseessa kirjoittaja toteaa, että ”*yksiselitteistä ja käsitteellisesti täysin täsmennettyä määritelmää ei ole pystytty aikaansaamaan...*”. Välimaan mukaan strategia hallitsee sotilaallista toimintaa alusta loppuun sisältäen operaatioita, jotka muodostuvat taktillisista toimintasarjoista. Yhtäältä Välimaa valottaa käsitteiden eroavuuksia ja suhdetta toisiinsa sotahistorian esimerkkien kautta, mutta toisaalta eri maiden ja sotateoreetikoiden suunta-

**”Vaikka sotataidon klassi-
nen kahtiajako strategiaan
ja taktiikkaan sai uusia piir-
teitä operaation ja operaa-
tiodon käsitteistä, kir-
voitti toinen maailmansota
tarkentamaan sotataidon
kansallista määritelmää.”**

usten myötä.²⁹

Myös Vesa Tynkkynen pohdiskelee väitöskirjassaan käsitteiden *strategia – operaatiotaito – taktiikka* rajoja ja suhteita. Tynkkynen käyttää tutkimuksensa teoreettisena lähtökoh-
tana sotataidon jakamista von Clausewitzin kirjoitusten mukaan strategiaan ja taktiikkaan, mutta päättyy laajan lähdeaineiston perusteella johtopäätökseen, jonka mukaan suomalais-

ta sotilaallista ajattelua ja käsitteiden jaottelua ovat teorioiden lisäksi ohjanneet käytännön kehitys ja kokemukset sodista. Tynkkynen mukaan itsenäisyyden alkuvuosikymmenten aikana ymmärretty *strategia* muuttuu kehityksen myötä 1950-luvulle tultaessa huomattavasti laajemmaksi kokonaisuudeksi. Alueellinen puolustusjärjestelmä strategisen ajattelun perustana sekä kokonaismaanpuolustus käsitteenä valottavat toisen maailmasodan jälkeisen ajan kansallista kehitystä varsin osuvasti. Sen sijaan taktiikka muuttui itsenäisyyden ensimmäisinä vuosikymmeninä käytännön ajattelussa huomattavasti enemmän. Tynkkynen tulkinnan mukaan von Clausewitzin kahtiajako strategiaan ja taktiikkaan oli suomalaisessa talvisotaa edeltäneessä ajattelussa muotoutumassa nelijaollisesti *strategiaan – operaatiotaitoon – taktiikkaan – taistelutekniikkaan.*³⁰

Koko Suomen itsenäisyyden ajan Carl von Clausewitzin kirjoitukset sodankäynnistä ovat näemmä tarjonneet kansainvälisiä lähtökohtia kansallisemmän perustan sotataidon määrittelemiseen ja kehittämiseen.³¹ Kokonaisuutta tarkastellen voidaan todeta, että suomalaisen sotataidon periaatteet ja ilmentymät eivät juuri poikkea yleismaailmallisen sotataidon periaatteista.³² Suomalaisessa sotataidossa eroavuuksia kansainvälisiin piirteisiin on kuitenkin löydettävissä, etenkin paikallisten erityisolojen³³ tarkoituksenmukaisessa hyödyntämisessä sodankäynnin kaikilla tasoilla.

Tämä väitöstutkimus perustuu teoreettiseen lähtökohtaan siitä, että suomalainen sotataito on olemassa oleva kokonaisuus, jonka yhdessä muodostavat kansallinen puolustusperiaate eli yleinen asevelvollisuus, sotilaallinen liittoutumattomuus, koko maan puolustamisen periaate, sekä eri aikakausina hyväksytyt ja sovellettu strategia, operaatiotaito, taktiikka ja taistelutekniikka.

**”Tämä väitöstutkimus
perustuu teoreettiseen
lähtökohtaan siitä, että
suomalainen sotataito on
olemassa oleva kokonai-
suus, jonka yhdessä muo-
dostavat kansallinen puo-
lustusperiaate eli yleinen
asevelvollisuus, sotilaalli-
nen liittoutumattomuus,
koko maan puolustami-
sen periaate, sekä eri ai-
kakaussina hyväksytyt ja
sovellettu strategia, ope-
raatiotaito, taktiikka ja
taistelutekniikka.”**

27 Santavuori, Martti: Suomen sotahistoria, I osa, Helsinki 1941, s. 5–6. Katso myös Kemppe (2006), s. 18.

28 Oinonen, Väinö: Sotilaskielen sanakirja, II osa, N–Ö, Helsinki 1953, s. 596.

29 Välimaa, Leevi: Kalervo, nimikirjanote n:o 46511, KA. Välimaa, Leevi: Operatiivinen – taktillinen, *Tiede ja Ase* 12/1954, s. 35–77. Katso myös SKK:n n:o 321/5a/4.4.1955, T 20172/F 124, KA. ”Operatiivinen ilmaisee operaatioalueella tapahtuvaa johtamis-, taistelu- ja muuta toimintaa yhtymälle määrätyn tehtävän tai päämäärän saavuttamiseksi sekä osoittaa toiminnan suuruusluokkaa taktillisen yläpuolella ja strategisen alapuolella (L. K. Välimaa).” Vertaa myös PE:n n:o 994/Ohjstso/8b/9.3.1956, T 20173/F 138, KA. ”Vähimmin entinen, vakiintunut käytäntö muuttuu, kun taktiikka-käsite pysytetään entisellään, strategia rajoitetaan käsittämään sodan sotilaallista johtotaitoa, jota sillä aina on ymmärrettykin, ja sen yläpuolelle sijoitetaan viimeaikaisen kehityksen käännettävänä totaalisen sodan johtotaito, jossa politiikka, taloudelliset näkökohdat, strategia jne. ovat tekijöitä (T. V. Viljanen).”

30 Tynkkynen, Vesa: Hyökkäyksestä puolustukseen (diss.), Joutsa 1996, s. 9–13 ja 383–389.

31 Katso esim. Tynkkynen (1996), s. 9–13 ja 383–389. Ahto (1983), s. 124.

32 Katso esim. Rajala, Kimmo: Suomalaisen sotataidon yleiset periaatteet toisesta maailmansodasta alueelliseen puolustukseen ja vertailu Ruotsiin, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1997, Sotahistorian laitos, MPKK.

33 Tässä yhteydessä erityisoloilla tarkoitetaan maantieteellistä toimintaympäristöä ja vuodenaikoja mukailevia olosuhteita.

Sotataidon historia sotatieteiden tutkimuskentässä

Sotilaita ja sotateoreetikoita on jo vuosisatoja askarruttanut kysymys, onko sotataito tiedettä vai taitoa. Etenkin järkipäisen valistuksen vuosisadalla eli 1700-luvulla, sotataitoa pyrittiin selittämään säännönmukaisuuksia noudattavan tieteen avulla. Lukuisat sodat kuitenkin osoittivat sotateoreetikoille viimeistään Napoleonin sotien jälkeen, ettei sodankäyntiä inhimillisenä toimintana ohjanneet ainoastaan rationaaliset tekijät tai matematiikka. Sattumaa ja moninaisia kitkatekijöitä ei kyetty selittämään tieteen keinoin tai sen avulla. Napoleonin itsensä kerrotaan todenneen: ”*Matematiikka ei käy. Itse Newtonkin olisi kauhistunut kaavaa, joka sotataidosta pitäisi esittää.*”³⁴

Viimeistään 1900-luvun kuluessa on sotavoimien parissa tunnustettu, että tieteestä ja sen sovelluksista voi olla merkittävää hyötyä sotataidon kehittämiseksi. Ihmisellä on aina ollut tarve selittää ja etsiä sodasta säännönmukaisuuksia ja yleispäteviä periaatteita. Tietyiltä osin esimerkiksi taktiikassa esiintyy säännönmukaisuuksia, mutta sodankäynnissä ne ovat vain osa laajaa ja monimutkaista kokonaisuutta. Vaikka voimasuhteiden perusteella voidaan tehdä suuntaa-antavia päätelmiä ja jopa ennakoita tappiota matemaattisten simulaatioiden avulla, ei tiede hyödynnettävyydestään huolimatta kata sotataidon syvintä olemusta inhimillisenä toimintana. Sotaa ja sotataitoa ei voida selittää ainoastaan kvantitatiivisin menetelmin, sillä vailla inhimillisiä tekijöitä määrälliset tutkimustulokset ovat vain keskiarvoja. Tiedettä, taitoa vai yhdistelmä molempia? Varmaa on, että tämän kysymyksen käsittely sotataidon olemuksesta jatkuu yhä sotatieteiden tutkimuksessa.

Tieteen määrittelyä tarkoittavan todellisuuden ilmiöiden ja niiden välisten suhteiden järjestelmällistä ja arvostelemaa tutkimusta sekä sen avulla saatua tietojen jäsentynyttä kokonaisuutta.³⁵ Tiede pyrkii selvittämään todellisuuden rakennetta kokeellisten ja teoreettisten menetelmien avulla. Suomessa tiedettä harjoitetaan eli tutkitaan yliopistoissa ja tiedekorkeakouluissa, joissa tieteet jaetaan tavallisesti kahtia reaalitieteisiin ja käsitteellisiin tieteisiin. Sotatiede tai monikolliseksi yleistynyt käsite *sotatieteet* sijoittuu yleisten tieteiden kentässä niin sanottujen reaalitieteiden piiriin.³⁶

34 Ahto (1983), s. 121–124.

35 Kielitoimiston sanakirja. Internet-versio MOT Kielitoimiston sanakirja 1.0. Helsinki, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus ja Kielikone Oy, 2004, subvoce tiede.

36 Reaalitieteet voidaan jakaa esimerkiksi humanistisiin ja luonnontieteisiin. Tieteenalojen rajat eivät ole muuttumattomia, vaan niitä jaotellaan ja luokitellaan kulloinkin eri tieteenalojen edustajien näkökulmista. Katso muun muassa Kesseli, Pasi: Operaatiotaito ja taktiikka tieteenalana, artikkeli kirjassa Ajatuksia operaatiotaidon ja taktiikan laadullisesta tutkimuksesta, toim. Mika Huttunen ja Jussi Metteri, Helsinki 2008, s. 8–9.

Sotatieteillä³⁷ tarkoitetaan pelkistään sotilaallisten toimintojen, niiden perusteiden, valmistelujen ja seurausten järjestelmällistä tutkimusalaa. Sotatieteiden olennaisimpana tehtävänä on tuottaa valtion tai liittouman sotilaallisen doktriinin muodostamiseen tarvittava tieto. Suomalaisen sotataidon tutkimus voidaan siten perustellusti luokitella kuuluvaksi sotatieteisiin. Sotatieteiden tutkimuskohteista ja tutkimuksen sisällöstä on kuitenkin esitetty hyvin erilaisia ja toisistaan poikkeavia määritelmiä. Erään jaotellun mukaan sotatieteet voidaan jakaa perustavaan ja kokoavaan sotatieteeseen. Nykykäsityksen mukaan perustavaa sotatiedettä edustavat sotateknikka, sotahistoria, sotilaspedagogiikka, sotilaspsykologia ja sotilassosiologia. Perustavan sotatieteen tiedekäsitys perustuu niin sanottuihin yleisiin tieteisiin.³⁸ Kokoavaan sotatieteeseen katsotaan kuuluvan strategia, operaatiotaito ja taktiikka sekä johtaminen. Kokoava sotatiede on pääsääntöisesti poikkitieteellistä ja tutkimuksen kannalta monimenetelmällistä tiedettä, jossa yhdistyvät kahden tai useamman itsenäisen tieteenalan tutkimusperinteet.³⁹

Suomessa laadittiin 1950-luvulla yleissotatieteellisiä katsauksia, joissa sotatieteiden asemaa pohdittiin osana aikakauden sotataidon tutkimista. Esimerkiksi vuonna 1953 laaditussa katsauksessa everstiluutnantti Jorma Järventaus käsittelee sotatieteen ja sotatieteiden käsitteellistä seuraavasti: ”*Kun puhutaan yleissotatieteestä tarkoitettaneen sillä kaikkien niiden aineellisten ja henkisten tekijöiden yhteisvaikutuksen tutkimista ja arvioimista, jotka tavalla tai toisella vaikuttavat sotataidon kehitykseen maailmassa.*”⁴⁰ Järventauksen näkemyksen mukaan yleissotatiede sisältää strategiset, taktiset, organisatoriset ja sotatekniset kysymykset sekä sotataloudelliset ja jopa sotilaspoliittiset ongelmat. Tämän perusteella sotatieteet eivät muodosta eksaktia tiedettä, vaan rajoiltaan häilyvän tutkimuskentän joka alati laajenee

37 Sotatieteestä käytetään monissa yhteyksissä myös monikollista muotoa sotatieteet. Monikkomuotoinen sotatieteet on käsitteenä yleistynyt etenkin 1990-luvun jälkeen. Käsitteen vakiintuminen on tarkemmin ajoitettavissa vuoteen 2002. Maanpuolustuskorkeakoulun silloinen tutkimusjohtaja professori Mikko Viitasalo piti esitelmän Sotatieteiden päivillä 21. maaliskuuta 2002, missä hän linjasi vahvoin perusteluin, monikkomuodon käyttöön ottamisen. Viitasalo, Mikko: Sotatieteet ja niiden kehittyminen Suomessa 21. vuosisadalla, Tiede ja Ase 60, 2002, s. 7–20. Koska sotatiede edustaa moni- ja poikkitieteellistä tutkimusalaa, käytetään tässä tutkimuksessa pääsääntöisesti monikkumuotoista sotatieteet-käsitettä. Poikkeuksia käsitteestä esiintyy etenkin erisnimissä, kuten Sotakorkeakoulun yhteydessä vuosia toiminut Sotatieteen laitos. Monikkumuotoisesta käsitteestä on myös virallistettu oppiarvoa kuvaava käsittepari sotatieteiden tohtori.

38 Klassisen tiedekäsityksen mukaan yleisiä tieteitä ovat luonnon- ja teknilliset tieteet, humanistiset ja yhteiskuntatieteet sekä oikeustieteet. Lappalainen, Matti: Sotatiede, Strategian käsikirja, Helsinki 1983, s. 146–149. Kesseli (2008), s. 8–20.

39 Klassisen tiedekäsityksen mukaan yleisiä tieteitä ovat luonnon- ja teknilliset tieteet, humanistiset ja yhteiskuntatieteet sekä oikeustieteet. Lappalainen (1983), s. 146–149. Kesseli (2008), s. 8–20.

40 Järventaus, Jorma: Yleissotatieteellinen katsaus vv 1953–54 vaihteessa, Jorma Järventauksen yksityiskokielma, Kansio I: yleisesikuntapalvelu, KA.

saaden yhä moninaisempia piirteitä ja vivahteita. Sotatieteillä ja niiden tutkimuksella pyritään löytämään käytännön ja teorian yhdistäviä tuloksia sotataidon selittämiseksi ja kehittämiseksi.

Maanpuolustuskorkeakoulun strategia-asiakirjassa vuodelta 2006, sotatieteet määritellään seuraavasti: ”Sotatieteet on laaja käsite ja monialainen kokonaisuus, jota sitovat yhteen sodat, kriisit ja niihin liittyvät turvallisuusuhkat sekä pyrkimykset näiden ehkäisemiseen. Maailman muuttuessa muiden muassa globalisaation, väestönkasvun ja luonnon kasvavan kuormituksen seurauksena mainittujen ilmiöiden ja toimintojen odotetaan jatkavan jo havaittua muutostaan jatkuvasti ja jopa voimistuen. Nykymaailmassa sotatieteet eivät voi rajoittua vain sotilaalliseen turvallisuuteen ja puolustukseen, vaan todellisuutta ja tulevaisuutta on kyettävä tarkastelemaan laajalaisemmassa turvallisuuden viitekehyksessä. Ilman tällaista viitekehystä on mahdotonta tutkia ja ymmärtää sotilaallista turvallisuutta ja puolustusta.”⁴¹

”Sotahistoria tarjoaa opetuksia, jotka ovat sovellettavissa käytäntöön ja joiden avulla upseeri voi löytää oikeansuuntaisen ratkaisun eteensä tuleviin sotataidollisiin ongelmiin. Taktisen ajattelun kannalta omakohtaisen sotakokemuksen arvo on yhtäältä kiistaton ja yleisesti tunnustettu. Toisaalta upseeri voi oppia ja syventää taktista ajatteluaan myös muiden kokemuksista – sotahistoriasta.”

Sotatieteitä käsitellään tässä tutkimuksessa edellä kuvatussa mittakaavassa ja tietyllä tavalla rajoitetaan määrittämättömänä kokonaisuutena. Siksi on ymmärrettävä, että eri aloilla tapahtuneen kehityksen vaikutus sotataidon kehitykseen on haastava tutkimuskohde. Sotataidon muuttuminen ja ke-

hittyminen on aina vuosien, vuosikymmenten tai jopa vuosisatojen aikana tapahtuva ilmiö. Sotataidon muutosta tai kehittymistä voidaan siten perustellusti tutkia historiatieteen menetelmin. Soveltuvien tieteenala sotataidon muutokseen on perustavaan sotatieteeseen kuuluva sotahistoria.

Suomen kieleen ja kirjoituksiin vakiintunut käsite sotahistoria⁴² on itsessään problemaattinen. Mikäli käsitettä tulkitaan kirjaimellisesti, se tarkoittaa sotien ja niiden tapahtuminen – sotatoimien, operaatioiden ja taistelujen – historiaa. Tämän käsitteen osalta suomen kieli osoittaa köyhyytensä, sillä sotahistorian käsite sisältää sotatapahtumia huomattavasti laajemman sisällön. Sotataidon historia ei ole synonyymi sotahistorialle. Muun muassa Matti Lauerma on luonnehtinut sotataidon historiaa eräänlaiseksi sodankäynnin kulttuurihisto-

41 MPKK:n n:o FC1016/39/10/D/I/17.1.2006, Maanpuolustuskorkeakoulun strategia 2006–2016, PVAH.

42 Sotahistoria on käännös- ja lainasana saksan kielen die Kriegsgeshichte ja ruotsin kielen krigshistoria -sanoista. Katso muun muassa Lauerma, Matti: Sotahistorian tutkimuksen problematiikkaa ja metodiikkaa, Tiede ja Ase 35/1977, s. 73–74.

riaksi, joka pyrkii tutkimaan kunkin aikakauden sodankäynnille leimallisia ilmiöitä tai niitä tekijöitä, jotka ovat johtaneet sodankäynnin kehitystä uusille urille. Lauerman kuvaus on siinä oivallinen, sillä sotataidon historian tutkiminen suuntautuu niihin sotilaallisiin teorioihin ja toimiin, joiden välittömät strategiset ja poliittiset seuraukset ovat jääneet vähäisiksi ja jotka siksi ovat jääneet sotatapahtumien historiassa vähemmälle huomiolle.⁴³

On sanottu, että sotahistorian tuntemus kuuluu upseerien ja sotilaiden yleissivistykseen. Tutkimalla ja opiskelemalla sotahistoriaa upseeri voi laajentaa sotataidollista ymmärrystään ja taktista ajatteluaan. Sotahistoria tarjoaa opetuksia, jotka ovat sovellettavissa käytäntöön ja joiden avulla upseeri voi löytää oikeansuuntaisen ratkaisun eteensä tuleviin sotataidollisiin ongelmiin. Taktisen ajattelun kannalta omakohtaisen sotakokemuksen arvo on yhtäältä kiistaton ja yleisesti tunnustettu. Toisaalta upseeri voi oppia ja syventää taktista ajatteluaan myös muiden kokemuksista – sotahistoriasta. Etenkin pitkinä rauhan aikoina, joina upseereilla ei ole tilaisuutta saada sotakokemusta, on sotahistorian tutkimisella pyritty korvaamaan taistelukokemusten puutetta. Asia ei kuitenkaan ole näin yksioikoinen, sillä sotien ja sotataidon historiassa aikatekijät heikentävät kokemuksellisen korvikkeen käyttöarvoa. Historian esimerkit ja tapaukset etenkin sotateknisen kehityksen myötä tulee suhteuttaa sotataidolliseen ajatteluun. Toinen sotahistorian tarjoamien opetusten hyödyntämistä vaikeuttava seikka on historiallisten tapahtumien ainutkertaisuus. Tapahtumat ja tapahtumasarjat voivat toistua hyvinkin samankaltaisina, mutta syy- ja seuraussuhteet ovat aina ainutkertaisia. Historia ei siten koskaan toista itseään sellaisenaan, vaikka tapahtumasarjoissa olisi-kin löydettävissä yhtäläisyyksiä aiemmin koettuun. Historiallisten esimerkkien soveltaminen vaatii erittäin hyvää ymmärrystä, aikaan, paikkaan ja olosuhteisiin sidotun erottamista yleisesti pätevistä tapahtumakulusta.⁴⁴

Tällä perusteella sotataidon historian tutkiminen vaatii sotien tapahtumahistoriasta poikkeavan esimerkkiaineiston ja monipuolisemman lähdepohjan. Sotataidon historian ollessa pitkälti teoreettisia kirjoituksia, valmisteluita ja ohjeita mahdollista sotaa varten, sen tutkimisessa on kiinnitettävä suurta huomiota lähdeaineiston todistusvoimaan ja kattavan kokonaiskuvan muodostamiseen lukuisista yksityiskohdista. Sotataidon historian tutkimukselle ominainen piirre on lähdeaineiston sirpaleisuus, onhan kyse historiallisista jään- teistä. Vaikka yksityiskohdat eivät ole historiankirjoituksen itsetarkoitus, etenkin sotataidon historian tutkimuksessa vain niiden avulla voidaan rakentaa palapeli, joka kestää koottuna kriittisenkin tarkastelun.

Perustavaa sotatiedettä edustavaa sotahistoriaa täydennetään tässä väitöstutkimuksessa operaatiotaidon ja taktiikan kokoavalla tiedenäkökulmalla. Tutkimuksessa sotahistori-

43 Lauerma (1977), s. 74. Katso myös Tynkkynen (1996), s. 17–21. Mäkitalo (2012), s. 17–22.

44 Lauerma (1977), s. 79–83.

an tiedeperusta yhdistetään yleisen historian tutkimuksen tieteenfilosofiaan. Tieteenalana operaatiotaito ja taktiikka ovat osa sotataittoa. Erityisesti sotataidon historian tutkimisella voidaan selittää ja perustella kansallisen puolustusjärjestelmän rakenteita sekä tarkastella puolustusjärjestelmään liitettyjä sodankäyntimenetelmiä ja -periaatteita.⁴⁵ Sodankäyntimenetelmät, sodankäynnin perusperiaatteet ja taistelutavat voidaan ymmärtää monin tavoin. Niiden kansalliset määritelmät ja luokittelu sotataittoa kuuluviksi osa-alueiksi selkeyttää huomattavasti tutkittavaa aihepiiriä. Suomalainen sissitoiminta muodostuu erilaisista sodankäyntimenetelmistä ja taktiikan epätavanomaisista keinoista. Keinovalikoimaltaan sissitoimintaa voidaan kuvata klassisten taistelulajien hyökkäyksen, puolustuksen ja viivytyksen monimuotoiseksi yhdistelmäksi.

Näillä perusteluilla tämä väitöstutkimus voidaan luokitella kuuluvaksi perustavaan sotatieteeseen, jonka sotataidon historian tutkimuksessa käytetään yleisen historiatieteen menetelmiä. Sen, onko tutkija tässä tapauksessa vaihtoehtoisesti joko sotatieteilijä tai historioitsija, saavat päättää tiedeyhteisö ja tutkimuksen kriittiset lukijat. Tutkijan oma näkemys asiasta ei ole toisiaan poissulkeva, vaan pikemminkin yhdistelmä sotatieteilijää ja historian tutkijaa.

Suomalaista sotataittoa ja sen historiaa käsittelevä tieteellinen tutkimus on lähes koko itsenäisyyden ajan painottunut pitkälti sotien ajan taistelutapahtumien esittämiseen. Sotien ja sotalaitoksen historian kirjoitus on kaiken kaikkiaan ollut varsin tapahtumakeskeistä. Sotatoimia (operaatioita) ja taisteluja sekä niiden aikana tehtyjä ratkaisuja sekä perusteluja on niitäkin pääsääntöisesti kuvattu tai tulkittu sotatapahtumien näkökulmasta. Kansallisesti omintakeisen sotataidon tieteellinen tutkimus tapahtumia, päätöksiä ja kehitystä selittävinä on jäänyt tapahtumahistoriallisen tutkimuksen ja historian kirjoituksen varjoihin.⁴⁶

Yhdestä näkökulmasta katsoen suomalaista sotataittoa on tutkittu runsaasti. Lukuisat Sotakorkeakoulun diplomityöt, muiden sotakoulujen opinnäytetutkielmat ja esikuntien johtamat sotapelit ovat nekin tutkimuksia, joita ei voida sotatieteen laajassa kentässä ohittaa. Itsenäisyyden aikana järjestetyt sotapelit, tutkimus- ja kokeiluharjoitukset sekä sotaharjoitukset ovat yleensä sisältäneet tutkimustehtäviä, mutta yhtenäistä ja tieteelliset kriteerit täyttävää menetelmää niistä on vaikeaa löytää. Vaikka operaatiotaidon ja taktiikan tutkimus aloitettiin itsenäisessä Suomessa Sotakorkeakoulun perustamisen myötä vuonna 1924, oppilasupseerien tutkimustöiden koordinointi ja menetelmällinen ohjaaminen on ollut eri vuosikymmeninä varsin hajanaista. Sinänsä ansiokkaiden Sotakorkeakoulun diplomitöiden teoreettiset ja menetelmälliset lähtökohdat eivät pääsääntöisesti edusta kovinkaan yhtenäistä sotataidon tieteenfilosofiaa, sillä tutkimusten tekijät ovat usein rakentaneet itsenäisesti aiheensa teoreettisen taustan ja valinneet sen mukaiset tutkimusmenetelmät.

45 Katso esim. Kesseli (2008), s. 8–20.

46 Tynkkynen (1996), s. 7–13.

Kaiken kaikkiaan suomalaisen sotataidon historian tieteelliset kriteerit täyttävällä tutkimuksella on varsin kapea tutkimusperinne. Merkillepantavaa on se, että ensimmäinen Maanpuolustuskorkeakoulun sotatieteiden tohtoriohjelmassa tehty operaatiotaidon ja taktiikan väitöstutkimus⁴⁷ valmistui vasta vuonna 2010. Sama pätee suomalaisen operaatiotaidon ja taktiikan historiallisen kehityksen tutkimukseen. Vallalla ollut tutkimussuuntaus on asetelmaltaan erikoinen. Etenkin kansallisesti omaleimaisen sotataidon tutkimuksella voitaisiin selittää muutoksia tai löytää syitä tehdyille ratkaisuille sekä perustella puolustusjärjestelmän kehittymistä usein tapahtumahistoriallisia johtopäätöksiä perusteellisemmin. Lähes yhtä usein tutkimussuuntauksessa on kansallisen operaatiotaidon ja taktiikan kehitys ohitettu päätöksiä ja tapahtumia selittävänä kokonaisuutena. Puolustusjärjestelmästä, operaatiotaidon ja taktiikan kehityksestä on toistaiseksi laadittu vain kymmenkunta tieteelliset kriteerit täyttävää laajempaa tutkimusta. Sitä vastoin sodista ja niiden tapahtumista on tehty useita satoja tutkimuksia. Syitä suomalaisen sotahistoriantutkimuksen valinnoille, painotuksille ja suuntautumiselle voidaan esittää lukuisia, mutta etenkin kylmän sodan aikaisen kansallisen sotataidon ja taktisen ajattelun taustoja selittävä perustutkimus on 2010-luvulla vielä alkutekijöissään.⁴⁸

Aikatekijöiden vaikutukset sotataidon historian tutkimisessa ovat tunnustaneet kirjoituksissaan muun muassa kenraali Karl Adaridi, majuri Joose Olavi Hannula ja monet muut historioitsijat. Vuosina 1920–1922 julkaistussa Adaridin neliosaisessa *Sotataidon historia* -teoksessa, kirjoittaja korostaa jo ensimmäisen osan johdannossa, että ”...tosiasian tulee kannustaa meitä perinpohjaiseen tutkiskeluun. Kuitenkin on tällöin aina muistettava, että menneisyys ei voi antaa sellaisia ohjeita, jotka sopisivat jokaiseen nykyajan vammaan ja tarpeeseen, päinvastoin opettaa tämä historia meille, että tällaisten täysin varmasti vaikuttavien ohjeiden etsiminen on aina osoittautunut turmiolliseksi”.⁴⁹ Adaridin kirjojen jälkeen 1930-luvulla samannimisen teossarjan kirjoittaja Joose Hannula taasen painottaa kolmiosaisen *Sotataidon historian* alkusanoissa sodista tehtävien analyysien vaatiman ajallisen etäisyyden merkitystä: ”Oman aikakautensa sotien tutkimiseen rajoittuneet teoreetikot miltei säännöllisesti ovat langenneet kaavamaisuuteen...”⁵⁰

Kaiken edellä esitetyn perusteella tässä tutkimuksessa tiedostetaan, että suomalaisen sotataidon ja sen historian tutkiminen on haasteellista, sillä aiheen analyttinen tarkastelu ja tutkimuksen rajaaminen edellyttävät sodankäynnin periaatteiden lisäksi strategian, operaati-

47 Huttunen, Mika: Monimutkainen taktiikka (diss.), Helsinki 2010.

48 Tynkkynen (1996), s. 13–17. Katso myös Kesseli (2008), s. 16.

49 Adaridi, Karl: Sotataidon historia, osa I, Helsinki 1920, s. 5–12.

50 Hannula, J. O.: Sotataidon historia, osa I, Helsinki 1930, s. 12.

tiotaidon ja taktiikan perusteellista tuntemusta ja ymmärtämistä. Luotettavien analyysien perustaksi tutkijan on myös ymmärrettävä kansainvälisen ja kansallisen politiikan, lainsäädännön, sodankäynnin ja historian liittymäpinnat toisiinsa. Edellä mainitun ymmärryksen lisäksi sotataidon tutkimuksen perusedellytyksiä ovat kansallisen turvallisuuspolitiikan ja maanpuolustuksen riittävä tuntemus. Kun suomalaisen sotataidon tutkimisen painopiste luodaan kylmän sodan aikakauteen, se asettaa tutkijalle monia lisävaatimuksia. Tutkimusperiodin käsitteiden sisällön, tapahtumien, henkilöiden ja poliittisten ristipaineiden objektiivinen ymmärtäminen ovat avaintekijöitä tutkimuksen viitekehysten muodostamiselle.

Tutkimusaiheen valinta ja tutkimuksen viitekehys

Kylmän sodan aikakauden puolustusjärjestelyiden kehitystä ja historiaa on tarkasteltu viimeaikaisissa tutkimuksissa ja kirjallisuudessa yhä enenevässä määrin, mutta tuolta ajalta peräisin olevat sotilaalliset operatiiviset suunnitelmat ja taktiset toimintaperiaatteet aikalaissäitteineen ovat säilyneet arkistoissa edelleen lähes koskemattomina. Vasta 2000-luvun alussa, kun Pääesikunnan operatiivisen osaston ja muiden osastojen luovuttamat asiakirjat sekä asetetut julkisuussäädökset avasivat laajahkon arkistomateriaalin tutkijoiden käyttöön, tuli perusteellisen kokonaiskuvan muodostaminen alueellisen puolustusjärjestelmän operatiivisista ja taktisista osatekijöistä ainakin osin mahdolliseksi.⁵¹

Varsinainen väitöstutkimus alkoi vuonna 2005, aiheella suojajoukkojen merkitys suomalaisessa puolustusajattelussa. Perehtyminen aiheen lähdemateriaaliin johdatti tutkimusta kerta toisensa jälkeen viittauksiin sissitoiminnasta. Esille oli kaivettava uudelleen pari vuotta aikaisemmin löytämäni monistenippu, jossa sissitoimintaa käsiteltiin tarkemmin. Sotahistorian tutkijoiden, kuten Ohto Mannisen, Petteri Joukon ja Mikko Karjalaisen toistama sanonta ”Maanpuolustuskorkeakoulun kirjasto ja Sota-arkisto ovat täynnä aarteita – mutta vain etsivä pitkäjänteinen tutkiminen vie aarteiden luo” osoitti paikkansapitävyyden jälleen kerran.

Tutkimusprosessin alussa oli siksi otettava yksi askel eteen, kaksi taakse. Oli siis palattava aiempiin tutkimuksiin. Vuonna 2003 sotatieteellisessä keskuskirjastossa kuin sattumalta löytyi pölyinen, mutta muuten hyväkuntoinen käsikirjoitus nimeltä *Räjähävä tyhjyys*. Ensimmäinen lukukokemus räjähtävästä tyhjyydestä oli suurta mielenkiintoa herättävä, sillä sivu sivulta tarinan kulku ja sisältö herättivät paljon kysymyksiä. Kuka tämän on kirjoittanut? Miksi tätä ei ole koskaan julkaistu? Milloin tämä on kirjoitettu? Mikä keskeinen asia tä-

51 Kun Pääesikunnan operatiivinen osasto luovutti vuosina 2000–2002 suuren osan toisen maailmansodan jälkeisistä alkuperäisasiakirjoistaan Sota-arkistoon säilytettäväksi (vuodesta 2008 nimellä Kansallisarkisto), mahdollistui aihepiirin kattava tieteellinen tutkiminen. Jouko, Petteri: esitelmä 23.11.2005. Tynkkynen, Vesa: Puolustusjärjestelyt, artikkeli kirjassa Suomen puolustusvoimat 1944–1974, Puolustusvoimien rauhan ajan historia, osa 2, 2006, s. 434–465.

män kaiken taustalla piilee? Mistä tässä kaikessa oikeastaan on kysymys ja mihin tämä kaikki liittyy?

Asia jäi positiivisella tavalla kiusaamaan ja askarruttamaan. Aikaa ehti siis kuluu muutama vuosi, kunnes oli palattava käsikirjoitukseen ja luettava sitä aivan uusin silmin. Päätös tutkia asiaa ja käsikirjoituksen taustoja hieman paremmin johtivat suomalaisen sissitoiminnan tutkimiseen ja perusteelliseen lähdekartoitukseen. Hyvin monta kertaa niin lehtiartikkeleita, kirjallisuutta kuin aikalaiskertomuksiakin tutkittaessa johtolangat päätyivät *Räjähävään tyhjyyteen*. Nopeasti kävi myös ilmi kirjoittajan todellinen henkilöllisyys ja taustat. Käsikirjoituksen oli laatinut Veikko Koppinen – suomalaisen sissitoiminnan ja sen sotienjälkeisen kehittämisen vahva taustavaikuttaja.

Vahvistusta aiheen tutkimiselle ja väitöstutkimuksen suuntaamiselle sissitoimintaan tuli erityisesti Vesa Tynkkyseltä ja Petteri Joukolta. Ei liene sattumaa, että molemmat edellä mainitut ovat omissa tutkimuksissaan perehtyneet nimenomaan kylmän sodan aikaisen operaatiotaidon ja taktiikan kansalliseen historiaan. Alkuperäinen tutkimusaihe suojajoukoista vaihtuikin nopeasti sissitoimintaan. Aihepiirin laajan lähdekartoituksen, lähdeainesanalyysin, kahden osatutkimuksen, tutkimusseminaarien, useiden erillisten artikkeleiden myötä tutkimuksen viitekehys alkoi hahmottua yhä selvemmin.

Tämän väitöstutkimuksen viitekehysten ytimen muodostavat kansallisen sotataidon historiallinen kehitys sekä sissitoiminta ja sissisodankäynnin teoriat osana tavanomaisen sodankäynnin muutosta. Viitekehysten ajallinen painopiste on kylmän sodan aikakaudessa, jota taustoitetaan sotataidon vuosisataisella historiankululla. Viitekehykseen kuuluvat myös Suomen alueellinen puolustusjärjestelmä, yksittäisten henkilöiden vaikutukset taktisen ajattelun kehitykseen, välineet, kokeilutoiminta, ohjesäännöt, koulutus, harjoittelu ja kansainväliset vaikutteet. Aikakauden vallitsevia uhkakuvia ja operatiivisia suunnitelmia käsitellään vain siltä osin kuin ne ovat suoraan vaikuttaneet sissitoiminnan ja -sodankäyntimenetelmien kehitykseen. Muodostettua viitekehystä käytetään ensisijaisesti tutkimuksen aputyökaluna tutkimustehtävän, kysymyksenasettelun ja lähdeaineiston suhteuttamisessa tutkittavaan aiheeseen.

1.2. Tutkimusongelma ja kysymyksenasettelu

Väitöstutkimuksen päätavoitteena on laatia kokonaiskuvan muodostava ja analysoiva perustutkimus kansallisen sissitoiminnan kehityksestä osana suomalaista sotataittoa. Päätutkimusongelmaksi on määritelty kysymyksenasettelu: *miten sissitoiminta on kehittynyt osana suomalaista sotataittoa?*

Varsinaisen tutkimusongelman lisäksi aiheelle on asetettu myös alakysymyksiä:

1. *Minkälainen on sissitoiminnan taustahistoria ajalta ennen Suomen itsenäistymistä?*
2. *Miten sissitoimintaa teoretisoitiin ja miten se ilmentyy suomalaisessa sotataidossa 1920–1930-luvuilla?*
3. *Miten kansainväliset suuntaukset sekä yksittäisten henkilöiden laatimat teoriat ovat vaikuttaneet kansallisen sissitoiminnan kehitykseen?*
4. *Miten sissitoimintaa hyödynnettiin sodissa 1939–1944 ja minkälainen vaikutus sotakokemuksilla oli sissitoiminnan sodanjälkeiseen kehittämiseen?*
5. *Miksi sissisodankäynti nostettiin 1950-luvulla sissitoiminnan rinnalle ja miksi sissisodan mahdollisuudesta hiljalleen luovuttiin 1970-luvulle tultaessa?*
6. *Miten kansallisesti omintakeinen sissitoiminta osana alueellista puolustusratkaisua kehittyi kylmän sodan aikakaudella?*
7. *Miten sissitoimintaan liittyvä kehitystyö vaikutti puolustusvoimissa ja rajavartiolaikoksessa annettuun sissikoulutukseen?*
8. *Minkälainen on sissitoiminnan käsitteistön taustahistoria ja miten kansallinen käsitteistö on muuttunut itsenäisyyden aikana?*

Tutkimusongelmaan ja asetettuihin alakysymyksiin vastataan laaja-alaisen alkuperäisaineiston, aiempien tutkimusten ja kirjallisuuden avulla. Päämääräksi asetetut perustellut tutkimustulokset ja objektiiviset johtopäätökset, jotka perustuvat kriittiseen analyysiin sissitoiminnan sotataidollisesta kehityksestä, esitetään tämän väitöstutkimuksen viimeisessä luvussa.

Käsittelytapa, jäsenitys ja tutkimustehtävä

Tutkimuksen rakenteessa, jäsentelyssä ja teknisissä seikoissa on noudatettu historiatieteelle ominaisia tutkimuskäytäntöjä. Niillä selkeytetään väitöstutkimuksen lopullista esitysmuotoa. Tutkimuksen jäsentely on kronologinen. Ajallisen käsittelytavan sisällä tutkimusaihetta käsitellään paikoin myös temaattisina osakokonaisuuksina. Tutkittava aihe on siten sidottu ajalliseen esitysjärjestykseen, jossa Suomen itsenäisyyden ajanjakso on jaettu kolmeen pääluokkaan sekä niistä tehtyihin kokoaviin johtopäätöksiin ja tutkimustuloksiin. Jokaisessa luvussa lähteitä tutkitaan kriittisesti, samalla keskustellen niiden välillä ja niitä avoimesti vertaillen. Esitystavassa käytetään myös paikoin suoria lainauksia lähdeaineistosta, sillä niiden avulla ja kautta pyritään lopullista tulkintaa perustelemaan avoimemmin ja totuudenmukaisemmin. Tutkimusaiheen liittyessä sotataidollisen ajattelun kehittämiseen, on perusteltua ajoittain tuoda esiin sanasta sanaan, mitä aikalaiset ovat asioista kirjoittaneet tai sanoneet. Kyseessä on siis tietoinen menettelytapa ja tutkimuksen tehokeino.

Väitöskirja käsittää kuusi osaa, jotka esitetään päälukuina: tutkimusperusteet, neljä päälukua ja johtopäätösluku. Jokaisessa pääluvussa vastataan päätutkimusongelmaan sekä alitutkimusongelmiin asetettujen tutkimuskysymysten kautta.

TUTKIMUSPERUSTEISSA selvitetään tutkimuksen taustat, kysymyksenasettelu, tutkimusongelmat, viitekehys, tutkimusmenetelmät, tehdyt rajaukset, keskeiset käsitteet ja analyysi lähdeaineistosta. Luvussa selvitetään myös aiheen kannalta olennaisilta osin sissisodan ja sissitoiminnan historian sekä niiden käsitteistön kansallisia ja yleismaailmallisia taustoja. Tutkimusperusteiden lopussa luodaan myös perusta sissisodankäynnin kansainväliseen ja juridiseen viitekehukseen. Johdantona toimiva luku saattaa aluksi vaikuttaa laajalta, mutta ilman siinä esiteltyjä tutkimusongelmia, rajauksia, menetelmäosuutta ja lähdeainesanalyysejä sekä lukuisia muita tutkimuksellisia perusteluita olisi kokonaisuudesta tullut liian irrallinen.

SISSITOIMINTA NELJÄNTENÄ TAISTELULAJINA -luvun painopisteen muodostavat 1920- ja 1930-luvun kansalliset pohdinnat sissitoiminnan periaatteista, ohjesäännöistä, teoretisoinnista sekä suomalaisen sotataidon suuntaviivoista ulkomaisine vaikutteineen.

SISSITOIMINTAA JA TIEDUSTELUA VIHOLLISEN SELUSTASSA -pääluvussa käsitellään painopisteisesti sotien 1939–1944 aikajaksoa. Oman taustansa aiheen käsittelylle muodostaa myös niin sanottu asekatkentaoperaatio, joka osaltaan oli varautumista puolustautumalla sissisodankäynnin menetelmin Neuvostoliiton mahdolliseen yllätyshyökkäykseen.⁵²

SISSITOIMINTAA JA SISSISODANKÄYNTIÄ -pääluvussa käsiteltävät asiakokonaisuudet rajautuvat ajallisesti vuosiin 1945–1966, joiden kuluessa määrääviksi tekijöiksi nousivat Suomen puolueettomuusaseman korostaminen sekä Pariisin rauhansopimuksen ja YYA-sopimuksen sotilaallisten artiklojen soveltaminen maanpuolustuksessa. Ajanjaksoon liittyy myös operatiivisen suunnittelun uudelleenkäynnistäminen vuonna 1948 sekä alueellisiin puolustusperiaatteisiin liittynyt laaja suunnittelu- ja kehitystyö 1950-luvulla. Vuonna 1966 toteutettu puolustusvoimien rauhanaikainen organisaatiouudistus ja siirtyminen asteittain alueellisessa vastuussa oleviin seitsemän itsenäisen sotilasläänin järjestelmään olivat kenties merkittävimmät käytännön ratkaisut tiellä alueelliseen puolustusjärjestelmään. Sissisotaan ja sissitoimintaan liittyviä taktiikan keskustelunavauksia tehtiin ja niihin liittyneitä ongelmakohtia teoretisoitiin lukuisissa kirjoituksissa ja tutkimuksissa. Luvun keskeinen sisältö liittyy olennaisesti myös kokonaisuomaanpuolustuksen ja sotilaallisen uhkakuvan muutokseen. Puolustusvoimien organisaatio, kansallinen puolustusdoktriini ja materiaalikysymykset olivat tämän aikakauden ydinasioita sotilaallisen maanpuolustuksen suorituskyvyn vahvistamisessa.⁵³

52 Kilkki, Pertti: Valo Nihtilä – Päämajan eversti, Juva 1994, s. 180.

53 Ajallista käsittelytapaa on aiheellista verrata aiempiin tutkimuksiin. Esimerkkeiksi hyvin samankaltaisesti kylmän sodan aikakauden kronologisesta käsittelytavasta ja rajauksista käyvät muun muassa Visuri, Pekka: Puolustusvoimat kylmässä sodassa, Juva 1994 ja Visuri, Pekka: Suomi kylmässä sodassa, Keuruu 2006.

SISSITOIMINTA OSAKSI ALUEELLISTA TAISTELUA -pääluke on rajattu ajanjaksoon 1960-luvun lopusta 1980-luvun alkuvuosiin. Kun alueellinen puolustusjärjestelmä virallistettiin Suomen sotilaallisen maanpuolustuksen perustaksi 1970-luvun alussa, jatkettiin 1950- ja 1960-lukujen pohjalta käynnistynyttä operatiivista suunnittelua, johon myös erilaiset taktiset ominaispiirteet olennaisesti liittyivät. Ajallisesti rajaus 1960-luvun lopulta 1980-luvun alkuvuosiin on perusteltavissa kokonaisuuden yhdistymisellä, jolloin alueellinen puolustusjärjestelmä ja *Sissitoimintaopas* otettiin koulutukselliseen käyttöön ja jolloin kokeiluharjoitusten myötä tehtiin useita merkittäviä maanpuolustuksen linjanvetoja, jotka sittemmin vakiinnuttivat sissitoiminnan käyttöajatukset osaksi suomalaista sotataittoa.⁵⁴

Tutkimuksen viimeisessä ja kokoavassa luvussa *SYNTEESI – SISSITOIMINTA SUOMALAISESSA SOTATAIDOSSA* tehdään yhteenveto sissitoiminnan kehityksestä osana suomalaista sotataittoa sekä käsitteiden asemoitumisesta sotataidon historiaan. Luvussa vastataan myös tiivistetysti tutkimuskysymyksiin. Tutkimuksen johtopäätöksiä, kuten henkilösidonaisia vaikutuksia ja käsiteanalyysiä tuetaan sekä havainnollistetaan kuvilla sekä väitöskirjan loppuosaan sijoitetulla liitteellä. Kirjan kuvat ja liite ovat siten tutkimustulosten ja johtopäätösten eräänlainen perusosa, josta voidaan tarvittaessa tehdä muitakin päätelmiä ja arviointeja. Esimerkiksi liitteeksi koottu sissitoimintaa ja -sodankäyntiä käsittelevien tutkimusten luettelo havainnollistaa tutkimusaiheen määrällistä ja laadullista otantaa sekä tuo esille tutkimusten sisällöllisiä painotuksia. Aivan kirjan loppuun laadittu epilogi ja tarpeet jatko-tutkimuksella eivät varsinaisesti kuulu tutkimusperiodiin. Vaikka tutkimusperiodi päättyy vuoteen 1983, on sissitoiminnan jatkokehityksen kannalta syytä hieman valottaa tapahtumia sen jälkeisestä ajanjaksosta. Epilogia ei ole viitteistetty, sillä sen sisältö perustuu julkisuudessa esitettyihin tapahtumiin, lähihistorian yleiseen tapahtumakulkuun sekä tutkijan esiupseerikurssin tutkiemassa ja yleisesikuntaupseerikurssin diplomityössä esitettyihin tutkimustuloksiin. Tutkimuksen myötä ilmenneet keskeiset jatkotutkimustarpeet esitetään samassa alaluvussa.

Rajaukset

Tutkimus on rajattu maasodankäynnin yleiseen sotataidon kehittymiseen Suomessa. Ajallisesti tutkimusperiodi kattaa vuodet 1918–1983, mutta tutkimuksen painopiste luodaan toisen maailmansodan jälkeiseen ajanjaksoon, tarkemmin vuosiin 1945–1983. Perustelut valitulle jäsentelylle ovat kokonaiskuvan muodostaminen ja kausaalit murroskohdat. Sissi-

⁵⁴ Sissitoimintaopas julkaistiin vuonna 1979 ja jaettiin joukkojen käyttöön vuonna 1980. Se on yhä vuonna 2013 sellaisenaan kumoamaton, sisällöltään hieman vanhentunut, mutta edelleen puolustusvoimissa ainoa voimassaoleva ja virallinen ohjeistus sissitoiminnasta. Sissitoimintaopas (Sissit-opas), 1979.

toiminnan voidaan katsoa vakiintuneen suomalaiseen sotataittoa vasta 1970-luvun kuluessa. Vaikka yhtenä murroskohtana ja kokonaiskuvan päätepisteenä voisi vuoden 1983 sijaan pitää 1990-luvulle tai heti sen jälkeen ajoittuvaa hetkeä, jolloin sissitoimintaan tarkoitettujen joukkojen lukumääräisesti suurimman osan ja maantieteellisesti suurimman kattavuuden omanneiden paikallisjoukkojen erillispataljoonien tarina näyttää päättyneen sekä ohjesääntöjen sissitoimintaa koskevat maininnat hiljalleen kadota, päättyy tutkimusperiodi tässä tutkimuksessa vuoteen 1983. Koska salaisen arkistomateriaalin käyttö ei vuoden 1983 jälkeisen ajan osalta ollut salattavuustekijöiden vuoksi mahdollista, haluttiin johtopäätökset ja synteesi säilyttää alkuperäislähteisiin perustuvassa tutkimuksessa. Esimerkiksi sissijoukkojen lukumäärät, suunniteltu sodan ajan käyttö sekä tarkemmat koulutukselliset näkökohdat olisivat jääneet vuoden 1983 jälkeisen ajan osalta puhtaasti sekundäärilähteiden varaan. Tutkimusperiodin päätösrangaus vuoteen 1983 perustuu siksi pitkälti salaisen lähdeaineiston ja synteessin väliseen eheyteen.

Toisen maailmansodan jälkeisen aikakauden lisäksi sissitoiminnan muutoksia taustoitetaan 1920- ja 1930-luvun sotataidon kehittymisen sekä sotakokemusten avulla. Siksi ajanjakso 1918–1939 käsitellään perustavana osana ensimmäistä päälukua. Sotien aikaisista sissitoimintaa käsitellään pääosin yleisellä tasolla, vaikka sissitoiminnan sotataidollisia ilmentymiä muun muassa taktiikkaa esitellään valikoitujen esimerkkien avulla hieman yksityiskohtaisemmin. Sotia koskevasta käsittelystä rajataan pois yhtymien sissiosastojen laajempi käsittely sekä yksityiskohtaiset esimerkit talvi- ja jatkosodassa toteutetuista sissiskuista. Sissitoiminnan käyttöajatusta tai sissisodankäynnin sotataidollista kehitystä tutkimusperiodilla ei myöskään voida kattavasti tutkia ilman kolmea peruselementtiä: teoriaa, toiminnan periaatteellista suunnittelua ja koulutusta. Operatiivisia suunnitelmia, valmiutta, varustamista, yksittäisiä varusteita ja liikekannallepanon edellyttämää perustamistehtävälueteloa (PTL)⁵⁵ käsitellään vain rajallisesti ja niiltä osin kuin ne liittyvät sissitoiminnan sotataidolliseen kehittymiseen.

⁵⁵ Huom. Perustamistehtäväluetelo (PTL) määritellään erikseen kohdassa ”Tutkimuksen peruskäsitteiden määrittely”.

Sissitoimintaa ei siten käsitellä erikseen kaikkien puolustushaarojen tai aselajien näkökulmista, vaan sitä peilataan suomalaisen sodankäynnin yleisiin periaatteisiin⁵⁶ kylmän sodan aikakaudella sekä vallitseviin sotataidollisiin suuntaviivoihin ja käytännön koulutukseen alueellisen puolustusjärjestelmän maasodankäyntiin soveltuvana tapana taistella epävanomaisiin menetelmin osana muita sotatoimia. Sotien jälkeisen ajanjakson kuvauksessa ei myöskään syvennyttä sissitoiminnan taisteluteknisiin detaljeihin tai toimintamenetelmien yksityiskohtaiseen kuvaukseen. Sodankäynnin yleisten periaatteiden ilmentyminen juuri sissitoimintaa tarkastellen on silmiinpistävän merkityksellistä, etenkin toiminnan onnistumisen kannalta. Sissitoimintaa ja operatiivisia ratkaisuja tarkastellaan myös pääsääntöisesti vain kansallisista lähtökohdista. Vaikka kansainvälisillä sekä naapurimaiden vai- kuteilla on sissisodankäynnissä keskeinen merkitys, suomalaisesta sissitoiminnasta kehittyi hyvin omintakeinen taistelutapa osaksi järjestäytyneen asevoiman sodankäyntiä.

Ajallinen rajausperiaate tutkimuksen edetessä syntyi mittavan arkistomateriaalin tutkimisesta aihekohtaisina kokonaisuuksina. Alueellinen puolustusratkaisu ja useat puolustusvoimien organisaatiomuutokset syventävät tarkastelun moniulotteista merkitystä. Aiheen rajausta ohjaavina tekijöinä ovat myös olleet eri aikoina elänyt ulkoinen ja sisäinen sotilaallinen uhkakuva sekä tehdyt turvallisuuspoliittiset linjaratkaisut. Nämä ovat kaikkina aikoina olleet toinen toistensa kanssa yhdenaikaisia ja rinnakkaisia prosesseja. Siksi arkistolähteiden kattavaan tutkimiseen oli luotava painopisteitä, jotka osittain vaikuttivat vielä kirjoitustyön aikana edellä kuvattuihin rajauksiin.

1.3. Sovellettavat tutkimusmenetelmät

Taktiikka – täysin uudenvuorokainen tai vallankumouksellinen – ei koskaan synny tyhjästä, vaan taustalla on aina nähtävissä pitkä kehitys ja monisäikeinen eri tekijöihin sidoksissa oleva muutos. Operaatiotaitoa ja taktiikkaa voidaan siksi pitää sekä uutena että vanhana tieteen-

56 Niin sanotut sodankäynnin yleiset periaatteet ovat menestyksen saavuttamisen päämäärään sidoksissa olevia, yksinkertaistettuja sotataidollisia ja taktisia ohjeita. Yleisiä sodankäynnin periaatteita on käytetty etenkin toisen maailmansodan jälkeisen ajan suomalaisessa ohjesääntökirjallisuudessa sekä sotakoulujen operaatiotaidon ja taktiikan opetuksessa. Suomalaiset sodankäynnin yleiset periaatteet on löydetävissä tutkimuksen painopisteen osalta ainakin kenttäohjesäännöistä vuosilta 1954, 1958, 1963, 1973 ja 1984. Esimerkkinä tutkimusperiodilta Kenttäohjesääntö määrittelee vuodelta 1973 sodankäynnin yleisten periaatteiden olevan päämäärän selvyys, aktiivisuus, yksinkertaisuus, toiminnan vapaus, yllätys, voimien vaikutuksen keskittäminen, voimien taloudellinen käyttö, menestyksen hyväksikäyttö, varautuminen odottamattomiin tilannevaihteluihin, olosuhteiden hyväksikäyttö ja menettelytapojen kehittäminen sekä tarkoituksenmukainen johtamistoi- minta. Katso Kenttäohjesääntö Yleinen osa (KO yl), Mikkeli 1973, s. 54. Vaikka vuoden 1984 kenttäohjesään- tö ei suoranaisesti kuulu tutkimusperiodiin, se kuitenkin antaa erinomaisen kuvan vuonna 1983 vallinneesta ajattelusta suomalaisia sodankäynnin yleisiä periaatteita koskien.

alana, jossa voidaan soveltaa lukuisia erilaisia tutkimustapoja ja -käytäntöjä. Itsenäisen tie- teenalan asema on kuitenkin nykyaikoina Suomen tiedeyhteisöissäkin tunnustettu ja etenkin puolustusvoimien piirissä yleisesti hyväksytty. Operaatiotaito ja taktiikka muodostavat kokoavan tieteenalan, jonka tutkimuksissa voidaan hyödyntää usean eri tieteenalan metode- ja. Operaatiotaidon ja taktiikan käsitteiden sisältö sekä tutkimustehtävä ja kysymyksenaset- telu määrittävät tutkittavaan kohteeseen parhaiten soveltuvat menetelmät.⁵⁷

Tässä sotatieteiden tohtorin väitöstutkimuksessa sovellettavien tutkimusmenetelmien va- linta perustuu kysymyksenasetteluun, joka liittyy sissitoiminnan kehittymiseen osana suo- malaista sotataittoa. Tutkimus ei siis kata operaatiotaidon ja taktiikan tieteenalan kokonai- suutta, vaan rajautuu erityisesti sissitoiminnan kehittämiseen sekä sen käsitteistöön osana suurempaa kokonaisuutta eli kansallista sotataittoa. Painopiste niin menetelmällisesti kuin tutkimustulosten saavuttamisessa luodaan kansallisen taktiikan ja sotataidon teoreettisiin perusteisiin. Tutkimuksessa tukeudutaan erityisesti Vesa Tynkkysen väitöskirjassa esitettyyn johtopäätökseen taktiikan perusolettamuksien asemoitumisesta osaksi suomalaista taktiik- kaa ja kansallisesti omintakeista sotataittoa.⁵⁸

Väitöstutkimuksen päätutkimusmenetelmänä käytetään alkuperäislähteisiin nojautu- vaa teoreettista sisällönanalyysia. Menetelmä pohjautuu laadulliseen lähestymistapaan, jota voidaan perustellusti ja käyttökelpoisesti soveltaa etenkin operaatiotaidon ja taktiikan tie- teenalan sekä sotataidon historian perustutkimuksissa. Vastauksia kysymyksiin ja tutkimus- tuloksia etsitään lähteiden kriittisen analysoinnin ja vertailun avulla. Väitöstutkimuksen joh- topäätösten tekemisessä hyödynnetään olemassa olevia sotataidon teorioita. Tutkimuksessa käytetään soveltuvilta osin myös tapaustutkimuksen menetelmiä. Valikoitujen tapausten kautta tehtyjä tutkimustuloksia vahvistetaan laajaa lähdeaineistoa yhdistelemällä, vertaile- malla, analysoimalla ja ristiintarkistamalla alkuperäislähteitä jo olemassa oleviin teorioihin. Rajattua aihetta tutkimalla pyritään tuottamaan yksityiskohtaisten tapausesimerkkien myö- tä myös laaja kokonaiskuva sissitoiminnan sotataidollisista syy-seuraussuhteista.⁵⁹

Väitöstutkimuksen teoreettinen tausta perustuu vuosina 2008–2009 laatimaani esiup- seerikurssin tutkielmaan *Sissisodasta sissitoimintaan – Sodankäynti- ja taistelumenetelmien kansallinen käsiteanalyysi*, sekä yleisesikuntaupseerikurssilla vuosina 2010–2011 tekemääni diplomityöhön *Räjähävää tyhjyyttä – Suomalaisen sissisodankäynnin ja sissitoimintamenetelmien operatiivis-taktinen analyysi*. Edellä mainittujen taustatutkimusten alustavat tulokset

57 Katso esim. Huttunen (2010), s. 17.

58 Tynkkynen (1996), s. 383–389.

59 Metteri, Jussi: Laadullinen tutkimus, sekä Huttunen, Mika: Tapaustutkimus operaatiotaidossa ja taktii- kassa, artikkelit kirjassa Ajatuksia operaatiotaidon ja taktiikan laadullisesta tutkimuksesta, toim. Mika Huttu- nen ja Jussi Metteri, Helsinki 2008, s. 34–45 ja 127–134.

ja jo tehdyt johtopäätökset muodostavat perustan väitöstutkimukselle. Etenkin käsitteiden perustalle muodostettu aihepiirin teoreettinen tarkastelu luo erinomaisen kokonaiskuvan ja eräänlaisen perusymmärryksen sotataidon monisäikeiselle kehitykselle.⁶⁰

Ainoastaan käsitteisiin suunnattu tutkimus voidaan karkeasti jakaa joko käsiteanalyysiin tai käsitehistoriaan. Myös näihin kahteen suuntaukseen sisältyy lukuisia erilaisia tutkimustapoja ja tutkimuskäytänteitä sekä näkemyksiä siitä, mitä itse käsiteanalyysillä tai käsitehistorialla kulloinkin tarkoitetaan. Keskeisiä kysymyksiä tässä mielessä ovat: mitä käsitteet ovat, ovatko käsitteet avoimia vai suljettuja luokituksia ja voidaanko niitä analysoida? Filosofiset käsiteanalyysit kuitenkin yleensä olettavat, että käsite sinänsä on jotakin olemassa olevaa ja perusteltua, ja siksi analyysit kohdistetaan valitun tieteenalan, politiikan tai yhteiskunnallisen keskustelun käsitteisiin.⁶¹

Vaikka kyseessä on laadullinen tutkimus, on myös määrällisen esiintyvyyden perusteella tehtävissä eräitä johtopäätöksiä. Määrälliseen tarkasteluun voidaan nostaa esimerkiksi käsitteiden ajallisen esiintymisen sitominen sisällölliseen tarkoitukseen. Tämä seikka tuo esille mielenkiintoisen näkökulman. Lähdeainesanalyysin perusteella voidaan päätellä, että sotia 1939–1944 edeltävänä aikana Suomessa käytettiin pääsääntöisesti *sissitoiminta*-käsitettä.

Vasta sotienjälkeisinä vuosina alkoi esiintyä selvää käsitteiden ristikkäisyyttä. Ajallisesti sissisodan ja sissitoiminnan käsitteiden sisällölliset päällekkäisyydet keskittyvät lähinnä vuosien 1955–1959 ja 1964–1978 väleille. Ilmiö selittyy lähinnä kahdella seikalla. Ensimmäisenä ajanjaksona kehitettiin kokonaisuunpuolustusta ja sotilasdoktriinia materiaalisen ”kurjuuden” kustannuksella, jolloin *sissisota* ja *sissitoiminta* otettiin kokeellisina keinoina käyttöön niin teorioissa kuin käytännössäkin. 1960-luvun lopulla alkaneella ajanjaksolla jalkautettiin alueellinen puolustusjärjestelmä mukaan lukien materiaallinen valmius sekä organisaatiot käytäntöön sekä muutettiin kenttäohjesääntöjen sisältöä vastaamaan kaappaustenomaisen yllätyshyökkäyksen uhkaa. Kun 1970-luvun alussa sissisodan teoreettisesta mahdollisuudesta hiljalleen luovuttiin ja päätettiin kehittää sissitoimintaa, oli selvää, että

60 Palokangas, Marko: Sissisodasta sissitoimintaan – Sodankäynti- ja taistelumenetelmien kansallinen käsiteanalyysi, esiupeeerikurssin tutkielma vuodelta 2009. Palokangas, Marko: Räjähävää tyhjyyttä – Suomalaisen sissisodankäynnin ja sissitoimintamenetelmien operatiivis-taktinen analyysi (ST IV – Käyttö rajoitettu), yleisesikuntaupseerikurssin diplomityö vuodelta 2011. Tarkastelu on pääosin teoreettinen siksi, että Suomi ei ole kansakuntana joutunut toteamaan kylmän sodan aikakaudella tehtyjen puolustusratkaisujen toimivuutta käytännön sotatoimissa. Aihtta voidaan käytännössä tarkastella sotataidon näkökulmasta vain varautumiseen tähtäävien operatiivisten suunnitelmien, taktisten periaatteiden, organisaatiokehityksen, ohjesääntöjen ja oppaiden sekä koulutuksen ja materiaalisen kehitystyön kautta. Taustatutkimukset vahvistavat väitöstutkimuksen teoriapohjaa ja antavat hyvän perustan aiheen jatkotutkimukselle.

61 Huttunen (2008), s. 127–134. Hallila, Mika: Metafiktion käsite, teoreettinen, kontekstuaalinen ja historiallinen tutkimus, Joensuu 2006, s. 10–17. Katso myös Huttunen, Mika: Näkökulmia taktiikkaan – Taktiikan käsite ja taktiikan keinot tulkinnan kohteena, Helsinki 2005, s. 9–20.

myös käsitteistö selkeytyi ja vakiintui huomattavasti.⁶² Tämän asetelman perusteella tutkimus on voitu tarvittaessa suunnata poikkeuksellisiin ajanjaksoihin, ilmiöihin ja eri henkilöiden käsitteistöä koskevien vaikutusten arviointiin.

Käytettyjen tutkimusmenetelmien lisäksi laajaan alkuperäisaineistoon ja sen analysointiin sovelletaan lähdekritiikkiä. Lähteiden arvoa, niiden monimuotoisuutta ja ristiriitaisuutta arvioidaan systemaattisella kritiikillä, joka pyrkii selvittämään lähteen alkuperän lisäksi moninaisia syitä itse asian esilletuomiseksi juuri siinä muodossa kuin se alkuperäisissä asiakirjoissa esitetään. Lähdekritiikki on vaikuttavinta etenkin niissä lähteissä, joiden tekijöiden alkuperä ja taustat ovat kyseenalaisia tutkittavaan kohteeseen nähden. Tästä erinomaisena esimerkkinä voidaan mainita muun muassa väitöstutkimuksen yhdessä alaluvussa ”*Keinonen kamppaa Koppisen*” kuvattu varsin eriskummallinen tapahtumaketju, jossa Yrjö Keinonen ja Veikko Koppinen asettuivat vastakkain omien päämääriensä ja tavoitteidensa saavuttamiseksi. Tämänkaltaisissa tapausesimerkeissä kriittinen suhtautuminen tutkittavaan lähteeseen on ainoa tapa saavuttaa edes jokseenkin oikeasuuntaisesti tulkittu tutkimustulos, jonka arvo kertautuu aihepiirin mahdollisissa jatkotutkimuksissa.

Tutkijan on myös säilytettävä riittävä etäisyys ja objektiivisuus tutkittavaan asiaan. Tässä suhteessa tunnistettiin ja tiedostettiin taustalla olevan sotilasammattin suomat edut ja haitat. Totuuden nimissä ammattiupseerin on huomattavasti helpompi tutkia operaatiotaitoa ja taktiikkaa, sillä käsitteistö, teoriat ja käytäntö ovat eräällä tavalla ammattikunnan ulkopuoliseen tutkijaan verrattuina sotilaille käytännönläheisempiä ja ymmärrettävämpiä. Asetelmassa on myös omat vaaransa. Sotilas saattaa myös pitää operaatiotaidon ja taktiikan asiayhteyksiä liiankin itsestään selvinä tai tuntea joitakin asioita vain sotilaille kuuluvana omaisuutena. Siksi tutkijan on kaikin keinoin pyrittävä säilyttämään tutkittavassa aiheessa objektiivisuus, vaikka hän puoltaisikin sissitoiminnan ja -taktiikan mahdollisuuksia osana suomalaista sotataittoa. Objektiivisuuden ongelma on tiedostettu, ja pyrkimys puolueettomaan lopputulokseen säilytetään siten tutkimustulosten ja johtopäätösten oikeellisuuden päätavoitteena. Korostettakoon vielä, että tässä tutkimuksessa ei suoraan oteta kantaa tai roolia sissitoiminnan puolesta- tai vastaanpuhuen. Analyysi sissitoiminnan vahvuuksista ja epäkohdista on kuitenkin muodostettu poikkeuksellisen laajan lähteistön ja objektiivisuuteen pyrkivän tulkinnan avulla.

Kaiken edellä kuvatun menetelmällisen monimuotoisuuden taustalla on ymmärrettävä tehty oletus: yhden menetelmän käytöllä ei saavuteta asetettua tutkimustehtävää eikä kyetä pureutumaan tutkimusongelmaan tai vastaamaan kysymyksenasetteluun. Menetelmien soveltamisella vastataan johtopäätöksissä keskeisiin kysymyksiin, miten tutkimuksen kohdetta – sissitoimintaa – on Suomessa teoretisoitu, suunniteltu käytettäväksi, kokeiltu, määritelty, muutettu, sovellettu, ymmärretty ja väärinymmärretty eri aikakausina.

62 Palokangas (2009).

Tämä väitöstutkimus ei ole yksiselitteisesti käsitetutkimus, tapaustutkimus tai pelkäs-
tään tiivistetty kuvaus suomalaisen sotataidon kehityksestä. Tutkimus on edellä kuvattu-
jen taustatutkimusten monisäikeinen ja syvennetty yhdistelmä, jossa luodaan kokonaiskuva
sissitoiminnan kehityksestä sekä muutoksista osana suomalaista sotataitoa rajattuna ajan-
jaksona. Aiemmin laadittujen osatutkimusten pohjalta väitöstutkimuksen päämääräksi on
asetettu ymmärrettävän kokonaiskuvan muodostaminen sissitoiminnan kehityksestä, jois-
sa useiden tapausten yhteenliittyminen sekä syy-seuraussuhteet selitetään ja yhdistetään
kokonaistapaukseen – kansallisen sissitoiminnan kehitykseen osana sotataitoa.

1.4. Käsitteistöä

Tutkimuskohteeseen ja aiheeseen liittyvä käsitteistö on avaintekijä tutkimusongelman,
tutkimustulosten ja johtopäätösten tarkasteluun. Etenkin sissisotaan, sissisodankäyntiin ja
sissitoimintaan liittyvä kansallinen käsitteistö on sisällöltään hyvin laaja, moniselitteinen ja
vaikeaselkoinen. Käsitteistön ymmärrettävyyttä vaikeuttavat niin käsitteiden lukuisat sisäl-
tö- ja selitemuutokset kuin niiden vaihtelevat määritelmät. Yhtäältä suomen kieleen vakiin-
tuneet tutkimusaiheeseen liittyvät kantasanat, käsiteparit ja terminologia muodostavat kie-
lallisen kokonaisuuden. Toisaalta kansainvälisessä tarkastelussa ne asettuvat monissa kohdin
ristiriitaisiksi tai jopa täysin vastakkaisiksi. Kansalliset piirteet lisäävät käsitteiden epäsel-
vyyttä, jolloin täydellistä yksiselitteisyyttä sissikäsitteiden kansainvälisessä merkitysvertai-
lussa on lähes mahdotonta saavuttaa. Etenkin kylmän sodan aikakaudella käsitteiden sisäl-
löllisiä kuvauksia ja määrittelyä myös muutettiin useaan otteeseen.

Koska tutkimus keskittyy suomalaisen sotataidon historian peruskäsitteistön sisällön
analysointiin, on aiheen kannalta keskeisten kantasanojen etymologiaa taustoja perusteltua
taustoittaa hieman tarkemmin. Korostettakoon kuitenkin vielä, ettei kyseessä ole käsitetut-
kimus, vaan osana tutkimustehtävää laadittu käsitteiden kriittinen tarkastelu, joka muodos-
taa olennaisen osan tutkimustuloksista ja selittää tehtyjä johtopäätöksiä.⁶³

Sissitoiminnan käsitteistön alkuperä ja historia

Käsitteiden taustalla monissa kielissä on kantasanoista löydettävissä oma tärkeä merkityk-
sensä. Erityisesti *sissi*-sanana vieraskielisten kantasanojen merkitys ja määritelmät ovat ko-
konaisuus, jonka avulla voidaan osin selittää esimerkiksi kylmän sodan aikakaudella tehtyjä

63 Käsite- ja käsitteiden sisällönanalyysi ovat tutkimusaiheeseen liittyvänä tarpeellisia etenkin silloin, kun
kantasanalla on poikkeava merkitys kansainväliseen käsitteistöön. Katso esim. Häkkinen, Kaisa: Suomen kie-
len vanhimmasta sanastosta ja sen tutkimisesta: suomalais-ugrialaisten kielten etymologisen tutkimuksen pe-
rusteita ja metodiikkaa, Turku 1987.

sotilaskäsitteistön määritelmämuutoksia ja sisällönkuvausten kansallisia vivahteita sissitoi-
minnasta. *Sissi*-sanana alkuperä ja poikkeava määritelmä kansainvälisestä ymmärrettävästä
sissistä ulottuu syvälle tutkimusaiheeseen sodan oikeussäntöjen mukaisen laillisuuden ja
laittomuuden tulkinnan näkökulmasta. Seuraavassa tarkastellaan aiheen käsitteiden etymo-
logiaa⁶⁴ eli kielellisiä juuria sekä niiden erikielisiä vastineita.

Tutkimusaiheen keskeisin termi ja kantasana *sissi* on suomen kieleen 1700–1800-lukujen
kuluessa vakiintunut käsite. Sanan etymologinen historia on osin epäselvä, mutta käytettä-
vissä olevien lähteiden mukaan sen voidaan arvioida esiintyneen ensi kerran suomen kieles-
sä jo 1600-luvulla tarkoittaen *näpistelijää*, mutta varmuudella ainakin 1700-luvun kirjalli-
suudessa tarkoittaen *urkkijaa*, *vakoojaa*, *ryöväriä* tai *partiosotilasta*.⁶⁵

Sissi-sana on mitä todennäköisimmin siirtynyt suomen kieleen lainasanana vanhan venä-
jän kielen *шисш* -sanasta (transl. *shish* tai *šiš*). *Šiš* esiintyy venäjän kielessä jo 1600-luvulla tar-
koittaen *vakoojaa*, *kulkuria*, *maankiertäjää* tai *rosvoa*. Joissakin venäjän kielen murteissa *šiš* on
tarkoittanut myös pirua (*чепм*).⁶⁶ *Sissi*-sanana etymologiaa ja kansallisia taustoja ovat perin-
pohjaisesti selvittäneet 1930- ja 1940-luvulla julkaistuissa kirjoituksissa muun muassa kielitie-

64 Etymologia (kreikan sanasta *ἔτυμον* eli oikea merkitys) eli sanojen alkuperän tutkimus tai sananselitys-
oppi on kielitieteisiin, erityisesti historiallis-vertailevaan kielitieteeseen kuuluva tutkimusala, jonka tutkimus-
kohteena on sanojen alkuperä ja historia. Se on menetelmällisesti läheisessä yhteydessä äännehistoriaan. Sanaa
etymologia käytetään myös synonyymina sanan alkuperälle. Etymologia tutkii toisaalta sanojen äänneasun,
toisaalta sanojen merkitysten historiaa. Se esittää rekonstruktioita sanojen varhaisimmista äänneasuista ja sel-
vittää sanojen lainautumissuuntia kielestä ja kielikunnasta toiseen. Etymologian tutkimustuloksia julkaistaan
tieteellisten artikkelien lisäksi etymologisissa sanakirjoissa. Katso muun muassa: Kielitoimiston sanakirja, Ko-
timaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 132, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus ja Kielikone Oy, Hel-
sinki 2004.

65 *Sissi*-sana esiintyy suomen puhekielessä niin sanottujen Värmlannin alueen metsäsuomalaisten kerto-
musten yhteydessä tarkoittaen näpistelijää. Metsäsuomalaiset (ruots. skogsfinnar, svedjefinnar, suom. kaski-
suomalaiset) olivat suomalaisia, joita siirtyi 1580-luvun lopulta alkaen Savosta ja Pohjois-Hämeestä muun
muassa Ruotsin eri osiin uudisviljelijöiksi. Kielitieteilijä Jalo Kaliman mukaan *sissi*-sanaa käytettiin metsäsu-
omalaisten keskuudessa tarkoittaen pyydysnäpistelijää ainakin Värmlannin Östmarkin suomalaismetsän alu-
een väestön keskuudessa jo 1600-luvun alkupuolella. Katso muun muassa: Kalima, Jalo: Uudelleen Sisso ja sis-
si (oikaisu), Virittäjä 47/1943, s. 108–109. Suomen kirjakelellä *sissi* mainitaan tietyllä tavalla ensimmäisen kerran
Kristfrid Gananderin sanakirjan käsikirjoituksessa vuodelta 1787 sekä ryövärin että partiosotilain merkityk-
sessä. Ganander, Kristfrid: Nytt Finskt Lexicon, toim. Liisa Nuutinen, 1997, s. 884. Katso myös Häkkinen, Kai-
sa: Nykysuomen etymologinen sanakirja, WSOY, Helsinki 2004 (3. painos, Juva 2005), subvoce *sissi*, s. 1163.

66 Häkkinen (2004, 3. painos, 2005), subvoce *sissi*, s. 1163. Фасмер, М. Р.: Этимологический словарь
русского языка, Прогресс, Москва 1964–1973.

teijät Valentin Kiparsky ja Jalo Kalima.⁶⁷ Molemmat kielitieteilijät päätyivät tutkimuksissaan siihen, että suomen kielen *sissi* on johdettu venäjänkielen *шисъ* (*šiš*) -sanasta.

Erityisen mielenkiintoinen yksityiskohta Valentin Kiparskyn tulkinnoista löytyy hänen vuonna 1933 *Virittäjä*-lehteen kirjoittamasta artikkelista, jossa hän pyrkii varsin monipuolisesti todistamaan *sissi*-sanän taustahistoriaa ja etymologiaa.⁶⁸ Kiparskyn mukaan *sissi* esiintyy käsitteenä suomen kielessä jo 1600-luvun alkupuolen lisäksi 1700-luvulla muun muassa Kristfrid Gananderin⁶⁹ sanakirjassa merkityksessä *en sisse, röfware, en recognoscerare* eli sissi, ryöväri tai tiedustelija. Gananderin sanakirjassa on merkityksen lisäksi löydettävissä myös seuraava maininta sisseistä: ”*Wenäjän ajkana, ison sodan ajkana oli sissiiä mettisä ja tjeen warsilla monga partie gongare.*”⁷⁰

Myöhemmin suomen kieltä 1800-luvulla tutkinut Elias Lönnrot⁷¹ esittää sanakirjassaan *sissin* kolmisisältöisessä merkityksessä 1) *partigångare, fribytare, snapphane, stråtröfware*, 2) *småtjuf, snattare*, 3) *tullsnok* eli 1) partisaani, merirosvo, sissi, maantierosvo, 2) pikkuvoro, näpistelijä, 3) tullitarkastaja. Kiparsky päätyy tulkinnoissaan ja johtopäätöksissään siihen, että venäjän kielen *шисъ* (*šiš*)-sanän alkuperäinen merkitys 1600-luvun partioetkeilijästä on vuosisatojen kuluessa muuttunut suomen kieleen rosvoa, varasta ja näpistelijää tarkoittaneista määritelmistä 1800-luvun kuluessa takaisin sotilaallisempaan merkitykseen tarkoittaen partiosotilasta.⁷²

Vertailtaessa eri kielten puheasua venäjänkielinen kantasana *šiš* on hyvin lähellä suomen *sissi*-sanaa. *Šiš*-sana esiintyy Suomen maantieteellisillä lähialueilla muun muassa komin kielessä muodossa *šiš*, latvian kielessä muodossa *sisis*, sekä viron (eestin) kielessä muodossa *siss*. Ranskan kielessä 1700-luvun lopun vallankumoussotien yhteydessä esiintyneistä sisseistä

67 Valentin Julius Aleksandr Kiparsky (1904–1983) oli kansainvälisesti merkittävä suomenvenäläinen kielitieteilijä ja aikansa johtava slaavilaisten kielten tutkija. Jalo Lahja Kalima (1884–1952) oli suomalainen kielitieteilijä, kirjallisuuden suomentaja ja professori slaavilaisissa sekä suomalais-ugrilaisissa kielissä.

68 Kiparsky, Valentin: Suomen sissi – venäjän *шисъ*, *Virittäjä* 1933, s. 179–181. Kallio, Timo: haastattelu 12.12.2012.

69 Kristfrid Ganander (1741–1790) oli suomalaisen kansankulttuurin kerääjä, pappi ja 1700-luvun sanakirjan tekijä. Gananderin sanakirjaa ei kuitenkaan julkaistu vielä 1700-luvulla. Julkaisematonta sanakirjaa käytettiin siitä huolimatta etenkin 1800-luvulla, sillä se oli lähes ainoa koottu lähde suomen kielen ja kulttuurin aikalaiskuvauksesta. Teos ilmestyi ensi kertaa julkaistuna kaksiosaisena teoksena vuonna 1997. Katso Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS) internetsivut, www.kirjat.finlit.fi/index.php?showitem=486, luettu 7.6.2013.

70 Ganander, Kristfrid: *Nytt Finskt Lexicon*, toim. Liisa Nuutinen, 1997, s. 884.

71 Elias Lönnrot (1802–1884) oli Suomen kansalliseepoksen, Kalevalan ja Kantelettaren kokoaja, kielentutkija, lääkäri ja suomen kielen uudistaja. Hän toimitti 1800-luvun aikana muun muassa useita sanakirjoja, joissa *sissi*-sana esiintyy.

72 Kiparsky (1933), s. 179–181.

käytettiin nimitystä *chouan*⁷³. Kaikissa edellä mainituissa kielissä ääntämisen lisäksi sanoja yhdistää niiden määritelmä rosvoon tai ryöväriin.⁷⁴

Mielenkiintoisinta kuitenkin on, että suomen vanhoissa murteissa ja vanhassa kirjakielissä *sissi* tarkoittaa pääsääntöisesti joko sotaväkeen kuulunutta partiosotilasta ja tiedustelijaa tai laitonta rosvoa ja vakoojaa. Käsitteellä on selvästi kaksi toiminnaltaan samansuuntaista, mutta laillisuuden ja sodan eettisyyssääntöjen kannalta toisistaan poikkeavaa merkitystä.

Tarkasteltaessa *sissi*-käsitteen muunkielisiä taustoja voidaan vertailua tehdä muun muassa latinan, ranskan, italian, espanjan ja saksan kielen vastineisiin. Nykyisin monissa maissa esiintyvä sana *guerrilla* ymmärretään yleis- ja sotilaskielessä merkitykseltään vihollisen selustassa toimivana sotilaana. Eri kielissä esiintyvissä käsitteissä ilmenee selvästi yhdistävänä tekijänä latinan kielen vaikutus. Latinan sana *pars* (monikossa *partis*) tarkoittaa osaa, osastoa, palaa, tahoja tai puolta. Sana *gerere* tarkoittaa sodankäyntiä ja taistelua.⁷⁵

Saksan kieli antaa käsitteelle *sissi* määritelmät *Partisan*⁷⁶ ja *Guerilla*⁷⁷. *Partisan* määritellään aseistautuneeseen, taka-alalta⁷⁸ toimivaan ryhmään kuuluvaksi taistelijaksi, joka taistelee maahan tunkeutunutta vihollista vastaan tai maan sisäisissä konflikteissa laillista hallitusta vastaan. *Guerilla* taas määritellään sissisotaa käyvän ryhmän jäseneksi. Samalla sanakirjoissa viitataan *Partisan*-sanän määritelmään.⁷⁹

Myös englannin kieli selittää *sissi*-käsitteen *partisan* ja *guer(r)illa* -sanojen kautta. *Guer(r)illa* tarkoittaa viralliseen armeijaan kuulumattoman pienen sotilasryhmän jäsentä, joka taistelee virallista armeijaa vastaan useimmiten vallankumouksen puolesta. Sana *partisan* taas voidaan määritellä kahdella tavalla. Ensimmäinen selitys liittyy henkilöön, joka tukee voimakkaasti tiettyä johtajaa, ryhmää tai ideaa. Toinen, enemmän sissitoimintaan viittaava selitys on aseistetun ryhmän jäsen, joka taistelee salassa kotimaansa puolesta maahan tunkeutuneen vihollisen sotilaita vastaan. Ruotsin kielessä sanat *partisan* ja *gerilla* esiintyvät hyvin samoissa merkityksissä kuin englannissa ja saksassa.⁸⁰

73 Dupuy (1997).

74 Фасмер М. Р.: *Этимологический словарь русского языка*, Прогресс, Moskva 1964–1973.

75 Heikel, Ivar A.: *Latinalais-suomalainen sanakirja*, Helsinki 1935. Katso myös *Sodan historia*, toim. Janne Malkki et.al., Keuruu 2008, s. 241.

76 Kielissä ranska ja italia ← johdettavuus latinasta.

77 Kielissä ranska ja espanja ← johdettavuus latinasta.

78 Tässä taka-alalla tarkoitetaan piilossa, peitettynä, näkymättömissä olevaa.

79 DUDEN, *Deutsches Universalwörterbuch A–Z*, 3, Mannheim 1996.

80 Oxford Advanced Learner’s Dictionary of Current English, Oxford University Press, China 2000.

Tutkimuksen kannalta merkittävää on se, että sissi-käsitteen merkitys suomen kirjakielissä muuttui myöhemmin 1800-luvulle tultaessa painottuen sotilaalliseen toimintaan. Suomen kirjoitetussa sotahistoriassa kerrotaan, että sissijoukkoja perustettiin ainakin niin sanotussa Suomen sodassa vuosina 1808–1809. Muun muassa Paavo Ilmola toteaa tutkimuksessaan *Sissisota, sen edellytykset ja sodankäynnin suuntaviivat*, että sissitoiminnalla oli Suomen sodassa huomattava merkitys. Vuonna 1808 muodostettiin Ruotsi-Suomen armeijaan talonpojista erityisiä sissijoukkoja, jotka taistelivat paikoin menestyksellisesti venäläisiä vastaan, vaikka sissien toiminnan todettiin olleen hyvin hajanaista.⁸¹ Tultaessa 1900-luvulle sissien merkitys liitettiin Suomessa kiinteämmäksi osaksi laillisia sotavoimia, mistä esimerkkinä on itsenäisen Suomen sotaväen esikunnan vuonna 1918 uudelleen nimeämä sissijoukko⁸² kunniallisena sotilasyksikköinä ilman lainsuojatonta viittausta. Suomen nykykielessä *sissi* tarkoittaa vihollisen selustassa toimivaa ja lailliset tunnukset omaavaa tavanomaisten joukkojen sotilasta.⁸³

Nykysuomen kansan- ja puhekielessä *sissillä* tarkoitetaan usein myös peräänantamatonta ja sitkeää henkilöä, joka ei välttämättä ole sotilas. Kielitieteessä voidaan tehdä nykyään havaintoja myös niin sanotusti *googlaamalla*. Kirjoittamalla internetin Google-hakukoneeseen lauseen ”*olit aika sissi*” löytää havainnollisia esimerkkejä *sissi*-sanankäytöstä arkikielisenä ilmauksena tarkoittamassa peräänantamatonta ja sitkeää henkilöä: ”*Aika sissi olet kun menit vielä toisenkin lapsen tekemään*” tai ”*Aika sissi olit kun jaksoit noin kuuliaisesti noudattaa dieettiä*” tai ”*Aika sissi olit, kun koko toukokuun lakkoilit!*”. Tässä on vain muutama pöytäkirja sissi-sanankäytöstä 2010-luvulla.⁸⁴

Sissi-sanaan on suomen kielessä liitetty aikojen saatossa useita toimintaan tai sotaan viitattavia lisäkäsitteitä ja liiteilmauksia. Käsitettä ja sen etymologista taustaa tutkittaessa on kuitenkin tärkeää havaita, että sillä on suomen kielessä yleismaailmallisesta käsitteestä poikkeava kansallinen merkitys. *Sissi* on itsenäisen Suomen sotilaskielessä pääsääntöisesti määritelty vihollisen valtaamalla alueella tai sen selustassa toimivaksi tavanomaisten asevoimien lailliseksi sotilaksi, jonka tehtäväkenttä on varsin laaja. Toisinaan myös jatkosodan kaukopar-

81 Ilmola (1958), s. 5–6, T 26965/F 20 sal, KA.

82 Esimerkiksi Jääkäripataljoona 3 nimettiin uudelleen 23.8.1918 Kajaanin Sissipataljoonaksi. Suomen puolustuslaitos 1918–1939, Puolustusvoimien rauhan ajan historia osa 1, toim. Jarl Kronlund, Porvoo 1988, luku Puolustusjärjestelmä luodaan, s. 143.

83 Seppänen (1971), s. 221. Kanninen, Ermei: Development and role of guerrilla warfare and operations as part of the territorial defence system in Finland from the 1950's till the 1980's, artikkeli kirjassa *Guerrilla Warfare An Asymmetric Option*, Helsinki 2002(a), s. 151.

84 www.google.fi, haku: ”*olit aika sissi*”, luettu 7.6.2013.

tiomiehiä, jotka toimivat rintamalinjojen takana tiedustelu- ja tuhoamistehtävissä sotilaspuvussa, sanottiin sisseiksi.⁸⁵

Tutkimuksen peruskäsitteiden määrittely

Toimivan määritelmän perusominaisuuksia ovat kattavuus ja poissulkevuus. Määritelmässä siis on kaikki määrittelykohdetta kuvaava tarpeellinen tunnusmerkistö, mutta samalla se rajaa pois määrittelykohteeseen kuulumattomat elementit. Mitkä ovat ne tunnuspiirteet, jotka kuuluvat sissitoimintaan, mutta eivät kuulu muuhun sodankäyntiin? Ainakaan kaikki puolustusvoimien viralliset määritelmät eivät näiltä osin ole kovinkaan toimivia.

Suomen kieleen vakiintunutta *sissi*-sanaa on vaikea kääntää muille kielille sisällöltään yksiselitteisenä käsitteenä. Kenties sisällöltään lähinnä olevat ja kuvaavimmat englanninkieliset käännökset suomalaisesta sissistä ovat *Ranger* tai *Guerilla Jaeger*. *Ranger* tosin viittaa sisällöltään enemmän kaukopartio- tai kaukotiedustelutoimintaan, sillä taustalla on amerikkalainen kantasana *range* tarkoittaen suomeksi kantamaa, etäisyyttä tai vaeltamista. *Range*-sanasta on myös johdettu *long range patrol* eli suomeksi kaukopartio.⁸⁶ Vaikka *Guerrilla Jaeger* rinnastuu paremmin sissitoimintakoulutuksen saaneeseen jääkäriin, on sekin melko huono käänös suomalaisesta sissistä. Todettakoon, että muissa kielissä *Guerrilla* ei aina tarkoita vain sissiä, vaan se yhdistetään lähes yhtä usein myös asevoimiin kuulumattomaksi kumoukselliseksi taistelijaksi tai jopa valtiorikolliseksi. Jopa suomen kielen sanaan *sissi-toiminta* saatetaan modernissa yhteiskunnassa suhtautua osin epäilevästi, koska eräänlainen kieliongelma vaivaa sotilaallisen sanaston köyhyyttä ja aiheuttaa lukuisten ulkomailla käytettyjen käsitteiden käännösongelmia. Vaikka sotilasyhteisö mieltäisikin kantasanan *sissi* tavanomaiseksi asevoimien taistelijaksi, suomen kieli on tässä suhteessa tarkoituspöytäkirja melko köyhä. Eräiden määritelmien tila on siten tunnistettu ja tunnustettu jopa avuttomaksi. Siksi tutkimusaiheen keskeiset käsitteet sissisota, sissisodankäynti ja sissitoiminta analysoidaan tutkimuskysymysten vastaamisen kautta lopullisesti vasta johtopäätöksissä.⁸⁷

Suomen maanpuolustuksen käsitteistö on ajan myötä muuttunut sisällöltään hyvin paljon. Siksi seuraavat tutkimuksen pää- ja alaotsikossa esiintyvät peruskäsitteet on määritel-

85 Paakkinen, Juhani: Sissitoiminnan peruskäsitteitä, *Sotilasaikakauslehti* 2/1977, s. 101–106.

86 Katso esim. Ahokanto, Hannu: *Laskuvarjo ja sotilas*, Punabaretit – Laskuvarjojääkärikoulu 1962–1996, 2. uudistettu painos, Hämeenlinna 2004, s. 13.

87 Turunen, Ismo: Sähköpostikirjeenvaihto syys–lokakuussa 2010, Sotilaallisen maanpuolustuksen yleisistä käsitteistöä on kattavammin löydettävissä eri aikakausien ohjesäännöistä, oppaista ja käsikirjoista. Kylmän sodan aikaista sotilaskäsitteistöä on myös tiivistetty Strategian käsikirjassa, toim. Pekka Uutaniemi, Helsinki 1983.

ty tutkimuksen painopisteen kannalta kylmän sodan ajan keskeisimmillä aikalaislähteillä eli kenttäohjesääntöjen, oppaiden ja käsikirjojen sekä erilaisten selvitysten avulla. Seuraavat määritelmät ovat korostetusti laatimani synteesi laajasta kokonaisuudesta, joita kuitenkin vahvasti tukee esiupeeerikurssilla aihepiiristä laadittu käsiteanalyysi.⁸⁸

Sotataidolla tarkoitetaan taitoa johtaa sotavoimia sodan päämäärien saavuttamiseksi sekä valmistautua rauhan aikana mahdolliseen sotaan. Yleensä sotataito jaetaan strategiaan, operaatiotaitoon ja taktiikkaan. Lisäksi sotataito voidaan jakaa meri- tai ilmasotataitoon sekä toisinaan myös maasotataitoon. *Suomalaisen sotataidon* yleisperusteet eivät poikkea yleismaailmallisen sotataidon keskeisistä periaatteista, vaikka kansallisen sotataidon voidaan todeta sisältävän paljon omintakeisia piirteitä. Suomessa on kuitenkin korostettu paikallisten erityisolujen mahdollisimman tehokasta huomioon ottamista, etenkin kansallista sotataitoa kehitettäessä. Siksi voidaan sanoa, että suomalaisen sotataidon omaperäisyys poikkeaa yleismaailmallisesta sotataidosta eniten juuri omaperäisyyden, sovelluksien ja toiminnan tarkoituksenmukaisuusperiaatteiden muodossa.⁸⁹

Operaatiotaito ja taktiikka sisältyvät sotataidon peruskäsitteistöön. Molempiin määritelmään on usein sisällytetty myös sotatoimien ja taisteluiden valmistelu. Vaikka valmistelut ovat pääosin näiden käsitteiden alaan kuulumattomia käytännön toimenpiteitä, niihin liittyy muun muassa johtaminen, joka on operaatiotaidon ja taktiikan keskeinen osakokonaisuus.

Operaatiotaito tarkoittaa tässä tutkimuksessa yleensä useammasta toisiinsa liittyvästä taistelusta koostuvan sotatoimen suunnitteluun, valmisteluun ja toteuttamiseen liittyvää toimintaa. Sotatoimi valmistellaan ja johdetaan yhtenäisesti, ja useimmiten siihen sisältyy eri taistelulajeihin, hyökkäykseen, puolustukseen ja viivytykseen, kuuluvia taisteluita. Operaatiotaitoon sisällytetään maavoimien yhtymien toiminta armeijakunnan, sotilasläänin ja eräissä tapauksissa myös erillisessä suunnassa toimivan prikaatin puitteissa.⁹⁰

Taktiikka tarkoittaa yleisesti suunnitelmallista menettelytapaa sekä menettelytapajärjestelmää. Sillä tarkoitetaan usein myös taistelutaitoa. Oppi taistelun voittamisesta, joukkojen ryhmitys, niiden liikkeiden suunta, tulenkäytön ja maasto-, sää- sekä muiden olosuhteiden hyväksikäyttö taistelussa tarkoituksenmukaisimmalla ja parhaat tulokset tuottavalla tavalla sisällytetään taktiikan sotilaalliseen määrittelyyn. Tässä tutkimuksessa taktiikalla tarkoitetaan perusyhtymän ja pataljoonan taistelutaitoa, jossa menettelytapajärjestelmiä ovat eri taistelulajit ja menettelytapoja joukkojen ja tulen käyttö, aselaji- ja huoltotoiminnot, taktis-

88 Palokangas (2009).

89 Ahto (1983), s. 121–124.

90 Maunula, Antero: Operaatiotaito ja taktiikka, artikkeli Strategian käsikirjassa, Helsinki 1983, s. 55–58. Katso myös Huttunen (2010), s. 44–68. Kesseli (2008), s. 11–16.

ten periaatteiden noudattaminen, olosuhdetekijöiden hyväksikäyttö sekä johtaminen ja tiedustelu. Taktiikka on tietyn taistelun suunnittelua, valmistelua ja toteuttamista. *Taktiikan* käsitteestä ja sen sisällöllisistä poikkeavuuksista sekä niiden keskinäisistä eroavaisuuksista on Suomessa eri aikoina esitetty lukuisia määritelmiä, joten täsmällistä määritelmää taktiikalle on lähes mahdotonta esittää.⁹¹

Taktiikan käsitteeseen voidaan myös sisällyttää perusyksikön ja sitä pienempien yksiköiden toimintaa, vaikka se pääosaltaan on katsottava *taistelutekniikaksi*. Operaatiotaito ja taktiikka sisältävät laajasti ymmärrettyinä myös eri aselajien sotatoimiin ja taisteluihin liittyvät toiminnot. Taktiikkaan sisällytetään myös muun muassa *tiedustelun* ja *sissitoiminnan* suunnittelu, valmistelu ja toteuttaminen. Edellä olevien käsitteiden ulkopuolelle jäävät *ilma-* ja *meritaktiikka*.⁹² Leevi Välimaa käsittelee aikalaisena käsiteproblematiikkaa ansiokkaasti *Tiede ja Ase* -vuosikirjassa vuonna 1954 julkaistussa artikkelissaan *Operatiivinen – taktillinen*, jonka loppulauseessa kirjoittaja toteaa, että ”yksiselitteistä ja käsitteellisesti täysin täsmennettyä määritelmää ei ole pystytty aikaansaamaan...”⁹³

Sissitoiminnalla suomalaisessa sotilaskielessä tarkoitetaan vihollisen hallussa olevalla alueella, yleensä kevyesti varustetuilla ja rajoitetuilla joukoilla tapahtuvaa epätavanomaisten keinojen käyttämistä osana tavanomaista sotatoimea tai taistelua. Sissitoiminnan perusedellytyksenä ovat myös omatoiminen huolto ja kyky pitkäaikaiseen itsenäiseen taisteluun osana suurempaa sotatoimea. Suomalaista sissitoimintaa leimaavat ominaispiirteet ovat epätavanomaisuus ja ratkaisutaisteluiden välttäminen, kätkeytyminen ja yllätyksellisyys. Tärkein eroavaisuus yleismaailmalliseen sissisodankäyntiin on kuitenkin suomalainen käytäntö liittyy sissitoiminta tavanomaisten joukkojen taisteluun ja operaatioihin.⁹⁴

Sissitoiminnalla tässä tutkimuksessa tarkoitetaan hyvin yleistäen sitä osaa säännöllisiä sotatoimia, joissa sissitoiminta on lähes kauttaaltaan määritetty kaikkien sodan ajan joukkojen yhteisiksi tehtäviksi, jotka liittyvät yleisjoukkojen taistelua täydentävään ja tehostavaan sodankäyntimuotoon. Toiminnan tärkeimpinä päämäärinä ovat vihollisen kuluttaminen,

91 Maunula (1983), s. 55–58. Katso myös Huttunen (2010), s. 44–68. Kesseli (2008), s. 11–16. Hyötyläinen, Tapani: Taktiikkamme kehittäminen taistelu- ja sotaharjoituksissa 1970-luvulta alkaen, *Tiede ja Ase* 50/1992, s. 86.

92 Maunula (1983), s. 55–58. Katso myös Huttunen (2010), s. 44–68. Kesseli (2008), s. 11–16.

93 Välimaa, Leevi: Operatiivinen – taktillinen, *Tiede ja Ase* 12/1954, s. 35–77.

94 Kanninen, Ermei: Sissisodankäynnin ja -toiminnan kehittyminen ja rooli osana alueellista puolustusta Suomessa 1950–1980-luvuilla, artikkeli kirjassa *Ajatuksia suomalaisesta sissisodankäynnistä, toim.* Jorma Saarelainen, Helsinki 2003, s. 2–4. Turunen, Ismo: Sähköpostikirjeenvaihto syys-lokakuussa 2010. Katso myös Seppänen (1971), s. 221. Eronen, Arto: 1960- ja 1970-luvun tärkeimmät sissisodat ja niistä meidän oloihimme sovellettavissa olevat kokemukset, esiupeeerikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1978, T 26077/Hi 83, KA. Puolustuslaitoksen kehittäminen 1960-luvulla, Helsinki 1962, s. 47.

hidastaminen ja häirintä sekä sen joukkojen sitominen jatkuvaan taisteluun. Päämäärien saavuttamiseksi sissitoimintaan liittyy yleensä tuhoamis- ja häirintätehtäviä, kohteen tai maaston määräaikaista hallussapitoa sekä jatkuva tiedustelua. Ohjesääntöteksteissä *sissitoiminnalla* tarkoitetaan yleensä vihollisen selustassa tai sen hallussa olevalla alueella käytävää, ennakolta valmisteltua ja yleensä pitkäaikaista taistelua. Sissitoiminnan tarkempaa aikakausiin sidottua määrittelyä ja käsitteen analysointia tehdään tämän tutkimuksen jokaisessa luvussa.

Sissisodankäynnillä tarkoitetaan epätavanomaisten, pääsääntöisesti paikallisten joukkojen sotilaallisia ja puolisolitaallisia operaatioita vihollisen hallussa olevalla tai vihamielisellä alueella. Esimerkiksi Yhdysvalloissa sissisota (*guerrilla warfare*) määriteltiin 1960-luvulla epätavanomaisen sodankäynnin alakäsitteeksi. Myös terrorismia on luonnehdittu usein sissisodankäynnin esiasteeksi.⁹⁵ Sissisodankäynnillä 2000-luvun yleismaailmallisessa sotataidon käsitteistössä tarkoitetaan pienten erillisten osastojen taistelua erityisesti vihollisen selustassa tai miehittämättömillä alueilla epätavanomaisin keinoin, yllätyshyökkäyksiin ja iskuin. Sissisotaa käyvät osastot toimivat hyvin itsenäisesti ja sodanjohto on usein hajautettu.⁹⁶

Edellinen määrittely poikkeaa sekin suomalaisesta *sissisota*-käsitteestä, joka tarkoittaa muiden sotatoimien ohella tai niiden jatkamiseksi toteutettuja vakinaisen sotaväen operaatioita, joissa noudatetaan sodan lakeja ja oikeussääntöjä.⁹⁷ Vuoden 1971 *Kenttäohjesäännön yleisen osan* luonnoksessa sissisodan määriteltiin olevan ”*säännöllisten sotatoimien jatkamiseksi tai niiden ohella vihollisen hallussa olevalla alueella tapahtuvaa sodankäyntiä. Sotatoimien jatkuminen sissisotana tulee kysymykseen silloin, kun osassa tai pääosassa valtakuntaa on menetetty edellytykset säännöllisten sotatoimien käymiseen.*” Sissisodan päämäärän määriteltiin kenttäohjesäännön luonnoksessa olevan edellytyksien luominen vihollisen lyömiselle sekä kansakunnan olemassaolon takaavan ja kokonaispäämäärään pyrkivän poliittisen ratkaisun hankkimiselle. Hyvin mielenkiintoista on se, ettei sissitoimintaa tässä ohjesäännössä erikseen määritely tai käsitteenä suuremmin avattu.⁹⁸ Vuonna 1972 vahvistetussa ja vuonna 1973 käyttöön otetun *Kenttäohjesäännön yleisen osan* määritelmäluvussa sissisota selitettiin lähes samansisältöisenä kuin edeltävässä luonnoksessa. Vain sanajärjestystä oli hieman

95 Dictionary of United States Military Terms, Washington, D.C. 1963, s. 223. FM 100–20, Military Operations in Low Intensity Conflict, Washington 1990, s. 4.

96 Sodan historia, toim. Janne Malkki et.al., Keuruu 2008, s. 241.

97 Seppänen (1971), s. 221 ja Kanninen (2002a), s. 151.

98 Kenttäohjesääntö Yleinen osa, luonnos (KO yl), 1971, s. 71 ja liite 1, s. 1.

muutettu: ”*Sissisodalla tarkoitetaan säännöllisten sotatoimien ohella tai niiden jatkamiseksi vihollisen hallussa olevalla alueella tapahtuvaa sodankäyntiä.*”⁹⁹

Toisaalta *sissisota* voidaan suomalaisessa sotataidossa nähdä eräällä tavalla tietynlaisena totaalitylana, johon Suomi varautui äärimmäisenä vaihtoehtona tai viimeisenä keinona kansakunnan itsenäisyyden säilyttämiseksi. Tästä huolimatta on perusteltua esittää väittämä, jonka mukaan sissitoiminta ja sissisodankäynti olivat 1950- ja 1960-luvulla osittain rinnastettavissa toisiinsa. Paradoksi esiintyykin juuri siinä seikassa, että suomalainen *sissitoiminnan* määritelmä kattaa lähes kaikki sissisodankäynnin keinot ja perustaktiikan ollen kansallisesta näkökulmasta sotataidon ja taktisen ajattelun peruskäsite.

Silloin, kun sissisodankäynnin keinoja käytetään yhteiskuntajärjestelmän kaatamiseksi, tarkoitetaan *kumouksellista sodankäyntiä*. Se on kuitenkin käsitteenä sissisotaa laajempi, koska kumoukselliseen sodankäyntiin liittyy sissisodankäynnin menetelmien lisäksi yleensä piirteitä myös poliittisesta indoktrinoinnista, terrorismista ja sabotaasista sekä muunlaisesta ”matalan profiilin”¹⁰⁰ toiminnasta. Täten kumouksellinen sodankäynti voidaan määritellä organisoiduksi liikkeeksi perustuslaillisen hallituksen syöksemiseksi vallasta kumouksellista toimintaa ja aseellisia konflikteja käyttäen.¹⁰¹ Carl von Clausewitz sivuaa jo 1800-luvulla kansansotaa kirjoituksissaan, joissa on selviä yhtymäkohtia sissisotaan. Von Clausewitzin kirjoituksia on Suomessakin käännetty ja tehty jopa pelkistyksiin sortuvia tulkintavirheitä. Esimerkkinä mainittakoon Sotakorkeakoulun saksan kielen käännösryhmän laatima lyhennelmä ja suomennos Carl von Clausewitzin teoksen *Vom Kriege* kappaleesta Volksbewaffnung: ”*Ellei siis haluta rakennella tuulentupia, on sissisotaa*”¹⁰² ajatel-

99 Kenttäohjesääntö Yleinen osa (KO yl), Mikkeli 1973, s. 74 ja 168.

100 Matalalla profiililla tarkoitetaan esimerkiksi peitettyjen ja salaisten operaatioiden toisiinsa liittyviä osaluaita.

101 Kumouksellinen ja vastakumouksellinen sota, toim. Pasi Kesseli, Saarijärvi 1998, s. 25–26 ja FM 100–20 (1990), s. 4.

102 Carl von Clausewitzin alkuperäisissä kirjoituksissa ja kirjassa *Vom Kriege* esiintyvä käsite Volksbewaffnung on käännetty suomenkielisissä laitoksissa monin eri tavoin. Clausewitzin alkuperäisteoksen käsikirjaversio 1990-luvun lopulla kääntäneen Heikki Eskelisen käännöksessä Volksbewaffnung-käsitteestä käytetään suomennosta kansan nostattaminen aseisiin, joka sinällään on melko kattava suomennos. Tarkka käsitteen kääntäminen sanoina suomen kielelle olisi kenties kansan aseistaminen. Huomattavaa kuitenkin on se, että esimerkiksi Suomen Sotakorkeakoulun oppilastöissä Clausewitzin alkuperäiskäsite Volksbewaffnung käännettiin jo 1960-luvulla sissisodaksi. Katso myös Seppänen (1971), s. 23, jossa kirjoittaja suomentaa Clausewitzin alkuperäiskäsitteen Volksbewaffnung partisaanisodankäynniksi rinnastaen sen sulkumerkinnöillä sissisodankäynniksi.

tava liittyneenä säännöllisiin sotatoimiin ja molemmat sodankäynnin muodot on yhdistettävä kokonaissuunnitelmalla.”¹⁰³

Puolustusperiaatteella tarkoitetaan tässä tutkimuksessa yleisestä strategiasta ja turvallisuuspoliittisesta doktriinista koostuvaa maanpuolustuksen osuutta painottuen sotilaalliseen toimintaan. Puolustusperiaatteen sisältyvät myös joukkojen käyttöä ohjaava operatiivis-taktinen taisteluoppi. *Puolustusdoktriini* on tässä tutkimuksessa löyhä synonyymi puolustusperiaatteelle.¹⁰⁴ *Sotilasdoktriinilla* tarkoitetaan periaatetta, joka ohjaa asevoimien toimintaa ja käyttöä uhkien ennaltaehkäisyssä ja torjunnassa.¹⁰⁵ Syksyllä 1991 Wienissä pidetyssä kansainvälisessä doktriiniseminaarissa Suomen kylmän sodan aikaisen puolustuksen operatiivis-strategista toimintaperiaatetta maasodankäynnissä kuvattiin seuraavalla tavalla: ”*Sen keskeinen päämäärä on pitää hallussa strategisesti tärkeät alueet. Käyttäen hyväksi laajaa aluetta tarkoituksena on hidastaa ja kuluttaa hyökkääjää siten, että sen torjuntaan ja lyömiseen luodaan edellytykset. Vihollisen joukot sidotaan taisteluun sekä rintamassa että täysimittaisella sissitoiminnalla myös sen selustassa.*”¹⁰⁶

Maanpuolustuksella tässä tutkimuksessa tarkoitetaan valtakunnan itsenäisyyden ja alueellisen koskemattomuuden turvaamiseksi sekä laillisen oikeusjärjestyksen säilyttämiseksi tehtäviä sotilaallisia, taloudellisia, hallinnollisia sekä väestönsuojeluun ja tiedotustoimintaan liittyviä toimenpiteitä turvallisuuspolitiikan päämäärien toteuttamiseksi. Maanpuolustus on siten puolustuspolitiikan täytäntöönpanoa kansallisella tasolla.¹⁰⁷ Maanpuolustukseen liittyy olennaisesti myös *kokonaismaanpuolustuksen* käsite, jonka ovat eri aikoina määritelleet sotien kokemukset, kansainväliset sopimukset ja maailmanpoliittinen tila. Kokonaismaanpuolustuksen käsite on kehittynyt kunkin aikakauden turvallisuusympäristön ja sen mukaisten turvallisuusuhkien viitoittamana. Vuoden 1960 laissa Puolustus-taloudellisesta suunnittelukunnasta kokonaismaanpuolustuksen määriteltiin käsittävän ”*ne*

103 Sotakorkeakoulun saksan kielen käännösryhmän laatima lyhennelmä ja suomennos Carl von Clausewitzin teoksen *Vom Kriege* kappaleesta *Volksbewaffnung* (Sissisota), asiakirjan s. 2. Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitoksen tutkimustietokanta, tunniste Tak008, kansio 158. Katso myös von Clausewitz (1918), s. 492–499.

104 Katso muun muassa doktriinimäärittely tutkimuksessa Visuri, Pekka: Puolustusperiaatteiden kehitys Keski-Euroopassa toisen maailmansodan jälkeen vertailuna vastaavaan kehitykseen Suomessa, Sotakorkeakoulussa laadittu erillistutkimus, Helsinki 1985, s. 1–2. Kanninen, Ermei: Suomen sotilaallinen doktriini, artikkeli *Strategian* käsikirjassa, Helsinki 1983, s. 188–192.

105 Tietoja Suomen kokonaismaanpuolustuksesta 2006, Helsinki 2005, s. 406.

106 Visuri, Pekka: Asevoimien ja sotilaallisten doktriinien kehitys, Puolustusvoimat 2000-luvun yhteiskunnassa, Mikkeli 1993, s. 76.

107 Kanninen (1983), s. 188–192. Katso myös tutkimuksen lähdeluettelossa luetellut sotilaalliset ohjesäännöt, oppaat ja käsikirjat vuosilta 1953–2013, joista käsitteiden synteesi on muodostettu.

selvittely- ja suunnittelu- ja järjestelytehtävät, jotka ovat tarpeen maan taloudellisen puolustusvalmiuden kehittämiseksi, sekä väestön toimeentulon ja talouselämän turvaamiseksi sodan taikka sodan vaaran tahi maan ulkopuolella sattuneen sodan tai vaikutuksiltaan siihen verrattavan muun erityisen tapahtuman aiheuttamien poikkeuksellisten olojen aikana.”¹⁰⁸ Maanpuolustuksen opetuspaketissa *Maanpuolustuksen perusteet* kokonaismaanpuolustuksen määriteltiin muodostuvan *sotilaallisesta, taloudellisesta, hallinnollisesta ja henkisestä maanpuolustuksesta sekä väestönsuojelusta.*¹⁰⁹

Sotilaallisella maanpuolustuksella tässä tutkimuksessa tarkoitetaan puolustuspolitiikan päämäärien mukaisesti valtion itsenäisyyden, alueellisen koskemattomuuden ja kansalaisten elinmahdollisuuksien turvaamista tarvittaessa sotilaallisilla toimenpiteillä. Ylläpitämällä ja kehittämällä puolustusjärjestelmää mahdollistetaan puolustusvoimien tehtävien valmistelut ja toteuttaminen. Sotilaallisen maanpuolustuksen tarkoituksena on kyetä vastaamaan erilaisiin uhkatilanteisiin ja -kuviin sekä mahdollisuuksien mukaan ennaltaehkäisemään niiden toteutumista käytännössä.¹¹⁰

Suomen puolustusjärjestelmä on erittäin laaja käsite. Sotilaalliset ja poliittiset uhkakuivat sekä niihin varautuminen muodostavat perustan kansalliselle puolustusratkaisulle. Puolustusratkaisu taasen luo perustan kansalliselle puolustusjärjestelmälle. Tässä tutkimuksessa Suomen puolustusjärjestelmällä tarkoitetaan kokonaisuutta, joka koostuu puolustusvoimien johtamis- ja hallintojärjestelmään kuuluvista tiedustelu- ja valvontajärjestelmistä, joukkotuotanto- ja liikekannallepanojärjestelmistä, huoltojärjestelmistä sekä joukkorakenteesta eli johtoportaista ja joukoista. Eri aikoina käyttöön valitut puolustusratkaisut ovat toimineet edellä mainitun järjestelmän perustoina. Suomen puolustusjärjestelmälle asetettujen vaatimusten mitoituksen lähtökohtana ovat kylmän sodan aikakaudella olleet pääsääntöisesti tavanomaisin asein toteutettavan, maan valtaamiseen tähtäävän hyökkäyksen torjunta tarvittaessa kaikin mahdollisin sotilaallisin keinoin. Suomen 2000-luvun alueellisella puolustuksella ja sotilaallisella kriisinhallinnalla tarkoitetaan puolustusjärjestelmän toimintamenetelmiä kriisi- ja uhkatilanteissa.¹¹¹

Puolustuskyky voidaan ymmärtää monella tavalla. Tässä tutkimuksessa käsitteen merkitys muodostuu yhteiskuntajärjestelmän mahdollisuuksista, kansalaisten maanpuolustustahdosta sekä puolustusvoimien suorituskyvystä eri puolustusjärjestelmissä. Puolustuskyky on

108 Laki Puolustustaloudellisesta neuvottelukunnasta 238/1960.

109 Maanpuolustuksen perusteet, Helsinki 1968, Osa: Maanpuolustuksen kokonaisuus, Liite 1. Katso myös Riipinen, Pekka: Kokonaismaanpuolustuksen käsitteen kehityskaari osana Suomen kansallista turvallisuutta, Helsinki 2008.

110 Kanninen (1983), s. 188–192.

111 Sama.

eri aikoina mitoitettu valtion johdon turvallisuus- ja puolustuspoliittisten valintojen mukaiseksi.¹¹² *Puolustusvalmiudella* tarkoitetaan sotilaallisen maanpuolustuksen toimintavalmiutta ja suorituskykyä. *Puolustusvoimien valmiudella* tarkoitetaan puolustusvoimien kykyä toteuttaa kulloisenkin tilanteen edellyttämät toimenpiteet.¹¹³

Alueellisella puolustuksella tarkoitetaan maan jakoa alueisiin, joiden johtoportaiden tehtävänä on toteuttaa alueillaan kaikki maanpuolustukseen liittyvät valmistelut, huolehtia niiden täytäntöön panemisesta sekä johtaa sotatoimia ylimmän johdon antamien käskyjen ja ohjeiden mukaan. Alueellisen puolustuksen, strategisen perusratkaisun, keskeisenä tavoitteena on pitää strategisesti tärkeät alueet sekä valtakunnan alueen syvyyttä hyväksikäyttäen hidastaa ja kuluttaa maahantunkeutujaa siinä määrin, että valituissa ratkaisukohdissa voidaan saavuttaa vihollisen torjumiseksi ja tuhoamiseksi tarvittavat ylivoimat. Edellytykset tavoitteen saavuttamiseksi luodaan taistelemalla hyökkääjää vastaan koko sen hyökkäysalueen syvyydellä. Tällä puolustusratkaisulla tarkoitetaan myös periaatteellista puolustusjärjestelmän toimintaa ja käyttöä uhkien ennaltaehkäisyssä ja torjunnassa Suomen valtion alueella. Alueellinen puolustus on koostunut erilaisista, kulloisenkin uhkan ennaltaehkäisyssä ja torjunnassa toteutettavista puolustusvoimien sotilaallisista toimista ja niiden valmistelusta. Tutkimuksessa tarkoitettu alueellinen puolustus perustuu oppiin, jota valmisteltiin puolustusvoimissa 1950-luvulta alkaen ja joka Suomessa otettiin laajemmin käyttöön 1960- ja 1970-luvun taitteessa.¹¹⁴

Paikallispuolustuksella tarkoitetaan alueellisen puolustuksen koko valtakunnan kattavaa osaa. Sen avulla tarkoitettiin mahdollistettavan yleisjoukkojen irrottaminen ja keskittäminen niille valtakunnan alueille, joissa pyritään ratkaisuoperaatioihin. Lisäksi paikallispuolustusjärjestelmän tarkoituksena oli mahdollistaa taistelun pikainen aloittaminen kaikkialla valtakunnan alueella erityisesti kaappaus- tai yllätyshyökkäystapauksissa ja luoda edellytykset laajamittaiselle sissitoiminnalle ja tarvittaessa sissisodalle. Paikallispuolustuksen tehtäviin ovat kuuluneet yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpito, vastasisitoiminta, maahanlaskujen ja maihinnousujen torjunta, vihollisjoukkojen hidastaminen ja torjunta sekä tarvittaessa sissitoiminta.¹¹⁵

Yleisjoukoilla tarkoitetaan ratkaisuun pyrkiviin liikkuviin sotatoimiin soveltuvia operaatiokykyisten yhtymien ja yksiköiden muodostamaa keskeisintä sotilaallisten maavoimajoukkojen iskuvoimaa. Niitä käytetään valtakunnallisilla painopistealueilla joko operatiiv-

112 Sama.

113 Sama

114 Sama. Katso myös Tuominen, Tuomo: Sotilaallinen doktriini, Puolustusvoimat 2000-luvun yhteiskunnassa, Mikkeli 1993, s. 128.

115 PE:n n:o 510/Otsto/11 sal/29.11.1968, T 25086/F 2 sal, KA.

visiin vastahyökkäyksiin tai ratkaisualueiden torjuntataisteluihin. *Paikallisjoukoilla* tarkoitetaan ensisijaisesti toimintaa määräalueelle rajoittuviin taistelutehtäviin, mukaan luettuna sissitoiminta, soveltuvia yksiköitä tai kohteeseen rajoittuviin taistelu- tai tukitehtäviin tarkoitettuja joukkoja. Ne ovat yleensä komppanian tai pataljoonan suuruisia. Paikallisjoukot tukevat yleisjoukkojen toimintaa. *Tukijoukoilla* tarkoitetaan suoranaisiin sotatoimiin osallistumattomia joukkoja, joiden päätehtävänä on yleis- ja paikallisjoukkojen toiminnan tukeminen.¹¹⁶

Suojajoukoilla tarkoitetaan nopeasti perustettavia tai rauhan aikana jo olemassa olevia joukkoja, joiden tehtävänä on ajanvoiton hankkiminen omille vastatoimenpiteille, liikekannallepanon suojaaminen, vihollisen kuluttaminen sekä sen vahvuuden ja hyökkäyssuuntien selvittäminen. Päätoimintamuotoina suojajoukoilla on aikaa voittava, yleensä mitä vaikeimmissa olosuhteissa käytävä ja hyviä viestiyhteyksiä vaativa viivytystaistelu lähinnä teiden sekä edullisten etenemisurien suunnassa.¹¹⁷

Liikekannallepanolla tarkoitetaan valtakunnan puolustamiseen tarvittavien voimavarojen saattamista rauhan kannalta sodan kannalle. Liikekannallepanon johtavia periaatteita ovat nopeus ja joukkojen perustamisen varmuus. *Liikekannallepanojärjestelmällä* tarkoitetaan menetelmää, jolla reservistä ja sotavarustuksesta muodostetaan ennalta määrätyissä paikoissa sodan ajan joukkoja.¹¹⁸

Tutkimuksessa useita kertoja esiintyvällä käsitteellä *perustamistehtäväluettelo* (PTL) tarkoitetaan puolustusvoimain komentajan esikäskyä alajohtoportaille joukkojen perustamisesta. PTL:ssa perustettavaksi käskettyjen joukkojen kokonaismäärässä on otettu huomioon operatiiviset ja taktiset perusteet sekä käytettävissä oleva sotavarustus ja henkilöstö. Perustamistehtäväluettelon tärkein tehtävä on antaa johtoportaille ja perustamisvastuussa oleville joukoille ne tiedot, jotka ovat perustamissuunnitelmia ja toimeenpanoa varten välttämättömiä. Joukon lisääminen PTL:ön tarkoittaa, että joukko on virallisesti vahvistettu puolustusvoimien tai rajavartiolaitoksen perustettavaksi joukoksi, jolle sijoitetaan materiaali, ajoneuvot ja henkilöstö. Perustamistehtäväluettelo ei synny itsestään, vaan pitkällisen suunnitteluprosessin myötä. Suunnittelua ohjaavat lähinnä sotataidollisen ajattelun kehittyminen, vallitsevat uhkakuvat ja resurssit. Perusta suunnittelulle syntyy uhkakuvas- ta, turvallisuusympäristöstä ja valtakunnallisista resursseista. Näiden perusteella muotoil-

116 Sama.

117 Katso esim. PE:n n:otta 30.4.1961 Operatiiviset olosuhteet ja niiden asettamat vaatimukset maavoimien eri puolustushaarojen ja aselajien (vast) taktiikan, kaluston ja menettelytapojen kehittämiseksi, T 26965/F 22 sal, KA.

118 Partanen, Tapio: Liikekannallepanojärjestelmämme syntyminen ja kehitys itsenäisyytemme aikana sekä suoritettut liikekannallepanot, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1975, s. 2, SKK 1/1212/sal, KA.

laan valittu kansallinen strategia, johon allokoidaan taloudelliset resurssit. Resursseihin mitoitetaan ja laaditaan operatiiviset (sodan ajan) suunnitelmat ja perustamistehtäväluettelo. Saavutettu valmius on eräänlainen jatkumo, jota ylläpidetään kehittämällä operaatiotaitoa ja taktiikkaa muun muassa harjoitusten avulla. Perustamistehtäväluettelon käytännön vaikutukset ilmentyvät materiaalihankkeissa, taisteluvälineissä, koulutuksen perusteissa ja koulutussuunnitelmissa sekä varsinaisessa koulutuksessa. Koulutetut sotilaat sijoitetaan sodan ajan joukkoihin, jotka perustetaan tarvittaessa PTL:n mukaisessa järjestyksessä ja paikoissa. Prosessi on siten hyvin moniulotteinen ja kaksisuuntainen.¹¹⁹

Tutkimuksessa käytetään lukuisia kertoja käsitettä *puolustusvoimat*. Vaikka käsite on kansallisesti yksilöity, se voidaan yleiskielessä ymmärtää moniselitteisesti. Puolustusvoimista on itsenäisyyden aikana käytetty useita nimiä tai nimiyhdistelmiä, jotka ovat olleet eri aikoina myös päällekkäisiä toistensa kanssa. Puhekielessä Suomen puolustusvoimista käytetään usein sen aikaisempaa nimeä *Suomen armeija*, joka käsittää kaikki puolustushaarat. Monissa kielissä armeijalla tarkoitetaan lähinnä maavoimia. Eräissä maissa jako armeijaan ja laivastoon perustuu merisodankäynnin historialliseen merkittävyyteen.

Suomen puolustusvoimista eri aikoina käytetyt viralliset nimet voidaan kuitenkin jäljittää Suomen asetus- ja lakikokoelmien perusteella. Vapaussodan jälkeen vuoden 1918 syksyllä Suomen laillisen hallituksen joukoista eli valkoisesta armeijasta käytettiin virallisissa asiakirjoissa lyhyen aikaa nimityksiä *Suomen armeija*, *Suomen sotajoukot* sekä *sotaväki*. Vuonna 1919 viralliseen käyttöön vakiintuivat nimet *Suomen sotalaitos* ja *sotavoimat*, joiden ylimpänä ministeriönä vuosina 1919–1922 toimi sotaministeriö. Tuolloin *sotaväki* esiintyy edelleen virallisissakin yhteyksissä, jolloin se viittaa yleiskielen terminä organisoituun sotalaitokseen.¹²⁰

Suomen vuoden 1919 hallitusmuodossa mainitaan nimi *puolustuslaitos*, mutta vasta vuoden 1922 asetuksen myötä se vakiintui viralliseen käyttöön tarkoittamaan puolus-

tusministeriön alaisia puolustusvoimia ja sisäasiainministeriön alaista rajavartiolaitosta¹²¹. Laki valtioneuvostosta ja valtioneuvoston ohjesääntö vuodelta 1922 sisälsivät aiempaan käytäntöön verrattuna periaatteellisen käsitteemuutoksen.¹²² Tasavallan hallinnossa ”sota”-käsite muuttui käsitteeksi ”puolustus”. Käsitteen vaihto tuli viralliseen käyttöön ensin nimessä *puolustusministeriö* ja vuonna 1924 nimessä *puolustusneuvosto*. Samoin *sotalaitoksesta* ryhdyttiin käyttämään nimeä *puolustuslaitos*. *Sotavoimat* ja *sotaväki* säilyivät pitkään yleisenä käsitteenä armeija-sanalla rinnalla.¹²³ Vuonna 1945 otettiin käyttöön virkanimike *puolustusvoimain komentaja* entisen *sotaväen päällikön* sijaan. Vanhahtava sanonta ”*puolustusvoimain*” on säilynyt vain puolustusvoimain komentajaa ja puolustusvoimain lippujuhlan päivää koskevissa yhteyksissä. Sana puolustuslaitos poistettiin käytöstä vuonna 1974, jolloin laki puolustusvoimista astui voimaan.¹²⁴

Puolustusvoimista eri aikoina käytettyjä ja käytössä olleita nimiä: vuonna 1918 *valkoinen armeija*, *Suomen armeija*, *Suomen tasavallan joukot*, *Suomen sotajoukot*, *sotaväki*, vuosina 1919–1922 *Suomen sotalaitos*, *sotavoimat*, (*puolustuslaitos*, *sotaväki*), vuosina 1922–1932 *sotavoimat*, *puolustuslaitos*, (*sotaväki*), *Tasavallan puolustusvoimat*, vuosina 1932–1974 *puolustuslaitos*, *puolustusvoimat*, (*sotaväki*) ja vuodesta 1974 *puolustusvoimat*, (*sotaväki*).¹²⁵

Vastaavalla tavalla on avattava *rajavartiolaitosta* koskevaa nimiproblematiikkaa. Vuonna 1919 perustetut *rajavartiostot* olivat väliaikainen kokoonpano, josta siirryttiin huhtikuussa 1931 vahvistetun lain ja tammikuussa 1932 annetun asetuksen myötä sisäasiainministeriön alaiseen *rajavartiolaitokseen*. Rajavartiolaitoksen johtoesikunta oli vuoteen 1972 saakka nimeltään Rajavartiostojen Esikunta ja vuodesta 1972 lähtien Rajavartiolaitoksen Esikunta. Vastaavalla tavalla rajavartiolaitoksen johtajaa kutsuttiin vuosina 1931–1972 *rajavartiostojen päälliköksi* ja vuodesta 1972 lähtien *rajavartiolaitoksen päälliköksi*.¹²⁶

119 Perustamistehtäväluettelo (PTL) vakiintui virallisena käsitteenä käyttöön vasta 1950-luvun alussa. PE:n n:o 346/Lkptsto/OT 10 e 2 sal/24.11.1956, T 26838/D 1 sal, KA. Katso myös Partanen (1975), s. 61. Liikekannallepano-ohjesääntö I (LkpO I), Helsinki 1962. Liikekannallepano-ohjesääntö II (LkpO II), Helsinki 1962. Katso myös Liikekannallepano-ohjesääntö (LkpO), Helsinki 1974.

120 Saressalo, Jussi: Maavoimien rauhanajan joukko-osastojen perustamiset, siirrot ja lakkauttamiset itsenäisyytemme aikana, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1981, s. 2–12, SKK 1/1465, KA. Terä, Martti V. – Tervasmäki, Vilho: Puolustushallinnon perustamis- ja rakentamisvuodet 1918–1939 – Puolustusministeriön historia I, Helsinki 1973, s. 47–78. Suomen puolustuslaitos 1918–1939, Puolustusvoimien rauhan ajan historia osa 1, toim. Jarl Kronlund, Porvoo 1998, s. 86–275. Suomen puolustusvoimat ennen ja nyt, toim. Keijo Juhani Mikola ym., Porvoo 1959, s. 31. Kronlund, Jarl: Kansannoususta instituutioksi – Suomen puolustusvoimat 1918–1993, Joensuu 1993, s. 10–15.

121 Vuonna 1919 perustetut rajavartiostot oli tarkoitettu väliaikaisiksi. Suomen rajavartiostojen järjestelyt vakinaistettiin 17.4.1931 vahvistetulla lailla ja samalla rajavartiolaitos vakinaistettiin sisäasiainministeriön alaisuudessa toimivaksi viranomaiseksi. Peltoniemi, Uuno: Suomen maarajojen vartiointi vuosina 1918–1939, artikkeli teoksessa *Rajavartiolaitos 1919–1969*, Mikkeli 1969, s. 103.

122 Laki valtioneuvoston ministeriöiden lukumäärästä ja yleisestä toimialasta (78/22) ja asetus (81/22), säädetty 30.3.1922, Suomen Asetuskokoelma, KA.

123 Terä – Tervasmäki (1973), s. 94–95.

124 Puolustusvoimat – Joukko-osastoperinteet, toim. Marko Palokangas, Jyväskylä 2008, s. 31.

125 Sama. Katso myös Grandell, Leonard: Puolustusvoimamme rauhan ja sodan aikana, Lappeenranta 1935, s. 15.

126 Peltoniemi (1969), s. 103–106. Kosonen, Matti – Pohjonen, Juha: Isänmaan portinvartijat, Keuruu 1994, s. 594.

Tutkimuksessa käytetään pääsääntöisesti aikalaiskäsitteitä. Tutkimusperiodin kattaessa lähes koko Suomen itsenäisyyden aikakauden on tärkeä ymmärtää useiden käsitteiden aikasidonnaisuus. Tästä on lukuisia esimerkkejä, mainittakoon vaikkapa sana *taktillinen*, joka käsitteenä rinnastuu *taktiseen*, joka puolestaan on ensin mainitun myöhempien vuosikymmenten kirjoitusasu. Aikalaiskäsitteisiin kuuluvat näiltä osin myös kansallisuuksista käytetyt yleisnimitykset, joista osaa voidaan nykyään pitää jopa pilkkaniminä. Tästä hyvänä esimerkkinä käy venäläisistä 1910–1920-luvulla ja myöhemmin neuvostoliittolaisista aina sotien jälkivuosiin saakka suomen puhekielessä yleisesti käytetty nimitys *ryssä*. Tässä tutkimuksessa *ryssä* ei ole haukkumasana, vaan aikalaiskäsite. Suomen kieleen vakiintuneet yleiskäsitteet naapurikansalaisista, eli *venäläinen* ja *neuvostoliittolainen* rinnastuvat tutkimuksessa toisiinsa niiltä osin kuin ne alkuperäislähteissä ovat mainittu.

Suomen itsenäisyyden aikaisista sodista mainittakoon, että vuoden 1918 sodasta käytetään pääsääntöisesti aikalaiskäsitteiksi vakiintuneita nimiä *vapaussota* tai *kansalaissota*. Tässä tutkimuksessa vapaussota on siis aikalaiskäsite, eikä tutkijan omiin arvoihin sidonnainen valinta sodan monista nimistä. Vuosien 1939–1940 sodasta käytetään puhekieleen vakiintunutta nimitystä *talvisota*. Vuosien 1941–1944 sodasta käytetään niin ikään suomen kieleen vakiintunutta nimeä *jatkosota*. Edellä mainittujen sotien välisestä ajasta käytetään tässä tutkimuksessa nimitystä *välirauhan aika*. Vuosien 1944–1945 tapahtuneesta saksalaisten joukkojen internoinnista Pohjois-Suomesta käytetään tässä tutkimuksessa nimitystä *Lapin sota*. Sotien jälkeisestä aikakaudesta, noin vuosista 1947–1990 käytetään nimitystä *kylmän sodan aika*. Tavallisimmin kylmän sodan aikakauden katsotaan kestäneen toisen maailmansodan lopusta Neuvostoliiton luhistumiseen 1990-luvun alussa. *Kylmä sota* oli vastakkainasettelun aikakausi, jossa kilpailivat kaksi supervaltaa, lähinnä Yhdysvallat ja Neuvostoliitto liittolaisineen.

1.5. Lähdeaineistosta

Tutkimuksen keskeinen lähdeaineisto muodostuu Suomen eri arkistoissa säilytettävistä alkuperäisasiakirjoista, aikalaisohjesäännöistä, -oppaista, -ohjeista, -käsikirjoista, kirjallisuudesta, lehtiartikkeleista, tutkimuksista ja opinnäytetöistä sekä kaikkia edeltäviä täydentävistä aikaisten ja asiantuntijoiden henkilöhaastatteluista sekä kansainvälisestä kirjallisuudesta. Lähdeaineistosta on valikoitu tutkimuksen peruslähteiksi erityisesti ne, joissa sissisodan, sissisodankäynnin ja sissitoiminnan taktiikkaa tai suomalaista sotataittoa on käsitelty, kuvattu, määritelty tai edes sivuttu.

Puolustusvoimien nykyisen asiakirjahallintoonormiston sekä etenkin arkistotutkimukselle asetettujen salattavuussäädösten vuoksi voidaan vuoden 1953 jälkeistä aikaa tutkia hyvin

rajoitetusti operatiivisten asioiden näkökulmista vain 1980-luvun alkuvuosiin. Käytettävissä olevan lähdeaineiston tasalaatuisuus kapenee siten huomattavasti tutkittaessa aikaväliä 1970-luvulta lähtien. Tutkimustuloksissa esitettävät 1970-lukua ja sen jälkeistä aikaa koskevat johtopäätökset ja havainnot nojaavat siten vahvasti kirjallisuuteen, haastatteluihin tai muuhun julkiseen lähteistöön ja ovat siten tiedostetusti todistusvoimaltaan huomattavasti kapeampia 1920–1960-lukuihin nähden.

Aiempi tutkimus

Tarkasteltaessa suomalaista sissitoimintaa käsittelevää historian tutkimusta voidaan tässä rajatussa aihepiirissä todeta olevan kattavan ja kokoavan tutkimuksen puute. Sissitoimintaa ja sissisodankäyntiä käsitellään tai sivutaan lukuisissa tutkimuksissa, muistelmateoksissa sekä laajassa historiankirjoituksessa, mutta kattavan ja syventävän kansalliseen näkökulmaan keskittyvän sissitoiminnan analysoinnin puuttuminen aiheesta on ilmeinen.

Suomen Maanpuolustuskorkeakoulun Taktiikan laitoksen julkaisu vuodelta 2002 *Guerilla Warfare, An Asymmetric Option* on sissisotaa, -sodankäyntiä sekä -toimintaa laajasti pohtiva ja tarkasteleva perusteos. Tämä artikkeli- ja tutkimuskokoelma on peruslähteenä aihepiiriin hyvin johdettava, mutta usean eri kirjoittajan vuoksi perusteita toistava ja taktiikan käsitteistöltään melko sekava. Kirja on toimitettu myös suomenkielisenä lyhennettynä laitoksena nimellä *Ajatuksia suomalaisesta sissisodankäynnistä*. Muita pelkästään sissisotaa tai sissitoimintaa kansallisesti käsitteleviä julkaistuja tutkimuksia ei ole tehty.¹²⁷

Vesa Tynkkynen sivuaa aihepiiriä suomalaisen taktiikan kehittymistä käsittelevässä väitöskirjassaan *Hyökkäyksestä puolustukseen – taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa*. Teos on peruslähteenä tutkimuksen kannalta hyvin käyttökelpoinen, sillä kylmän sodan aikana Suomessa tehty operatiivinen suunnittelu pohjautui pääosin taktisiin ratkaisuihin, joita osaltaan myös sissisodankäynnin ja sissitoiminnan käyttöperiaatteet mahdollisessa sodassa olisivat puhtaimmillaan edustaneet. Vaikka teoksessa luodaan kuvaa taktisten periaatteiden muutoksista ja kehityksestä, jää sissitoiminnan taktiikan historiallinen tarkastelu vaille syventävää analyysia.¹²⁸

Myös Pertti Salminen käsittelee aihetta ja sen liittymäpintaa alueellisen puolustuksen kokonaisuuteen vuonna 1996 julkaistussa väitöskirjassaan *Puolueettomuuden nimeen – Sotilasjohto Kekkonen linjalla ja sen sivussa 1961–1966*. Tutkimuksen kattava kokonaiskuva Suomen puolustusratkaisujen poliittisesta ja henkilökeskeisestä päätöksenteosta selkeyttää

¹²⁷ Ajatuksia suomalaisesta sissisodankäynnistä, toim. Jorma Saarelainen, Helsinki 2003.

¹²⁸ Tynkkynen (1996).

monia asiayhteyksiä. Salminen esittää myös ansiokasta kritiikkiä erityisesti alueellisen puolustusjärjestelmän väärinymmärtäjiä kohtaan.¹²⁹

Kylmän sodan aikakautta käsittelevissä tutkimuksissa sissitoimintaa osana alueellista puolustusjärjestelmää sivutaan useasti, mutta melko pinnallisesti. Pekka Visuri valottaa kattavasti Suomen asemaa kylmän sodan aikana tutkimuksissaan *Puolustusvoimat kylmässä sodassa – Suomen puolustuspolitiikka vuosina 1945–1961* ja *Totaalisesta sodasta kriisinhallintaan – Puolustusperiaatteiden kehitys läntisessä Keski-Euroopassa ja Suomessa 1945–1985 (diss.)* ja *Suomi kylmässä sodassa, sekä Idän ja lännen välissä – puolustuspolitiikka presidentti Kekkonen kaudella*. Sissitoiminnan merkitystä poliittisesti vaikeissa puolustusratkaisuissa pohditaan näissä tutkimuksissa marginaalisena osana laajempaa puolustuspoliittista kokonaisuutta. Ansiokkaasta yleiskuvasta huolimatta varsinaisiin sissitaktisiin kysymyksiin ei tässä tapauksessa syvennytä tarkemmin.¹³⁰

Puhtaasti kylmän sodan aikakautta ja Suomen puolustusjärjestelyjä käsittelevää tutkimusta edustavat Vesa Tynkkynen ja Petteri Joukon tulkinnot Suomen puolustus suunnitelmista. Maanpuolustuskorkeakoulun Finnish Defence Studies -sarjassa julkaistu *Towards east or west? Defence planning in Finland 1944–1966* luo selväkielisen ja objektiivisen synteesin Suomen valinnoista ja erityisesti operatiivisen suunnittelun merkityksestä kylmän sodan kuumina vuosina.¹³¹

Edellä mainittujen tutkimusten lisäksi on tehty suuri määrä tutkielmia ja opinnäytteitä Sotakorkeakoulun, Taistelukoulun ja Kadettikoulun oppilas- ja opinnäytteinä tai erillistutkimuksina joista monet keskittyvät sissisotaan ja -toimintaan. Näitä kaikkia yhdistävät aiheen rajalliset käsittelytavat. Pääosa niistä ei valitettavasti aina kuitenkaan yllä tutkimukselle yleisesti asetettujen vaatimusten tasolle.¹³² Edellä mainituista selvän poikkeuksen tekee eversti Paavo Ilmolan vuonna 1958 laatima erillistutkimus *Sissisota, sen edellytykset ja sodankäynnin suuntaviivat*. Aikalaistutkimuksena lähdettä ei voida ohittaa, sillä se muodostaa merkittävän kokonaiskuvan myös aikakauden operaatiotaidosta ja taktiikasta.¹³³

129 Salminen, Pertti: Puolueettomuuden nimeen (diss.), Helsinki 1995.

130 Visuri, Pekka: Totaalisesta sodasta kriisinhallintaan (diss.), Keuruu 1989. Katso myös Visuri (1994), Visuri (2006), Visuri (2010).

131 Tynkkynen, Vesa – Jouko, Petteri: *Towards east or west? Defence planning in Finland 1944–1966*, Helsinki 2007.

132 Katso Sotakorkeakoulun, Taistelukoulun ja kadettikurssien oppilasupseerien tekemät tutkimustyöt, väitöskirjan liite 1.

133 Ilmola (1958), T 26965/F 20 sal, KA.

Arkisto- ja alkuperäislähteet

Arkistolähteet muodostavat tämän tutkimuksen keskeisimmän ja lähdearvoltaan tärkeimmän osan. Alkuperäislähteiden keskeisen materiaalin muodostavat Kansallisarkiston (KA) ja etenkin puolustusvoimia koskevaan entiseen Sota-arkistoon¹³⁴ säilytettäväksi luovutetut puolustusministeriön ja Pääesikunnan (vast.)¹³⁵ eri osastojen kokoelmat. Suomen sotilaalista maanpuolustusta käsittelevät asiakirjat ovat eri aikoina olleet pääsääntöisesti salaisia, henkilösaliaisia tai OT-saliaisia (operatiivinen ja toimintavalmiusasiakirja). Salaisten asiakirjojen (Sal) salassapitoaika on 25 vuotta, mikäli salassapitoaika ei eri päätöksellä ole jatkettu. Henkilösalaisten ja OT-salaisten asiakirjojen salassapitoaika on vastaavasti 40 vuotta. Paikallis- ja alueellista puolustusta koskevat operatiiviset suunnitelmat kuuluvat salattavuudeltaan pääsääntöisesti ensimmäiseen kategoriaan.

Koska tämän tutkimuksen lähdemateriaali on koottu pääosin jo ennen vuoden 2008 alun Sota-arkiston hallinnollista liittämistä arkistolaitokseen, on tutkimuksessa hyödynnetty vuosien 2005–2007 tiedonkeruuvaiheessa sitä säilynyttä arkistomateriaalia, joka tuolta aikakaudelta on aikoinaan Sota-arkistoon luovutettu. Uusi palvelusopimus ja vuoden 1953 jälkeistä aikaa koskeva lupamenettelyn alainen rajaus eivät näin ollen koske tämän tutkimuksen arkistomateriaalia, mikäli siihen ei aseteta takautuvasti erillistä kieltoa.¹³⁶ Todellisuudessa tämän arkistomateriaalin käyttöön saaminen on kuitenkin merkittävästi hankaloitunut byrokraattisen lupamenettelyn myötä, jota ei näytä hallinnoivan keskitetysti enää mikään tahon.

Edellä mainittujen salattavuusasteiden vuoksi osa tehdyistä muistioista ja suunnitelmista on aikakaudella vallinneen käytännön mukaisesti tuhottu arkistoja supistettaessa. Siksi aiheen tutkiminen ainoastaan yhden keskusarkiston alkuperäislähtein on haastavaa, osin jopa mahdotontakin. Kokonaiskuvaa on siten täydennettävä korvaavilla menetelmillä, kuten muilla yksityisarkistoilla, yksityiskokoelmilla (pikkukokoelmilla), nimikirjaotteilla, aikalaistutkimuksilla, kirjallisuudella, muistelmilla ja henkilöhaastatteluilla.

Tasavallan presidentin arkistosäätiossä eli Orimattilassa sijaitsevassa Urho Kekkonen arkistossa (UKA) on myös paljon käyttökelpoista aineistoa Suomen puolustus suunnitelmista sekä lukuisa määrä yksittäisiä asiakirjoja lähinnä tasavallan presidentin tulo- ja tiedoksi-

134 Tässä tutkimuksessa entisestä Sota-arkistosta käytetään sen uudistettua arkistonimeä Kansallisarkisto, joka lyhennetään niin lähdeluettelossa kuin alaviitteissään KA.

135 Eri aikakausina käytettyjä nimiä: Yleisesikunta, Sotaväenesikunta, Päämaja, Puolustusvoimien Pääesikunta, Pääesikunta. Tarkempi ajallinen määrittely, katso Puolustusvoimat – Joukko-osastoperinteet, Jyväskylä 2008, s. 52. Katso myös Tynkkynen (1996), s. 396–401.

136 Palvelusopimus arkistolaitoksen ja Pääesikunnan henkilöstöosaston välillä, AD 34757/21.12.2007, PVAH.

kappaleiksi merkittyinä. Edellä mainittujen pääosa on tullut muista arkistoista ajan myötä supistetuksi OT-salaisina tai henkilösalaisina asiakirjoina.

Useiden arkistonmuodostajien ja erillisten kokoelmien runsaus muodostaa tutkimuksessa tietyn ongelman. Koska kaiken olemassa olevan ja hyvin sirpaleisen alkuperäisaineiston tutkiminen kohtuullisessa ajassa on lähes mahdotonta, tässä tutkimuksessa alkuperäisasiakirjojen ja muun lähdeaineiston tutkimiseen on luotu eräitä painopisteitä. Asiakirjojen vaikeuttavuutta ja kattavuutta on tutkimuksen aikana jouduttu arvioimaan useaan otteeseen. Ensisijainen painopiste alkuperäislähteiden tutkimisessa on tutkimusperiodilla kohdistettu Pääesikunnan ja Rajavartiolaitoksen Esikunnan arkistomateriaaliin. Peruste ylimpien johtoesikuntien eri osastojen arkistomuodostajien käyttöarvoon liittyy taktiikan kehittämisen kannalta tehtyjen suunnitelmien ja päätösten vaikuttavuuteen. Tutkimuksen kannalta informatiivisimman alkuperäislähteiden asiakirjaryhmän muodostavat siksi Pääesikunnan (vast.) operatiivisen osaston ja toimiston arkistot, jalkaväkiosaston ja -toimiston arkistot, järjestelyosaston ja -toimiston arkistot sekä Sotakorkeakoulun arkistot, jotka erillisten luokittelupäätösten perusteella OT-salaisten osalta on pääosin luovutettu Kansallisarkistoon noin vuoteen 1973 ja salaisten asiakirjojen osalta noin vuoteen 1988 saakka.

Tutkimuksen keskeisimmän lähdeaineiston muodostavat Pääesikunnan (vast.) osastojen ja toimistojen, Rajavartiolaitoksen ja Rajavartiostojen Esikunnan sekä Sotakorkeakoulun ja yksityiskokoelmien yhdistelmä. Pääesikunnan osastojen arkistoista tärkeimmät kokonaisuudet ovat operatiivisen osaston (PE op-os), koulutusosaston (PE koul-os), järjestelyosasto (PE järj-os), ulkomaaosasto (PE ulkom-os), sekä aselajiosastoista jalkaväkiosaston (PE jv-os) arkistot. Kyseiset arkistot ovat pääsääntöisesti luovutettu Kansallisarkistoon säilytettäväksi, pois lukien esimerkiksi puolustusvoimien ja rajavartiolaitoksen johtoesikuntien henkilösalaiset asiakirjat sotien jälkeiseltä ajalta joita säilytetään yhä erillisissä holveissa. Rajavartiolaitoksen Esikunnan erillisessä holvissa säilytetään edelleen myös pääosaa vuosina 1950–1980 laadituista OT-salaisista ja salaisista asiakirjoista. Edellä mainittujen arkistojen lisäksi on tutkimuksessa käytetty paljon Sotakorkeakoulun (SKK), Taistelukoulun (TaistK), sotilaslääniä (Sl), divisioonien (D), sotilaspiirien (Sp) ja joukko-osastojen (J-os) arkistoja.

Alkuperäisasiakirjojen runsas lukumäärä ja ennen kaikkea kymmenien arkistomuodostajien kokonaisuus muodostaa tiedostetun ongelman. Ensinnäkin, kaikkien sissitoimintaan tai sissisodankäyntiin liittyvien asiakirjojen etsiminen kohtuullisessa ajassa on käytännössä mahdoton tehtävä. Tämän vuoksi esitietoisuutta ja perusymmärrystä aihepiiristä sekä rajatusta tutkimusaiheesta on käytetty tavallaan työkaluna alkuperäisasiakirjoja etsittäessä. Ymmärrys puolustusvoimien eri aikoina käyttämistä tavoista arkistoida ja supistaa materiaalia sekä luovuttaa ne säilytettäväksi päätearkistoihin on myös keskeinen apuväline alkuperäisasiakirjoja etsittäessä. Näiden taustatietojen ja ”tutkimuksen aputyökalujen” avulla tutkimusaineistoa on pääsääntöisesti etsitty kattavimmin kultakin tutkimusajanjaksolta sen

ylimmän johtoesikunnan arkistomateriaalista. Ylimpien johtoesikuntien, kuten Pääesikunnan tai sotilaslääniä esikuntien vastuulla ovat olleet suomalaisen sotataidon kehittäminen, päätöksenteko ja suunnittelu.

Ohjesääntöjen suunnittelu-, valmistelu-, kirjoitus- ja kokoamistyö on ollut 1920-luvulta lähtien joko Pääesikunnan koulutusosaston tai Sotakorkeakoulun vastuulla. Työtä koordinoineen ohjesääntötoimikunnan arkistomateriaali, vaikkakin puutteellisenä kokonaisuutena, on siten ollut aikalaisohjesääntöjä tutkittaessa avainasemassa. Sama koskee sissitoimintaan liittyviä koulutusasioita, joita johdettiin ensisijaisesti Pääesikunnan koulutusosastolta käsin. Koulutusta ja opetusta toteuttavien sotakoulujen ja joukko-osastojen tekemiä esityksiä sekä materiaalia koulutukseen liittyvistä käytännön toimenpiteistä löytyy paljon nimenomaan Pääesikunnan koulutusosastolta. Sissitoimintaa on pääsääntöisesti kehitetty jalkaväkiaselajin lähtökohdista, jonka vuoksi keskeiset suuntaviivat ja muutokset ovat jäljitettävissä Pääesikunnan jalkaväkiosaston, jalkaväkitöimiston sekä jalkaväen tarkastajan arkistoista. Sen vuoksi edellä mainittuja kokonaisuuksia on tutkimuksen lähteenä käytetty paljon. Sotataidon keskiössä olevat operatiivinen suunnittelu, operaatiotaito ja taktiikka kaikkine muutoksineen ovat jäljitettävissä Pääesikunnan operatiiviselta osastolta, jonka arkistomateriaali on ollut tutkimuksessa keskeisessä asemassa. Arkistojen supistamisen vuoksi syntyneitä mahdollisia asiakirjapuutteita on pyritty paikkaamaan johtoesikunnan tai -kuntien muiden osastojen, kuten järjestelyosaston ja aselajiosastojen arkistomateriaalilla.

Edellä mainittujen arkistomuodostajien asiakirjoista löytyvät myös pääsääntöisesti alajohtoportaiden, yksittäisten henkilöiden tai keskeisten tutkimuksen kautta tulleet esitykset, jotka ovat vaikuttaneet suomalaisen sotataidon kehittymiseen sissitoiminnan osalta. Valittu lähteiden seulonta ja tutkimusmenetelmä saattaa vaikuttaa yksipuoleiselta tavalta lähestyä valtavaa lähdemassaa. Yksipuoleisen kuvan syntymistä on tutkimuksessa pyritty välttämään käyttämälle edellä mainittujen peruskokonaisuuksien rinnalla aikakauden muita arkistokokonaisuuksia. Ristiintarkistamalla ja tutkimalla kunkin aikakauden ylempää, rinnakkaisista ja alemmaa päätöksentekoa, on arkistomateriaalin tulkintaan tuotu syvyyttä. Esimerkiksi Pääesikunnan tekemät sotataidolliset linjaukset ovat olleet vahvasti kytköksissä puolustuspoliittiseen päätöksentekoon, jonka aikalaiskuvaa voidaan täydentää muun muassa tasavallan presidentin arkistosäätiön eli Urho Kekkosen arkiston laajalla arkistomateriaalilla. Rinnakkaisen päätöksenteon osalta esimerkkinä voidaan vastaavasti mainita rajavartiolaitoksen ja erilaisten neuvottelukuntien sekä komiteoiden arkistot. Näiden arkistokokonaisuuksien tutkimisella on ollut suuri merkitys kokonaiskuvan muodostamisessa. Vastaavasti alajohtoportaiden, kuten divisioonien, sotilaslääniä, sotilaspiirien ja joukko-osastojen arkistojen laajempi tutkiminen selvittää huomattavasti ylimmän johtoesikunnan asiakirjoista muodostettua kokonaiskuvaa etenkin käytännön toimien suhteen.

Tutkittaessa erittäin laajaa alkuperäisaineistoa, on siitä löydettävissä myös merkittäviä puutteita. Etenkin Pääesikunnan operatiivisen osaston arkisto sotienjälkeiseltä ajalta on päätearkiston osalta vajaa, sillä suuri osa keskeisistä asiakirjoista on salattavuussyistä edelleen Pääesikunnan omassa holvissa. Kansallisarkistoon luovutetusta asiakirjamateriaalista voidaan muodostaa hyvä kokonaiskuva, mutta etenkin henkilösalaisten asiakirjojen puuttuminen nosti tutkimuksen aikana esille lukuisia kysymyksiä. Varsinkin yksittäisten henkilöiden toiminta, rooli ja todellinen vaikutus sotataidon kehittämiseen jäivät monissa tapauksissa vajaaksi. Tätä puutetta on paikattu yksittäisten asiakirjojen osalta tutkimusluvan varaisten asiakirjojen saamisella tutkimuskäyttöön. Lisäksi tietoja on täydennetty keskeisten aikaisten haastattelemisella, joille esitettyjen täsmällisten asiayhteyksiin sidoksissa olleiden kysymysten avulla saatiin ratkaistuksi monia epäselvyyksiä. Tutkimustulosten ja johtopäätösten luotettavuutta voidaankin siten korostaa laajan arkistomateriaalin, henkilöhaastatteluiden sekä aiemman tutkimuksen järjestelmällisellä rinnakkaiskäytöllä ja ristiintarkistamisella. Todettakoon vielä, että vaikka tähän tutkimukseen saatiin muutama tutkimuslupa¹³⁷ joko henkilösalaiseen tai OT-salaiseen alkuperäisaineistoon, käsiteltiin aineistoa vaarantamatta Suomen maanpuolustusta tai kokonaisturvallisuutta.

Julkaistu alkuperäisaineisto

Lähdeluettelossa mainittujen oppaiden ja ohjesääntöjen käyttöarvo on suuri. Aiheen käsitteistön ristiriitaisuudet ja taktiikan termien aikasidonnaiset merkitykset asettavat aiheen tutkimiselle haasteita. Aikalaiskäsitteiden tuominen sellaisenaan nykyisten käsitteiden rinnalle johtaa helposti vääriin johtopäätöksiin. Siksi oppaiden ja ohjesääntöjen täydellinen ymmärtäminen edellyttää osin myös kyseisellä aikakaudella vallinneen hengen ja ilmapiirin ymmärtämistä taktiikan kehittymisen näkökulmasta. Ohjesääntöjen ja oppaiden vaikuttavuutta täytyy arvioida myös ajallisesta näkökulmasta, sillä vaikka ohjesääntö julkaisuhetkellä oli painavaa sanaa, sen siirtyminen käytäntöön sotakoulujen opetuksen ja varusmieskoulutuksen myötä vei yleensä vuosia – jopa kokonaisen vuosikymmenen.¹³⁸

Itsenäistymisen alkuvuosikymmeniltä sissitoiminnasta on löydettävissä vain muutama käyttökelpoinen alkuperäisjulkaisu. Sissitoimintaa tutkittiin upseerivoimin jo 1920-luvun

137 Maanpuolustuskorkeakoulun käyttöluopapääätös, AJ 2890/4424/63/2012/9.2.2013, PVAH. Maavoimien Esikunnan tutkimusluopapääätös, MG 19995/1532/25.02/2010/3.6.2010, PVAH. Pääesikunnan tutkimusluopapääätös, AJ 15418/13.8.2013, PVAH. Raja- ja merivartiokoulun tutkimusluopapääätös, id0573361/38/RVLD-no/2013/4084/24.10.2013, ASDO.

138 Muun muassa tämän tutkimuksen lähdeluettelossa mainitut suomalaiset ohjesäännöt ja oppaat. Kanninen, Ermei: Haastattelu 3.1.2006.

loppupuoliskolla, jolloin sen todettiin olevan ikaikainen keino, jolla heikompi puolustautuu vahvempaa vihollista vastaan. Kenraali Karl Adaridin kirjassa *Sissitoiminta* luodataan sissitoiminnan historiaa aina varhaiskeskiajalle saakka.¹³⁹

Suomalaisen taktiikan perusteisiin itsenäisyyden aikana sissisodankäynnin menetelmien voidaan katsoa ilmaantuneen vuonna 1928, kun asiaa esiteltiin yhden luvun laajuisesti eritoten sotakoululle laaditussa oppikirjassa *Taktiikan perusteet*. Kirjan kuudestoista luku oli nimetty otsikolla *Vapaaoukot ja sissisota*, ja siinä esiteltiin sissisodan luonnetta ja joukkorakenteita osana kansallisen taktiikan perusteita.¹⁴⁰

Ensimmäiset viralliset ohjeet sissitaktiikasta joukkojen käyttöön annettiin kuitenkin vasta loppusyksyllä 1939 ylimääräisten harjoitusten eli YH:n aikana, kun joukoille jaettiin marraskuun puolenvälin jälkeen 1 000 kappaleen erä *Sissiofasta*. Toiminta vihollisen selustassa pidettiin ilmeisen tärkeänä, koska jo joulukuun alkupuolella opasta jaettiin uusi 5 000 kappaleen erä.¹⁴¹

Perustavana ohjeena suomalaisen taktiikan kehittämiseksi sotien 1939–1944 jälkeen pidetään kolmiosaista *Upseerin käsikirjaa* vuosilta 1950 ja 1953. Myös *Kenttäohjesäännöt* vuosilta 1954–1973, *Jalkaväen taisteluohjesäännöt* vuosilta 1955–1981 sekä muut ohjesäännöt ja oppaat ovat ilmentäneet sotien 1939–1944 kokemuksiin perustunutta ja kylmän sodan aikana jatkettua suomalaisen sotataidon kehitystyötä.¹⁴²

Toisen maailmansodan jälkeen sissitoimintaa ja -taktiikkaa käsittelevän ohjeistuksen kirjoitustyö käynnistettiin vuonna 1954. Lopputuloksena vuonna 1956 julkaistiin everstiluutnantti Veikko Koppisen kirjoittama *Sissikoulutusopas*, joka jaettiin joukoille heti koulutuskäyttöön. Vuonna 1957 julkaistiin niin ikään Koppisen kirjoittama *Sissiohjesääntö*, joka osaltaan täydensi koulutusoppaassa esitettyjä periaatteita. Nämä käytännön ohjeet olivat todellinen päänavaus Suomessa sissimenetelmien liittämiseen virallisesti osaksi rauhan ajan puolustusvoimien harjoitus- ja koulutustoimintaa, joka myöhemmin jalostui kenttäohjesäännöissä sodanajan taistelumenetelmiksi. Toistaiseksi viimeinen puhtaasti sissitoimintaa

139 Adaridi (1925a).

140 Olkkonen (1928), s. 320–328. Katso myös Tynkkynen (1996), s. 62.

141 Sissiopas, Helsinki 1939.

142 Visuri (1989), s. 189–191. Tynkkynen (1996), s. 341. Katso myös: Upseerin käsikirja I–II, 1950 ja III, 1953. Kenttäohjesääntö II osa (KO II) 1954, Helsinki 1954. Kenttäohjesääntö Yleinen osa (KO yl) 1958, Helsinki 1958. Kenttäohjesääntö I osa (KO I) 1963, Helsinki 1963. Kenttäohjesääntö Yleinen osa, luonnos (KO yl), 1969. Kenttäohjesääntö Yleinen osa, luonnos (KO yl), 1971. Kenttäohjesääntö Yleinen osa (KO yl), Mikkele 1973. Jalkaväen taisteluohjesääntö II osa (JvO II), Pataljoonan taistelu, Helsinki 1955. Jalkaväen taisteluohjesääntö I osa (JvO I), Pataljoonan taistelu, Helsinki 1968. Jalkaväen taisteluohjesääntö I osa (JvO I), Pataljoonan taistelu, Helsinki 1977. Jalkaväen taisteluohjesääntö II osa (JvO II), Komppanian taistelu, Helsinki 1981. Ohje perusyhtymän taistelua varten, Helsinki 1977. Prikaatin taisteluohje (Prst-ohje), Helsinki 1984.

■ Ahma-Koppinen, Sissi-Koppinen ja Raja-Koppinen – näillä nimillä aikalaiset kollegat kutsuivat Veikko Koppista. Lempinimet kuvaavat osuvasti Veikko Koppisen elämän eri vaiheita, harrastuksia ja työuraa.

vä. Tarkasteltaessa eri asioiden yhteyttä toisiinsa ei hänen vahvaa osuuttaan kansallisen käsitteistön luomisessa, sekä sissitoiminnan kehittämisessä ja vakiinnuttamisessa voida ohittaa.

Henkilöhaastattelut

Henkilöhaastattelut ovat useissa tutkimuksen yksityiskohdissa ja asiakokonaisuuksien yhteensovittamisessa arvokas lisä. Operatiivisiin suunnitteluperiaatteisiin on käsittelyajanjaksoilla ollut tyypillistä henkilötasolle viety salattavuus. Eritoten tarkoin varjelluissa operatiivisissa asioissa sekä liikekannallepanon ja operatiivisten suunnitelmien sisältöä tarkasteltaessa edes kaikki valmistelutyöhön osallistuneet henkilöt eivät välttämättä koskaan nähneet valmista tuotosta. Näissä tapauksissa henkilösalaisten ja salaisten asiakirjojen tuhoaminen aiheuttaa tutkimukselle lähteiden osalta aukkoja, joita on tässä tutkimuksessa pyritty osin paikkaamaan keskeisten, vielä elossa olevien henkilöiden haastatteluilla.

Problemaattiseksi asian tekee yhä vallitseva, joskin inhimillisesti ymmärrettävä, vaikeaminen menneistä – jopa yli 50 vuoden takaisista – asioista. Haastatelluista henkilöistä

koskeva ohjeistus on peräisin vuodelta 1979. Majori Heikki Kalpamaan kirjoittama *Sissitoimintaopas* korvasi valmistuessaan 1950-luvulla kirjoitetut ohjesäännöt ja vakiinnutti sissitoiminnan sekä sen taktiikan osaksi alueellista puolustusjärjestelmää. *Sissitoimintaoppaan* mukaiset käytännön kokeiluharjoitukset vuosina 1980 ja 1982 ovat samalla tutkimusperiodin päätöspiste, sillä niiden jälkeen uutta ohjesääntöä sissitoiminnasta ei toistaiseksi ole kirjoitettu.¹⁴³

Edellä kuvatut peruskäsikirjamaisiksi luokiteltavat lähteet muodostavat keskeisimmän osan tutkimuksen viitekehystä. Viitekehysten keskiöstä nousee esille myös muutamia yksittäisiä henkilöitä. Etenkin sotien jälkeisen ajan kansallisen sissisodan ja -toiminnan vahvimaksi ideoijaksi voidaan perustellusti nimetä muiden muassa Veikko Koppinen. Hänelle sissiasiat olivat enemmän kuin vain osa sotilaan työtä – eräänlainen elämäntehtävä.

keskeisimmiksi nousevat 1950–1980-luvuilla operatiivisessa suunnittelussa mukana olleet ja muut arvokkaita taustatietoja antaneet lähdeluettelossa mainitut henkilöt. Eräät haastatelluista olivat jo haastatteluhetkellä niin ikääntyneitä, ettei heidän lausuntojaan tai muistikuviaan voinut käyttää lähteinä, koska he eivät enää kyenneet muistamaan yli 50 vuoden takaisia asiayhteyksiä tai yksityiskohtia.

Henkilöhaastatteluiden merkitys tutkimuksen alkuperäislähteissä esiintyneiden asioiden vahvistamiseksi on kuitenkin pääsääntöisesti ollut merkittävä. Haastattelumenetelmänä käytettiin teemahaastattelua, jossa haastateltavan kanssa käytiin läpi samat teemat ja aihepiirit, mutta kysymykset muotoiltiin ja niitä tarkennettiin haastateltavan omakohtaiseen liittymäpintaan sekä kokemuksiin tutkittavasta aiheesta. Jokaiselle haastateltavalle esitettiin samat peruskysymykset hänen taustoistaan sekä liittymisestä tutkittavaan aiheeseen. Sotilashenkilöiden osalta tämä tarkoitti muun muassa palvelustehtävien ja kokemusten taustoittamista sekä niiden liittymäpintaa suomalaisen sissitoiminnan laajaan kehittämistyöhön. Tutkimuksen perusteet, näkökulma ja tutkimusongelma sekä varsinaiset haastattelukysymykset lähetettiin jokaiselle haastateltavalle etukäteen kirje- tai sähköpostilla noin kuukautta ennen sovittua tapaamista. Paria poikkeusta lukuun ottamatta haastattelut toteutettiin henkilökohtaisella tapaamisella. Jokainen haastattelu dokumentoitiin joko nauhoittamalla keskustelu digitaaliseen muotoon tai tutkijan tekemillä muistiinpanoilla. Pääosa haastatelluista henkilöistä oli myös valmistautunut haastatteluun kirjoittamalla vastaukset esitettyihin kysymyksiin, jotka saatiin haastattelutilanteen jälkeen käyttöön. Teemahaastattelumenetelmää täydennettiin tarvittaessa tilanteeseen soveltuen myös avoimella eli strukturoimattomalla haastattelutekniikalla. Mikäli haastateltavalla oli kysymysten ulkopuolelta jotakin täydennettävää tai lisäkerrottavaa, lisättiin vapaamuotoisemmat keskusteluosuudet osaksi teemahaastattelua.¹⁴⁴

Jokaiseen haastatteluun liitettiin myös sellaisia tausta- ja tarkistuskysymyksiä, joiden luotettavat vastaukset olivat ennalta tutkijan tiedossa. Näiden muistinvaraannettujen kysymysten avulla voitiin arvioida ensisijaisesti haastateltavan kykyä muistaa vuosikymmenten takaisia yksityiskohtia ja sen avulla arvioida haastateltavan luotettavuutta. Kaikki haastattelut muistivat pääsääntöisesti asiat niin, kuin ne aikakaudella laadittujen asiakirjojen mukaan tapahtuivat. Tämän lisäksi he kertoivat lukuisia yksityiskohtia, joita alkuperäisasiakirjoihin ei koskaan kirjoitettu. Muun muassa eri henkilöiden väliset suhteet ja työskentelytavat sekä persoonallisuudet eivät ilmene alkuperäisdokumenteista. Näitä tietopuutteita vahvistettiin erityisesti henkilöhaastatteluiden yhteydessä esitetyillä tarkentavilla ja tilanteenmukaisil-

143 Sissikoulutusopas, Helsinki 1956. Sissiohjesääntö (SissiO), Helsinki 1957. Sissitoimintaopas (Sissit-opas), 1979.

144 Teemahaastattelun ja strukturoimattoman haastattelun menetelmistä katso esim. Tiittula, Liisa ja Ruusuvoori, Johanna: Johdanto sekä tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus, artikkelit kirjassa Haastattelu – tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus, toim. Johanna Ruusuvoori & Liisa Tiittula, Tampere 2005, s. 9–56.

la kysymyksillä. Objektivistien johtopäätösten tekemiseksi kaikissa haastatteluissa käytettiin hyväksi asiakirjojen ja muiden haasteltujen kertomusten ristiintarkistamismenetelmää. Haastatteluita voidaan pitää tärkeänä lisänä tehdyille tutkimustuloksille. Kaiken kaikkiaan haasteltujen kertomia yksityiskohtia voidaan lähdearvoltaan pitää hyvin luotettavina, sillä tutkimuksen ulkopuolelle rajattiin kaikki ne osuudet haastatteluvastauksista, joissa haasteltujen henkilökohtaiset mielipiteet tai subjektiiviset näkemykset niin asioista kuin henkilöristiriidoista nousivat räikeästi esille.

Kirjallisuus, lehdistö ja muut painetut lähteet

Ulkomaisessa tutkimuksessa, kirjallisuudessa ja lehdistössä sissisodasta on kautta aikojen kirjoitettu paljon. Väitöskirjan lähdeluettelo ja liitteenä 1 oleva laajahko tutkielmaluettelo kuvaavat hyvin sitä, kuinka monenkirjavaa aiheen kirjoittelu on ollut. Lähes jokaisen valtion omat tutkimus- ja kaunokirjalliset julkaisut ovat myös oiva osoitus sissisodan merkityksellisyydestä. Nykyaikaisen sissisodankäynnin kansainväliset teoriat ovat pitkälti Vladimir Iljitš Leninin, Mao Zedongin, Vo Nguyen Giapin ja Ernesto Che Guevaran kehittämiä. He ovat joko itse kirjoittaneet ja teoretisoineet sissisodankäyntiä, tai sitten heistä ja heidän teorioistaan on kirjoitettu ulkomailla useita kirjoja. Näistä kirjoista tärkeimpinä lähteinä sissisodankäynnin teorian näkökulmasta ovat englannin kielelle alkuperäiskielistä käännettynä seuraavat: Mao Tse-tung – *On Guerrilla Warfare*, Vo Nguyen Giap – *People's War, People's Army* ja Che Guevara – *Guerrilla Warfare*. Lisäksi mainittakoon Leninin alkuperäisistä kirjoituksista toimitettuna *Партизанская война* (suom. Partisaanisota) ja *Полное собрание сочинений* (suom. Täysi esseekokoelma).¹⁴⁵

Kansainvälistä sissisodankäyntiin liittyvää kirjallisuutta on löydettävissä mittava määrä. Opiskelu lyhyen ajan Yhdysvaltojen sotilasakatemiassa kesällä 2005 mahdollisti West Pointin kirjaston sekä arkiston kokoelmien tutkimisen. U.S. Military Academyn kokoelmista löytyi muistio, johon oli koottu kaikki merkittävät kumouksellista ja vastakumouksellista sodankäyntiä koskeva kansainvälinen kirjallisuus, artikkelit ja muut julkaistut dokumentit. Tuon 39-sivuisen koosteen perusteella tähän tutkimukseen soveltuvia kansainvälisiä lähteitä löytyi yhteensä 35 kirjaa, artikkelia tai muistiota. Lähdeluettelossa mainittuja ulkomaisia sissisodankäyntitutkielmia on käytetty tässä tutkimuksessa muodostettaessa arvioita kansain-

145 Mao Tse-tung: *On Guerrilla Warfare*, 1961. Vo Nguyen Giap: *People's War, People's Army*, 1961. Guevara, Ernesto Che: *On Guerrilla Warfare*, New York 1961. Ленин В. И. (Lenin): *Партизанская война* (suom. Partisaanisota), *Полное собрание сочинений*, Том 14, Сентябрь 1906 ~ Февраль 1907, Москва 1972. Ленин В. И. (Lenin): *Полное собрание сочинений* (suom. Täysi esseekokoelma), Том 14, Сентябрь 1906 ~ Февраль 1907, Москва 1972.

välisistä vaikutuksista kumouksellisen sotataidon valtavirtauksista suomalaiseen sotataidolliseen ajatteluun.¹⁴⁶

Suomessa sissitoiminnasta tai sissisodankäynnistä on julkaistua kirjallisuutta huomattavasti rajallisempi määrä. Lähes ainoa puhtaasti sissisodankäyntiä käsittelevä suomenkielinen kirja on Esa Seppäsen *Sissisota – aikamme sota* vuodelta 1971. Teos ei ole tieteellinen tutkimus, vaikka sen kysymyksenasettelu ja selvitystapa ovatkin melko perusteellisia. Seppäsen käsittelee aihetta hyvin yleisellä tasolla ja maailmanlaajuisesti toisen maailmansodan jälkeen käytyjen sissisotien valossa. Tässäkin tapauksessa teos jättää suomalaisen sissitoiminnan teoretisoinnin hyvin pinnalliseksi, mutta luo aiheen käsittelylle hyvän perustan.¹⁴⁷

Aikalaiskirjallisuuden yksi mielenkiintoisimmista lähteistä lienee 1960-luvulla paljon keskustelua ja ristiriitaa herättänyt K-ohjelman koko kansalle suunnattu tiedote. Tämä Pääesikunnan vuonna 1962 julkaisema *Puolustuslaitoksen kehittäminen 1960-luvulla* määrittelee sissitoiminnan ja sissisodan osuutta mahdollisessa kriisitilanteessa melko perusteellisesti. Teos antaa erittäin seikkaperäisen kuvan aikakauden uhkakuvaan varautumisesta ja siihen liittyvistä sotilaallisen maanpuolustuksen järjestelyistä.¹⁴⁸

Aiheeseen suoraan liitettävä alkuperäislähde on Veikko Koppisen salanimellä ”Viljami Korpi” 1950-luvun alussa kirjoittama kuvitteellinen romaanikäsitelmä *Räjähävä tyhjyys*. Käsitelmän julkaiseminen kiellettiin 1950-luvulla, koska se sijoittui tapahtumiltaan Valkealan Tuohikottiin eli Kymijoki-linjalle kuvitteellisessa tilanteessa, jossa Neuvostoliitto oli yllätyshyökkäyksellä vallannut koko Etelä-Suomen. Kirjoitelman tarina käsittelee suomalaista sissitoimintaa osana maan miehittämistä vastaan käytävää taistelua. Tärkein sa-

146 Costa, Mark. R: *Insurgency / Counterinsurgency, A Selected Bibliography*, U.S. Army War College Library, June 2007. Tästä dokumentista mainittakoon muutamana käyttökelpoisena lähteenä muun muassa: Asprey, Robert B.: *War in the Shadows – The Guerrilla in History*, Vol. 1: Lenin's Heritage, Vol. 2: Mao and Revolutionary Warfare, New York 1994. Chaliand, Gérard (ed.): *Guerrilla Strategies – An Historical Anthology from the Long March to Afghanistan*, Berkeley 1982. Ellis, John: *From the Barrel of a Gun – A History of Guerrilla, Revolutionary, and Counterinsurgency Warfare, from Romans to the Present*, Mechanicsburg 1995. Joes, Anthony James: *Guerrilla Warfare – A Historical, Biographical, and Bibliographical Sourcebook*, Westport 1996. U.S. Army War College, War Fighting Studies Group, *The Operational Art of War across the Spectrum of Conflict*, Carlisle 1987.

147 Seppänen (1971).

148 *Puolustuslaitoksen kehittäminen 1960-luvulla*, Helsinki 1962. Lisäksi Veikko Vesterinen mainitsee muistelmissaan muun muassa Ahti Karjalaisen hallituksen suoranaisesti kieltäneen K-ohjelman (Kehittämishjelma) painoksen levittämisen julkisuudessa. Vesterinen, Veikko: *Kolmen kenraalin kintereillä*, Jyväskylä 1995, s. 127. Arveluita julkaisukiellon syille ovat myös esittäneet Sakari Simelius ja Jyri Paulaharju, joiden mukaan tasavallan presidentti Urho Kekkonen olisi itse jyrkästi kieltänyt tiedotteen julkistamisen medialle nimittäen samassa yhteydessä puolustusvoimia julkisesti ”viihdytyslaitokseksi”, Simelius, Sakari: *Jalkaväen kenraalin muistelmat – Puolustusvoimien puolesta*, Juva 1983, s. 200, 209–210. Paulaharju, Jyri: *Puhelinhaastattelu 1.11.2005*.

noma käsikirjoituksessa piilee kuitenkin sissitaktiikan sotataidollisessa luonteessa. Suomen valtiojohto ja Pääesikunta estivät kirjoituksen julkaisemisen poliittisesti liian arkaluontoisena. Kirjoitus saavutti julkaisemattomuudesta huolimatta merkittävän arvon, jopa laajemman kuin moni aikalainen saattoi edes kuvitella.¹⁴⁹

Dosentti Jarkko Kemppi julkaisi vuonna 2013 Kustannusosakeyhtiö Tammen kustantamana näyttävän kirjan suomalaisesta sissitoiminnasta. Vaikka kirjan nimi *Suomalainen sissitoiminta* kuulostaa lähes samalle kuin tämä väitöstutkimus, voidaan Kempin kirjaa pitää tutkimuksen kannalta varsin pinnallisena esityksenä aiheesta. Kirja perustuu pitkälti sotien aikaisten kaukopartiomiesten omakohtaisiin kertomuksiin, joita julkaistiin sotien jälkeisenä aikana esimerkiksi *Kansa Taisteli* -lehdessä. Vaikka Kempin kirjan lähdepohja vaikuttaa aluksi laajalta, ei hän juurikaan ole käyttänyt aiheen tutkimiseen alkuperäislähteitä tai aikalaisdokumentteja. Kempin kirja on näyttävästä ulkoasustaan huolimatta ilmeisesti tarkoituksella sisällöltään varsin populistinen. Lopputulosta voidaan pitää lähinnä värikkäänä kuvauksena suomalaisesta kaukopartio toiminnasta sotien ajalta, jossa asian ydin eli suomalainen sissitoiminta jää tutkimuksen osalta paikoin vain otsikon tasolle.¹⁵⁰

Alueellista puolustusjärjestelmää ja siihen kuuluvaa sissitoimintaa on suomalaisessa kirjallisuudessa käsitelty myös vasta-argumentein. Tätä tyyliä edustaa ainakin Pekka Kantakoski kirjassaan *Maanpuolustusta vai strategiaa virheitä – Suomen puolustus 2000-luvulla*. Vuonna 2006 julkaistussa teoksessaan Kantakoski kritisoi ankarin sanoin alueellisen puolustuksen konseptiota: ”Alueellinen puolustus on kansan harhaanjohtamista. Paitsi että aluepuolustus on liturgiaa, se on myös puolustuksemme eräs suurimpia strategisia virheitä.”¹⁵¹ Suomalaisen sissitoimintamallin pääarkkitehtia Veikko Koppista on myös arvosteltu ankarasti useissa kirjoituksissa ja yksittäisten henkilöiden kommentoissa muun muassa ”*metsäläisten hulluttelusta kansan kustannuksella*”¹⁵²

Monissa irrallisissa artikkeleissa, etenkin sotilasalan aikakauslehdissä ja vuosikirjoissa on sissiosankäyntiä ja -toimintaa käsitelty toistuvasti, mutta sen liittäminen osaksi aikakauden suomalaisia puolustusratkaisuja on jätetty melko vähäiselle huomiolle. Artikkeleiden lähdearvon kannalta tärkeimmät julkaisut ovat *Sotilasaikakauslehdessä*, *Kyllikiraudan* ja *Suomen*

149 Koppinen (2012), 11–20. Juhani Ruutu vahvisti asian haastattelussaan. Ruutu, Juhani: Haastattelu 8.6.2006. Myös Ermei Kanninen arvioi muistelmissaan julkaisukieltoon liittyvänä syynä salaamistekijöitä. Kanninen, Ermei: Vuodet myrskyn varjossa, Keuruu 1996, s. 132.

150 Kemppi, Jarkko: *Suomalainen sissitoiminta*, Riika 2013.

151 Kantakoski, Pekka: *Maanpuolustusta vai strategiaa virheitä*, Hämeenlinna 2006, s. 153–166.

152 Erkki Setälä kertoi haastattelussaan, että Veikko Koppisen ideoille sissitoiminnasta naureskeltiin Pääesikunnassa yleisesti ja hänen suunnittelemaansa sekä pitkälle vietyjä kokeiluharjoituksia vastaan esitettiin voimakastakin kritiikkiä. Setälä, Erkki: Haastattelu 13.6.2006.

Sotilaan vuosikerrat, *Jalkaväen vuosikirjat*, *Tiede ja Ase* -vuosikirjat sekä muu sotilasalan lehdistö. Edellä mainittujen osalta kaikki vuosikerrat on kattavasti seuloitu ja valittu tutkimuksen käyttöön aihetta koskevat artikkelit. Näiden kirjoitusten ohella aihetta on sivuttu myös monissa opinnäytetöissä ja sotakoulujen tutkielmissa sekä diplomitoissa, vaikka osassa aiheen käsittely on jätetty kattavuudeltaan vaille syvempää analyysiä ja tutkimusta.¹⁵³

Lähdeainesanalyysi

Kaikkia edellä mainittuja lähdekokonaisuuksia on käytetty laajasti tutkimalla ja vertailemalla niissä esitettyjä asioita tutkimusongelmaan sekä -kysymyksiin. Kaiken kaikkiaan tämä väitöstutkimus on vaatinut vuosia kestäneen arkistotutkimuksen, jonka aikana käytiin läpi tuhansia alkuperäisasiakirjoja eri arkistomuodostajittain, lähes 150 kirjallisuuslähdeä sekä satoja lehtiartikkeleita. Tämän lisäksi oli seuloitava sotakouluissa laaditut tutkimukset ja tutkielmat, joita itsenäisyyden aikana on Suomessa tehty arvioilta noin 10 000 eritasoista työtä. Näistä piti löytää pelkästään otsikoiden perusteella syvempään tutkimukseen ne, joissa tutkimusaihetta käsiteltiin tai edes sivuttiin. Yhtenä tämän väitöskirjan tutkimustuloksista voidaan pitää lähteiden muodostamaa laajaa kokonaisuutta ja liitteenä 1 olevaa listausta sotakoulujen tutkielmista sekä niissä esiintyvissä käsitteistä.

Lähteet, niiden käyttö ja tulkinta muodostavat tutkimukseen kaksijakoisen näkökulman. Lähteessä esitettyä asiaa voidaan helposti pitää tietona tai niin sanottuna aikaistotuutena. Tämä lienee yleisin subjektiivisuuden muodostama ansa, johon tutkimuksessa on helppo syllistyä. Vaikka virallisissa aikalaisasiakirjoissa, -tutkimuksissa tai -kirjoituksissa esitettiin paljon asioita, eivät ne välttämättä edustaneet tietoa, taitoa tai edes virallista kantaa. Lähteiden todistusvoima ei synny pelkästään asia- tai aiheisällöstä. Siksi lähteitä tutkittiin järjestelmällisesti kahdesta näkökulmasta, lähestymällä niitä yhtäältä sisällön ja toisaalta merkittävyyden kautta. Sisältöä tutkittiin osana laajempaa kokonaiskuvaa, jonka asiayhteydet esitettiin asiaan ja aiheeseen selvitetiin mahdollisimman kattavasti. Yhden asiakirjan tai yhden lähteen avulla tehty tulkinta johtaa usein varsin yksipuoleiseen tutkimustulokseen, joten toisinaan monimutkaisetkin johto-, asiayhteydet-, rinnakkaisuus- ja henkilösuhteet pyrittiin selvittämään ennen varsinaisen asian tulkintaa.

Lähteen eli esimerkiksi asiakirjan laatija tai tutkimuksen tekijä edustaa jo sellaisenaan aikalaiskuvaa. Ilmiö on havaittavissa etenkin sotilaiden laatimissa asiakirjoissa, lehtiartikkeleissa ja tutkimuksissa. Varsinaisen asiakirjan arvo tai merkitys tutkimukselle on siis paljon

153 Muun muassa Sotakorkeakoulun, Taistelukoulun ja Kadettikoulun kurssien oppilasupseerityöt, (Suomen) Sotilasaikakauslehdessä vuosikerrat, *Tiede ja Ase* -kirjan eli Suomen sotatieteellisen seuran julkaisujen vuosikerrat. Katso myös Rajala, Kimmo: Oulun varuskunta ja pohjoisen puolustus 1945–2000, artikkeli kirjassa Oulu varuskuntakaupunkina, Oulu 2005, s. 125–276.

syvempi, kuin niissä esitetyt asiat. On sitten kyseessä asiakirjan valmistelija, allekirjoittaja, laatija, lehtiartikkelin kirjoittaja tai diplomityön tekijä, löytyy taustalta ihminen joka elää aikakautensa viitekehyksessä. Henkilöiden asema tai sotilasarvo ei siksi suinkaan ole vain määräävä tekijä sotataidon moniulotteista kehitystä tutkittaessa. Vaikka henkilön asema tai sotilasarvo ilmentää usein hänen tapaansa käsitellä asioita, voidaan esitettyjä asioita ja niiden arvoa tarkastella muistakin lähtökohdista. Arvottamalla henkilöiden taustaa, suhteita, yhteiskunnallista vaikuttavuutta, omakohtaisia tarkoituksia ja tavoitteita tasapainoisesti saadaan syvempi tutkimustulos, kuin keskittymällä pelkkään virka-asemaan. On myönnettävä, että ylempien ja virkaiältään vanhempien sotilaiden tekemisiä arvotetaan helposti heidän saavuttaman kokemuspohjan tai kypsyneiden näkemysten kautta, mutta toisenlaisiakin esimerkkejä on todistettavasti löydettävissä.

Esimerkiksi operatiivisen alan upseereista moni palveli alemmissa sotilasarvoissa niin Pääesikunnassa kuin Sotakorkeakoulun opettajina. Etenkin asioiden valmistelijoina, ideoijina saattoi olla ylempiä upseereita suurempi vaikutus sotataidon kehittämiseen, kuin varsinaisilla päätöksentekijöillä. Tämä ei tarkoita todellisen vastuun siirtymistä vain yhteen henkilöstöryhmään, mutta ilmentää hyvin sotataidon kansallisen kehittymisen moniulotteisuutta. Hyvin usein myös kansainväliset vaikutteet esiteltiin yksittäisten henkilöiden ja nuorempien upseereiden omakohtaisten kokemusten myötä osaksi suomalaisen sotataidon kehittämistä.

Jokainen tutkimuksessa käytetty lähde, sen arvo ja yleistettävyyden on asetettu tapauskohtaisen ja kriittisen tarkastelun alaiseksi. Vaikka yksittäisen lähteen antama kuva olisikin ollut yleistettävissä, tarkistettiin löydöksiä vertailemalla niitä useamman lähteen avulla. Vertailu ja kriittinen arviointi on ollut yksi tutkimuksen suurimmista ongelmista, sillä monesti asia-yhteyteen liittyvää vertailukohtaa oli etsittävä kauan, toisinaan myös ilman vertailukelpoista tulosta. Näissä tapauksissa vertailukelpoisen lähteen puuttuminen pyrittiin korvaamaan asian yleistävimmällä kuvaamisella, valistuneella olettamuksella tai todeten johtopäätöksen tekeminen yksinkertaisesti mahdottomaksi. Lähdekriittisyys ja lähteiden hallinta ovat todella tutkimuksen objektiivisuuden ja luotettavuuden kannalta keskeisiä tekijöitä.

Valtavan lähdemassan analysointi itsessään on tämänkaltaisessa alkuperäislähteisiin nojaavassa tutkimuksessa haastava tekijä. Tutkimusongelmaan ja asetettuihin tutkimuskysymyksiin vastaaminen on kuitenkin mahdollista tehdä, kunhan hyväksytään historian-tutkimukselle ominainen tulkintalähtöinen riittävyys. Absoluuttista totuutta on kaiketi mahdotonta koskaan löytää, vaikka etenkin alkuperäisasiakirjoista muodostuneet arkistot sisältävät yhä paljon tutkimattomia lähteitä tai jopa niin sanottuja ”savuavia pistooleja”. Tavatessani Yhdysvalloissa opiskellessani kansainvälisesti arvostetun sotahistorioitsija Robert A. Doughnyn, hän kertoi minulle etsineensä lähes neljäkymmentä vuotta toisen maailmansodan sotataitoon liittyvää yksityiskohtaa – ”savuavaa pistoolia” – useiden maiden arkistois-

ta sitä koskaan löytämättä. Doughnyn vapaasti lainaten: ”*tiedon löytämättömyys on tutkijalle turhauttavaa, mutta historian-tutkimuksessa puuttuvaan tietoon ei pitäisi koskaan jumiutua, vaan hyväksyä se, että jokin olennainen tieto jää aina puuttumaan.*” Tärkeämpää on tuoda esille lähteen tai tiedon puuttuminen, sillä jo se sinällään on yhtä arvokas tutkimustulos kuin tieto itsessään.

Tässä tutkimuksessa laajaa lähdeaineistoa on pyritty tutkimaan kattavasti ja tekemään löydetyistä lähteistä ne johtopäätökset jotka olivat mahdollista tehdä mahdollisimman luotettavasti. Olen varma, että tämänkin tutkimuksen tulokset ja tehdyt johtopäätökset – historiallinen tulkinta – tulevat ajan myötä täydentymään joko aiheen jatkotutkimuksissa tai yksittäisen lähderyhmän avauduttua laajemmin tutkimuskäyttöön. Kun ”historiallinen totuus” jätetään suosiolla eräiden tietokirjailijoiksi itseään kutsuvien populististen tehtäväksi, voidaan laaja-alaisella lähdeaineistolla totuuden sijasta saada aikaan selittävä ja oikeasuuntainen tulkinta tapahtumista ja asioiden yksityiskohdista. Historiantutkimus on siten aina jokseenkin vajaata, kunhan hyväksytään tulkinnan ja lähdekriittisyyden ongelmat oikeasuuntaista tulkintaa esittäessä.

Edellä kuvatun menetelmän ja lähdekritiikin perusteella, voidaan tämän tutkimuksen luotettavuutta arvioida monilla tavoin. Tutkija tiedostaa menetelmän heikkoudet ja vahvuudet, sekä ennen kaikkea mittavan lähdeaineiston mahdollisuudet tarkastella sissitoimintaa osan suomalaista sotataitoa. Pelkkä ymmärrys tai tutkijan itsensä tekemä toteamus ei takaa tutkimuksen luotettavuutta. Luotettavuus ja johtopäätösten oikeasuuntaisuus jäävät laajan tiedeyhteisön sekä lukijoiden harteille. Tässä tutkijalla on kuitenkin vastuu esittää asiat mahdollisimman ristiriidattomasti sekä objektiivisesti käytössä olevan lähdeaineiston perusteella.

1.6. Sissisodankäynnin kansainvälinen taustahistoria ja juridinen asema

Sissisota on sodankäyntimenetelmien näkökulmasta hyvin vanha sodan muoto. Yksinkertaisia menetelmiä hyödyntävänä sen piirteitä on nähty historiassa jo satojen, jopa tuhansien vuosien ajan. Nykyisin ymmärrettävä ja julkisuudessaakin alati esiintyvä sissisota alakäsitteenä on ikiaikaisia menetelmiä hyödyntävä, mutta taktiikaltaan ja etenkin välineiltään huomattavasti kehittyneempi. Sotataidon kiinteä suhde sotatekniseen kehitykseen on nähtävissä myös sissisodankäynnin muutoksissa. Ansat ovat korvautuneet miinoilla, ja hajautetuista tihutöistä on siirrytty teknisesti johdetumpaan toimintaan.

Nykyaikaisena käsitteenä ymmärrettävän sissisodankäynnin esiinmarssi voidaan karkeasti ajoittaa toisen maailmansodan jälkeisen siirtomaavalta-asetelman asteittaiseen päätymiseen. Valtioimperiumeja hajosi niin verettömien vallankumousten kuin raakojen siir-

tomaasotienkin myötä. Jälkimmäisessä tapauksessa monet itsenäisyyteen tähtäävät kansat käyttivät vapauspäämääriensä toteuttamiseksi sotataidon kaikkia mahdollisia keinoja. Koska siirtomaiden vapautusliikkeiden kyky tavanomaiseen sotaan oli pääsääntöisesti isäntämaiden armeijoita vastaan rajallinen, hyödynnettiin taisteluissa usein sodankäynnin epätavanomaisia ja epäsuoria menetelmiä strategiselta tasolta taktisiin periaatteisiin. Monet siirtomaat valitsivatkin sodankäyntimenetelmäkseen sissisodankäynnin keinot tai jopa totaalisien sissisodan, joita voitiin menestyksekkäästi soveltaa eri oloissa hyvin yksinkertaisin ja kustannustehokkain menetelmin.¹⁵⁴

Toisen maailmansodan jälkeisenä aikana sissisodan menetelmät ja taktiikka kehittyivät merkittävästi. Kehityksen taustalla oli ensisijaisesti aikakaudella vallinnut kolmijakoinen maailmankäsitys¹⁵⁵. Vastakkaisia ideologioita edustivat itä ja länsi. Tietoisesti rakennettu keskinäinen kauhun tasapaino ja ydinaseuhka eivät koskaan kuitenkaan laajentuneet kolmanneksi maailmansodaksi. Taistelua vaikutusvallasta käytiin myös epäsuorilla keinolla. Suurvaltat ryhtyivät järjestelmällisesti tukemaan toistensa vihollisia etenkin entisissä siirtomaissa ja kolmannen maailman kehitysvaltioissa. Itsenäisyyttä tavoitteleville kansoille suunnattiin aseapua ja sotilaallisia neuvoja edistämällä siten sellaisten kumouksellisten ryhmittymien aseellista toimintaa, jotka käyttivät vastapuolelle haitallisia sissisodankäynnin menetelmiä.¹⁵⁶

Sivistys- ja oikeusvaltioissa sodan lait ovat etenkin nykyaikana vaikuttaneet eri sodankäyntimenetelmien käyttöön. Humanitaarisen oikeuskäsityksen mukaan sodan lakien perustarkoitus on rajoittaa sodan osapuolien käytössä olevia keinoja ylimääräisen inhimillisen kärsimyksen välttämiseksi. Lakeja ei kuitenkaan ole säädetty sodankäynnin helpottamiseksi, vaan pikemminkin sodan oheistuhojen ja mielivaltaisen väkivallan lieventämiseksi. Siksi sissisota ja sen menetelmät ovat yli kahden vuosisadan ajan muodostaneet melkoisen ongel-

154 Saarenheimo, Klaus: Siirtyminen sissitoimintaan yllättävissä tapauksissa, tavanomaisten sotatoimien epäonnistuessa, prikaatin ja armeijakunnan puitteissa, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1962, SKK 1/785, KA. Kesseli, Pasi: Sissisodankäynnistä tuli osa kumouksellista sodankäyntiä, artikkeli kirjassa Suursotien vuosisata, Helsinki 2002, s. 72. International Military and Defence Encyclopedia, Volume 6, Trevor N. Dupuy (ed.), Washington 1993, s. 2874. Katso myös Sodan historia, toim. Janne Malkki et.al., Keuruu 2008, s. 159, 161 ja 180–182.

155 Kolmijakoisella maailmankäsityksellä tarkoitetaan asetelmaa, jossa kaksi supervaltaa – Yhdysvallat ja Neuvostoliitto – hallitsivat maailmanpolitiikkaa ja vaikuttivat joko suorasti tai epäsuorasti myös lukuisiin sotiin johtaneiden tapahtumien kulkuun kolmansissa maissa. Ydinaseuhkan vuoksi suurvallat kävivät taistelua vaikutusvallasta useissa kolmannen maailman epävakaisissa kehitysvaltioissa, joissa ideologioiltaan vastakkaiset itä ja länsi tukivat vastustajiensa päämääriä mahdollistaen kumouksellisen sissisodan muun muassa aseellisen avun myötä. Katso esimerkiksi Kesseli (2002), s. 72.

156 Seppänen (1971), s. 38–39 ja 41. O'Neill, Bard E.: Insurgency & Terrorism – Inside Modern Revolutionary Warfare, USA 1990, s. 2–3. Kumouksellinen ja vastakumouksellinen sota, toim. Pasi Kesseli, Saarijärvi 1998, s. 13–16.

man länsimaisille periaatteille sodan laeista ja taistelijoiden oikeuksista. Sissien yksipuolinen hyötyminen siviiliväestöä väkivallalta suojaavilta säännöiltä tiedostettiin jo Ranskan vallankumousta seuranneiden sotien aikana 1800-luvun alussa. Niinpä sissit haluttiin luokitella lainsuojattomiksi ryhmiä, joita vastaan taisteltaessa kaikkia sodan lakeja ei välttämättä tullut noudattaa. Tällaista näkemystä vahvisti sissisodan luonne heikomman osapuolen keino-na, mikä uhkasi kaventaa johtavien siirtomaaimperiumien sotilasmahtia.¹⁵⁷

Seuraavan vuosisadan aikana sissisota yleistyi länsimaissakin siinä määrin, että Haagin rauhankonferensseissa vuosina 1899 ja 1907 allekirjoittamalla sopimuksen monet valtiot myönsivät sisseille virallisen sodankävijän aseman, tosin melko vastahakoisesti. Sopimuksen hyväksyneet valtiot pitivät kuitenkin huolta siitä, että ”oikeutetulle sissisodalle” asetettiin rajoituksia, joita sissien oli lähes mahdoton noudattaa. Sissien oli erotettava selvästi ulkoisin sotilastunnuksin sodan toiseksi osapuoleksi sekä kannettava aseitaan avoimesti. Kumpikin vaatimus kavensi oleellisesti sissien kykyä kätkeytyä eli välttää suoraa yhteenottoa ylivoimaista vihollista vastaan.¹⁵⁸

Haagin rauhankonferenssissa vuonna 1907 allekirjoitetun yleissopimuksen liitteeseen Maa-sodan lakeja ja tapoja koskeva ohjesääntö muotoiltiin artikla sodankävijöistä ja niiden ominaisuuksista. Artiklan mukaan ”sodan lait, oikeudet ja velvollisuudet eivät koske ainoastaan armeijaa, vaan myös miliisi- ja vapaaehtoisia joukkoja, mikäli ne täyttävät seuraavat ehdot: että niillä on johtajana alaisistaan vastuussa oleva henkilö; että niillä on määrätty ja matkan päästä erotettava tuntomerkki; että ne kantavat aseitaan julkisesti; ja että ne sotatoimissaan noudattavat sodan lakeja ja tapoja. Niissä maissa, joissa miliisi- tai vapaaehtoiset joukot ovat armeijana tai sen osana, tarkoittaa nimitys armeija näitäkin.”¹⁵⁹ Mainittakoon, että samat otteet maasodan laeista esitettiin suomalaissa kenttäohjesäännöissä liitteinä jo 1920-luvulta alkaen.¹⁶⁰

Sissisodankäynnin laillisuutta ja sissien asemaa käsiteltiin Haagin IV kansainvälisessä konventiossa, jonka mukaan väestö saa tarttua aseisiin vain seuraavissa tapauksissa: mikäli

157 Marjomaa, Risto: Sissisodasta terrorismiin, artikkeli aikakauskirjassa Ennen & Nyt, Historian tietosanomamat, 2004, s. 2–3. Katso myös Rosén, Gunnar – Parkkari, Juhani: Sodan lait, käsikirja, Helsinki 2004, s. 269–270 ja 412–413.

158 Sama.

159 Vuoden 1907 Haagin rauhankonferenssiin osallistui vuoden 1899 konferenssiin nähden enemmän valtioita, jotka solmivat yhteensä 13 yleissopimusta ja yhden sopimusluontoisen julistuksen. Nämä sopimukset korvasivat ensimmäisessä rauhankonferenssissa (1899) solmitut kolme sopimusta. Katso muun muassa Haagin toisessa rauhankonferenssissa tehtyjä ja siellä 18. päivänä lokakuuta 1907 allekirjoitettuja kansainvälisiä sopimuksia, I osa: Sodankävijöistä, 1. luku: Sodankävijän ominaisuudesta, 1 artikla, <http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1924/19240011>, luettu 29.1.2013.

160 Kenttäohjesääntö I, (K.O. I), Helsinki 1927, s. 224–251. Kenttäohjesääntö Yleinen osa (K.O.), Helsinki 1931, s. 94–137.

väestö on sellaisen henkilön johdossa, joka on vastuussa alaisistaan; mikäli vastarintaan ryhtyneillä on määrätty, jo matkan päästä erottuva tunnusmerkki; mikäli he kantavat asettaan avoimesti; mikäli he noudattavat operaatioissa sodan lakeja ja tapoja.¹⁶¹

Sodan oikeussäännöistä ja sissien asemasta keskusteltiin uudelleen 1900-luvun jälkipuoliskolla, jolloin kylmän sodan kuumentamat suurvallat liittolaisineen kohtasivat sissejä eri puolilla maailmaa käydyissä paikallisissa sodissa. Sekä ideologisista syistä että laajemman valtapiirinsä ansiosta kolmansien valtioiden paikalliset sissisodat koettelivat erityisesti Yhdysvaltoja. Neuvostoliitto käytti tilaisuutta hyväkseen ja otti myönteisen asenteen sissiliikkeisiin, joten myös Yhdysvallat joutui lopulta taipumaan kansainvälisen painostuksen edessä sissien oikeuksien vahvistamiseen.¹⁶²

Yhdistyneiden Kansakuntien perussopimuksen sodankäyntiä koskeviin sääntöihin Genevessä vuonna 1977 tehdyissä lisäyksissä sissit rinnastettiin eräin varauksin laillisiin taistelijoihin ja heille myönnettiin pääosin samat oikeudet. Genevessä 8. päivänä kesäkuuta 1977 allekirjoitetun yleissopimuksen ensimmäisen lisäpöytäkirjan kolmas osa käsitteli sodankäyntimenetelmiä sekä taistelijoiden ja sotavankien asemaa. Asiakirjan 43 artiklan mukaisesti asevoimat määriteltiin seuraavalla tavalla: ”Selkkauksen osapuolen asevoimiin kuuluvat kaikki järjestäytyneet asevoimat, yhtymät ja yksiköt, jotka ovat alaistensa joukkojen toimista kyseessä olevalle osapuolelle vastuussa olevan johdon alaisia, vaikka tätä osapuolta edustaisi hallitus tai viranomainen, jota vastapuoli ei ole tunnustanut. Tällaisten asevoimien on oltava sisäisen kurinpitäjärjestelmän alaisia, joka muun muassa velvoittaa noudattamaan aseellisissa selkkauksissa sovellettavan kansainvälisen oikeuden säännöksiä. Selkkauksen osapuolen asevoimiin kuuluvat henkilöt (lukuun ottamatta kolmannen yleissopimuksen 33 artiklassa tarkoitettua lääkintähenkilöstöä ja sotilaspappeja) ovat taistelijoita, mikä tarkoittaa, että heillä on oikeus suoraan osallistua vihollisuuksiin. Milloin selkkauksen osapuoli sisällyttää asevoimiinsa puolisolitaallisen tai aseistetun järjestyksen ylläpitoon tarkoitettun järjestön, sen on ilmoitettava asiasta selkkauksen muille osapuolille.”¹⁶³

Tärkein muutos aiempaan tulkintaan taistelijoiden asemasta oli, ettei sissejä enää esimerkiksi vaadittu kantamaan aseitaan näkyvästi kuin taistelutilanteissa. Sissiliikkeiden tukijat tulkitsivat tämän niin, että aseet saattoi pitää katseilta kätkeytyinä niin kauan, kunnes niillä avattiin tuli. Sissit olisivat siten saaneet oikeutuksen piileskellä siviiliväestön joukossa viime hetkeen asti, jolloin sissien erottaminen siviileistä ja ennalta maalittaminen olivat käytännön

161 Nurmi, Niilo: Sissitoiminta talvisodassa ja sen kehitys vv. 1941–44 sodan loppuun mennessä, Sotilasajakauslehti 4/1949, s. 19–26.

162 Marjomaa (2004), s. 2–3. Katso myös Rosén – Parkkari (2004), s. 269–270 ja 412–413.

163 Geneven yleissopimusten lisäpöytäkirja kansainvälisten aseellisten selkkausten uhrien suojelemisesta (I pöytäkirja), http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1980/19800082/19800082_2, luettu 29.1.2013.

mahdottomuus. Yhdysvallat vastusti tämänkaltaista tulkintaa ja kieltäytyikin siksi ratifioimasta vuoden 1977 sopimuksen lisäpöytäkirjaa. Käytännössä sissien arvovalta ja oikeudet kuitenkin tunnustettiin maailmalla entistä laajemmin.¹⁶⁴

Samalla kun sissien kansainvälinen oikeusasema helpottui, sotilaallinen toiminta kävi yhä vaikeammaksi. Vietnamin sodan jälkeen Yhdysvaltain asevoimat ryhtyivät tehostamaan puutteelliseksi osoittautuneita oppejaan sissisodankäynnistä. Parantunut tekninen tiedustelu, sotilaiden erikoiskoulutus sekä poliittisen ja sosiaalisen ulottuvuuden korostettu huomio ottaminen mahdollistivat tehokkaan sissienvastaisen taistelun entistä vähäisemmällä miesmäärällä, joskaan ei välttämättä pienemmällä taloudellisilla kuluilla. Toisaalta Yhdysvallatkin alkoi kylmän sodan viimeisessä vaiheessa entistä innokkaammin aseistaa ja kouluttaa vastapuolen alueella toimivia sissiliikkeitä.¹⁶⁵

Sissisodankäynti ja sitä vastaan syntynyt vastasissitoiminta kehittyivät vuorovaikutteisesti aikaa myöten niin sotataidollisten yritysten kuin erehdystenkin myötä. Vastasissitoiminnan menetelmät muotoutuivat siksi usein samoiksi keinoiksi, joita vastustajan sissitaistelijat käyttivät. Samoin kehittyivät myös vastakumouksellisen sodankäynnin menetelmät, joiden tärkeimmäksi päämääräksi muodostui useimmiten sotaa käyneen maan yhteiskuntajärjestyksen säilyttäminen. Kokemusten karttuessa käyttöön otettiin myös poliittisia, taloudellisia, psykologisia ja siviilikriisinhallinnollisia keinoja sotilaallisten ja puolisolitaallisten vastaoperaatioiden rinnalle. Vuoden 1945 jälkeen sissisodankäynnin muotoihin on täten reagoitu monin eri tavoin, usein tunnistamatta niihin liittyneitä laajoja yhteiskunnallisia ja sotilaallisia ulottuvuuksia.¹⁶⁶

164 Sama. Geneven vuoden 1949 neljällä yleissopimuksella pyrittiin maasotavoimiin kuuluvien haavoittuneiden ja sairaiden aseman parantamiseen (I yleissopimus), merisotavoimiin kuuluvien haavoittuneiden, sairaiden ja haaksirikkoutuneiden aseman parantamiseen (II yleissopimus), sotavankien kohtelun parantamiseen (III yleissopimus) sekä siviilihenkilöiden suojelemiseen sodan aikana (IV yleissopimus). Sopimusten tarjoamaa suojaa laajentamaan hyväksyttiin vuonna 1977 kaksi täydentävää instrumenttia, lisäpöytäkirjat kansainvälisten aseellisten selkkausten uhrien suojelemisesta (I pöytäkirja) ja kansainvälistä luonnetta vailla olevien aseellisten selkkausten uhrien suojelemisesta (II pöytäkirja). Yhdessä nämä sopimukset ja pöytäkirjat muodostavat kirjoitetun kansainvälisen humanitaarisen oikeuden rungon. Suomi on ratifioinut kaikki kuusi sopimusta. Katso myös Marjomaa, (2004), s. 2–3. Sodan historia, toim. Janne Malkki et.al., Keuruu 2008, s. 241.

165 Marjomaa (2004), s. 2–3.

166 Seppänen (1971), s. 8–9 ja 142–144. FM 100–20, Military Operations in Low Intensity Conflict, Washington 1990, s. 2. Rekkedal, Nils Marius: Nykyaikainen sotataito, Helsinki 2006, s. 364–374. Katso myös Palokangas (2009). Palokangas, Marko: Räjähävää tyhjyyttä – Sissisodankäynnin menetelmät ja käsitteet osana Suomen sotilaallista puolustusta toisen maailmansodan jälkeen, Tiede ja Ase 68, 2010, s. 148–173. Halila, Mikael: Sissejä ja symmetriaa, Suomen Sotilas 3/2008, s. 28–32. Jouko, Petteri – Palokangas, Marko: Uusi vastaan vanha – Maanpuolustuksen kehittämisen vaikutukset ja haasteet, Ammattisotilas 6/2010, s. 4–9.

Kajaanin Sissipataljoonan sotilaita tauolla pyörämarssilla vuonna 1926.

Sotaharjoituksissa keskityttiin tositalanteiden mukaiseen toimintaan. Haavoittunutta sissiiä vedetään ahkiossa Kadettikoulun vuonna 1933 järjestämässä talvisotaharjoituksessa.

2. SISSITOIMINTA NELJÄNTENÄ TAISTELULAJINA

”Menettelytapaa voidaan verrata hyttysenpuremiin, jotka tunnetun sadun mukaan heikensivät ja piinasivat eläinten kuningasta, niin että se lopulta kuoli. Helpoimmin saavuttavat sissit päämääränsä, jos niiden toiminta on yhteydessä armeijan sotavoimien kanssa; tästä antaa sotahistoria meille vakuuttavan todistuksen.”

Karl Adaridi, 1925

Väitöstutkimuksen ensimmäinen pääluku luo perustan suomalaisen sissitoiminnan pitkälle taustahistorialle. Suomalaisen sissitoiminnan historiallista kehitystä käsitellään 1920- ja 1930-luvun sotataidollisen kehityksen viitekehyksessä sekä luodaan perusteet sissitoiminnan teoreettisille pohdinnoille ja ohjesääntökirjallisuudessa esiintyvillä sissitoimintaohjeille. Luvussa esitetyn suomalaisen sotataidon yleisen taustan muodostaa Vesa Tynkkysen väitöskirjan yksityiskohtaisempi kuvaus ja johtopäätökset kansallisen sotataidon kehityksestä itsenäisyyden ensimmäisinä vuosikymmeninä. Tässä luvussa keskitytään siten painopisteisesti sissitoiminnan kehitykseen

osana suomalaista sotataittoa. Yksityiskohtaisempaa kansallisen sotataidon kehitystä käsitellään luvussa vain niiltä osin, kuin se liittyy sissitoiminnan teorioihin, koulutukseen, ohjeistukseen tai valmisteluihin.

2.1. Suomalaisen sotalaitoksen ja sotataidon muotoutuminen itsenäisyyden alussa

Puolustusvoimien syntyhistoria ulottuu Suomen itsenäistymisen jälkeisiin tapahtumiin vuonna 1918, jolloin senaatin sisäasiaintoimikunta julisti 25.1.1918 suojeluskunnat laillisen hallituksen joukoiksi. Perustettu Suomen sotaväki joutui välittömästi tositoimiin alkaneseen vapaussotaan. Sodan aikana tammi–toukokuussa 1918 suunniteltiin jo sotaväen aseman vakiinnuttamista sekä tulevaa sen kokoonpanoa. Sodan päättyttyä valkoinen armeija saatettiin rauhan kannalle ja sen organisaatiota ryhdyttiin vakiinnuttamaan.¹⁶⁷

Perusteet rauhanajan armeijan ja sen joukko-osastojen muodostamiseksi annettiin kesäkuussa 1918. Ensimmäisessä armeijakäskyssä ei mainittu mitään yhtymien vastuualueista, ainoastaan majoituspaikkakunnat.¹⁶⁸ Joukkojen perustamisen yhteydessä eräät joukko-osastot saivat 1700–1800-luvuilta periytyvät historialliset nimet, joissa oli myös maakunnallisia viittauksia. Näistä esimerkkeinä mainittakoon Uudenmaan Rakuunarykmentti ja Karjalan Kaartin Rykmentti. Vuoden 1918 lopulle tultaessa oli sotaväen organisaatio vakiintunut saksalaistyyllisen mallin mukaisesti. Sen rungon muodostivat kolme divisioonaa ja yksi prikaati sekä näiden alaiset joukko-osastot, sotakoulut, erinäiset laitokset, kutsuntapiirit, rajavartiostot sekä ilmaivoimat. Laivasto ja rannikkopuolustus kuuluivat ylimmän johdon alaisuuteen.¹⁶⁹ Organisaation perusteista huolimatta johtosuhteet olivat aluksi hyvin sekavia, eikä varsinaista aluevastuuta ollut.

Maaliskuussa 1919 sotaväen kokoonpanoihin ja johtosuhteisiin tehtiin muutoksia, jolloin maa jaettiin 29 kutsuntapiiriin sovellettaessa käytäntöön väliaikaista asevelvollisuuslakia. Saman vuoden aikana vahvistettiin lailla sotilasviranomaisten asema ja toimivalta sekä perustettiin uusia joukko-osastoja. Suurin osa rauhanaikaisista joukko-osastoista oli sijoitettu asutuskeskuksiin, joista löytyi Venäjän vallan aikaisia varuskuntarakenteita ja kasarmi-

¹⁶⁷ Terä – Tervasmäki (1973), s. 47–48. Mannerheim, C. G. E.: Muistelmat, I osa, Helsinki 1951, s. 287. Katso myös Puolustusvoimat – Joukko-osastoperinteet, toim. Marko Palokangas, Jyväskylä 2008, s. 21–25.

¹⁶⁸ Armeijakäsky n:o 1/8.6.1918, päiväkäskyarja, KA.

¹⁶⁹ Terä – Tervasmäki (1973), s. 47–51. Suomen puolustuslaitos 1918–1939 – Puolustusvoimien rauhan ajan historia, toim. Jarl Kronlund, Porvoo 1998, s. 86–275. Suomen puolustusvoimat ennen ja nyt, toim. Keijo Juhani Mikola ym., Porvoo 1959, s. 31. Kronlund (1993), s. 10–15.

rakennuksia. Suomen sotaväen ensimmäiset kehitysvuodet olivat vakiintumattomuuden ja muutosten aikaa. Sotaväen kokoonpano ja toiminta haki uomiaan vuosien 1919–1924 kuluessa, jolloin puolustuslaitosjärjestelmä luotiin. Suomen sotalaitoksen nimi muuttui vuoden 1922 lailla ja asetuksella puolustuslaitokseksi. Käytännössä vasta tämä uudistus vakiinnutti ensi kertaa sotilaallisen maanpuolustuksen järjestelyt Suomessa.¹⁷⁰

Suomen armeijan syntymäkautena heti itsenäistymisen jälkeen ei vastaperustetuilla asevoimilla voida sanoa olleen juurikaan taktiikan perinteitä, saati yhtenäistä sotataidollista ajattelua. Olihan Suomi ollut ennen itsenäistymistään vailla sotaväkeä vuodet 1904–1917. Itsenäisyysjulistuksen jälkeen maalle oli luotava uskottavat sotavoimat. Armeijan perustamisvaiheessa kehittämisen ristiriitoja esiintyi paljon. Sotilaallisen ja poliittisen johdon erimielisyydet sekä armeijan päällystön sisäiset näkemyserot haittasivat osaltaan asevoimien kehittämistä. Upseeriston jakaantuminen kolmeen eri lähtökohdista ja koulutustaustoista muodostuneeseen ryhmään oli yksi keskeisimpiä sotataidollisen kehityksen hidasteita. Venäjällä, Saksassa ja itsenäisen Suomen sotakouluissa oppinsa saaneiden upseereiden keskuudessa oli vaikea löytää vallitsevaa yksimielisyyttä sotataidollisista näkemyksistä tai taktiikasta.¹⁷¹

Itsenäisyyden ensimmäisinä vuosina keskityttiin koko yhteiskunnassa ja siten myös vastaperustetussa armeijassa olojen vakiinnuttamiseen. Vallitsevissa oloissa oli melko ymmärrettävää, että armeijan perustamisvaiheessa kehittäminen perustui pitkälti ulkomaisiin oppeihin ja aiempien sotien kokemuksiin. Tässä suhteessa aikakaudella vallinneet sotataidon teoriat, ensimmäisen maailmansodan kokemukset sekä sotahistorian opit toimivat taktiikan opetuksen ja kehittämisen perusteina. Yhtäältä ensimmäisen maailmansodan kokemuksista saatiin yleisiä sotataidollisia perusteita taktiikan kehittämiseksi. Toisaalta vapaussotaan osallistuneiden upseereiden kautta saatiin omakohtaisesti sotakokemuksiin perustuneita näkemyksiä kansallisten olosuhteiden ja maaston erityispiirteiden vaikutuksista sotataidon kehittämiseen.

Vesa Tynkkynen toteaa väitöskirjassaan, että vapaussotaa voidaan kuitenkin pitää varsin ristiriitaisena taktiikan kehittämiseksi saatujen kokemusten kannalta. Vapaussodassa käytetty taktiikka oli kuitenkin enemmän tai vähemmän mieskohtaista, minkä taustalla lienee ollut aiempien sotakokemusten puute, päällystön kirjavuus sekä joukkojen heikko koulutustaso. Lyhyen sodan aikana ei myöskään ollut aikaa syvällisiin sotataidollisiin pohdintoihin. Vapaussodan merkitys suomalaisen sotataidon kehittämiseksi jäi 1920-luvulla melko pinnalliseksi, sillä vapaussodasta saatuja taktisia kokemuksia ei lyhyen sodan vuoksi järjestelmällisesti kirjattu. Vaikka sodasta kirjoitettiin ja julkaistiin paljon kirjoja, ne keskittyi-

170 Puolustusvoimat – Joukko-osastoperinteet, toim. Marko Palokangas, Jyväskylä 2008, s. 21–25.

171 Tynkkynen (1996), s. 22–23. Kemppe (2006), s. 23.

vät pääsääntöisesti sodan tapahtumiin. Vasta 1930-luvulla alettiin vapaussodan kokemuksista tehdä sotataittoa ja taktiikkaa käsitteleviä tutkimuksia.¹⁷²

Sotataidollisista teorioista ja teoreetikkojen kirjoituksista etsittiin kuitenkin vaikutteita kansalliseen ajatteluun. Ulkomaisista teoreetikoista erityisesti englantilaisten J. F. C. Fullerin¹⁷³ ja B. H. Liddell Hartin¹⁷⁴ näkemyksiä mekanisoitujen joukkojen käytöstä sodankäynnissä tutkittiin. Merkillepantavaa oli se, että heidän näkemykset eivät 1920-luvulla saaneet laajempaa kannatusta Englannissa tai Ranskassa. Sen sijaan Saksassa ja Neuvostoliitossa Fullerin ja Liddell Hartin näkemyksistä otettiin runsaasti vaikutteita. Suomessa vaikutteet eivät voimakkaasta saksalaissuuntauksesta huolimatta saaneet suurta kannatusta, sillä ammattiarmeijaan viittaava joukkojen runsas mekanisointi oli osin ristiriidassa suomalaisittain vahvaan ajatteluun asevelvoitusarmeijasta sekä jalkaväen perinteisestä käytöstä. Fullerin tai Liddell Hartin näkemyksiä pidettiin Suomessa jalostamisen arvoisina, vaikka ne eivät sellaisinaan soveltuneet käytettäväksi suomalaiseen maastoon, joka poikkesi pikkupiirteisyydessään paljon keskieurooppalaisesta maastotyypistä.¹⁷⁵

Itsenäisyyden alussa Suomen armeijan kehittämistä johtivat Venäjällä koulutuksensa saaneet upseerit. Saksassa koulutuksensa saaneen jääkäriupseeriston valtaantäpääsy 1920-luvun puolivälistä alkaen voimisti saksalaissuuntausta entisestään. Vesa Tynkkynen mukaan ensimmäinen maailmansota, siitä saadut kokemukset sodankäynnissä ja saksalaissuuntaus vakiin-

172 Tynkkynen (1996), s. 22.

173 John Frederick Charles Fuller (1878–1966) oli englantilainen upseeri, sotahistorioitsija ja -teoreetikko. Trythall, A.J.: ”Boney” Fuller – The Intellectual General, London 1977.

174 Sir Basil Henry Liddell Hart (1895–1970) oli englantilainen upseeri, historioitsija ja sotateoreetikko. Danchev, Alex: Alchemist of War – The Life of Basil Liddell Hart, London 1998.

175 Tynkkynen (1996), s. 23. Katso myös Talvela, Paavo: Konearmeija, YE:ssä pidetty selostus engl. kirjasta ”The Remarkings of modern Armies”, Sotilaisaikakauslehti 1928, s. 96–102 ja 181–187.

NATIONAL PORTRAIT GALLERY, LONDON

■ Sotataidollisista teorioista etsittiin vaikutteita kansalliseen ajatteluun. Ulkomaisista teoreetikoista tutkittiin muun muassa B. H. Liddell Hartin näkemyksiä mekanisoitujen joukkojen käytöstä sodankäynnissä.

nuttivat kansalliseen taktiikkaan kaksi päätaistelulajia. Perustaistelulajit, hyökkäys ja puolustus muodostivat taktisen ajattelun rungon, jota noudatettiin pitkälti aina sotiin 1939–1944 saakka. Ensimmäisen maailmansodan laajoista puolustuksellisista kulutusotanaäyttämöistä pyrittiin suurempaan taistelujen liikkuvuuteen, joten jääkäri liikkeen Suomeen mukanaan tuoma hyökkäyksellinen taktiikka korostui etenkin 1920- ja 1930-luvun aikana. Syyt kulutusotana ja puolustuksellisen sodankäynnin välttämiseen liittyivät pitkälti materiaalikulutuksen ja elävän voiman tappioiden minimointiin. Aikakauden sotataitoa ja taktiikkaa leimasivat siten pyrkimykset hyökkäykselliseen taktiikkaan ja operaatioihin, joiden uskottiin päätyvän ratkaisuun pitkällisten ja kuluttavien puolustustaisteluiden sijaan. Vihollisen toimintavapaus tuli kiistää häikäilemättömällä, liikkuvalla ja nopealla hyökkäyksellä. Myös viivytystaistelu tunnettiin ja sen hyväksikäyttö nähtiin parhaiten onnistuvan tilanteisiin ja olosuhteisiin sovellettuna osana hyökkäystä tai puolustusta, vaikka erillisen taistelulajin aseman suomalaisessa taktiikassa se saavuttikin vasta talvisodan alla. Vesa Tynkkynen on myös todennut väitöskirjassaan, vaikkakin hieman kärjistäen, että sissitoiminnasta muodostui maailmansotien välisenä aikana suomalaiseen taktiikkaan tavallaan neljäs taistelulaji.¹⁷⁶

Suomalainen taktinen ajattelu perustui 1920-luvulla kaksijakoiseen periaatteeseen – muodolliseen ja sovellettuun taktiikkaan. Yleisemmällä tasolla taktiikan miellettiin olevan tunnettuja sotateoreetikoita mukaillen oppi taisteluiden voittamisesta. Muodollinen taktiikka perustui aselajien ohjesääntöihin, joissa määriteltiin ne liikunta- ja taistelumuodot, joita kukin aselaji sodassa käyttää. Muodollinen taktiikka oli siten synonyymi eri aselajien taktikalle. Sovellettu taktiikka erosi sisällöltään edellisestä käsittäen kahden tai useamman aselajin toiminnan taistelussa ja sen valmisteluissa. Sovellettua taktiikkaa kutsuttiin aikalaislähteissä myös ”yhdistyneiden aselajien taktiikaksi”.¹⁷⁷

Sissitoiminnan merkitys ja mahdollisuudet nousivat suomalaisen sotataidon pohdinnoissa esille melko pian maan itsenäistymisen jälkeen. Ajatukset ja pohdinnat sissitoiminnan mahdollisuuksista perustuivat pitkälti sotahistoriasta esille nostettuihin esimerkkeihin sekä kokemuksiin suomalaisista olosuhteista. Sisseillä ja sissitoiminnalla oli Suomen kansanperinteessä kuitenkin näkyvä asema jo kauan ennen itsenäistymistä. Suomessa koettu idän ja lännen vuosisatainen kamppailu on aikojen saatossa tarjonnut riittävästi sotaisia esimerkkejä, joissa koskemattomat erämaat ovat lähes poikkeuksetta olleet suotuisia sisseille.¹⁷⁸ Tämän perusteella voidaan todeta, että sissitoiminnan kansalliset juuret olivat olemassa ja

176 Tynkkynen (1996), s. 52–64.

177 Olkkonen (1928), s. 29.

178 Sissitoimintaa esiintyy monissa kansantarinoissa. Esimerkiksi Juho Vesaisen tarinat tai Stefan Löfvingin toiminta Suomessa olivat kansan keskuudessa tunnettuja jo 1800-luvun aikana. Katso muun muassa Ivalo (1925). Karl XII:s spion – Stefan Löfvings Dagbok, Margareta Beckman (bearbetad av), Tyskland 2010.

sen perusteet jo ennestään tiedostettuja sekä tunnettuja menetelmiä jo itsenäisyyden alkuvuosina.

Venäläinen kenraaliluutnantti Karl Adaridi korosti vuonna 1923 julkaistussa kirjassa *Suomi sotanaäyttämönä* sissitoiminnan merkitystä painottaen, että Suomen olosuhteet olivat puolustajaa suosivat. Itsenäisyyden alusta lähtien suomalaiset olosuhteet ja maasto nähtiin taktiikan kehittämisen perustekijöinä. Ensimmäisen maailmansodan kokemukset olivat arvokas lisä sotataidon kehittämässä, mutta sellaisenaan ne eivät soveltuneet Suomen oloihin. Olosuhteisiin ja maastoon sovelletut taktiikan kokeilut 1920–1930-luvulla vain vahvistivat tätä käsitystä.¹⁷⁹

Sissitoiminnan ja sissisodan mahdollisuuksista pyydettiin sotaväen joukoilta lausuntoja joulukuussa 1923. Sotaväen esikunnan 19.12.1923 lähettämään pyyntöön vastatakseen joukko-osastot järjestivät harjoituksiinsa liittyen talvella, keväällä ja kesällä 1924 useita kokeiluja, joissa sissisodankäyntiä ja sen keinoja tarkasteltiin yhtenä kansallisen sotataidon erityispiirteenä sekä mahdollisuutena. ”Mitä sissisodan yleisiin edellytyksiin meillä tulee, on se arvioitava sangen suureksi, tarjoaahan maastomme sekä harva tieverkkomme erittäin suotuisat mahdollisuudet sen käynnille, mitä vielä erittäin talvisajan suoma nopea liikuntakyky suunnattomasti edistää. Ne kokemukset, jotka viime talvena on saatu tällaisten joukkojen liikuntakyvyn edistämiseksi, ovat katsottava varsin suuriarvoisiksi sekä takaavat meille edelleen kehitettyinä suuria mahdollisuuksia.”¹⁸⁰ Kokeilujen tuloksena pohdittiin myös sissitoiminnan soveltuvuutta eri aselajien toimintaan. ”Mänööverikokemusten nojalla voidaan korostaa sissisodan merkitystä maassamme sekä samalla todeta, että ratsuväki- ja suksijoukot ovat sissitoiminnan aselajit, johtuen siitä, että ainoastaan nämä voivat liikkua aivan tietämättömyyden maastossa.”¹⁸¹ Joukkojen laatimat lausunnot olivat paitsi mielenkiintoinen, samalla erittäin merkittävä osoitus sissitoiminnan käyttömahdollisuuksien todellisesta kartoittamisesta sekä arvioinnista. Vaikka joukkojen lausunnoista ilmenee sissitoiminnan osaamisesta ja todennukaisesta kokeilemisesta rajoitteita, kokeilut olivat ilmeisen tärkeitä teoreettisten pohdintojen vahvistajina.

179 Tynkkynen (1996), s. 42–43 ja 62–64. Adaridi, Karl: Suomi sotanaäyttämönä, Helsinki 1923(b), s. 44–45 ja 172–173.

180 Joukko-osastojen laatimat lausunnot sissitoiminnan ja sissisodankäynnin mahdollisuuksista kokonaisuudessaan Sotaväen esikunnan arkistosta. Katso muun muassa lausunto sissitoiminnasta, JPr:n n:o 319/461/1. sal./30.9.1924, R 70/72 (86), KA.

181 Lausunto sissisodasta, K-SR:n n:o 2901/5593/24/19.9.1924, R 70/72 (86), KA. Huom. alkuperäisessä asiakirjassa on Sotaväen esikunnassa tehty kynällä korjausmerkintä paperiin seuraavasti: ”jalkaväki ja pp-joukot kyllä!”. Sotaväen esikunnan näkemyksen mukaan ratsuväen uskottiin sitoutuvan liiaksi tiestöön etenkin runsaslumisina talvina. Siksi sissitoiminnan katsottiin soveltuvan ensisijaisesti paremmin jalkaväelle kuin ratsuväelle.

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen sissitoimintaan liittyvä taktinen ajattelu ja vaka-va suhtautuminen kehittyivät merkittävästi etenkin 1930-luvulla. Vaikka käsitteet sissitoiminta ja sissitoiminta olivat sotataidon näkökulmasta samansisältöisiä, nähtiin sissitoiminnan soveltuvan hyvin suomalaiseen maastoon ja olosuhteisiin. Tämä teoria näkyy voimakkaasti taustalla, kun tarkastellaan suomalaista taktiikan kehitystä 1920–1930-luvuilla sekä sissitoiminnan soveltamista osana sotien 1939–1944 operaatioita. Neljäs taistelulaji tai ei, sissitoiminnan käyttömahdollisuuksien teoretisointi ja kokeileminen vakiintui suomalaiseen sota-aidolliseen ajatteluun itsenäisyyden alkuvuosikymmeninä.¹⁸²

Sissitoiminta Suomen itsenäisyyden alun ohjesäännöissä

Itsenäistyneen Suomen sotaväen käytössä ollut koulutusohjeisto ja ohjesäännöstö perustui-ivat aluksi ulkomaisiin oppeihin. Pitkälti jääkäreiden Saksasta mukanaan tuomat vaikutteet näkyivät teoksissa *Suomalainen sotilaskäsikirja*, *Harjoituskirja*, *Voima-opas* ja *Vapaaajoukkojen ohjesääntö*, jotka muodostivat ohjesäännöstön keskeisen rungon. Lisäksi vahvaan asemaan etenkin taktiikan opetuksessa nousi ruotsalaisen kenraaliluutnantti Lars Tingstenin kolmiosainen kirja *Taktikens grunder*.¹⁸³ Vaikka vapaussodan jälkeen aloitettiin ohjesääntöjen ja oppaiden laaja tuottaminen, ei kirjoja saatu joukkojen käyttöön tarvetta vastaavaa määrää. Ohjeiden puutetta paikattiin sotaministeriön julkaisemilla käskylehdillä ja muilla puolustuslaitoksen toimintaa säätelevillä ohjeilla.¹⁸⁴

Suomalainen sotilaskäsikirja laadittiin Saksassa jääkäreiden yhteistyönä. Kirja ilmestyi alun perin viisiosaisena teoksena Berliinissä vuonna 1917 ja vuosien 1918–1920 aikana kahdeksanosaisena laitoksena Suomessa. Kirja perustui sisällöltään pääosin saksalaiseen jalkaväen taisteluohjesääntöihin ja oli tarkoitettu suomalaisten upseereiden, aliupseereiden ja miehistön oppaaksi. Vaikka opaskirja oli ilmestyessään alan perusteellisin suomenkielinen teos ja sai ohjesäännön hyväksynnän, moniosainen teos oli kokonaisuutta tarkastellen varsin epätasalaatuinen.¹⁸⁵ Kooltaan ja sisällöltään vaatimaton *Voima-opas* ilmestyi eräiden jääkä-

182 Tynkkynen (1996), s. 62–64. Katso myös Palokangas (2009), s. 25–28.

183 *Suomalainen Sotilaskäsikirja*, 5. osa – VIII, Kenttäpalvelus ja taktiikka, Helsinki 1920. Fabritius, John Chr.: *Harjoituskirja*, 1918. *Voima-opas*, 1917. Gerich, Paul von: *Vapaaajoukkojen ohjesääntö*, Turku 1918(b). Tingsten, L. H.: *Taktikens grunder I–II*, Stockholm 1921. Tingsten, L. H.: *Taktikens grunder III*, Stockholm 1924.

184 Pykkänen, Ali: Suojeluskuntajärjestö sotilaskouluttajana, artikkeli kirjassa Kari Selén ja Ali Pykkänen, *Sarkatakkien armeija – Suojeluskunnat ja suojeluskuntalaiset 1918–1944*, Juva 2004, s. 243. Tynkkynen (1996), s. 27.

185 Pykkänen (2004), s. 243. Katso myös Lauerma, Matti: *Kuninkaallinen Preussin Jääkäripataljoona 27 – vaiheet ja vaikutus*, Porvoo 1966, s. 601–611.

reiden ja liikemiesten yhteistyöllä syksyllä 1917. *Voima-opas* perustui sisällöltään tietävästi *Suomalaisen sotilaskäsikirjan I osaan* sekä Ruotsissa painettuun *Handbok för landstormbefäl*-kirjaan. Merkillepantavaa on se, että *Voima-opaassa* käsiteltiin erikseen sissitoimintaa, joskin melko pintapuolisesti.¹⁸⁶ Alkuvuonna 1918 ilmestynyt *Vapaaajoukkojen ohjesääntö* oli sekin tavallaan saksalaisista ohjesäännöistä kopioitu kooste, joka kooltaan edusti lähinnä vih-kosta. Kenraalimajuri Paul von Gerichin kirjoittamassa ja kokoamassa ohjesäännössä oli siinäkin oma alalukunsa sissisodalle ja sissitoiminnalle. Muihin oppaisiin verrattuna helmi-kuun alussa 1918 julkaistu *Harjoituskirja* perustui venäläisiin ohjesääntömalleihin. Edellä mainituissa ohje- ja opaskirjoissa on sissitoiminnasta ja sissisodasta löydettävissä useita mainintoja.¹⁸⁷

Opaskirjoissa esitetyt sissitoiminnan tai sissisodan käsitteet eivät kuitenkaan olleet kansallisesti täysin yksiselitteisiä. Vuodesta 1917 lähtien julkaistuissa saksalaisissa ohjesääntökäännöksissä ja itsenäisyyden alun ensimmäisissä suomalaisissa sotilaskäsikirjoissa sissitoiminta määriteltiin kuuluvaksi niin sanotun ”pikkusodan” keinovalikoimaan. Pikkusotaa taasen kuvailtiin pienten ja itsenäisten osastojen sodankäynniksi tai alivoimaisen osapuolen vastustajaa häiritseväksi ja vahingoittavaksi toimintatavaksi, jonka menestystä olisi tarvittaessa laajennettu kansankapinalla. Oli kyseessä sitten vakinaisen armeijan pienten osastojen toiminta tai laajamittainen kansansota, pikkusodan tuli perustua yhtenäiseen suunnitelmaan.¹⁸⁸

Suomalainen Sotilaskäsikirja kuvaa sissitoiminnan olevan osa pikkusotaa. Taktiikan kan-nalta tämä sodan muoto antoi mitä parhaimmat edellytykset sissitoiminnalle. ”Hyökkääjän

186 *Voima-opas*, 1917, luku 4. Katso myös Kaila, E. E.: *Vapaaussodan valmistelut kotimaassa*, Suomen vapaus-sota, Jyväskylä 1921, s. 336–337.

187 Fabritius (1918). Gerich (1918b).

188 *Suomalainen Sotilaskäsikirja*, 5. osa (VIII, Kenttäpalvelus ja taktiikka), Helsinki 1920, s. 529–530.

PUOLUSTUSVOIMAT

■ Taistelutiedustelu mainitaan muun muassa K. V. Grünin kirjoittamassa Kenttäpalveluksen oppaassa vuodelta 1931.

SOTAMUSEO

■ Suojeluskuntien 1930-luvulla järjestämä monipuolinen urheilutoiminta koulutti ja harjaannutti sotilaita muun muassa suunnistustaitoihin.

selän takana tarjoaa sen tähden pikkusota useita edullisia tehtäviä, kuten rautatielinjojen, vesiväylien ja sähkölennättimen katkaiseminen, rautatieasemien, siltojen hävittäminen, hyökkääminen kuormastojen, varastopaikkojen, pienien joukko-osastojen, vartioiden ym. kimppuun. Ainainen ja nopea liikkuvaisuus, äkkinäinen ilmaantuminen ja katoaminen, vakoilijoiden ja uskottujen apulaisten käyttäminen, viekkaus ja pelottomuus ovat menestymisen ehtoina.” Kirjassa esitettyjen ohjeiden mukaan väestön tuki sissijoukoille sekä metsäinen, soinen, runsasjärvinen ja vaihteleva maaperä edistivät sissitoiminnassa menestymistä ja loivat viholliselle voimakkaan psykologisen pelotteen.¹⁸⁹

Pikkusodan taktiikan kuvaukset ovat hyvin hyökkäyspainotteisia. Sotilaskäsikirjan mukaan palava innostus ja elävä viha vastustajaa kohtaan sekä voimakas hyökkäysintoloivat menestyksen pääehtoja. Hyökkäys perustui yllätykseen ja nopeaan toimintaan vihollisen selustassa ja sivustoilla. ”Kun nimenomaan on päämääränä maan vapauttaminen, on menestymisen ehdottomana edellytyksenä ripeä hyökkäystoiminta; puolustuskannalla pysyminen ei

¹⁸⁹ Sama, s. 530–531.

johda mihinkään tuloksiin, se vain antaa vastustajalle tilaisuuden järjestää ja koota voimansa kapinan tukahduttamiseksi.” Ohjeistuksen mukaan hyökkäykset oli mahdollisuuksien mukaan tehtävä yöaikaan puolustajalle tutussa tai ennalta tiedustellussa maastossa. Pikkusodassa hyökkäykseen rinnastettavana taistelulajina mainitaan *väijytys*. Väijytykseen sopivia paikkoja ja tilanteita tuli etsiä sekä hyödyntää siten, että vihollinen joutuisi saarretuksi.¹⁹⁰

Erityisen mielenkiintoinen kuvaus *Suomalaisessa sotilaskäsikirjassa* esitetään pikkusodan tuloksellisuudesta, kun sitä tuetaan yleisellä kansankapinalla. ”Yhtyneinä toisiinsa voivat hyvin järjestetty kansankapina ja pikkusota saattaa vihollisen aseman erittäin vaaranalaiseksi, jopa epätoivoiseksi. Kansankapinan valmistaminen ja järjestäminen sellaiseksi, että se todella voi johtaa menestykseen, vaatii suurta taitoa ja kykyä.” Käsikirjassa sissitoiminnan ja pikkusodan menetelmien tehokkuutta perusteltiin sotahistorian esimerkeillä, joissa sissitoiminta oli osoittautunut menestyksekkääksi keinoksi. Historiallisista esimerkeistä esille nostettiin muun muassa Rothin ja Spoofin sissitoiminta, taistelut Ahvenanmaalla ja rajakapteeni Olli Tiaisen johtamien vapaajoukkojen toiminta Suomen Sodassa 1808–1809.¹⁹¹ Pikkusotaa käsittelevän luvun on tietävästi kirjoittanut Erkki Hannula. Mainitut esimerkit ja kuvaukset pikkusodasta osittavat myös, että käsikirjoittajakomitealla oli käytössään muutakin kuin saksalaista sotilaskirjallisuutta. Mitä ilmeisimmin kirjoitusten tukena käytettiin myös Ruotsissa julkaistuja sotahistoriallisia teoksia.¹⁹²

Monia yhtäläisyyksiä pikkusodan kuvauksiin löytyy myös syksyllä 1917 kirjoitetussa ja alkuvuonna 1918 julkaistussa *Vapaajoukkojen ohjesäännössä*. Ohjesäännön neljäs luku *Sotatoimet* alkaa sissisodan yleiskuvauksella, jonka mukaan sissisodan tarkoituksena on yhteysien häiritsemisellä vaikeuttaa vihollisen sotatoimia. Voidaan siis päätellä, että sissisodan oleelliset periaatteet niin hajautetun kuin kootun toiminnan osalta olivat ainakin suojeluskuntapäällystön opiskeltavina jo ennen vapaussodan alkua. Sotilaskäsikirjan tavoin ohjesäännön mukaan sissisodan taktiikan tuli perustua hyökkäykselliseen toimintaan vihollisen selustayhteyksillä. ”Viekkaus ja yllätykset ovat tärkeimpiä apuneuvoja sissisodassa.” Hyökkäysten tavoitteena oli saartaa vihollinen ja keskittää hyökkäysvoima yllätyksellisesti vastustajaan monelta suunnalta. Väijytyksillä ja ansoilla sidottiin vihollinen taisteluun sille epäedullisella alueella ja ohjattiin sen kulkua vapaajoukkojen valmistelemiin maastonkohtiin. Myös tiedustelun ja partioinnin sekä tavallisen väestön merkitystä sissisodassa korostettiin. ”Sissisodassa on tavallisesti omien kansalaisten apu hyvin tärkeä, kun on kysymyksessä tietojen

¹⁹⁰ Sama, s. 532–533.

¹⁹¹ Sama, s. 533–537.

¹⁹² Lauerma (1966), s. 610. Samansuuntaisen tulkinnan ruotsalaisen sotilaskirjallisuuden käytöstä on esittänyt myös E. E. Kaila teoksessa Suomen vapaussota. Kaila (1921), s. 336–337.

saanti, virkailmoitusten perille toimittaminen, opastus, vihollisen eksyttäminen jne.¹⁹³ Merkilepantavaa on se, että sissisotaa käytiin korostetusti puolustajan alueella selustassa eikä vie-raan maan alueella, eli vihollisen oman tukialueen selustassa.

Sissisodankäyntiä käsiteltiin myös sotaväen ulkopuolella julkistuissa ohjesääntömaisissä kirjoituksissa. *Suomalaisen Kommunistisen Puolueen Sotilasjärjestö* julkaisi vuosien 1918 ja 1919 aikana *Sotilaskirjasia* -nimistä sarjaa. Kirjasarjaan kuuluvia vihkosia eri aiheista painettiin Pietarissa kaikkiaan 12 kappaletta, joista numero 3 antoi suomalaisille kommunisteille ja taistelevalle proletariaatille *ohjeita sissisodankäynnistä*. Kirjaseen mukaan ”Sissisodan tarkoituksena on vaikeuttaa vihollisen sotaliikkeitä, sen toimintaa yleensä, nimenomaan häiritsemällä sen yhdyslinjoja niihin kuuluvine rautateineen, sähkölennättimisineen, puhelimisineen kuormastoineen j.n.e. Viekkaukset ja yllätykset ovat tärkeimpiä keinoja sissisodassa. Pienet liikkuvat osastot, jotka voivat ilmestyä äkkiä ja hävitä yhtä nopeasti, sopivat tähän parhaiten.”¹⁹⁴ Kommunisteille tarkoitettussa oppaassa sissisodan määritelmä on sisällöltään lähes samanlainen kuin *Suomalaisessa Sotilaskäsikirjassa* ja *Vapaaajoukkojen ohjesäännössä*.¹⁹⁵ Tämä kuvastaa hyvin aikakaudella vallinneita sotataidollisia periaatteita, joiden samankaltaisuus ei ollut aina sidoksissa kansallisuuteen tai aatesuuntaan.

Aikakaudella käytössä olleen ohjesääntökirjallisuuden ja sotilaallisten oppaiden perusteella voidaan päätellä, että sissisota sodankäyntimuotona ja sissitoiminta tunnettiin Suomessa jo itsenäisyyden alkuvuosina. Sissitoiminnan kuuluminen keskeisiin ohjesääntöihin oli kuitenkin enemmän poikkeus kuin sääntö. Tästä huolimatta sissitoimintaa koulutettiin niin sotaväessä kuin suojeluskunnissa, mutta koulutuksen laajuutta voidaan pitää melko pinnallisena tai ainakin hyvin muodollisena. Ohjesäännöissä esitetyt sissisodan ja sissitoiminnan sotataidolliset piirteet perustuivat niin saksalaiseen kuin venäläiseenkin taktiikkaan, joita sovellettiin suomalaisiin olosuhteisiin.¹⁹⁶ Oman lisänsä sotataidollisiin pohdintoihin ja ohjesääntöihin toivat sotahistoriasta esille nostetut kokemukset, joilla korostettiin kansallisen sissitoiminnan merkitystä.

193 Gerich (1918b), s. 46–54. Ohjesääntö on tietävästi Paul von Gerichin syksyllä 1917 kirjoittama laajennus Voima 1906 -kirjasta. Kemppi (2006), s. 26–27. Pylkkänen (2004), s. 244 ja 275.

194 Ohjeita sissisodankäynnissä, sotilaskirjasia n:o 3, Pietari 1918.

195 Vertaa Suomalainen Sotilaskäsikirja, 5. osa (VIII, Kenttäpalvelus ja taktiikka), Helsinki 1920, s. 530–531. Gerich (1918b), s. 46–54.

196 Pylkkänen (2004), s. 275–281.

Sotataidolliset pohdinnat sissitoiminnasta vallitsevan jääkäritaktiikan lisämausteena

Kansallista sotataittoa tarkasteltaessa sissimenetelmät tai sissitoiminta eivät ensimmäisen maailmansodan päätyttyä todistetusti olleet suomalaisille mikään uusi asia. Etenkin sissitoiminnan tehokkuutta pohdittiin upseerivoimin jo 1920-luvun alussa, jolloin sen todettiin olevan ikiaikainen keino, jolla heikompi puolustautuu vahvempaa vihollista vastaan. Suomalaisen sotataidon sekä sissitoiminnan pohdiskelijoista ja kirjoittajista vaikuttavimmat olivat kenraalimajuri Paul von Gerich ja kenraaliluutnantti Karl Adaridi, jotka molemmat olivat keisarillisen Venäjän armeijassa palvelleita upseereita.

Baltiansaksalaiseen aatelissukuun kuulunut kenraalimajuri Paul Bruno von Gerich¹⁹⁷ oli vapaussodan aikainen divisioonankomentaja, jonka ansioiden voidaan lukea myös Vimpelin Sotakoulun perustaminen. Hän oli myös itsenäisyyden alun tunnetuimpia sotilaskirjailijoita. Paul von Gerich valmistui upseeriksi Haminan Kadettikoulusta vuonna 1895. Sotilasuransa aikana hän palveli venäläisissä kaartinjoukoissa muun muassa komppanianpäällikkönä ja pataljoonan komentajana. Tärkeimmät 1900-luvun alun venäläisten joukkojen koulutuksessa käyttämät ohjesäännöt ovat Paul von Gerichin kirjoittamia. Ensimmäisessä maailmansodassa Paul von Gerich toimi itärintamalla Puolan, Liettuan ja Valko-Venäjän suunnilla muun muassa pataljoonan komentajana haavoittuen useamman kerran. Maaliskuun vallankumouksen jälkeen von Gerich erosi Venäjän armeijasta sotapalvelukseen kelpaamattomana ja siirtyi pysyvästi Suomeen vuoden 1917 lopulla.¹⁹⁸

Suomeen asetuttuaan Paul von Gerich valmisti suojeluskuntien perustamista Etelä-Pohjanmaalle sekä johti vapaussodan alussa venäläisten aseistariisumisen muun muassa Lapualla ja Seinäjoella. Vapaussodan aikana von Gerich merkittiin kenraalimajurina Suomen armeijan upseeriluetteloon 18.2.1918. Vapaussodan jälkeen hän toimi muun muassa 2. Divisioonan komentajana sekä erottuaan palveluksesta 19.4.1921 jatkoi toimintaansa Helsingin suojeluskuntapiiriin päällikkönä.¹⁹⁹ Paul von Gerich oli tuottelias kirjoittaja. Hänen kirjallinen tuotantonsa keskittyi erityisesti sotataittoa ja taktiikkaan. Tunnetuimmista teoksista mainittakoon esimerkiksi *Tre är i fält I–II, Päättä ja toimi, Komppanian taistelukouluutus, Va-*

197 Paul Bruno von Gerich (1873–1951). Itsenäisen Suomen Kenraalikuunta 1918–1996, biografiat, toim. Raulo Lipponen, s. 74–76.

198 Sama. Katso myös Paul von Gerich nimikirjanote, ansioluettelo ja henkilötiedot, Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitoksen tutkimustietokanta, tunniste Kä032, kansio 126.

199 Sama.

paajoukkojen ohjesääntö sekä suomeksi ja ruotsiksi julkaistu *Taktiikan oppikirja I–II*. Erityisesti kolmessa viimeksi mainitussa käsitellään sissisotaa ja sissitoimintaa.²⁰⁰

Upseerin käsikirjasto -sarjaan kuuluvaan kirjaan *Komppanian taistelukouluutus*, Paul von Gerich kirjoitti sissisodasta oman alalukunsa. Von Gerichin mukaan ”sissisotaa voidaan joko käydä itsenäisesti, jolloin se astuu suurten sotaliikkeiden tilalle, tai sitten voidaan se yhdistää viimemainittuihin, jolloin se tukee niitä.”²⁰¹ Lähes sanasta sanaan yhteneväinen kuvaus sissisodasta on löydettävissä *Taktiikan oppikirjan* toisesta osasta. Siinä Paul von Gerich kuvailee sissisodan olevan itsenäinen sodankäyntimuoto, joka ”astuu suurten sotaliikkeiden tilalle, tai se liittyy näihin ja tukee niitä.” Von Gerich painottaa siis sissisodan olevan yksi tavanomaisten joukkojen taistelutavoista.²⁰²

Käsitteiden osalta mielenkiintoista on se, että ruotsinkielisen painoksen yhdeksäs luku *Lilla kriget* on käännetty suomenkieliseen painokseen nimellä *Sissisota*. Tämän perusteella voidaan todeta, että itsenäisyyden alun sotilaskirjallisuudessa käsitteet *pikkusota* ja *sissisota* olivat toistensa synonyymejä, mutta niiden käyttö vaihteli kirjoittajan mukaan. Joka tapauksessa von Gerich perustelee sissisodan mahdollisuuksia ja menestyksellisyyttä laajoilla metsä- ja suoseuduilla sekä omassa maassa. Taktiikan käsikirjassa sissisotaa käyviä osastoja nimitettiin *lentäviksi rivistöiksi* sekä *partio-, sissi- ja vapaajoukoiksi*. Lentävät rivistöt olivat lähinnä joukko-osastoista sissitoimintaan ja lyhytaikaisiin tehtäviin muodostettuja osastoja. Partio-, sissi- ja vapaajoukot olivat vakinaisia joukkoja tai muodostelmia, jotka kävivät pidempiaikaista sissisotaa yleisenä tehtävänä vihollisen vahingoittaminen. Sissitoiminnan keinoiksi molemmissa kirjoissa mainitaan muun muassa ylläköinti ja väijyntä. Päätaistelulaji oli aikakaudelle ominaisesti hyökkäys, johon myös sissitoiminnan menettelytavat yhdistettiin.²⁰³

Viipurin läänin aatelissukuun kuulunut Karl Adaridi²⁰⁴ palveli koko sotilasuransa keisarikunnan Venäjän armeijassa kohoten kenraaliluutnantiksi. Adaridi toimi uransa aikana useis-

200 Gerich, Paul von: *Tre år i fält I–II*, Helsingfors 1918(a). Gerich, Paul von: *Päätä ja toimi*, Helsinki 1923. Gerich (1918b). Gerich, Paul von: *Lärobok i taktik I–II*, Helsingfors 1919. Gerich, Paul von: *Taktiikan oppikirjat I–II*, Helsinki 1922.

201 Gerich, Paul von: *Komppanian taistelukouluutus II*, Helsinki 1921, s. 192–195.

202 Sama, s. 192–194. Gerich, Paul von: *Taktiikan oppikirja II*, Helsinki 1922, s. 510–513.

203 Sama.

204 Avgust Karl Mihail Mihajlovič Adaridi (Август-Карл-Михаил Михайлович Адари́ди, 1859–1940). Henkilötiedot: Список Генерального штаба (Luettelot yleisesikuntaupseerin arvon saaneista) 1911, 1914, 1916, 1917. Список генералов по старшинству (Kenraalit virkaikäjärjestyksessä) 1908–1914. Katso myös Волков, С. В.: *Офицеры российской гвардии: Опыт мартиролога* (suom. Venäjän kaartin upseerit: alustava martyrologia), Русский путь, 2002. Pylkkänen (2004), s. 275.

■ Paul Bruno von Gerich oli Suomen itsenäisyyden alun tunnetuimpia sotilaskirjailijoita.

sa komentaja- ja esikuntatehtävissä, joiden kautta hän perehtyi syvällisesti sotataitoon ja sotataidon historiaan. Sota- ja rintamakokemusta hän sai muun muassa Venäjän–Japanin sodasta sekä ensimmäisestä maailmansodasta. Karl Adaridi jäi eläkkeelle Venäjän armeijasta vuonna 1915. Suomeen hän muutti asumaan vuonna 1919. Adaridin aika Suomessa jäi kovin lyhyeksi, sillä loppuvuonna 1926 hän muutti pysyvästi Ranskaan, missä hän kuoli vuonna 1940. Kirjoittaminen ja julkaisu-

toiminta sotataidosta ja sotahistoriasta kuitenkin jatkui vilkkaana. Karl Adaridi oli tuottelias kirjailija, kääntäjä ja sotataitoa kriittisesti tutkiva visionääri.²⁰⁵

Adaridi päätyi teoreettisissa pohdinnoissaan puolustamaan sissitoiminnan soveltuvuutta erityisesti suomalaiseen maastoon ja sen istuvuutta sisukkaaseen kansanluonteeseen. Karl Adaridin kirjoituksissa sissitoimintaa käsitellään osana sotataidon historiaa varhaiskeskiajalta lähtien. Tarkasteltaessa Karl Adaridin kirjallista tuotantoa voidaan päätellä hänen olleen hyvin perillä sissitoiminnan tehokkuudesta sekä erityisesti sen soveltuvuudesta suomalaiseen maastoon, olosuhteisiin ja sotataitoon. Adaridin laajasta kirjallisesta tuotannosta on nostettava esille etenkin ne kirjat ja artikkelit, joissa hän käsittelee sissitoimintaa suomalaiseen sotataitoon soveltuvana taistelutapana.

Vuosina 1919–1921 Adaridin kirjoittama neliosainen *Sotataidon historia* käsittelee nimensä mukaisesti sotataidon kehitystä historian esimerkkien kautta.²⁰⁶ Adaridin kokemusta ja sotataidollisia näkemyksiä arvostettiin Suomessa etenkin keisarillisen Venäjän armeijassa palvelleiden upseerien keskuudessa. Kannustusta ja käytännön apua Adaridi sai Suomeen muutettuaan esimerkiksi emigranttikollegaltaan Paul von Gerichiltä. Venäjällä koko sotilasuransa palvelleen ja Suomeen asettuneen sotilaskirjailijan käytännön työ vaatikin paljon tukea, sillä

INTERNET (WWW.GRWAR.RU/PERSONS)

■ Venäläinen kenraaliluutnantti Avgust Karl Mihail Mihajlovič Adaridi oli tuottelias kirjailija, kääntäjä ja sotataitoa kriittisesti tutkiva visionääri.

205 Sama.

206 Adaridi (1920–1922).

kaikesta päätellen Adaridi kirjoitti pääsääntöisesti joko saksan tai venäjän kielellä, joista kirjat sitten käännettiin julkaistaviksi joko suomeksi tai ruotsiksi.²⁰⁷

Vuonna 1923 julkaistussa kirjassa *Suomi sotänäyttämönä* Adaridi pohtii laajasti Suomen erityisolaja ja maastoa. Koko Suomen sotilasmaantiedettä tarkastellessaan Adaridi luo painavan johtopäätöksen: ”Yleensä ovat Suomen maastosuhteet paljoa suopeat puolustajalle kuin hyökkääjälle. Maastosuhteet ovat myös kuin luodut sissisodankäyntiä varten. Mitä puutteellisestikin järjestetyt, vieläpä aivan järjestämättömätkin sissijoukot, joilla ei ole edes yhteistä johtoa, voivat saada aikaan, nähdään sekin vv:n 1808–1809 sodasta. Epäilemättä olisi sissitoiminta ollut paljon tehokkaampaa, jos joukot olisivat olleet harjaantuneita ja niillä olisi ollut yhtenäinen johto. Niin tulee olla vastedes.”²⁰⁸ Kirjan loppusanoissa Adaridi toistaa sanomaansa ja painottaa sissitoiminnan kehittämistä osaksi suomalaista sotataitoa. ”Maan maastosuhteitten avulla käy yleensä pitäminen puoliaan hyvinkin ylivoimaista vihollista vastaan, varsinkin kun sissisodankäyntiin on mitä parhaat edellytykset. Mainitut menettelytavat ovat maan puolustukselle sitäkin arvokkaampia, kun niitä voidaan käyttää samalla tavalla vain harvoissa muissa maissa. Näiden puolustuskeinojen oikea arviointi ja määrätietoinen käyttäminen ovatkin Suomen tehokkaan puolustuksen tärkeimpiä puolia.”²⁰⁹ Maaston ja olosuhteiden puolesta Suomi sopi aikalaisnäkemysten mukaan paremmin kuin hyvin sissitoimintaan.

Karl Adaridin kirjoituksista löytyy sissitoiminnasta paljon mielenkiintoisia ja merkittäviä yksityiskohtia sekä viitteitä sissitoiminnan kehittämistarpeille. Kaikesta päätellen Adaridi oli sotahistorioitsijana perehtynyt laajasti lukuisiin sotiin ja niissä sovellettuun sissitoimintaan. Hän etsi eri sodista piirteitä sissimenetelmien hyödynnettävyydestä niin epäonnistuneiden kuin onnistuneidenkin operaatioiden näkökulmista. Kenties juuri sotataidon historian laaja tuntemus sekä omat kokemukset innostivat Adaridia tutkimaan niitä sodankäyntimuotoja, joissa alivoimaisella puolustajalla oli mahdollisuuksia toimia ylivoimaa vastaan. Adaridin mukaan tarkempi tutustuminen sotahistoriaan osoitti, että sissitoiminta oli muodostunut erityisen tehokkaaksi tapauksissa, joissa sitä toteutettiin rinnan kansannousun kanssa.²¹⁰ Tästä huolimatta sissiosastoja saatettiin ja tuli Adaridin päätelmien nojalla muodostaa myös osaksi tavanomaisia asevoimia ja taistelua, siis vailla siviiliväestön välitöntäkin tukea. Osuvan ilmaisuuden Adaridi luo vuonna 1925 julkaistussa kirjassaan *Sissitoiminta* sissien menettelytavoista heikompina vahvempaa vastaan: ”Menettelytapaa voidaan verrata hyttysenpure-

207 Sotataidon historian alkuperäinen saksankielinen käsikirjoitus *Geschichte der Kriegskunst I–IV*, josta Oiva Linturi on sen kääntänyt suomen kielelle, on löydettävissä Kansallisarkistosta merkintöineen. Karl Adaridin yksityiskokoelma Pk 534, KA.

208 Adaridi (1923b), s. 44.

209 Sama, s. 172–173.

210 Adaridi, Karl: 53 esimerkkiä sotahistoriasta, Helsinki 1923, s. 265–281.

miin, jotka tunnetun sadun mukaan heikensivät ja piinasivat eläinten kuningasta, niin että se lopulta kuoli. Helpoimmin saavuttavat sissit päämääränsä, jos niiden toiminta on yhteydessä armeijan sotavoimien kanssa; tästä antaa sotahistoria meille vakuuttavan todistuksen.”²¹¹

Erityisen merkittävän roolin sissitoiminta sai pelotevaikutuksensa puolesta. Adaridi kuvaava sissien aiheuttamien aineellisten tappioiden olevan vihollisen sielullisia tappioita pienempiä, mikäli sissit onnistuvat herättämään toiminnallaan levottomuutta ja epävarmuutta vastustajan puolella teoillaan ja liioitelluilla huhupuheilla. ”Huhu tappiosta heikentää, vaikka se osoittautuu aivan vääräksi, aina jossakin määrin armeijan moraalista vastustuskykyä.” Sissien toimintamahdollisuudet olivat Adaridin pohdintojen perusteella aina suhteessa ”paikkakunnan väestön suhtautumisesta sisseihin, maaston laatuun, vihollisen armeijan liikelinjojen suuntiin, armeijan tilaan ja sen selkäpuolella vallitsevaan järjestykseen sekä säähän ja vuodenaikaan.”²¹²

”Menettelytapaa voidaan verrata hyttysenpuremiin, jotka tunnetun sadun mukaan heikensivät ja piinasivat eläinten kuningasta, niin että se lopulta kuoli. Helpoimmin saavuttavat sissit päämääränsä, jos niiden toiminta on yhteydessä armeijan sotavoimien kanssa; tästä antaa sotahistoria meille vakuuttavan todistuksen.”

Maastollisten erityispiirteiden ja olosuhteiden vuoksi Adaridi näki Suomen olevan aivan kuin luotu laajaa sissitoimintaa varten. ”Siten on Suomessa olemassa ne kaksi perustekijää, jotka helpottavat sissien toimintaa: maasto, joka on kuin luotu sissejä varten, ja isänmaallismielinen väestö. Sen vuoksi on sissitoiminta

tässä maassa kehitettävä mahdollisimman suureen laajuuteen. Suomen puolustusta järjestettäessä pitäisi sissiosastojen toimintaan kiinnittää mitä vakavinta huomiota; olisi toivottavaa, että se saisi niin suuren laajuuden, että tuloksena olisi sissisota. Tuollainen toiminta on mahtava ase heikomman taistelussa ylivoimaa vastaan. Olisi anteeksiantamatonta, ellei heikompi käyttäisi hyväkseen tätä keinoa, kun suotuisat olosuhteet puhuvat sen puolesta.”²¹³

Samoihin aikoihin *Sissitoiminta*-kirjan kanssa julkaistiin Saksassa Karl Adaridin kirjoittama *Freischaren und Freikorps*, jossa käsitellään vapaajoukkojen toimintaa sekä pikkusotaa. Käytännössä tämä kirja oli sisällöltään suomalaisen sissitoiminnan sovellus saksalaiseen käyttöön. Kirjasta löytyy useita yhtymäkohtia *Sissitoiminta*-kirjan sisältöön ja sotataidolli-

211 Adaridi (1925a), s. 25 ja 45. Mainittakoon, että kirja julkaistiin jo vuonna 1924 ruotsinkielisenä laitoksena, jonka esipuheesta ilmenee sen kirjoitusajankohdaksi vuosi 1923. Adaridi, Karl: Partigångarverksamhet, Helsingfors 1924, s. 5.

212 Sama, s. 47 ja 61.

213 Sama, s. 242–246.

siin pohdintoihin.²¹⁴ Adaridin kansainvälistä toimintaa sotataidon tutkimuksen saralla edustaa myös venäläisten emigranttien Jugoslaviassa julkaisemassa sotatieteellisessä aikakauskirjassa vuonna 1930 ilmestynyt artikkeli *Partisaanit ja tuleva sota*. Tässä kirjoituksessa Adaridi perustelee partisaanitoiminnan tehokkuutta sotakokemusten ja sotahistorian esimerkkien kautta sekä esittää sissitoiminnalla olevan paljon mahdollisuuksia myös tulevaisuuden sotia ajatellen.²¹⁵

Suomalaisen sotataidon sekä erityisesti sissitoiminnan kannalta Paul von Gerichin ja Karl Adaridin kirjoitusten vaikutukset itsenäisyyden alkuvuosia tarkastellen olivat poikkeuksellisen laajoja. Vaikuttavuutta korostaa myös se, että vaikka niin sanottujen ”ryssänupseerien” uskottavuutta muutoin vähäteltiin²¹⁶, käsiteltiin von Gerichia ja Adaridia jollain tavalla poikkeuksina. Molempien kirjoittamia kirjoja ja oppaita käytettiin sotakoulujen oppimateriaaleina ja niitä tietävästi myös luettiin. Esimerkiksi Paul von Gerichin *Taktiikan oppikirjat I ja II* säilyivät pitkään sotakoulujen ainoina suomenkielisinä taktiikan perusteoksina, vaikka niitä arvosteltiin suomalaisten olosuhteiden vähäisestä huomioinnista ja liiallisesta saksalaisen ohjesääntökir-

■ Karl Adaridin *Sissitoiminta*-niminen kirja julkaistiin jo vuonna 1924 ruotsinkielisenä laitoksena, jonka esipuheesta ilmenee sen kirjoitusajankohdaksi vuosi 1923.

214 Kirjan seliteotsikko ”Auf Grund von Kriegserfahrungen” on vapaasti suomennettuna ”sotakokemuksiin perustuen”, joka kuvaa Adaridin tapaa käsitellä asioita sotataidon historian kautta. Adaridi, Karl: Freischaren und Freikorps, Berlin 1925(b), s. 5–21.

215 Адари́ди, К (Adaridi): Партизаны и будущая война, Вѣстникъ военныхъ знаній 6/1930, Сараево, Югославія 1930, s. 17–22. Kyseessä on venäläisten emigranttien Sarajevossa julkaisema sotatieteellinen julkaisu (suomennettuna Sotatieiden aikakauskirja – sotatieteellisen ajattelun äänenkannattaja), jonka toimituskuntaan Adaridi kuului.

216 Jääkäriupseerien ja Venäjällä koulutuksensa saaneiden upseerien erilaisista rooleista katso esim. Tynkkynen (1996), s. 27–31.

jallisuuden leimasta.²¹⁷ Sitä, kuka tai ketkä valitsivat von Gerichin ja Adaridin kirjallisuutta käytettäväksi sotakoulujen opetuksessa sekä upseerien käsikirjastosarjassa julkaistaviksi teoksiksi ei ole olemassa olevan lähdeaineiston perusteella voida esittää täyttä varmuutta.

Venäläisistä taustoista huolimatta, syynä von Gerichin ja Adaridin kirjoitusten arvostukseen saattaa olla se, että molemmilla kirjoittajilla oli sotakokemusta sekä omakohtaisia havaintoja sissitoiminnan tehokkuudesta sodankäynnissä. Von Gerich ja Adaridi tekivät myös yhteistyötä ja aloitteita toisilleen etenkin sotahistorian tutkimiseksi.²¹⁸ Tällä tavoin heidän kirjoituksensa antoivat suomalaisen sotataidon ja sissitoiminnan kehittämiseksi tyhjää parempia perusteita. Erityisesti kenraaliluutnantti Karl Adaridin voidaan katsoa olleen painaviin sanoihinsa perustuen melkoinen visionääri ja taktisen kehityksen suunnannäyttäjä, kun asiaa tarkastellaan Suomessa myöhemmin 1950- ja 1960-luvulla tehtyjen ratkaisujen näkökulmasta. Karl Adaridin pohdintoja ei siten merkittävydeltään voida mitenkään ohittaa osana kansallisen sotataidon ja sissitoiminnan kehityssuuntaa. Voidaan siis päätellä, että suomalaisen sotataidon kehitystyössä ja vakavasti otettavissa suomalaisen taktiikan pohdinnoissa 1920–1930-luvulla ei sissitoimintaa ollut unohdettu – päinvastoin.

Sissisota ja vapaajoukot taktiikan perusteissa

Suomalaisen taktiikan perusteisiin sissisodankäynnin menetelmät virallistuivat 1920-luvun lopulla, kun vuonna 1928 julkaistussa ja eritoten sotakouluille tarkoitettussa oppikirjassa *Taktiikan perusteet* asiaa esiteltiin yhden luvun laajuisesti.²¹⁹ Taktiikan oppikirjan kirjoittaja everstiluutnantti Hannes Olkkonen oli taustaltaan Saksassa sotilaskoulutuksensa saanut jääkäriupseeri. Olkkonen taisteli ensimmäisessä maailmansodassa Saksan riveissä ja vapaussodassa Jääkärirykmentti 4:ään kuuluneen VIII Jääkäripataljoonan adjutanttina. Vapaussodan jälkeen Olkkonen osallistui muun muassa ohjesääntökomitean työhön vuosina 1918–1919. Yleisesikuntaupseerikoulutuksensa Hannes Olkkonen sai Berliinissä vuosina 1923–1925, jonka jälkeen hän palveli Kadettikoulun taktiikan ja sotahistorian opettajana sekä Sotakorkeakoulun erikoiskurssin sotahistorian opettajana vuosina 1925–1927. *Taktii-*

217 Tynkkynen (1996), s. 30–31. Katso myös Oesch, K. L.: Taktiikan perusteet, Sotilasaikakauslehti 10/1928, s. 481–482.

218 Adaridi, Karl: 53 esimerkkiä sotahistoriasta, Helsinki 1923(a). Kirjan esipuheessa Adaridi kirjoittaa: ”Tämä sotahistoriasta poimittu esimerkkikokoelma julkaistaan kenraali Paul v. Gerichin aloitteesta ja on tarkoitettu liitteeksi hänen kirjoittamaansa taktiikan oppikirjaan.” Lähes samalla tavoin Adaridi kiittää neliosaisen Sotataidon historia -kirjasarjan ensimmäisen osan esipuheessa Paul von Gerichia kehotuksesta ja avunannosta. Adaridi, Karl: Sotataidon historia, osa I, Helsinki 1920, s. 5–6.

219 Katso Olkkonen (1928), s. 320.

■ Suomalaisen taktiikan perusteisiin sissisodankäynnin menetelmät virallistuivat 1920-luvun lopulla, kun vuonna 1928 julkaistussa ja eritoten sotakouluille tarkoitettussa oppikirjassa *Taktiikan perusteet*. Kirjoittajana toiminut everstiluutnantti Hannes Olkkonen oli taustaltaan Saksassa sotilaskoulutuksensa saanut jääkäriupseeri.

kan perusteet -kirjan kirjoitusajankohtana Olkkonen toimi vastaperustetun Taistelukoulun johtajana vuosina 1927–1931.²²⁰

Taktiikan perusteet -kirja perustui Olkkosen kirjoittaman esipuheen mukaan olemassa oleviin ohjesääntöihin ja kokemuksiin. Kirjan tarkoitus oli lähinnä selvittää vaikeatajuisia ohjesääntöjä sekä täydentää niissä esiintyneitä puutteita. Olkkosen mukaan oppikirja selvitti ennen kaikkea sotilassanaston muutoksia sekä ”...maailman sotakokemusten hedelmöittämän ripeän taktiikan kehityksen”.²²¹ Kirjan kuudestoista luku oli nimetty otsikolla ”Vapaajoukot ja sissisota”, jossa esiteltiin sissisodan luonnetta ja joukkorakenteita osana kansallisen taktiikan perusteita. Kirjassa sissisodan kuvattiin olevan luonteeltaan häiritsevää ja ratkaisua välttävää sodankäyntiä, jonka toteuttaminen vapaajoukoilla tapahtui sissitoiminnan avulla.²²²

Aikakauden sotataidon kannalta perusedellytyksenä olivat asevoimien käyttö taisteluihin, mutta taktiikan pohdinnoissa haluttiin kuitenkin luoda ainakin teoriassa myös isänmaallisen väestön käyttömahdollisuus sotatoimiin. Pääsääntönä oli se, että sissisotaan ryhtyvät joukot olisi muodostettu enimmäkseen vakinaisesta armeijasta. Kirjan kertoman perusteella voidaan kuitenkin todeta, että 1920-luvun lopulla suomalainen sissitoiminta ei nojautunut ainoastaan sotilasjoukkojen osallisuuteen mahdollisessa sissisodassa. Myös oman maan kan-

220 Olkkonen, Matti Juho (Hannes), nimikirjanote n:o 40651, KA.

221 Olkkonen (1928), s. 5–6.

222 Olkkonen (1928), s. 320–328. Katso myös Tynkkynen (1996), s. 62.

SOTAMUSEO

■ Välimaastossa
oleva iskuryhmä
on paljastunut.

salaisten osallisuutta sissisotaan voitiin tarpeen mukaan hyödyntää käyttämällä ”puolustustahtoisia vapaaehtoisia aineksiä” eli vapaajoukkoja. Kirjassa everstiluutnantti Hannes Olkkonen toteaa, että vihollisen selustassa taisteluita tulisi mahdollisuuksien mukaan täydentää sotajoukkojen lisäksi vapaajoukkojen sissitoiminnalla, jonka tarkoituksena oli tukea taistelevan armeijan ratkaisuun pyrkiviä liikkeitä laajan kansannousun tukeman sissisodan sijaan. Olkkonen tiivistää asian seuraavasti: ”... jos kansan puolustustahto on katkeamaton, aloittavat hajallelyödyt osastot ja niihin liittyvät vapaaehtoiset ja vapaajoukot epätoivoisen sissisodan vaikeuttaakseen vielä mahdollisesti valtauksiaan laajentavan vihollisen toimintaa. Nykyisen tie-, liikuntaväline- ja tuliasekulttuurin aikakaudella supistuvat kuitenkin tällaisen kansannousun, vaikka se kylläkin on katsottava voimakkaan puolustustahdon ilmaisuksi, aineelliset menestymismahdollisuudet melkein olemattomiin. Sen tähden tullaankin tässä pääasiallisesti käsittelemään sitä sissitoimintaa, jonka tarkoituksena on tukea taistelevan armeijan ratkaisuun pyrkiviä liikkeitä.”²²³

Olkkosen mukaan sissisodankäynti soveltui luontevasti aikakaudella vallinneeseen hyökkäyshenkiseen sotataidolliseen ajatteluun, jonka perusteella ”yllätys ja vihollisen harhaanuttaminen ovat sissijoukon taktiikan ydin. Edellistä käyttää se hyökätessään vihollisen kimp-

223 Olkkonen (1928), s. 320–321.

puun, jälkimmäistä taas luodessaan hyökkäystilaisuuksia, jotka vielä väijytyksen muodossa voivat seurata välittömästäkin.”²²⁴ Hyökkäysten tuli olla nopeita iskuja ja väistymistä tai irtautumista sitoutumatta pitkäaikaisiin taisteluihin. Edellytyksenä oli ehdoton salassa pysyminen sekä taistelusuunnitelmien tarpeettomien yksityiskohtien salaaminen omilta joukoilta sekä paikalliselta väestöltä. Ilmeisesti tarkoituksena oli hyödyntää taistelukentällä vallinnutta sekaannusta sekä harhauttaa vihollista paikallisväestölle annettavien väärin tietojen avulla. Sissitoimintaan osallistuville joukoille asetettiin myös kelpoisuusvaatimuksia. ”Yleensä voidaan sissisodan katsoa vaativan rohkeita ja päättäviä, erämaan tuntoon tottuneita johtajia ja vahvasti puolustustahtoisia, itseuhrautumiseen asti alttiita, johtajiaan enemmän vapaaehtoisesti kuin pakosta seuraavia joukkoja.”²²⁵

Aivan kuten Adaridi ja monet muut aikalaiset Olkkonen korostaa kirjassa suomalaisten olosuhteiden ja maaston hyödyntämisen tärkeyttä. Sissitoiminnan vaikutuksia voitiin tehostaa yöllä tehtävillä hyökkäyksillä. Myös talviolosuhteilla ja korpimailla oli suomalaisessa sissisodankäynnissä oma merkityksensä. ”Sen lisäksi vaikeuttavat vielä yllätyksiin valmistautumattoman vihollisen vastatoimenpiteitä kylmyys, tietttömyys ja majoitusvaikeudet.”²²⁶ Aikakauden sotataidolle uutena piirteenä Olkkonen tuo esille selustan varmistamisessa sekä sissitoimintaan kuuluvana ilmatorjunnan. ”Selkäyhteyksiä häiritsevän vihollisen lentotoiminnan estäminen lentotorjunnalla astuu nykypäivinä yhä enemmän etualalle. Se vaatii jo rauhanaikaista varustautumista ja edellyttää erinomaisesti järjestettyä ja hyvin toimivaa lentotorjuntatähystys- ja viestipalvelusta.”²²⁷

Everstiluutnantti Hannes Olkkosen vuonna 1928 julkaistua *Taktiikan perusteet* -kirjaa pidettiin onnistuneena ja perinpohjaisena kokonaisuutena suomalaisesta taktiikasta. Kirja korvasi ilmestyessään Paul von Gerichin kirjoittamat *Taktiikan oppikirjat I ja II*. Olkkosen kirja jaettiin käytettäväksi joukko-osastoille ja sotilasopetuslaitoksiin. Oppikirjana sitä pidettiin erityisen hyvin soveltuvaksi Sotakorkeakoulussa, Reserviupseerikoulussa ja Kadettikoulussa.²²⁸ Kaiken kaikkiaan *Taktiikan perusteet* on aikaistodiste siitä, että sodankäynnin, tekniikan ja sotataidon muuttuminen oli Suomessa huomioitu. Yksi kirjan päätarkoituksista oli viedä sotakoulujen opetuksen myötä käytäntöön maailmalta Suomeen rantautuneita sotataidon uusia piirteitä.

224 Sama, s. 321.

225 Sama, s. 321–322.

226 Sama, s. 323–324.

227 Sama, s. 325–326.

228 Kirja sai hyvät lausunnot muun muassa SKK:n, KadK:n ja RUK:n johtajilta. Yleisesikunta ennakkotilasi Olkkosen kirjaa 500 kappaletta jo ennen sen ilmestymistä. TaistK:n n:o 209/Ia/21.3.1928, liitteineen, T 14792/22, KA. YE:n n:o 384/X/28./13.4.1928, T 14792/22, KA. Katso myös Tynkkynen (1996), s. 31.

■ Talvisotaharjoituksen mukainen valmistautuminen hyökkäykseen sukella Laatokan Karjassa vuonna 1937.

Sissitoiminnan ohjeistus ja sissiopas ennen talvisotaa

Itsenäisyyden ensimmäisinä vuosina alkanut ohjesääntöjen ilmestyminen jatkui ja laajeni 1920-luvun lopulle tultaessa. Erityisen tärkeän puutteen täytti vuodesta 1927 alkaen laadittu kenttäohjesääntöjen sarja, jossa Suomen sotilaallisen doktriinin periaatteet esiteltiin entistä jäsentyneemmässä muodossa. Kenttäohjesääntöjen perusteella määriteltiin myös koulutuksen suuntaviivat niin sotakouluille kuin joukko-osastoille.²²⁹ Ensimmäinen maininta sissitoiminnasta on löydettävissä vuoden 1929 Kenttäohjesääntö II:sta, jonka mukaan taistelut etenkin erämaaseuduilla ja vaikeakulkuisessa maastossa pakottavat puolustajan aktiivisuuteen ja joustavuuteen. ”Hyökkäykset vihollisen sivustoihin sekä sissitoiminta sen jälkijätkästä vastaan antavat koko toiminnalle leimansa. Taistelut erämaaseuduilla vaativat johtajilta ja joukoilta tavallista suurempaa aktiivisuutta ja hermojen hallintaa.”²³⁰ Kenttäohjesääntöjen lisäksi jokaisen puolustushaaran ja aselajin piirissä laadittiin upseerivoimin kenttäohjesääntöjä mukailevia ja täydentäviä oppaita sekä ohjesääntöjä.²³¹ Sissitoiminnan kannalta tärkeimmät oppaat olivat jalkaväen ohjesäännöt. Jalkaväen taktiikkaa ja sissitoimintaan viittaavaa ohjeistusta täydensivät myös muut salaisina julkaistut erityisoppaat, kuten *Talvisotakäsikirja*, *Talvitaktiikkaa* ja *Talvisotaopas*.²³²

229 Arimo, Reino: Suomen puolustussuunnitelmat 1918–1939, III osa, Helsinki 1987, s. 276.

230 Kenttäohjesääntö II (K.O.), Helsinki 1929, s. 15–16.

231 Arimo (1987), s. 276.

232 Talvisotakäsikirja (T.S.S.K.), Helsinki 1928. Tapola, K. A.: Talvitaktiikkaa, Helsinki 1929. Talvisotaopas, Helsinki 1939.

Käsitteellisesti sissitoiminnasta muodostui 1920-luvun kuluessa lähinnä saatujen kokemusten perusteella peitteisten, harvatiestöisten ja vesistöjen rikkomien alueiden taistelutapa. Sissien taistelua pidettiin tuolloin enemmän koottuna toimintana, jossa sissiosasto saisi tehtävän kohteen tuhoamiseksi jo omalla puolella rintamaa. Tämän jälkeen se siirtyisi koottuna osastona vihollisen puolelle, toteuttaisi tehtävänsä ja irtaantuisi omalle puolelle. Suomalaisen taktiikan 1920-luvun käsitteellistymisessä ja ohjesääntöissä ei sissisotaa ja sissitoimintaa varsinaisesti eroteltu toisistaan, vaan niiden teoreettisena yhteispäämääränä olivat liikenteen ja huollon vaikeuttaminen sekä vihollisen joukkojen sitominen selustassa.²³³

On muistettava, että Suomen sotavoimien rauhanajan kokoonpanoon muodostettiin heti itsenäistymisen jälkeen yksi sissipataljoona. Sotaväen esikunta määräsi 23.8.1918 antamassaan käskyssä Jääkäripataljoona 3:n uudeksi nimeksi Kajaanin Sissipataljoonan. Kajaanin Sissipataljoona löytyy kokoonpanoista vielä 1920-luvun lopulla, mutta sen kokoonpanoa tarkasteltaessa voidaan pataljoonan todeta olleen täysin identtinen vastaavien jääkäripataljoonien kanssa.²³⁴

Sissitoiminnan ja sen käyttömahdollisuuksien teoretisointi sai uuden piirteen 1930-luvun kuluessa. Sissitoimintaa pidettiin aluksi 1920-luvulla lähinnä yksittäisten kohteiden tuhoamisena ja osana rintamavastuussa olevien joukkojen omaehtoista aktiivisuutta, mutta ajattelutapa muuttui hieman 1930-luvulla. Sissitoiminnan ja -sodan käsitteet saivat uusia, kokonaisvaltaisempia ja suurempaa tehokkuutta hakevia muotoja. Vapaussodan jälkeisten sissi- ja tuhoamisretkien aika hiipui teoreettisissa pohdintoissa. Järjestelmällisemmäksi muuttuneen sissitoiminnan nähtiin sissiretkien sijaan olevan taistelua vihollisen selustassa. Tarkoituksena oli häiritä vihollista sen omassa selustassa ja sivustoilla siten, että se joutuisi sitomaan joukkojaan taistelujen kannalta toisarvoisiin tehtäviin ja kärsisi mahdollisimman suuria menetyksiä. Sissitoiminta myös liitettiin käsitteenä kiinteämmin operatiivisiin suunnitelmiin, joissa toiminta vihollisen selustassa sai entistä järjestelmällisempiä muotoja. Sissiosaston alue jaettiin toiminta-alueeseen, jossa toteutettiin varsinaisen taistelutehtävä, ja tukialueeseen, jossa joukko huolsi itsensä ja valmisteli seuraavaa tehtävää.²³⁵

Sissitoiminta sai taistelutapana ainakin teoriassa ilmeisen suunnitelmallisen ja vakiintuneen muodon 1930-luvun loppuun mennessä Laatokan pohjoispuolella, jossa sen tuli liittyä oleellisesti rintamavastuussa taistelevien joukkojen sotatoimiin. Lisäksi on nähtävissä

233 Adaridi (1925a), s. 9. Tynkkynen (1996), s. 67.

234 Suomen puolustuslaitos 1918–1939, puolustusvoimien rauhan ajan historia, toim. Jarl Kronlund, luku Puolustusjärjestelmä luodaan, Porvoo 1988, s. 143. Suomen Sotavoimien rauhanajan määrävahvuudet, Puolustusministeriö 24.5.1928, s. 58–63.

235 Tynkkynen (1996), s. 63–64. Katso myös Karanko, Väinö: Meikäläisen sissitoiminnan edellytykset ja tehtävät Laatokan ja Saaristomeren välillä, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1935, s. 3–15, SKK 1/223, KA.

Sissisodankäynti soveltui luontevasti 1920- ja 1930-luvulla vallinneeseen hyökkäyshenkiin sotataidolliseen ajatteluun, jonka perusteella yllätys ja vihollisen harhaannuttaminen ovat sissijoukon taktiikan ydin. Edellistä käyttää se hyökätessään vihollisen kimppuun, jälkimmäistä taas luodessaan hyökkäystilaisuuksia, jotka vielä väijytyksen muodossa voivat seurata välittömästi.

SOTAMUSEO

merkkejä kehityksestä, jossa sissitoiminnan kiinteämpikin liittäminen armeijakunnan sota-toimen osaksi olisi ollut mahdollista. Aiheista oli jopa laadittu Sotakorkeakoulussa vuosina 1935 ja 1937 kaksi perusteellista diplomityötä.²³⁶ Suunnitelmista ja pohdinnoista huolimatta sissitoiminnan valmisteluja ei varsinaisesti laajemmin tehty ennen talvisotaa. Sissitoiminnan hyödyntämiseen ja ohjeistamiseen tähtäviin toimenpiteisiin ryhdyttiin vasta muutamia viikkoja ennen sotaa.²³⁷

Sissitoiminnasta annettiin lokakuun puolivälissä 1939 perustetuille kenttäarmeijan armeijakunnille ja rajavartiostoille tarkentavat ohjeet. Toimintaohjeet koostuivat seitsemän-sivuisesta asiakirjasta, jossa sissitoimintaa käsiteltiin pintapuolisesti – joskin käytännön esimerkein valaistuna. Vaikka kirjelmä oli ohjeen muotoon kirjoitettu, siinä suoranaisesti käskettiin kaikkia joukkoja ottamaan huomioon sissitoiminnan vaatimukset koulutuksessa ja kaikessa toiminnassa. Armeijakuntien ja erillisten divisioonien sekä vastaavien komenta-

²³⁶ Karanko (1935), SKK 1/223, KA. Pietarinen, Aarne: Divisioonan ja armeijakunnan selustan turvaaminen, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1937, SKK 1/250, KA.

²³⁷ Tynkkynen (1996), s. 232–233. Karanko (1935), s. 22–37, SKK 1/223, KA.

jien tuli ”sodan puhkeamisen varalta” suunnitella ja järjestää sissitoiminta omille vastuualueilleen. Ratkaisuksi esitettiin yhtymien esikunnista nimettäväksi tarkoitusta varten erityinen sissikomentaja, joka esittäisi sissitoimintaa koskevat asiat ja huolehtia sissiosastojen muodostamisen, varustamisen, yhteydenpidon ja huollon. Sissitoimintaohjeet oli ilmeisesti tarkoitettu ohjenuoraksi erityisesti nimettäville sissikomentajille, mutta myös yleiseksi toimintaohjeeksi maavoimien joukoille.²³⁸

Ohjeistuksen mukaan sissitoiminnan tarkoitus oli ”häiritä vihollisen toimintaa sen selustassa ja sivustoilla ja täten sitoa mahdollisimman suuria osia sen taisteluvoimasta vartio-, saattue-, ym. toisarvoisiin tehtäviin sekä aikaansaada mahdollisimman suurta aineellista tappiota viholliselle”. Sissitoiminnan onnistumisen perusedellytys oli salassapysyminen sekä järjestelmällinen ja johdettu toiminta osana muita taisteluita. Toimintaohjeessa esitetyt asiakokonaisuudet olivat: sissitoiminnan tarkoitus ja sisseille annettavat tehtävät; sissiosastojen kokoonpano, vahvuus, aseistus ja varustus; sissiosastojen toimintaanpano ja toiminta, yhteyskeinot ja huolto sekä sissiosaston paluu; sissitoiminta poikkeuksellisissa olosuhteissa ja vihollisen sissitoiminnan torjunta.²³⁹

Toimintaohjeen mukaan sissitoimintaa tuli hyödyntää etenkin poikkeuksellisissa olosuhteissa. Vihollisen panssarivoimien aikaansaamien paikallisten sisäänmurtojen arveltiin aiheuttavan joukoissa tövottomuutta saarrostuksiin jouduttuaan. Koska tämä oli enemmän kuin todennäköistä, oli saarrostuksiin jouduttaessa ryhdyttävä maastoa hyväksikäyttäen sissitoimintaan, sillä vihollisen panssarivoimat karttoivat metsiä. Ohjeistuksessa korostettiin johdettujen sissiosastojen nopeaa muodostamista sekä koulutustarvetta sissitoimintaan saarrostitilanteita pelkäämättä. ”Joukot on ehdotto-

²³⁸ P-KRE:n n:o:ta Sissitoimintaohjeet 16.10.1939, P 1727/8, KA. Katso myös IVAK/E:n n:o Kl 682/sal/16.10.1939, P 494/2, KA, Sissitoimintaohjeet, ote puolustusministeriön kirjelmästä. Sissitoimintaohjeet jaettiin tietävästi ainakin IVAK:lle, 11.D:lle, 12.D:lle sekä Pohjois-Karjalan Rajavartiostolle.

²³⁹ Sama. Katso myös Timonen, Janne: Kollaan sissipataljoonat talvisodassa, pro gradu -tutkielma, Joensuun yliopisto 2000, s. 2.

PUOLUSTUSVOIMAT

■ Ensimmäinen asiakirjaohjeistusta virallisempi ohjeistus sissitoiminnasta joukkojen käyttöön annettiin kuitenkin marraskuun puolivälissä 1939, kun joukoille jaettiin 1 000 kappaleen erä painettua Sissiopasta.

■ Sissiperinteet 1920-luvulta ovat edelleen näkyvästi käytössä 2010-luvulla Suomen puolustusvoimissa. Carolus Lindbergin vuonna 1919 suunnittelema Kajaanin Sissipataljoonan alkuperäinen lippu otettiin uudelleen käyttöön vuonna 1969, jolloin se vahvistettiin Kainuun Prikaatin joukko-osastolipuksi.

*masti koulutettava siihen, ettei panssarivoimien saarrosta pidä pelätä. Sotilasarvoltaan vanhin saapuvilla oleva johtaja ottaa johdon, kokoaa hajallaan olevat osastot huolimatta siitä, mihin yksikköön he alun perin ovat kuuluneet ja muodostaa joukosta sissiosaston.*²⁴⁰ Olosuhteiden pakosta syntyneiden osastojen tehtävät ja toimintatapa olivat samat kuin etukäteen muodostetuilla sissiosastoilla.

Sissitoiminnasta annetut ohjeet jaettiin kenttäarmeijan joukoille kesken ylimääräisiä harjoituksia²⁴¹ 16.10.1939. Ohjeet saapuivat yhtymiin kuitenkin asiakirjoina, jotka jaettiin edelleen alajohtoportaisiin. Ensimmäinen asiakirjaohjeistusta virallisempi ohjeistus sissitoiminnasta joukkojen käyttöön annettiin kuitenkin vasta marraskuun puolivälissä 1939, kun joukoille jaettiin 1 000 kappaleen erä painettua *Sissiopasta*. Toimintaa vihollisen selustassa pidettiin ilmeisen tärkeänä, koska jo joulukuun alkupuolella oppaasta painettiin uusi 5 000 kappaleen erä.²⁴² Oppaassa mainitaan ylemmän tason sotataidollisena käsitteenä sissisota, vaikka opasta voidaan luonnehtia pikemminkin ylimalkaiseksi taktiseksi ohjeeksi joukoille

240 Sama.

241 Talvisotaa edeltäneet ylimääräiset harjoitukset eli YH toteutettiin käytännössä kahdessa vaiheessa. Ensimmäisessä vaiheessa 9. lokakuuta 1939 alkaen perustettiin muun muassa suojajoukot ja eräät itärajan lähialueiden divisioonat. Toisessa vaiheessa 14. lokakuuta 1939 alkaen perustettiin ja keskitettiin loput kenttäarmeijasta. Joukkojen pääosat saatiin puolustusryhmyykseen pääosin 20. lokakuuta mennessä. Klefström, Kalevi: YH – ylimääräiset harjoitukset, Porvoo 1999, s. 72–74. Katso myös Suomen puolustuslaitos 1918–1939, puolustusvoimien rauhan ajan historia, toim. Jarl Kronlund, Porvoo 1988, s. 550–552.

242 MaaVE:n n:o 188/XIV/25/40 sal./29.4.1940, T 17649/9, KA. Tynkkynen (1996), s. 232–233. Sissiopas, Helsinki 1939. Epäselväksi on jäänyt, jaettiin Sissioppaan 5 000 kappaleen lisäpainosta kokonaisuudessaan kaikille joukoille tai perustetuille viidelle sissipataljoonalle (SissiP:t 1–5).

käyttää taisteluissa epätavanomaisia menetelmiä vihollista vastaan. ”*Sissisodassa tilanteet ja olosuhteet ovat mitä moninaisimpia ja toiminta vaihtelevaa ja tapahtumarikasta. Siksi sisseiltä vaaditaan paitsi kylmähermoisuutta myös nopeaälyisyyttä, kestäväää fyysillistä kuntoa ja ennen kaikkea loppumatonta rohkeutta ja urhokkuutta.*”²⁴³

Vertailtaessa lokakuussa 1939 joukoille annettuja *sissitoimintaohjeita* ja marraskuussa 1939 puolustusministeriön koulutusosaston julkaisemaa salaiseksi luokiteltua *Sissiopasta* toisiinsa voidaan niiden todeta olevan sisällöltään lähes identtisiä. Ainoa eroavaisuus asiakirjojen sisällöissä on löydettävissä kohdasta ”A. Yleistä”. Sissitoimintaohjeiden kohdassa ”yleistä” korostettiin sissitoiminnan mahdollisuuksia ja tehokkuutta erityisesti Karjalan operaatioalueella ja siitä pohjoiseen olevilla alueilla sekä nimettävän sissikomendantin tarvetta. Noin kuukautta myöhemmin ilmestyneen *Sissioppaan* kohdassa ”yleistä” ei enää korostettu vain tiettyjä operaatioalueita, vaan sissitoiminnan soveltuvuutta laajennettiin metsäisiin ja soiden rikkomiin seutuihin – käytännössä siis kaikille rintamanosille. Sissitoimintaa johtavasta upseerista *Sissioppaassa* todetaan aiempaa käskemämpään sävyyn, että ylijohtoon kuuluvissa esikunnissa on sissikomendantia, joka järjestää sissitoiminnan asianomaisen sota-toimiyhtymän toiminta-alueella.²⁴⁴

Edellä kuvatun perusteella voidaan päätellä, että sissitoimintaohjeista oli saatu kenttäarmeijan yhtymiltä YH:n aikana jonkinlaista palautetta tai sitten keskeneräistä ohjeistusta tarkennettiin *Sissioppaaseen* sellaisilta osin, ettei se asettanut käytännön rajoitteita yhtymille, jotka valmistautuivat alkavaan sotaan. Olivathan joukkojen valmistautuminen, koulutus, linnoittaminen ja monet muut tekijät vielä keskeneräisiä talvisodan alkaessa 30.11.1939.

Neuvostoliiton partisaaniliike ja sen kyky vastata suomalaisten sissitoimintaan

Suomen sotilaallinen uhka-arvio mahdollisesta vihollisesta oli kirkastunut 1920–1930-luvun aikana. Tosiasiallisena uhkana pidettiin koko maailmansotien välisenä aikana Venäjä–Neuvostoliittoa. Sitä mukaa kun Neuvostoliitossa valtaan päässeet bolševikit vakiinnuttivat asemiaan, lisääntyi oletetun vihollisen sotilaallinen voima. Suomen puolustussuunnitelmat vuosien 1920–1939 aikaväliltä osoittautuivat talvisodan alkaessa perusteiltaan oikeiksi, vaikka Neuvostoliiton hyökkäysvoima ja joukkojen määrä etenkin Laatokan pohjoispuolella osaltaan yllätti suomalaiset. Yksityiskohtaisia tietoja vihollisen kyvystä puuttui monelta

243 Sissiopas (1939), s. 3 ja 14–15.

244 P-KRE:n n:otta Sissitoimintaohjeet 16.10.1939, P 1727/8, KA. Vertaa Sissiopas, Helsinki 1939.

sotataidon osa-alueelta. Muun muassa Neuvostoliiton kykyä partisaani- ja vastasissitoimintaan ei mitä ilmeisimmin perusteellisesti tunnettu.²⁴⁵

Venäläisille partisaanitoiminta oli 1920-luvulla lähes yhtä tunnettu asia kuin sissitoiminta suomalaisille. Uusia piirteitä ja pohdintoja partisaanisodan mahdollisuuksista esitettiin neuvostovaltion syntyvaiheissa, jolloin bolševikit hakivat ideologisia juuria vallankumouksellisista teorioista. Carl von Clausewitzin kirjoitukset ja sotateoriat²⁴⁶ 1800-luvulta siivittivät tunnettuja työväenluokan teoreetikoita, kuten Friedrich Engelsia perehtymään sissisotaan liittyviin kysymyksiin. Engels tutki yhdessä toisen yhteiskuntafilosofin, Karl Marxin kanssa, sissisodan käyttömahdollisuuksia nimenomaan vallankumouksen välineenä.²⁴⁷ Etenkin Engels näki sissisodan strategisen merkityksen suurempana kuin von Clausewitz oli esittänyt. Marxin ja Engelsin kirjoituksissa esiintyvät viittaukset sissisotaan liittyivät kiinteästi 1800-luvun sotiin, joissa esiintyi sissisodankäynnin piirteitä. Kaikesta päätellen niin Marx kuin Engels tunsivat sissisodankäynnin esimerkit Napoleonin Espanjan-sotaretkestä, Yhdysvaltojen sisällissodasta sekä Ranskan–Preussin tapahtumista. Varsinaista partisaanisodan teoriaa he eivät vallankumouksellisista kirjoituksista huolimatta jalostaneet, vaikka tällaista tulkintaa on myöhemmin esitetty.²⁴⁸

Venäjällä Marxin, Engelsin ja von Clausewitzin ajatuksista kiinnostui sosialistisen vallankumouksen keskeiseksi vaikuttajaksi noussut Vladimir Iljitš Lenin²⁴⁹. Hänen mukaansa sotilaallisilla tekijöillä oli ratkaiseva merkitys proletariaatin vallankumouksessa. Lenin tutki sotilaallisia kysymyksiä niin teoriassa kuin käytännössä. Venäjän ensimmäisen vallankumouksen aikana Lenin kirjoitti vuonna 1906 julkaistun teoksen *Partizanskaja Vojna*²⁵⁰, jossa

245 Arimo (1987), s. 541–556. Nurmi, Niilo: Sissitoiminta tulevaisuuden sodissa, Sotilasaikakauslehti 3/1950, s. 7–13. Savunen, A.: Sissisota Neuvostoliitossa 2. maailmansodan aikana, Sotilasaikakauslehti 8/1955, s. 325–328.

246 Clausewitz (1918), s. 492–499.

247 Friedrich Engels (1820–1895), preussilaista sukua oleva sosialistinen filosofi, joka kehitti yhteistyössä Karl Marxin (1818–1883) kanssa modernia kommunistista teoriaa. Seppälä, Helge: Neuvostopartisaanit toisessa maailmansodassa, Porvoo 1971, s. 9–18.

248 Seppälä (1971), s. 11–12. Grenkevich, Leonid: The Soviet Partisan Movement 1941–1944, London 1999, s. 37–45. Katso myös Turjanmaa, Eelis: Partisaanitorjunta jatkosodan pohjoisrintamalla – Suomalaisten johtaman partisaanitorjunnan järjestely linjan Oulu–Oulujärvi–Miino–Sorokka-pohjoispuolella 1941–1944, pro gradu-tutkielma, Jyväskylän yliopisto 2013, s. 35–37.

249 Vladimir Iljitš Lenin (1870–1924), oli venäläinen vallankumouksellinen, bolševikkipuolueen johtaja ja leninistisen ideologian perustaja. Seppälä (1971), s. 11–12.

250 Ленин В. И. (Lenin): Партизанская война (Partisaanisota), Полное собрание сочинений, Том 14, Сентябрь 1906 ~ Февраль 1907, Москва 1972, s. 1–12.

■ Neuvostoliitossa julkaistiin 1930-luvulla muutamia partisaanisodankäynnin teoriaa käsitteleviä teoksia. Ainakin osalle puna-armeijan ja rajavartioston komentajakaaderista myös koulutettiin 1930-luvulla partisaanitoimintaa, väkivaltaista tiedustelua ja häirintäiskujen tekemistä.

hän esittää partisaanisodan hyödyntämismahdollisuuksia Venäjän oloissa.²⁵¹ Sissisota jäi Venäjällä kaikista teorioista huolimatta ensimmäisen maailmansodan aikana taka-alalle. Vasta Venäjän vallankumouksessa partisaani- ja sissisodankäynnistä muodostui tärkeä menetelmä, sillä osapuolten aseelliset joukot hakivat taistelujen aikana vielä muotoaan. Partisaanien käyttöä puolsivat lisäksi poikkeuksellisen laajat sotatoimialueet ja epävakaat rintamalinjat. Partisaanisodassa ilmeni myös ongelmia. Huonosti johdetut epäsäännölliset joukot saattoivat kääntyä isäntäänsä vastaan, jolloin taisteluiden kulku ei ollut enää hallittavissa.²⁵²

251 Grenkevich (1999), s. 45–59.

252 Seppälä (1971), s. 14–16. Turjanmaa (2013), s. 30–32.

Varauksista huolimatta partisaaniliikkeen kehittämistä jatkettiin Neuvostoliitossa kansalaissodan jälkeen, jolloin partisaanisodankäynti sisällytettiin 1920-luvulla johtavien sotateoreetikoiden, Mihail Frunzen, Mihail Tuhatševskin ja Feliks Dzeržinskin johdolla puna-armeijan sotilasdoktriiniin.²⁵³ Asia vietiin käytäntöön muun muassa perustamalla Moskovaan partisaanikouluja, joissa opetettiin partisaanisodankäynnin taktiikkaa ja menetelmiä. Val-

”Neuvostoliitolla oli nähtävästi vielä 1930-luvun puolivälin jälkeen poikkeukselliset valmiudet vihollisen selustassa toteutettavaan sissi- ja partisaanisotaan, mutta Stalinin puhdistusten myötä asetelmassa tapahtui merkittävä muutos. Stalinin epäileväisen suhtautuminen partisaaneihin ja näkemys partisaanisodan ristiriidasta Neuvostoliiton uuteen sotilasdoktriiniin johtivat lopulta partisaanitoiminnan koulutusjärjestelmän lakkauttamiseen, varastojen purkamiseen ja johtajien likvidointiin. Vain harva partisaanitoiminnan kehittäjistä tai johtajista selvisi Stalinin puhdistuksista hengissä.”

hittäjistä tai johtajista selvisi Stalinin puhdistuksista hengissä.²⁵⁵ Puna-armeijan nopea kehittyminen, materiaallinen kasvu ja mekanisointi johtivat Neuvostoliitossa myös sissisodankäynnin merkityksen vähättelemiseen.

Suomessa venäläinen sotataidon kehitys tunnettiin, mutta partisaanitoimintaan liittyviä yksityiskohtaisia suunnitelmia tai käyttömahdollisuuksia tulevassa sodassa ei mitään ilmeisimmin nähty suurena uhkana tavanomaisen hyökkäyksen rinnalla. Vaikka sissisodan edellyttämät valmistelut ja suunnitelmat oli Neuvostoliitossa osin laiminlyöty ja keskeytetty, Neuvos-

tistautumista partisaanisotaan johtivat puna-armeijan ja sotilaspiirien poliittiset hallintoelimet. Ainakin osalle puna-armeijan ja rajavartioston komentajakaaderista koulutettiin 1930-luvulla partisaanitoimintaa, väkivaltaista tiedustelua ja häirintäiskujen tekemistä. Neuvostoliitossa myös julkaistiin 1930-luvulla muutamia partisaanisodankäynnin teoriaa käsitteleviä teoksia.²⁵⁴

Neuvostoliitolla oli nähtävästi vielä 1930-luvun puolivälin jälkeen poikkeukselliset valmiudet vihollisen selustassa toteutettavaan sissi- ja partisaanisotaan, mutta Stalinin puhdistusten myötä asetelmassa tapahtui merkittävä muutos. Stalinin epäileväinen suhtautuminen partisaaneihin ja näkemys partisaanisodan ristiriidasta Neuvostoliiton uuteen sotilasdoktriiniin johtivat lopulta partisaanitoiminnan koulutusjärjestelmän lakkauttamiseen, varastojen purkamiseen ja johtajien likvidointiin. Vain harva partisaanitoiminnan ke-

253 Mihail Vasiljevits Frunze (1885–1925), Mihail Nikolajevits Tuhatševski (1893–1937) ja Feliks Edmundovitš Dzeržinski (1877–1926). Grenkevich (1999), s. 45–59.

254 Turjanmaa (2013), s. 36.

255 Grenkevich (1999), s. 45–59. Savunen, A.: Sissisota Neuvostoliitossa 2. maailmansodan aikana, Sotilasajakauslehti 8/1955, s. 325–328.

■ Neuvostoliitolla oli teoriassa kyky partisaanitoimintaan jo talvisodan alkaessa.

toliitolla oli teoriassa kyky partisaanitoimintaan jo talvisodan alkaessa. Sota kuitenkin jätti partisaanisodankäynnin lähinnä yksittäisten desanttien lähettämisen tasolle.²⁵⁶ Mielenkiintoista on se, että suomalaisten ohjeistus sissitoiminnasta eli *Sissioppaan* sisältö tunnettiin mitä ilmeisimmin Neuvostoliitossa jo talvisodan alkaessa. Neuvostoliiton puolustusasiainkomissaarin eli Voroshilovin arkistosta löytyy 1.1.1940 päivätty asiakirja, jossa G. Rylkin analysoi suomalaisten partisaaniopasta eli Sissiopasta ”banditologiaksi eli bandiittien oppikirjaksi.”²⁵⁷ Tämän perusteella suomalaisten yritys salata *Sissiopas* oli epäonnistunut, sillä kirjanen päättyi vihollisen haltuun jo sodan alkuvaiheessa joulukuussa 1939. Tietoja siitä, miten tai mistä neuvostoliittolaiset olivat saaneet suomalaisten *Sissioppaan* käsiinsä, ei ole saatavissa.

256 Katso esim. Haapanen, Atso: Viholliset keskellämme – desantit Suomessa 1939–1944, Helsinki 2012.

257 Fondi 33987 (Puolustusasiainkansankomissaari Klimentin Voroshilovin arkisto), opis 3 delo 1301 II, 1–4, G. Rylkinin laatima asiakirja on päivätty 1.1.1940, Venäjän valtiollinen sota-arkisto, RGVA. Vertaa Sissiopas (1939).

2.2. Yhteenvedo sissitoiminnan kehityksestä vuosina 1918–1938

Suomen itsenäistyminen ja sen jälkeiset vuosikymmenet olivat aikaa, jolloin haettiin malleja ja hyviä käytäntöjä kansallisiin tarpeisiin sovellettaviksi. Taktiikan perinteitä ei juuri ollut, vaan ne piti luoda joko tyhjästä tai sitten hyödyntää laajasti olemassa olevia sotataidon perusteita. Vaikka nykykirjallisuudessa usein törmää synteisiin, jonka mukaan vapausdalla olisi ollut suuri merkitys suomalaisen sotataidon kehittymiselle, voidaan lyhyen sodan katsoa olleen taktiikaltaan melko köyhää ja vanhahtavaa. Siitä huolimatta ensimmäinen maailmansota, sen kokemukset ja vastaperustetun kansallisen armeijan omaksuma voimakas saksalaisuuntaus vakiinnuttivat kansalliseen taktiikkaan kolme päätaistelulajia, joista

”Taistelulajit olivat 1920-luvulla tavallaan suomalaisen taktiikan kulmakivet. Vaikka aikakaudella vallinneet suuntaukset korostivat hyökkäystä, olivat puolustus ja viivytyksen maailmansodan oppien mukaan yhtä tärkeitä. Myös kokemukselliselle ajattelulle oli tilaa, sillä suomalaisiin olosuhteisiin soveltuva sissitoiminta pidettiin tavallaan klassisten taistelulajien arvoisena. Syitä tähän lienee monia, mutta kansallisen sotataidon näkökulmasta sissitoiminta oli näyttänyt tehokkuutensa kansallisessa viitekehysessä jo vuosisatojen ajan.”

ajan. Sissitoimintaan oli siten tavallaan helppo nojata itsenäisyyden alun sotataidollisessa kehityksessä. Sissitoimintaa paitsi teoretisoitiin, myös tutkittiin. Adaridin ja monen muun aikalaisen kirjoitukset sissitoiminnan mahdollisuuksista sekä hyödynnettävyydestä antoivat pontta niin tutkimukselle kuin kokeilutoiminnalle. Olosuhde- ja operaatioaluekokeiluita tehtiin 1920-luvun alusta lähtien muun muassa talvisotakokeiluina. Erityisesti suomalainen maasto, sen vaihtelevat piirteet sekä olosuhteet tukivat sissitoiminnan mahdollisuuksia. Peitteisillä sekä vesistöjen tai soiden rikkomilla alueilla pienehköjen sissiosastojen soluttaminen vihollisen selustaan loivat mahdollisuuksia, joita kannatti tutkia ja kokeilla.

jääkäri liikkeen vaikutukset varsinkin hyökkäykselliseen taktiikkaan korostuivat etenkin 1920- ja 1930-luvulla. Monien syiden vuoksi sissitoiminnasta muodostui maailmansotien välisenä aikana suomalaiseen taktiikkaan eräällä tavalla ”neljäs taistelulaji”.

Taistelulajit olivat 1920-luvulla tavallaan suomalaisen taktiikan kulmakivet. Vaikka aikakaudella vallinneet suuntaukset korostivat hyökkäystä, olivat puolustus ja viivytyksen maailmansodan oppien mukaan yhtä tärkeitä. Myös kokemukselliselle ajattelulle oli tilaa, sillä suomalaisiin olosuhteisiin soveltuva sissitoiminta pidettiin tavallaan klassisten taistelulajien arvoisena. Syitä tähän lienee monia, mutta kansallisen sotataidon näkökulmasta sissitoiminta oli näyttänyt tehokkuutensa kansallisessa viitekehysessä jo vuosisatojen

■ Suojeluskuntien organisoima urheilutoiminta oli tärkeä osa valmistautumista todelliseen taisteluun. Kuvassa näyttävästi järjestetty Helsingin Suojeluskuntapiirin urheiluharjoitus 1930-luvulla.

Itsenäisyyden alkuvuosikymmeninä sissitoiminnasta muodostui taktiikan ja operaatio-taidon näkökulmista peitteisillä, harvateisillä ja vesistöjen rikkomilla alueilla varteenotettava taistelulaji. Sissien taistelua pidettiin tuolloin kuitenkin enemmän koottuna toimintana. Sissitoiminnan käsitteen teoretisointi sai kuitenkin uusia piirteitä 1930-luvun kuluessa. Lähinnä yksittäisten kohteiden tuhoamisesta ja joukkojen omaehtoisesta aktiivisuudesta siirryttiin kokonaisvaltaisempaan ja suurempaa tehokkuutta hakeviin muotoihin. Niin sanottujen sissiretkien aika päättyi taktiikan teoreettisessa ajattelussa. Tullessa 1930-luvun loppuun sissitoiminta sai taistelutapana ainakin teoriassa ilmeisen suunnitelmallisen ja va-

kiintuneen muodon osana rintamavastuussa taistelevien joukkojen sotatoimia. Lisäksi on nähtävissä merkkejä kehityksestä, jossa sissitoiminnan kiinteämpikin liittäminen armeijakunnan sotatoimen osaksi olisi ollut mahdollista. Sissitoiminnan kehittäminen ja vähäinen koulutus tapahtui pääasiallisesti vain puolustusvoimien ja suojeluskuntien parissa. Rajavartiolaituksen osuudesta sissitoiminnan kehittämiseen tai koulutukseen 1920–1930-luvulla ei ole selviä näyttöjä, joten rajavartiolaituksen roolia ajanjaksolla voidaan pitää asiassa vähintäänkin rajallisena.

Etenkin 1930-luvun kuluessa sissitoiminnan nähtiin hyvin soveltuvan suomalaiseen maastoon ja Suomen oloihin. Juuri kansallisten sovellusmahdollisuuksiensa vuoksi sissitoiminnan käyttöajatus sai lisäarvoa suomalaisessa sotataidollisessa ajattelussa. Sissitoiminnalla voidaan sanoa olleen 1920–1930-luvulla myös yksittäisiä teoreetikoita, mutta ehdottomasti tärkein heistä oli Karl Adaridi. Hänen voidaan katsoa aikalaasiinsa verrattuna olleen melkoinen visionääri ja taktisen kehityksen suunnannäyttävä. Adaridin ansiosta ja myötävaikutuksesta sissitoiminta sai suomalaisen sotataidon kehitystyössä ja vakavasti otettavissa pohdinnoissa painoarvoa. Tämä asetelma on selvästi nähtävissä, kun tarkastellaan suomalaista sotataidon kehitystä 1920–1930-luvulla sekä sissimenetelmien soveltamista osana sotien 1939–1944 operaatioita.

Sissitoiminnan ja sissisodan käsitteet on erikseen määritelty vuosina 1918–1938 tehdyissä ohjesäännöissä, oppaissa, ohjeissa ja käsikirjoissa hyvin epämääräisesti. Yhteenvedosta voidaan todeta, että käsitteet ovat aikakaudella olleet yhä vailla virallista määritelmää.

Lähde	Käsite: sissitoiminta	Käsite: sissisota
Vapaa joukkojen ohjesääntö, Turku 1918.	Ei määritelmää.	”Sissisodassa on tavallisesti omien kansalaisten apu hyvin tärkeä, kun on kysymyksessä tietojen saanti, virkailmoitusten perille toimittaminen, opastus, vihollisen eksyttäminen jne.”
Suomalainen Sotilaskäsikirja, 5. osa – VIII, Kenttäpalvelus ja taktiikka, Helsinki 1920. Huom. Kirjassa pikkusota rinnastetaan käsitteenä sissitoimintaan ja kansankapina sissisotaan.	”Hyökkääjän selän takana tarjoaa sen tähden pikkusota useita edullisia tehtäviä, kuten rautatielinjojen, vesiväylien ja sähkölennätin katkaiseminen, rautatieasemien, siltojen hävittäminen, hyökkääminen kuormastojen, varastopaikkojen, pienien joukko-osastojen, vartioiden ym. kimppuun.”	”Yhtyneinä toisiinsa voivat hyvin järjestetty kansankapina ja pikkusota saattaa vihollisen aseman erittäin vaarantaiseksi, jopa epätoivoiseksi. Kansankapinan valmistaminen ja järjestäminen sellaiseksi, että se todella voi johtaa menestykseen, vaatii suurta taitoa ja kykyä.”
Gerich, Paul von: Taktiikan oppikirja II, toinen uudelleen laadittu painos, Helsinki 1922.	Ei määritelmää	”Sissisotaa voidaan käydä itsenäisesti, jolloin se astuu suurten sotaliikkeiden tilalle, tai se liittyy näihin ja tukee niitä.”
Olkkonen, Hannes: Taktiikan perusteet, Helsinki 1928.	”Hyökkääjän sotatoimien edessä vihollismaahan muodostavat se selkäyhteydet, erikoisesti rautatiet, hyvin vaikuttavan kohteen omassa maassa toimivalle ja siviiliasutuksen tukemalle sissitoiminnalle. Jos tähän vielä liittyy vastustajan alinomainen, laajalle levinnyt vapaajoukkojen sissitoiminta, niin välillinen apu omalle toimivalle armeijalle voi olla jopa merkitykseltään ratkaisevakin.”	”Sissisota on luonteeltaan häiritsevää ja ratkaisua välttävää. Sitä käydään useimmiten suurempia operaatioita tukevana, joka häiritsemään omassa maassa liikkuvan vihollisen sivustoita ja selkäyhteyksiä tai turvaamaan vihollismaassa edessä omien joukkojen vastaavia rintamanosia tai elimiä. Useimmiten käydään sissisotaa pääasiallisesti vakinaisesta armeijasta tätä varten muodostetuilla osastoilla, mutta voi näihin, varsinkin edellisessä tapauksessa, liittyä puolustustahtoista vapaaehtoistakin ainesta, jopa hädän vaatiessa voidaan viimeksi mainituista muodostaa erikoisia vapaajoukkojakin.”
Adaridi, Karl: Sissitoiminta, Helsinki 1925.	”Sissitoiminta tuottaa suurimman hyödyn, jos se suoritetaan yhteisymmärryksessä armeijan sotatoimien kanssa ja vastaa armeijan johdon aikeita ja suunnitelmia.”	Ei määritelmää.
Kenttäohjesääntö I (K.O. I), Helsinki 1927.	Ei määritelmää.	Ei määritelmää.
Kenttäohjesääntö II (K.O.), Helsinki 1929.	”Hyökkäykset vihollisen sivustoihin sekä sissitoiminta sen jälkiyhteyksiä vastaan antavat koko toiminnalle leimansa. Taistelut erämaaseuduilla vaativat johtajilta ja joukoilta tavallista suurempaa aktiivisuutta ja hermojen hallintaa.”	Ei määritelmää.

■ Talvisodanaikainen suomalainen sissipartio Kemijärvellä 3.1.1940.

3. SISSITOIMINTAA JA TIEDUSTELUA VIHOLLISEN SELUSTASSA

”Eikö nyt jo ole aika panna sissitoiminta oikeille raiteilleen ulottamalla se tarpeeksi syvälle vihollisen huoltoyhteyksille ja aikaansaada ryssien keskuudessa nälkää ja turvattomuutta.”

Valo Nihtilä, 8.12.1939

Väitöstutkimuksen toisessa pääluvussa kuvataan suomalaisen sissitoiminnan käyttöä ja kokemuksia sodissa 1939–1944, jolloin sissitoimintaa esiintyi sotatoimissa etenkin kaukopartiotoimintana ja erillisten sissiosastojen taistelutehtävissä. Saksalaisten internointia Suomesta eli Lapin sotaa 1944–1945 ei erikseen tarkastella, sillä sissitoiminnan osuus taistelutoiminnassa jäi sotataidon kehittymisen näkökulmasta hyvin vähäiseksi, jopa mitättömäksi. Talvi- ja jatkosodalla oli kuitenkin oma, joskin vähäinen vaikutus partio- ja sissitoimintaan liittyviin pohdintoihin, mutta tausta teoreettiselle ajattelulle oli peräisin jo talvisotaa edeltäneeltä ajalta. Mikäli Karl Adaridin *Sissitoiminta*-kirjaa vuodelta 1925 ei lasketa mukaan, ainoa puhtaasti sissitoimintaan keskittynyt ohjesääntömäinen julkaisu sotia edeltävältä ajalta oli 15-sivuinen *Sissiopas* loppuvuo-

■ Rannikkoaluetta tiedustellut kaukopartio palaa Somerin tukikohtaan Hangossa helmikuussa 1942.

delta 1939. Kun 1920–1930-lukujen kirjalliset pohdinnat toteutuivat talvi- ja jatkosodassa, sai sissitoiminta jalansijaa sotakokemusten keräämisessä. Sotien aikaiset kokemukset sissitoiminnasta käsitellään molempien sotien osalta tämän pääluvun omina alalukuina. Sen sijaan sotien jälkeen kootut sotakokemukset, niistä käyty keskustelu ja niiden vaikutukset sotienjälkeiseen kehitykseen käsitellään väitöskirjan kolmannessa pääluvussa.

Puna-armeijan kykyä partisaani- ja sissitoimintaan käsitellään luvussa niiltä osin kuin sillä oli vaikutuksia suomalaisen sissitoiminnan kehittämiseen tai hyödyntämiseen sodissa 1939–1944. Aiheen käsittely tässä luvussa päättyy asekatkentaoperaatioon, joka osaltaan ilmensi varautumista Neuvostoliiton mahdolliseen yllätyshyökkäykseen sissitoiminnan keinoin.

Luvussa esiintyvät käsitteet sissitoiminta, kaukopartiointi, taistelutiedustelu ja väkivaltainen tiedustelu pyritään avaamaan sekä selvittämään ristiriidattomasti. Esimerkiksi talvisodan aikana käsitteet partiotoiminta ja sissitoiminta miellettiin taktisilta menetelmiltään usein hyvin samansisältöisiksi. Sodan loppupuolella sissitoiminnan katsottiin kuitenkin olevan enemmän partiotoimintaa, joka sisälsi tavanomaisen tiedustelun lisäksi myös tihutöitä ja aseellista taistelua. Jatkosodan aikaiset partiotiedustelu, taistelutiedustelu, kaukopartiointi ja väkivaltainen tiedustelu on sotienjälkeisessä kirjoittelussa rinnastettu sissitoiminnaksi, vaikka ne käsitteellisesti ovat eri asioita.

3.1. Sissitoimintaa talvisodassa ja välirauhan aikana vuosina 1939–1941

Suomen kenttäarmeijan omaksumat taktiset suuntaviivat oli ennen sotia määritetty pääosin vuosina 1927–1932 ilmestyneissä kenttäohjesäännöissä ja jalkaväen ohjesäännöissä. Sotaan muodostettujen joukkojen taktinen koulutus toteutettiin yleensä näiden ohjesääntöjen mukaan. Talvisodassa johtajien toiminnassa korostettiin aina joustavan ja tilanteenmukaisen toiminnan merkitystä – siis tehtävätaktiikkaa. Osaltaan tämä tekijä edisti suomalaisen taktiikan kehittymistä pois kaavamaisuudesta ja liiasta teoriasta tavallisen maalaisjärkeen perustuvaksi taidoksi. Ohjesäännöt jäivät siksi sodissa pääasiallisesti vain käsitteitä ja määritelmiä yhdenmukaistaviksi ja aselajien yhteistoimintaa edistäviksi muistisäännöiksi.

Rauhanajan erikoiskoulutuksen ja sodanajan vahvistettujen organisaatioiden puuttuessa ei sissitoiminnassa päästy 1930-luvun loppuun mennessä kunnolla käytännön toteutukseen tai järjestelmälliseen joukkojen koulutukseen. Sissitoiminta oli kuitenkin teoriassa saavuttanut yleisen hyväksynnän tehokkaana ja Suomen oloihin soveltuvana taistelutapana. Sissitoiminnan periaatteet ja käsite vakiintuivat suomalaiseen sotataitoon jo ennen talvisotaa, vaikka koulutus oli jäänyt lähinnä muodolliselle tasolle. Aloitteita erikoiskoulutuksen suuntaan oli tehty, sillä YH:n aikana järjestettiin ainakin yksi ”sissipäällikkökurssi” Miehikkälän Rau-

takorvessa. *Talviurheilukurssiksi* naamioitu tapahtuma oli tarkoitettu sissiosastojen johtajien pikakouluttamiseksi sissitoimintaan ja -taktiikkaan. Kurssin järjestäminen viittaa myös YH:n aikana annettuun sissitoimintaohjeistukseen, jonka mukaan etenkin johtajia oli koulutettava sissitoimintaan.²⁵⁸

Sekalaiset sissijoukot ja sissitoiminnan ohjeistus talvisodan alkaessa

Vuoden 1933 puolustuslaitosasetuksen mukainen kokoonpano säilyi lähes ennallaan aina vuoteen 1939 saakka, eräitä johtosuhtemuutoksia lukuun ottamatta. Puolustuslaitos siirtyi sodan ajan kokoonpanoihin ylimääräisten harjoitusten (YH) aikana lokakuussa 1939, jolloin myös aluejärjestön toiminta käytännössä hiipui. Talvisodan alussa sotaväen vakinaisista joukoista perustetut suojajoukot ja reserviläisistä perustetut kenttäarmeijan joukot nimettiin pääosin numeroin, kuten 1. Prikaati. Tässä yhteydessä maakunnalliset joukkojen nimet jätettiin pääosin pois käytöstä. Numeroita jäivät vain harvat joukot, jolloin niiden nimet muodostettiin poikkeuksellisesti joko maakunnallisesta tai puolustushaaraan viittavista osista.²⁵⁹

Talvisodan syttyessä ei Suomen kenttäarmeijalla voida katsoa olleen varsinaista osaamista sissitoiminnasta, vaikka ohjeita ja jonkinlaista muodollista koulutusta ehdittiin antaa sotaa edeltävinä vuosina. Varsinaista sissiorganisaatiota ei ollut, vaikka suunnitelmia sen perustamiseksi oli tehty. Yleisesikunnan liikekannallepanosuunnitelmissa sodan varalle oli viisi sisipataljoonaa, jotka perustettiin vasta talvisodan kuluessa.²⁶⁰

Sodan ensimmäiset taistelut joulukuussa 1939 osoittivat suomalaisille, että venäläisten toiminta kaikilla rintamanosilla sitoutui voimakkaasti tiestöön ja pääteiden suuntiin. Väinö Karangon diplomityössään vuonna 1935 esittämät pohdinnat sissitoiminnan hyödynnettävyydestä asettuivat uuteen valoon: *”Kun ottaa huomioon kaikenlaiset hankaukset ja häiriöt liikenteessä, jotka varsinkin talvella tulevat olemaan Itä-Karjalassa tavallisia, käsittää hyvin,*

258 Järvinen, Y. A.: Suomalainen ja venäläinen taktiikka talvisodassa, Porvoo 1948, s. 19 ja 242. P-KRE:n n:otta Sissitoimintaohjeet 16.10.1939, P 1727/8, KA.

259 Puolustusvoimat – Joukko-osastoperinteet, toim. Marko Palokangas, Jyväskylä 2008, s. 21–25.

260 Sovijärvi, E.-V.: Johtopäätökset sissitoiminnasta viime sotien kokemuksen mukaan, diariomatton muistio, Pohjois-Karjalan Rajavartiosto, kertausharjoitukset /1962, kopio tutkijan hallussa.

SA-KUVA, PIIRROS A. LINDEBERG

millaisia häiriöitä tarmokas sissitoiminta voi aikaansaada vihollisen huoltotoiminnassa.”²⁶¹ Ensimmäisten taistelukokemusten perusteella Päämaja ryhtyi toimenpiteisiin sissitoimintateorioiden toteuttamiseksi. Päämajan taktillinen toimisto antoi käskyn jo joulukuun 3. päivä perustaa jokaiseen jalkaväkijoukkoonsa yöllisiin sissi- ja häirintäskuihin kykenevän ”valiohiihtoryhmän”.²⁶²

Päämajan operatiivisen osaston maavoimatoimiston päällikkö, everstiluutnantti Valo Nihtilä lähetti rajatulla jakelulla omista nimissään 8. joulukuuta 1939 sissitoiminnan teostamiseen liittyvän kirjeen. Nihtilän salaisessa sanomassa kehoitettiin taistelevia joukkoja ryhtymään sissitoimintaan: ”Eikö nyt jo ole aika panna sissitoiminta oikeille raiteilleen ulottamalla se tarpeeksi syvälle vihollisen huoltoyhteyksille ja aikaansaada ryssien keskuudessa nälkää ja turvattomuutta. Sen lisäksi olisi syytä käydä hätyyttämässä ryssää railakkailla partioilla alituisesti sivustoilta. Tämä olisi meidän tykistövalmistelumme. Kun sitä on jonkun aikaa suoritettu voidaan siirtyä hyökkäykseen, sillä näin valmisteltuna pitäisi ryssän olla siihen kypsän. Toiminnan keskitys tärkeimpiin suuntiin on tietenkin tässäkin paikallaan. Esitän tämän omana mielipiteenäni ja ilman esimiesten siunausta.”²⁶³ Kirje osoittaa yhtäältä Valo Nihtilän perehtyneisyyttä neuvostoliittolaiseen taktiikkaan sekä suomalaisten edellytyksiin viivytystaistelusta etenkin Laatokan pohjoispuoleisilla rintamansilla. Toisaalta tämänkaltaisen epävirallinen kehoitus jo talvisodan alun muutenkin epäselvässä tilanteessa osoittaa Nihtilän rohkeutta tarvittaessa ohittaa esimiehet suuremman päämäärän toteuttamiseksi.²⁶⁴

Edellä mainittujen ohjeiden lisäksi Päämaja antoi erikseen ohjeita sissi- ja partiotoiminnan toteuttamisesta niin Karjalan kannaksella kuin Laatokan pohjoispuolisilla rintamansilla. Koska ylimääräisten harjoitusten (YH) aikana ei sissitoimintaan tarkoitettuja joukkoja ehditty perustaa, rintamavastuussa olevat joukot muodostivat komentajiensa aktiivisuuden mukaan sissitoimintaan ja vihollisen häirintään tarkoitettuja osastoja parhaaksi katsomallaan tavalla. ”Divisioonat saaneet määräyksen muodostaa alaisissaan joukoissa noin

261 Karanko (1935), s. 9, SKK 1/223, KA. Katso myös Tynkkynen (1996), s. 233. Vertaa Karangan johtopäätöksiä myös Simelius, Sakari: Venäläinen taktikka sovellettuna suomalaiseen maastoon ja olosuhteisiin – arvostelevalta tarkastelu sovellusesimerkein valaistuna, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1939, SKK 1/298, KA.

262 PM:n käsky n:o 253/Koul.2/39.sal/3.12.1939, P 1727/7, KA.

263 Nihtilän kirje oli jakelun mukaan suunnattu Pohjois-Suomen Ryhmän, Ryhmä Talvelan ja IV Armeijakunnan esikuntapäälliköille, mutta saapumismerkinnöistä päätellen kirjelmä päättyi myös Rajavartiostojen Esikuntaan. Kehotus sissitoimintaan ryhtymisestä, everstiluutnantti Valo Nihtilän henkilökohtainen kirje, PM:n n:o 675/Op.1 S/8.12.1939, SArk 1588/2(6), KA.

264 Mainittakoon, että Valo Nihtilä oli vuonna 1929 laatinut vertailevan tutkielman venäläisten operatiivisista mahdollisuuksista ja suomalaisten viivytystaistelun edellytyksistä Karjalan Kannaksella sekä Laatokan pohjoispuolella. Valo Nihtilän yksityiskokoelma Pk 1969/1, KA.

40–50 miehen vahvuisia valiohiihtäjäsastoja kuhunkin pataljoonaan tulevia sissitoimintojen varten.”²⁶⁵ Eräissä sotatoimiyhtymissä sissiosastoja muodostettiin lähinnä hiihtotaitoisista vapaaehtoisista miehistä.²⁶⁶ Varsinaisen sissikoulutuksen ja erikoismateriaalin puutteiden vuoksi sissitoiminnan tuloksellisuus sodan alkuvaiheessa oli kuitenkin vaihtelevaa. Päämaja ryhtyikin pikaisesti perustamaan liikekannallepanosuunnitelmien mukaisia sissijoukkoja ja antoi määräykset viiden sissipataljoonan perustamisesta (SissiP:t 1 ja 2) 10.12.1939 ja (SissiP:t 3, 4 ja 5) 23.12.1939.²⁶⁷

Sissipataljoona 1 perustettiin Riihimäellä melko nopeasti Päämajan ensimmäisen käskyn jälkeen, jonka jälkeen se alistettiin 23.12. alkaen Pohjois-Suomen Ryhmälle. Sissipataljoona 2 perustettiin samoin ripeästi Mikkelissä, jonka jälkeen se alistettiin Ryhmä Talvelalle 17.12. alkaen Tolvajärven alueelle.²⁶⁸

Osasto Wahrenin ratsuväen reserviläisistä muodostetut Sissipataljoonat 3 ja 4 perustettiin Lappeenrannassa, mutta lukuisten varuspuutteiden vuoksi niiden alistaminen divisioonille tai armeijakunnille myöhästyi alkuperäisestä käskystä. Pataljoonat 3 ja 4 olivat valmiina vasta tammikuun puolessa välissä, jonka jälkeen Sissipataljoona 3 alistettiin Ryhmä Talvelalle ja Sissipataljoona 4 IV Armeijakunnalle. Sissipataljoona 5:n perustaminen Kemissä ei sekään sujunut suunnitelmien mukaan. Osasto Hämäläisen karjalaisista vapaaehtoisista perustettu Sissipataljoona 5 alistettiin pitkäksi venyneen peruskoulutuksen vuoksi 9. Divisioonalle vasta 5.2.1939.²⁶⁹ Talvisodan kenttäarmeijan kokoonpanosta on myös löydettävissä ainakin yksi erillinen sissikomppania. Sissipataljoonat olivat kokoonpanoltaan noin 520 miehen vahvuisia ja erillinen sissikomppania noin 200 miehen vahvuinen.²⁷⁰

265 Creed-keskustelu ev. Nihtilän ja majuri Tenon välillä 16.12.1939 n. klo 13:00, Päämajan sotapäiväkirja 30.11.1939–31.1.1940, s. 86–88, Sotahistorian laitos, MPKK.

266 Esimerkiksi Ryhmä Talvelan alueelle muodostettiin Er.P 10:n ensimmäisestä komppaniasta Sissikomppania Pössi eli 1.Er.SissiK, joka toimi sissitoiminnassa vihollisen selustassa. Sissikomppania Pössi toiminnasta, RTE:n n:o 18/III/2/40/L.47/5.1.1940, P 1719/2, KA.

267 PM:n n:o 273/39.Järj.1.sal./10.12.1939. PM:n n:o 474/39.Järj.1.sal./23.12.1939, Päämajan sotapäiväkirja 30.11.1939–31.1.1940, s. 48 ja 126, Sotahistorian laitos, MPKK. Katso myös Tynkkynen (1996), s. 233–234.

268 PM:n n:o 237/39.Järj.1.sal./10.12.1939, SArk 1587/18(39), KA. PM:n n:o 976/Op.1.sal/23.12.1939, SArk 1587/18(39), KA. RTE:n n:o 60/III/2/39/L.63./18.12.1939, SArk 1587/18(39), KA. Tynkkynen (1996), s. 234.

269 PM:n n:o 474/39.Järj.1.sal./23.12.1939, SArk 1587/18(39), KA. PM:n n:o 976/Op.1.sal/23.12.1939, SArk 1587/18(39), KA. PM:n n:o 55/Op.1/6.1.1940, T 2865/4, KA. PM:n n:o 136/Op.1/13.1.1940, T 2865/4, KA. PM:n n:o 146/Op.1/SE2/13.1.1940, T 2865/4, KA. PM:n n:o 390/Op.1/5.2.1940, T 2865/4, KA. PM:n n:o 416/Op.1/7.2.1940, T 2865/4, KA. Tynkkynen (1996), s. 234.

270 Sissikomppania Pössi, jonka virallinen lyhennetunnus oli 1.Er.SissiK. Katso esim. Timonen (2000), Liite 1.

Sissipataljoonat vastasivat nimistään huolimatta koulutukseltaan jalkaväkipataljoonia. Kokoonpanoiltaan ja suunnitellulta erikoisvarustukseltaan sissipataljoonat poikkesivat kuitenkin merkittävästi tavallisista jalkaväkipataljoonista. Sissipataljoonalla oli muun muassa jalkaväkipataljoonia vahvempi esikunta, joka mukaili pitkälti jalkaväkirykmentin esikunnan kokoonpanoa. Esikunta muodostui komento- ja huoltotoimistoista, sekä viesti- ja toimitusjoukkueista. Sissipataljoonan iskevän voiman muodostivat kolme kiväärikomppaniaa tai eskadroonaa, joiden kokoonpano ja varustus oli pyritty räätälöimään sissitoimintaa varten. Kolmijakoisen kokoonpanon lisäksi kiväärijoukkueiden kokoonpanoissa oli esimerkiksi ahkioryhmät. Sissitoimintaa varten jokaiseen kiväärikomppaniaan tai eskadroonaan kuului lisäksi pikakivääri-, viesti ja toimitusjoukkue. Muutoin aseistus mukaili jalkaväkipataljoonaa. Suunniteltu kokoonpano ja erikoisvarustus, kuten ahkiot ja viestivälineet, korostivat sissipataljoonien kykyä itsenäiseen toimintaan vihollisen selustassa sekä laajoilla alueilla.²⁷¹

Sissipataljoonien käytöstä talvisodan aikana nimenomaan sissitoimintaan ja vihollisen selustan häirintätehtäviin voidaan olemassa olevien lähteiden perusteella esittää monenlaisia tulkintoja. Esimerkiksi Laatokan pohjoispuolella talvisodan aikana toimineille sissipataljoonille annettiin sissitoiminnan mukaisia tehtäviä. Pataljoonien yksittäisiä joukkueita tai erikseen muodostettuja vahvempiakin osastoja lähetettiin vihollisen selustaan häirintä- ja tuhoamistehtäviin. Tärkeimmät sissipataljoonille annetut tehtävät liittyivät avointen sivustojen suojaamiseen Laatokan pohjoispuolella sekä Pohjois-Suomessa. Aktiivisimmin sissitoimintaa toteutettiin IV Armeijakunnan ja Ryhmä Talvelan alueella, missä yhtymien välisellä yhteistoiminnalla sovittiin muun muassa sissitoimintaan liittyvä väliraja ja sissiosastojen yhteydenottopisteet.²⁷²

Päämajan sotapäiväkirjoja tarkasteltaessa voidaan sissi- ja partiotoiminnasta löytää kymmeniä mainintoja. Sissitoimintaa harjoitettiin niin suomalaisten kuin venäläisten joukkojen keskuudessa kaikilla rintamanosilla. Kenties yleisimmät merkinnät Päämajaan saapuneissa tilanneilmoituksissa sissitoimintaan liittyen eri joukoilta kuuluivat: ”*vilkaista partio- ja sissitoimintaa*” tai ”*kova pakkaneen vaikeuttaa partio- ja sissitoimintaa*”.²⁷³ Sissitoimintaa mainitaan rintamajoukoissa toteutuneen Päämajan sotapäiväkirjoissa aikavälillä 31.11.1939–13.3.1940 kaikkiaan 35 kertaa. Partiotoiminta mainitaan sotapäiväkirjoissa vastaavasti noin

271 PM:n n:o 273/39.Järj.1.sal/10.12.1939, SArk 1588/2(5), KA. Sissikomppanian aseistus ja ampumatarvikkeet, P 2126/3, KA. SissiP 4:n kokoonpano, P 539/a4, KA. Katso myös Sissipataljoonan kokoonpano ja varustustaulukot, n:otta, T 22104/Hh 96, KA. Tynkkynen (1996), s. 234. Timonen (2000), s. 56–60.

272 Päämajaan saapunut Ryhmä Talvelan kirjelmä n:o 18/III/2.40/L.47/5.1.1940. Päämajan sotapäiväkirja 30.11.1939–31.1.1940, s. 180, Sotahistorian laitos, MPKK. Tynkkynen (1996), s. 234.

273 Päämajan sotapäiväkirjat 30.11.1939–31.1.1940 ja 1.2.–13.3.1940, Sotahistorian laitos, MPKK.

50 kertaa.²⁷⁴ Tämä osoittaa sen, että sissi- ja partiotoiminta oli joukoissa varsin vilkasta, lähes päivittäistä. Toteutettu sissitoiminta oli kuitenkin pitkälti yksittäisten osastojen tai partioiden hajanaista toimintaa vihollisen häiritsemiseksi.²⁷⁵

Mitä ilmeisimmin Päämajassakin havaittiin nopeasti, että sissipataljoonien käyttöarvo ei rintamalla muodostunut sellaiseksi kuin niiden oletettiin nimiensä perusteella olleen. Nämä sissijoukot eivät olleet saaneet sissitoimintaan juuri minkäänlaista perus- tai jatkokoulutusta. Vaikka tarkoitus lienee alun perin ollut kouluttaa sissipataljoonia jo ennen sotaa erityisesti sissitoimintaan, niitä käytettiin talvisodan aikana nopeahkon perustamisen jälkeen pääsääntöisesti muiden jalkaväen rintamajoukkojen tavoin vihollishyökkäyksien torjuntaan ja rajattuihin vastahyökkäystehtäviin. Koulutuspuhjan sotaan muodostivat ainoastaan varusmiespalvelus tai kertausharjoituksissa saadut opit.²⁷⁶ Tällä perusteella voidaan todeta, että sissitoiminnan koulutus ja opit näille sissijoukoille tulivat vasta talvisodan taisteluiden myötä.

Päämajan taktilliset yleisohjeet sissitoiminnasta talvisodan aikana

Talvisodan kuluessa Päämajan koulutusosaston taktillinen toimisto keräsi tietoja ja julkaisi *Taktillisia oppaita*, joiden tarkoitus oli ohjeistaa joukkoja sodan aikana saaduista taktisista kokemuksista. Oppaat olivat salaisia, mutta ohjeistuksen mukaan ne tuli hetimiten saatua joukoille ”*huomioonotettavaksi taistelutoiminnassa ja koulutuksessa*”. Sodan aikana julkaistiin kaikkiaan 11 taktillista opasta, joista kolmessa käsiteltiin sissitoimintaa.²⁷⁷ Toisesta Taktillisesta oppaasta lähtien, kirjaseen loppuun lisättiin myös kehoitus sotakokemusten keräämisestä kaikille joukoille. ”*Lähetäkää nopeasti tiedot taisteluissa saamistanne kokemuksista, tehokkaiksi havaituista taistelumenetelmistänne, vihollisen taktiikasta ja aseistuksesta sekä omista taisteluväline- ym. keksinnöistänne Päämajan koulutusosaston taktilliselle toimistolle kaikkien joukkojemme tietoon saatettavaksi yhteisen päämäärän hyväksi*.”²⁷⁸

274 Sama.

275 Katso esim. Myllyniemi, Urho: Antti Pennanen – Petsamon, Lapin ja rajan kenraali, Keuruu 2003, s. 118–125.

276 Majuri S. Häkkisen yhteenveto koskien sissitoimintaa 29.1.1941, PvPE:n koulutusosaston sal. kirjeistöä 1941, T 17651/6, KA. Katso myös Sovijärvi, E.-V.: Johtopäätökset sissitoiminnasta viime sotien kokemuksen mukaan, diariomaton muistio, Pohjois-Karjalan Rajavartiosto, kertausharjoitukset /1962, kopio tutkijan hallussa.

277 Tynkkynen (1996), s. 128–131.

278 Taktillinen opas II, Päämaja koul. 2/39, 16.12.1939, s. 16.

■ Sassalin sissipartio on juuri saapunut vihollisen takaa-ajosta Telkässä 1.2.1940.

Taktillinen opas II, joka julkaistiin 16.12.1939, korostaa sissi- ja partiotoiminnan merkitystä siellä missä vihollisen huoltoyhteydet venyivät pitkiksi. Huoltoyhteyksiä oli pyrittävä häiritsemään valiohiihtäjistä muodostetuilla osastoilla, joille kokeneen rintamakomentajan tuli antaa yksityiskohtaisesti määritellyt tehtävät. Myös yöoloja tuli mahdollisuuksien mukaan hyödyntää etenkin silloin, kun vihollinen joutui majoitusvälineiden puutteen vuoksi lepäämään taivasalla. Sissitoimintaan muodostetut partiot tuli ohjeen mukaan varustaa konepistooleilla, käsikranaateilla sekä tarvittavilla tuhoamisvälineillä. Oppaan mukaan tuhoamistehtäviä varten sissitoimintaosastoille tuli jakaa ”sissikipinöitä”. Näillä tarkoitettiin 300 gramman termiittiräjähteitä, jotka synnyttivät palaessaan riittävän kuumuuden läpäistäkseen vihollisen panssarivaunun. Opas kehottaa joukkoja tappioiden tuottamisen lisäksi aiheuttamaan viholliselle sissipelkoa: ”Paitsi suoranaisia tappioita, aiheuttavat partiot vihollisen keskuudessa epävarmuutta ja turhia toimenpiteitä”.²⁷⁹

Vajaa kaksi viikkoa myöhemmin julkaistu *Taktillinen opas V* toteaa suomalaisten harjoittaman sissitoiminnan tuottaneen hyviä tuloksia: ”Sitä myöten kuin lumen lisääntymisen lisää vihollisen liikkumisvaikeuksia, oman sissitoiminnan mahdollisuudet vain paranevat.” Oppaassa käskettiin kiinnittää erityistä huomiota myös vihollisen selustaan lähetettyjen sis-

279 Sama, kohta B. Sissi- ja partiotoiminta, s. 3–4.

sijoukkojen paluun järjestämiseen. Sissipäällikön eli sissiosaston johtajan kanssa tuli tarkoin sopia merkeistä, joilla hän ilmaisi tahtonsa kulkea omien joukkojen etulinjan läpi vihollisen alueelle. Palumerkeistä oli sovittava ja tiedotettava etulinjan vartiomiehiä, ettei omia sissiosastoja erehdytty ampumaan vihollisina. Mitä ilmeisimmin rintamalla oli esiintynyt tilanteita, joissa pieniä sissiosastoja vastaan oli avattu tuli omien puolelta. Samaisessa oppaassa ohjeistetaan myös sissin päiväannoksen eli sissimuonan valmistus- ja kokoamisohjeet.²⁸⁰

Joulukuun viimeisenä päivänä 1939 julkaistu *Taktillinen opas VI* sisälsi sekin ohjeistusta sissitoiminnasta. Oppaan mukaan sissitoiminta on sodan kuluessa osoittanut tehokkuutensa etenkin Laatokan pohjoispuolisella sotatoimialueella. Pohjoisemmillä alueilla sissiosastoja kehoitettiin varaamaan käyttöönsä poroja tarvittavien hävitys- ja muun materiaalin kuljettamiseen. Oppaassa korostetaan myös sissitoiminnan huolellisia valmisteluja etenkin pidempien partio- ja hävitysretkien osalta. ”Sissitoiminnan teho on kaikkialla osoittautunut suureksi. Hyvin valmistellut pitemmät retket tekevät toiminnan nykyistä vieläkin tehokkaammaksi. Pitkien (50–60 km:n) retkien järjestely, joka tulee kysymykseen lähinnä Laatokan pohjoispuolella, ei kuitenkaan saa estää lähisissi- ja partiotoiminnan jatkamista.”²⁸¹

Tammikuun puolivälissä 1940 ilmestyneessä *Taktillinen opas IX*:ssä nostettiin esille vihollisen vastasisitoiminnasta saatuja tietoja. ”Sissiemme toiminnan johdosta on Venäjän sisäasiain kansankomissariaatin rajavartioujoukkojen päähallinto antanut ohjeet toiminnasta sissi- (diversantti-) joukkoja vastaan.” Päämajan saamien tiedustelutietojen mukaan venäläisten vastasisitoiminnan ohjeistuksessa kuvataan suomalaisten sissien toimintatapoja ja sissiosastojen kokoonpanoja. Suomalaisten sissiosastoja vastaan venäläisten rajavartioujoukkojen rykmenteistä määrättiin muodostamaan noin komppanian vahvuisia ”tuhoamisryhmiä”. Venäläisten tekemää vastasisitoimintaohjeistusta kuvataan oppaassa pitkähköksi, epämääräiseksi sekä teoreettiseksi. Suomalaisten sissien nopeudesta, väijytystaktiikasta ja sissitoiminnan kiusallisuudesta huomautetaan venäläisten ohjeistuksessa toistuvasti. ”Kaikesta voi havaita, että vihollisemme toteaa sissiemme

280 *Taktillinen opas V*, Päämaja koul. 2/39, 25.12.1939, kohdat G. Sissitoiminta ja H. Sissimuona, s. 12–14.

281 *Taktillinen opas VI*, Päämaja koul. 2/39, 31.12.1939, kohta E. Sissitoiminta, s. 10–12.

■ Tammikuun puolivälissä 1940 ilmestyneessä *Taktillinen opas IX*:ssä nostettiin esille vihollisen vastasisitoiminnasta saatuja tietoja.

*toiminnan olevan hyvin kiusallista ja vaativan järjestelmällistä varmistus- ja puhdistustoimintaa laajoilla alueilla.*²⁸²

Talvisodan alun jälkeen suomalaisjoukkojen harjoittaman sissitoiminnan tulokset olivat lupaavia ja niitä jopa todennettiin venäläisiltä sotavangeilta saatujen tietojen perusteella. Talvisodan aikana kerätyt kokemukset osoittavat kiistatta, että suomalaisittain vähäinenkin sissitoiminta talviolloissa ja vaikeassa maastossa oli osoittanut muutamissa sotatoimiyhtymissä taktisen tehokkuutensa. Vaikka puna-armeijan hyökkäyksen sitoutuminen talvelta 1939–1940 vahvasti tiestöön olisi voinut mahdollistaa paljon laajemman sissi- ja partio-toimin, järjestelmällisesti toteutettu sissitoiminta jäi suomalaisissa rintamayhtymissä melko vähäiseksi. Päämajan ohjeista ja kehotuksista huolimatta suomalaisten sissitoiminta oli pitkälti improvisoitua ja sidoksissa rintamajoukkojen komentajien aktiivisuuteen. Syitä tähän lienee useita, mutta tärkeimpinä mainittakoon suomalaisten joukkojen vähäisyys ja sissitoimintaan tähtäävän koulutuksen puute.

Järjestelmällisen sissitoimintakoulutuksen puute ilmenee myös Päämajan koulutusosaston taktillisen toimiston laatimista oppaista. Sissitoimintaa tuli oppaiden mukaan kouluttaa ja harjoittaa aktiivisemmin. Sodan kulku, varustepuutteet sekä jatkuvat tappiot eivät kuitenkaan antaneet mahdollisuuksia taisteluidenaikaiselle jatkokoulutukselle saati sissitoiminnan harjoittelulle. Vihollisen torjumisessa ankarissa oloissa vähäisillä joukoilla etenkin Karjalan kannaksella ei edesauttanut kaikkien oppaissa esitettyjen seikkojen saattamista käytäntöön. Merkillepantavaa on kuitenkin se, että suomalaisten sissitoiminta oli aiheuttanut venäläisten keskuudessa epävarmuutta ja sen myötä käytännön vastatoimenpiteitä.

Vaikka Suomen kenttäarmeijan organisaatioon kuului useita sissipataljoonia, ne jouduttiin usein sitomaan reservitehtäviin tai täydennysjoukoiksi kulutussodan puolustusasemissa syntyneisiin aukkoihin. Nopeasti alkanut talvisota jätti sissitoiminnan toteutuksen sotataidon näkökulmasta hyvistä yrityksistä huolimatta melko hajanaiseksi kokonaisuudeksi. Muun muassa talvisodan vaikeat olosuhteet, materiaali- ja pakonomainen puolustustaistelu, murtojen estäminen, kestoltaan lyhyt sota ja puna-armeijan ylivoima eivät mahdollistaneet teorialtaan vahvan, mutta suunnitelmiltaan ontuneen sissitoiminnan toteuttamista.

Talvisodan aikainen sissitoimintakoulutus ja kokemukset sissitoiminnasta

Talvisodan aikaisten sissipataljoonien komentajat olivat avainasemassa niin sissitoiminnan koulutuksen järjestelyissä kuin sotakokemusten keräämisessä. Sissipataljoona 1 ja 3 komen-

282 Taktillinen opas IX, Päämaja koul. 2/40, 16.1.1940, kohta B. Vihollisen ohjeet sissitoimintamme ehkäisemiseksi, s. 8–9.

■ Heti talvisodan jälkeen koottuja sotakokemuksia edustaa everstiluutnantti Valter Nordgrenin yhteenveto vihollisen taktiikasta ja omista vastatoimenpiteistä sodassa 1939–1940. Everstiluutnantti Nordgren jakaa mitaleja Joutsenossa 22.7.1941.

tajien talvisodan aikana ja sen jälkeen laatimista muistioista on pääteltävissä, että komentajille annettiin joko Päämajan, ylempien johtoportaiden tai yhtymien esikunnista vastuutehtävä kerätä sotakokemuksia ja laatia niiden perusteella ohjeet sissikoulutuksesta. Yleiset ohjeet sotakokemusten keräämisestä ja niiden hyväksikäytöstä annettiin Päämajan operatiiviselta osastolta Maavoimien Esikunnalle vasta heinäkuussa 1940.²⁸³

Pataljoonien ja Päämajan arkistoista löytyvät muistiot ovat sisällöltään toisiinsa verrattuna hyvin erilaisia. Komentajan saaman tehtävänannon ja sen lisäohjeiden mukaan sotakokemuksia käsitellään joko hyvin seikkaperäisesti ja käytännön kehitysehdotuksin tai pinnallisina toteamuksina. Esimerkiksi talvisodan vielä ollessa käynnissä Sissipataljoona 3:n komentaja, kapteeni Y. E. Saarelainen laati ilmeisesti Päämajan käyttöön tarkoitetun raportin sissitoimintaan liittyvistä havainnoista ja kokemuksista. Raportti käsittelee sissitoimin-

283 PM:n n:o 1544/Op.1/IX/sal./19.7.1940, PM:n Maavoimatoimisto, kirjeenvaihto 1940, T 2868/1, KA.

■ Väinö Karanko totesi, että ennen talvisotaa sissitoimintaan kiinnitettiin rajavartiolaikoksessa enemmän huomiota kuin puolustusvoimissa. Karanko oli laatinut Sotakorkeakoulussa vuonna 1935 diplomityön sissitoimintamahdollisuuksista Laatokan pohjoispuolella, joten asia oli hänelle jo ennen talvisotaa tuttu.

PUOLUSTUSVOIMAT

taa lähes yksinomaan taisteluteknisestä näkökulmasta. Joka tapauksessa Päämaja kaipasi tietoja talvisodan aikaisesta sissitoiminnasta oman ohjeistuksensa perustaksi.²⁸⁴

Päämajan koulutusosaston taktillisen toimiston keräämän ja laatiman ohjeistuksen lisäksi sissitoimintaa myös koulutettiin talvisodan aikana yhdellä erikseen järjestetyllä sissikouluttajakurssilla. Viitteitä tästä kurssista löytyy alkuperäisaineistosta useita, mutta kurssin tarkempi sisältö ja ohjelma ovat arkistojen supistamisen vuoksi jääneet epäselviksi. Joka tapauksessa sissikouluttajakurssi ehdittiin talvisodan aikana toteuttaa tammikuussa 1940. Päämajan sotapäiväkirjoista on löydettävissä tämän sissikurssin toimeenpanokäskey. ”Ilmoitetaan Kotijoukkojen esikunnalle, että Päämajan koulutusosaston toimesta järjestetään 12 vrk. kestävä erikoiskurssi sissitoimintaa varten Itä-Karjalassa. Esikunta saa käskyn komentaa kursseille 29 nimettyä henkilöä. Kurssi alkaa 8.1.40.”²⁸⁵ Muita sissitoimintaan erikoistuneita kursseja ei talvisodan lyhyen keston vuoksi tiettävästi ehditty järjestää.

Muun muassa talvisodassa Kevyt Osasto 9:n päällikkönä toiminut reservin luutnantti Väinö Volanen²⁸⁶ osallistui asiakirjojen mukaan oppilaana 8.–23.1.1940 Päämajan järjestämäl-

284 Y. E. Saarelainen: Sissitoimintaan liittyviä havaintoja ja kokemuksia, RTE:n n:o 168/III/2/40/L. 785, 7.2.1940, PM:n Maavoimatoimisto, kirjeenvaihto 1940, T 2868/1, KA.

Majuri S. Häkkisen yhteenveto koskien sissitoimintaa 29.1.1941, PvPE:n koulutusosaston sal. kirjeistöä 1941, T 17651/6, KA.

285 PM:n n:o 27/Koul.1/40.sal./3.1.1940. Päämajan sotapäiväkirja 30.11.1939–31.1.1940, s. 170, Sotahistorian laitos, MPKK.

286 Väinö Ilmari Volanen (1908–1963) toimi talvisodassa muun muassa Ryhmä Siilasvuon tiedustelu-upseerina sekä 9. Divisioonaan kuuluneen Kevyt Osasto 9:n päällikkönä. Volanen, Väinö Ilmari, nimikirjanote n:o 21770, KA.

le sissikouluttajakurssille. Myös Väinö Volasen omien muistiinpanojen mukaan sissikurssit järjestettiin Päämajan aloitteesta: ”PM:n tiedusteluosaston puolesta kuitenkin ryhdyttiin heti talvisotamme puhjettua kouluttamaan sissiosastoja, silmälläpitäen keväthankiaisten aikana vihollisen selustaan tehtäviä tiedustelu- ja hävitysretkiä.”²⁸⁷ Sissikouluttajakurssin jälkeen Väinö Volanen komennettiin Päämajaan perustamaan ”Sissiopas-komitea”, jonka tehtävänä oli laatia sissikoulutusohjelma sekä valmistella erityinen sissiopas.²⁸⁸

Mitä ilmeisimmin ”Sissiopas-komitean” työ jäi sodan vuoksi kesken, sillä Väinö Volasen nimi esiintyy komitean tavoitteiksi asetettujen tulosten osalta uudelleen vasta tammikuussa 1941 päivätyssä asiakirjassa.²⁸⁹ Talvisodan jälkeen, ilmeisesti välirauhan aikana, Sissipataljoona 1:n komentaja, majuri Sulo Häkkinen sai majuri Erkki Taralta ja majuri Tauno Viljaselta määräyksen kerätä sissitoiminnasta saadut kokemukset ja laatia asiasta yhteenveto puolustusvoimain Pääesikunnan koulutusosastolle.²⁹⁰ Asia on todennettavissa myös Väinö Volasen omista muistiinpanoista vuodelta 1942: ”Talvisotamme päätyttyä kerättiin talteen sodan antamat kokemukset sissitoiminnastamme ja huomioitiin tulevissa toimintasuunnitelmissa myöskin sissien koulutus tulevaa sotaa varten.”²⁹¹

Sulo Häkkisen laatima yhteenveto on hyvä yleiskuvaus talvisodan sissitoimintakokemuksista ja vähäiseksi jääneen sissierikoiskoulutuksen havainnoista. Yhteenvedossaan Häkkinen tiivistää havaintoja talvisodan aikaisesta sissitoiminnasta, jonka perusteella hän ehdottaa muun muassa sissijoukkojen kokoonpanotarkennuksia, sissikurssien opetussuunnitelman, kirjoitustyön alla olevan sissioppaan jäsentelyn sekä sissitoimintaan soveltuvat erikoisvarusteet. Häkkinen myös kritisoi melko suorasanaisesti sissipataljoonien vääränlaista käyttöä talvisodassa. ”Jo toimintaan saatettujen sissimuodostelmien taktillisessa käytössä oli usein paljonkin toivomisen varaa. Näitä pieniä ja keveitä, raskaampaa aseistusta kokonaan vaillo olevia sissiosastoja käytettiin samanarvoisina tavallisten, raskaammilla aseilla varustettujen jv.muodostelmien kanssa rintamataisteluissa, joissa ne lyhyessä ajassa saattoivat kulua loppuun tai tulivat ainakin varsinaiseen tarkoitukseensa kelvottomiksi. Se tosiasia, että viholliseen

287 Sama. Katso myös Sissitoiminnalle asetettavat vaatimukset, päivämätön muistio ja luentomoniste Sissikurssilta 1942. Väinö Volasen yksityiskokoelma Pk 1401/2, KA.

288 Volanen, Väinö Ilmari, nimikirjanote n:o 21770, KA.

289 Majuri S. Häkkisen yhteenveto koskien sissitoimintaa 29.1.1941, PvPE:n koulutusosaston sal. kirjeistöä 1941, T 17651/6, KA.

290 Sissitoiminnan ja siitä saatujen kokemusten tärkeyttä korostaa hyvin se, että majuri S. Häkkinen sai lisämääräyksiä nimenomaan Puolustusvoimain Pääesikunnan ohjesääntötoimiston päälliköltä (majuri E. Tara) sekä maavoimatoimiston päälliköltä (majuri T. V. Viljanen). Katso Tynkkynen (1996), s. 235.

291 Sissitoiminnalle asetettavat vaatimukset, päivämätön muistio ja luentomoniste Sissikurssilta 1942, Väinö Volasen yksityiskokoelma Pk 1401/2, KA.

*verraten omia voimiamme oli aina käytettävissä liian vähän, ja nekin yllirasittuneina, pakotti tietenkin johtajia käyttämään myöskin sissimuodostelmia niille tavallaan kuulumattomiin tehtäviin.*²⁹²

Heti talvisodan jälkeen koottuja sotakokemuksia edustaa everstiluutnantti Valter Nordgrenin yhteenvedo vihollisen taktiikasta ja omista vastatoimenpiteistä sodassa 1939–1940. Asiakirjan merkintöjen mukaan Nordgren on laatinut koosteen vasta keväällä 1941. Yhteenvedossa talvisodan aikaista sissitoimintaa sivutaan vain yhdellä maininnalla, mutta sodanaikaisen pienten osastojen taistelutiedustelun merkitystä korostettiin. ”Lisäksi ne sopivin kohdin voivat katkaista vihollisen eri osastojen väliset tie- ym. yhteydet ja siten eristää vihollisjoukot toisistaan valmistaen tulevaa hyökkäystä. Näihin valmisteluihin liittyy jatkuva sissitoiminta vihollisen taaempia yhteyksiä vastaan.”²⁹³ Muitakin sissitoimintaan liittyviä asiakirjoja sotakokemuksista on löydettävissä, mutta ne käsittelevät kokemuksia lähinnä varustuksen tai taistelutekniikan näkökulmista.²⁹⁴

Sotienjälkeistä tutkimuksellista pohdintaa talvisodan kokemuksista osoittaa eversti Yrjö Aleksis Järvisen vuonna 1948 julkaistu kirja *Suomalainen ja venäläinen taktiikka talvisodassa*. Y. A. Järvinen esittää kirjassaan yhteenvedon suomalaisesta ja venäläisestä taktiikasta ennen talvisotaa. Hän kuvaa hyvin realistisesti ja perustellusti ne vahvuudet ja heikkoudet, jotka leimasivat molempia sodan osapuolia. Erityisen huomion hän kiinnittää voimasuhteiden epätasapainoon: ”Katselipa voimasuhteita miltä kannalta tahansa, joutuu vain toteamaan, että talvisota oli Daavidin ja Goljatin välinen kaksintaistelu, jossa venäläisten massoja ja tekniikkaa vastassa oli suomalaisten sisu ja sitkeys.” Järvinen nosti esille myös sissitoiminnan, jonka merkityksen hän näki voimakkaammin keskittyneen Laatokan pohjoispuolisille alueille. Sissitoiminta mahdollistui Järvisen mukaan suurilla korpialueilla, joissa ratkaisevia iskuja voitiin suunnata vihollisen selustaan ja sivustoille pelkäämättä oman sivustan tai selustan vaarantumista. Aktiivisella sissitoiminnalla tyrehdytettiin Järvisen mukaan vihollisen aktiivisuutta. ”Aktiivista partio- ja sissitoimintaa pyrkivät yhtymien esikunnat yleensä hyvin kiinteästi johtamaan ja valvomaan, mutta Pohjolan rajattomissa erämaissa se usein muodostui varsin itsenäiseksi.”²⁹⁵

292 Majuri S. Häkkisen yhteenvedo koskien sissitoimintaa 29.1.1941, PvPE:n koulutusosaston sal. kirjeistöä 1941, T 17651/6, KA.

293 Vihollisen taktiikasta ja omista vastatoimenpiteistä, koonnut keväällä 1941 ev.luutn. Nordgren, PM:n koul.os. saap. kirj. 1941, T 18003/3, KA.

294 Erämaataistelu ja sissisota, päiväämätön muistio vuodelta 1940 talvisodan sotakokemuksista, Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitoksen tutkimustietokanta, kansio ”Talvisota 1939–1940 – strategia, operaatiot, taktiikka”.

295 Järvinen, Y. A.: *Suomalainen ja venäläinen taktiikka talvisodassa*, Porvoo 1948, s. 70, 188 ja 242–243.

Kirjan lopussa Järvinen toteaa sissitoiminnan olleen kokemusten mukaan talvisodassa runsasta etenkin Laatokan ja Jäämeren välisellä alueella sekä vilkastuneen sodan loppupuolella. ”Joskin usein on vaikea määrittää mikä on katsottava sissi- ja mikä tavalliseksi taistelutoiminnaksi, voidaan kuitenkin todeta, että selvääkin sissitoimintaa harrastettiin puolin ja toisin ja että se sodan loppupuolella yhä vilkastui. Suomalaisten taholta se oli varsin aktiivista ja sen päätarkoituksena oli vihollisen huollon vaikeuttaminen sekä sen voimien sitominen pitkien huoltoteiden suojaamiseen rintamaan kohdistuvan paineen helpottamiseksi. Sissitoiminnan tärkein tulos on ollut vihollisen aktiivisuuden lamauttaminen.”²⁹⁶ Kaikesta päätellen Järvinen oli pitkälti samoilla linjoilla muiden talvisodan sissitoiminnasta havaintoja esittäneiden upseereiden kanssa.

Muista talvisodan sissitoimintaan liittyvistä sotakokemuskertomuksista mainittakoon Raimo Heiskanen vuonna 1960 kirjoittama tutkielma *Talvisodan taistelut Pielisjärvellä*. Tämä sotakokemuksiin perustuva muistio on seikkaperäinen selvitys yhden rintamasuunnan operaatioista, joissa sissitoiminnalla oli kirjoittajan mukaan merkittävä vaikutus vihollisen toimintaan. Heiskanen analysoi perusteellisella tavalla niin sissitoiminnan henkistä kuin sotataidollista taustaa talvisodassa. Hänen mukaansa sodasta oli kulunut riittävästi aikaa, jotta kokonaiskuva eritasoisista sotakertomuksista, -ohjeista ja -päiväkirjoista muodostuisi vakuuttavaksi.²⁹⁷

Raimo Heiskanen lähestyy sissitoiminnan edellytyksiä talvisodassa kolmesta perustekijästä: puolustajalle edullisista maantieteellisistä olosuhteista, päällystön ja alipäällystön erämiestaidoista ja paikallistuntemuksesta sekä joukkojen johtajien innovatiivisista tilanteenmukaisista ratkaisuksista. Tutkielmassa esitetään myös ankaraa kritiikkiä etenkin koulutuksen ja ohjeistuksen puutteellisuudesta. ”Henkilöstön koulutuksessa ei varsinaista sissitoimintaa opetettu. Sissitoiminnan johtamista ja menettelytapoja ei kartta- tai muina käytännöllisinä harjoituksina ennen Talvisotaa koulutettu. Ei ilmeisesti tunnettu niitä

296 Sama, s. 248–252.

297 *Talvisodan taistelut Pielisjärvellä*, kirjoittanut maj Raimo Heiskanen, s. 103–126, StietNK 1/16, KA.

PUOLUSTUSVOIMAT

■ Majuri Raimo Heiskanen kirjoitti vuonna 1960 tutkielman nimeltä ”Talvisodan taistelut Pielisjärvellä”, jossa hän analysoi perusteellisella tavalla niin sissitoiminnan henkistä kuin sotataidollista taustaa talvisodassa. Heiskanen mukaan sodasta oli kulunut riittävästi aikaa, jotta kokonaiskuva eritasoisista sotakertomuksista, -ohjeista ja -päiväkirjoista muodostuisi vakuuttavaksi.

tosiasioita, joista tällainen toiminta on riippuvainen eikä kaikkia sissitoiminnan keinojakaan. Siihen eivät voimassa olevat ohjesäännöt ja oppaat myöskään antaneet aihetta. Ohjesäännöt eivät maininneet sissitoiminnasta mitään. Sissitoimintaa ei talvioppaissa, muistioppaissa tai aikakauslehdissäkään juuri muistettu. Päämaja ei sodan alussa antanut mitään yleistä tai suuntaviivojakaan selvittelevää sissitoimintaohjetta. Päämajan taktillisissa oppaissaakaan antamat ohjeet sodan puhjettua perustuivat sodassa saatuihin kokemuksiin. Sissitoimintaa koskevien ohjeiden laatu osoittaa kuinka vähän asiasta ennen sotaa on ollut puhetta.”²⁹⁸ Heiskasen esittämä kritiikki oppaiden puutteista on ymmärrettävä, mutta hieman ristiriitainen. Olihan joukkojen käyttöön juuri ennen talvisodan alkua julkaistu *Sissiopas*, vaikka se olikin sisällöltään melko puutteellinen eikä ehtinyt juuri vaikuttaa koulutukseen.

Toinenkin koostava ja analyttinen kertomus sissikokemuksista on löydettävissä. Kapteeni Eljas-Veli Sovijärvi kirjoitti vuonna 1962 mielenkiintoisen, vaikkakin melko tiiviin mieltelmän nimeltä *Johtopäätökset sissitoiminnasta viime sotiemme kokemusten mukaan*. Tutkittuaan talvisodan yhtymien sotapäiväkirjoja, taistelukertomuksia ja tilanneilmoituksia Sovijärvi tuli kriittiseen johtopäätökseen, jonka mukaan ”...toiminta suurelta osin on ollut suoranaista taistelupartiointia lähiselustassa, joskin puhdistakin sissitoimintaa esiintyi”. Sovijärven mukaan talvisotaan lähtevällä kenttäarmeijalla ei juuri ollut sissioorganisaatiota, saati sissikoulutusta.

Vaikka Yleisesikunnan liikekannallepanosuunnitelmissa esiintyi viisi sissipataljoonaa, joukkojen nimet olivat enemmän historiallisiin perinteisiin viittaavia kuin toimintaa tai tarkoitusta kuvaavia. Sissipataljoonia käytettiin talvisodassa rintaman puolustuksessa tavanomaisen jalkaväen tavoin. ”*Talvisodan sissitoimintaan lähtivät suomalaiset melkein täysin peruskouluttamattominakin puhumattakaan jatkokoulutuksesta. Sissin erikoiskoulutusta vastasi vain asevelvollisuuden suoritus vakinaisessa väessä ja kertausharjoituksissa, palvelus rajavartiolaikoksessa, kätevyys, nokkeluus ja korkea henkinen taso, fyysillinen kunto sekä improvisointikyky*”, Sovijärvi kiteyttää.²⁹⁹ Sovijärven kritiikki osuu eräällä tavalla niihin kipupisteisiin, joista oli kirjoitettu jo aiemmin, sillä hänen johtopäätökset olivat varsin yhteneväisiä muun muassa Y. A. Järvisen sekä majuri Sulo Häkkisen esittämiin näkemyksiin.

Erilaisten muistioiden lisäksi sotakokemuksia pyrittiin sotien jälkeen keräämään myös haastatteluiden avulla. Sotakorkeakoulun kurssilla vuonna 1969 haastateltiin oppilastöinä talvisodan aikaisia komentajia sotakokemuksiin liittyen. Valmistelluissa haastatelussa oli useita talvisodan aikaiseen sissitoimintaan liittyviä kysymyksiä, joihin haastatellut upseerit vastasivat sotakokemusten näkökulmasta. Useista haastatelluista komentajista nostettakoon

298 Sama, s. 104 ja 106.

299 Sovijärvi, E.-V.: Johtopäätökset sissitoiminnasta viime sotien kokemuksen mukaan, diariomatton muistio, Pohjois-Karjalan Rajavartiosto, kertausharjoitukset /1962, kopio tutkijan hallussa.

esille muun muassa majuri A. O. Väänänen³⁰⁰, everstiluutnantti Y. E. Saarelainen³⁰¹, eversti V. Karanko³⁰² ja kenraalimajuri V. Karhunen³⁰³.

Haastattelussa esille tulleet vastaukset olivat hyvin ristiriitaisia. Esimerkiksi Olli Väänänen kertoo, että sissitoimintaa koulutettiin ennen talvisotaa ja järjestettiin paljon harjoituksia. Muihin lähteisiin verrattuna Väänänen kertoma voidaan osin kyseenalaistaa, varsinkin kun hän viittaa tietolähteenä omaan artikkeliinsa Sotilasaikakauslehdessä 12/1967 ”Porojen käyttö huoltotehtäviin”. Sen sijaan Väinö Karanko toi esille haastattelussaan, että ennen talvisotaa sissitoimintaan kiinnitettiin rajavartiolaikoksessa enemmän huomiota kuin puolustusvoimissa.³⁰⁴ Muistutettakoon, että Karanko oli laatinut Sotakorkeakoulussa diplomityön sissitoimintamahdollisuuksista Laatokan pohjoispuolella, joten asia oli hänelle jo ennen talvisotaa tuttu.³⁰⁵

Edellä mainittuja sotakokemuksia ja kertomuksia talvisodan aikaisesta sissitoiminnasta yhdistää selvästi sissijoukkojen puutteellinen koulutus, varustus ja sissipataljoonien toissijaiset käyttöperiaatteet. Myös ennen talvisotaa annetuissa ja sodanaikaisissa sissitoimintaohjeistuksessa nähtiin olevan merkittäviä puutteita. Nämä kokemukset ja perustellut havainnot antoivat paljon aihetta kehittää sissitoimintaa entistä järjestelmällisemmin heti rauhan tultua.

300 Akseli Olli Väänänen (1900–1987), toimi talvisodassa I./Er.P 17:n päällikkönä ja Er.P 17:n komentajana. Katso majuri evp. O. A. Väänänen haastattelu 29.3.1969, Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitoksen tutkimustietokanta, tunniste xe131, kansio 55.

301 Yrjö Erkki Saarelainen (1905–1987), toimi talvisodassa I./Er.P 10:n päällikkönä, II/JR 16:n ja SissiP 2:n komentajana. Katso everstiluutnantti Y. E. Saarelaisen haastattelu 10.1.1969, Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitoksen tutkimustietokanta, tunniste xe133, kansio 55.

302 Väinö Karanko (ent. Savolainen, 1901–1983), toimi talvisodan aikana Lapin Ryhmän operatiivisen toimiston päällikkönä ja Osasto Villamon esikuntapäällikkönä. Katso eversti V. Karangon haastattelu 4.4.1969, Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitoksen tutkimustietokanta, tunniste xe135, kansio 55.

303 Veikko Evert Karhunen (1905–1986), toimi talvisodassa Kainuun Ryhmän ja Er.P 15:n adjutanttina sekä IV/KTP:n ja Er.P 15:n komentajana. Karhunen, Veikko Evert, nimikirjanote n:o 37447, KA. Katso myös kenraalimajuri V. Karhunen haastattelu 22.5.1969, Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitoksen tutkimustietokanta, tunniste xe138, kansio 55.

304 Majuri evp. A. O. Väänänen haastattelu 29.3.1969, Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitoksen tutkimustietokanta, tunniste xe131, kansio 55. Väänänen, A. O.: Porojen käyttö huoltotehtäviin, Sotilasaikakauslehti 12/1967, s. 523–527. Väänänen mainitsee artikkelissaan että Lapin rajavartiostossa järjestettiin vuosina 1930 ja 1936 kaksi sissiosaston harjoitusta, joissa kokeiltiin porojen käyttöä sissipartion apuna. Kaksi harjoitusta ei lukumääräisesti ole paljon.

305 Eversti V. Karangon haastattelu 4.4.1969, Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitoksen tutkimustietokanta, tunniste xe135, kansio 55. Katso myös Karanko (1935), SKK 1/223, KA.

Sissitoiminnan kehittäminen talvisodan jälkeen

Talvisodan päätyttyä puolustusvoimissa siirryttiin rauhan ajan organisaatioon. Maavoimat ryhmitettiin lähelle valtakunnan itärajaa viideksi armeijakunnaksi ja nämä edelleen 13 prikaatiksi sijoitettuna niin sanottuihin korpivaruskuntiin. Merivoimiin kuului viisi rannikokotirykmenttiä sekä rannikkolaivasto ja erillinen laivasto-osasto. Ilmavoimat muodostuivat neljästä lentorykmentistä sekä ilmatorjuntaprikaatista. Järjestelyillä haettiin uuden sodan uhkan varalta entistä nopeampaa valmiutta. Täydellisen liikekannallepanon myötä 17.6.1941 puolustusvoimat siirtyi uudelleen sodan ajan kokoonpanoihin.³⁰⁶

Talvisodan päätyttyä maailmansota jatkui Euroopassa. Tilanne oli pohjolassa yhä jännittynyt, vaikka Suomi oli solminut Moskovan rauhan Neuvostoliiton kanssa. Välirauhan aikana kevästä 1940 kesään 1941 Suomessa elettiin epävarmuudessa. Neuvostoliitto oli liitossa Saksan kanssa, ja itänaapurin hyökkäystä pelättiin. Tilanne vaati pikaisia järjestelyjä ja muutoksia sotilaallisen maanpuolustuksen parantamiseksi. Kehitystyö ulottui sotataidollisiin perusteisiin saakka, jolloin myös sissitoiminnan roolia taistelumenetelmänä sotakokemuksiin nojautuen pohdittiin entistä vakavammalla tavalla. Myös rajantakaista tiedustelutoimintaa jatkettiin välirauhan aikana talvisodasta saatujen kokemusten perusteella. Päämajan alaisen tilastotoimiston ja sen alatoimistojen pääasiallisina tehtävinä olivat tietojen hankkiminen Neuvostoliitosta sekä kaukopartiomiesten koulutus. Välirauhan aikana tietojen hankintaan käytettiin myös salaisen tiedustelun partioita ja sissitoimintaan valmistautuneita tiedustelupartioita.³⁰⁷

Sotilaiden keskuudessa sotakokemuksista keskusteltiin luonnollisesti jo välirauhan aikana, mutta yksiselitteisesti sissitoimintaan liittyviä laajempia koulutuskertomuksia tai muistioita lyhyeltä ajanjaksolta on säilynyt vain vähäinen määrä. Sissitoiminnan osalta sotakokemusten dokumentointi jäi pitkälti mainintojen tai lyhyiden analyysien tasolle. Harvoja sissitoimintatutkimuksia käsitteleviä dokumentteja on kuitenkin löydettävissä muun muassa *päällystön kotitehtävistä* (kevät–kesä 1940), *suojeluskuntapäällystön keskustelutilaisuuksista* (1940–1941) ja *upseerien varuskuntaesitelmistä* (1940–1948).³⁰⁸ Kaikilla edellä luetelluilla keskustelufoorumeilla oli oma tärkeä osansa suomalaista sotataitoa kehitettäessä, myös sissitoiminnan osalta. Määrätietoista koulutusta sissitoiminnasta ei välirauhan aikana tiettävästi ehditty kunnolla käynnistää, vaikka suunnitelmia sissierikoiskursseista oli tehty. Ilmeises-

306 Puolustusvoimat – Joukko-osastoperinteet, toim. Marko Palokangas, Jyväskylä 2008, s. 21–25.

307 Saressalo, Lassi: Kaukopartiot tiedustelutehtävissä, artikkeli kirjassa Salaisen sodan sivut, toim. Mikko Karjalainen, Helsinki 2003, s. 45–60. Katso myös Kosonen, Matti: Suomen salainen tiedustelu Neuvostoliitossa ennen jatkosotaa, sama, s. 111–127.

308 Tuunainen, Pasi: Kirjalliset tiedonannot ja tapaaminen 9.11.2009

SA-KUVA

■ Kenties merkittävin välirauhan aikainen muistio sissitoiminnasta on majuri Sulo Häkkisen laatima yhteenveto talvisodan kokemuksista ja sissikoulutuksen ohjeistuksesta. Kuvassa majuri Häkkinen ja kapteeni Lumme vetävät henkisavut kesken Petroskoin valloituksen 30.9.1941.

ti yhdessä rajavartiostossa järjestettiin kuitenkin alkuvuodesta 1941 parin viikon mittainen sissikouluttajakurssi.³⁰⁹

Kenties merkittävin välirauhan aikainen muistio sissitoiminnasta oli jo aiemmin mainittu majuri Sulo Häkkisen laatima yhteenveto talvisodan kokemuksista ja sissikoulutuksen ohjeistuksesta. Ohjeistus nähtiin hyvinkin tarpeellisena ja etenkin sen perustelut viittasivat sissitoiminnan järjestelmällisempään kehittämistyöhön. ”Viime talvisodassa käytettyjen sissiosastojen, sissikomppanioiden ja sissipataljoonien perustamisesta, järjestelyistä ja käytöstä varsinaiseen sissitoimintaan saatiin runsaasti kokemuksia, jotka vastaisuudessa tulisi tarkoituksenmukaisesti käyttää hyväksi maamme puolustuskunnan tehostamiseksi. Esim. sissipatal-

309 Majuri S. Häkkisen yhteenveto koskien sissitoimintaa 29.1.1941, PvPE:n koulutusosaston sal. kirjeistöä 1941, T 17651/6, KA. Katso myös Sissitoiminnasta, kapteeni U. K. Korhosen muistio 18.11.1946, Eino Penttilän yksityiskokoelma Pk 2109/3, KA.

joonien perustamisessa ja järjestelyssä todettiin aikaisemmat rauhanajan laiminlyönnit mahdolliseksi korvata enää sodan aikana.³¹⁰

Mielenkiintoinen yksityiskohta, joka sekin lyhyen rauhanajan vuoksi jäi toteutumatta, oli samaisessa muistiossa esille nostettu tarve erityisestä sissioppaasta. Sulo Häkkinen käytti yhteenvetoa laatiessaan ensisijaisesti omia kokemuksiaan Sissipataljoona 1:n toiminnasta talvisodassa. Saatujen kokemusten ja sissikursiohjelman laatimisessa Häkkisen apuna muistiossa mainitaan olleen myös majuri Juho Aho ja reservin kapteeni Väinö Volanen, joita Häkkinen esittää muistiossaan myös mahdollisen sissioppaan laatijoiksi.³¹¹ ”Ryhdyttäessä antamaan laajemmalla pohjalla sissikoulutusta puolustuslaitoksessa, suojeluskuntajärjestössä ja rajavartiolaaitoksessa, olisi kouluttajien käyttöön saatava alan koulutusta monipuolisesti ja yksityiskohtaisemmin käsittelevä ohje ’Sissiopas’. Tämä salaisena käsiteltävä kirja tulisi kokemusten myöhemmin lisääntyessä luonnollisesti sisältönsä nähden muuttumaan, vaatien uusia julkaisuja. Kuitenkin olisi jo nyt aivan välttämätöntä julkaista ensimmäinen Sissiopas, sillä aikaisemmin käytössä ollut pieni vihkonen ei täytä asetettuja vaatimuksia.” Kritiikkiä talvisotaa edeltäneeseen vaillinaiseksi jääneeseen sissioppaaseen esitettiin täten jo välirauhan aikana.³¹²

Kritiikki voidaan tulkita sekä talvisodan aikaisen Sissioppaan sisältöön että saatavuuteen. Talvisodan alkaessa joukkojen käyttöön jaetusta 15-sivuisesta Sissioppaasta oli tammikuussa 1941 Puolustusvoimain Pääesikunnan ohjesääntötoimiston varastossa jäljellä vielä 3 950 kappaletta.³¹³ Kesäkuuhun 1941 tultaessa Sissiopasta oli jaettu joukko-osastoille lisää, sillä kevään aikana varastokirjanpidon mukainen määrä oli vähentynyt 100 kappaleella.³¹⁴ Lukumäärien perusteella talvisodan aikaisesta oppaan 6 000 kappaleen painosmäärästä oli joukoille jaettu tarkoitettua huomattavasti pienempi määrä. Syy oppaan jäämiseksi varastoon täytyy olla sen luokitus salaiseksi, sillä sen jakaminen ja käyttö koulutuksessa oli huomattavasti muita ohjesääntöjä rajoitetumpaa.

310 Majuri S. Häkkisen yhteenveto koskien sissitoimintaa 29.1.1941, PvPE:n koulutusosaston sal. kirjeistöä 1941, T 17651/6, KA.

311 Sama. Häkkisen muistiossa viitataan myös 18.1.1941 päättyneeseen sissikouluttajakurssiin. Väinö Volanen osallistui talvisodan aikaisen sissikouluttajakurssin (8.–23.1.1940) lisäksi oppilaana sissikouluttajakurssille 8.–18.1.1941. Edellä mainittujen kurssien lisäksi hän toimi kahden sissikurssin johtajana keväällä 1942. Volanen, Väinö Ilmari, nimikirjanote n:o 21770, KA.

312 Sama, huom. alleiviivaukset ja korostukset alkuperäisestä lähteestä. Vertaa myös Sissiopas (1939).

313 V Armeijakunnan sotilaskirjallisuuden tilaus, PvPE:n n:o 20/I/13/9.1.1941, T 17651/10, KA.

314 Puolustusvoimien Pääesikunnan Koulutusosaston sotilaskirjallisuuden varastoluettelo, PM:n n:o 1033/Koul.2/sal./12.6.1941, T 17651/6, KA. Asiakirjassa Sissiopas on luokiteltu kohtaan ”II Salainen kirjallisuus”.

Häkkisen esityksessä otetaan kantaa myös sissikoulutuksen vastuisiin. Sen mukaan sissikoulutuksen ensisijainen täytäntöönpano oli niillä jalkaväkijoukko-osastoilla ja kevyillä joukoilla, jotka rauhan aikana sijaitsivat valtakunnan itärajan läheisyydessä. Sotilasläänien vastuu oli huolehtia perustamistehtäviensä mukaisesti, että sisseiksi sopivia suojeluskuntalaisia ja varusmiehiä sijoitetaan näihin joukkoihin riittävästi palvelukseen astuvista alokaista. Häkkisen suunnitelma perustui siihen, että joukko-osastot järjestäisivät peruskoulutuksen jälkeen sisseiksi sopiville sotamiehille sissikurssin. Sissikurssi jakaantuisi kahteen jaksoon eli sissiperuskurssiin sekä vuodenajan mukaisesti taitoja täydentävään jatko- ja kertauskurssiin. Ehdotuksen mukaan sissiperuskurssin pituus oli määritelty viisivuokkoiseksi, sisältäen 225 koulutustuntia ja jatkokurssin pituus kaksi viikkoa käsittäen 90 koulutustuntia. Häkkisen mukaan oli välttämätöntä, että sissikoulutusta annettiin jokaiselle sissiuupseerille, -aliupseerille ja -miehelle sekä talvella että kesällä. Sissikoulutuksen saaneiden upseerien, aliupseerien ja miehistön sotilaspasseihin merkittiin erikoiskoulutuksen osalta ”sissi”. Tämän merkinnän perusteella asianomainen suojeluskuntapiiri sijoittaisi heidät liikekannallepanossa perustettaviin sissimuodostelmiin.³¹⁵

Talvisota oli antanut todellisuuspohjaa ja osoittanut sissitoimintaan tarvittavien joukkojen lukumäärän ja tarpeellisuuden osana kenttäarmeijaa. Vaikka sissitoiminnan periaatteisiin tehtiin useita kehitysehdotuksia, ei toiminnan perusteisiin ehditty lyhyen ajanjakson aikana juurikaan mainittavia muutoksia toteuttaa. Tärkeimmät saavutukset heti talvisodan jälkeen olivat sissikurssien opetussuunnitelmien laatiminen, sissitoimintaohjeistuksen tarkentaminen sekä sissiohjesäännön kokoamista koskeva ehdotus. Kokemusten kerääminen oli kuitenkin osa tärkeää kehitystyötä, jota sitten jatkettiin ja jonka tuloksia hyödynnettiin jatkosodan aikana.

Talvisodasta saatujen kokemusten perusteella kaukotiedustelukoulutusta ja varsinaista kaukotiedustelua Neuvostoliiton alueelle lisättiin jo keväällä 1941. Etenkin Karjalan kannakselta kerättiin tietoja vihollisen ryhmytyksestä ja joukkojen liikkeistä mahdollisen uuden sodan syttymisen varalta. Karjalan kannaksen salainen tiedustelu ja kaukopartiotoiminta olivat tuolloin ensisijaisesti Viipurin alatoimiston eli Osasto Vehniäisen vastuulla. Pyrkimys oli pitää jatkuvasti sissitoimintaan kykeneviä partioita liikkeellä. Toiminta oli kuitenkin sallittava, joten luovutetuilta alueilta kotoisin olevat ja värätyt salaisen tiedustelun partiomiehet liikkuivat välirauhan aikana Neuvostoliiton alueella siviilivaatteissa.

315 Majuri S. Häkkisen yhteenveto koskien sissitoimintaa 29.1.1941, liite 1, PvPE:n koulutusosaston sal. kirjeistöä 1941, T 17651/6, KA.

3.2. Jatkosodan sissitoimintaa ja kaukopartiointia

Talvisodan kokemukset ja välirauhan aikana tehdyt joukkojen uudelleenjärjestelyt muodostivat perustan jatkosodan aikaiselle sissitoiminnalle. Sissitoiminta ja sen käyttöperiaatteet olivat vakiinnuttaneet asemaansa suomalaisessa sotataidossa viimeistään välirauhan aikana, jolloin kevään 1940 kuluessa talvisodan viidestä sissipataljoonasta muodostettiin puolustusvoimien rauhanaikaiseen kokoonpanoon kolme sissipataljoonaa. Sissipataljoonat alistettiin Laatokan pohjoispuolella toimineille IV ja V Armeijakunnalle sekä 11. Divisioonalle.³¹⁶ Myös sodanajan suunnitelmissa oli tarkoitus perustaa kolme sissipataljoonaa Laatokan pohjoispuolella toimivien armeijakuntien johtoon. Divisioonien sissitoiminta jäi kuitenkin edelleen erikseen tehtäviin perustettavien sissiosastojen vastuulle. Talvisodasta saatujen kokemusten ja kertaalleen tehtyjen virheiden perusteella myös sissitoimintaan liittyvät operaatiosuunnitelmat olivat enemmän ennakoivia. Etenkin suojajoukkoprikaatien ja Laatokan pohjoispuolelle sijoitettujen armeijakuntien sodanajan suunnitelmissa sissitoiminta ja sen käyttömahdollisuudet otettiin huomioon entistä painokkaammin.³¹⁷

Liikekannallepanossa kesällä 1941 perustettiin ja pyrittiin täydentämään rauhanaikaiset Sissipataljoonat 1, 2 ja 3 suunniteltuja sodanajan kokoonpanoja vastaaviksi. Kunkin sissipataljoonan vahvuus oli noin 450 miestä jakaantuen kolmeen sissikomppaniaan ja edelleen kolmeen sissijoukkueeseen. Koska sissipataljoonat oli tarkoitettu käytettäväksi ensisijaisesti liikkuvaan sissitoimintaan, pataljoonien kokoonpanoista puuttuivat tarkoituksenmukaisesti raskaammat jalkaväen aseet sekä suuremmat huolto-osat. Sissitoiminnan edellyttämä erikoisosaaminen puuttui vajaan koulutuksen vuoksi käytännössä jokaiselta sissipataljoonalta. Myös henkilöstöaines oli hyvin sekalaista niin iältään kuin kokemukseltaan. Ainoastaan Sissipataljoona 3:n miehistö oli tottunut toimimaan erämaaoiloissa. Välirauhan aikana uutta sotaa varten laaditut suunnitelmat liittyivät sissitoiminnan osalta pääsääntöisesti puolustusotatoimiin. Kenttäarmeijan saama käsky hyökätä muutti esimerkiksi sissipataljoonien puolustukseen suunnitellun käytön Laatokan pohjoispuolella käytännössä kokonaan. Näiden tekijöiden vuoksi kolmea sissipataljoonaa käytettiin jatkosodan hyökkäysvaiheessa pitkälti tavallisten jalkaväkipataljoonien mukaisesti rajoitetuin tavoittein tapahtuviin hyökkäyksiin.³¹⁸

316 Sissipataljoona 1 (Viinijärvi) ja Sissipataljoona 2 (Kemi–Kajaani) IV AK:n alaisuuteen sekä Sissipataljoona 3 (Rovaniemi) V AK:n alaisuuteen. Katso MaavE:n n:o 1766/V/23/sal./6.6.1940, T 2868/1, KA. Talvisodan historia 4, Porvoo 1991, s. 386.

317 Tynkkynen (1996), s. 235.

318 Sissitoiminnasta, kapteeni U. K. Korhosen muistio 18.11.1946, Eino Penttilän yksityiskokoelma Pk 2109/3, KA. Tynkkynen (1996), s. 235. Katso myös Penttilä, Eino Valfrid, nimikirjanote n:o 33097, KA.

■ Sissipataljoona 3:n taistelijat lähdössä koiravaljakon kanssa partiomatkalle Jelettijärvellä 21.12.1941.

Kesäkuussa 1941 toimeenpantu liikekannallepano osoitti, että välirauhan aika oli ollut liian lyhyt kaikkien sissitoimintaan liittyvien suunnitelmien toteuttamiseksi. Vaikka kesällä 1941 kenttäarmeijaan perustettiin suunnitelmien mukaan kolme sissipataljoonaa, puuttui lähes kaikista muista yhtymistä erikseen muodostettavaksi suunniteltu sissiosasto. Tämä viittaisi siihen, että sissitoiminnan vastuu jätettiin rykmenttien jääkärijoukoille, divisioonien kevyille osastoille ja rajavartiolaitoksen yksiköille. Siksi Päämaja antoi jo sodan alkuvaiheena käskyn yhtymille muodostaa joukoistaan sissiosastoja.³¹⁹ Useisiin yhtymiin perustettiin Päämajan määräysten mukaan niin sanottuja ”kaukotoimintaosastoja” tai ”sissiosastoja”. Näin tapahtui esimerkiksi 14. Divisioonassa, jossa muodostetut kolme noin 50 miehen vahvuista sissiosastoa alistettiin hallinnollisesti divisioonan alaisille rykmenteille ja pataljoonille. Osastojen komentosuhde jäi alistuksen jälkeen kuitenkin divisioonan esikunnan operatiiviselle osastolle. Tätä ratkaisua pidettiin epäonnistuneena, sillä pataljoonat käyttivät sissiosastoja hyökkäysvaiheessa itsenäisesti ilman divisioonan esikunnan lupaa. Silloin kun divisioonalla olisi ollut tarve lähettää sissiosastoja erityisiin sissitoimintatehtäviin vihollisen selustaan, osastot olivat jo rasittuneita tai kärsineet sellaisia tappioita, ettei suunnitelmallis-

319 Sama.

■ Vaikka kesällä 1941 kenttäarmeijaan perustettiin suunnitelmien mukaan kolme sissipataljoonaa, puuttui lähes kaikista muista yhtymistä erikseen muodostettavaksi suunniteltu sissiosasto. Tämä viittaisi siihen, että sissitoiminnan vastuu jätettiin rykmenttien jääkärijoukoille, divisioonien kevyille osastoille ja rajavartiolaitoksen yksiköille. Kuvassa luutnantti Eino Penttilä, kaukopartion johtaja ja Mannerheim-ristin ritari Rukajärvellä 8.9.1942

SA-KUVA

ta ylemmän johtoportaan käskemää sissitoimintaa voitu toteuttaa. Myös sissiosastojen erikoiskoulutuksessa havaittiin olleen paljon puutteita, joukolle tarkoitettua erikoismateriaalista puhumattakaan.³²⁰

Syksyllä 1941 ehdittiin perustetuille sissiosastoille järjestää muutamia kaksiviikkoisia sissiperuskursseja, joiden opetussuunnitelmat perustuivat majuri Sulo Häkkisen tammikuussa 1941 puolustusvoimain Pääesikunnalle jättämään ohjeistukseen. Sissikurssit jakaantuivat Häkkisen esityksen mukaan viisivuikkoihin peruskursseihin ja kaksiviikkoihin kertauskursseihin. Jatkosodan hyökkäysvaiheessa sissikoulutuksen painopiste luotiin lähinnä kertavaan sissikoulutukseen, sillä joukkojen irrottaminen taistelusta yli kuukaudeksi koulutukseen olisi ollut käytännössä mahdotonta.³²¹ Opetussuunnitelmien mukainen aika oli hyvistä suunnitelmista huolimatta koulutuksen laatuun nähden ilmeisesti liian lyhyt. Siksi kurssien opetuksessa keskityttiin lähinnä hävitystöihin ja hyökkäysvaiheessa toteutettavien marssien aikaiseen sissitoimintaan. Talvisodan kokemuksia sissitoiminnasta ei kuitenkaan voitu sissikursseilla täysimittaisesti hyödyntää, sillä muistioita sotakokemuksista pidettiin edelleen

320 Kokemuksia sotiemme aikaisesta sissitoiminnasta, kapteeni Eino Penttilän muistio 30.1.1947, Eino Penttilän yksityiskokoelma Pk 2109/3, KA.

321 Majuri S. Häkkisen yhteenveto koskien sissitoimintaa 29.1.1941, PvPE:n koulutusosaston sal. kirjeistöä 1941, T 17651/6, KA.

salaisina tietoina. Kurssien kouluttajistakin vain osa oli palvellut talvisodan aikaisissa sissipataljoonissa tai yhtymien sissiosastoissa. Nämä syyt vaikuttivat osaltaan siihen, että jatkosodan alun hyökkäysvaiheen sissitoiminta ei tuottanut suunnitelmien mukaisia tai odotettuja tuloksia.³²²

Jatkosodan hyökkäysvaiheen nopea eteneminen ja menestys saksalaisten rinnalla sekä paikallinen ylivoima eivät olleet sissitoiminnalle otollisia, sillä sissitoimintaa pidettiin suomalaisessa sotataidossa ensisijaisesti mahdollisuutena tasoittaa voimasuhteita. Syksyllä 1941 voimasuhteiden tasoittamiseen ei juuri ollut tarvetta. Käskyt sissitoiminnan tehostamisesta ja perustettujen sissiosastojen aktiivisemmasta käytöstä jäivät jatkosodan hyökkäysvaiheessa siksi käytännössä toteuttamatta. Yksittäisiä tapauksia sissitoiminnan tuloksellisuudesta kirjattiin, mutta talvisotaan verrattuna ne jäivät vaatimattomiksi. On myös muistettava, että välirauhan aikana tehdyt suunnitelmat sissitoiminnan hyödyntämisestä perustuivat puolustustaisteluun. Koska jatkosodan alkuvaihe oli laajamittainen hyökkäyssotatoimi, sissitoiminnan teoriat ja sotataidollinen tarkoituksenmukaisuus jäivät käytännössä toteutumatta.

Kaukopartiointi ja muut tiedustelulajit edellyttivät sissitoimintakoulutusta

Käsitteinä kaukopartiointi, kaukotiedustelu, partiotiedustelu, taistelutiedustelu ja väkivaltainen tiedustelu olivat sotien aikana hyvin lähellä toisiaan. Vaikka käsitteet olivat osin toisiinsa nähden ristikkäisiä, niitä yhdisti kuuluminen tiedustelutoiminnan laajaan kenttään. Edellä mainitut käsitteet määriteltiin vuoden 1927 *Kenttäohjesäännössä*, vuoden 1932 *Jalkaväen ohjesäännössä* ja vuoden 1927 *Taktiikan perusteet* -kirjassa. Vuoden 1927 *Kenttäohjesäännön* mukaan väkivaltainen tiedustelu tarkoittaa rajoitettua hyökkäystä, jolla vihollinen pakotetaan näyttämään voimansa tai paljastamaan aikeensa. Tavoitteiden ja tiedustelukohteiden etäisyyden mukaan voitiin toimintatapaa kutsua myös kauko-, lähi- tai taistelutiedusteluksi. *Kenttäohjesäännön* mukaan ”selvää rajaa näiden välille ei kuitenkaan voi vetää”³²³

322 Sissitoiminnasta, kapteeni U. K. Korhosen muistio 18.11.1946, Eino Penttilän yksityiskokoelma Pk 2109/3, KA. Katso myös Roiha, Risto: Sissi- ja kaukopartiotoiminta Suomen sodassa 1941–1944, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1973, s. 39–44, SKK 1/1118, KA.

323 Taistelutiedustelu on ”taistelun alettua luonnettaan muuttanutta lähitiedustelua”. Tehtävänä on hankkia selvyyttä vihollisen toimenpiteistä taistelun aikana. Tiedustelu tapahtuu edelleenkin rintaman läheisyydessä. Kaukoja lähitiedustelun yhtymäkohdat liittyvät ”pieniin olosuhteisiin”, käytännössä tilanteisiin, joissa joukkojen välimatkat lyhenevät. Kaukotiedustelu on syvälle vihollisen alueelle ulotettua tiedustelua. Kaukotiedustelun, lähitiedustelun ja taistelutiedustelun välinen ero liittyy nimenomaan tiedustelukohteiden etäisyyteen. *Kenttäohjesääntö I (K.O.)*, Helsinki 1927, s. 60–62 ja 217. *Jalkaväen taisteluohjesääntö II₂ (J.O. II₂)*, Helsinki 1932, s. 397. Olkkonen (1928), s. 62–65..

SA-KUVA

■ Kornetti Hämäläisen kaukopartio lähdössä partiomatkalle lentokuljetuksella Tiiksjärveltä syyskuussa 1941.

Kaukotiedustelu palvelee ylempien johdon tarkoituksia. Kaukotiedustelulla selvitetään vihollisen suunnitelmat, toimenpiteet, voimien keskittäminen ja joukkojensiirrot. Kaukotiedustelu ulottui maitse pidemmälle kuin yhden päivämarssin päähän omista joukoista vihollisen selustaan. Lähtitiedustelulla selvitetään vihollisen yksityiskohtaisempi toiminta ja aselajijoukot lähempänä omaa ryhmitystä. Taistelun alkaessa lähtitiedustelu muuttuu taistelutiedusteluksi, jonka tehtävänä on selvittää taistelukosketuksen avulla vihollisen toiminta ja yllätykselliset liikkeet etenkin sivustoilla. Vuoden 1927 *Kenttäohjesäännön* mukaan jalkaväen tiedustelu on ensisijaisesti lähi- ja taistelutiedustelua. Taistelutiedustelu voidaan ulottaa tarpeen mukaan myös vihollisen selustaan, jolloin kyseeseen saattaa tulla vangin, asiapapereiden tai muiden tietolähteiden kaappaaminen viholliselta. Maatiedusteluun käytetään jalkaväen partioita tai tiedusteluosastoja.³²⁴

Kaukopartiointi ja viholliselustan partiotiedustelu ovat sotien 1939–1944 tarkimmin sallittuja toimintamuotoja. Kaukopartiointi oli Päämajasta johdettua tai sen käskemänä tapah-

324 *Kenttäohjesääntö I (K.O.)*, Helsinki 1927, s. 81–82..

■ Kaukopartiointi edellytti sissitaitoja. Kapteeni Volanen kouluttaa kaukopartiomiehille pioneerilaukun ja räjähteiden käyttöä Karhumäessä helmikuussa 1942.

SA-KUVA

tunutta partiotoimintaa syvällä vihollisen selustassa, jota tuettiin tarvittaessa lentokuljetuksilla ja ilmateitse pudotetulla materiaalihuollolla. Toimintaan osallistuivat myös divisioonien ja muiden yhtymien muodostamat partio-osastot. Vihollisen selustassa toimivien kaukopartioiden pääasiallisena tehtävänä oli tiedustelu, mutta etenkin jatkosodan aikana partiotoimintaan liittyivät myös tuhoamis- ja häirintätehtävät.³²⁵ Tästä näkökulmasta toiminta muistutti lähinnä taistelutiedustelua³²⁶. Tämä tarkoitti muun muassa viholliselle tärkeiden kohteiden kuten huoltokeskusten, johtamispaikkojen sekä välttämättömien yhteyksien, kuten huoltoteiden ja viestiyhteyksien tuhoamista. Taistelutiedusteluun liittyivät sissitoiminnan menetelmistä etenkin miinoittaminen ja ansoittaminen. Sotienjälkeisessä kirjoittelussa kaukopartiotoiminta on usein rinnastettu myös sissitoimintaan. Vaikka molemmissa on yhtymäkohtia toisiinsa nähden, ne ovat käsitteinä ja taktiikaltaan tavallaan kaksi eri asiaa.

325 Saressalo, Lassi: Päämajan kaukopartiot jatkosodassa, Juva 1987, s. 11–15.

326 Taistelutiedustelu on käsitteenä noussut nykyaikana uudelleen esille viittauksena sissitoimintaan. Muun muassa Vesa Tynkkynen on maininnut, että hän käyttäisi modernista sissitoiminnasta mieluummin taistelutiedustelun nimitystä, joka olisi kansainvälistä termistöä ajatellen kuvaavampi ilmaus. Huomattavaa on kuitenkin käsitteen esiintyminen sissitoimintaan viittaavana jo talvisotaa edeltävässä ohjesääntökirjallisuudessa sekä sodanjälkeisissä sotatietoäskäntelevissä kirjoituksissa. Vertaa muun muassa Grün, K. V.: *Kenttäpalveluksen opas* kuvin ja sanoin I, Helsinki 1931, s. 37. *Kenttäohjesääntö I (K.O.)*, Helsinki 1929, s. 60–62. Foertsch, Hermann: *Nykyaikainen ja tuleva sotatieto (suomennos)*, Porvoo 1939, s. 171–172. StietNK 1/16, *Talvisodan taistelu Pielisjärvellä*, kirjoittanut maj Raimo Heiskanen, s. 106. Katso myös Sovijärvi, E.-V.: *Johtopäätökset sissitoiminnasta viime sotien kokemuksen mukaan*, diarioimatton muistio, Pohjois-Karjalan Rajavartiosto, kerätausharjoitukset /1962, kopio tutkijan hallussa.

■ Sissikoulutuksen saaneilla yhdyspartiolla tarkastettiin muun muassa vesiteitä kenttävartioiden välillä. Kolmen hengen yhdyspartio tehtävässään Pääjärven suunnalla syyskuussa 1942.

Välirauhan aikana aloitettu kaukotiedustelukoulutus, jonka painopisteet olivat sissi- ja kaukopartiotoiminnassa, tuotti jatkosodan alkuun mennessä noin 150–160 kaukopartiomiestä. Näiden varaan muodostettiin jo kesällä 1940 Päämajan jaosto 2:n eli tiedustelujaoston alaiseen tiedusteluosaston tiedustelutoimistoon neljä kaukopartiointikykyistä osastoa. Vasta vuonna 1943 perustettu Erillinen Pataljoona 4 eli Päämajan neliosastoinen kaukopartiojoukko vakiinnutti kokoonpanon. Jatkokoulutuksen perustana oli ennen kaikkea sodasta saadut opit ja kokemukset, mutta erillisiä sissikurssejakin järjestettiin. Savukoskelle perustettiin syksyllä 1941 koulutuskeskus, jonka päämääränä oli järjestää sissitoiminta- ja kaukopartiokursseja päällystölle ja miehistölle. Taktiikan opetusta sovellettiin niin kaukopartiointiin kuin sissitoimintaan ja -torjuntaan.³²⁷

327 Sovijärvi, E.-V.: Johtopäätökset sissitoiminnasta viime sotien kokemuksen mukaan, diarioimaton muistio, Pohjois-Karjalan Rajavartiosto, kertausharjoitukset /1962, kopio tutkijan hallussa, s. 6.

Asemasodan aikana vuosina 1942 ja 1943 järjestettiin myös kurssimuotoista sissikoulutusta. Ainakin Maaselän Ryhmän ja Äänisen Rannikkoprikaatin joukoille järjestettiin kevään 1942 kuluessa kaksi sissikurssia, joiden sisältö ja opetus perustuivat majuri Sulo Häkkisen vuonna 1941 laatimaan muistioon. Kurssit olivat tarkoitettu ensisijaisesti yhtymien muodostamien sissiosastojen henkilöstölle, mutta niille osallistui myös kaukopartiomuodostelmiin sijoitettua henkilöstöä.³²⁸ Kurssien opetusohjelmat muodostuivat luennoista ja maastoharjoituksista. Kurssien viikkopalvelusohjelmien mukaisia luentoaiheita olivat muun muassa saatujen sissitoimintakokemusten tarkastelu, sissijoukkojen kokoonpano ja erikoisvarusteet, tiedustelu vihollisen selustassa ja -tietojen välittäminen, tuhoamis- ja hävitystoiminta, yhteistoiminta lentojoukkojen kanssa sekä huollon ja lääkintähuollon teoreettiset perusteet. Luennoilla käsiteltiin myös ajantasaisia tietoja puna-armeijan organisaatiokehityksestä, aseistuksesta, taktiikasta ja ryhmytyksestä. Harjoituksissa keskityttiin ammuntoihin, kartanlukuun, suunnistamiseen, väijytysten ja ansojen tekemiseen sekä sissitoiminnan eri taistelumuotoihin käytännössä.³²⁹

Jatkosodan kuluessa partiotiedustelu organisoitiin ja vakinaistettiin perustamalla 1.7.1943 Päämajan alaisuuteen kaukopartiointiin erikoistunut joukko-osasto Erillinen Pataljoona 4 (Er.P 4). Pataljoona muodostui esikunnasta ja tukiosista sekä neljästä komppaniasta, joilla jokaisella oli oma toiminta-alueensa eri rintamansuunnilla. Näin vihollisen selustaan suunnattu tiedustelutoiminta sai järjestelmällisempiä ja suunnitelmallisempia muotoja.³³⁰

Kaukopartioiden ja -osastojen toiminta-alueet olivat laajoja ja toimintaetäisyydet saattoivat pisimmillään ulottua jopa 500 kilometrin päähän rintamalinjoista. Toiminta syväällä vihollisen selustassa edellytti partioiden omavaraista huoltoa, toimivia viestiyhteyksiä ja liikuntakykyä. Toiminta vaati miehiltä myös hyviä hermoja ja kylmäverisyyttä, sillä riskit paljastumiselle olivat suuret. Riskeistä huolimatta kaukopartiointilla oli suuri merkitys tiedustelutietojen keräämiseen Päämajalle ja rintamassa oleville joukoille. Vihollisen liike-

”Sotienjälkeisessä kirjoittelussa kaukopartiotoiminta on usein rinnastettu myös sissitoimintaan. Vaikka molemmissa on yhtymäkohtia toisiinsa nähden, ne ovat käsitteinä ja taktiikaltaan tavaltaan kaksi eri asiaa.”

328 Ensimmäinen sissikurssi järjestettiin Maaselän Ryhmän Esikunnassa 11.–24.2.1942 ja toinen 22.5.–6.6.1942. Volanen, Väinö Ilmari, nimikirjanote n:o 21770, KA. Katso myös luentomonisteet sissikursseilta keväältä 1942, Väinö Volasen yksityiskokoelma Pk 1401/2, KA. Majuri S. Häkkisen yhteenvedo koskien sissitoimintaa 29.1.1941, PvPE:n koulutusosaston sal. kirjeistöä 1941, T 17651/6, KA, liite 3.

329 Luentomonisteet sissikursseilta keväältä 1942, katso esim. sissijohtajakurssin päiväpalvelusohjelma 26.5.–1.6.42, Väinö Volasen yksityiskokoelma Pk 1401/2, KA.

330 Saressalo (1987), s. 16–19.

suuntien, ryhmitysten ja valmisteluiden tiedustelu vaikutti suoranaisesti useiden rintamajoukkojen päätöksiin ja taistelusuunnitelmien muutoksiin. Tiedusteluun yhdistetyn tuhoamistoiminnan on arveltu sitoneen myös huomattavan määrän vihollisen voimia selustan varmistustehtäviin, sillä hävitys- ja häirintätehtävät aiheuttivat vihollisen selustassa tavoittelua epäjärjestystä.³³¹

Jatkosodan alun partiotiedustelua ja kaukopartiointia

Jatkosodan alettua ja suomalaisten joukkojen hyökätessä partiotiedusteluun ja kaukopartiointiin lisättiin myös vihollisen selustassa tapahtuvaa sissitoimintaa sekä häirintä- ja tuhoamistehtäviä. Esimerkkinä tämänkaltaisesta partiotoiminnasta oli muun muassa heinä–elokuussa 1941 Karjalan kannaksella toiminut Osasto Vehniäisen partio 16/1941. Tämä kaukopartio muodostettiin kuudesta sissitoimintaan koulutetusta aliupseerista tehtävänään tilanteenmukaiset tiedustelu- ja hävitystyöt Itä-Kannaksella. Matkalle lähtiessään partio kykeni ottamaan mukaansa ainoastaan muonan sekä henkilökohtaisen aseistuksen ja patruunat. Tehtävän vaatimat räjähdysaineet ja sabotaasivälineet toimitettiin partiolle lentotäydennyksenä.³³²

Yksityiskohtiin sen tarkemmin menemättä on partiokertomus jännittävää luettavaa. Matkalla sattui ja tapahtui. Sissitoimintakoulutuksen ja oppien mukaan esimerkiksi Vuoksen vuolas virta ylitettiin kahdella ruuhella käyttäen laudanpätkiä airoina. Vihollisen kanssa jouduttiin tulikosketukseen kaksi kertaa. Hävitystehtävät täytettiin asettamalla Raudun tienoille kuusi ratapanosta, joiden tuloksena suistettiin yksi veturi ja pidettiin vihollisen käyttämä rataosuus poikki 48 tuntia. Myös vihollisen kuorma-autokolonnaa häirittiin tulella. Partio oli matkassa yhtämittaisesti 19 vuorokautta ja kulki jalan peräti 343 kilometriä. Pisimmillään etäisyys omista joukoista oli jopa 110 kilometriä vihollisen selustassa.³³³

Yksityiskohtana yhteydenpitotavoista mainittakoon kaukopartiolle radioilla salakielisinä annetut käskyt ja ohjeet. Salattuja viestitystapoja ja peitekielisiä sanomia pidettiin hankalina etenkin taistelutilanteissa, sillä partioiden viesti- ja ”kynelmiehillä” meni toisinaan paljon aikaa sanomien purkamiseen. Siksi toimintaohjeita lähetettiin myös Suomen Yleisradion taajuuksilla. Esimerkiksi ilmoittaessaan omille joukoille paluustaan 9.8. partiolle lähetettiin Yleisradion muiden ohjelmien lomassa tiettyyn kellonaikaan viattomalta kuulostanut salakielinen paluuhje: ”*Alikersantti Sepu Toimela, Kirvun Matikkalasta. Ota yhteys kotivä-*

331 Sama, s. 302–303.

332 Partiokohtaisia tietoja U2/V:n ja 1/Er.P 4:n kaukopartiointista, partio n:o 16/1941, s. 1. Kapt. evp. K. Rastaan partiokertomuksia 1941–1944, Rajamuseo.

333 Sama, s. 1–2.

Vänrikki Hämäläisen johtama kaukopartio huoltamassa ja lepäämässä 14 Div:n saunassa Ontrosenvaarasaa elokuussa 1941.

keesi. Veljesi.” Selväkielisenä ohjeena tämä tarkoitti partiolle, että palatkaa Kirvun Matikkalan kautta omien pariin. Joka tapauksessa partio sai paljon tärkeitä tiedustelutietoja muun muassa vihollisen joukoista, maantieliikenteestä, siviiliasutuksesta, tiestön kunnosta ja rautateiden käytöstä.³³⁴ Näillä tiedoilla oli varmuudella merkitystä hyökkäävien suomalaisyhtymien käyttöön ja suuntaamiseen Karjalan kannaksella. Partio ei kärsinyt matkan aikana lainkaan omia tappioita, joten siinäkin suhteessa kaukopartio täytti tiedustelu- ja sissitoimintatehtävänsä erinomaisesti.

Kaukopartioiden tehtävissä ja toimintaohjeissa korostettiin sissitoiminnan merkitystä, vaikka tehtävänä oli ensisijaisesti tiedustelutietojen hankkiminen. Tällä perusteella voidaan todeta, että sissitoiminta miellettiin sotataidon näkökulmasta kiinteästi tiedusteluun. Kaukotiedustelua tehostettiin sissitoiminnan menetelmillä, joilla pyrittiin aiheuttamaan viholliselle turvattomuuden tunnetta sen omassa selustassa. Sissitoiminnasta muodostui siten osa psykologista sodankäyntiä, jolla saattoi varovaistenkin arvioiden mukaan olla paikoin suurta moraalista vaikutusta vihollisen joukoille. Niin sanottu sissipelkohan oli esillä Karl Adardin ja muiden teoreetikoiden pohdinnoissa jo 1920-luvulla.

334 Sama, s. 3–4.

■ Läpi sankkojen metsien, yli soitten ja rämeitten käy kaukopartion tie Vianan korpisaloilla syksyllä 1942.

Kaukopartioiden tehtävät ja tiedustelumatkat vihollisen selustaan salattiin visusti. Silti rajattuja tietoja partioiden liikkeistä oli annettava tiedoksi rintamassa oleville yhtymille ja yksiköille. Kaukopartioiden välitön tukeutuminen lähtiessä ja palatessa tapahtui pääsääntöisesti aina rintamavastuussa olevaan joukkoon. Aina kaikki ei sujunut suunnitelmien mukaan. Etenkin kaukopartioiden paluu omien linjojen läpi hankaloitui, mikäli vastaanottavalla joukolla ei ollut tarvittavaa tietoa kaukopartion liikkeistä ja arvioidusta palaamisajankohdasta. Osasto Vehniäisen yksi partio sai lokakuussa 1941 kokea nämä vaikeudet paluussaan omien linjojen läpi. Väepeli J. Kuopan johtama partio 27/1941 lähti Aunuksen suunnalla tiedustelumatkalle 3.10.1941. Kaukopartion matka vihollisen selustaan oli tapahumarikas, jossa taistelukosketukseltaan ei välttytty. Vihollisesta saatiin jälleen kerran yksityiskohtaisia ja tärkeitä tiedustelutietoja. Useista tulikosketuksista huolimatta partio ei kärsinyt omia tappioita. Paluu suomalaisten etulinjassa olleeseen pataljoonaan 14.10.1941 ei kuitenkaan sujunut ongelmitta.³³⁵

335 Koskien partio K:n (27/1941) toimintaa, PM:n n:o 1958/II/3/2 Sal./18.10.1941, Kapt. evp. K. Rastaan partio kertomuksia 1941–1944, Rajamuseo.

Väepeli Kuopan Päämajan tiedusteluosastolle 18.10.1941 lähettämässä muistiossa hän kuvailee kyseisen kaukopartion paluuseen liittyviä tapahtumia värikkäin sanankääntein. ”Partion tavattua omia joukkoja 14.10. klo 24.00 se ohjattiin Nikitinskajan kylässä olevaan esikuntaan. Sinne saavuttiin 15.10. klo 2.30. Herätin esikuntarakennuksen etuhuoneessa nukkuneen vääpelin, ilmoitin olevani palaavan kaukopartion johtaja ja pyysin saada puhutella jotakin pataljoonan esikunnan upseeria. Väepeli oli tähän haluton ja mutisi: ’upseerit nukkuvat, tulkaa aamulla’. Pyysin saada soittaa rykmentin päivystävälle upseerille, ilmoitin että kaukopartio Kuoppa osastosta 9460 on palannut, ja että partion paluusta olisi viipymättä saatava ilmoitus Snellmanin divisioonan esikuntaan. Kun olin puhumassa asiasta rykmentin keskukseseen, hyppäsi samasta huoneesta seinäyksen takaa upseeri, tempaisi puhelintorven kädestäni ja kiivahti keskukseseen: ’mitä Te puhutte – mitään nimiä ei ilmoiteta, loppu’, ja sulki puhelimen. Sen jälkeen upseeri kääntyi puoleeni: ’mitä Te hoopoilette?’. Selvitin, että partion paluusta on viipymättä saatava ilmoitus Snellmanin divisioonan esikuntaan ja etten tiedä peitelukuja, vaan vain divisioonan komentajan nimen. Upseeri vastasi: ’jos olette oikeita miehiä, on peiteluku tiedettävä’. Vastasin, että vain kuljimme divisioonan läpi, ettemme tiedä muuta ja että on käsketty palatessa ottaa yhteys divisioonan esikuntaan, tsto II:een. Upseeri: ’älkää puhuko paskaa’. Vastasin: ’en tiedä, kumpiko puhuu paskaa, olen puhuvini asiaa’. Upseeri: ’älkää olko noin helvetin röyhkeä, suu kiinni’. Sen jälkeen upseeri meni seinustan taakse vuoteelleen, mutta nousi kohta ylös ja palasi, ilmoittaen neuvovansa yösijan ja kehoittaen tulemaan aamulla komentajan puheille. Kokonaisuudessaan läsnä olleelle partiolle, joka oli märissä vaatteissa ja jalat rikki, neuvottiin makuusija saunassa.”³³⁶

Tämä kertomus kuvastaa yhtäältä kaukopartioiden tehtävien salaista luonnetta, mutta toisaalta tarpeellisten tietojen puuttumista niiltä rintamajoukoilta jotka joutuivat taisteluiden keskellä ottamaan vastaan vihollisen selustasta palaavia tiedustelupartioita. Tied. I/V:n päällikkö, kapteeni Hannes Vehniäinen lähetti Päämajan tiedusteluosaston päällikölle tapahtuneen vuoksi oman ohjeistuksensa 18.10.1941, jossa hän pyysi tiedusteluosastoa ryhtymään toimenpiteisiin vastaavanlaisen tapahtuman välttämiseksi. ”Ilmoituksen johdosta alatoimisto pyytää Tiedusteluosaston toimenpidettä, että niille edessä oleville joukoille, joiden alueen kautta partiot joutuvat palaamaan, ilmoitettaisiin partio toiminnasta yleensä ja kehoitettaisiin niitä kaikin tavoin auttamaan partioita, erikoisesti niiden pyrkiessä saamiensa määräysten mukaisesti yhteyteen ylempien komentoportaiden kanssa.”³³⁷

336 Koskien partio Kuopan paluuta, PM:n n:o 1959/II/3/1 Sal./18.10.1941, Kapt. evp. K. Rastaan partio kertomuksia 1941–1944, Rajamuseo.

337 Koskien partio Kuopan paluuta, PM:n n:o 1960/II/3/1 Sal./18.10.1941, Kapt. evp. K. Rastaan partio kertomuksia 1941–1944, Rajamuseo.

Kokemuksia jatkosodan alun kaukopartioinnista, tiedustelusta ja sissitoiminnasta hyödynnettiin sittemmin vuosina 1942–1943 järjestetyillä sissikursseilla, joiden opetusaiheet perustuivat edellä kuvattujen partiokertomusten kaltaisiin esimerkkeihin. Erityinen painopiste opetuksessa suunnattiin vihollisen selustassa tapahtuvaan tuhoamis- ja sissitoimintaan sekä vanginsieppaukseen ja kuulustelutietojen hankkimiseen.³³⁸

Asemasodan sissitoimintaa ja vihollisen partisaanitoimintaa

Syksyn 1941 hyökkäysvaiheen jälkeen ryhdyttiin Päämajassa valmistelemaan puolustusvoimien siirtymistä suojajoukkokokoonpanoon. Suunnitellut muutokset koskivat myös sissimuodostelmia ja kenttäarmeijaan perustettuja sissipataljoonia. Helmikuun alussa 1942 Päämaja antoi käskyn hajottaa Sissipataljoonat 1 ja 2 sekä sijoittaa pataljoonista vapautuvat nuorimmat ikäluokat rajakomppanioihin. Vanhempien ikäluokkien henkilöstö oli tarkoitettu sijoittamaan myöhemmin kotiutettaviin yksiköihin. Päämajan joukkojen hajottamis- ja uudelleenjärjestelykäsky ei koskenut Sissipataljoona 3:a, sillä se kuului saksalaisten johdossa olevaan III Armeijakuntaan. Kun taistelut muuttuivat vuoden 1942 kuluessa asemasodaksi, lakkautettiin suomalaisten johdossa olleet sissipataljoonat Päämajan antaman käskyn mukaisesti.³³⁹

Sodan luonteen muuttuessa hiljalleen jäykistyneeksi asemasodaksi asetelma vaikutti merkittävästi myös sissitoiminnan käyttömahdollisuuksiin. Niin suomalaisten kuin venäläisten puolella puolustusta vahvistettiin linnoittamalla asemia sekä tiivistämällä etulinjan vartiointia. Vaikka vihollisen taaempaan selustaan lähetettiin säännöllisesti kaukopartioita, sissiosastojen toiminta vaikeutui rintaman lähisyvyydessä. Rintamassa toimivien yhtymien omien sissiosastojen oli entistä vaikeampi läpäistä vihollisasemia. Lisäksi suomalaisten kenttäarmeijan vähäisiä joukkoja jouduttiin sitomaan selustan puolustukseen, sillä venäläisten aktiivisempi ote ja toimenpiteet oman partisaanitoimintansa parantamiseksi olivat kehittyneet huomattavasti talvisodan ajoista. Vuoteen 1942 tultaessa venäläiset olivat omaksuneet suomalaisen sissitoiminnan perusteet sekä sissiosastojen käytön huoltoyhteyksien, sivustojen ja oman selustansa kohteisiin. Siksi suomalaisten oli kehitettävä sissitoimintaa sekä muutettava sen käyttöperiaatteita talvisodan aikaisista toimintamalleista.³⁴⁰

Venäläiset olivat yrittäneet organisoida oman partisaanitoimintansa uudelleen vuoden 1940 aikana, mutta todellisiin toimiin partisaaniliikkeen järjestämiseksi päästiin vasta kesäl-

338 Vertaa luentomonisteet sissikursseilta keväältä 1942, Väinö Volasen yksityiskokoelma Pk 1401/2, KA.

339 Tynkkynen (1996), s. 236. Katso myös Karjalainen, Mikko: Ajatuksista operaatioiksi – Suomen armeijan hyökkäysoperaatioiden suunnittelu jatkosodassa (diss.), 2009, s. 150.

340 Luentomonisteet sissikursseilta keväältä 1942, Väinö Volasen yksityiskokoelma Pk 1401/2, KA.

■ Mahdollisten vihollisdesanttien siirtymisreittejä oli seurattava tarkasti sekä ilmoitettava niistä heti omien puolelle. Pitkän korpivaeluksen aikana pysähdyttiin tiheästi lepäämään ja ruokailemaan.

lä 1941. Noin viikon kuluttua saksalaisten hyökkäyksen käynnistymisestä kesällä 1941 tapahtui merkittävä muutos partisaanitoiminnan käynnistämiseksi. Saksalaisten nopea eteneminen Neuvostoliiton länsirintamalla sai Stalinin ymmärtämään, että kaikkia käytettävissä olevia keinoja olisi hyödynnettävä. Partisaanisota rehabilitoitiin kansankomissaarien neuvostossa kesäkuun lopulla 1941 antaman käskyn sekä Stalinin heinäkuun alussa radiopuheessaan antaman julistuksen myötä. Keskeisenä viestinä oli vaatimus kaikkien resurssien mobilisoimisesta taisteluun fasisteja vastaan. Totaalisen vastarinnan tehostamiseksi määrättiin partisaaniosastojen perustaminen.³⁴¹

Neuvostoliiton sotilasjohdon antaman käskyn mukaan partisaaniosastoja ryhdyttiin perustamaan Suomen-rintamalle. Osastojen perustaminen ja partisaanitoiminnan organisointi aloitettiin heinäkuun alussa 1941, kun suomalaisten hyökkäys oli vasta aluillaan. Valmiin organisaation ja kaaderien puuttuessa se oli aloitettava käytännössä alusta. Perustamisohjeista vastasi aluksi kolmikantainen toimeenpanoelin, joka koostui Karjalan tasavallan puolueen keskuskomitean (KK) sekä tasavallan kansankomissaarien neuvoston (SNK) ja sisäasiainkansankomissariaatin (NKVD) edustajista. Elokuussa 1941 perustettiin pysyväisluontoinen partisaanitoimintaa järjestävä esikunta, jonka johtoon asetettiin Karjalan tasa-

341 Roiha (1973), s. 69–87, SKK 1/1118, KA. Seppälä (1971), s. 168–201. Katso myös Turjanmaa (2013), s. 37–40.

vallan SNK:n, NKVD:n ja sotilasjohdon edustajat. Yhteys partisaaniosastoihin järjestettiin NVKD:n piiriosastojen kautta. Esikunta perusti myös erityisen partisaanikoulun, jonka tehtävänä oli kouluttaa partisaaniosastojen päällystä ja miehistöä. Lokakuussa 1941 esikunta kuitenkin hajotettiin ja partisaanitoiminnan organisointi annettiin suoraan aiemmin elokuussa perustetun Karjalan tasavallan NKVD:n 4. osaston hoidettavaksi. Tälle toiminnan tavoitteet puolestaan käski puna-armeija. Osastolle oli annettu tehtäväksi perustaa hävityspataljoonia, partisaaniosastoja sekä sabotaasiryhmiä ja järjestää tiedustelu niiden toiminta-alueella. Hävityspataljoonat olivat elimellisesti NKVD:n alaisuuteen kuuluvia eräänlaisia selustapuolustusjoukkoja.³⁴²

Neuvostoliiton kansankomissaarien neuvoston ja kommunistisen puolueen keskuskomitean 29.6.1941 antamissa toimintaohjeissa sanottiin muun muassa seuraavaa: ”*Vihollisen valtaamille alueille perustetaan partisaaniosastoja ja tuhojaryhmiä taistelemaan vihollisen armeijan yksiköitä vastaan, levittämään partisaanisodan kaikkialle, räjäyttämään siltoja ja teitä, katkomaan puhelin- ja lennätinyhteyksiä ja polttamaan varastoja. Vallatulla alueella on viholliselle ja kaikille sen apureille luotava sietämättömät olot. Heitä on ajettava takaa ja tuhottava joka askeleella ja tehtävä tyhjäksi heidän toimenpiteensä.*”³⁴³

Ohjeista voidaan päätellä, että partisaaneille annettiin varsin perinteiset ohjeet sissitoiminnasta, mutta organisoitumisesta tai yhteistyöstä armeijan kanssa ei mainita mitään. Partisaanitoiminnasta jatkosodan alkuvaiheessa annetut ohjeet olivat muutenkin varsin ylimalkaisia. Karjalais-suomalaisen SNT:n miehityksellä alueella toimintaa ei ollut mahdollista organisoida ohjeiden mukaisesti maanalaisen verkoston pohjalta, koska väestö oli suurelta osin joko evakuoitu tai suomalaisten valvonnan alaisena. Toisin kuin saksalaisten miehittämällä alueilla ei siviiliväestöön tukeutuvaa partisaanisotaa ollut mahdollista käynnistää.³⁴⁴ Tämä tarkoitti käytännössä sitä, että Karjalan partisaanien tapauksessa tuli kysymykseen se partisaanisodan muoto eli partisaanitoiminta, jossa suoritetaan lyhytkestoisia tehtäviä omaan selustaan tukeutuen. Partisaanien toiminta yhtenäistettiin eri alueilla ja partisaaniliikkeelle annettiin tarkat suuntaviivat kuitenkin vasta elokuussa 1942 Moskovassa pidetyssä konferenssissa.³⁴⁵

Sodan jälkeen tehtyjä venäläisiä tutkimuksia tai tulkintoja jatkosodan aikaisesta partisaani- ja sissitoiminnasta Suomen-rintamalla on tarkasteltava erittäin kriittisesti, sillä ne antavat hyvin yksipuolisen kuvan toiminnan tehokkuudesta – puolin ja toisin. Vaikka Venäjän

342 Кулагин, Олег (Kulagin): Партизанское движение в Карелии и Мурманской области – объективные и субъективные факторы (1941–1944 гг.), Петрозаводск 2005, s. 78–79 ja 85.

343 Seppälä (1971), 37–38.

344 Кулагин (Kulagin 2005), s. 67, 74 ja 77–78.

345 Savunen, A.: Sissisota Neuvostoliitossa 2. maailmansodan aikana, Sotilasaikakauslehti 8/1955, s. 325–328.

arkistoihin on tallentunut merkittävä määrä sekä suomalaisten että venäläisten omia kertomuksia sissipartioiden toiminnasta, niiden totuusarvo on vähintäänkin kyseenalainen. Asetelmaa vaikeuttaa lisäksi se, että venäläisten partisaanien toiminnasta jatkosodan ajalta on vaikea erotella partisaanitoiminnan tavoitteita ja toiminnan tulosta toisistaan. Lisäksi tutkimuksellisen haasteen muodostavat lukuisat eri arkistonmuodostajat sekä partisaaniorganisaation epävirallinen ja vahvistamaton sekä jatkuvassa muutostilassa ollut asema sotaakäyvien joukkojen keskuudessa.³⁴⁶

Neuvostotutkimusten ja arkistolähteiden mukaan partisaanien iskuissa tapettiin Suomen-rintamalla 14 000 sotilasta, vangiksi otettiin 100 sotilasta ja upseeria, tuhottiin 52 varuskuntaa, suistettiin raiteilta 31 junaa, räjäytettiin noin 150 siltaa, 10 kilometriä rautatietä ja niin edelleen. Samojen lähteiden perusteella partisaanit sitoivat asemasodan aikana pysyvästi 18 ja tilapäisesti 27 suomalaispataljoonaa taisteluihin.³⁴⁷ Uusimpien tutkimusten mukaan neuvostopartisaanien omat tappiot olivat kaatuneina, kuolettavasti haavoittuneina, kadonneina tai muihin syihin kuolleina noin 1 700 henkeä joukoissa taistelleista noin 5 000 partisaanista.³⁴⁸

Suomalaisten arviot ja tutkimukset partisaanien aiheuttamista tappioista ovat venäläisten tutkimusten kanssa räikeässä ristiriidassa.³⁴⁹ Veikko Karhusen sotapäiväkirjoihin perustuvan laskelman mukaan suomalaisjoukkoja sitoutui taisteluun huomattavasti vähemmän. ”*Partisaani- ym. sivusta- ja selustatoiminnan vuoksi eri rintamasuuntien sivustoille sitoutui suomalaisia pataljoonia lähes yhden divisioonan jalkaväen vahvuuden verran.*”³⁵⁰ Karhunen tarkoittaa divisioonan vahvuudella noin yhdeksää tai kymmentä jalkaväkিপataljoonaa, mutta ei kuitenkaan sen tarkemmin erittele laskelmaan kuuluneita joukkoja.

Joka tapauksessa venäläisten partisaanitoiminta suomalaisia joukkoja ja selustan kohteita vastaan kiihtyi selvästi vuoden 1942 aikana etenkin Laatokan pohjoispuoleisilla alueilla. Asemasodan luonne muodosti venäläisten partisaanitoiminnalle suotuisimmat olosuhteet etenkin suomalaisten valtaamalla alueilla Itä-Karjalassa sekä pohjoisilla rajaseuduilla.³⁵¹ Partisaanien iskuilla oli epäilemättä myös moraalisia vaikutuksia etenkin kotirintaman ja selus-

346 Katso esim. Hakala, Ilmari: Kommentteja kirjan sisällöstä, kommenttiartikkeli kirjassa Partisaaneja, desantteja, sissejä rintaman molemmilla puolilla, Viktor Stepakov – Sergey Konov – Pavel Petrov – Dimitry Frolov, Helsinki 2005, s. 301–304.

347 Куприянов, Г. Н. (Куприянов): За линией Карельского фронта, Петрозаводск 1979, s. 200–202.

348 Кулагин (Kulagin 2005), s. 117–118.

349 Seppälä (1971), s. 196.

350 Karhunen, Veikko: Raateen tieltä Kostamukseen – Rajajääkäripataljoona 8 jatkosodassa, Porvoo 1972, s. 164.

351 Rajaseudun nimismiesten kertomukset ja tutkimuspöytäkirjat partisaanien toiminnasta piireissään. Koottu nide alkuperäisasiakirjojen jäljennöksistä, Sotahistorian laitos, MPKK.

tan siviiliväestön keskuudessa, mutta on vaikea nähdä, että iskuilla olisi tässäkään mielessä ollut huomattavaa strategista merkitystä. Partisaanit sitoivat yhä enemmän suomalaisjoukkoja selustan puolustukseen, jolloin toiminnalla voidaan todeta olleen operatiivista merkitystä. Kun osa suomalaisjoukoista oli lisäksi sellaisia, joita muuten olisi mahdollisesti käytetty aktiivisemmin omassa sissitoiminnassa, oli asialle tehtävä jotakin.³⁵²

Operaatio Metsähakkuut – Päämajan johtamaa sissitoimintaa

Päämajan koulutustoimisto keräsi ja jakoi sotakokemuksiin perustuvia tietoja yhtymille talvisodan aikaisten taktillisten oppaiden tavoin. Päämaja julkaisi ensimmäisen jatkosodan aikaisen taktillisen ohjeen 10.7.1941 nimellä *Taktillisia ym. tietoja vihollisesta*.³⁵³ Venäläisten partisaanitoiminnan aktivoituminen vuosien 1941–1942 kuluessa on todennettavissa muun muassa edellä mainituista taktillisista ohjeista. Partisaaniosastojen toiminnasta, torjunnasta ja ohjeistuksesta löytyy erilliset artikkelit taktillisten ohjeiden numeroista 6, 11, 16, 33, 52, 57, 71 ja 78. Lisäksi vihollisen desantti- ja tiedustelutoiminnasta löytyy mainintoja ainakin numeroista 32 ja 37.³⁵⁴

Marraskuussa 1942 julkaistu *Taktillisia ym. tietoja vihollisesta* numero 57 oli eräänlainen laajennettu teemanumero Neuvostoliiton partisaaniliikkeestä ja sen aktivoituneesta toiminnasta Suomen rintamalla. Ohjeessa nostettiin esille erityisesti kesäkuussa 1942 toteutettu venäläisen 1. Partisaaniprikaatin yritys tuhota Suojärven ja Äänislinnan välinen rautatie, tiedustella ja tuhota suomalaisjoukkojen esikuntia sekä polttaa Porajärven kylä. Vaikka epäonninen partisaaniprikaati käytännössä tuhottiin heinäkuun lopulla, sen toiminta herätti Päämajan pohtimaan voimakkaampia vastatoimia venäläispartisaanien varalle. Johtopäätöskohdassa todetaan seuraavaa: ”Kuten aikaisemmin mainittiin, näyttää ilmeiseltä, että vi-

352 Roiha (1973), s. 69–87, SKK 1/1118, KA. Seppälä (1971), s. 168–201.

353 Jatkosodan aikana sarjassa julkaistiin kaikkiaan 86 osaa *Taktillisia ym. tietoja vihollisesta*, joissa esiteltiin kaikkiaan noin 600 erillistä artikkelia. Alkuperäinen sarja on löydettävissä Päämajan koulutusosaston arkistosta, T 17654/14, KA ja Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitoksen käsikirjastosta.

354 Sama. *Taktillisia ym. tietoja vihollisesta*, n:o 6, PM:n n:o 1226/Koul./22.sal./29.8.1941.
Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 11, PM:n n:o 838/Koul./22.sal./7.8.1941.
Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 16, PM:n n:o 1226/Koul./22.sal./29.8.1941.
Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 32, PM:n n:o 2652/Koul./22.sal./30.11.1941.
Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 33, PM:n n:o 2678/Koul./22.sal./5.12.1941.
Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 37, PM:n n:o 121/Koul./22.sal./12.1.1942.
Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 52, PM:n n:o 3072/Koul./22.sal./1.8.1942.
Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 57, PM:n n:o 4917/Koul./22.sal./19.11.1942.
Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 71, PM:n n:o 5556/Koul./22.sal./8.11.1943.
Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 78, PM:n n:o 1871/Koul./25.sal./17.3.1944.

■ Kaukopartio tähystää, kuulostelee ja tarkkailee vihollisen selustaa Uhtuan suunnalla helmikuussa 1943.

*hollisen partisaanitoiminnan tärkeimpänä päämääränä on joukkojemme sekä selustassa olevien muodostelmien ja siviiliväestönkin häiritseminen ja uuvuttaminen, on luultavaa, että tällainen partiointi tulee entisessä laajuudessaan jatkumaan tappioista huolimatta.*³⁵⁵

Ohjeessa julkaistu kooste käynnisti suomalaisten vastatoimenpiteet venäläisten partisaanitoiminnalle. Samalla Päämaja otti johtovastuun suomalaisten sissitoiminnan tehostamisesta. Päämajan operatiivinen osasto antoi 29.12.1942 Aunuksen ja Maaselän Ryhmälle sekä 3. ja 14. Divisioonalle käskyn ryhtyä voimakkaaseen sissitoimintaan Äänisjärven keskivaiheilta Tuoppajärven ulottuvalla rintamanosalla. Pyrkimyksenä oli käynnistää kaksiosainen operaatio, jonka ensimmäisessä vaiheessa helmikuun 1943 alussa oli tarkoitus tuhota venäläisten sissitoiminnan tukialueet. Toisessa vaiheessa, maaliskuun puolivälissä, tarkoitus oli ”...suorittaa mahdollisimman laaja ja perusteellinen vihollisen komentopaikkojen, huolto-

355 *Taktillisia ym. tietoja vihollisesta*, n:o 57, PM:n n:o 4917/Koul./22.sal./19.11.1942, T 17654/14, KA.

keskusten sekä liikenne- ja viestityslaitteiden tuhoaminen...”. Operaation tuli ulottua Muurmannin radalle, aina Sorokan ja Maaselän väliselle alueelle.³⁵⁶

Käskyn mukaan jokaisen yhtymän oli muodostettava tehtävään noin 500 miehen vahvuinen osasto lukuun ottamatta Aunuksen Ryhmää, jolle riitti pienempikin miesmäärä. Sissitoimintaan käskettyjen yhtymien lisäksi operaation kohdealueelle kytkettiin Päämajan tiedusteluosaston määräyksellä kaukopartioiden pääosan toiminta. Myös ilmavoimien käyttö oli tarvittaessa operaation tukena yhtymien tekemien esitysten perusteella. Yhtymien tuli lähettää suunnitelmansa sissitoiminnan ensimmäistä vaihetta varten Päämajan operatiiviselle osastolle 31.1.1943 mennessä. Operaatiolle annettiin peitenimeksi ”Metsähakkuut”.³⁵⁷

Operaatioon käsketyt yhtymät valmistelivat sissitoimintaa kukin omalla tavallaan. Osastot muodostettiin eri tavoilla ja periaatteilla, sillä Päämajan käsky antoi yhtymille varsin vapaat kädet. Siksi yhtymät muodostivat sissitoimintaan tarkoitettuja osastoja käytännössä kahdella tavalla. Osastoja koottiin joko olemassa olevista joukkueista ja komppanioista tai muodostettiin uusia yksiköitä vapaaehtoisista ja sissitoimintaan soveltuvista miehistä. Väljästä ohjeistuksesta ja suunnitteluvapaudesta huolimatta operaation johtovastuu pidettiin tiukasti Päämajassa. Johtovastuun taustalla lienee Päämajan pyrkimys luoda sissitoiminnalle mahdollisimman hyvät edellytykset sitomalla operaatioon sen kokonaistavoitteita palvelevia muita joukkoja. Sissitoimintaan käskettyjen yhtymien naapurijoukoille nimittäin annettiin Päämajasta tehtäviä, jotka sitoivat vihollista operaation käynnistyessä.³⁵⁸

Yhtenä esimerkkinä operaatiosuunnitelmasta ja Päämajan tiukasta otteesta siihen voidaan tarkastella 14. Divisioonan laatimaa ratkaisua. Päämajan operatiiviselle osastolle lähetetyssä suunnitelmassa ”sissitoiminnan tukikohtien tuhoamiseksi 14.D:n toimintasuunnalla” tehtävä eriteltiin seuraavasti: ”Vih:n sissitoimintaa suorittavien joukkojen ryhmitys on div:n lohkon eteläistä sivustaa lukuun ottamatta, keskittynyt pääasiallisesti tien Koivuniemi–Lehto suunnalle, varsinaisten sissiosastojen ’Punaiset Äänisjärveläiset’ ja ’Eteenpäin’ tukikohdalla Lehdon kylä. Oman sissiosaston tehtävänä on hyökätä vih:n sissitoiminnan päätukikohdalla, Lehdon kylään, hävittää se sekä tuhota siellä oleva vih.” Tähän suunnitelmaan tehtiin 5.2.1943 Päämajan operatiivisella osastolla korjaus ja päätös, jonka mukaan ”Tästä yrityk-

356 PM:n n:o 2360/Op.1/5.d/sal./29.12.1942, Päämajan sotapäiväkirja 1.8.–31.12.1942, s. 872. Sotahistorian laitos, MPKK. Katso myös Tynkkynen (1996), s. 237.

357 Sama.

358 PM:n n:o 345/Op.1/5.d/sal./5.3.1943, T 15707/8, KA. Katso myös Tynkkynen (1996), s. 238. Karjalainen (2009), s. 245.

sestä on luovuttu sen vaarallisuuden takia. Esim. osaston paluu saattaa muodostua vaikeaksi koska vi:n käytettävissä on tie Tunkua–Lehto.³⁵⁹

Suunnitelmien valmistuttua yhtymissä ja niiden tultua hyväksytyiksi tarkennuksin Päämajassa alkoi Operaatio Metsähakkuut alkuperäisen käskyn mukaisessa aikataulussa helmikuussa 1943. Merkillepantavaa oli se, että lupa operaation aloittamiselle oli henkilökohtaisesti ylipäälliköllä. ”Edellä mainituista rajoitetuista hyökkäyksistä yhtymät tekevät PM:n Op.osastolle esityksensä, joista käy selville hyökkäysten tarkoitus ja tavoite, suoritusaika sekä niihin käytettävät voimat. Hyökkäyksen suoritus tulee kysymykseen vain Ylipäällikön luvalla.”³⁶⁰ Ensimmäisessä vaiheessa oli tarkoitus tuhota Seesjärven alueella olevat vihollisen sissitukikohdat, joissa partisaaniosastoja ja tuhoajapataljoonia valmisteltiin tehtäviinsä. Toisen vaiheen aloittamista ei Päämajasta ilmeisesti erikseen käsketty kirjallisesti, joten toiminta jatkui yhtymien hyväksytyiksi tulleiden suunnitelmien mukaan vihollisen huoltokeskuksia vastaan.³⁶¹

Helmikuun 1943 aikana toteutettiin useita iskuja ennalta tiedusteltuihin kohteisiin, joissa menestys oli vaihtelevaa. Muun muassa Maaselän Ryhmän alueella tehtiin vihollisen tukikohtiin helmikuussa kaikkiaan viisi sissitoimintaiskua, joista vain kahden arvioitiin osaltaan tuottaneen halutun mukaisen tuloksen. Maaselän Ryhmän komentajan, kenraaliluutnantti Taavetti Laatikaisen kommentti operaatioiden tuloksista kuvaa myös hyvin ”Metsähakkuiden” haasteellisuutta: ”Myönteisimpinä tuloksina ovat tehdyistä virheistä ja sattuneista epäonnistumisista saadut kokemukset.”³⁶² Sissitoiminnassa päästiin siis paikoin vain tyydyttäviin tuloksiin.

Operaatio Metsähakkuiden osittainen epäonnistuminen oli perusteellisista suunnitelmista ja tarkoituserästä huolimatta pitkälti nähtävissä jo ennalta. Yhtymät kyllä suunnittelivat operaatiot, valitsivat kohteet ja muodostivat osastot käskyjen mukaan tammikuun 1943 kuluessa, mutta osastoille välttämättömästä sissitoimintakoulutuksesta muodostui alusta lähtien suurin ongelma. Sissitoiminnan perusteiden puutteita esiintyi niin muodostettujen osastojen miehistössä kuin johtajistossa. Vesa Tynkkynen tutkimuksen mukaan saatuja sotakokemuksia pyrittiin tähdentämään osastoille annetussa sissikoulutuksessa, mut-

359 14.DE:n kirj. PM:n Op.os:lle 106/III/68/L. 1544/29.1.1943, Päämajan sotapäiväkirja 1.1.–30.6.1943, s. 894. Sotahistorian laitos, MPKK.

360 PM:n n:o 45/Op.1/5.d/sal./12.1.1943, Päämajan sotapäiväkirja 1.1.–30.6.1943, s. 878 ja Päämajan sotapäiväkirjan liitteet 551–600, 26.9.1942–24.3.1943, Sotahistorian laitos, MPKK. Katso myös Karjalainen (2009), s. 246.

361 Tynkkynen (1996), s. 238.

362 MaaRE:n n:o 717/III/5 sal./2.3.1943, T 9074/4, KA. Katso myös Karjalainen (2009), s. 246 ja Tynkkynen (1996), s. 239.

ta joukkojen osaamistasoa ei saatu tammikuun aikana järjestetyssä koulutuksessa riittävästi parannetuksi vastaamaan operaation vaatimuksia. Varsinaisissa iskuissa koettiin myös merkittäviä tappiota, joilla oli osuutensa onnistumisten tyydyttävään tai huonoon tulokseen. Mikko Karjalainen arvelee väitöskirjassaan tuloksiin vaikuttaneen myös Päämajan operatiivisen johdon tiukan ohjauksen. Olihan Päämaja johtaessaan operaatiota päävastuussa myös sen tuloksista.³⁶³ Niin Tynkkysen kuin Karjalaisen johtopäätöksiin on helppo yhtyä.

Näillä perusteilla Operaatio Metsähakkuut, joka samalla oli ainoa sotien aikainen Päämajan johtama sissitoimintaoperaatio, jäi tuloksiltaan vaatimattomaksi. Vihollinen osoitautui talvisotaan nähden taktisesti kehittyneemmäksi sekä paljon luultua aktiivisemmäksi. Myös perusajatus siitä, että suomalainen sotilas oli kuin luontaisesti kyvykäs sissitoimintaan, osoittautui osin perättömäksi. Operaatio myös osoitti sen, että erinomaisista suunnitelmista huolimatta yhtymätasoinen sissitoiminta vaati perusteellisen erikoiskoulutuksen. Joka tapauksessa operaatiosta saatiin arvokkaita kokemuksia, joita sittemmin hyödynnettiin jatkosodan jälkeisinä vuosikymmeninä.

Laajamittaisen yhtymätasoinen sissitoiminnan rinnalla Päämaja piti vihollisen selustassa tapahtuvaa taistelutiedustelua ja kaukopartiointia tiukasti johdossaan. Yksi monista asemasotavaiheen aikaisista kaukopartioista joutui viiden vuorokauden mittaisella matkallaan jatkuvasti taistelukosketukseen vihollisen kanssa. Vänrikki Kaino Rastaan johtama kuusimiehinen kaukopartio sai tehtävän selvittää vihollisjoukkojen sijainnin ja työskentelyn Syvärinjoen kaakkoispuolella. Partio lähti matkaan 20.8.1942 päästen melko vaivattomasti vihollisen selustaan. Ensimmäisenä toimintapäivänä partio otti vangin, joka välittömässä kuulustelussa kertoi auliisti yhden ylijohdon kuluneen tykistörykmentin patterin sijainnin ja kokoonpanon yksittäisen asean tarkkuudella. Toinen vanki saatiin kolmantena partiopäivänä. Myös tämä vanki kertoi suomalaisille tärkeitä tietoja neuvostojoukkojen ryhmyksistä ja vahvuuksista. Erityisesti yhden rajavartio-osaston majoittuminen Pethenitsyn kylässä selvisi vankia kuulusteltaessa.³⁶⁴

Rastaan kaukopartio liikkui kylmähermoisesti päivästä toiseen tiheässä vihollisryhmyksessä, mutta paljastui 23.8.1942 havaittuaan olevansa keskellä vihollisen linnoitettua majoitusalueetta. Oli liian myöhäistä pysähtyä, joten partio jatkoi matkaansa tulittaen ympäriltä ilmestyviä venäläisvartioita. Kuin ihmeen kaupalla partio irtautui taistellen keskeltä vihollisryhmystä ja selvisi suojaan ehjin nahoin. Eipä aikaakaan kun partio osui jälleen uudelle majoitusalueelle, jossa se joutui jälleen tulituksen kohteeksi. Tälläkin kertaa ”kaitselmus” pelasti partion naarmuitta. Kaksi viimeistä partiopäivää sujuivat tiedustellessa ja palatessa

363 Tynkkynen (1996), s. 239. Karjalainen (2009), s. 246.

364 Koskien partio Rastaan havaintoja 20.–25.8.1942, PM:n n:o 3467/Sal./31.8.1942, Kapt. evp. K. Rastaan partiokertomuksia 1941–1944, Rajamuseo.

omien joukkojen pariin. Ylittäessään rintamalinjaa suomalaisten pariin 25.8., Rastaan kaukopartiota luultiin vielä vihollisosastoksi, sillä sen paluusta ei vastaanottavassa yhtymässä oltu tietoisia.³⁶⁵

Vänrikki Rastaan kaukopartiokertomuksen perusteella voidaan päätellä, että tiedustelu, tarkoitukselliset taistelukosketukset sekä sissitoiminta syvällä vastustajan selustassa olivat tuottaneet oletettua enemmän tietoja kohdealueen vihollisesta. ”Partion saama kuva yleisestä miehityksestä on se, että varsinainen etulinja on heikonpuoleisesti miehitetty ja etenkin aamupäivästä huonosti vartioitu. Etulinjassa ja sen välittömässä takamaastossa aina n. 10 km:iin saakka voi päivisin melko helposti liikkua. Taaempaan töissä ja levossa olevat joukot ovat huolettomia, vartiomiehet eivät olleet paikoillaan, eikä erikoisesti kiinnitetty huomiota outoon miesjoukkoon, joka liikkui leirialueilla.”³⁶⁶

Jatkosodan aikaisia kokemuksia ja oppeja sissitoiminnasta

Jatkosodan sissitoimintaa leimasi suomalaisten passiivisempi ote viholliseen verrattuna. Kaikesta huolimatta jatkosodan kokemukset olivat vahvistaneet talvisodan kokemuksista tehtyjä johtopäätöksiä siitä, että sissitoiminnan vähäinenkin hyödyntäminen tavalla tai toisella oli pääosin johtanut taisteluissa menestykseen.³⁶⁷ Toisenlaisiakin kokemuksia oli, kuten ”Operaatio Metsähakkuut” osoitti. Tärkein jatkosodan aikana saatu oppi oli kuitenkin se, että sissitoimintaa oli koulutettava etenkin päällystölle jo rauhan aikana, miehistön toiminnallista peruskoulutusta unohtamatta.³⁶⁸ Vain siten sissitoiminnan yhtenäistäminen, liittäminen osaksi kaikkia taisteluja ja johtaminen olivat ratkaistavissa. Johtopäätös jatkosodan sissitoiminnan kokemuksista oli täysin samanlainen kuin mitä talvisodan sissitoimintakokemuksista esitettiin jo keväällä 1941.

Jatkosodan asemasotavaiheessa ei sissitoiminnassa ollut enää kyse valmistautumisesta lyödä vihollinen sopivan tilaisuuden ilmetessä, vaan pikemminkin oman puolustuksen pitävyyden varmistaminen ja vihollisen partisaani-iskujen vastainen toiminta. Suomalaiset toimivat vuorostaan tuntemattomammassa maastossa, etenkin Laatokan pohjoispuolisella alueella. Vähäisellä sissitoiminnalla oli kuitenkin selvä vaikutus vihollisen toimintaan.

365 Sama.

366 Sama.

367 Katso esim. Taktillisia ym. tietoja vihollisesta n:ot 1–86, Päämajan koulutusosasto, T 17654/14, KA.

368 Katso muun muassa Käynnissä olevan sodan positiivisia kokemuksia sissitoiminnasta, päiväämätön muistio vuodelta 1942, Väinö Volasen yksityiskokoelma Pk 1401/2, KA. Tämä yksityiskokoelma sissi- ja kaukopartiotoiminnasta sisältää lisäksi kymmeniä muita jatkosodan aikaisia sotakokemuksia, joita käytettiin vuosien 1942–1943 aikana järjestettyjen sissikurssien opetusmateriaalina.

Jatkosodan aikana sissitoimintaa yritettiin kytkeä yhä kiinteämmin muihin sotatoimiin ja keskittää sen johtaminen Päämajaan. Vaikka pyrkimys oli liittää sissitoiminta osaksi muita taisteluita, havaittiin yhtymien toimenpiteissä niin suunnitelmallista kuin taktistakin hajanaisuutta.³⁶⁹ Syinä sissitoimintaan liittyvän sotataidollisen ajattelun muuttumiseen ja kehittymiseen jatkosodan asemasotavaiheen aikana olivat saadut kokemukset, mutta laajemmassa tarkastelussa taustalla vaikutti myös asemasodan aiheuttama puolustustaistelun luonteen muuttuminen.

Jatkosodassa sissitoiminta näyttäytyi pitkälti Päämajan alaisten kaukopartio-osastojen toimintana, vaikka kyse oli kuitenkin ensisijaisesti kaukotiedustelusta vihollisen selustassa. Poikkeuksiakin toki löytyy, kuten joulukuussa 1942 sissitoiminnan periaattein toteutettu Petrovskij-Jamin huoltokeskuksen tuhoaminen Ilmari Honkasen johdolla, Osasto Majewskin iskut Mai Gubaan ja Muurmannin radalle helmikuussa 1942, Osasto Puustisen isku Jeljärven huoltotukikohtaan maaliskuussa 1943 sekä yritys tehostaa sissitoimintaa Laatokan pohjoispuoleisilla rintamanosilla keväällä 1943. Näiden laajempia tuloksia tai vaikutuksia arvioitaessa jäi sissitoiminta jatkosodassa sotataidon näkökulmasta kuitenkin varsin vaatimattomaksi.³⁷⁰ Saadut kokemukset olivat kuitenkin osoittaneet, että vain tehtävään erikoiskoulutettu joukko voi onnistua vaativassa sissitoimintatehtävässä. Kaiken perusteella olisi voinut olettaa, että etenkin kesän 1944 torjuntataisteluissa olisi hyödynnetty laajemmin sissitoiminnan perusteita ja sotataitoa, mutta näin ei kiivaan vetäytymisen aikana tapahtunut puolustusvoimien yhtymissä eikä rajajääkärijoukoissa.³⁷¹

Sodan aikana oli myös pyritty keräämään kokemuksia ja oppeja taisteluista. Maaselän Ryhmän operatiivisen osaston päällikkönä toiminut everstiluutnantti Y. A. Järvinen näytti tässä suhteessa esimerkkiä johtaessaan sodanaikaisten kokemusten keräämistä. Heinäkuussa 1942 tehdyn aloitteen mukaan tärkeimpien sotakokemusten saamiseksi tuoreeltaan kootuiksi Maaselän Ryhmän Esikunta määräsi alaisensa yhtymät ja joukot vastaamaan ennalta asetettuihin kysymyksiin ja raportoimaan niistä.³⁷² Joukoilta kootuissa yhteenvedossa todetaan muun muassa, että: ”Eri sotatoimiyhtymien lausunnoista käy ilmi, että samasta asiasta, vieläpä yksityiskohdastakin saadut kokemukset monessa tapauksessa ovat ristiriitaisia. Puuttumatta syihin, joista tämä voi johtua, todettakoon vain, että tällaisissa tapauksissa on tässä yh-

369 Sama.

370 Roiha (1973), s. 22–24, SKK 1/1118, KA.

371 Sama, s. 26–28 ja 36–38. Katso myös Kosonen – Pohjonen (1994), s. 302.

372 Sotakokemuksia, MaaRE:n n:o 3192/III/7 sal./20.7.1942, koottu nide alkuperäisasiakirjojen jäljennöksiä, Sotahistorian laitos, MPKK.

SA-KUVA

■ Maaselän Ryhmän operatiivisen osaston päällikkönä toiminut everstiluutnantti Y. A. Järvinen näytti esimerkkiä johtaessaan sodanaikaisten kokemusten keräämistä. Heinäkuussa 1942 tehdyn aloitteen mukaan tärkeimpien sotakokemusten saamiseksi tuoreeltaan kootuiksi Maaselän Ryhmän Esikunta määräsi alaisensa yhtymät ja joukot vastaamaan ennalta asetettuihin kysymyksiin ja raportoimaan niistä. Kuvassa eversti Viljanen ja everstiluutnantti Y. A. Järvinen Kutisman maastossa 22.9.1941.

teenvedossa otettu perusteluja esittämättä tietty kanta.³⁷³ Tämän perusteella yhteenvedoista ja niiden analysoinnista vastannut everstiluutnantti Y. A. Järvinen tiedosti pintakokemuksiin sisältyvän riskin päätyä helposti väärin johtopäätöksiin.

Maaselän Ryhmän keräämissä kokemuksissa ei sissitoimintaa varsinaisesti nostettu esille, mutta sotataidon näkökulmasta sen menetelmiin viitattiin etenkin tiedustelutoiminnan yhteydessä. Yhteenvedossa käsiteltiin kyllä sekä omaa että vihollisen partiotoimintaa, mutta vain pintapuolisesti yhdistämättä sitä suoranaisesti sissitoimintaan. Tärkeimmät havain-

373 Sama, Liite 1, Jalkaväen taistelutoiminnan alalta saatuja sotakokemuksia, s. 1.

not ja kokemukset korostivat olosuhteiden ja maaston hyväksikäyttöä vihollisen selustassa tapahtuvassa toiminnassa. ”Vihollisen asemat on edullisinta ylittää pimeään aikaan. Tällöin jää partiolle käytettäväksi valoisa aika tehtävänsä suorittamiseen vihollisaseman sisässä. Paluu voi tämän jälkeen tapahtua esim. seuraavana yönä. Paluu on suoritettava eri tietä myöten kuin meno. Liian pienin voimin suoritettusta väkivaltaisesta tiedustelusta ei ole saatu hyviä kokemuksia. Ilmeisestikin on tähän vaikuttanut kaikkien johtajien halu välttää turhia tappioita...”³⁷⁴ Sissi- ja tiedustelutoimintaa vihollisen selustassa pidettiin yhtäältä tehokkaana, mutta toisaalta riskialttiina, jolloin osastoja muodostettaessa käytettiin pääsääntöisesti vapaaehtoisia miehiä, jotka tiesivät toimintaan liittyvät vaarat.

Omien kokemusten keräämisen lisäksi havaintoja ja oppeja sissitoiminnasta seurattiin jatkosodan aikana myös toisen maailmansodan muilta sotanäyttämöiltä. Vuonna 1942 laaditusta yhteenvedosta, jota käytettiin ainakin kevään 1942 sissitoimintakursseilla opetusmateriaalina, selviää suomalaisten keräämät sotataidolliset kokemukset sissitoiminnasta ainakin Saksan, Neuvostoliiton ja Viron rintamilta. Selvittämättömästä syystä ulkomaisten sissitoimintakokemusten painopiste oli muistion perusteella Virossa, jossa venäläisiä metsiin paenneet upseerit ja sotilaat olivat saavuttaneet menestystä sissitoiminnalla miehittäjää vastaan. ”Metsiin ja soille syntyi sissileirejä – jotka ryssien vielä hallitessa maata – pitivät hallussaan lähiseutuja ja aiheuttivat bolshevikille toistuvilla hyökkäyksillään paljon harmia ja verisiä tappioita. Virolaisten sissien toimintaa tarkasteltaessa meidän on muistettava, miten vaikeissa olosuhteissa se tapahtui. Virolaisten sissien toimintaa ei ole tietenkään yliarvioitava – maan vapauttivat saksalaiset – mutta näiden sissien toiminta on joka tapauksessa niin huomattava, että se kannattaa tulla kaikkien yleisesti tunnetuksi.”³⁷⁵ Luentomateriaalina käytetystä muistiosta huokuu eräänlainen sissihengen korostaminen ja uhmakkuus, mutta siitä huolimatta asiakirjaa on pidettävä osoituksena siitä, että sotataidon kehitystä ja kokemuksia sissitoiminnasta seurattiin Suomessa. Siitä, onko kyseessä ollut järjestelmällinen Päämajan käskemä seuranta tai ulkomaisista tiedusteluyhteisistä saatujen tietojen liittäminen osaksi sotakokemuksia, ei voida esittää täyttä varmuutta.

Sotakokemuksia on eri arkistoista ja arkistonmuodostajittain löydettävissä paljon, mutta on vaikea erotella, mitkä niistä kirjoitettiin sotien aikana ja mitkä vasta sotien jälkeen. Osa on selvästi kerätty ja kirjoitettu sotien aikana, mutta mitä ilmeisimmin pääosa on kirjoitettu ja koottu vasta sotien jälkeen. Jatkosodan aikana puhtaasti sissitoimintaa käsittelevistä sotakokemuksista ei muodostettu koottua aineistoa. Sen sijaan yksittäisiä havaintoja ja

374 Sama, s. 10–11.

375 Käynnissä olevan sodan positiivisia kokemuksia sissitoiminnasta, päivämätön muistio vuodelta 1942 ja Sissijohtajakurssin päiväpalvelusohjelma 26.5.–1.6.42, Väinö Volasen yksityiskokoelma Pk 1401/2, KA.

muistioita sissitoiminnasta on kyllä jatkosodan ajalta löydettävissä.³⁷⁶ Kenties suurin sotien jälkeen muodostettu kokoelma sotakokemuksista löytyy puolustusvoimain Pääesikunnan koulutusosaston arkistosta.³⁷⁷ Tämä aineisto perustuu everstiluutnantti Y. A. Järvisen tammiukuussa 1945 tekemään aloitteeseen koota sotakokemukset yhtymittäin ja muodostaa niistä perusta niin koulutukselle ja ohjesääntötyölle kuin organisaatioiden, taktiikan, aseistuksen ja varustuksen kehittämiseksi.³⁷⁸

Sotakokemukset kerättiin ja koottiin Järvisen aloitteen mukaisesti kevään 1945 kuluessa. Pelkästään sissitoimintaan liittyviä kokemuksia yksittäisinä asiakirjoina on löydettävissä kaikkien joukkojen lähettämästä aineistosta.³⁷⁹ Kaikki edellä mainitut muistiot ovat lyhyitä, vain muutaman sivun mittaisia ja melko ylimalkaisia kertomuksia jatkosodan aikaisesta sissitoiminnasta.³⁸⁰ Aineistoa tarkasteltaessa havaitsee, että tietojen muokkaus ja yhdistäminen on jäänyt joukoilta ja esikunnilta tekemättä. Kerättyjen kokemusten sisältöön tai niissä esitettyihin näkemyksiin ei myöskään ole juuri otettu kantaa. Tämän lisäksi sotakokemusker- tomuksissa esiintyy myös lukuisia ristiriitoja. Siksi varuskunnissa ryhdyttiin jo kevään 1945 aikana järjestämään upseeriston keskustelutilaisuuksia, joissa rintamalla palvelleet yhtymien ja joukko-osastojen komentajat sekä yksiköiden päälliköt saivat esittää perusteltuja kannanottojaan sotakokemuksista.³⁸¹ Jokaisessa keskustelutilaisuudessa pidettiin pöytäkirjaa, johon alustajan esitykseen lausutut kommentit, eriävät mielipiteet ja johtopäätökset kirjattiin.³⁸²

Jatkosodan aikaisten ja heti sodan jälkeen koottujen sotakokemusten hyödyt ja opit sissitoiminnasta voidaan pelkistää seuraaviin peruskysymyksiin: Tulisiko sissitoiminta toteuttaa pienin vai suurin osastoin? Tulisiko sissitoimintaa johtaa Päämajasta vai yhtymän tai alue-

376 Katso esim. Väinö Volasen yksityiskokoelma Pk 1401/2, KA ja Eino Penttilän yksityiskokoelma Pk 2109/3, KA.

377 Katso PvPE:n koulutusosaston kokoelma vuonna 1945 kootuista sotakokemuksista, T 18002/8–13, KA.

378 PvPE:n n:o 256/Jv./43/22.1.1945, T 17655/13, KA. Järvinen toimi aloitteen tehdessään jalkaväen tarkastajan toimiston päällikkönä. Järvinen, Y. A., nimikirjanote n:o 25164, KA.

379 PvPE:n koulutusosaston kokoelma vuonna 1945 kootuista sotakokemuksista, T 18002/8–13, KA.

380 Katso esim. Sissitoiminta (kapteeni Erkki Pajukoski), Suuren sissiosaston marssilevon järjestäminen, Venäläisten käyttämä tapa selustassa toimivan sissiosaston paluumarssin katkaisemiseksi (majuri T. J. Puustinen), PvPE koul.os, 1945 koottuja sotakokemuksia, 1. Divisioona, T 18002/8, KA. Sissitoiminta (luutnantti Matti Pentti), PvPE koul.os, 1945 koottuja sotakokemuksia, 2. Divisioona, T 18002/9, KA. Sissitoiminta (majuri O. Waris ja kapteeni G. E. Susiaho), Vakinaiset vai tilapäisesti kokoonpannut sissiosastot?, PvPE koul.os, 1945 koottuja sotakokemuksia, 3. Divisioona, T 18002/10, KA. Sissitoiminta (everstiluutnantti G. Blomqvist), PvPE koul.os, 1945 koottuja sotakokemuksia, Helsingin Sotilasläänin, T 18002/11, KA. Kootusta aineistosta löytyy myös useita kaukotiedusteluun ja -partiointiin liittyviä sotakokemuksia, joissa viitataan sissitoimintaan.

381 Tynkkynen (1996), s. 283–284.

382 Alustukset ja ups. keskustelutilaisuuksien pöytäkirjat 1945, PvPE:n koul.os, T 18002/6–7, KA.

vastuussa olevan joukon esikunnasta? Tuleeko sissitoiminnan olla osa muita taisteluita vai erillinen operaatio? Olisiko sissitoiminnan päätehtävä tiedustelu ja sivutehtävinä tuhoaminen tai hävitykset vai päinvastoin? Näitä kysymyksiä pohdittiin heti sodan päätyttyä, mutta voimallisemmin vasta 1950-luvun alussa, kun muodostettiin perustaa alueelliselle puolustusperiaatteelle.

Kokemukset jalostuvat oppaaksi

Partiotoiminnasta kertyi paljon käytännön kokemuksia sotien 1939–1944 kuluessa, mutta yhtenäinen ja yksityiskohtiin menevä ohjesääntö kaukopartioinnista viivästy. Talvisodassa tiedustelu- ja partioitehtävissä toiminut majuri Paul Marttina halusi kerätä kokemukset oppaaksi, jotta kaukopartiomiesten koulutus olisi saanut yhtenäiset perusteet. Ensimmäinen kaukopartiotoimintaan keskittyvä opasuonnos valmistui vihdoinkin keväällä 1944 ja hyväksyttiin käyttöön otettavaksi 1.6.1944. Alkulauseessa majuri Marttina perustelee oppaan tarvetta: ”Kun on kysymyksessä näin voimakkaan kehitysprosessin alainen toimintamuoto, on noudatettava tiettyä varovaisuutta annettaessa sitä koskevia pysyviä ohjeita. Toisaalta niiden kokonaan puuttuminen ei ole puolustettavissa, koska sentään on olemassa tästä toiminnasta jo melkoisia kokemuksia.”³⁸³

Oppaan kirjoittaja Paul (Pauli) Marttina oli kokenut kaukopartiomies ja monen käytäntöön päätyneen idean isä. Hän oli kerännyt tiedustelualan sotakokemusta heimosotien lisäksi muun muassa talvisodassa Päämajan tiedusteluorganisaatioon kuuluvasta Kajaanin alatoimistosta eli Osasto Marttinasta. Siksi ei ollut sattuma, että kapteeni Paul Marttina oli laatinut Päämajan tiedusteluosaston päälliköille 25.11.1939 päivätyn kirjeen, jossa hän esitti sissitoimintaan ja tiedusteluun erikoiskoulutettavan joukko-osaston perustamista.³⁸⁴ Marttina ylennettiin majuriksi vuonna 1942. Vuodesta 1943 lähtien hän toimi Er.P 4:n kolmannen komppanian päällikkönä. Yhteensä 75 jatkosodan aikaista organisoitua ja johdettua partiomatkaa syvälle vihollisen selustaan kertovat Paul Marttinan taidoista tiedustelu- ja tuhoamistoiminnan asiantuntijana.³⁸⁵ Kokemuksensa perusteella majuri Marttina oli todennäköisesti asiantuntevin henkilö kokoamaan ja kirjoittamaan kaukopartio-oppaan.

Salaiseksi leimattu ja vain kaukopartiojoukkojen käyttöön tarkoitettu 41-sivuinen *Kaukopartio-opas* (KaPO) on jäsenelty alkulauseen ja johdannon lisäksi seitsemään lukuun. Lopussa on yksi liite: partioradioyhteyden järjestäminen. Opas on sisällöltään melko koru-

383 Kaukopartio-opas (KapO), ErP 4:n n:o 1509/II/Sal. (Puolustusvoimat, 9457), T 5973/8, KA.

384 Janhila, Jaana: Sissisotaa kaukopartiossa – Osasto Marttinan partiokertomukset 1941–1942, Hämeenlinna 2009, s. 45–47.

385 Saressalo (1987), s. 16–19 ja 22–25.

tonta ja tiivistettyä tekstiä, mutta mukaan mahtuu paikoin myös proosaan yltäviä lauseita. Oppaan alussa Marttina korostaa oppaan arvoa vakavasti: ”Kaikkeen uuteen, joka oppaaseen on otettu, on suhtauduttava arvonannolla, sillä se perustuu kokemuksiin, jotka on ostettu uljaitten kaukopartiomiesten hiellä ja verellä.” Oppaan muissakin kohdissa Marttina painottaa koulutuksen ja kokemuksen merkitystä. Tyyli sopii hyvin hänen omaan osaamiseensa kaukopartioinnissa.³⁸⁶

Kaukopartio-opas määrittelee kaukopartiotoiminnan olevan ”...syvällä vihollisen selustassa, sen operatiivisilla tukialueilla ja operaatiolinjoilla tapahtuvaa partiotoimintaa, joka käsittää etupäässä tiedustelua ja maaston tiedustelua, mutta tarvittaessa myös verhoamis-, hävitysym. häirintätehtäviä, joiden suorittamiseksi suoranainen taistelutoiminta on välttämätöntä. Se palvelee suoranaisesti sodanjohdon strategisia tarkoituksia.”³⁸⁷

Oppaan johdantoluku luo monipuoliset perusteet kaukopartiotoiminnalle ja sissitoiminnalle vihollisen selustassa. Taistelujaotuksen, taktiikan ja toiminnan erityispiirteiden lisäksi johdannossa käsitellään kaukopartiomiehille asetettavia ominaisuuksia. Fyysisen kunnon ja henkisten ominaisuuksien päätteeksi myös sotilaallinen kuri on saanut oman alalukunsa, jossa partiota johtavan upseerin roolia korostetaan seuraavasti: ”Aivan erikoista valppautta esimiesten taholta vaatii kurin säilyttäminen ja kehittäminen kaukopartiojoukoissa, joissa – johtuen toiminnan laadusta – päälliköt joutuvat usein ja pitkät ajat elämään liian läheisessä kosketuksessa joukkonsa kanssa ja voivat olla vaarassa menettää arvovaltansa, elleivät huolehdi siitä oikealla tavalla.”³⁸⁸

Ensimmäinen pääluku antaa ohjeet partiomatkan valmistelulle. Suunnitelmat, varustelu, harjoittelu, käskytyt, tarkastukset, viesti- ja huoltojärjestelyt sekä yhteistoiminta ilmavoimien kanssa muodostivat onnistumisen edellytykset kaukopartioille. Toiminnan tarkoituksenmukaisuutta kuvaavat erinomaisesti ohjeet lisävarustuksesta: ”Tehtävän suorituksen helpottamiseksi voidaan partiomiehet usein varustaa maastopuvuilla, puhelinkuuntelulaitteella, valokuvauskoneella, kiikarilla, askelparimittarilla, taskulampuilla ym. erikoisvarusteilla.”³⁸⁹

Lähtö ja menomatka ohjeistetaan oppaan toisessa pääluvussa. Miehistöä ei saanut lähtötukikohdassa tarpeettomasti rasittaa, vaan kaukopartiomiehille tuli järjestää mukava majoitus, riittävä muonitus ja lepo. Vihollisen selustaan tuli kaikin liikkumistavoin päästä ehdottoman salassa ja tarvittaessa käytettävä saattopartiota vihollislinjojen läpäisyyn. Myös

386 Kaukopartio-opas (KapO), s. 1, ErP 4:n n:o 1509/II/Sal. (Puolustusvoimat, 9457), T 5973/8, KA.

387 Sama, s. 2.

388 Sama, s. 2–5.

389 Sama, s. 6–14.

valppaus oli säilytettävä jatkuvasti. ”Leiriytyessä on joka miehellä ase oltava aina käden ulottuvilla, koska vihollisen ylläkkö on joka hetki mahdollinen.”³⁹⁰

Varsinainen partiotoiminta avataan oppaan kolmannessa luvussa. Erilaisten tiedustelukeinojen ja -tietojen arvoa pohdiskellaan monipuolisesti. Havainnointi-, asiakirja- ja maaston-tiedustelun lisäksi kaukopartiot ohjeistetaan turvautumaan tarvittaessa myös vanginsieppaukseen. ”Siksi onkin vanginsieppaus eräs kaukopartioiden yleisimpiä ja varteenotettavimpia toimintamuotoja tiedustelun ollessa kyseessä. Tietorikas vanki on tuotava omalle puolelle mitään vastuksia pelkäämättä.” Tiedustelutehtävien ohella kaukopartioiden tuli olla valmiina myös hävitystöihin. Pitkäaikaiseen taisteluun ei kuitenkaan saanut sitoutua. Myös yhteydenpidosta, huollosta, haavoittuneen evakuoinnista ja lentotäydennyksistä annetaan ohjeet monenlaisiin tilanteisiin.³⁹¹

Oppaan neljännessä, viidennessä ja kuudennessa luvussa ohjeistetaan paluumatka ja paluu omien puolelle, tulosten raportointi ja tarvittavat jälkitoimenpiteet. ”Kaukopartiomaan osallistunut miehistö on pyrittävä nopeasti kuntouttamaan. Siksi sen on saatava riittävästi lepoa, saunaa ja hierontaa sekä lisätyt muona-annokset kohentuakseen ja kyetäkseen aloittamaan valmentautumisen seuraavalle retkelle. Miehistön oma-aloitteista innostusta kunniaakseen, mutta rasittavaan palvelukseen on kaikin soveliaain keinoin pidettävä yllä, sillä ’kannettu vesi ei kaivossa pysy’. Kunnollisesti levättyään laatii kaukopartioelimen päällikkö yksityiskohtaisen partiokertomuksen sitä koskevien erikoisohjeiden mukaan.”³⁹²

Opas päättyy omaan lukuunsa kaukopartioiden ja sissitoiminnan koulutuksesta. Partiomiehille asetettavat perusvaatimukset ja edellytykset esitetään yleisellä tasolla. Henkilöstöryhmien harjaannuttaminen kaukopartio- ja sissitoimintaan ohjeistetaan sisältöineen, joka jakautui perus-, täydennys- ja erikoiskoulutukseen. ”Partiomiesten lopullisen koulutustason tulee olla niin korkea, että he kykenevät itsenäisesti ja oma-aloitteisesti toimimaan erilaisissa taistelu- ja tiedustelutehtävissä sekä suorittamaan tavallisimpia hävitystehtäviä. Nykysodassa kaikkien aselajien taktiikka ja tekniikka kehittyvät hyvin nopeasti. Ainoastaan jatkuvan opiskelun avulla saattaa erikoisjoukkojen upseeri seurata yleistä kehitystä ja välttyä taantumiselta.”³⁹³

Jatkosodan päättyminen syyskesän torjuntavoittoon 1944 antoi suomalaiselle sotataidolle tärkeän opetuksen. Sodankäynnin menestystekijöihin liittyivät oleellisesti taistelukentän aktiivinen hallinta, tiedustelun merkitys, sissitoiminta vihollisen selustassa, alivoimaisenakin

390 Sama, s. 14–21.

391 Sama, s. 22–33.

392 Sama, s. 34–36.

393 Sama, s. 37–39.

taistelemista edellyttävä tahto ja epätavanomaisten menetelmien tehokkuus. Tästä näkökulmasta Kaukopartio-opas on kaikin puolin mielenkiintoinen aikalaisdokumentti, jonka vaikutukset ulottuivat pitkälle myös sotienjälkeiseen aikaan. Oppaan käsikirjoitusta täydennettiin ja se otettiin käyttöön upseerien tiedustelukursseilla sotien jälkeen nimellä *Näkökohtia kaukopartioiden toiminnasta*.³⁹⁴

Suomalaisten osaamista kaukopartiotoiminnassa hyödynnettiin sotien jälkeen myös ulkomailla. Tästä yhtenä esimerkkinä voidaan pitää asekatkentaan osallistuneiden ja sittemmin Yhdysvaltoihin värväytyneiden suomalaisupseerien, kuten Alpo Marttisen ja Antero Aakkulan sekä monien muiden osallistumista USA:n armeijan talvisotataidon kehittämiseen 1940- ja 1950-luvulla. Yksi Yhdysvaltojen armeijan tavoista oli hyödyntää suomalaisien sotilaiden asiantuntemusta talvisodankäynnistä sekä saatuja sotakokemuksia kaukopartiotoiminnasta. Dosentti Pasi Tuunaisen mukaan USA:n armeijaan värväytyneet vääpeli Alpo Marttinen laati vuonna 1949 yhdessä kersantti Antero Aakkulan ja kersantti Sulo Uiton kanssa USA:n armeijan käyttöön salaisen ohjeen kaukopartioiden toiminnasta suomalaisien sotakokemuksiin perustuen nimellä *Long Distance Patrolling Under Subarctic Conditions: experiences in Russo-Finnish War 1939–1944*. Marttisen johdolla laatimaa ohjetta käytettiin 1950-luvulla yhdysvaltalaisien erikoisjoukkojen koulutuksessa, sillä se antoi käytännön kokemuksiin perustuvia malleja sekä neuvoja toiminnasta vihollisen selustassa.³⁹⁵ Mainittakoon, että Alpo Marttisen vuonna 1949 koostamassa ohjeessa hyvin paljon yhtymäkohtia Paul Marttinan vuonna 1944 kirjoittamaan *Kaukopartio-oppaaseen*.³⁹⁶

Sotien aikana kaukopartiointi oli pitkälti rintamalinjojen takaista tiedustelua, mutta se sisälsi myös piirteitä sissitoiminnasta. Sissitoiminta oli nähty tehokkaana taistelutapana jo ennen talvisotaa ja tämä näkemys oli vain vahvistunut jatkosodan aikana. Kaukotiedustelun ja siihen liittyvän sissitoiminnan osuutta pohdittiin myös osana tulevaisuuden sotia. Kaukotiedustelu- ja sissimenetelmien arvostus kasvoi, sillä sotilaat ymmärsivät hyvin, että sotien jälkeisen ajan materiaalipuutteessa Suomi olisi hyökkääjään nähden alivoimainen. Epätavanomaisilla menetelmillä kuten kaukopartioiden ja järjestelmällisellä sissitoiminnalla oli mahdollista tasoittaa voimasuhteita ja luoda hyökkääjälle ennakoiva pelote Suomen puolustuskyvystä kaikin mahdollisin keinoin.

394 Näkökohtia kaukopartioiden toiminnasta (KapO:sta täydennetty ohjesääntöluonnos), Eino Penttilän yksityiskokielma Pk 2109/3–4, KA.

395 TGGs FT. Riley, KS, n:o 6B/60/1(c9)/26.4.1950, Long Distance Patrolling Under Subarctic Conditions: experiences in Russo-Finnish War 1939–1944, (17-sivuinen muistio vuodelta 1949, kirjoittaneet Alpo Marttinen, Antero Aakkula ja Sulo Uitto), US Army Military History Institute Carlisle Barracks, Pennsylvania, USAMHI. Katso myös Tuunainen, Pasi: Marttinen – kahden armeijan soturi, Keuruu 2012, s. 263–280.

396 Sama. Vertaa Kaukopartio-opas (KapO), ErP 4:n n:o 1509/II/Sal. (Puolustusvoimat, 9457), T 5973/8, KA.

3.3. Aseiden hajavarastointi – jatkosodan viimeinen sissioperaatio

Sotien kokemuksilla oli kansallisesti tarkastellen paljon vaikutuksia sissimenetelmien myöhempään käyttöön osana tavanomaista sodankäyntiä. Jatkosodan viimeisinä taistelupäivinä aloitettu valmistautuminen pahimpaan, eli oletukseen Neuvostoliiton mahdollisesta yrityksestä miehittää sodasta irrottautuva Suomi, johti aseiden hajavarastointiin ja tapahtumasarjaan, joka nykyisin tunnetaan paremmin niin sanottuna asekatkenta.³⁹⁷

Neuvostoliiton suurhyökkäys kesä–heinäkuussa 1944 eteläisillä rintamansilla antoi Suomelle karvaan muistutuksen alivoimaisen puolustajan sietokyvystä. Vihollinen saatiin vaikein torjutuksi Karjalan kannaksen viimeisillä puolustuslinjoilla, mutta vaaratilanne ei Päämajan johtavien upseerien mukaan ollut vielä ohi. Suomen tuhoamiseen tähtäävä jatkuva ja johdonmukainen toiminta aiheutti sen, etteivät suomalaiset upseerit luottaneet Neuvostoliiton vilpittömyyteen edes mahdollisessa aselevossa tai sodan totaalissa päättymistilanteessa. Neuvostoliiton kesäkuussa 1944 esittämä vaatimus antautumisesta ehdoitta vain vahvisti tätä käsitystä. Entä jos Suomi pystyisikin irrottautumaan sodasta ja Neuvostoliitto suostuisi näennäiseen rauhansopimukseen, mitä vihollinen siinä tapauksessa todellisuudessa aikoi? Näitä kysymyksiä käsiteltiin jo elokuussa 1944 Päämajan suljettujen ovien sisällä pienehköön piiriin keskuudessa. Päämajan operatiivisen osaston päällikkö, eversti Valo Nihtilä ja saman osaston maavoimatoimiston päällikkönä toiminut everstiluutnantti Usko Sakari Haahti olivat kesällä 1944 ne avainhenkilöt, jotka pohtivat Suomen sodanjälkeistä tulevaisuutta sotilaallisesta näkökulmasta.³⁹⁸

Suomen sotilaallista tilannetta kesällä 1944 seurattiin tarkasti myös ulkomailla. Etenkin Ruotsissa tarkkailtiin Suomen kenttäarmeijan torjuntakykyä ja Päämajan toimenpiteitä hyvin tiiviisti. Saatuaan kutsun esitelmöimään Ruotsin hallitukselle alkukesän 1944 sotilaallisista tapahtumista Ruotsin puolustusvoimien esikuntapäällikkö Carl August Ehrensvärd kirjoitti 26.6.1944 mielenkiintoisen päiväkirjamerkinnän, jossa viitattiin sissisodankäynnin mahdollisuuteen: ”Ennen lähtöäni hallituksen kokoukseen olin puhunut Stewenin kanssa, joka ilmoitti, että venäläiset olivat tehneet läpimurron muutaman kilometrin päässä Talista. Hän ei uskonut että Saksan avulla olisi merkitystä. Ei, minunkin käsitykseni mukaan se vain pitkittäisi

397 Asekatkenta-nimitys vakiintui käyttöön lehtimiesten ja toimittajien keksimänä vasta paljon myöhemmin, operaation paljastuttua. Alkuperäinen nimitys aseiden katkemiselle oli ”hajavarastointi”. Katso muun muassa Lukkari, Matti: Asekatkenta, Helsinki 1984, s. 19–22. Katso myös Ahtokari, Reijo: Asekatkenta, Porvoo 1971, s. 21–33.

398 Lukkari (1984), s. 18–20 ja 22. Katso myös Keskitalo, Martti: Suomen puolustusvoimain vuoden 1944 asekatkenta-toiminnan tausta, organisaatio, suunnitelmat ja niiden toteuttaminen sekä toiminnan paljastumiseen johtaneet tekijät, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1967 ja siihen liittyvä haastatteluaineisto, Sotahistorian laitos, MPKK.

■ Ennen 4.9.1944 solmittua aselepoa asekatkenta-suunnitelmista tiesi vain seitsemän Päämajan upseeria. Päämajajoitustimestari Airo pidettiin suunnitelmista ylimalkaan tietoisena, mutta ylipäällikkö Mannerheimille jätettiin toiminnanvapaus johtaa sotatoimia tietämättä kaikkea. Kuvassa Suomen marsalkka Mannerheim ja kenraali Airo metsästysretkellä Repolassa Lieksajärven rannalla syyskuussa 1942.

tilannetta, mutta ei sen enempää. Saksan apu ja voimakas sissisodan tapainen vastarinta olisivat aiheellisia, jos nähtävissä olisi jokin poliittinen käänne parempaan. Mutta mitään sellaista ei ole havaittavissa. Finis Finlandiae ja Ruotsi erittäin vaikeassa asemassa.”³⁹⁹

Usko Sakari Haahti piti sotien aikana tarkkaa päiväkirjaa, jonka merkinnöistä selviää käytännössä loogisesta päättelyketjusta muodostunut ajatus toimenpiteistä pahimman varalle. Näistä päiväkirjamerkinnöistä, pohdinnoista ja Päämajan suljettujen ovien takana käytyä keskustelusta selviää koko aseiden hajavarastointiin johtanut tapahtumasarja. Keskeistä päiväkirjamerkinnöissä on se, että ne todistavat aseiden hajavarastoinnin tähänneen jär-

399 Stewenillä Ehrensvärd tarkoittaa Suomen sotilasasiameistä eversti Martin Steweniä Tukholmassa. Ehrensvärd, Carl August: Dagboksanteckningar 1938–1957, Stockholm 1991, s. 219.

jestelmällisen sissitoiminnan mahdollisuuteen. Haahti kirjoitti 2.8.1944 päiväkirjaansa hyytävän merkinnän: ”Koko ajatusmaailmaa hallitsee vain yksi asia: mitä on tulossa? Pohdimme aamupäivällä Nihtilän kanssa ja iltapäivällä AKS:läisinä Leskinen, Maristo ja minä, mihin pahimman tapauksen varalta pitäisi varautua. Ei tietenkään saa mustamaalata nytkään, mutta jos pahin tulee, ei sitäkään saa kohdata valmistautumattomana. Siihenkään ei saa alistua kädet ristissä. Nämä kädet eivät ryssää palvele.” Vain pari päivää myöhemmin eli 4.8.1944 Haahti kirjoitti päiväkirjaansa: ”Illalla oli kerta kaikkiaan perustavaa laatua oleva keskustelu pahimman varalle.” Nämä muutaman päivän aikana käydyt operatiivisen upseeriston sisäpiirin keskustelut sisälsivät kuitenkin paljon enemmän pohdintaa, kuin mitä Haahtin päiväkirja kertoo.⁴⁰⁰

Nihtilän ja Haahtin ja muiden keskusteluihin osallistuneiden pohdinnat perustuivat paitsi upseereiden sotakokemukseen myös syvälliseen operatiiviseen ajatteluun. Johtopäätökset olivat selvät. Mikäli vetäytyminen olisi johtanut taisteluihin Sisä-Suomessa tai maan totaaliseen miehittämiseen, ei siviiliväestöä olisi enää voitu evakuoida pois taisteluiden alta. Ainoa vaihtoehto olisi valmistautua sissitoimintaan tai jopa sissisotaan, joka vaatisi kattavan materiaalivarastoinnin Sisä-Suomeen. Toiminta vaatisi myös korkealuokkaiset, paikalliset olosuhteet tuntevat komentajat, joiden tuli luoda tukialueensa ja vastarintaan sitoutuva voima paikallisista asukkaista. Usko Sakari Haahti kertoi myöhemmin Matti Lukkarille haastattelussa, että esille nostettiin jopa siviiliväestön aseellinen tuki, vaikka pikemminkin uskottiin sissitoiminnan mahdollisuuteen kuin totaaliseen sissisotaan. Mikäli kenttäarmeija ei olisi riittänyt kiinteään puolustukseen, antaisivat materiaalivarastot mahdollisuuden jopa kokonaisille joukko-osastoille jättäytyä vihollisen selustaan ja jatkaa tukikohtiin nojautuen taistelua maastoa hyväksikäyttäen sitoutumatta vain yhteen paikkaan.⁴⁰¹

Tällä asetelmalla voidaan katsoa olleen merkittävä vaikutus asekatkentaoperaation aloittamiseen ja pyrkimys sen toteuttamiseen kaikessa laajuudessaan. Taustalla on myös selvästi nähtävissä alivoimaisuuden tunnustaminen ja siitä kumpuava tarve varautua sekä taistella kansallisesta olemassaolosta tarvittaessa jopa tavallisuudesta poikkeavin keinoin.

Vaikka Päämajan operatiivinen henkilöstö keskusteli asioista, ei suunnitelmia viety pohdintoja pidemmälle keskustelematta niistä ensin osaston päällikkönä toimineen eversti Valo Nihtilän kanssa. Täten Haahti halusi ajatuksilleen ja mahdollisesti tehtäville suunnitelmille esimiehensä hyväksynnän. Haahti kirjoitti päiväkirjaansa 15.8.1944: ”Hiljaisen aamu-

400 Haahti, U. S.: Päiväkirjamerkinnot 1944, kopio tutkijan hallussa. Katso myös Lukkari (1984), s. 18–20 ja 22.

401 Lukkari (1984) s. 20–22. Katso myös Asekätkentää koskeva muistio, Pariisi 20.8.1953 ja Kertomus aseiden ja sotamateriaalin hajavarastoinnista eli asekatkennästä ja sen loppuselittelystä, Helsinki 12.4.1970, Valo Nihtilän yksityiskokoelma Pk 1969/3–4, KA. Eversti Nihtilän muistitiedot 12.3.1971–16.5.1972, koonnut Pertti Kilkki, Valo Nihtilän yksityiskokoelma Pk 1969, KA.

■ Everstiluutnantti Usko Sakari Haahti piti sotien aikana tarkkaa päiväkirjaa, jonka merkinnöistä selviää käytännössä loogisesta päättelyketjusta muodostunut ajatus toimenpiteistä pahimman varalle. Näistä päiväkirjamerkinnoista, pohdintoista ja Päämajan suljettujen ovien takana käydyistä keskusteluista selviää koko aseiden hajavarastointiin johtanut tapahtumasarja. Keskeistä päiväkirjamerkinnoissa on se, että ne todistavat aseiden hajavarastoinnin tähänneen järjestelmällisen sissitoiminnan mahdollisuuteen.

päivän jälkeen olin koko aamiaistunnin Nihtilän luona hänen huoneessaan pohtimassa tilannetta. Esitin jälleen kerran suunnitelmani ja hän hyväksyi sen.” Myöhemmin Haahti selvitti käytyjä keskusteluja hieman tarkemmin. Hänen mukaansa varsinaiseen sissitoiminta-ajatukseen Nihtilä ei ainakaan ääneen ottanut kantaa. Sen sijaan suunnitelman perusorganisaatio oli Nihtilän mukaan hyvä. Perusorganisaation muodostivat sissitoimintaan kykenevät pataljoonat Sisä-Suomessa. Jokaisessa suojeluskuntapiirissä olevasta pätevästä, sodassa kunnostautuneesta ja paikallistuntemuksen omaavasta pataljoonan komentajasta, varastoidusta aseistuksesta, viestimateriaalista sekä muutamasta sairaalasta luotiin paikallisverkosto, johon pataljoonien käyttö alueittain perustui.⁴⁰²

Elokuun lopulla 1944 suunnittelua jatkettiin perusorganisaation perustamiseksi ja aseiden hajavarastoinniksi. Merkillepantavaa on se, että suunnitelmia ei kuitenkaan kirjoitettu puhtaaksi edes salaisina asiakirjoina, vaan kaikki työ tehtiin rajatussa piirissä keskusteluiden pohjalta. Erinäisten vaiheiden jälkeen operatiivinen osasto otti salatun johtovastuun aseiden hajavarastoinnin toimeenpanemisesta. Ennen 4.9.1944 solmittua aselepoa asekatkenta-suunnitelmista tiesi vain seitsemän Päämajan upseeria. Päämajajoitusmestari Airo pidettiin suunnitelmista ylimalkaan tietoisena, mutta ylipäällikkö Mannerheimille jätettiin toiminnanvapaus johtaa sotatoimia tietämättä kaikkea.⁴⁰³ Siitä, tiesikö Mannerheim aseiden hajavarastointisuunnitelmista mitään, voidaan kiistattomien todisteiden puuttuessa tehdä vain valistuneita arvailuja. Ilmeistä kuitenkin on, että Airo oli vähintään jollakin ta-

402 Sama.

403 Asekätkentää koskeva muistio, Pariisi 20.8.1953, Valo Nihtilän yksityiskokoelma Pk 1969/3–4, KA.

PUOLUSTUSVOIMAT

valla informoinut ylipäällikköä ajatuksesta varautua pahimman varalle kaikin mahdollisin keinoin.⁴⁰⁴

Päämajoitusestari A. F. Airo oli keskustellut Nihtilän kanssa jo keväästä 1944 lähtien erilaisista toimintavaihtoehdoista pahimman varalle. Näissä perusteellisissa pohdinnoissa oli esillä myös laajamittaisen sissitoiminnan edellytykset ja mahdollisuudet miehitystilanteessa. Keskustelujen perusteella Airo oli antanut Nihtilälle valtuudet ja käskyn ryhtyä kaikkiin tarpeelliseksi katsomiinsa toimenpiteisiin. Harkinta ja päätöksentekovalta oli siten siirretty Nihtilälle, jolla oli mahdollisuus toteuttaa käytännössä varautumistoimet pahimman vaihtoehdon mukaiseen tilanteeseen. Tärkeintä oli, että Suomea ei yllätettäisi valmistautumattomana.⁴⁰⁵

Suomen sotilasjohdon ja operatiivisen upseeriston sisäpiirin epäilevä suhtautuminen Neuvostoliiton aikomuksiin ilmenee aselevon alkamisesta 4.9.1944 tiedottavasta Päämajan käskystä sotatoimiyhtymille. ”Suomen armeija valmistautuu eri käskyllä vetäytymään Moskovan rauhan rajan taakse, jossa asettautuu puolustukseen rajan länsi- ja luoteispuolella. Nykyisiä asemia ei ilman eri käskyä saa jättää. Vihollisuudet on käsketty lopettaa ja provokaatiota on äärimmäisyyteen saakka vältettävä. Mikäli vihollinen suorittaa hyökkäyksen, on se torjuttava.”⁴⁰⁶ Aseleposopimuksen mukaisesti taistelut rintamilla päättyivät Suomen puolella 4.9.1944. Neuvostoliiton osalta aseet vaikenivat vasta 5.9.1944 kello 08:00 Suomen aikaa.⁴⁰⁷ Tämäkin tapahtuma vain vahvisti upseeriston käsitystä vihollisen vilpillisestä asenteesta. Esitetty sissitoiminta-ajatus ei aloittanut asekatkentoimia, sillä aselepo astui voimaan. Kaiken perusteella ratkaisevasti aseiden salaiseen hajavarastoinnin aloittamiseen vaikuttivat voimakkaimmin Neuvostoliiton asenne Suomea kohtaan aselevon solmimisen

404 Valo Nihtilän käsityksen mukaan Mannerheim tiesi asekatkennästä jo sen suunnitteluvaiheessa. Nihtilä: ”Airon kanssa oli puhetta jo silloin, kun hänen kanssa keskustelin, että ylempiä (kirj. huom. poliitikoille) asiaa ei ilmoiteta, niin ei se siellä pysy salassa, joten sinnekin se tiedoksi on saatettava. Hän (kirj. huom. Airo) kävi marsalkan luona esittämässä, että tällainen ajatus on, toiminta on suunniteltu ja tarvitaan lupa tai hyväksyminen toiminnalle, jottei meitä hirtetä omalta taholta. Marsalkka oli myöntynyt asiaan osoittaen toiminnan tarpeellisuuden tällaisessa tilanteessa. Marsalkka ilmoitti myös ratkaisun olevan oikean, mutta kehoitti suureen varovaisuuteen, koska paljastumisen vaara oli ilmeinen.” Keskitalo: Marsalkka sai siis tiedon asiasta suunnittelu- vaiheessa? Nihtilä: ”Kyllä, ennen kuin mitään ruvettiin toteuttamaan. Silloin asia täytyi hänelle tiedottaa.” Martti Keskitalon diplomityöhön liittyvä eversti V. K. Nihtilän haastatteluaineisto 14.1.1967, Sotahistorian laitos, MPKK. Katso myös Keskitalo (1967), s. 10–11, Sotahistorian laitos, MPKK.

405 Lukkari (1984), s. 28–29.

406 PM n:o 2810/Op.1/5.d.sal./4.9.1944, Liite 1005, Päämajan sotapäiväkirjan liitteet 1001–1025, 3.9.–15.9.1944, Sotahistorian laitos, MPKK.

407 Kilkki (1994), s. 143.

jälkeen, Moskovan välirauhansopimuksen ehdot ja niiden täyttämisen valvontaan asetetun liittoutuneiden valvontakomission toiminta Suomessa.

Asekatkenta sotataidon näkökulmasta

Tarkemmin asekatkennän toteuttamisen ja sen paljastumisen sekä epäonnistumisen yksityiskohtiin menemättä on todettava, että tämä ”salainen operaatio” osoitti Päämajan ydinosaamisen eli sotataidon laaja-alaisen hyödyntämisen. Jatkosodan aikaisen Päämajan operatiivisen osaston ydinryhmän kehittämä monimutkainen järjestely oli siten jälkikäteen tarkasteltuna mitä suurimmissa määrin varautumista noin 30 000–35 000 miehen sissitoimintaan mahdollista miehitysuuhkaa vastaan.⁴⁰⁸

Edellä mainittujen tosiasioiden valossa ja Venäjän kanssa kuljetun historian muistutuksessa olemassaolostaan Suomi tukeutui tai pikemminkin joutui tukeutumaan aseiden hajavarastointiin ja tarvittaessa sissisodankäynnin menetelmiin. Kun tarkastellaan operaation rakennetta ja varautumisen taustalle muodostettuja perusolettamuksia, voidaan asekatkennän katsoa tähänneen sotataidon näkökulmasta laajamittaiseen sissitoimintaan, tarvittaessa jopa rajoitettuun sissisotaan. Kun operaation perusteita vertaa jo tuolloin tunnettuihin sissisodankäynnin teorioihin, on yhteys kansainväliseen viitekehukseen selvä. Myös Matti Lukkari päätyi samanlaisiin johtopäätöksiin omista tutkimuksissaan asekatkennästä.⁴⁰⁹

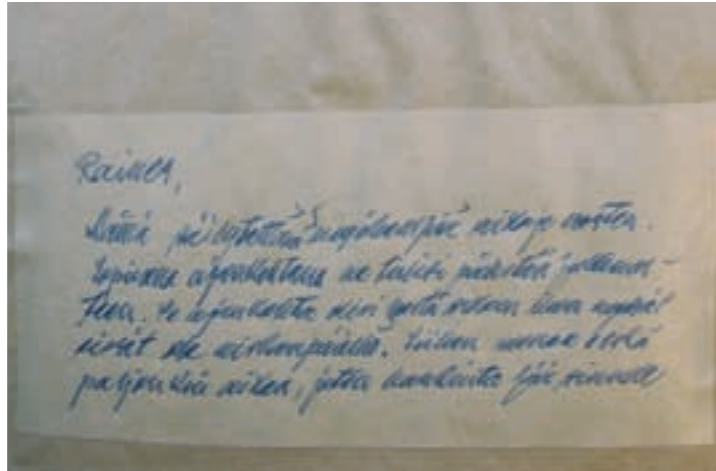
Välitön miehitysuuhka väistyi talven 1944–1945 kuluessa, mutta asekatkentaorganisaation toiminta jatkui sen asteittaiseen paljastumiseen saakka. Oleellista on tiedostaa, että tiedustelun ja sissitoiminnan valmistelut pysyivät salassa. Niitä ei myöskään ollut suoranaisesti kielletty välirauhansopimuksen tai rajoitettu edes myöhempien sopimusten perusteella, vaikka samassa yhteydessä aloitettiin myös koko maan kattavan salaisen sotilastiedusteluverkoston kehittämistyö.⁴¹⁰ Asekatkentaoperaation salaista luonnetta ja tapahtumista aseiden hajavarastointiin osallistuneiden upseerien vakavaa sekä epäilevää suhtautumista Neuvostoliittoon vielä vuosikymmeniä tapahtumiin kuvaa hyvin Valo Nihtilän muistioihinsa kirjoittama saa-

408 Eversti Nihtilän muistitiedot 12.3.1971–16.5.1972, koonnut Pertti Kilkki, Valo Nihtilän yksityiskokoelma Pk 1969, KA.

409 Lukkari (1984), s. 19–20. Matti Lukkari kirjoittaa: ”Vaikka johtoajatus perustuikin omiin lähtökohtiin, sen tukena oli myös ulkomaisia esimerkkejä. Venäläisten partisaanitoiminnasta oli jonkin verran kokemusta meidän rintamiltamme, mutta kun siellä ei siviiliväestöä ollut, ei tästä saatu osviittaa väestön ja armeijan yhteistoiminnalle. Sen sijaan Saksan itärintamalta tuli tietoja, joiden mukaan nimienomaan peitteisessä maastossa taistelu- joukkojen ja väestön yhteistoiminnalla saatiin aikaan hyviä tuloksia. Samaa todistivat Jugoslaviasta kantautuneet tiedot.”

410 Kertomus aseiden ja sotamateriaalin hajavarastoinnista eli asekatkennästä ja sen loppuselvittelystä, Helsinki 12.4.1970, Valo Nihtilän yksityiskokoelma Pk 1969/3–4, KA. Katso myös Visuri (2006), s. 61–62.

■ Asekätkentäoperaation salaista luonnetta ja tapahtumista aseiden hajavarastointiin osallistuneiden upseerien vakavaa sekä epäilevää suhtautumista Neuvostoliittoon vielä vuosikymmeniä tapahtumiin kuvaa hyvin Valo Nihtilän muistoihinsa kirjoittama saate pojalleen Rainer Nihtilälle.

KANSALLISARKISTO, VALO NIHTILÄN YKSITYISKOKOELMA PK 1969/3-4, KA.

te pojalleen Rainer Nihtilälle. ”Rainer; Nämä säilytettävä myöhempiä aikoja varten. Sopivana ajankohtana ne tulisi päästää julkisuuteen. Se ajankohta olisi vasta silloin kun ryssät eivät ole niskanpäällä. Siihen menee ehkä paljonkin aikaa, joten harkinta jää sinulle.”⁴¹¹

Asekätkentäoperaatiolla saattoi olla myös suora vaikutus sissitoiminnan jatkokehittämiseen. Vaikka sissisodankäyntiä käsittelevä kehitystyö sotien kuluessa oli tuottanut joitakin kokemuksia, se oli silti jäänyt pahasti keskeneräiseksi. Siksi uudistettavaan kenttäohjesääntöön olikin tarkoitus kirjoittaa oma lukunsa sissitoiminnasta jo vuonna 1945, ajankohtana, jolloin aseäkennän taustalla olleet suunnitelmat sissitoiminnasta paljastuivat. Myös erillisen sissitoimintaoppaan kirjoittamisesta on samalta vuodelta löydettävissä erillinen tehtävänanto.⁴¹² Kirjoitustyö jäi kuitenkin tekemättä, kun aseäkenttäorganisaatio paljastui, ja siihen osallisena ollut sissitoimintaoppaan kirjoittajaksi määrätty everstiluutnantti Sulo Susi erosi upseerinvirastaan.⁴¹³

Kaiken kaikkiaan aseäkenttäoperaatio oli paljastuttuaankin operatiivista esikuntatyötä puhtaimmillaan. Varauduttiin pahimpaan kaikin mahdollisin keinoin. Aseäkennällä saavutettuja tuloksia on silti yksiselitteisesti vaikea arvioida. Toimintaan osallistuneiden

411 Valo Nihtilän käsin kirjoittama saate Rainer Nihtilälle, Valo Nihtilän yksityiskokoelma Pk 1969/3-4, KA.

412 Kenttäohjesäännön alustavassa sisällysluettelossa sissitoiminta ja sen torjuminen ovat mainittu omalla päälukunaan, jonka kirjoittajaksi Pääesikunnan operatiivisen osaston päällikkö Valo Nihtilä nimesi everstiluutnantti Sulo Suden. Katso Tiedoituksia ohjesääntötyöhön osallistuville, PvPE:n n:o 2060/ Koul.2/21/25.5.1945, sekä liitteet 1 ja 2, T 18751, KA.

413 Tynkkynen (1996), s. 338-339. Susi, Sulo Vilho, nimikirjanote n:o 44859, KA.

upseerien henkilökohtaiset uhraukset olivat suuria, sillä monet menettivät tuomioiden ja vankilavuosien lisäksi uransa, terveytensä tai jopa perheensä. On kuitenkin ilmeistä, että aseäkenttä hillitsi aikeita suomalaisen yhteiskuntajärjestyksen väkivaltaiseen muuttamiseen. Mikäli tämänkaltaiset valmistelut olisi syksyllä 1944 jätetty tekemättä, olisivat Päämajan upseerit laiminlyöneet sotilaalliset velvollisuutensa. Asekätkentäoperaatio oli varoitus viholliselle ja samalla sotataidollinen ilmentymä sissitoiminnan hyödynnettävyyden ymmärtämisestä. Tapahtumasarja jälkipuinteineen antoi oman leimansa ja kokemuksensa sissitoiminnan kehittämistyölle.

3.4. Yhteenveto sissitoiminnan kehityksestä vuosina 1939-1944

Itsenäisen Suomen alkuvuosikymmenien kirjallisten pohdintojen toteuduttua talvisodassa sissitoiminta sai jalansijaa myös virallisessa ohjeistuksessa ja koulutuksessa. Talvisodan alussa toteutettu sissitoiminta innovaatioineen osoitti, että toiminnan mahdollisuuksia osattiin arvioida operatiivisesti oikeaan suuntaan. Vaikka aikalaistaktiikan kannalta tarkasteltuna partio- ja sissitoimintaa ei ohjeistukseen nähden voida pitää yhdenmukaisena, sillä oli talvisodassa paikoin suurtakin merkitystä. Myös sissitoimintaa koskeva käsitteistö määritelmien eli omaa elämänsä. Vaikka määritelmät perustuivat käytännössä koettuihin asioihin, alettiin sissitoimintaa talvisodan aikana luonnehtia jo kaikkein tehokkaimmaksi taistelutavaksi eritoten Suomen oloissa. Maastollisesti sen todettiin soveltuvan parhaiten Laatokan Karjalaan ja sen pohjoispuolisille operaatioalueille. Huomionarvoista oli kuitenkin se, että vertailukohtia tai todellisia esimerkkejä sissitoiminnan vaikutuksesta panssaroituun viholliseen ei juuri ollut käytettävissä. Sissitoiminnan luonteen muuttuminen talvisodan lopulla on myös jälkikäteen arvioituna näytettävissä toteen. Sissitoiminta muuttui talvisodan lopulla enemmän partiotoiminnan mukaiseksi. Vaikka aikalaistaktiikan kannalta tarkasteltuna partiointi ei edustanut puhtaasti sissitoiminnan mukaista taistelutapaa, sillä oli esimerkiksi tiedustelutietojen kannalta jonkinasteista merkitystä.

Välirauhan aikana kenttäarmeijan suorituskykyä koskeva kehitystyö ulottui joukkojen uudelleenorganisointiin ja kouluttamiseen, jolloin myös sissitoiminnan roolia taistelumenetelmänä sotakokemuksiin nojautuen pohdittiin entistä vakavammin. Olihan talvisota antanut todellisuuspohjaa ja osoittanut sissitoimintaan tarvittavien joukkojen lukumäärän ja tarpeellisuuden osana vakinaisia asevoimia. Vaikka yleisiin taktisiin periaatteisiin tehtiin lukuisia kehitysehdotuksia, ei sissitoiminnan perusteita ehditty lyhyen ajanjakson aikana mainittavasti muuttaa. Etenkin sotakokemusten kerääminen oli kuitenkin osa tärkeää välirauhan aikaista kehitystyötä, jota jatkettiin ja jonka tuloksia hyödynnettiin jatkosodan aikana.

Jatkosodan aikana etenkin kaukopartiointi neuvostojoukkojen selustassa muuttui talvisotaan verrattuna järjestelmällisemmäksi ja suunnitelmallisemmaksi toiminnaksi. Vaikka jatkosodan aikainen kaukopartiotoiminta oli tehokasta, ei sitä voida rinnastaa täysin sissitoiminnan käsitteeseen. Sissitoiminta oli yhtymien vastuulla, jotka toteuttivat sitä vaihtelevasti osana muita operaatioita. Siksi rintamajoukkojen taistelutoimintaan liittyvä sissitoiminta ei jatkosodassa muodostunut kovinkaan järjestelmälliseksi. Päämajan yritys tehostaa yhtymien sissitoimintaa ja ottaa se omaan johtoonsa ”Operaatio Metsähakkuiden” myötä ei tuottanut haluttuja tuloksia. Tappiot muodostuivat tavoitteisiin nähden paikon liian suuriksi. Vastustaja sai oppia suomalaisesta sotataidosta, jolloin Neuvostoliiton organisoima partisaanitoiminta ja sen tehostaminen muuttivat sissitoiminnan käyttöperiaatteita. Aivan jatkosodan lopussa tai sitä seuranneessa Lapin sodassa ei sissitoiminnalla voida katsoa olleen suurta merkitystä. Yrityksiä ja yksittäisiä tapahtumia sissitoiminnasta oli, mutta ne jäivät kokonaisuuteen nähden hyvin vähäisiksi. Sotatapahtumat sanelivat pitkälti sen, miten sissitoimintaa voitiin hyödyntää.

Jatkosodan kuluessa kenties tärkein käytännön toimi sissisotaan valmistautumisessa olivat sotakokemusten kerääminen ja niiden järjestelmällinen analysointi. Kokemuksiin ja teorioihin perustuvissa laskelmissa todettiin epätavanomaisten menetelmien tehokkuus ja niiden hyödyntämismahdollisuudet myös suomalaisessa taktiikassa. Sotilasasiantuntijoiden huomio kiinnittyi etenkin sissitoiminnan tuloksiin, menetelmiin ja vaikutusmahdollisuuksiin taisteluissa vihollista vastaan alivoimaisena. Sissitoiminta oli nähty tehokkaana taistelutapana jo ennen talvisotaa ja tämä näkemys oli vain vahvistunut molempien sotien aikana. Sissitoiminta vaatii myös osaamista ja suunnittelua. Toimintaan tarkoitettuja joukkoja on erikoiskoulutettava ja harjaannutettava sissitoimintaan ennalta. Vapaaehtoisista kootun, taistelujenaikaisen sissijoukon kouluttaminen osoittautui riittämättömäksi.

Jatkosodan tulokset sissitoiminnasta jäivät vähäisiksi, mutta siitä huolimatta niistä saatiin arvokkaita kokemuksia. Laatokan pohjoispuolisilla rintamanosilla kokeiltua asemasotavaiheen sissitoimintaa arvioitiin sotien jälkeen taktiikan kannalta pikemminkin tavallisen harvan puolustuksen taistelupartiointina tai taistelutiedusteluna. Olosuhteet veivät tähän luonteen muuttumiseen. Etenkään pohjoisessa sissipartiot eivät asemasotavaiheessa yksinkertaisesti päässeet edes vihollisen varmistuslinjan läpi, saati kauemmaksi selustaan. Keinoja varmistuslinjojen läpäisemiseksi ilman tappioita olisi sodan jatkuessa kyllä löytynyt, mutta tilanteen muuttuminen vetäytymiseksi kesällä 1944 ei antanut tilaisuutta kokeilla niitä käytännössä. Esimerkkinä näistä keinoista voidaan mainita saattajaosaston käyttö taistelutiedustelun tukena.

Vasta jatkosodan jälkimainingeissa tehty asekatkentaoperaatio osoitti teoriassa sotataidollista ja strategista varautumista sissitoimintaan tai tarvittaessa jopa sissisotaan. Sotataidon näkökulmasta jatkosodan sissitoiminnan keinojen hyödyntämisen painopisteen voidaan

kuitenkin katsoa olleen Päämajan johtamassa kaukopartiotoiminnassa. Lisäksi asemasodan vaiheessa toteutettu sissitoiminnan tehostaminen Laatokan pohjoispuolella eli ”Operaatio Metsähakkuut” suunniteltiin ja johdettiin Päämajasta. Kaukopartiointi kiteytyi pitkälti vihollisen selustan kaukotiedusteluksi, sillä Päämajassa tuhoamistoiminnan katsottiin mahdollisten miehistötappioiden vuoksi vaarantavan koko kaukopartiointin jatkuvuuden. Pikakoulutuksella kun ei kokeneita kaukopartiomiehiä korvattu. Jälkikäteen on arvioitu, että suomalaisten kaukopartiot sitoivat kaikkiaan noin 10 000 neuvostosotilasta selustan varmistustehtäviin. Sissikoulutuksella ja -taktiikalla oli siis jatkosodan kaukopartiotoiminnan muodossa suurtakin merkitystä.

Vanhan sanonnan mukaan taktiikkaa ei voi sitoa kaavoihin, eikä yksi ratkaisu ratkaise toista. Varsinkaan sissitoiminnan äärettömän monivaihteisissa mahdollisuuksissa ei sotien kokemusten mukaan mitään ihanne- tai yleisratkaisua ollut. Sotien aikainen sissitoiminta loi tärkeitä suuntaviivoja suomalaisen sotataidon yleisiin periaatteisiin, joita sittemmin hyödynnettiin sotien jälkeen etenkin alueellisen puolustuksen periaatteita muodostettaessa.

Sissitoiminnan ja sissisodan käsitteet määriteltiin vuosina 1939–1944 tehdyissä ohjesääntöissä, oppaissa, ohjeissa ja käsikirjoissa vain yhden kerran ja silloinkin melko laveasti. Tämän perusteella voidaan todeta, että käsitteet olivat sotien aikana yhä vailla virallista määritelmää.

Lähde	Käsite: sissitoiminta	Käsite: sissisota
Sissiopas, Helsinki 1939.	”Sissitoiminnan tarkoitus on häiritä vihollisen toimintaa sen selustassa ja sivustoilla ja täten sitoa mahdollisimman suuria osia sen taisteluvoimasta vartio-, saattue-, y.m. toisarvoisiin tehtäviin sekä aikaansaada mahdollisimman suurta aineellista tappiota viholliselle. Sissitoiminnan onnistumisen perusedellytys on sen salassapysyminen.”	”Sissisodassa tilanteet ja olosuhteet ovat mitä moninaisimpia ja toiminta vaihtelevaa ja tapahtumarikasta. Siksi sisseiltä vaaditaan paitsi kylmähermoisuutta myös nopeaälyisyyttä, kestävää fyysillistä kuntoa ja ennen kaikkea loppumatonta rohkeutta ja urhokkuutta.”

Nuotio ja laavu olivat aikansa sissimantiikan lisäksi tapa selviytyä arktisissa olosuhteissa sissitoimintaoppien mukaisesti.

■ Haminassa järjestettiin 10.2.–3.3.1946 ”Sissikoulutuspäivät”, josta tehtiin sissitaitoja käsittelevä opetus-elokuva puolustusvoimien käyttöön.

4. SISSITOIMINTAA JA SISSISODANKÄYNTIÄ

”Järkipärisesti suunniteltu, huolellisesti valmisteltu ja taitavasti suoritettu sissitoiminta voi muihin sotatoimiin liittyvänä saada suuren merkityksen ja joka tapauksessa tuottaa viholliselle tappioita ja vaikeuksia. Äärimmäisessä tapauksessa, säännöllisten sotatoimien jo osoittauduttua mahdottomiksi, voi tulla kyseeseen sissitoiminnan laajentaminen niin, että koko sodankäynti muuttuu sissisodaksi.”

Kenttäohjesääntö II osa (KO II), Helsinki 1954.

4.1. Sotien vaikea jälkitilanne ja varautuminen pahimpaan vuosina 1944–1946

Syyskesällä 1944 Suomi oli vaivoin onnistunut torjumaan Neuvostoliiton suurhyökkäyksen, joka tähtäsi ennen kaikkea Suomen irrottamiseen sodasta ja ehdottomaan antautumiseen. Karjalan kannaksen vaikeat taistelut, vetäytyminen taaempaan puolustusasemaan, puolustuslinjojen taipuminen ja Talin–Ihantalan suurtaistelut olivat kuluttaneet kenttäarmeijan voimia. Raskaat kokemukset sodista olivat suomalaisen sotataidon näkökulmasta parantaneet taktiikan ja operaatiotaidon osaamista kuitenkin merkittävästi.⁴¹⁴ Kokemuksia voidaan perustellusti pitää yhtenä suomalaisen sotataidon laaduntakaajana. Sotakokemukset eivät kuitenkaan olleet sotataidon ilmentyminä yhteismitallisia, sillä maasto ja olosuhteet vaikuttivat suuresti siihen miten kokemuksia voitiin hyödyntää.⁴¹⁵

Poliittisesti sodan päätösvaiheet olivat vaikeita aikoja. Kun Suomen puolustus oli romahtaa kesäkuussa 1944 Neuvostoliiton suurhyökkäyksen alla, tasavallan presidentti Risto Ryti solmi Saksan avun varmistamiseksi niin sanotun Ryti–Ribbentrop-sopimuksen. Saksalaisen ase- ja sotamateriaalin saamiseksi Ryti sitoutui myös olemaan solmimatta Neuvostoliiton kanssa erillisrauhaa. Vasta Neuvostoliiton hyökkäyksen tyrehtyttyä Karjalan kannaksella näki Suomen valtiojohto tilanteen muuttuneen edullisemmaksi ja päätti pyrkiä rauhaan sekä irtautua sodasta ja Saksan liittolaisuudesta.⁴¹⁶

Elokuussa 1944 kyettiin Ilomantsissa toteuttamaan vielä jatkosodan viimeinen suuroperatio osin sissitoiminnan keinoin, jossa suomalaisen sotataidon – taktisen teorian, praktiikan ja innovatiivisuuden – ansiosta luotiin Karjalan kannaksen torjuntavoiton rinnalla paremmat neuvotteluasetelmat sodasta irtautumiselle. Olihan Ilomantsin korpitaisteluissa tuhotu lähes kaksi kokonaista vihollisdivisioonaa alivoimaisen taktiikalla.⁴¹⁷ Sotatoimien ja tilanteen vakiinnuttua elokuussa 1944 Ribbentrop-sopimusta ei enää tarvittu ja presidentti Ryti erosi. Mannerheimista tuli eduskunnan säätämällä poikkeuslailla presidentti 4. elokuuta 1944. Presidenttinä Mannerheim saattoi sanoutua irti edeltäjänsä Risto Rytin allekirjoittamasta erillisrauhan solmimisen kieltävästä sopimuksesta ja suostua aselepoon Neuvosto-

414 Manninen, Ohto: Rintaman vakiintumisesta välirauhaan, artikkeli kirjassa Jatkosodan historia, 5. osa, Porvoo 1992, s. 354–359. Katso myös Raunio, Ari: Sotatoimet – Suomen sotien 1939–1945 kulku kartoin, Porvoo 2005, s. 276–279.asekä

415 Tynkkynen (1996), s. 283–287. Katso myös Tynkkynen, Vesa: Sotilaan muistelu vai tulevaisuuteen katsova tutkimus?, artikkeli kirjassa Viljanen, T. V.: Nykyaikainen suurhyökkäys ja sen torjumisen edellytyksiä, Tampere 2012, s. 11–25.

416 Visuri (1994), s. 23–24.

417 Juutilainen, Antti: Ilomantsi – lopultakin voitto, Rauma 1994, s. 148–150.

liiton kanssa. Samalla Mannerheimin nauttiman luottamuksen katsottiin varmistavan, ettei Neuvostoliiton kanssa käytyjä neuvotteluja pidettäisi petoksena.⁴¹⁸ Mannerheimin presidenttiyden uskottiin myös varmistavan puolustusvoimien asettumisen noudattamaan rauhansopimusta. Näennäisesti asia oli näin, mutta aseiden hajavarastointi eli asekatkenta juttu osoittaa, ettei itsenäisyyden säilyttäminen kaikin mahdollisin keinoin ollut kiinni vain ja ainoastaan Mannerheimin persoonasta.⁴¹⁹

Raskaiden taisteluiden jälkeinen välttämätön aselepo saavutettiin syyskuun 5. päivänä, jolloin taistelut virallisesti päättyivät Suomen ja Neuvostoliiton välillä. Suomen edustajat kutsuttiin rauhanneuvotteluihin Moskovaan, missä Neuvostoliitto käytännössä saneli yksipuoleisesti rauhanehdot Suomen hyväksyttäväksi. Liittoutuneet olivat vaatineet yhteisen rauhankonferenssin myötä laadittavaksi kattava rauhansopimus kaikkien osapuolten välille, mutta Suomi ja Neuvostoliitto solmivat erillisen *välirauhansopimuksen* 19. syyskuuta 1944.⁴²⁰ Sodan päättymisestä huolimatta välirauhansopimus asetti Suomen puolustuskyvyn taisteluihin verrattuna täysin uuden ja vaikean tilanteen eteen. Saksalaisten joukkojen internoinnin sekä sotakorvaus- ja alueluovutusvaatimusten lisäksi välirauhansopimukseen kirjattiin määräys, jonka mukaan Suomen puolustusvoimat tuli pikaisella aikataululla demobilisoida joulukuun 5. päivään 1944 mennessä. Huolimatta suomalaisten tekemistä esityksistä Suomeen saapunut liittoutuneiden valvontakomissio vaati, että puolustusvoimien organisaatio ja kokoonpano määrättäisiin talvisotaa edeltäneiden puolustusvoimien mukaisiksi. Asetettujen vaatimusten mukaan puolustusvoimien kokonaisvahvuus ei saanut ylittää 37 000 miestä. Maavoimien vahvuudeksi määriteltiin 26 000 miestä rannikonpuolustuksen sekä meri- ja ilmavoimien jäädessä vain 11 000 mieheen.⁴²¹

Vaikeuksia ja haasteita oli paljon. Muun muassa suojeluskuntajärjestö lakkautettiin 3.11.1944 ja puolustusvoimat palautettiin vuoden 1945 alkuun tultaessa pääpiirtein takaisin vuoden 1939 divisioonaorganisaation mukaiseen kokoonpanoon. Heti sotien jälkeen muodostettu puolustusvoimien organisaatio oli vielä osittainen sodan ajan kokoonpano, kolme divisioonaa ja reserviyhtymä, erilliset puolustushaarat sekä liikekannallepanon edellyttämä alueorganisaatio. Maavoimat muodostuivat armeijakunnan alaisista kolmesta divisioonasta ja kevyestä prikaatista. Ilmavoimat käsittivät neljä lentorykmenttiä, kaksi ilmatorjuntarykmenttiä ja viestipataljoonan. Merivoimat koostuivat varsinaisista laivastoyksiköistä, rannikkotykkörykmentistä, kolmesta linnakkeistosta ja kahdesta laivastoasemasta. Liikekannalle-

418 Manninen (1992), s. 355–356.

419 Keskitalo (1967) ja siihen liittyvä haastatteluaineisto, Sotahistorian laitos, MPKK.

420 Välirauhansopimus (19.9.1944) liitteinen, Suomen asetuskokoelma 1944 n:o 645a. Katso myös Visuri (1994), s. 24.

421 Visuri (1994), s. 24.

panoa ja kutsuntajärjestelmää varten otettiin 1930-luvulla toiminut aluejärjestö uudelleen käyttöön.⁴²² Pääministeri J. K. Paasikiven itsenäisyyspäivänä 1944 pitämän radiopuheen mukaan Suomi oli tappiollisen sodan vuoksi joutunut ”*synkän laakson pohjalle*”. Vertaus kuvastaa karulla tavalla solmitun välirauhan tunnelmia niin kansan kuin puolustusvoimien keskuudessa.⁴²³

Välirauhansopimuksen ehtojen toteutumisen varmistamiseksi Suomeen asetettiin liittoutuneiden valvontakomissio (LVK).⁴²⁴ Välirauhansopimuksen vaatimusten lisäksi valvontakomissio antoi lukuisia muita puolustusvoimien toimintaa rajoittavia määräyksiä, joskaan varsinaisia asemateriaalin laatua tai määrää koskevia tarkkoja rajoituksia ei sopimus vielä sisältänyt.⁴²⁵ Suomen puolustuskyvyn kannalta välirauhan ehtojen täytäntöönpanossa nousi esille kolme keskeistä seikkaa: aseiden salaiset hajavarastointisuunnitelmat liikekannallepanon turvaamiseksi, Pääesikunnan vuoden 1945 alussa antaman liikekannallepanon valmistelukiellon tulkinta sekä kotiutetuilta kenttäarmeijan joukoilta jääneen sotamateriaalin liikamäärän kohtalo ja varastointi. Näistä on myöhemmin löydettävissä selvät yhtymäkohdat alueellisen puolustusjärjestelmän kehittämiseen, sittemmin sissisodankäyntikeinojen hyödyntämiseen ja sissitoimintaperiaatteen kehittämiseen osana Suomen puolustusdoktriinia.

Päämajan operatiivisen osaston maavoimatoimiston päällikkö, everstiluutnantti Usko Sakari Haahti laati elokuussa 1944 kenraaliluutnantti A. F. Airon käskystä muistion niistä toimenpiteistä, joihin olisi ryhdyttävä, mikäli Neuvostoliitto olisi suurhyökkäyksen päätteeksi murtautunut suomalaisten puolustuksen ja päässyt tunkeutumaan sisämaahan. Muistion johtopäätökset perustuivat toimintamalliin, jossa vihollisen haltuun jäävällä alueella ryhdyttäisiin organisoituun sissitoimintaan. Suunnitelmia organisoidusta sissitoiminnasta ja liikekannallepanon valmisteluista siis

”Mannerheimin presidenttiyden uskottiin myös varmistavan puolustusvoimien asettumisen noudattamaan rauhansopimusta. Näennäisesti asia oli näin, mutta aseiden hajavarastointi eli asekatkenta juttu osoittaa kiistattomasti, ettei itsenäisyyden säilyttäminen kaikin mahdollisin keinoin ollut kiinni vain ja ainoastaan Mannerheimin persoonasta.”

422 Saressalo (1981), s. 2–12, SKK 1/1465, KA. Terä – Tervasmäki (1973), s. 47–78.

423 Visuri (2010), s. 17.

424 Blinnikka, Aulis: Valvontakomission aika, Porvoo 1969, s. 4–8.

425 Kesseli, Pasi: Ukkopekasta rynnäkkökivääriin, artikkeli kirjassa Piirteitä puolustusvoimien kehityksestä 1944–1964, Tammisaari 2005(a), s. 86–109.

oli, mutta tieto niiden yksityiskohdista pidettiin vain pienen ja rajatun upseerijoukon keskuudessa. Aseiden hajavarastointi oli osa tätä kokonaisuutta.⁴²⁶

Salassa toimineen asekatkentaoperaation ollessa yhä käynnissä pääesikunnan operatiivinen osasto ryhtyi vuoden 1945 alussa pohtimaan liikekannallepanon sopeuttamista vallitsevaan tilanteeseen. Tämä suunnittelu perustui materiaalin osalta hajavarastoituihin ja kätkettyihin aseisiin ja ampumatarvikkeisiin. Kolmivaiheinen suunnitelma jakaantui liikekannallepanon suojaamiseen, koulutuskokoonpanossa olevien joukkojen täydentämiseen kevyiksi jalkaväkiprikaateiksi ja kenttäarmeijan pääosien perustamiseen keskusvarastojen materiaalin avulla. Sissiosankäynnin keinojen hyödyntämisen kannalta merkittävää oli se, että kätketyllä materiaalilla varustettuja pataljoonia valmistauduttiin käyttämään sissitoimintaan.⁴²⁷ Vaikka kyse oli suunnittelutyöstä eikä käytännön valmisteluista, voidaan tilannetta kuvata varsin erikoiseksi. Samanaikaisesti kun kätkettyjä aseita piiloteltiin kaikessa hiljaisuudessa, Puolustusvoimain Pääesikunta käski lopettaa kaikki liikekannallepanoa koskevat valmistelut ja operatiivisen suunnittelun.⁴²⁸ Osaltaan tähän vaikutti valvontakomission painostus ja aktiivinen tarkastustoiminta esikunnissa ja varuskunnissa.

Suoranaisen miehityshukan väistyttyä talvella 1945 Puolustusvoimain Pääesikunnassa alettiin tutkia hajavarastoitujen ja kätkettyjen aseiden purku- ja siirtomahdollisuuksia puolustusvoimien varastoihin. Mahdollinen hajavarastoiden purkaminen päätettiin siirtää kuitenkin kesään 1945, mutta toukokuussa Oulussa tapahtuneen tietovuodon aiheuttama asekatkennän asteittainen paljastuminen käynnisti tapahtumasarjan, jonka tavoitteena oli kaikin tavoin pyrkiä peittelemään salaista valmistautumista ja purkaa varastoja ennen niiden täydellistä paljastumista. Koko asekatkentaorganisaatio, osa kätköistä ja suunnitelmista paljastuivat kuitenkin valvontakomission ja Valtiollisen poliisin tutkimuksissa. Tapahtumasarja oli omiaan heikentämään Neuvostoliiton suhtautumista Suomeen ja sen puolustusvoimiin. Asian selvittely näyttävien pidätysten ja upseerien saamien tuomioiden tahi irtisanomisten siivittämänä kesti kaiken kaikkiaan noin kolme vuotta.⁴²⁹

426 Keskitalo (1967), s. 4, Sotahistorian laitos, MPKK. Katso myös Asekatkentaä koskeva muistio, Pariisi 20.8.1953, Valo Nihtilän yksityiskokoelma Pk 1969/3–4, KA. Eversti Nihtilän muistitiedot 12.3.1971–16.5.1972, koonnut Pertti Kilkki, Valo Nihtilän yksityiskokoelma Pk 1969, KA. Koppinen, Veikko: Asekatkennän merkitys 1944–45, päiväämätön käsin kirjoitettu muistio, Veikko Koppisen yksityiskokoelma, alkuperäinen asiakirja tutkijan hallussa.

427 Asekatkentaä koskeva muistio, Pariisi 20.8.1953 ja Kertomus aseiden ja sotamateriaalin hajavarastoinnista eli asekatkennästä ja sen loppuselittelystä, Helsinki 12.4.1970, Valo Nihtilän yksityiskokoelma Pk 1969/3–4, KA. Katso myös Tynkkynen (2006), s. 434–435.

428 PvPE:n n:o 170/Järj.2/5/9.1.1945, T 22520/Hh 47, KA.

429 Visuri (1994), s. 31–34.

■ Pääesikunnan operatiivisen osaston päällikkö, eversti Olavi Huhtala laati kesällä 1945 puolustusvoimain komentajalle perusteellisen muistion Suomen sotilaallisesta asemasta. Vallitseviin oloihin perustuvassa muistiossa Huhtala käsitteli Suomen asemaa Neuvostoliiton naapurina ja sen vaatimia toimenpiteitä sotilaallisen puolustuksen sopeuttamiseksi muuttuneeseen asetelmaan.

PUOLUSTUSVOIMAT

Asekatkentaäjutun kaikkia vaikutuksia on vaikea arvioida, mutta sen merkitykset ulottuivat pitkälle sotienjälkeiseen aikaan yhtäältä leimaten puolustusvoimat epäluotettavaksi Suomen poliittisen johdon silmissä ja toisaalta osoittaen suomalaiset itsenäisyyttään kunnioittavaksi kansaksi Neuvostoliiton voiman edessä tarvittaessa kaikin mahdollisin keinoin miehitystä vastaan. Joka tapauksessa Neuvostoliitto sai muistutuksen siitä, että suomalainen sotataito oli muutakin kuin tavanomaista taktiikkaa ja operaatiotaitoa. Tarvittaessa oltiin valmiit myös laajamittaiseen sissitoimintaan. Suomen siirtyminen sodasta rauhaan ja sotienjälkeinen vaikea tilanne kestivät useita vuosia. Lapin sodan päättyessä huhtikuussa puolustusvoimat oli kuitenkin lopullisesti saatu irti sodasta kesään 1945 mennessä, vaikka todelliset vaikeudet olivat vasta alkamassa.

Puolustusvoimien oli nöyryyttävä poliittisen paineen edessä, joten asenteita oli muutettava myös uhkakuvien osalta. Kun vielä syksyllä 1944 ja keväällä 1945 eversti Valo Nihtilän johdolla laaditut suunnitelmat perustuivat Neuvostoliiton hyökkäyksen torjuntaan, muuttui asetelma kesällä 1945 laaditussa muistiossa lähes päinvastaiseksi. Pääesikunnan operatiivisen osaston uusi päällikkö, eversti Olavi Huhtala laati puolustusvoimain komentajalle perusteellisen muistion Suomen sotilaallisesta asemasta. Vallitseviin oloihin perustuvassa muistiossa Huhtala käsitteli Suomen asemaa Neuvostoliiton naapurina ja sen vaatimia toimenpiteitä sotilaallisen puolustuksen sopeuttamiseksi muuttuneeseen asetelmaan. Johtajatuksena Huhtala esitti itsenäisyyden turvaamisen puolustamalla maata tarvittaessa Neuvostoliiton etujen mukaisesti. Mahdollisessa liittoutuneiden valtioiden välisessä sodassa Suomen oli valmistauduttava puolustamaan aluettaan Neuvostoliiton tarpeiden mukaan. Uhkakuva ja puolustusajattelu olivat puolustusvoimissa kääntymässä lännen suuntaan, ainakin näennäisesti.⁴³⁰

430 PvPE:n op-os:n muistio sotilaallisesta asemastamme ja armeijan tehtävistä nykyoloissa, 14.7.1945, Olavi Huhtalan yksityiskokoelma Pk 1366/3a., KA. Katso myös Tynkkynen (1996), s. 291 ja Tynkkynen (2006), s. 435.

Puolustusrevisiokomitea ja pohdinnat puolustusperiaatteen muutostarpeista

Valtioneuvosto asetti toukokuussa 1945 parlamentaarisen sotilaallisen komitean tutkimaan maanpuolustuksen tarkoituksenmukaisuutta vallitsevissa oloissa ja esittämään mahdollisesti tarvittavat toimenpiteet uudelleenjärjestelyistä.⁴³¹ Puolustusrevisiokomiteaksi⁴³² nimetyn toimikunnan työskentely alkoi vaikeissa oloissa, sillä tutkittavina olivat alkavien rauhanneuvotteluiden lähtökohdat sekä mahdollisen puolustusliiton uhka Neuvostoliiton kanssa. Kesällä 1945 puolustusvoimien johdon piirissä oli alkanut muotoutua tarpeita puolustusdoktriinin kehittämiseksi. Vaikka Pääesikunta keskittyi työssään painopisteisesti rauhan ajan organisaation luomiseen ja liittoutuneiden valvontakomission asettamien vaatimusten täytäntöönpanoon, se asetti useita toimikuntia esimerkiksi keräämään sotakokemuksia ja selvittämään muuttuneen maailmantilanteen aiheuttamia kehittämistarpeita.⁴³³

Organisaation kehittämiseksi 1.11.1945 asetettu toimikunta valmisteli kenraalimajuri K. A. Heiskasen johdolla lähes kaikki puolustusrevisiolle esitellyt puolustusvoimien kokoonpanoa koskevat ehdotukset.⁴³⁴ Puolustusvoimien näkemyksiä ja sen asettamien toimikuntien muistioita puolustusrevisiossa esitti komitean jäsenenä toiminut kenraalimajuri K. A. Tapola. Merkittävimmät puolustusjärjestelmän tulevaisuutta koskevat esitykset kulkivat Tapolan kautta puolustusrevisiolle syksyllä 1945. Puolustusvoimien mukaan Suomi tarvitsi tulevaisuudessakin hyvän puolustusvalmiuden ylläpidon lähinnä suojajoukkojen avulla. Näkemyksen mukaan samanaikaisesti alkavia taisteluita laajoilla alueilla ajatellen oli edullisinta kuitenkin siirtyä alueelliseen periaatteeseen sekä yhdistää maanpuolustuksen eri toimialoja esimerkiksi läänijaon puitteissa.⁴³⁵ Tapolan puolustusrevisiolle esittelemä näkemys perustui mitä ilmeisimmin ainakin osin Olavi Huhtalan kesällä 1945 laatimaan muistioon, jonka peruslähtökohtana oli itsenäisen puolustuskyvyn rakenteellinen muutos näennäisen myönnytyspolitiikan suuntaan.

Tapolan ja Heiskasen hahmottelema esitys alueellisen puolustuksen periaatteista sai puolustusrevisiossa hyväksyviä kannanottoja. Ristiriitaa kuitenkin herättivät marraskuussa 1945 lakkautetuksi joutuneen Suojeluskuntajärjestön ja sen osan eli aluejärjestön vastuulla olleiden

den kutsunta-, liikekannallepano- ja selustan suojaamistehtävien uudelleen arviointi. Revision vielä työskennellessä tiiviisti syksyllä 1946 rauhansopimuksen ensimmäinen luonnos tuli sen tarkasteltavaksi Pariisissa alkaneen rauhankonferenssin myötä. Pääesikunta ja puolustusrevisio jäivät kuitenkin epätietoisiksi rauhansopimuksen sisällön tulkinna.⁴³⁶

Helmikuussa 1947 solmitussa Pariisin rauhansopimuksessa saneltiin Suomen puolustusvoimia koskevat aserajoitukset, jotka ajoivat koko maan puolustamiskysymykset aivan uusille urille. Sotilaallista maanpuolustusta tarkastellen sopimuksen vaikein kohta käsittelee puolustusvoimien kokonaisvahvuutta, joka rajoitettiin määrällisesti 41 900 mieheen sisältäen myös rajavartiostojen palveluksessa olevat. Sopimus edellytti myös, että materiaalin ja aseistuksen tuli vastata rajoitettua miesmäärää. Sotamateriaalin liikamäärä oli hetimiten luovutettava liittoutuneille tai tuhottava vuoden kuluessa rauhansopimuksen solmimisesta.⁴³⁷ Liittoutuneiden keskinäisten välien viilentymisellä, Suomeen jääneiden aseiden liikamäärällä ja sen myöhemmällä kohtalolla oli ilmeinen vaikutus puolustusjärjestelmän sekä suomalaisen sotataidon suuntaamiselle yhä voimakkaammin alueellisen puolustusajattelun suuntaan.

Puolustusrevisio jätti mietintönsä valtioneuvostolle 10.3.1949. Seikkaperäisen ja perustellun mietinnön keskeinen johtopäätös kiteytyi Suomen puolustuskyvyn turvaamiseen ennaltaehkäisevällä puolustusvalmiudella sekä pyrkimyksellä puolueettomuuteen mahdollisissa sotilaallisissa liittosopimuskysymyksissä. Puolustusvoimien järjestelyt nähtiin parhaaksi toteuttaa yleiseen asevelvollisuuteen perustuvalla kaaderijärjestelmällä. Rauhan ajan organisaation tuli mietinnön mukaan olla sellainen, että liikekannallepano ja muut valmistelut voisivat tapahtua riittävän nopeasti ja varmasti. Organisaatioehdotuksessaan puolustusrevisio lähti siitä, että maan alueellinen järjestely ja joukot liitetään kiinteästi toisiinsa. Sodanajan armeijan tuli vastata totaalisemmaksi muuttuneen sodankäynnin osalta etenkin liikkuvuuden, iskukyvyn ja teknillistymisen kehittämiseen. Tämä tarkoitti mietintöä lainaten sananmukaisesti ”*alueellisen maanpuolustuksen välttämättömyyttä*”. Alueellista puolustusjärjestelmää mietinnössä perusteltiin etenkin nykyaikaisen sodan luonteella ja olosuhteilla,

431 Puolustusministeriön kirje parlamentaarisen komitean asettamisesta 24.5.1945, T 19572/376, KA. Katso myös Visuri (1989), s. 177–181.

432 Tässä tutkimuksessa puolustusrevisiokomiteasta käytetään yleistynyttä nimitystä puolustusrevisio.

433 Visuri (1989), s. 179. Katso myös Tynkkynen (1996), s. 291.

434 Visuri (1989), s. 179.

435 Puolustusrevisiön pöytäkirjat 2.8.1945, 3.8.1945 ja 14.9.1945, T 19572/376, KA. Katso myös Visuri (1989), s. 179–180 ja Visuri (1994), s. 60–61.

436 Puolustusrevisiön pöytäkirja 11.9.1946, T 19572/377, KA. Katso myös Visuri (1989), s. 180.

437 Rauhansopimus Suomen kanssa (Pariisin rauhansopimus), Finlex 20/1947, http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1947/19470020/19470020_2, luettu 22.7.2013. Katso myös Suomen solmimien kansainvälisten sopimusten sotilaalliset velvoitteet ja oikeudet, Puolustusneuvosto 11.10.1958, sal, UKA 21/19.

maanpuolustuksen vaatimilla valmisteluilla ja puolustusvalmiuden ylläpidolla.⁴³⁸ Sotatdollinen muutos kohti alueellista puolustusajattelua oli alkanut ja saanut virallista kannatusta.

Aseiden liikamäärän kohtalo loi perusteet kenttäarmeijan varustamiselle

Tulkinnanvaraisen välirauhantilan ja liittoutuneiden valvontakomission jatkuvan asioihin puuttumisen kestänyt lähes kolme vuotta Suomen asema selkiytyi huomattavasti vasta Pariisin rauhansopimuksen myötä. Ongelmia kuitenkin aiheutti valtava aseiden liikajäämä, sillä rauhansopimuksen 13 ja 19 artiklat määrittivät asemateriaalin kohtalon.⁴³⁹ Sopimuksen 3. liitteen *sotamateriaalin* määrittelystä ja luetteloista huolimatta suomalaisille jäi epäselväksi tai tulkinnanvaraiseksi se, mitä *aseistuksen liikamäärällä* täsmällisesti ottaen tarkoitettiin. Oliko kaikki muu kuin rauhan ajan joukkojen vahvuuksiin kuuluva aseistus ylimääräistä? Huomionarvoista tulkintavaikeuksissa oli se, että rauhansopimuksessa ei sanallakaan mainittu reserveistä mitään, vaikka ne muodostivat olennaisen osan yleiseen asevelvollisyyteen perustuvasta puolustusjärjestelmästä. Ahtaasti rauhansopimusta tulkiten Suomi olisi saanut jättää itselleen siis vain 41 900 miehen vahvuisten puolustusvoimien varustamiseen tarvittavan aseistuksen. Aseiden liikajäämän eli sotasaalisaseistuksen ja sodasta jäljelle jääneen muun asemateriaalin jääminen Suomelle on toistaiseksi aukottomasti tutkimaton kokonaisuus, mutta syitä asetelmalle on esitetty useissa tutkimuksissa. Etenkin Sotamuseon pitkäaikainen tutkija – sittemmin johtaja – Markku Palokangas ja puolustuspolitiikkaan erikoistunut dosentti Pekka Visuri ovat tutkimuksissaan esittäneet samansuuntaisia tulkintoja aseiden liikajäämän kohtalosta.⁴⁴⁰

Pariisin rauhansopimuksen 19. artikla velvoitti liittolaisilta peräisin olevan sotamateriaalin liikamäärän asettamisen asianomaisen liittolaisvallan käyttöön sen antamien ohjeiden mukaisesti. Suomalaisen sotamateriaalin liikamäärä oli asetettava Neuvostoliiton ja Yhdisty-

neiden Kuningaskuntien hallitusten käyttöön. Suomen tuli luopua kaikista oikeuksistaan tähän materiaaliin. Sopimuksen valvonta ei kuitenkaan jäänyt liittoutuneiden valvontakomission vastuulle, sillä se poistui maasta heti rauhansopimuksen ratifiointin jälkeen 29.9.1947. Suomi jäi odottelemaan kuuliaisesti Neuvostoliiton ja Englannin tarkempia ohjeita muun muassa aseiden liikajäämän lopullisesta kohtalosta.⁴⁴¹

Todellisuudessa Suomella oli hallussaan kiväärikaliperisia aseita noin viisitoistakertainen määrä yli rauhansopimuksen määrittelemän vahvuuden, jonka perusteella Pääesikunnassa laadittiin laskelma rauhanaikaisen armeijan (41 900 miestä) tarvitsemasta asemäärästä. Laskelmassa käsiaseistuksen tarpeen laskettiin olevan 157 353 kivääriä, 144 313 konepistoolia, 9 080 pikakivääriä ja 6 477 konekivääriä. Laskelman perusteena käytettiin kaavaa, jonka mukaan sotilasta kohden tuli varata 2–3-kertainen määrä aseita ottaen huomioon noin kymmenen vuoden kulutusarvot: yksi koulutukseen, yksi harjoituskäyttöön ja yksi taisteluiden varalle. Todellisuudessa tarve oli noin 150 000 asetta, mutta Pääesikunnassa määrää kaksinkertaistettiin käyttäen perusteena kovaa kulutusta. Näiden laskelmien lisäksi varikoissa ilmoitettiin olevan noin 350 000 kivääriä.⁴⁴² Laskelmat lähetettiin Ison-Britannian edustajien lisäksi Neuvostoliiton suurlähetystöön, jossa laskentaperusteet poikivat lisäselvityspyynnön siitä, oliko Pääesikunnan laskelma myös Suomen hallituksen näkökanta. Neuvostoliiton suurlähettiläs Savonenkovin kohteliaaseen sävyyn esittämä huomautus ja selvityspyynnöt eivät kuitenkaan johtaneet aseiden jatkoselvityksiin tai rajoituksiin.⁴⁴³

Minkälaisesta materiaalista sitten oli kysymys? Puolustusvoimain pääesikunta piti odoteltuvuosiensa aikana yllä materiaalmäärästä tarkkaa kirjaa, mutta teetti lopulta elokuussa 1951 entistä laajemman selvityksen jalkaväen kevyen aseistuksen määristä. Poikkeuksellisen tarkan laskelman mukaan joukko-osastoilla, keskusvarikoissa, rajavartioloitoksella ja poliisihallinnolla oli yhteensä hallussaan 557 427 kivääriä, 67 196 konepistoolia, 16 178 pikakivääriä, 5 162 konekivääriä, 1 689 panssarintorjuntakivääriä ja 23 493 pistoolia.⁴⁴⁴ Edellä lueteltu

441 Sama.

442 Sotamateriaalin luovuttamistoimenpiteitä varten laadittavat materiaalmäärävahvuudet, PvPE:n n:o 1953/järj 1/5.sal./10.12.1947, T 20214/F 9 sal, KA. Vertaa myös Aseistuksen ja vara-aseistuksen tarve verrattuna maassa olevan aseistuksen määriin, PvPE:n n:o 25.5.1948, taulukko 1., T 19222/29, KA.

443 Neuvostoliiton suurlähettilään kirje ulkoministeri Enckellille 25.9.1948, T 20362/1, KA. Katso myös Blinnikka (1969), s. 169.

444 PvPE tväl-os:n asetilanneilmoitus 31.8.1951 (laadittu 11.5.1951), T 20207/F 16, KA. Katso myös Palokangas (1991), s. 280–285. Vertaamalla vuoden 1951 laskelmaa Pääesikunnan tekemään ilmoitukseen rauhansopimuksen valvojille heinäkuussa 1948 voidaan todeta asemateriaalmäärien osin jopa kasvaneen. Syynä asemateriaalmäärien kasvuun selitty poliisihallinnolta palautetuilla aseilla sekä etenkin hajavarastoinnin yhteydessä tehtyjen asekatkojen purkamisesta ja aseiden palauttamisesta keskusvarikoihin. Katso PvPE:n n:o 25.5.1948, T 19222/29, KA.

materiaalimäärä riitti laskelmien mukaan noin 15 divisioonan varustamiseen. Huomionarvoista on, että määrä piti sisällään paljon sodan aikana Saksalta saatuja tai ostettuja sekä Neuvostoliitolta sotasaaaliiksi vallattuja aseita.⁴⁴⁵

Sota- ja asemateriaalin luovuttamista tai hävittämistä ei aluksi pidetty kiireellisimpänä asiana, mutta syksyllä 1948 toimenpideohjeita tiedusteltiin Neuvostoliiton sotilasasiamieheltä useaan kertaan. Näihin tiedusteluihin ei kuitenkaan saatu kunnollista vastausta, ja Neuvostoliiton itsensä asettama määräaika pääsi täyttymään. Epäselvästä tilanteesta jopa uutisoitiin yhdessä sanomalehtiartikkelissa.⁴⁴⁶ Etenkin Neuvostoliiton passiivisuus asiasa vaikutti heti valvontakomission ajan jälkeen suomalaisista sotilasviranomaisista varsin kummalliselta ja totutusta tyylistä poikkeavalta. Neuvostoliitolla oli passiivisiin asenteisiin kuitenkin omat syynsä.⁴⁴⁷

Huhtikuussa 1948 Suomen ja Neuvostoliiton välille oli solmittu sopimus ystävyydestä, yhteistoiminnasta ja keskinäisestä avunannosta (YYA-sopimus), jonka 1. artiklan mukaisesti Suomi sitoutui puolustautumaan myös alueensa kautta Neuvostoliittoon suunnattua hyökkäystä vastaan ”*kaikin käytettävissä olevin voimin*”.⁴⁴⁸ Neuvostoliiton kannalta oli siten edullista, että Suomen käytettävissä oleviin voimiin sisältyi suuri koulutettu reservi, jolle nimenomainen aseiden liikamäärä oli mitoitettu. Neuvostoliiton johto saattoi odottaa Suomen tulevan poliittista tietä yhä kiinteämmin vaikutuspiiriinsä, jonka myötä aseiden säilyttäminen Suomessa oli tarkoituksenmukaista ennakkointia. Toinen selvä syy on löydetävissä Neuvostoliiton ja Englannin välille syntyneestä arvovaltaristiriidasta. Englantilaiset olivat Suomen ylimääräaseistuksen luovutus- tai tuhoamisehtojen vaatimuksissa tiukempia kuin venäläiset. Brittien sotilasjohto ilmeisesti pelkäsi, että suomalaisten liittoutuneille tuomittua asemateriaalia käytettäisiin pelkästään Neuvostoliiton valtapyrkimysten laajen-

445 Palokangas (1991), s. 259.

446 Suomen sotamateriaalin liikamäärän luovuttaminen tai tuhoaminen vielä toimittamatta, voittajavallat eivät ole vielä ilmoittaneet kantaansa, artikkeli Aamulehdessä 19/1948, 30.8.1948, Pääesikunnan tiedotusosaston lehtileikkeet 1941–1989, KA.

447 Palokangas (1991), s. 257.

448 ”Siinä tapauksessa, että Suomi tai Neuvostoliitto Suomen alueen kautta joutuvat aseellisen hyökkäyksen kohteeksi Saksan tai muun sen kanssa liitossa olevan valtion taholta, Suomi uskollisena velvollisuuksilleen itsenäisenä valtiona tulee taistelemaan hyökkäyksen torjumiseksi. Suomi kohdistaa tällöin kaikki käytettävissään olevat voimat puolustamaan alueensa koskemattomuutta maalla, merellä ja ilmassa ja tekee sen Suomen rajojen sisäpuolella tämän sopimuksen määrittelemien velvoitustensa mukaisesti tarpeen vaatiessa Neuvostoliiton avustamana tai yhdessä sen kanssa. Yllämainituissa tapauksissa Neuvostoliitto antaa Suomelle tarpeen vaatimaa apua, jonka antamisesta Sopimuspuolet sopivat keskenään.” Katso Sopimus ystävyydestä, yhteistoiminnasta ja keskinäisestä avunannosta Suomen Tasavallan ja Sosialististen Neuvostotasavaltain Liiton välillä (YYA-sopimus), Finlex 17/1948, <http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1948/19480017>, luettu 23.7.2013.

■ Puolustusvoimain komentaja Aarne Sihvo sai alkuvuodesta 1952 puolustusministeri Emil Skogilta kehotuksen selvittää Neuvostoliiton kanta aseiden liikamäärän varastoinnista sekä aseiden kohtalosta. Vastausta saatiin odotella pitkään, sillä vasta marraskuussa 1952 Neuvostoliiton sotilasasiamies, eversti Rybakov ilmoitti Sihvolle, ettei Suomessa ollut esteitä puolustusvoimille tarpeettoman materiaalin myymiseksi tai romuttamiseksi.

PUOLUSTUSVOIMAT

tamiseksi länteen. Pieni Suomi joutui aseistuksen liikamäärineen suurvaltapoliittikan pelinappulaksi.⁴⁴⁹

Rauhansopimuksesta ja YYA-sopimuksesta sekä niiden tulkittamisesta teetettiin kuitenkin laajoja selvityksiä etenkin oikeusoppineilla, joista tärkeimmät lienevät professori Erik Castrénin lausunto huhtikuulta 1948 ja tohtori Tauno Suontaustan lausunto helmikuulta 1951. Molemmat asiantuntijat päätyivät tulkitsemaan rohkeasti sopimuksia Suomen eduksi vedoten etenkin YYA-sopimuksessa esitettyyn sanamuotoon ”*kaikin käytettävissä olevin voimin*”. Molemmat pitivät kiinni Pariisin rauhansopimuksen noudattamisesta, mutta tulkitsivat YYA-sopimuksen oikeuttavan puolustusvoimat tekemään tarvittavat liikekannallepanon valmistelut sekä aseiden liikamäärän hyödyntämisen mahdollisen hyökkäyksen varalle.⁴⁵⁰ Lausunnot tukivat yksikantaan presidentti Paasikiven antamaa suostumusta käynnistää operatiivinen suunnittelu ja liikekannallepanon suunnitelmien laadinta 13.3.1948. Valmistelut koskivat Pariisin rauhansopimuksen salliman enimmäisvahvuuden (41 900) ohella myös koko kenttäarmeijaa.⁴⁵¹

Koko rauhansopimuksen ylimääräiseksi määrittämä aseistus säilytettiin keskusvarikoissa lähes koskemattomana 1950-luvun alkuun saakka, jolloin kysymys aseiden kohtalosta alkoi

449 Palokangas (1991), s. 259. Visuri (1994), s. 50.

450 Professori Castrénin lausunto eduskunnan perustuslakivaliokunnassa 20.4.1948 ja lakitieteen tohtori Tauno Suontaustan lausunto 15.2.1951 Pariisin rauhansopimuksen ja YYA-sopimuksen eräiden sotilaallisten määräysten tulkinnoista, UKA 21/19.

451 Aarne Sihvon muistio 3.3.1948, UKA 21/15. Esittely tasavallan presidentille 13.3.1948, T 23828/Fa 12, KA. Katso myös esittelyn perustelumuistio PvPE:n n:o 148/Järj.2/sal/13.3.1948, T 26965/F 1 sal, KA.

vaivata suomalaisia yhä enemmän. Aseiden varastointi vuodesta toiseen vailla tietoa niiden käyttötarkoituksista oli puolustusvoimille paitsi epätarkoituksenmukaista myös silloisiin voimavaroihin nähden erittäin kallista. Elokuun lopussa 1951 puolustusvoimissa tehtiin uusi inventointi väliaikaisissa varastoissa sijainneista aseista.⁴⁵² Tammikuussa 1952 puolustushallinnon piirissä katsottiin välttämättömäksi puuttua aseiden säilyttämiskysymykseen, joten suunnitelma varikoiden uudelleenjärjestämisestä esiteltiin pääministeri Urho Kekkosen välityksellä presidentti Paasikivelle. Keskusteltuaan asiasta Kekkosen kanssa Paasikivi ilmoitti, ettei aseita voida siirrellä ilman venäläisten antamaa hyväksyntää. Mainittakoon, että samassa yhteydessä Kekkonen ja Paasikivi keskustelivat myös puolustusvoimien päällystön tahdosta panna täytäntöön osia liikekannallepanosuunnitelmista.⁴⁵³ Varikkokysymys ja ase-materiaalin liikamäärän kohtalo jäivät toistaiseksi ratkaisematta.

Puolustusvoimain komentaja Aarne Sihvo sai alkuvuodesta 1952 puolustusministeri Emil Skogilta kehotuksen selvittää Neuvostoliiton kanta aseiden liikamäärän varastoinnista sekä aseiden kohtalosta. Vastausta saatiin odotella pitkään, sillä vasta marraskuussa 1952 Neuvostoliiton sotilasasiamies, eversti N.Y. Rybakov ilmoitti Sihvolle, ettei Suomella ollut esteitä puolustusvoimille tarpeettoman materiaalin myymiseksi tai romuttamiseksi. Sihvon laatiman muistion mukaan Rybakov oli vielä lisännyt kantaansa ettei ”*tarvitsisi välittää siitä, mitä kommunistit mahdollisesti kirjoittaisivat tai puhuisivat, sillä se ei merkitsi yhtään mitään.*”⁴⁵⁴ Sihvon ilmoitettua asiasta presidentille Paasikivi oli ilmoittanut olevansa tyytyväinen tietoon, mutta haluavansa siitä vielä kirjallisen vahvistuksen sekä keskustella asiasta Kekkosen ja Skogin kanssa.⁴⁵⁵

Myöhemmin on esitetty myös arvioita siitä, että vuoden 1952 Helsingin olympialaisilla olisi ollut merkitystä Neuvostoliiton hyväksyntään aseiden liikamäärän jäämiseksi Suomen päätösvaltaan. Suomi oli kesän 1952 kuluessa ollut koko maailman huomion kohteena isännöidessään olympialaisia, joten tämäläiset kahdenväliset ristiriidat Neuvostoliiton kanssa olisivat väkisinkin päättyneet koko maailman uutisotsikoihin. Täyttä varmuutta asialle on vaikea löytää, mutta maailman huomion kohteena olevan Suomen asettaminen siirtämään toiseen maahan tai hävittämään valtavia materiaalimääriä olympiavuonna ei olisi välttämättä ollut rauhantahtoisien Neuvostoliiton harjoittamalle politiikalle ainakaan eduksi.

452 Palokangas (1991), s. 259. Katso myös Ratinen, Juha: Suomen liikekannallepanokyky sodan jälkeisinä vuosina, kadettikurssin pro gradu -tutkielma vuodelta 2009, s. 45–48, Sotahistorian laitos, MPKK.

453 J. K. Paasikiven päiväkirjat 1944–1956, toinen osa 25.4.1949–10.4.1956, Juva 1986, s. 262 (9.1.1952).

454 Aarne Sihvon muistio 16.11.1952 keskustelusta Neuvostoliiton sotilasasiamiehen, eversti Rybakovin kanssa 14.11.1952, Puolustusvoimain komentaja 1946–1961, Sal. ja yl. muistioita, lausuntoja, ym. kenraali Sihvon komentajakaudelta, T 21645/1, KA.

455 J. K. Paasikiven päiväkirjat 1944–1956, toinen osa, s. 316 (20.11.1952).

Vuoden 1944 välirauhansopimuksen ja Pariisin rauhansopimuksen nimienomaisista ehdoista poiketen Suomi ilmeisesti ainoana Saksan puolella toisessa maailmansodassa taistelleena maana kykeni säilyttämään itsellään kaiken voittajalta valtaamansa sotasaalisaseistuksen. Vaikka muuta sotasaalista, muun muassa ajoneuvoja, aluksia, tuotantovälineitä, kulttuurisineistöä ja niin edelleen jouduttiin palauttamaan Neuvostoliitolle vuosina 1944–1946, aseet jäivät Suomen haltuun. Materiaalia ei siis luovutettu liittoutuneille, sillä suurvaltojen välien kylmeneminen tavallaan pelasti Suomen puolustusvoimien materiaalisesta toimintakyvyn. Tilanteen selviytyminen oli Suomen puolustamisen kannalta historiallisesti erittäin merkittävä, sillä varastoista sittemmin purkamillaan sodanaikaisilla aseilla Suomi saattoi jälleen varustaa reservivoimansa. Vaikka kevyestä aseistuksesta osa romutettiin tai myytiin⁴⁵⁶, puolustusvoimien käyttöön jäi kevyttä aseistusta arviolta yli 600 000 miehen vahvuiselle armeijalle. Samalla venäläisperäisen aseistuksen hallitseva asema säilyi vielä sotienjälkeisille vuosikymmenille. Koko 1950-luvun kuluessa aseiden ja muun puolustusmateriaalin, ennen kaikkea ampumatarvikkeiden kunto kuitenkin heikkeni paikoin jopa katastrofaaliselle tasolle. Ottaen huomioon lisäksi sen, että vanhentunutta kalustoa käytettiin aktiivisesti myös koulutuksessa, tilanne vaati pikaista korjausta jo 1950-luvun loppupuolella. Tilanne oli lähes samankaltainen kaikissa aselajikohtaisissa sotavarusteissa.⁴⁵⁷

Vuoden 1958 yöpakkaskriisi ja viimeistään kolme vuotta myöhemmin Neuvostoliiton Suomelle lähettämä nootti herättivät toimivaa puolustusratkaisua koskevia kysymyksiä. Miten maata puolustetaan vanhentuneella kalustolla ja millä menetelmillä? Puolustusvoimien kannalta noottikriisi oli tietyllä tavalla myös positiivinen asia, minkä seurauksena Suomen valtiojohto, mukaan lukien tasavallan presidentti, viimeistään sitoutuivat uusiin puolustusmateriaalihankintoihin. Tämähän oli ollut sotilaiden toiveissa jo 1940-luvun puolivälistä lähtien.⁴⁵⁸ Jos Suomi olisi joutunut tuhoamaan tai luovuttamaan Neuvostoliittoon rauhansopimuksen määrittämän aseistuksen ylimäärän, maalla ei olisi todennäköisesti koskaan ollut mahdollisuutta muodostaa yleiseen asevelvollisuuteen perustuvaa alueellista puolus-

456 ”*Kun rauhansopimuksen sotilaalliset määräykset suvereenin valtioiden oikeuksia rajoittavina on, jos normaalisia tulkintaperusteita noudatetaan, tulkittava ahtaasti ja siis ulottamatta niitä pitemmälle kuin sopimuksen nimienomainen sanamuoto edellyttää, niin näyttäisi tässä suhteessa ilmeiseltä, että Suomella on katsottava olevan vapaat kädet määrätä, miten me tässä suhteessa menettelemme rauhansopimuksen 18 artiklan toteuttamiseksi. Tässä suhteessa ei siis pitäisi olla estettä liikamäärän rahaksimuuttamiselle.*” Katso hallitusneuvos Heikki Aarnion päiväamäton perustelumustio aseiden liikamäärän omistussuhteista ja myymisestä vuodelta 1952, PLM kirjeistö, T 21402/F 119, KA.

457 PE:n n:o 6.5.1957, T 24727/Da 1 sal, KA. Katso myös PLM:n n:o 790/97/30.12.1957, luettelo myytävästä taisteluvälinemateriaalista, T 22220/F 254, KA.

458 Salminen (1995), s. 129.

tusjärjestelmää. Aseistuksen määrällä oli myös ilmeinen vaikutus sissisodankäynnin kustannustehokkaiden keinojen hyväksikäyttöpohdintoihin 1950-luvun aikana.

Alueellisen puolustusajattelun lähtöaskeleet

Usein annetaan ymmärtää, että alueellinen puolustusjärjestelmä syntyi ja kehitettiin vasta 1960-luvulla, mutta kylmän sodan aikakautta käsittelevän uudemman tutkimuksen ja lähdeaineiston mukaan puolustusjärjestelmän perusteiden kehittäminen alkoi jo sotienjälkeisinä vuosina, etenkin 1950-luvun alkupuolella. Sotien jälkeen Suomeen asetetun liittoutuneiden valvontakomission vaatimukset puolustusvoimien kokoonpanosta ja liikekannallepanojärjestelyiden sekä aseistuksen rajoitteista saattoivat maan sotilaallisen puolustamiskyvyn vaalautua. Operatiivisten valmisteluiden kieltäminen ja keväällä 1945 paljastunut asekkentäoperaatio ajoivat siihen, että asialle oli tehtävä jotakin.

Ensimmäinen askel alueellisen puolustusajattelun suuntaan voidaan katsoa olleen keväältä 1945 aiemmin mainittu Olavi Huhtalan Suomen sotilaallista asemaa ja armeijan tehtäviä vallitsevissa oloissa koskeva muistio.⁴⁵⁹ Sotakoulujen tarkastajana sekä oman viran ohella Sotakorkeakoulun johtajana vuosina 1945–1947 toiminut K. A. Tapola hahmotteli yhteistyössä komentoesikunnan päällikön K. A. Heiskasen sekä hänen johtamansa toimikunnan laatiman mietinnön pohjalta esityksen maanpuolustuksen uudelleenjärjestelyistä puolustusrevisiolle syksyllä 1945. Tapolan ja Heiskasen esitys perustui ainakin osin Olavi Huhtalan muistion sisältöön, jonka mukaan itsenäisyys oli tarvittaessa taattava riittävällä ja poliittisesti korrektilla puolustuskyvyllä. Merkittävää Tapolan puolustusrevisiolle esittämässä taustamietinnössä olivat sen sanamuodot puolustusratkaisun periaatteesta. ”*Esittää harkittavaksi kuvan, että tästä olisi seuraamuksena jonkinlainen alueellinen tärkeyden arviointi, kullekin alueelle määrätään vastuullinen päällikkö, joka valmistautuu ja vastaa siitä, mitä alueella tapahtuu. Alueellisesti valmiit joukot, alueellinen tärkeys arvioitava.*” Tapolan esityksenä oli yhdistää maanpuolustuksen eri toimialoja esimerkiksi läänijaon puitteissa.⁴⁶⁰ Ilmeisen painok-

459 PvPE:n op-os:n muistio sotilaallisesta asemastamme ja armeijan tehtävistä nykyoloissa, 14.7.1945, Olavi Huhtalan yksityiskokoelma Pk 1366/3 a., KA. Katso myös Sotalaitosmuodot, Eversti Olavi Huhtalan 27.6.1945 laatima muistio puolustusrevisiolle, Puolustusrevision pöytäkirja 27.6.1945 liitteinen, T 19572/376, KA. Muistioiden käsittelyn jälkeen Huhtala määrättiin puolustusrevision sihteeriksi 3.8.1945–1.6.1946 väliseksi ajaksi. Katso esim. Huhtala, Vilho Olavi, nimikirjanote n:o 33380, KA.

460 Puolustusrevision pöytäkirja 3.8.1945, T 19572/376, KA. Tervasmäki, Vilho: Puolustushallinto sodan ja rauhan aikana 1939–1978 – Puolustusministeriön historia II, Hämeenlinna 1978, s. 267. Katso myös Visuri (1989), s. 179–180 ja Visuri (1994), s. 60–61. Tapola, Päivi: Ajan paino – jalkaväenkenraali K. A. Tapolan elämä, Jyväskylä 2004, s. 291–300. Tapola, Kustaa Anders, nimikirjanote n:o 20739, KA.

kaasti Tapolan ja Heiskasen käsialaa olevan muistion voidaan katsoa olleen ensimmäinen laatuaan, jossa alueellinen puolustusjärjestelmä tuotiin virallisesti esille.

Lujatahtoisena tunnetun Kustaa Tapolan rooli puolustusrevision edustajana näyttää olleen voimakas, sillä hänen kerrotaan jopa suorastaan sanelleen joitakin kohtia revision mietintöön. Alueellisen järjestelyn esimerkkeinä käytettiin muun muassa Sveitsin ja Ruotsin käyttämiä periaatteita. Tapolan roolia alueellisen puolustusajattelun kannattajana sekä esille nostajana vahvistaa myös hänen toimintansa niin sanotussa *aluejakokomiteassa* vuosina 1946–1953. Tutkittaessa alueellisen puolustusajattelun lähtökohtia Tapolan roolista on löydettävissä merkittävä yhteys valtakunnan alueellisen jaon periaatteisiin, sillä hän käytti asiaan liittyen useita puheenvuoroja puolustusrevision kokouksissa asiantuntijan roolissa.⁴⁶¹ Kustaa Tapola teki puolustusrevisiossa ollessaan vuonna 1946 aloite-esityksen valtakunnan alueellisen järjestelyn yhdenmukaistamiseksi. Aloitteen johdosta valtionvarainministeriö asetti 11.4.1946 komitean, jonka tehtäväksi annettiin laatia tutkimus valtakunnan alueellisesta jakautumisesta eri hallinnonaloilla – myös puolustushallinnon alalla – sekä tehdä tarpeellisiksi havaitut muutosesitykset yhtenäisemmän järjestelyn saavuttamiseksi. Tapola kutsuttiin itseoikeutetusti jäseneksi komiteaan.⁴⁶² Aluejakokomitean työskentelyä ja selvityksen alustavia tuloksia esiteltiin myös puolustusrevisiolle, nimenomaan Tapolan kertomina.⁴⁶³

Puolustusrevision mietintö valmistui vuonna 1949 kahdessa osassa. Ensimmäinen maaliskuussa 1949 julkaistu osa sisälsi muun muassa puolustusvoimain uudelleenjärjestelyyn vaikuttavien tekijöiden arviointia sekä esitykset puolustuslaitosjärjestelmästä ja koulutuksesta.⁴⁶⁴ Kesäkuussa 1949 julkaistiin toinen osa, joka keskittyi seikkaperäisesti puolustusvoimain järjestelyyn.⁴⁶⁵ Mietinnön jälkimmäisessä osassa alueellista maanpuolustusjärjestelyä korostetaan toistuvasti. Alueellista periaatetta perusteltiin ennen kaikkea puolustusvalmiu-

461 Puolustusrevision pöytäkirjat 3.8.1945, 17.8.1945, 14.9.1945, 9.10.1945, 10.10.1945, T 19572/376, KA. Puolustusrevision pöytäkirjat 22.3.1946, 9.4.1946, 10.4.1946, 11.4.1946, 26.4.1946, 14.11.1946, 15.11.1946, 19.11.1946, 20.11.1946, 22.11.1946, 26.11.1946, 27.11.1946, 6.8.1948, 5.4.1949, 20.4.1949 ja 21.4.1949, T 19572/377, KA. Katso myös Tapola, Kustaa Anders, nimikirjanote n:o 20739, KA.

462 Tapola (2004), s. 293 ja 299–301. Katso myös Aluejakokomitean mietintö vuodelta 1953, K. A. Tapolan yksityiskokoelma Pk 1664/29, 30 ja 31, KA. Tapola, Kustaa Anders, nimikirjanote n:o 20739, KA.

463 Huhtikuulta 1949 puolustusrevision pöytäkirjasta on löydettävissä muun muassa merkintä: ”*Tapola: selosti valtakunnan aluejakokomitean työtä.*” Katso Puolustusrevision pöytäkirja 5.4.1949, T 19572/377, KA.

464 Valtioneuvoston 24.5.1945 asettaman Puolustusrevisiokomitean mietintö valtioneuvostolle 10.3.1949, osat Puolustuslaitoksen uudelleenjärjestelyyn vaikuttavat tekijät, Puolustuslaitosjärjestelmä: koulutus, Puolustusvoimain järjestely: yleistä, ylin johto, Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitoksen kirjasto.

465 Valtioneuvoston 24.5.1945 asettaman Puolustusrevisiokomitean mietintö valtioneuvostolle 10.6.1949, osat Puolustusvoimain järjestely lukuun ottamatta osia: yleistä ja ylin johto, kantahenkilöstö, Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitoksen kirjasto.

den ja liikekannallepanon korkeammalla valmiudella. ”Rauhanaikaisia joukkoja runkona käyttäen voitaisiin liikekannallepanossa perustaa joukkoja kunkin maanpuolustusläänin alueella. Erittäin vaikuttavana tekijänä puolustusrevisio on pitänyt sitä seikkaa, että kunkin alueen puolustus- ja suojeluvalmius olisi yllätystapauksissakin mahdollisimman suuri. Tämän johdosta puolustusrevisio on sitä mieltä, että periaatteessa maanpuolustusläänejä tulisi olla yhtä monta kuin on hallinnollisiakin läänejä ja että olisi pyrittävä näiden molempien alueelliseen yhdistämiseen sikäli kun sotilaalliset näkökohdat eivät ehdottomasti toisin vaadi.”⁴⁶⁶ Puolustusrevisio

”On muistettava, että puolustusrevisio työskentelyn loppuvaiheiden aikaan tasavallan presidentti Juho Kusti Paasikivi antoi maaliskuussa 1948 sotilaille luvan aloittaa salassa tehtävän operatiivisen suunnittelun ja liikekannallepanosuunnitelman valmistelut.”

ottaa huomioon myös allekirjoitetut rauhansopimukset sekä Neuvostoliiton yksipuolisesti asettamat rajoitteet ja velvoitteet. Esille nousi myös kysymys organisaatioiden mukauttamisesta tehokkaan liikekannallepanon järjestelyjä vastaaviksi. Noin puolitoista vuotta kestäneen selvitystyön ja luonnosteluvaiheen jälkeen puolustusvoimissa tehtiin periaatepäätös siirtyä prikaatiorganisaatioon. Operatiivisissa suunnitelmaluonnoksissa tuli selville se, että idän ja lännen välinen sodan uhka sekä sopimusten edellyttämät velvoitteet osoittivat divisioonan liian raskaaksi kokoonpanoksi liikkuviin sotatoimiin. Siksi liikekannallepanon perustaksi otettiin prikaatipohjainen kenttäarmeija.⁴⁶⁸

Sissijoukkojen osalta mainittakoon, että vuoden 1950 puolustusvoimien sodanajan kokoonpanoa koskevissa suunnitelmissa eli lähinnä perustamistehtäväluettelossa (PTL) oli yhteensä kuusi sissipataljoonaa. Kunkin sissipataljoonan tavoitteellinen kirjavahvuus oli

466 Sama, s. 1 ja 56.

467 Aarne Sihvon muistio 3.3.1948, UKA 21/15. Esittely tasavallan presidentille 13.3.1948, T 23828/Fa 12, KA. Katso myös esittelyn perustelumistio PvPE:n n:o 148/Järj.2/sal/13.3.1948, T 26965/F 1 sal, KA. Tynkkynen, Vesa: Alueellisen puolustuksen kehittyminen sotien jälkeen, luento Maanpuolustuskorkeakoulussa 8.12.1999, s. 1–2.

468 Tynkkynen (2006), s. 439–440.

noin 600 miestä, mutta PTL:ön kirjattuna arvioitu rivivahvuus oli kuitenkin tarkasti 488 miestä. Kolme sissipataljoonaa oli tarkoitettu perustaa suojavaiheessa ja loput kolme pataljoonaa täydellisessä liikekannallepanossa. Kaikkien kuuden sissipataljoonan yhteenlaskettu vahvuus sodan ajan maavoimissa olisi täten ollut noin 3 600 miestä. Erillisiä sissikomppanioita ei ole 1950-luvun alun PTL:ön eritelty, mutta erillisten jalkaväkirykmenttien kokonaisvahvuudeksi mainitaan 40 570 miestä. Puolustusvoimien sodan ajan kokonaisvahvuuden laskettiin täydellisen liikekannallepanon jälkeen olevan 481 194 henkilöä.⁴⁶⁹

Sissitoiminnan ja -sodankäynnin opetus, koulutus sekä tutkimus vuosina 1945–1950

Puolustusrevisio ja Pääesikunnan työskentely puolustusjärjestelmän perusteiden selvittämisessä toi esille lukuisia lisäksymyksiä, joista pääosa liittyi operaatiotaidon ja taktiikan soveltamiseen mahdollisten uudistusten edetessä. Yksi sotataidollinen kysymys liittyi sodankäyntimenetelmien ja taistelutavan osalta mahdollisuuteen hyödyntää sodissa tehokkaaksi osoittautunutta sissitoimintaa. Tämän vuoksi Pääesikunta mitä ilmeisimmin antoi Sotakorkeakoululle ja Taistelukoululle tehtävän selvittää asiaa oppilasupseereiden avulla. Sissitoiminta sisällytettiin vuodesta 1946 lähtien Sotakorkeakoulun yleisen taktiikan opetussuunnitelmiin⁴⁷⁰ sekä Taistelukoulun kapteenikurssien keskusteluaiheisiin⁴⁷¹. Sissitoimintaa myös hyödynnettiin ja käytettiin karttatarjoituksissa osana muita sotatoimia.⁴⁷² Siksi sotienjäl-

469 PvPE:n n:o:ta, Sodanajan puolustusvoimat, vuoden 1950 perustamistehtäväluettelon luonnos (PTL) 22.12.1950/sal, T 26842/Bb 2 sal, KA. PvPE:n n:o:ta, Laskelma reservin riittävydestä Op.os:n laatimia sodanajan puolustusvoimia silmälläpitäen 14.12.1950/sal, T 26842/Bb 2 sal, KA. Vertaa myös PvPE:n n:o:ta, Laskelma aselajeittain puolustusvoimain henkilövahvuuksista su- ja tsa-kokoonpanoissa, 2.1.1952/sal, T 26842/Ha 2 sal, KA.

470 Sissitoimintaan varattiin ensimmäisenä opintovuonna luokkaopetusta yhteensä 10 oppituntia ja toisena 26 oppituntia. Y17/SKK:n opintosuunnitelma 1947, liite 6: yleisen taktiikan opetussuunnitelma, s. 1 ja Sotakorkeakoulun yhteisosaston (2. vuosikurssin) opintosuunnitelma, liite 6: yleisen taktiikan opetussuunnitelma, SKK 24.10.1947. Katso myös Yleinen taktiikka, Liite n:o 5 MaaSL/YO18:n opetussuunnitelmaan v. 1949, s. 2. T 21369/Db 5, KA.

471 Keskusteluaihe: Sissitoiminnasta, laatinut kapteeni U. K. Korhonen 18.11.1946, Taistelukoulu, Kapteenikurssi 17, Eino Penttilän yksityiskokoelma Pk 2109/3, KA.

472 Katso esimerkiksi Karttatarjoitus (Sissitoiminta), laatinut eversti E. N. Hämäläinen 26.8.1946, SKK Y 16, T 21369/Dg 111, KA. Sotakorkeakoulun ensimmäisen sodanjälkeisen kurssin (Y16/1946) asiakirjassa mainitaan, että oppilasupseereille annettiin taktiikan karttatarjoitukseen liittyen tehtäväksi selvittää II Armeijakunnan operatiivisen osaston päällikön esitys AK:n esikuntapäällikölle sissitoiminnan yleisjärjestelystä ja päämääristä.

keisten vuosien ensimmäiset pohdinnat sissisodankäynnin ja sissitoiminnan keinojen hyödyntämisestä olivat lähinnä sotakouluissa tai operatiivisella toimialalla tehtyjä taustaselvityksiä. Laadittujen selvitysten sekä Sotakorkeakoulun opetuksen yhteinen nimittäjä olivat sotien kokemukset, joihin etenkin sissitoiminnan käyttömahdollisuuksia peilattiin. Vuosina 1945–1950 sissisodankäynnistä ja sissitoiminnasta laadittiin sotakouluissa yhteensä viisi tutkielmaa tai diplomityötä.⁴⁷³

Tarkasteltaessa niinkin kapeaa sektoria kuin upseerien aikoinaan kirjoittamia lehtiartikkeleita sekä eri sotilasopetuslaitoksissa laadittuja opinnäyte- ja tutkimustöitä on todettava, että joukkoon mahtuu useita rohkeita tulevaisuuden sotien ja sodankäynnin analyyseja. Rohkeuden ja innovatiivisuuden lisäksi näitä kaikkia kuitenkin yhdisti kirjoitusten perustuminen aiemmin koettuun ja niistä kokemuksista kumpuaviin vahvuuksiin. Myös kansalliset voimavarat, rajoitukset ja vahvuudet tiedostetaan. Etenkin toinen maailmansota ja sen jälkeinen aika innoitti useita upseereita kirjoittamaan tulevaisuudesta olemassa olevan tietämyksen perusteella.

Sissikoulutus ei varsinaisesti tai virallisesti kuulunut varusmiesten koulutusohjelmiin tai kouluttajakoulutukseen, mutta jonkinlaisia yrityksiä asialle oli tehty jo vuoden 1946 alussa. Haminassa järjestettiin 10.2.–3.3.1946 ”Sissikoulutuspäivät”, josta tehtiin sissitaitoja käsittelevä opetuselokuva puolustusvoimien käyttöön. Elokuva on pitkälti sissitoiminnan taistelutekniikkaan ja erityisiin sissitaitoihin keskittyvä lyhyt opetuspaketti.⁴⁷⁴ Elokuvan perusteella voidaan päätellä, että koulutuspäivien tarkoitus oli keskustella varusmiesten ja aliupseeriston sissikoulutuksesta. Tarkoitus lienee myös ollut laatia koulutussuunnitelmia sekä koulutuksen tueksi soveltuva opetusmateriaalia. Opetuselokuva on mielenkiintoinen aikalaisdokumentti ja todiste siitä, että sissikoulutuksen tarvetta ei sotien kokemusten perusteella vähätelty.

Mielenkiintoisen tuulahduksen tulevaisuuden sotien kuvaamiseen kuitenkin toi vuonna 1944 nimimerkillä kirjoittanut Markus P. Kato, alias professori Arvi Korhonen teoksessaan *Sodan uudet kasvot*. Nimimerkki Kato kertoo kirjoittavansa kiihkottomasti, mutta perustavansa kaikki tulevaisuudennäkemyksensä sotahistorian kausaliteettiin. Tietyn tapahtuma-kaavan mukaan hän pyrkii osoittamaan todeksi vanhan väitteen, ”ettei sotaa voida suunnitella kauemmas kuin ensimmäiseen taisteluun saakka”. Tärkeämpää kirjoittajan mukaan olisi saada selvyyttä sodan uusista päämääristä ja ominaisuuksista sekä tilannetietämykses-

473 Katso tämän väitöskirjan lähdeluettelo ja liite 1: Sissitoimintaan ja sissisodankäyntiin liittyvät tutkielmat, tutkimukset, artikkelit ja kirjat aikajärjestyksessä.

474 Sissikoulutuspäivät Haminassa 18.2.–2.3.1946, opetuselokuva, P 437, KAVA. Vertaa myös Penttilä, Eino Valfrid, nimikirjanote n:o 33097, KA, jonka mukaan sissikoulutuspäivät järjestettiin Haminassa 10.2.–3.3.1946.

SA-KUVA

■ Jatkosodan lopussa mottimestarina mainetta niittäneen kenraalimajuri Erkki Raappanan tietotaitoa haluttiin hyödyntää etenkin korpisodankäyntiin liittyvissä sotataidollisissa kysymyksissä. Kuvassa kenraalimajuri Raappana tutustuu panssarinyrkkiin Rukajärvellä heinäkuussa 1944.

tä, joista myös viime kädessä on kiinni sodan lopputulos. Taktiikan ja tekniikan kehittymistä Kato kuvaa ja ennustaa muun muassa sotateoreetikoiden väärinymmärtämisen tai tulkinnahtauden heikkoudella, alivoimaisuuden synnyttämien epätavanomaisten keinojen, kuten kaasuseen kaihtamattomalla käyttämisellä sekä ”ase ja vasta-ase” asetelman loppumattomalla kilpailulla. Hänen mukaansa ”taktiikka muuttuu lukemattomien tekijöiden vaikutuksesta yhtä mittaa niin hallitusti kuin hallitsemattominkin tavoin”.⁴⁷⁵

Kaikessa kritiikissä ja lennokkaassa ajatuksenjuoksussaan Kato painottaa tulevaisuutta silmälläpitäen yhtä tekijää; Suomen kykyä saattaa liikekannalle satojatuhansia koulutettuja sotilaita. Hän lainaa erään vuoden 1943 ulkomaisen sotilasiantuntijan sanomaa Suomen laadullisesta kyvystä koota määrällisesti suuri, mutta viholliseen nähden alivoimainen kenttäarmeija, joka ei voi olla yhdellekään hyökkääjälle ”*quantité négligeable*” eli huomiota ansaitsematon suure.⁴⁷⁶

475 Kato, Markus P.: *Sodan uudet kasvot*, Helsinki 1944, s. 13 ja 34.

476 Sama, s. 134.

■ Mielenkiintoisen tuulahduksen tulevaisuuden sotien kuvaamiseen toi vuonna 1944 nimimerkillä kirjoittanut Markus P. Kato, alias professori Arvi Korhonen teoksessaan *Sodan uudet kasvot*.

yleisjohtopäätöksiä ikään kuin suositusten muotoon. ”Kokemus osoitti, että pienilläkin sissiosastoilla oli suuret mahdollisuudet, kunhan miehet olivat hyvän koulutuksen saaneita ja ennen kaikkea omasivat taidon liikkua metsissä. Kuitenkin olisi jonkinlainen ohjesääntö tätäkin

477 Aaltonen, Reino: Huomioonotettava sodankäynnin piirre, *Sotilasaikakauslehti* 1/1946, s. 7–8. Everstiluutnantti Reino Aaltonen oli koulutukseltaan rannikkotykistöupseeri ja yleisesikuntaupseeri, jonka kiinnostus sissiosodankäyntiin liittyi hänen sotahistoriakirjallisuuden lukuharrastukseen. Katso myös Aaltonen, Reino Olavi, nimikirjanote n:o 36703, KA.

478 Luutnantti Niilo Nurmi oli niin sanottu ”kakkosupseeri” eli reservinupseeri joka palveli virkaatoimittavana upseerina puolustusvoimissa. Katso Vakinaisen väen upseeriluettelo 1.1.1947, Helsinki 1947, s. 3 ja 165.

käyttökelpoisuudesta myös suomalaisessa puolustusajattelussa. Artikkelissa sissiosodan käsite määriteltiin vastapuolen alueelle järjestetyksi, ainakin osittain omassa johdossa olevaksi vahingonteko-, tiedustelu- ja vakoilutoiminnaksi. Aaltonen pohdi myös maailmansodan aikaisten sissiosodan esimerkkien kaksijakoista luonnetta: ”Sissisota ilmenee luonteeltaan ja menettelytavoiltaan kuitenkin erilaisena riippuen lähinnä siitä, oliko kysymyksessä sissitoiminta vallatussa maassa ts. puolustajan järjestämä sissitoiminta menettämillään alueilla tai hyökkääjän järjestämä läheisesti operaatioihinsa liittyvä sissiosodankäynti sille vieraan ja pääosiltaan vihamielisen kansan keskuudessa.”⁴⁷⁷

Kukaan ei suoraan ottanut kantaa tai vastannut everstiluutnantti Reino Aaltosen aloitteeseen, mutta kirjoitusta seurasi kolmen aiheeseen liittyneen artikkelin sarja. Luutnantti Niilo Nurmi⁴⁷⁸ kirjoitti *Sotilasaikakauslehti* vuonna 1949 kaksi artikkelia suomalaisesta sissitoiminnasta ja sen kehityksestä sodissa 1939–1944. Nurmi käsitteli sissitoimintaa molemmissa kirjoituksissa puhtaasti sotakokemusten avulla ja teki niistä muutamia

*alaa varten paikallaan, kirja, joka antaisi edes suuntaviivat koulutukselle. Entä uudet sodat? Ne tuskin ovat vältettävissä paremmin kuin entisetkään. Mikä on oleva sissien osuus niissä? Tuskin erehdyn, jos ennustan, että sissit tulevat tekemään rintamien takana suorastaan ihmeitä.*⁴⁷⁹ Edellisten artikkelien lisäksi Nurmi kirjoitti vielä vuoden 1950 alussa tulevaisuuden sissitoimintaan keskittyvän artikkelin. Hänen mukaansa tulevaisuuden sodat tuovat mukanaan sissitoiminnan alalle aivan uusia menetelmiä, kuten alueellisen sissitoiminnan sekä sissien ilmakuljetukset ja erikoisvarustuksen.⁴⁸⁰ Myöhempää aikaa tarkastellen voidaan todeta, että Nurmi oli näkemyksissään harvinaisen oikeassa.

Lehtikirjoittelun lisäksi sissitoimintaa tutkittiin muutamassa oppilastutkielmassa niin Sotakorkeakoulussa kuin Taistelukoulussa. Sotakorkeakoulussa tehtiin vuonna 1948 kaksi diplomityötä, jotka molemmat käsittelivät suurvaltavihollisen torjuntaa sissiosodankäynnin keinoin. Mainituissa diplomitöissä kapteeni Unto Matikainen tarkasteli asiaa mahdollisen sissiosodan näkökulmasta ja kapteeni Björn Kontiopää vastarintaliikkeen hyödyntämisen sissitoiminnan kautta.

Kapteeni Unto Matikainen perustelee diplomityön johdannossa aiheen tutkimustarvetta erityisesti uusia operatiivisia suunnitelmia laadittaessa: ”Uusia maanpuolustus suunnitelmia laadittaessa on tämänkin kysymyksen selvittely tullut ajankohtaiseksi, varsinkin kun meidän on pyrittävä etsimään ja löytämään kaikki ne keinot, joilla, etenkin kun on kysymyksessä varautuminen jonkun suurvallan taholta uhkaavan hyökkäyksen torjumiseen, väestön lukumääräisestä vähyydestä ja taloudellisten voimavarojen pienuudesta aiheutuva alivoimaisuutemme voitaisiin tasoittaa.”⁴⁸¹ Matikainen myös pohtii sissiosodankäynnin hyödyntämismahdollisuuksia Suomessa laajasti taktiikan soveltuvuuden, materiaalsen valmiuden sekä maantieteellisten tekijöiden avulla. Kantaa otetaan myös väestön osuuteen mahdollisessa sissiosodassa. Tutkimuksen tärkein osuus löytyy johtopäätöksistä, joissa Matikainen tiivistää sissiosodankäynnin keinojen mahdollisuuden seuraavasti: ”Nykyaikaisen sodan yhä totaalisemmaksi muuttuva luonne pakottaa etsimään uusia keinoja koko kansakunnan voimavarojen hyväksikäyttämiseksi. Mahdollisuudet käydä yksin menestyksellistä puolustussotaa suurvaltaa vastaan tavallisia sodankäyntimenetelmiä noudattaen ovat aina epävarmat sen ihmis- ja materiaaliivoiman

479 Nurmi, Niilo: Sissitoiminta talvisodassa ja sen kehitys vv. 1941–1944 sodan loppuun mennessä, *Sotilasaikakauslehti* 4/1949, s. 19–26 ja saman artikkelin jatko-osa *Sotilasaikakauslehti* 5/1949, s. 9–14.

480 Nurmi, Niilo: Sissitoiminta tulevaisuuden sodassa, *Sotilasaikakauslehti* 3/1950, s. 7–13.

481 Matikainen, Unto: Sissisota sodankäyntimuotona suurvaltaa vastaan Suomen olosuhteissa sekä sen organisaation, varustamisen, suorituksen ja johtamisen periaatteet, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1948, s. 2, SKK 1/353, KA. Katso myös saman tutkimuksen tiivistetty versio Sotatieteen neuvottelukunnan tutkimustyökokoelma, StietNK 1/39, KA.

takia, jonka suurvalta pystyy peliin asettamaan.”⁴⁸² Epäselväksi on jäänyt, miksi aihetta tutkittiin näin perusteellisesti Sotakorkeakoulun diplomityössä, mutta Matikaisen tutkimuksen kysymyksenasettelusta ja jäsentelystä päätellen kyseessä lienee joko Pääesikunnan teettämä taustaselvitys tai Sotakorkeakoulun opettajakunnan halu ravistella vallinnutta operaatiotaidollista ajattelua.

Kapteeni Björn Kontiopään tutkimus taasen lähestyi sissisodankäynnin keinovalikoimaa toisen maailmansodan aikaisten vastarintaliikkeiden kautta. Tulevaisuuden sodissa sissisodankäynnin keinoilla oli Kontiopään mukaan merkittäviä käyttömahdollisuuksia, kunhan toimintaa johdettiin asianmukaisesti. Terroritekoihin sortuneet vastarintaliikkeen yksinäiset sudet jäivät yleensä vangeiksi tai teloitettiin, mutta johdetut ja sotatoimiin kiinteästi liittyneet operaatiot sissisodankäynnin keinoin olivat menestyksekkäämpiä. Kontiopään johtopäätökset olivat melko yhdenmukaisia Matikaisen johtopäätöksiin nähden.⁴⁸³ Syynä lienee ollut se, että molemmat diplomityötään tekevät kapteenit opiskelivat saman yleisesikuntaupseerikurssin yleisellä osastolla.⁴⁸⁴

Sekä Matikaisen että Kontiopään diplomitöillä oli vaikuttavuutta, sillä molempien tutkimustuloksia ja johtopäätöksiä hyödynnettiin painokkaasti Sotakorkeakoulun opetuksessa 1950-luvun alkuvuosina.⁴⁸⁵ Unto Matikainen jäi oman yleisesikuntaupseerikurssinsa päätyttyä palvelukseen Sotakorkeakouluun ja toimi yleisen taktiikan opettajana vuodet 1949–1958.⁴⁸⁶ Majuri Unto Matikainen muun muassa suunnitteli ja johti syksyllä 1952 Pohjois-Suomeen sijoittuneen laajan sissisodankäyntiin keskittyneen taktiikan karttatarjoituksen yleisesikuntaupseerikurssin maasotalinjan (MSL 19) oppilaille.⁴⁸⁷ Sissisodankäynti ja sissitoiminnan osuus taktiikan opetuksessa näyttää olleen varsin merkittävässä asemassa, sillä sissisodankäynnin karttatarjoitus säilyi yleisesikuntaupseerikurssin toisen vuoden opetus-

482 Sama, s. 48–49.

483 Kontiopää, Björn: Vastarintaliikkeet toisessa maailmansodassa ja tulevaisuudessa (edellytykset, organisaatio, varustaminen, toiminta ja johtaminen), Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1948, SKK 1/362, KA.

484 Tynkkynen, Vesa: Sotakorkeakoulun diplomin saaneet upseerit 1924–1993 (liite 3), listaus kirjassa Sotakorkeakoulusta Maanpuolustuskorkeakouluksi – seitsemän vuosikymmentä 1924–1994, Jyväskylä 1994, s. 144.

485 Katso esim. Sotakorkeakoulun opetusaineistoa: Sissisota sodankäyntimuotona Suomessa, laatinnut kapteeni U. Matikainen, Helsinki 28.2.1951. Yleisen taktiikan karttatarjoitus n:o 5/52, tuntien käyttösuunnitelma, Helsinki 1.9.1952 ja PM:n op os:n päällikön sissisodankäynnin yleisjärjestelyä koskeva esitys, Helsinki 3.9.1952. Vastarintaliikkeet toisessa maailmansodassa ja tulevaisuudessa, Helsinki 31.8.1952. Jorma Järventauksen yksityiskokoelma, Kansio II: yleistaktiikka, KA.

486 Matikainen, Unto Osvald, nimikirjanote n:o 51481, KA. Katso myös Itsenäisen Suomen kenraalikuunta 1918–1996, biografiat, toim. Rauno Lipponen, Porvoo 1997, s. 262–263.

487 Yleisen taktiikan karttatarjoitus n:o 5/52 opetusaineisto ja pelitilanteet liitteineen, Majuri U. Matikainen/ n:otta/syyskuu 1952, Jorma Järventauksen yksityiskokoelma, Kansio II: yleistaktiikka, KA.

■ Majuri Unto Matikainen toimi Sotakorkeakouluun ja toimi yleisen taktiikan opettajana vuosina 1949–1958. Hän muun muassa suunnitteli ja johti syksyllä 1952 Pohjois-Suomeen sijoittuneen laajan sissisodankäyntiin keskittyneen taktiikan karttatarjoituksen yleisesikuntaupseerikurssin maasotalinjan (MSL 19) oppilaille.

PUOLUSTUSVOIMAT

suunnitelmissa ainakin vuoteen 1966 saakka lähes samansisältöisenä.⁴⁸⁸ Unto Matikaisen toiminta aiheen parissa myös todistaa sen, että yksittäisillä upseereilla oli tärkeä ja vaikuttava rooli sissisodankäyntiin liittyvien asioiden eteenpäinviennissä, oli kyse sitten opetukselta, taktiikan kehittämisestä tai operatiivisten suunnitelmien laadinnasta.

Yksi esille nostettava henkilö on tulevaisuutta Sotakorkeakoulun oppilasupseerina tutkinut Leevi Välimaa. Hän luo vuonna 1948 kirjoittamassaan diplomityössä *Tuleva sota* lähes orwellilaisen näkymän tulevaisuuden sodankuvasta. Juuri päättynyt maailmansota, uusi teknologia, koetun sodan totaalisuus ja niukat omat resurssit suorastaan piinaavat tutkijaa. Välimaan mukaan atomiaseet mahdollistaisivat rajoittamattoman terrorisodankäynnin. Hänen mukaansa tämä voisi olla jopa todennäköistä, sillä hän toteaa, että ”*humanitäärisen sotilasideologian viimeisetkin rippeet särkyivät Hiroshimassa*”. Synkkää kuvaa maailmantilasta korostaa diplomityön liite, jossa Välimaa sijoittaa Suomen kategorisesti Neuvostoliiton valtapiiriin. Taistelukentän Välimaa ennustaa syvenevän entisestään. Taistelu kolmessa ulottuvuudessa, pystysuora saarrostitäminen eli strategiset maahanlaskut, ovat osa tulevaisuuden sotaa. Mikä olisi pienen maan mahdollisuus tulevaisuuden sodassa? Välimaa järkeilee, että ”*puolustus ei voi koskaan olla toivotonta, sen suoritus on vain tarkoin sopeutettava siihen yleiseen käsitykseen, jota suurvallat tulevaan sotaan varautuessaan noudattavat*”.⁴⁸⁹

488 Katso myös Jouko, Petteri: Sotakokemusten hyödyntäminen kylmän sodan alussa – kohti alueellista puolustusta, artikkeli kirjassa Sotakorkeakoulu suomalaisen sotataidon kehittäjänä, toim. Arto Kotro, Juva 2009, s. 237.

489 Välimaa, L. K.: Tuleva sota, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1948, SKK 1/354, KA. Katso myös Välimaa, Leevi Kalervo, nimikirjanote n:o 46511, KA.

Leevi Välimaa korostaa puolustustahtoa laadullisena tekijänä. Taistelualueen syvyyttä varten Välimaan mukaan tulee luoda alueellinen puolustusorganisaatio, jossa jo rauhan aikana maa on jaettu strategisiin torjunta-alueisiin. Lisäksi tulee luoda mahdollisuus laajaan sissisotaan. Näin jälkikäteen luettuna hyvin mielenkiintoisia johtopäätöksiä vuodelta 1948. Välimaa johdattaa lukijansa otsikon mukaiseen innovointiin perustellen selvästi ajatuksensa vasta koettuun nykytilaan ja pyrkien kartoittamaan tulevaisuuden sodan kuvaa kausaliitein sääntöperiaatteella.⁴⁹⁰ Välimaan synkimmät ennustukset eivät toteutuneet. Totaalista sotaa suurvaltaliittoumien välillä ei syntynyt. Terve järki ja tietoisuus molempien osapuolten tuhoutumisesta estivät totaalisen sodan synnyn. Tästä huolimatta Suomen puolustusjärjestelmää kehitettiin tulevina vuosina osin juuri siihen suuntaan, johon Välimaa diplomityössään viittaa. Alueellinen puolustusjärjestelmä ja alueellinen taistelu sekä ulkopoliittikka muodostivat toimivan yhtälön.

Sotakorkeakoulun lisäksi sissitoimintaa tutkittiin Taistelukoulun yleisillä komentajakursseilla⁴⁹¹. Vuosien 1947–1950 aikana sissitoiminnasta laadittiin kolme erillistä tutkielmaa. Niissä käsiteltiin painokkaasti nimenomaan sissitoimintaa, mutta sissisotaan tai -sodankäyntiin ei juurikaan syvennytty.⁴⁹² Tämän perusteella voidaan päätellä, että Sotakorkeakoulun ja Taistelukoulun välinen työnjako sissiasioissa noudatteli sotataidon opetuksen ja tutkimuksen perusjakoa, jossa Sotakorkeakoulu keskittyi operaatiotaitoon ja taktiikkaan yhtymästä ylöspäin, kun Taistelukoulu keskittyi taktiikkaan lähinnä pataljoonatasolla.

Opetussuunnitelmia ja tutkimustöiden aiheita tutkittaessa ilmenee yhtäältä selvästi, ettei sissitoimintaa ollut sotien jälkeen unohdettu. Oppituntien sisältöjä ja tutkielmien johtopäätöksiä kriittisesti tarkastellen ilmenee toisaalta 1940-luvun loppua leimanneet vaikeat sotilaspoliittiset olosuhteet, muutokset puolustusjärjestelyissä sekä taktiikan ohjeistuksen puutteesta johtuva hajanaisuus. Sekaannuksien välttämiseksi Puolustusvoimain pääesikunnan jalkaväkitoimisto laati kesällä 1949 jalkaväen tarkastajan koulutusohjeen, jossa yksityiskohdaisemmalla tehtävänannolla pyrittiin jakamaan jalkaväen parissa tapahtuvaa tutkimus- ja kokeilutoimintaa. Kokeilutoiminnassa ja tutkimusaiheissa painotettiin sotakokemuksien lisäksi kotimaassa ja ulkomailla saavutettuja tuloksia sekä koulutuksessa tehtyjen havaintojen merkitystä. Mielenkiintoista on, että samaisessa koulutusohjeessa Ensimmäisen Divisioonan

490 Sama.

491 Yleisiä komentajakursseja järjestettiin Taistelukoulussa vuosina 1947–1957, jonka jälkeen kurssin nimi muutettiin vuodesta 1958 alkaen esiupseerikurssiksi. Kurssien päämääränä oli kouluttaa sodan ajan joukko-osastojen komentajia ja perusrytymän toimistopäälliköitä sekä rauhan ajan vastaavia komentajia ja esikunta-tehtäviin pystyviä upseereita. Katso esim. Taistelukoulu 1927–1977, Joensuu 1977, s. 176 ja 299–301.

492 Honkaniemi, U.: Sissitoiminta ja sen torjuminen, yleisen komentajakurssin oppilastutkielma vuodelta 1948, T 26077/1/i/1, KA. Seitamo, A.: Sissi- ja partisaanitoiminta, yleisen komentajakurssin oppilastutkielma vuodelta 1949, T 26077/1/i/2, KA.

■ Haminaassa järjestettiin 10.2.–3.3.1946 ”Sissikoulutuspäivät”, josta tehtiin sissitaitoja käsittelevä opetuselokuva puolustusvoimien käyttöön.

(1.D) tehtäväksi annettiin selvittää taktiikan asettamat erikoisvaatimukset sodankäynnille Pohjois-Suomessa eri vuodenaikoina. Tarkennuksena mainittiin, että ”tällöin olisi erityinen huomio kiinnitettävä myös suurehkoilla joukoilla suoritettuun, johdettuun sissitoimintaan.”⁴⁹³

Seuraavana vuonna asiaa ja koulutustehtäviä tarkennettiin jalkaväen tarkastajan koulutusohjeessa 1/1950, jossa viitataan puolustusvoimain komentajan linjaukseen muodostaa koulutuksen uusi painopiste ”harvaan puolustukseen sekä sissitoimintaan ja sissisotaan”. Sissitoiminnan ja sissisodan koulutus tuli ohjeen mukaan aloittaa kantahenkilöstölle annettavilla tutkimustehtävillä sekä niiden mukaan pidettävillä esityksillä ja keskusteluilla. Perusteiden ja yleiskuvan muodostamisen jälkeen voitiin siirtyä karttajarjoituksiin, joita seurasivat vielä kokeilu-, maasto- ja taisteluharjoitukset.⁴⁹⁴ Vuosien 1949 ja 1950 koulutusohjeet selittävät ainakin osin sen, että sotakoulujen tutkimusaiheita ja karttajarjoitusten teemoja suunnattiin sissitoimintaan ja sissisotaan.

Mielenkiintoinen yksityiskohta tutkimustoiminnasta liittyy myös sotakokemusten keräämiseen ja niistä tehtävien johtopäätösten hyödyntämiseen kokeilutoiminnassa. Jatkosodan lopussa mottimestarina mainetta niittäneen kenraalimajuri Erkki Raappanan tietotaitoa haluttiin hyödyntää etenkin korpisodankäyntiin liittyvissä sotataidollisissa kysymyksissä. Puolustusvoimain komentaja oli määrännyt maaliskuussa 1948 Erkki Raappanan erikoistehdävään jalkaväen tarkastajan alaisuuteen. Raappanan tehtävänä oli kerätä sotakokemuksia korpisodasta erityisesti ohjesääntötyötä ja kokeilutoimintaa varten. Tehtävänannon mukaan Raappanan tuli keskittyä useisiin kysymyksiin, joista yksi oli sissitoiminnan järjestelyt ja suoritus eri vuodenaikojen vaikutukset huomioon ottaen.⁴⁹⁵ Raappanan saama tehtävä liittyy selvästi Pääesikunnan koulutusosaston suunnitelmaan laatia vuoden 1948 kuluessa sissitoimintaopas osana muiden ohjesääntöjen uudistamista.⁴⁹⁶ Valitettavasti tehtävä näyttää jääneen Raappanalta kesken, sillä lokakuussa 1948 hän erikseen pyydettäessä raportoi sel-

493 Jalkaväen tarkastajan koulutusohje 7/49, Ohjeita jalkaväen kehittämistä tarkoittavasta tutkimus- ja kokeilutoiminnasta, PvPE:n n:o 1172/Jv.tsto/5a/14.7.1949, T 19468/F 37, KA.

494 Jalkaväen tarkastajan koulutusohje 1/1950, PvPE:n n:o 649/Jv.tsto/5b1/10.3.1950, T 19468/F 52a, KA. Katso myös PvPE:n n:o 646/Jv.tsto/5b1/10.3.1950, T 22834/F 48, KA.

495 Korpisotakokemusten kerääminen, Jalkaväen tarkastajan kirjelmä Erkki Raappanalle, PvPE:n n:o 201/Jv.tsto/2b/16.3.1948, Raappana, Erkki Johannes, nimikirjanote n:o 32877, KA.

496 Sissitoimintaopas mainitaan Pääesikunnan koulutusosaston laatimassa suunnitelmassa rivillä 27. Opas oli suunniteltu kirjoitettavan valmistuvaksi vuoden 1948 kuluessa 3 000 kappaleen painoseränä, ja sen painokustannuksiksi Sanoma Oy:ssä arvioitiin olevan 150 000 markkaa. Katso Puolustusvoimain komentajan kirje puolustusministerille liitteineen, PvPE:n n:o 987/Koul.2/25/1.3.1948, T 19467/F 21, KA.

vittelevänsä perusteita, jotta pääsisi suorittamaan varsinaista tehtävää.⁴⁹⁷ Asekätkentäjuttu ja sen jälkipyykki johtivat lopulta siihen, että tasavallan presidentti vapautti Erkki Raappanan puolustusvoimien virasta 30.4.1949 yleisen edun vuoksi, joten hänen siirryttyään reserviin 5.5.1949 työ jäi häneltä sotakokemusten kokoamisen osalta kesken.⁴⁹⁸

Helpottaakseen koulutusohjeiden linjauksia ja sotakokemuksiin perustuvien kokeilujen toteutusta joukko-osastoissa, Pääesikunnan koulutusosasto oli kerännyt vuonna 1949 koulutusohjeiden tausta-aineistoksi sissitoimintaa käsitteleviä kirjoituksia. Nämä kirjoitukset eivät kuitenkaan koskaan päätyneet julkisuuteen tai joukko-osastojen käyttöön, sillä tuntemattomasta syystä ne lähetettiin ensin tarkastettaviksi Pääesikunnan tiedusteluosastolle helmikuussa 1950. Kirjoitukset sissitoiminnasta olivat kolmessa jalkaväkirykmentissä (JR 2, JR 6 ja JR 8), yhdessä sotilasläänissä (EHäm.sl.E) ja sotilaspiirissä (Kem.Sp) upseerivoimin laadittuja muistioita, joissa asiaa käsiteltiin varsin seikkaperäisesti vallitseviin oloihin sovellettavina esimerkkeinä, joskin jälleen sotien kokemuksiin nojaten.⁴⁹⁹ Asialle on vaikea esittää täyttä varmuutta, mutta ilmeistä on, että kirjoitusten käyttöä rajoitettiin niiden sisällön arkaluonteisuuden vuoksi Pääesikunnan tiedusteluosaston suosittamana, sillä viholliseksi kirjoituksissa oli mainittu järjestään venäläiset. Joka tapauksessa sissisodankäyntiin liittyvien tutkimusten ja taustaselvitysten sisältö miellettiin jo tuolloin sensitiivisiksi asioiksi, sillä 1950-luvun alusta lähtien ne taltioitiin arkistoihin pääsääntöisesti joko salaisina (sal) tai operatiivisia- ja toimintavalmiusasioita käsittelevinä salaisina (OT-sal) asiakirjoina.⁵⁰⁰

Puolustusvoimain komentajan linjaukseen sekä jalkaväen tarkastajan koulutusohjeeseen vuodelta 1950 tartuttiin sotakoulujen lisäksi myös divisioonissa ja joukko-osastoissa. Tästä esimerkkinä mainittakoon 2. Divisioonan (2.D) komentajan K. A. Heiskasen määräys järjestää kolmessa joukko-osastossa vuoden 1950 kuluessa sotapelit sissipataljoonan puitteissa. Sotapeleissä käskettiin käsitellä erityisesti ”sissitoimintaan (sissiosassa) liittyvä

497 Jalkaväkiosaston tiedustelu liittyen erikoistehdävään, PvPE:n n:o 776/Jv.tsto/2a/12.10.1948. Erkki Raappanan vastaus eversti B. Ikosen tiedusteluun 26.10.1948, Raappana, Erkki Johannes, nimikirjanote n:o 32877, KA.

498 Partanen, Jukka – Pohjonen, Juha – Tuunainen, Pasi: E. J. Raappana – Rajan ja sodan kenraali, Keuruu 2007, s. 397–398.

499 Kirjoituksia oli yhteensä kahdeksan kappaletta ja ne käsitelivät sissitoimintaa, sissijoukkojen kokoonpanoa, partisaanitorjuntaa, tiedustelua sekä vihollisen (venäläisten) tapaa käyttää sissiosastoja. PvPE:n Koulutusosaston lähete liitteineen everstilutnantti U. Käköselle koskien sissitoimintaa käsitteleviä kirjoituksia, PvPE:n n:o 814/Koul.2/8d/17.2.1950, T 19469/F 63, KA.

500 ”Sissikoulutukseen liittyvien kokeilujen tulosten säilyttäminen tulee toistaiseksi tapahtua kuten salassa pidettävien asioiden suhteen on määrätty. Upseerien jatkokoulutuksessa voidaan viitetutkielmien aineistoa käyttää liittäen ne sopivasti sissikoulutuskysymyksiin.” PE:n n:o 48/Koultsto/5 sal/7.3.1955, T 21442/F 5–6 sal, KA.

tekniikkaa.”⁵⁰¹ Syyt K. A. Heiskasen intoon järjestää ylimääräisiä sotapelejä sissisodankäynnistä eivät perustuneet pelkästään puolustusvoimain komentajan linjaukseen, sillä Heiskanen oli jo vuosien 1949 ja 1950 aikana johtanut divisioonassaan ainakin kaksi sotapeliä, joiden aiheina olivat sissisota viiden sissipataljoonan voimin.⁵⁰²

Vuosia 1944–1952 on usein sanottu puolustusvoimien rauhanajan toiminnan suunnittelukaudeksi. Puolustusvoimien kokoonpano ja alueellinen ryhmitys koostui maavoimien osalta divisioona- ja prikaatiorganisaation sekä alueorganisaation yhdeksän sotilasläänin ja 27 sotilaspiirin toimiessa rinnakkaisina toistensa kanssa. Järjestely aiheutti paljon hankaluuksia lähinnä eri aselaji- ja puolustushaarajoukkojen johtosuhteissa. Siksi joukkojen määrävahvuuksia supistettiin siirtymällä joukko-osastoissa niin sanottuun koulutuskokoonpanoon vuonna 1948. Järjestely vaikutti myös useiden joukko-osastojen yhdistämisiin ja paikkakuntasiirtoihin. Kokonaisia joukko-osastoja myös lakkautettiin.⁵⁰³

Sotienjälkeiset vuodet aina 1950-luvun alkuun saakka olivat suomalaisessa sotataidossa murrosaikaa, jolloin ennen sotaa alkaneet taktiikan kehityslinjat saivat uusia piirteitä. Tässä asetelmassa eivät pohdinnat sissisodankäynnin tai sissitoiminnan hyödyntämismahdollisuuksista tehneet poikkeusta. Sotilaiden tehtävänä oli mukauttaa aikakauden trendit, sotakokemukset ja käytössä olevat resurssit taktiseen ajatteluun siten, että rauhansopimuksen artiklat ja YYA-sopimuksen henki täyttyisivät kaikin mahdollisin keinoin. Sotienjälkeisillä vuosilla oli kuitenkin tärkeä rooli sotataidon pohdinnoissa ja tarvittavien perusteiden luomisessa tulevaa puolustusjärjestelmää silmällä pitäen. Suunta kohti alueellista puolustajatteluun alkoi hahmottua ja sissisodankäynnin keinovalikoima sekä käyttömahdollisuudet oli nostettu esille.

Alueellisen puolustusjärjestelmän voimallisempi kehittäminen 1950-luvulla

Kahtiajakautunut puolustuksellinen velvoite ajoi laatimaan operatiivisen suunnitelman kahta täysin vastakkaista vaihtoehtoa varten nimittäin sekä idän että lännen hyökkäyksen varalle. Esittelemättä tarkemmin näitä uhkamalleja, jotka on yksityiskohtaisemmin jo esitetty useassa teoksessa⁵⁰⁴, strategisen ajattelun pääperiaatteena oli sitoutua puolustamaan

501 Sotapelien järjestäminen, 2.DE:n n:o 1029/Koul./5g/9.9.1950, T 19469/F 60b, KA.

502 2.DE:n n:o 12/Koul./5 g 2/sal/11.4.1950, T 20131/F 2 sal, KA.

503 Puolustusvoimat – Joukko-osastoperinteet, toim. Marko Palokangas, Jyväskylä 2008, s. 21–25.

504 Katso esim. Tynkkynen (2006), s. 439–440. Tynkkynen (1996) s. 292–293. Visuri (1994), s. 233. Jouko, Petteri: Puolustussuunnittelun käynnistyminen maailmansodan jälkeen, artikkeli kirjassa Piirteitä Suomen puolustusvoimien kehityksestä 1944–1964, Tammisaari 2005, s. 52–55.

maata, jos hyökkäys tapahtuisi Suomea tai Suomen kautta Neuvostoliittoa vastaan. Tämä YYA-henkinen uhkakuva tarkoitti teoreettisesti operatiivisten suunnitelmien laatimista lännen hyökkäyksen varalle, vaikka salaisena pidetty käytännön uhkamalli olikin jotakin aivan päinvastaista. Puolustusvoimain pääesikunnan operatiivisen osaston laatimassa muistiossa vuodelta 1950 asia todetaan alueellisen puolustajatteluun mukaan seuraavasti: ”Sodankäynnin luonteen muuttuessa yhä totaalisemmaksi ja sotatoimien saadessa enemmän syvyyttä maan sisäosiin on puolustusvoimiemme sodan ajan johdon perustaksi otettu n.s. alueellinen puolustus.”⁵⁰⁵ Alueellisen puolustuksen periaatetta ei aluksi haluttu viedä taktiselle tasolle, vaan pitää taistelutoimet totutussa linjamaisessa puolustuksessa ja siihen sisältyvissä vastahyökkäyksissä. Vaatimuksia alueellisesta ajattelusta ulotettiin vähitellen 1950-luvulla myös taistelutoimintaan, koska saadut havainnot taistelujen aloittamisvaikeuksista ja selustan puolustamisesta sitä voimakkaasti puolsivat.⁵⁰⁶

Pääesikunta antoi rauhan ajan divisioonalle sekä muutamalle sotilasläänille ja joukko-osastolle käskyn puolustussuunnitelmien laatimisesta syyskuussa 1951.⁵⁰⁷ Syksystä 1951 kevääseen 1952 puolustusvoimissa käytiin keskustelua alueellisen maanpuolustuksen järjestelyistä sekä toimintaperiaatteista. Keskustelu ei rajoittunut ainoastaan Pääesikunnan sisälle, vaan alueellisen puolustuksen perusteita pohdiskeltiin muun muassa myös Suomen Sotatieteellisen Seuran kuukausikokouksessa. Helmikuussa 1952 järjestetty yleisesikuntaupseerien keskustelutilaisuus liittyi teemaltaan alueelliseen puolustukseen. Pääesikunnan operatiivisen osaston päällikkö, eversti Leo Sauramo piti tilaisuudessa esitelmän ”Alueellisen maanpuolustuksen periaatteista”⁵⁰⁸

Sauramon alustus herätti kokousväessä kiivasta keskustelua ja alustusta kommentoitiin muun muassa seuraavin lausunnoin: ”Alueellisessakaan puolustuksessa ei ole syytä luopua jäykästä puolustuksesta silloin kuin se kokonaisuuden kannalta on välttämätöntä. Näin onkin asiaa ajateltu. Itse asiassa alueellinen maanpuolustus edellyttää entistä sitkeämpää puolustusta, koska syvienkään murtojen tai selustaan suoritettujen maahanlaskujen ei yleensä saa antaa johtaa laajamuotoisempaan perääntymiseen eikä suuriin rintamien oikomiseen. Taistelussa ei ole kysymys alueista vaan vihollisen elävän voiman tuhoamisesta. Meidän tulisi suorittaa taistelu meille edullisessa maastossa ja suomalaista taistelutapaa noudattaen. Avoimessa maastossa joudumme ylivoiman edessä alakynteen.” Lisäksi epäiltiin, että ”esitetyssä aluepuolustus-

505 Sama. Katso myös PvPE:n n:otta /Op-os/ .3.1950 (Yleissuunnitelma puolustusvalmisteluja varten), T 21622/4, KA.

506 Kanninen, Ermei: Muistio alueellisen puolustusjärjestelmän käyttöönnotosta Suomessa 1958–1971, Helsinki 5.3.2001, Ermei Kannisen yksityiskokoelma, kopio tutkijan hallussa.

507 PvPE:n n:o 152/Op.1/11 b sal/17.9.1951, T 26862/D1 OT-sal, KA.

508 Pöytäkirja Suomen Sotatieteellisen seuran kuukausikokouksesta 5.2.1952, Pk 2610/8, KA.

järjestelmässä ennakolta sidotaan alueille liaksi joukkoja ja että se rajoittaisi niiden vapaata käyttöä, ja että tämä johtaa voimien hajottamiseen ja joukkojen riittämättömyyteen.” Sauramo vastasi esitettyyn kommenttiin, ”että tässä oli tapahtunut väärinkäsitys. Joukkojen käytöperiaatteet eivät muutu, mutta johto-organisaatio pyritään luomaan selväksi vastuualueiden puitteissa. Tämä on asian ydin.”⁵⁰⁹ Alueellinen ja uudenlainen sotataidollinen ajattelutapa herätti tunteita, koska se ei sellaisenaan ollut vielä hioutunut täysin selväpiirteisesti ymmärrettäväksi tai käyttöön otettavaksi kokonaisuudeksi.

Sotatieteellisen Seuran esitelmätilaisuuden lisäksi keskustelu velloi ja oli kestänyt jo kuuksia ilmeisen vilkkaana etenkin kahden Pääesikunnan everstin – Lauri Haanterän ja Sauramon – välillä. Koska keskustelu ei ottanut päätyäkseen, operatiivisen osaston uusi päällikkö, eversti T. V. Viljanen laati huhtikuussa 1952 muistion koulutusosaston päällikölle. Muistiossa kuvailtiin selväpiirteisesti muun muassa sotilaallisia johtosuhteita, joiden perusteella maan puolustusjärjestelyiksi esitettiin ”alueellista puolustusta”.⁵¹⁰ Alueellisen puolustuksen avulla pyrittiin ennen kaikkea johtosuhteiden tarkoituksenmukaisuuteen, jossa maa jaetaan strategiset ja operatiiviset tekijät huomioon ottaen ylipäällikön alaisiin vastuualueisiin. Jokaisen vastuualueen komentaja – armeijan tai itsenäisen armeijakunnan komentaja – johtaisi alueensa kaikkia puolustusvalmisteluja ja sotatoimia.⁵¹¹

Alueellisen puolustuksen tarvetta perusteltiin suurvaltojen ilmavoimien teknillisellä kehitymisellä ja massakäytöllä, mairinnousukaluston nykyaikaistuneella suorituskyvyllä, panssariaseen kehityksen ja moottoroinnin aiheuttamalla nopeuden ja voiman kasvulla sekä sodankäynnin muuttumisella. Suuntaus tarkoitti yhä enemmän luopumista säännöllisistä rintamista. Muistiossa korostettiin sitä, ettei alueellinen maanpuolustus merkinnyt passiivisuutta itse toiminnassa. Päämääränä oli ”maahan tunkeutuneen vihollisen tuhoaminen”. Viljasen mukaan alueellinen maanpuolustusjärjestelmä ”selvine johtosuhteineen suu päämäärään pyrittäessä mahdollisuudet kaikkien voimavarojen käyttämiseksi tietyn, laajahkon alueen puitteissa.” Vastuualueita muodostettaessa tuli ottaa huomioon operatiiviset, taloudelliset, hallinnolliset sekä siviilipuolustuksen asettamat vaatimukset. Valtakunnan joutuessa tilanteeseen, jolloin yhteydet ylimmän johdon ja sotilaallisen vastuualueen välillä katkeaisivat, aluevastuussa oleva sotilasorganisaatio jatkaa tehtävänsä itsenäisesti kaikkia voimavarojaan käyttäen.⁵¹²

509 Sama.

510 PvPE:n n:o 165/Op.1/11 a/15.4.1952 (Alueellisen maanpuolustuksen järjestely- ja toimintaperiaatteita), T 20169/F 90, KA. Katso myös Viljanen, Tauno Viktor, nimikirjanote n:o 48713, KA. Sauramo, Leo, nimikirjanote n:o 24328, KA.

511 Sama.

512 Sama.

■ Helmikuussa 1952 järjestetty yleisesikuntaupseerien keskustelutilaisuus liittyi teemaltaan alueelliseen puolustukseen. Pääesikunnan operatiivisen osaston päällikkö, eversti Leo Sauramo piti tilaisuudessa esitelmän ”Alueellisen maanpuolustuksen periaatteista”.

■ Pääesikunnan operatiivisen osaston päällikkö, eversti T. V. Viljanen laati huhtikuussa 1952 muistion koulutusosaston päällikölle. Muistiossa kuvailtiin selväpiirteisesti muun muassa sotilaallisia johtosuhteita, joiden perusteella maan puolustusjärjestelyiksi esitettiin ”alueellista puolustusta”.

Tärkein johtopäätös Viljasen esityksessä oli se, ettei alueellinen maanpuolustusjärjestelmä sinänsä muuttaisi suomalaisen sodankäynnin peruseriaatteita. Vastuualuejako ja johtosuhteiden järjestely loisivat kuitenkin edellytykset joustavalle ja koko alueen syvyydessä käytävälle puolustustaistelulle, selustan tehokkaalle suojaamiselle ja ”erillisten pienten joukkojen – jopa sissiosastojen – johdetulle toiminnalle”. Tällöin toiminta muuttuu Viljasen mukaan ”tietyillä alueilla täysin sissitoiminnan luonteiseksi tai huipentuu kaikkia keinoja hyväksikäytäväksi vastarintaliikkeeksi.”⁵¹³ Taisteluperiaatteen perustana oli nähtävissä lähtökohtainen uusi ajattelu totaalisemmasta sodankäynnistä, joka ei erotellut enää taistelualuetta kotirintamasta. Vihollisen syvätäkään murrot eivät saaneet johtaa laajamittaiseen vetäytymiseen tai

513 Sama.

rintamien oikaisemiseen, sillä laajojen alueiden luovuttaminen olisi aiheuttanut operaatiovapauden vaatiman tilan ja huollolle tärkeät tukeutumisaluet.

Lyhyen ja tiiviin suunnittelujakson jälkeen puolustusvoimain komentaja, jalkaväenkenraali Aarne Sihvo hyväksyi suunnitelmat kesäkuussa 1952. Operatiivisen suunnitelman muuttuessa operaatiokäskyksi n:o 8 sille annettiin peitenimi ”*Polttoainehankinta*”. Operaatiokäsky mukaili alueellisen maanpuolustusjärjestelmän pääperiaatteiltaan pitkälti T. V. Viljasen muistion sisältöä. Polttoainehankinta myös yhtenäisti joukkojen käyttöperiaatteet ja niitä vastaavat kokoonpanot, joita olivat rauhan ajan kokoonpano (RA-kokoonpano), täydennyskokoonpano (T-kokoonpano), suojakokoonpano (SU-kokoonpano) ja täydellinen sodan ajan kokoonpano (TSA-kokoonpano).⁵¹⁴ Joukkojen käyttöperiaatteet ja tehtävät vastasivat pitkälti kokoonpanonimiä. Sisäisen turvallisuuden ylläpitoa vaativiin toimenpiteisiin käytettäisiin RA-kokoonpanoa, mikäli T-kokoonpanoon siirtymistä ei nähty tarpeellisena. T-kokoonpanoon täydennettyjä joukkoja olisi käytetty järjestyksen ylläpitämiseen ja puolueettomuuden suojaamiseen. Puolueettomuusvartiointi eli Suomen rajojen paikallinen puolustaminen oli tarkoitettu SU-kokoonpanoa varten. Täyteen sodan ajan kokoonpanoon siirtyminen tarkoitti käytännössä koko puolustusvoimien enimmäisvahvuuden saavuttamista, johon olisi siirrytty joko suoraan RA-kokoonpanosta tai vaiheittain muiden kokoonpanojen kautta.⁵¹⁵

Tarkennettu perustamistehtävälueetelo viimeisteltiin vuoden 1953 kuluessa. Sissijoukkojen osalta mainittakoon, että vuonna 1954 päivättyyn sodanajan kokoonpanoa koskevissa suunnitelmissa eli perustamistehtävälueetelosta (PTL) ylijohdon ensimmäisen kiireellisyysluokan joukkoina eli suojakokoonpanossa ei enää eritelty sissipataljoonia.⁵¹⁶ Mitä ilmeisimmin tarkoituksena oli vähentää sissijoukkojen määrää uuden operaatiokäskyn myötä vuoden 1950 PTL:n kuudesta sissipataljoonasta vuonna 1951 kolmeen sissipataljoonaan ja vuoteen 1954 tultaessa kahteen ylijohdon alaiseen pataljoonaan. Tämä ei kuitenkaan käytännössä, sillä kuuden rajavartioston perustamisvastuulla oli suuri määrä erittelemättömiä joukkoja nimettyinä vartiostojen rauhanaikaisten nimien mukaan, jotka sisälsivät sissipataljoonat ja muut sissitoimintaan tarkoitettut suojajoukot.⁵¹⁷

Uusi puolustusmalli sai virallisemmän leiman jo vuonna 1953, kun *Upseerin käsikirjan*

514 PvPE:n n:o 80/Op.1/11b/OT/sal./13.6.1952 (Polttoainehankinta), T 26862/F 3–F 4 OT-sal, KA. Katso myös Tynkkynen (2006), s. 444–445.

515 Sama.

516 PE:n n:otta, Su-kokoonpanoon kuuluvat I kiireellisyysluokan joukot 31.7.1954, T 26842/Bb 3 sal, KA. Katso myös PE:n n:o 79/Lkptsto/OT/10 c 2 sal/24.2.1955, T 26843/F 6 OT-sal, KA.

517 Sama. Vertaa myös PvPE:n n:o 117/Op.1/OT/10 sal/22.12.1950, T 26862/D 1 sal, KA. PvPE:n n:o 30/Op.1/OT/10 sal/12.2.1951, T 26862/D 1 sal, KA.

kolmannessa osassa asialle oli varattu kokonaan oma alalukunsa. Määritelmässä maa oli jaettu alueisiin, joiden johtoportaiden tehtävänä oli toteuttaa alueillaan kaikki maanpuolustukseen liittyvät valmistelut, täytäntöönpano ja sotatoimien johtaminen ylimmän valtiojohtajan ja Pääesikunnan ohjeiden mukaan.⁵¹⁸ Polttoainehankinta oli ensimmäinen alueellisen puolustuksen mukainen operaatiosuunnitelma, jota tarkennettiin seuraavan kerran vuosina 1957 ja 1958.⁵¹⁹

Puolustuslaitos organisoitiin uudelleen vuoden 1952 lopulla, jolloin tarkoituksena oli saattaa kaikki joukot ja aselajit alueellisesti yhtenäisemmän johdon alaisiksi. Käytännössä uudistus merkitsi mittavia muutoksia puolustusvoimien rauhan ajan organisaatioon.⁵²⁰ Divisioonista tehtiin alueellisia johtoportaita, ja prikaatikokoonpano vahvistettiin maavoimien joukkojen perusyhtymäksi. Uudistuksen käytännön toteutuksessa maavoimien runko muodostui kaavioissa edelleen kolmesta divisioonasta ja niiden alaisista joukoista sekä panssariprikaatista.⁵²¹ Aluejärjestö siirtyi seitsemän sotilasläänin ja 27 sotilaspiirin kokoonpanoon. Samassa yhteydessä ilmavoimista siirrettiin ilmatorjuntatykistö ja merivoimista rannikkotykistö maavoimiin kuuluviksi aselajeiksi.⁵²² Vuoden 1957 alusta lähtien otettiin uudelleen käyttöön puolustusvoimien joukko-osastojen maakunnalliset nimet. Alueellisten nimien käytön ensisijaisena tarkoituksena oli puolustusvoimien lähentäminen paikkakunnan ja rekrytointialueen väestöön ja samalla koko kansaan. Käytäntö perustui osin vanhoihin perinteisiin nimiin, joskin uusiakin maakuntasidonnaisia nimiä haettiin vahvistamaan joukkojen alueellista identiteettiä.⁵²³

Sotien kokemukset, niukkuuden aika ja tarve ajanmukaistaa puolustusratkaisuja johtivat alueellisen vastuumallin tielle. Sodan totaalisuuden vuoksi haluttiin luoda sotilasläänit, jotka soveltuivat paremmin yhteistoimintaan mahdollisessa kriisissä siviiliyhteiskunnan kanssa. Lääniä oli kyettävä myös itsenäiseen taisteluun. Uudelleenjärjestely perustui alueelliseen puolustusperiaatteeseen, jonka asteittainen käyttöön ottaminen johti sotilaallisen johtamisjärjestelmän mittaviin muutoksiin 1950-luvulta alkaen. Vaikka alueellinen puolustus nousee käsitteenä esille jo 1950-luvun alussa, ei sen laajamittaista merkitystä ymmärretty samassa merkityksessä kuin mitä se myöhemmin 1960-luvun lopulla tarkoitti. Kehitystyö-

518 Upseerin käsikirja III, Helsinki 1953, s. 6–8.

519 Tynkkynen (1999), s. 6–7.

520 Asetus puolustuslaitoksesta, Suomen Asetuskokoelma n:o 358/31.10.1952, KA.

521 Kevyt prikaati muutettiin Panssariprikaati-nimiseksi vuonna 1952.

522 Salminen, Pekka: Puolustusvoimien rauhanajan organisaation kehittyminen 5.9.1944–1.7.1966, erillistutkimus, Sotahistorian laitoksen tutkimustietokanta, n:ta, Helsinki 1988, s. 129–130.

523 PE:n käskykokoelma 5/12.12.1956, käskykokoelma, KA.

tä vietiin kuitenkin eteenpäin monilla tahoilla. Taistelukoulun yleisellä komentajakurssilla järjestetyssä karttatarjoituksessa vuonna 1956 saatiin arvokas kokemus perinteisen linjamaisen puolustuksen heikkouksista. Myös Sotakorkeakoulussa vuosina 1956–1958 tehdyt laskelmat osoittivat, ettei mikään puolustusasema tai -linja enää kyennyt torjumaan tulivoimaista ja panssariasein varustettua vastustajaa, joka käytti hyväkseen ilmoitse liikuteltavia joukkoja. Puolustajan suurimpia heikkouksia olivat pieni tulivoima, operatiivinen liikkuvuus ja avoin selusta. Näitä heikkouksia pyrittiin korvaamaan alueellisella taistelumallilla, jossa sissitoiminnalla ja sissisodankäynnin keinojen hyödyntämisellä nähtiin olevan merkittävä rooli.⁵²⁴

Pääesikunnan operatiivisen osaston helmikuussa 1956 laatiman arvion mukaan operatiiviset olosuhteet asettivat useita vaatimuksia maavoimien eri aselajien taktiikan, kaluston ja menettelytapojen kehittämiseksi. Toiminnan tärkein päämäärä oli torjua maalta, mereltä tai ilmasta maahan tunkeutuvan vihollisen hyökkäykset. Vihollisella todettiin olevan aina koko sotanäyttämöä ajatellen lukumääräinen, materiaallinen ja tuliylivoima niin maalla, ilmassa kuin merelläkin. Uutena tekijänä vihollisen toimintatapoja arvioitaessa tuli ottaa huomioon sen mahdollisuus atomiaseen käyttöön. Etenkin suojajoukkotaisteluja ajatellen tuli joukkojen liikkuvuutta parantaa sekä hyväksikäyttää yllätyksiä kaikkialla, missä siihen tarjoutui mahdollisuus. Yllätyksellistä toimintaa voitiin tehostaa siltojen hävityksillä, runsailla ja syvillä sulutuksilla sekä sissitoiminnalla. ”Vihollisen ylivoima voi tietyillä alueilla kuitenkin estää säännöllisen viivytystaistelun suorittamisen. Tällöin on turvauduttava ehkä laajoillakin alueilla tapahtuvaan sissisotaan, jonka avulla muuten ylivoimaisiksi käyneet tehtävät on pyrittävä suorittamaan.”⁵²⁵ Näiden seikkojen ollessa taustalla ja todennäköisiä olivat Pääesikunnan johtopäätökset hyvin ymmärrettäviä.

Edellä kuvatun perusteella 1950-luvun alkuvuodet olivat alueellisen puolustuksen kehittämisen kannalta lähtöaskeleita, joiden merkitys myöhempiä aikoja tarkastellen oli strategisen tason puolustusjärjestelmäreformi. Vaikka sotilaallisen uhkakuvan perusteet tarkentuivat monilta osin 1950-luvun loppupuolella, sissisodankäynnin keinojen hyödyntämismahdollisuuksista oli tullut osa uudenlaista puolustusajattelua ja sotataitoa.⁵²⁶ Sissisodankäynnin menetelmät ja mahdollisuuksien hyödyntäminen herättivät upseeriston keskuudessa kasvavaa mielenkiintoa. Laajamittaisen ydinsodan sijaan kohosi yhä selvemmin yllätyshyökkäyksen mahdollisuus.

524 Kanninen, Ermei: Muistio alueellisen puolustusjärjestelmän käyttöönotosta Suomessa 1958–1971, Helsinki 5.3.2001, Ermei Kannisen yksityiskokoelma, kopio tutkijan hallussa. Kanninen, Ermei: haastattelu 15.5.2013. Ruutu, Juhani: haastattelu 8.6.2006.

525 PE:n n:o 20/Optsto/OT 11 e sal/10.2.1956, ilman tulonumeroa /OT 10 b 1 sal, KA.

526 Tynkkynen (1999), s. 6–7. Tynkkynen (1996), s. 295–296.

Keskustelua, pohdintoja ja vaikutteita sissisodankäynnin käyttömahdollisuuksista

Sodanjälkeinen keskustelu sotakokemuksista ei rajoittunut ainoastaan 1940-luvun loppuvuosiin, vaan sitä käytiin vielä 1950-luvulla. Kenties suurin sotien jälkeen muodostettu kokoelma sotakokemuksista löytyy Puolustusvoimain pääesikunnan koulutusosaston arkistosta.⁵²⁷ Vaikka muistioita sotakokemuksista on eri arkistoista ja arkistonmuodostajittain löydettävissä, käytiin kokemuksista myös keskustelua muun muassa joukko-osastoissa, sotakouluissa ja muissa upseerien jatkokoulutustilaisuuksissa. Yksi tämänkaltaisen keskustelun foorumeista oli vuosien 1948–1957 aikana järjestetyt Suomen Sotatieteellisen seuran kuu-kausikokoukset, joissa upseerit keskustelivat ja jopa väittelivät kriittisesti sotataitoon ja -kokemuksiin liittyvistä kysymyksistä.⁵²⁸

Keskustelutilaisuuksien vaikuttavuutta korostaa se, että niihin osallistui melko säännöllisesti etenkin talvi- ja jatkosodan aikaisia upseereita niin kenraalikunnasta kuin alemmiltakin tasoilta. Kokousten tarkoituksena oli ennen kaikkea muodostaa yleisesikuntaupseereille keskustelufoorumi aikakauden sotataitoon liittyvistä kehityslinjoista sekä pohdita sodanjälkeisessä puolustusvoimissa tapahtuvia muutoksia eri näkökulmista. Hyvin usein keskusteluaiheet liittyivät kuitenkin sotien kokemuksiin ja niiden hyödynnettävyyteen tulevissa sotataidollisissa ratkaisuisissa. Keskustelutilaisuudet olivat hyvin valmisteltuja ja järjestettyjä. Nimetty upseeri alusti ennalta ilmoitetusta aiheesta esitelmöiden, minkä jälkeen seurasi kommentointi ja keskustelu tilaisuuden puheenjohtajan jakamien puheenvuorojen mukaan. Kokouksien puhetta johti seuran puheenjohtaja eli jalkaväenkenraali Erik Heinrichs vuoteen 1955. Hänen seuraajana tehtävässä jatkoi kenraaliluutnantti Uolevi Poppius. Jokaisesta tilaisuudesta pidettiin myös tarkkaa pöytäkirjaa, johon kirjattiin niin tilaisuuden osallistujat kuin kommenttipuheenvuorot. Pöytäkirjoihin merkittiin myös eriävät mielipiteet ja kommentit, joten keskusteluiden voidaan todeta olleen suljetussa piirissä san-

”Vaikka sotilaallisen uhkakuvan perusteet tarkentuivat monilta osin 1950-luvun loppupuolella, sissisodankäynnin keinojen hyödyntämismahdollisuuksista oli tullut osa uudenlaista puolustusajattelua ja sotataitoa.”

527 Katso PvPE:n koulutusosaston kokoelma vuonna 1945 kootuista sotakokemuksista, T 18002/8–13, KA.

528 Karjalainen, Mikko: ”Sotiemme kokemukset osoittavat” – Sotatieteellinen Seura yleisesikuntaupseereiden keskustelufoorumina, artikkeli Tiede ja Ase 70, Helsinki 2012, s. 165–174.

gen vapaata sotilasarvoihin katsomatta.⁵²⁹ Keskustelutilaisuuksien materiaali eli esitelmät ja pöytäkirjat taltioitiin sekä arkistoitiin myöhempää käyttöä varten.⁵³⁰

Kuukausikokousten esitelmien ja kirjatun keskustelun voidaan katsoa tavoittaneen välillisesti merkittävän joukon muitakin sotilaita, sillä esitelmätilaisuuksiin osallistuneiden yleisesikuntaupseereiden myötä tieto ja ajatukset levisivät laajasti puolustusvoimiin. Vaikutavuutta korostaa myös se, että kokouksien osallistumisprosentti nousi varsin korkeaksi.⁵³¹ Kuukausikokouksissa käsiteltyihin aiheisiin liittyivät monien muiden kokonaisuuk-
sen lisäksi myös sissisodankäynnin ja sissitoiminnan sotakokemukset sekä käyttömahdolli-
suudet. Kaiken kaikkiaan 77 kuukausikokouksesta yhteensä kaksi käsitteli teemaltaan vain
sissisodankäyntiä tai sissitoimintaa. Sissiasioita käsiteltiin kuitenkin välillisesti useiden kuu-
kausikokousten kommenttipuheenvuoroissa tai alustuksissa.⁵³²

Kuukausikokouksessa joulukuussa 1950 majuri Björn Kontiopään pitämä alustus käsit-
teli vastarintaliikkeitä toisen maailmansodan aikana ja arviointia vastaavanlaisen toimin-
nan mahdollisuuksista tulevaisuudessa. Kontiopään alustustilaisuuteen osallistui yhteensä
60 yleisesikuntaupseeria, ja kommenttipuheenvuoron aiheeseen liittyen käytti muun mu-
assa kenraaliluutnantti Harald Öhquist. Kontiopää käsitteli vastatoimintaliikkeitä ja niiden
käyttämisiä menetelmiä painokkaasti sotien kokemuksiin perustuen, mutta esitti toiminnalla
olevan mahdollisuuksia myös tulevaisuuden sodissa.⁵³³

Maaliskuussa 1951 järjestettiin ensimmäinen puhtaasti sissisodankäyntiin liittyvä kes-
kustelutilaisuus, jossa kapteeni Unto Matikainen alusti aiheena ”*Sissisota sodankäyntimuo-
tona Suomessa*”. Kokouksen puheenjohtajana toiminut kenraali Heinrichs käytti Matikaisen
alustuksen lopuksi tiivistävän puheenvuoron, jossa hän kiinnitti huomiota sissisodan ää-
riluonteeseen. ”*Sissisotaan voidaan ryhtyä vain äärimmäisessä hätässä jolloin säännöllisillä
puolustusvoimilla ei enää voi olla mahdollisuuksia vaikuttaa kansakunnan kohtalon kehityk-
seen. Se on myös kaksiteräinen miekka, koska viholliselle aiheutettujen tappioiden ohella oma
väestö voi joutua kärsimyksiin. Vielä on huomattava, että sissisota on vaikeasti johdettavissa.*

529 Sama, s. 167–168.

530 Suomen Sotatieteellisen Seuran kuukausikokousten pöytäkirjat vuosilta 1948–1957 löytyvät arkistoituina Kansallisarkiston yksityiskokoelmista tunnuksella Pk 2610, KA.

531 Sama, s. 168. Vuosien 1945–1950 aikana sotilasviroissa palveli noin 350–500 yleisesikuntaupseeria. Koko-
uksiin heistä osallistui paikan ja ajankohdan mukaan keskimäärin 40–160 jäsentä, joten osallistumisprosent-
ti joissakin kokouksissa saattoi nousta jopa 30:een. Katso esimerkiksi Pöytäkirja Suomen Sotatieteellisen seu-
ran kuukausikokouksesta 5.2.1952, jossa osallistujia oli 161 yleisesikuntaupseeria noin 500:n vahvuudesta, Pk
2610/8, KA.

532 Suomen Sotatieteellisen Seuran kuukausikokousten pöytäkirjat vuosilta 1948–1957, Pk 2610, KA.

533 Pöytäkirja Suomen Sotatieteellisen seuran kuukausikokouksesta 5.12.1950, Pk 2610/7, KA.

*Alkuun päästyään se voi luisua pois ylimmän johdon käsistä. Mitä tämän sodankäyntimuo-
don kansainväliseen laillisuuteen tulee, on huomattava, että vaikka se tietyin edellytyksin onkin
kansainvälisen oikeuden mukaan sallittua, on lopputulos kuitenkin ratkaiseva. Voittaja tulkit-
see sen laillisuuden haluamallaan tavalla.*”⁵³⁴

Sissitoimintaa käsiteltiin marraskuussa 1956, jolloin majuri Olavi Kaakinen alusti aihees-
ta ”*Sissitoiminnan mahdollisuudet ja tehtävät nykyaikana meikäläisissä olosuhteissa*”. Esitel-
män jälkeisessä keskustelussa eversti Valo Nihtilä kommentoi sissitoiminnan sotakokemuk-
sia kriittisellä tavalla. ”*Mikäli meillä olisi ollut viime sodissamme esitelmöitsijän mainitsema
toimintakykyinen sissiorganisaatio, niin olisimme epäilemättä selviytyneet paremmin niin tal-
vi- kuin jatkosodastakin. Asia on erikseen, saammeko enää liikekannallepanoa aikaan, kun po-
liititot jättävät kaikki senlaatuiset toimenpiteet viimeiseen hetkeen. Tällöin on otettava vielä
huomioon ne yllätykset, mitkä vihollinen pyrkii aiheuttamaan niin aikaan kuin menettely-
tapoihinkin nähden. Sen vuoksi olisikin ehkä ajateltava ja tutkittava sissisodankäyntiä toise-
na sodankäyntimuo-tona. Erityisen rohkaisevia esimerkkejä tästä ovat antaneet Indokiinan ja
Pohjois-Afrikan taistelut. Eräänä tärkeimpänä edellytyksenä tällaiselle toiminnalle on kuiten-
kin hyvä viestikalusto, mikä pitäisi hankinnoissakin asettaa etualalle.*”⁵³⁵ Merkittävää Nihtilän
kommentissa olivat erityisesti viittaukset ulkomaisiin esimerkkeihin sissitoiminnasta, joita
näemmä seurattiin upseeriston keskuudessa tarkoin katsein.

Muissa Olavi Kaakisen alustuksen jälkeisissä puheenvuoroissa kiinnitettiin huomiota sis-
sitoiminnan tärkeyteen ja kannettiin huolta erityisesti sissitoimintakoulutuksen puutteel-
lisista järjestelyistä. Kenraalimajuri Erkki Kukkonen nosti esille Valo Nihtilän roolin sis-
sitoiminnan ja -koulutuksen puolustajana. ”*Eversti Nihtilä, ollessaan Sotakorkeakoulun
yleistaktiikan opettajana, ajoi voimakkaasti sissitoiminta-ajatusta ja piti kiinni näistä ajatuk-
sista myös sodan aikana. Me voimme nyt todeta, että hänen työnsä on kantanut hedelmää.*”
Everstiluutnantti Kauko Pöyhönen korosti koulutusasioiden tärkeyttä omassa kommentti-
puheenvuorossaan. ”*Erityisen tärkeää on sissitoimintaa ajatellen johtajakoulutus. Sissikoulu-
tuksen kehittämistä mahdollisimman suuressa määrässä kannattaisi myös harkita.*” Tilaisuus-
den lopuksi kokouksen puheenjohtajana toiminut kenraaliluutnantti Sakari Simelius totesi,
että ”*Meidän on nähtävä omat sissitoimintamahdollisuutemme oikeassa valossa ja vältettävä
liioittelemasta siinä suhteessa myös omia kykyjämme. Tavoite, vaikka onkin kaukana, on kui-
tenkin selvä ja se on: jokaisen joukon olisi kyettävä toimimaan sissitehtävissä.*”⁵³⁶ Erityisesti Si-
meliuksen esittämä loppupuheenvuoro on mielenkiintoinen, sillä siitä jää kuva että alueel-

534 Pöytäkirja Suomen Sotatieteellisen seuran kuukausikokouksesta 6.3.1951, Pk 2610/7, KA.

535 Pöytäkirja Suomen Sotatieteellisen seuran kuukausikokouksesta 6.11.1956, Pk 2610/13, KA.

536 Sama.

liseen puolustusajatteluun liittyviä alustavia tavoitteenasetteluja oli sissitoiminnan roolista ilmeisesti jo tehty.

Todettakoon vielä, että Suomen Sotatieteellisen Seuran kuukausikokouksissa sissiasioista esitelmöineistä upseereista kaikki olivat perehtyneet aiheisiinsa omakohtaisten sotakokemusten lisäksi tutkimuksen keinoin, sillä alustusten teemat noudattivat lähes täysin asianomaisten henkilöiden Sotakorkeakoulussa laadittujen diplomitöiden tai yleisen komentajakurssin tutkielmien otsikkoja.⁵³⁷

Kirjoittelua ja tutkimuksia sissisodankäynnistä ja -toiminnasta vuosina 1951–1960

Muuttunut sekä jatkuvassa muutostilassa ollut sotilaallinen uhkakuva nostivat sissisodankäynnin aivan uudella – aiempaa vaikuttavammalla – tavalla myös julkiseen keskusteluun. Oma lukunsa pohdinnoissa olivat upseerien julkiset kannanotot ja keskustelunavaukset sekä niissä esille nousseet ristiriidat sissitoiminnasta vuosina 1951–1960. Laajemman sissisodankäyntiä koskevan julkisen keskustelun nähtiin kuitenkin olevan ulkopoliittisesti arveluttavaa, joten kirjoitusten sisältö oli osin varovaista, yleisluonteista tai pelkistyksiä erilaisista pohdinnoista. Vähäistä kirjoittelua kuitenkin esiintyi, sillä tarve uudistetun puolustusdoktriinin määrittämiselle 1950-luvun kuluessa oli ilmeinen. Kirjoitukset keskittyivät ainoastaan *Sotilasaikakauslehteen*.

Sissiasioista jo 1940-luvun lopulla kirjoittanut luutnantti Niilo Nurmi kirjoitti vuonna 1951 artikkelin *Sotilasaikakauslehteen* sissi- ja partisaanijoukkojen takaa-ajosta ja tuhoamisesta. Pitkähkö kirjoitus oli Nurmen aiempiin kirjoituksiin verrattuna huomattavasti tulevaisuuteen orientoituneempi, vaikka tässäkin artikkelissa hän tarkasteli sissitoimintaa sotien kokemuksiin nojaten. Toisaalta Nurmi viittasi kirjoituksessa sissisodankäynnin esimerkkeihin meneillään olleesta Korean sodasta. Johtopäätöksissä Nurmi ottaa aikakauteen nähden erittäin rohkeasti kantaa Pariisin rauhansopimuksen vaikutuksiin puolustuskykyyn sekä sissikoulutuksen surkeaan tilaan, mutta lieventää loppulauseessa sanomaansa. ”*Kuvaus, minä olen koettanut lohtia esiin, on ylimalkainen, mutta tarkempaa yksityiskohtaista selostusta en katso voivani kirjoittaa. Monet yksityiskohdat, jotka kaipaavat lisäselvitystä, saavat jäädä julkisen sanan palstoilta ainakin siksi, kunnes olemme käyttäneet ne hyödyksemme. Toiset pikkuvaltiot perustavat turva- ym. joukkoja turvallisuutensa takeeksi. Miksi emme mekin? Emme*

537 Kontiopää (1948), SKK 1/362, KA. Matikainen (1948), SKK 1/353, KA. Kaakinen, Olavi: Vihollisen sissi-osastojen takaa-ajo kesällä ja talvella viivyttävän AK:n kaistalla kun vihollisena on suurvalta, yleisen komentajakurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1955, T 26077/1/i/22, KA. Katso myös Kaakinen, Olavi Aleksander, nimikirjanote n:o 55644, KA.

*tarvitse niitä, sillä!!!*⁵³⁸ Arvattavaksi jää, mitä Nurmi viimeisellä lauseella ja sen puuttuvalla lopulla tarkoitti, mutta siitä ilmenee selvästi yksittäisen upseerin turhautuminen suurvaltapolitiikan jalkoihin jääneen Suomen puolustuskyvyn uskottavuudesta.

Luutnantti Niilo Nurmen kirjoitusta seurasi muutaman vuoden hiljaisuus, sillä vasta vuonna 1955 sissiasiat nousevat seuraavan kerran esille. Kapteeni Aatos Savunen kirjoitti saman vuoden aikana sissisodasta kaksikin artikkelia, joista molemmat pohdiskelevat sissisodankäyntiä maailmanlaajuisten kokemusten näkökulmista. Ensimmäinen kirjoitus sissisodasta alkaa ansiokkaalla pohdiskelulla sissisodan ja sissitoiminnan välisistä eroista sekä keskinäisestä suhteesta. Savusen mukaan sissitoiminta on säännöllisen sodankäynnin yksi taistelutapa. Sissisotaa Savunen pitää erikoislaatuisena sodankäyntinä, jossa sissitoiminta on tärkeimpänä osana. Esimerkkeinä sissisodankäynnistä ja -toiminnasta hän käyttää Neuvostoliiton, Jugoslavian ja Indokiinan sissisotia, sillä niistä saadut kokemukset olivat tuoreimpia ja siten kuvasivat nykyaikaisia taistelumenetelmiä parhaiten. Aatos Savusen tyyli on Nurmeen verrattuna huomattavasti maltillisempi ja varovaisempi, vaikka hänkin toteaa kirjoituksensa lopussa sissisodankäynnin mahdollisuuksien olevan harkitsemisen arvoisia.⁵³⁹ Savusen toinen kirjoitus tarkasteli sissisotaa Neuvostoliitossa toisen maailmansodan aikana.⁵⁴⁰ Kirjoituksesta päätellen Savunen oli perehtynyt neuvostoliittolaiseen sotataitoon ja etenkin partisaaniliikkeen toimintaan toisessa maailmansodassa. Savunen jatkoi sissiasioiden tutkimista⁵⁴¹, mutta julkinen kirjoittelu aiheesta päättyi tähän artikkeliin.

Vuosien 1951–1960 aikana sotakoulujen kurseilla tehdyistä diplomitöistä ja tutkielmista on sitä vastoin löydettävissä hyvin monipuolisia pohdintoja sissiasioista. Sotakorkeakoulussa laadittiin 1950-luvulla yhteensä kahdeksan sissiasioihin suoranaisesti liittyvää diplomityötä, joista keskeisimpinä mainittakoon Martti Vinarin, Georg Ahosen, Eero Naapurin ja Urho Leskisen diplomityöt sekä Paavo Ilmolan salainen erillistutkimus *Sissisota, sen edel-*

538 Nurmi, Niilo: Sissi- ja partisaanijoukkojen takaa-ajo ja tuhoaminen, *Sotilasaikakauslehti* 3/1951, s. 93–101.

539 Savunen, Aatos: Sissisodasta, *Sotilasaikakauslehti* 2/1955, s. 43–52.

540 Savunen, Aatos: Sissisodasta, *Sotilasaikakauslehti* 8/1955, s. 325–328.

541 Savunen, Aatos: Sissisota – tulevaisuudenko sota?, Suomen Sotatieteelliselle seuralle laadittu tutkimus vuodelta 1959, StietNK 1/53, KA. Katso myös Savunen, Aatos Päiviö, nimikirjanote n:o 46375, KA.

lytykset ja sodankäynnin suuntaviivat.⁵⁴² Kaikkia edellä mainittuja tutkimuksia yhdistävät niiden kysymyksenasettelu ja selvästi joko Pääesikunnasta tai Sotakorkeakoulun opettajakunnasta määritetyt tutkimukselliset tavoitteet tarkastella sissisodan ja sissitoiminnan hyödyntämismahdollisuuksia Suomessa. Tutkimuksissa esiintyy myös mielenkiintoisia yksityiskohtia käsitteiden määrittelemisessä. Martti Vinarin mukaan ”sissitoiminta käsitetään säännöllisiin sotatoimiin liittyvänä taistelumuotona, joka suoritetaan puolustus suunnitelmien yleisjärjestelyiden puitteissa”.⁵⁴³ Paavo Ilmola vei asian pidemmälle omassa käsitelmäärittelyssään. ”Sissitoiminta on varsinaisten aseellisten sissijoukkojen toimintamuoto. Siihen sisältyy tavallisimmin erilaisia taistelu-, tuhoamis- ja tiedustelutehtäviä sekä usein myös propagandan ja tiedoitus toiminnan harjoittaminen.”⁵⁴⁴ Vertailtaessa näitä kahta määritelmää etenkin Ilmolan tulkinnassa on havaittavissa sotataidon laajenevat ulottuvuudet sekä taktisten keinojen monimuotoisuus.

Vuosien 1951–1960 aikana lukumääräisesti eniten sissiaiheisia tutkielmia tehtiin kuitenkin Taistelukoulun yleisillä komentajakursseilla, esiuupseerikursseilla, jalkaväen kapteenikursseilla sekä upseerien tiedustelukursseilla. Tutkielmaluetteloita tarkastellen Taistelukoulu oli todellinen ”sissitoiminnan tutkimuskeskus”, sillä 1950-luvulla valmistui yhteensä 49 sissiaiheista tutkielmaa. Tutkielmat ovat pääsääntöisesti lyhyehköjä – noin 20–40 sivun mittaisia – kirjoitelmia, joiden taso vaihteli paljon tekijän mukaan. Joukkoon mahtuu kuitenkin ansiokkaitakin esityksiä, joista mainittakoon Martti Avelan, Toivo Hannilan, Olavi Kaakisen, Unto Korhosen ja Viktor Platanin tutkielmat.⁵⁴⁵ Painotukset sissitoiminnan tutkimiseen voidaan helposti yhdistää koulun johtajan apulaisena toimineen Veikko Koppisen innostukseen ja ideoihin.

542 Vinari, Martti: Sissitoiminta, sen suoritusmahdollisuudet ja järjestely saaristossamme sovellutusesimerkein valaistuna, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1952, SKK 1/548, KA. Ahonen, Georg: Miten sissikoulutus olisi järjestettävä rauhan aikana?, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1954, SKK 1/582 KA. Naapuri, Eero: Sissijoukkojen huolto meidän olosuhteissamme, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1956, SKK 1/653 KA. Leskinen, Urho: Armeijakunnan ja prikaatin sissitoiminta, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1958, SKK 1/693 KA. Ilmola (1958), T 26965/F 20 sal, KA. Katso myös Ilmola, Paavo, nimikirjanote n:o 45233, KA.

543 Vinari (1952), s. 2, SKK 1/548, KA. Katso myös Vinari, Martti Johannes, nimikirjanote n:o 20679, KA.

544 Ilmola (1958), s. 6, T 26965/F 20 sal, KA.

545 Avela, Martti: Sissitoiminta ja -sota erikoisesti maamme etelä- ja keskiosassa, yleisen komentajakurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1951, T 26077/1/i/4, KA. Hannila, Toivo: Sissitoiminta – sissisota, yleisen komentajakurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1953, T 26077/1/i/8, KA. Kaakinen (1955), T 26077/1/i/22, KA. Korhonen, Unto: Sissitoimintaan tukeutuva puolustus, yleisen komentajakurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1957, T 26077/1/i/28, KA. Platan, Viktor: Mahdollisuutemme sissisotaan, esiuupseerikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1958, T 26077/1/i/40, KA.

■ Eversti Paavo Ilmola nosti korkeatasoisessa erillistutkimuksessaan vuonna 1958 esille sissisodankäynnin kansallista sotataittoa 1950-luvulla vaivanneen sissikäsitteiden problematiikan.

■ Kapteeni Eero Naapuri laati Sotakorkeakoulussa vuonna 1956 diplomityön aiheesta ”Sissijoukkojen huolto meidän olosuhteissamme”.

Muista tutkimustöistä mainitsemisen arvoisia ovat Suomen Sotatieteellisen Seuran tuella laaditut yksittäiset tutkielmat, joista löytyy useita varsin laadukkaita ja tieteelliset kriteerit täyttäviä esityksiä. Nämä tutkimukset on arkistoitu pääsääntöisesti Sotatieteen Neuvottelukunnan (StietNK) tutkimustyökokooma-arkistoon, jota säilytetään Kansallisarkistossa.⁵⁴⁶

Kapteeni Unto Matikainen kirjoitti seuran kuukausikokouksessa vuonna 1951 esitetyn tutkielman *Sissisota sodankäyntimuotona Suomessa*, joka perustui hänen vuonna 1948 laatimaansa Sotakorkeakoulun diplomityöhön.⁵⁴⁷ Majuri Aatos Savusen ansiokas ja laaja tutkielma *Sissisota – tulevaisuudenko sota* vuodelta 1959 käsittelee perinpohjaisesti sissisodan-

546 Katso esim. StietNK 1/39, 42 ja 63, KA.

547 Matikainen, Unto: Sissisota sodankäyntimuotona Suomessa, StietNK 1/39, KA. Vertaa myös Matikainen (1948), SKK 1/353, KA. Pöytäkirja Suomen Sotatieteellisen seuran kuukausikokouksesta 6.3.1951, Pk 2610/7, KA.

käyntiä kansainvälisesti sekä sen käyttömahdollisuuksia Suomen olosuhteissa. Savusen 134-sivuinen tutkielma osoittaa tieteellistä ja vakavaa perehtyneisyyttä aiheeseen. Nostetakaan tässä yhteydessä esille Savusen pohdinta atomiaseen vaikutuksista sissisodankäyntikeinojen käyttömahdollisuuksiin. ”Näyttää siltä, että a-ase pakottaa sellaisetkin valtiot, joilla itsellään on a-aseita, omaksumaan sissisodan taistelumuotoja ja noudattamaan sissisodan taistelutapaoja. Mitä tulee pieniin kansoihin, joilla ei ole – puhumattakaan a-aseista – muitakaan viimeaikaisen sotatekniikan saavutuksia, lähinnä liikkuvuutta lisääviä kuljetusvälineitä käytettävissään, on sanottava, että sissisodan taistelutapojen omaksuminen on niille suorastaan pakollista, jos vastarintaa todella aiotaan tehdä.”⁵⁴⁸ Jälleen kerran viitattiin useiden muiden pohdintojen tavoin Neuvostoliiton interventiokykyyn ja Suomen todelliseen puolustuskykyyn suurvaltaa vastaan. Sekä Aatos Savusen että aiemmin mainitun Paavo Ilmolan esittämät johtopäätökset sissisodankäynnistä 1950-luvun lopulta ovat kansallisesti hyvin merkittäviä ja niitä myös käytettiin myöhemmin muun muassa vuosina 1961–1963 työskennelleen sissitoimikunnan tausta-aineistona.⁵⁴⁹

4.2. Sissitoimintaa ja sissisotaa

Sodan ajan tarpeet jäntevöittävät sissikoulutusta

Tultaessa 1950-luvun alkuvuosiin havaittiin puolustusvoimissa, että sissisodankäyntipohdintojen ja sissikäsitteiden selventäminen vaati myös käytäntöön ulottuvia toimia. Erityiseksi ongelmaksi oli jo sotien aikana havaittu sissitoimintaan koulutetun ja sen peruseriaatteen osaan henkilöstön vähäisyys. Vaikka taisteluiden aikana vapaaehtoisista muodostettuja osastoja pikakoulutettiin sissitoimintaan, eivät tulokset osaamisesta olleet kovinkaan korkeatasoisia. Kun operatiivinen suunnittelu saatiin käynnistettyä 1940-luvun lopulla, oli ratkaistava sissitoimintaan liittyvät ongelmat niin koulutuksessa kuin joukkojen käyttöperiaatteissa.⁵⁵⁰

Puolustusvoimain komentaja Aarne Sihvo antoi vuoden 1949 lopulla määräyksen vuoden 1950 tärkeimmistä koulutusaiheista, jotka olivat harva puolustus sekä sissitoiminta ja

548 Savunen, Aatos: Sissisota – tulevaisuudenko sota?, Suomen Sotatieteelliselle seuralle laadittu tutkimus vuodelta 1959, StietNK 1/53, KA, s. 134. Katso myös Savunen, Aatos Päiviö, nimikirjanote n:o 46375, KA. Vertaa Pääesikunnan yleisten taktillisten suuntaviivojen mukainen näkemys atomiaseen merkityksestä. PE:n n:o 136/Ohjeststo/8b sal/16.5.1957, T 25094/F 5 sal, KA. PE:n n:o 80/Ohjeststo/8b sal/11.4.1956, T 21442/F 7 sal, KA.

549 Kanninen, Ermei: haastattelu 15.5.2013.

550 Sissitoiminnan lisääminen varusmiesten koulutusaiheisiin 1940-luvun lopulla nähtiin melko mahdottona muiden koulutustavoitteiden siitä kärsimättä. Tynkkynen (1996), s. 341.

sissisota. Koulutuskäskey koski ensi vaiheessa kantahenkilökunnan ammattitaidon kartuttamista epätavanomaisten taisteluoppien saralla. Kantahenkilökunnan kautta oppi oli tarkoitettu siirtyväksi ajan myötä varusmieskoulutukseen kaikissa jalkaväen joukko-osastoissa. Myös jalkaväen tarkastaja puuttui sissitoimintaa koskeviin koulutusohjeisiin, joiden osalta henkilökunnalle tarkoitettu käytännön kouluttautuminen oli aloitettava yhtymän sotatoimitasolta.⁵⁵¹ Erikoista asetelmassa oli se, että sissitoimintaa, sissisodankäyntiä tai sissisotaa ei todellisuudessa ollut sotataidon näkökulmasta vielä perusteellisesti tutkittu, saati määritelty niiden välisiä eroja. Teoreettiset pohdinnat siis olivat vasta alkutekijöissään, kun sissikoulutus käskettiin aloittaa.

Puolustusvoimain komentajan määräys oli kuitenkin melko ylimalkainen ja sisälsi pitkälti suuntaviivoja koulutusaiheista. Yksityiskohtaisempi käytännön ohjeistus sissikoulutuksen järjestämisestä puuttui. Tämän vuoksi Pääesikunnan operatiivinen osasto lähetti koulutusosaston päällikölle pyynnön tarkentaa puolustusvoimain komentajan määräyksiä, sillä rajavartiolaitoksen tehtäväksi oli annettu muodostaa rajavartiostoista rajajääkäripataljoonia sekä luovuttaa kaaderi alueteitse puolustusvoimien perustamille sissipataljoonille. Toisin sanoen sissipataljoonat perustettiin rajavartiolaitoksen kouluttamista reserviläisistä. Jotta koulutus rajavartiolaitoksessa saataisiin suunnatuksi sodan ajan vaatimuksia vastaavaksi, pyydettiin pikaisesti tarkempia ohjeita sissikoulutuksen sisällöstä. Pääesikunnan operatiivisella osastolla oltiin myös huolestuneita siitä, ettei sissikoulutusta rajoitettaisi ainoastaan erämaaoloja palvelevaksi, vaan siinä olisi otettava huomioon myös laajasuuntainen ja asuilla alueilla tapahtuva johdettu sissisodankäyntimuoto. Myös yhteistoiminnan merkitystä puolustusvoimien ja rajavartiolaitoksen välisessä koulutuksessa painotettiin: ”Suotavana myös pidetään, että Puolustuslaitoksen kantahenkilöstön jatkokoulutuksessa sissikoulutusta jatkuvasti kehitetään ja mikäli mahdollista kiinteässä yhteistyössä rajavartiolaitoksen kanssa.”⁵⁵²

Asiaan reagoitiin Pääesikunnan koulutusosastolla melko nopeasti, sillä jo huhtikuussa 1951 koulutusosaston päällikkö lähetti kirjelmän ja kymmensivuisen muistion sissikoulutuksesta lausunnolle Pääesikunnan jalkaväkiosastolle. Muistio oli jäsenelty sisällöltään sissitoimintaan osallistuvan henkilöstön vaatimustarkasteluun, henkilöstöryhmittäin eroteltuihin tavoitteisiin sissitoimintaan kouluttamiseksi ja totuttamiseksi sekä koulutuksessa tarvittavaan aikaan ja suoritusmahdollisuuksiin. Muistion mukaan sissikoulutus tuli aloittaa puolustuslaitoksessa upseerikokelaiden, kadettikurssien, yliupseerien sekä kapteenien ja

551 Jalkaväen tarkastajan koulutusohje 1/1950, PvPE n:o 649/Jv.tsto/5b1/10.3.1950, T 19468/F 52a, KA. Katso myös PvPE n:o 646/Jv.tsto/5b1/10.3.1950, T 22834/F 48, KA.

552 Rajavartiostojen koulutus, PvPE Operatiivisen osaston kirje koulutusosaston päällikölle 15.2.1951, T 20239/F 1sal, KA. Katso myös Iskanius, Markku: Kainuun Prikaatin historia 1626–2012 – Nelivuosisatainen taival Savon rykmentistä nykyaikaiseksi valmiusyhtymäksi, Kajaani 2012, s. 266–267.

■ Puolustusvoimissa järjestelmällinen sissikoulutus päätettiin aloittaa Taistelukoululla järjestämällä vuodesta 1952 alkaen jalkaväen upseerikokelaille niin sanottuja sissitoimintakursseja. Tuusulan Taistelukoulussa järjestetty sissitoimintakurssi opettajineen ja oppilaineen ryhmäkuvassa 29.11.1952.

majurien osalta syksyllä 1951 ja kanta-aliupseerien osalta vasta keväällä 1952. Rajavartiolaikoksessa koulutus nähtiin mahdolliseksi aloittaa jo syksyllä 1951.⁵⁵³ Merkillepantavaa on se, että jalkaväen tarkastaja K. A. Tapola kirjoitti kommenttinaan alkuperäisen asiakirjan laitaan pari päivää myöhemmin oman tarkennetun ehdotuksensa: ”*Paitsi itse koulutusta ja sen aiheita, erityisesti koulutuspaikat, oppilas- ja opettajalaskelmineen tarpeen huomioiden.*”⁵⁵⁴

Samoihin aikoihin puolustusvoimia koskevien koulutuslinjausten kanssa Pääesikunnan operatiivisella osastolla tehtiin vuonna 1950 päätös siirtää sissitoimintaan tarkoitettujen joukkojen koulutus- ja perustamisvastuuta myös rajavartiolaikokselle. Mahdollisessa puolueettomuuden suojaamisvaiheessa rajavartiointiin oli tarkoitus käyttää reserviläisillä täydennettyjä rajakomppanioita, sen lisäksi sodan uhkan varalta oli valmistauduttava perustamaan

553 PE:n n:o 197/Koultsto/5 sal/5.4.1951, T 21442/F 5–6 sal, KA. PvPE:n n:o 64/Koul.1/5/sal./21.4.1951 ja liite: muistio sissikoulutuksesta 5.4.1951, T 20239/F 1 sal, KA.

554 Sama, katso erityisesti KAT:n (Kustaa Anders Tapola) reunamerkinät 23.4.1953.

ja käyttämään sissijoukkoja. Järjestelyiden mukaan rajavartiolaikoksen tuli perustaa valmiutta kohotettaessa rajavartiostoista sissitoimintaan kykeneviä rajajääkäripataljoonia. Niiden lisäksi puolustusvoimien sotilasläänien toimenpitein olisi perustettu sissipataljoonia, joiden reserviläisten pääkoulutusvastuu oli rajavartiolaikoksella. Tällä vastuunjaolla ja menettelytavalla taattiin sissitoimintaan tarkoitettujen joukkojen suurempi osaamistaso, joka oli rajavartiostojen koulutuksessa otettava huomioon.⁵⁵⁵

Rajavartiolaikatos ei jäänyt aikailemaan asian suhteen. Rajavartiolaikoksen Esikunta antoi vuoden 1951 lopussa ohjeet sissikoulutuksen aloittamisesta rajavartiostoissa vuoden 1952 kuluessa. Koulutus käynnistyi rajavartiolaikoksessa laajemmin suunnitellulla tavalla perustuen pitkälti muun muassa everstiluutnantti Veikko Karhusen laatimiin ja Kainuun Rajavartiostossa kokeilukäytössä vuonna 1951 olleisiin tuntilaskelmiin.⁵⁵⁶ Kainuun Rajavartioston (KR) komentaja, everstiluutnantti Veikko Karhunen laati alkukevällä 1951 vajaan kolmikymmensivuisen mietinnön sissitoiminnasta ja sissisotakoulutuksesta, joka lähetettiin Pääesikunnan jalkaväkiosastolle hyödynnettäväksi myös puolustusvoimien koulutuksessa. Karhusella oli näkemyksiinsä vankka kokemuksellinen pohja, sillä hän toimi jatkosodan aikana Sissipataljoona 3:n ja Rajajääkäripataljoona 3:n komentajana. Karhusen muistio oli puolustusvoimille hyvin käyttökelpoinen, koska sissisodankäynnin sotataidollisten kuvausten lisäksi siihen sisältyivät myös tarkat tuntilaskelmat operatiivisen ja taktillisen sissijohdon sissitoiminta- ja sissisotakoulutuksesta.⁵⁵⁷

Everstiluutnantti Veikko Karhusen muistio käsitteli rajavartiostoissa jo käytössä olleiden koulutusohjeiden lisäksi useita ehdotuksia sissikoulutuksen järjestelyistä. Karhunen ehdotti muun muassa, että sissien peruskoulutus jäseneltäisiin aiheittain. Se jakautuisi vastaisuudessa 1) tietopuolisiin perusteisiin, 2) taistelukoulutukseen, 3) alueelliseen sissitoimintaan, 4) suluttamiseen ja miinoittamiseen, 5) viestipalveluun, 6) vesistö- ja metsä- ja maastokoulutukseen, 7) koulutukseen lentojoukkojen kanssa, 8) tiedustelupalveluun, 9) kenttäpalveluun ja eräelämään, 10) ase- ja ampumakoulutukseen, 11) fyysiseen kasvatukseen ja 12) huoltoon. Yhteensä koulutuksen tuli varata 1 481 tuntia, josta teoria- ja oppituntiopetuksen osuus oli vain 128

555 PvPE:n n:o 36/Op.1/5 sal./15.2.1951, T 20239/F 1 sal, KA. PvPE:n n:o 111/Op.1/11 b/OT sal/13.9.1952, RVLE, OT-sal- ja sal-arkisto 1950–1970, tunniste F 2–6 OT-sal (tutkimuslupa). Katso myös Suominen, Pertti: Armeijan silmänä ja korvana – Tiedustelupäällikkö Raimo Heiskanen, Keuruu 2012, s. 103.

556 RvE:n n:o 3277/II/21.a/4.12.1951, T 22834/F 57, KA. RvE:n n:o 3469/II/21.a/22.12.1951, T 22834/F 57, KA. RvE:n n:o 2665/II/21.a/26.9.1952, T 22834/F 66, KA. Everstiluutnantti Veikko Karhusen muistio liitettyneen vuodelta 1951, n:ta, T 20239/F 1 sal, KA. Karhunen, Veikko Evert, nimikirjanote n:o 37447, KA.

557 Sissitoiminta Suomen olosuhteissa, sen organisaation, varustamisen, suorituksen ja johtamisen periaatteet sekä miten edellä olevasta aiheutuvat koulutustavoitteet parhaiten on saavutettavissa rajavartiolaikoksen päällystön koulutuksessa, everstiluutnantti Veikko Karhusen muistion osia ja liitteitä vuodelta 1951, n:ta, T 20239/F 1 sal, KA. Katso myös Karhunen, Veikko Evert, nimikirjanote n:o 37447, KA.

tuntia. Karhunen perusteli ehdotustaan vertaamalla tuntimääriä Kainuun Rajavartiostossa vuonna 1951 toteutuneisiin koulutustunteihin. Eri henkilöstöryhmille annettu sissikoulutukseen oli käytetty noin 500–1 000 tuntia, jolla saavutettava koulutustaso oli hyvä, mutta ei riittävä.⁵⁵⁸ Suurin ero vallitsevaan käytäntöön ja koulutus suunnitelmiin oli siten käytännön koulutuksen painottaminen ja tuntimäärien merkittävä lisääminen. Mainittakoon, että Karhusen muistioon viitataan useissa vuosina 1952–1958 Sotakorkeakoulussa laadituissa diplomaatioissa, joten sen vaikuttavuus on ollut aikakaudelle hyvin merkittävä.⁵⁵⁹

Rajavartiolaitoksessa saavutettiin jo vuonna 1952 valmius perustaa tarvittaessa suoja-joukoiksi kuusi sissitoimintaan kykenevää rajavartiostoa ja kuusi sissikomppaniaa. Edellä mainittujen lisäksi rajavartiolaitoksen koulutusvastuulla oli kuusi vajaavahvuista sissipataljoonaa, joiden henkilöstö eli valmis reservi piti luovuttaa puolustusvoimien sotilaspäämajan valvonta- ja perustamisvastuulle. Tämä tarkoitti käytännössä sitä, että aikaisemmin vuonna 1950 perustettavaksi käsketyt rajajääkäripataljoonien perustamisvastuut kumottiin. Suunnittelutyöt tehtiin yhteistoiminnassa vastualueen ja aluejärjestön esikuntien kanssa.⁵⁶⁰ Ensimmäinen koulutustulos ja perustamisharjoittelu tarkastettiin jo kahden vuoden kuluttua, kun Kaakkois-Suomen rajavartiosto järjesti syksyllä 1954 kaksipuoleisen sissitoimintaan painottuneen sotaharjoituksen sissipataljoonakokouksessa.⁵⁶¹

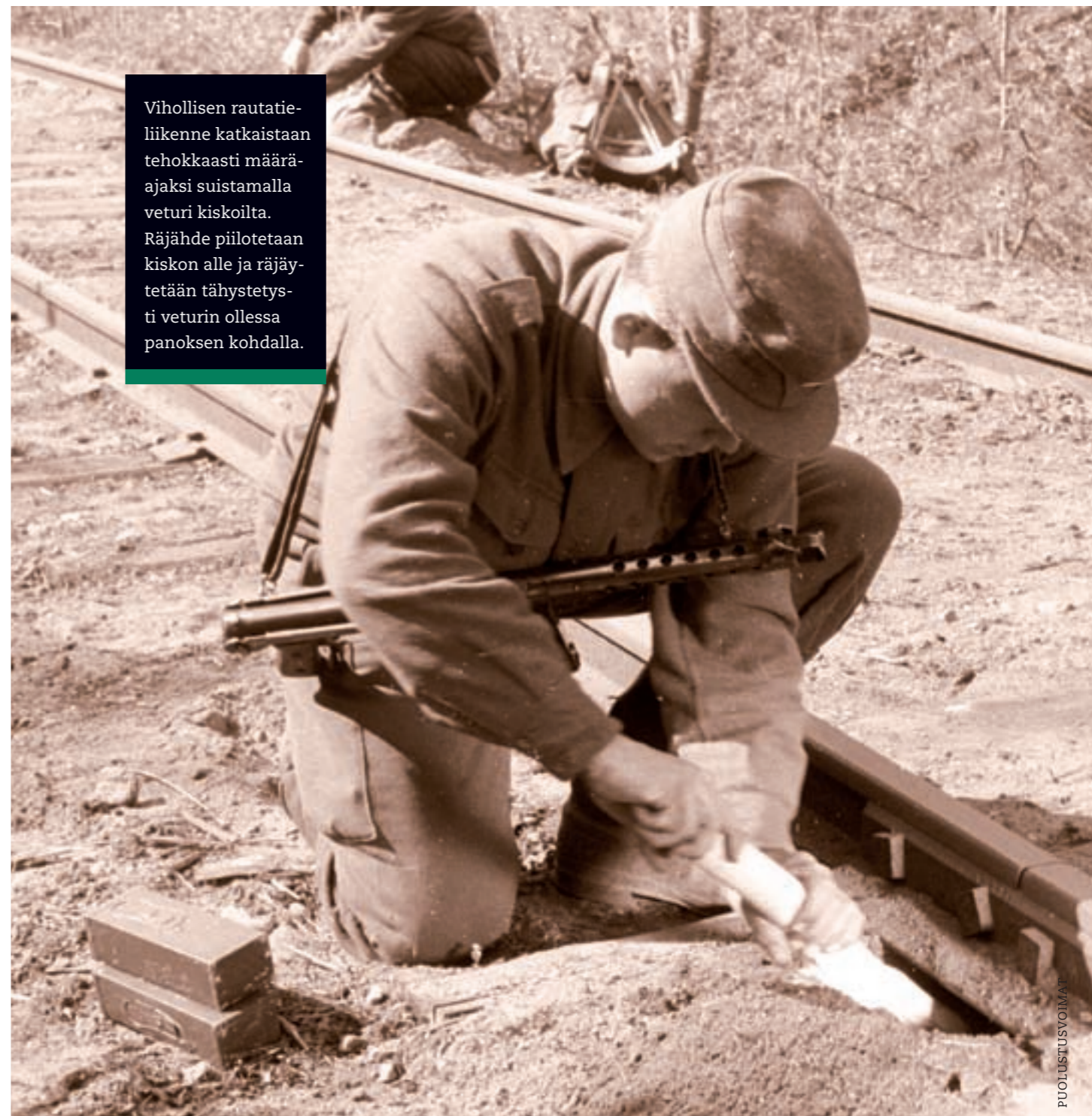
Toisin kuin rajavartiolaitoksessa, ei puolustusvoimissa sissikoulutuksen aloittamiseen ja järjestelyihin heti löydetty ratkaisua. Jalkaväen tarkastaja oli edelleen aiheellisesti huolissaan sissitoiminnan koulutusohjeiden ylimalkaisuudesta ja tarkoituksenmukaisuudesta, joten hän lähetti puolustusvoimain komentajalle asiasta kirjeen vaatiessaan lisäksi erillisen sissiharjoitusjoukon perustamista Taisteluskoulun yhteyteen. Järjestelmällisen sissikoulutuksen puutteen merkitystä korostaa se, että puolustusvoimain komentajana toiminut jalkaväenkenraali Aarne Sihvo haluttiin sitoa päätöksentekoon. Harvoin tämän tason asioita tai näin yksityiskohtiin meneviä suunnitelmia puolustusvoimain komentajalle esitettiin, vaikka ei

558 Everstiluutnantti Veikko Karhusen muistio liitteineen vuodelta 1951, n:ta, T 20239/F 1 sal, KA.

559 Katso esim. Vinari (1952), SKK 1/548, KA. Ahonen (1954), SKK 1/582, KA. Juurikko, Joonas: Sissijoukkojen käyttöön soveltuvat välineet ja keinot vihollisen varastojen, kuljetusvälineiden ja muun sotavarustuksen tuhoamiseksi, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1956, SKK 1/643, KA. Naapuri (1956), SKK 1/653, KA. Setälä, Erkki: Rajavartiostojen alipäällystön ja miehistön koulutustavoitteet ottaen huomioon rajavartiostolle sekä rauhan että sodan aikana annettavat tehtävät, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1956, SKK 1/658, KA. Leskinen (1958), SKK 1/693, KA. Naapuri, Eero Johannes, nimikirjanote n:o 55699, KA. Katso myös Tynkkynen (1996), s. 341–342.

560 PvPE:n n:o 202/Järj.2/OT 10 b 1 sal./11.9.1952, PvPE:n n:o 111/Op.1/11 b/OT sal./13.9.1952, RvE:n n:o 87/III/OT 28 a sal./17.10.1952, RVLE, OT-sal- ja sal-arkisto 1950–1970, tunniste F 2–6 OT-sal (tutkimuslupa).

561 Kosonen – Pohjonen (1994), s. 393. Kirjavainen, Ilmari: Rajavartiolaitys 1944–1969, artikkeli kirjassa Rajavartiolaitys 1919–1969, Mikkeli 1969, s. 418–419. Tynkkynen (1996), s. 341.

Vihollisen rautatie-liikenne katkaistaan tehokkaasti määräjaksiksi suistamalla veturi kiskoilta. Räjähde piilotetaan kiskon alle ja räjäytetään tähytetyssä veturin ollessa panoksen kohdalla.

tavatontakaan ollut. Tapola oli omien sanojensa mukaan perehtynyt ”eräiden upseerien kii-
tettävää harrastusta tähän asiaan osoittaviin mietintöihin.”⁵⁶² Jalkaväkiosaston arkistosta on
toden totta löydettävissä muutama todella seikkaperäinen selvitys sissisodankäynnistä, jois-
ta esimerkkeinä mainittakoon everstiluutnantti Veikko Karhusen ja majuri Into Kuismasen
mietinnöt.⁵⁶³

Asekätkennässäkin mukana olleen majuri Into Kuismasen muistio sissipataljoonan tehtä-
vistä ja organisaatiosta on johtopäätöksiltään hyvin selväsanainen ja mielenkiintoinen. Kuis-
manen peilaa sissiasioita selvästi omiin kokemuksiinsa sodista, joissa hän toimi muun muas-
sa Erillisen Osasto Kuismasen (ErOs Kuismanen) päällikkönä ja komentajana Itä-Karjalassa.
Kuismasen mukaan suomalaisen taktiikan tulisi suuntautua yhä vakavammin järjestelmäl-
liseen ja häikäilemättömään sissitoimintaan, jonka tulee liittyä varsinaisen kenttäarmeijan
operaatioihin kaikissa taistelulajeissa. ”Sellaisia taisteluja on ehdottomasti vältettävä, missä
vihollisen lukumääräinen ja teknillinen ylivoima pääsevät oikeuksiinsa. Epäsuhteen tasoitta-
miseksi vaaditaan puolustajalta erikoisen suurta aktiivisuutta.”⁵⁶⁴

Kaikesta päätellen sissikoulutuksen saattamista oikeille raiteille pidettiin Pääesikunnassa
vaikeana asiana, sillä suuntaviivoja haettiin kansallisten kokemusten lisäksi ulkomaita myö-
ten. Pääesikunnan ulkomaosaston lähetti laajahkolla jakelulla marraskuussa 1950 muistion
nimeltä *Amerikkalaisia sotakokemuksia*, jonka yksi luku käsitteli sissijoukkoja ja -koulutus-
ta Yhdysvalloissa. Muistio käsitteli yksinomaan kesällä 1950 alkaneen Korean sodan koke-
muksia.⁵⁶⁵ Johtopäätös sissijoukkojen tarpeellisuudesta oli ilmeinen, sillä amerikkalaisten
näkömyksen mukaan rajatuille alueille ja vaikeaan maastoon soveltuvia sissijoukkoja pidet-
tiin välttämättömänä nostaa ”niille kuuluvaan arvoon”. Muistion mukaan Yhdysvaltain ar-
meijan suurimmassa koulutuskeskuksessa sissikoulutus oli jo aloitettu sodan alkuvaiheessa.
Sissijoukkojen koulutuksen painopiste oli pitkien siirtymisten suorittamisessa. Varustuksen
mainitaan olevan sissien toimintakyvyn säilyttämisen vuoksi kevyt ja siksi sen tarkoituksen-
mukaisuutta myös kokeillaan ja tutkitaan huolellisesti koulutuksen yhteydessä. Loppulau-

562 Sissikoulutuksen järjestely ja TaistK:n harjoitusjoukko, Jalkaväen tarkastajan kirje Puolustusvoimain ko-
mentajalle 27.10.1951, T 20239/F 1 sal, KA.

563 Majuri Into Kuismasen muistio sissipataljoonan tehtävistä ja organisaatiosta, Tuusula 28.2.1951, n:tta,
T 20239/F 3 sal, KA. Sissitoiminta Suomen olosuhteissa, sen organisaation, varustamisen, suorituksen ja joh-
tamisen periaatteet sekä miten edellä olevasta aiheutuvat koulutustavoitteet parhaiten on saavutettavissa raja-
vartiolaituksen päällystön koulutuksessa, everstiluutnantti Veikko Karhusen muistion osia ja liitteitä vuodelta
1951, n:tta, T 20239/F 1 sal, KA.

564 Majuri Into Kuismasen muistio sissipataljoonan tehtävistä ja organisaatiosta, Tuusula 28.2.1951, n:tta,
T 20239/F 3 sal, KA. Into Kuismanen on laatinut muistion opiskellessaan yleisellä komentajakurssilla 6 (1951)
Taistelukoululla. Katso myös Kuismanen, Into Ensio, nimikirjanote n:o 26447, KA.

565 Amerikkalaisia sotakokemuksia, PvPE:n n:o 72/50/17.11.1950, T 20239/F 1 sal, KA.

seesta ilmenee suomalaistenkin havaitsema realismi: ”Tunnustetaan, että valiosissijoukkojen
muodostaminen on jotakin uutta, eikä ole kädenkäänteessä suoritettu.” Asiakirjan saateleh-
den reuna-merkintöjen mukaan jalkaväen tarkastaja Kustaa Tapola oli perehtynyt muistioon
huolellisesti ja tehnyt etulehdelle reuna-merkintöjä seikoista, joihin tulee kiinnittää huomio-
ta myös suomalaisessa sotataidossa: ”koulutus ja koulutusaika, sotakokemuksia, sissitoiminta
sekä helikopterit”.⁵⁶⁶ Tämä todistaa, että Pääesikunnassa oltiin ajan hermolla myös ulkomai-
den sissikokemuksista.

Puolustusvoimissa järjestelmällinen sissikoulutus päätettiin aloittaa Taistelukoululla jär-
jestämällä vuodesta 1952 alkaen jalkaväen upseerikokelaille niin sanottuja *sissitoimintakurs-
seja*. Kurssien opetussuunnitelmat ja sisältö perustuivat pitkälti everstiluutnantti Veikko Karhusen vuonna 1951
laatimaan muistioon. Oppisisältö otettiin siis lähes sel-
laisenaan rajavartiolaituksen käyttämistä koulutussuun-
nitelmista ja opetuspaketeista.⁵⁶⁷ Koulutuksen apuna ja
maaliosastona käytettiin K. A. Tapolan aloitteesta Tais-
telukoululle perustettua erillistä sissiosastoa, joka vastasi
kokoonpanoltaan sissipataljoonan sissijoukkuetta. Puo-
lustusvoimien henkilökunnan sissikouluttajien puuttu-
essa vuoteen 1954 saakka käytettiin kurssien opettajina
ja kouluttajina rajavartiostojen henkilöstöä. Vaikka kurs-
sit oli tarkoitettu aluksi vain jalkaväen upseerikokelaille, opetustilaisuuksiin osallistui vuo-
desta 1952 alkaen kanta-aliupseereita ja vuodesta 1953 lähtien myös upseereita.⁵⁶⁸

Sissiasioiden koulutuksen sisältö ja kesto vaihtelivat kurssin mukaan. Vuonna 1952 alka-
neilla *jalkaväen sissitoimintakursseilla* koulutettiin upseerikokelaiden lisäksi kanta-aliupsee-
reita ja upseereita. Kurssit järjestettiin kolme kertaa vuodessa Taistelukoululla Tuusulassa, ja
ne olivat kestoltaan noin 20 vuorokauden mittaisia. Sissitoimintakurssien yhteydessä alettiin
järjestää vuodesta 1953 alkaen 20 vuorokauden mittaisia *jalkaväen sissitoimintakoulutusti-
laisuuksia*, jotka oli tarkoitettu ensisijaisesti kanta-aliupseereille ja nuoremmille upseereil-

566 Saate ilmoitukseen Amerikkalaisia sotakokemuksia, PvPE n:o 116/Ulk.2/Dc/Sal./17.11.1950, T 20239/F 1
sal, KA.

567 PvPE:n n:o 2671/Koul.1/5a4/16.9.1952, T 20169/F 85, KA. PvPE:n n:o 1693/Koul.1/5b6/21.5.1952,
T 20169/F 86, KA. Vertaa opetussuunnitelmia everstiluutnantti Veikko Karhusen muistioon liitteineen vuodel-
ta 1951, n:tta, T 20239/F 1 sal, KA.

568 TaistK:n n:o 1615/II/Db1/2.12.1952, T 20169/F 86, KA. TaistK:n n:o 1097/II/Db1/31.7.1953,
T 20170/F 95, KA. TaistK:n n:o 1300/II/5c/14.9.1953, T 20170/F 95, KA. TaistK:n n:o 1383/II/Db1/29.11.1954,
T 20171/F 106, KA. TaistK:n n:o 35/II/Db1 sal/3.12.1955, T 20239/F 3 sal, KA.

**”Kaikesta päätellen sissi-
koulutuksen saattamis-
ta oikeille raiteille pidettiin
Pääesikunnassa vaikea-
na asiana, sillä suuntaviivoja
haettiin kansallisten
kokemusten lisäksi ulko-
maita myöten.”**

■ Suomi-konepistooli kuului sissipartion perusvarustukseen vielä 1950-luvun lopulla.

le.⁵⁶⁹ Kolmeviikkoisten kurssien tarkoituksena oli yhdenmukaistaa sissipataljoonan komentajien ja armeijakunnan esikuntien henkilöstön sekä rauhanajan kouluttajien näkemyksiä sissitoiminnasta ja sissisodankäynnistä. Vuodesta 1954 lähtien Taistelukoululla järjestettävää koulutusta laajennettiin *sissipataljoonan komentajien opetustilaisuuksiksi*.⁵⁷⁰ Kaikkien edellä mainittujen kurssien opettajakunnan muodostivat vuodesta 1954 alkaen Taistelukoulun vakinaiset opettajat sekä sissitoiminnan ja erämiestaitojen kouluttajiksi esitetyt upseerit ja aliupseerit joukko-osastoista ja rajavartiostoista. Kaikkien edellä mainittujen kurssien päämääränä oli yhdenmukaistaa ja samalla kehittää yhtenäinen perusta sissitoimintamahdol-

569 PvPE:n n:o 3184/Koul.1/5a/6.11.1952, T 20169/F 83, KA.

570 TaistK:n n:o 71/II/5c/15.1.1955, T 20172/F 118, KA. PE:n n:o 675/Koultsto/5a5/4.2.1955, T 20172/F 118, KA. PE:n n:o 76/Koultsto/5 sal/30.4.1955, T 21442/F 5–6 sal., KA. Katso myös RvE:n n:o 71/II sal/4.5.1955, RVLE, OT-sal- ja sal-arkisto 1950–1970, tunniste F 1–7 sal (tutkimuslupa).

lisuuksien jatkuvalla tutkimisella ja kehittämisellä ”suurehkoissa puitteissa toimittaessa”.⁵⁷¹ Tämä tarkoitti käytännössä puolustusvoimien ja rajavartiolaitoksen joukoissa toteutettavaa sissikoulutusta, jonka myötä joukko-osastoihin saatiin vähitellen muodostetuksi sissitoimintaan perehtynyttä kantahenkilökuntaa.⁵⁷²

Sissiasioita koulutettiin myös vuodesta 1952 alkaen Sotakorkeakoululla järjestetyillä kuukauden mittaisilla *upseerien tiedustelukursseilla*. Kursseille komennetut opiskelijat olivat pääsääntöisesti joukko-osastoissa palvelevia nuorempia esiupseereita tai yleisesikuntaupseereita. Vaikka kyseessä oli nimensä mukaisesti tiedusteluun painottuva opetustilaisuus, sen sisältöllinen anti muodostui valtaosin sissitoimintaan ja sissisodankäyntiin liittyvistä alustuksista, luennoista ja oppilastoista.⁵⁷³

Vuodesta 1953 lähtien kaikessa hiljaisuudessa järjestettiin myös Pääesikunnan ulkomaosaston johdolla kuukauden mittaisia *esiupseerien tiedustelukursseja*, joille komennettiin vain Sotakorkeakoulun käyneitä kapteeneja ja majureita. Kurssit järjestettiin katseilta suojassa Kadettikoululta varatuissa tiloissa Santahaminassa ja kaikki opetusmateriaali sekä oppilastyöt leimattiin kurssin aikana tai viimeistään kurssin päättyttyä salaisiksi. Mielenkiintoista oli kuitenkin se, että tämänkin kurssin opetusaiheista osa liittyi sissijoukkojen käyttöön tiedustelussa tai ylipäätään sissitoimintaan osana operaatioita. Tästä esimerkkinä tapaustarkastelun aiheena esiupseerien tiedustelukursilla 1 käytetty ”*Sissitoimintaan määrätyn sissipataljoonan mahdollisuudet ja keinot suorittaa tiedustelua*”.⁵⁷⁴ Tämä asetelma on ainakin osin selitettävissä sillä, että sissitoiminta ja kaukopartiointi miellettiin menetelmiltään toisiinsa nähden hyvin samankaltaisiksi. Yksi selittävä tekijä saattaa olla se, että ainakin osa tiedustelukurssien opettajista oli sodissa ErP.4:ssä palvelleita kaukopartioveteraaneja.

Syksyllä 1953 Pääesikunnan jalkaväkiosastolla arvioitiin sissikoulutuksen olleen hyvällä alulla, joskin sissikurssien katsottiin rasittavan Taistelukoulun henkilöstön käyttöä muilla kursseilla. Pääesikunta arvioi myös, että käytössä olleet opetussuunnitelmat olivat vakiintumassa. Kursseilta saatuja kokemuksia tuli kuitenkin edelleen käyttää hyväksi. Samassa yhteydessä Pääesikunnan järjestelyosasto oli laatinut sissipataljoonien koulutussuhdelaskelman,

571 TaistK:n n:o 298/II/5c/24.2.1955, T 20172/F 118, KA. Katso myös RvE:n n: 99/III/OT/28 a sal/19.11.1955, RVLE, OT-sal- ja sal-arkisto 1950–1970, tunniste F 2–6 OT-sal (tutkimuslupa).

572 Sissikursseja järjestettiin esimerkiksi puolustusvoimien kolmessa joukko-osastossa, joista Pohjois-Savon Prikaati oli vuodesta 1955 alkaen yksi vastuullinen sissikurssien järjestäjä. Iskanius (2012), s. 267.

573 Upseerien tiedustelukurssi 2, tutkielmat ja alustukset, 16.7.1952, T 26890/Hla 5 sal, KA (MPKK:n tutkimuslupapäätös). Upseerien tiedustelukurssi 3, tutkielmat ja alustukset 1953, T 26890/Hla 6 sal, KA (MPKK:n tutkimuslupapäätös). Upseerien tiedustelukurssi 4, tutkielmat ja alustukset 1953, T 26890/Hla 6 sal, KA (MPKK:n tutkimuslupapäätös). Upseerien tiedustelukurssi 5, kurssin luennot ja oppilastyöt 1954, T 26890/Hla 6 sal, KA (MPKK:n tutkimuslupapäätös).

574 PE:n n:o 31/Ulkmsto/5/sal./10.3.1953 (liitteinen), T 21442/F 5–6 sal, KA.

jonka mukaan kuuden PTL:ssa olevan sissipataljoonan koulutettavien kokonaisbruttotarve oli 3 723 henkilöä. Ottaen huomioon, että vuosittain kyettiin vallinneilla järjestelyillä kouluttamaan niin rajavartiolaikoksessa kuin puolustusvoimissakin noin 200–300 henkilöä, sissikoulutuksen tehostaminen oli välttämätön.⁵⁷⁵ Työtä siis riitti, vaikka koulutus oli saatu hyvälle alulle.

Koulutuksen tasoa ja määrällisiä vaikutuksia arvioitiin syksyllä 1953 myös rajavartiolaikoksessa. Rajavartiostojen Esikunta tiedusteli alaisiltaan rajavartiostoilta sissikoulutuksen saaneiden miesten lukumääriä ja koulutustasoa kartoittaakseen koulutussuunnitelmiin tehtävien tarkennusten perusteita. Jokaisen rajavartioston tuli vastata seuraaviin kysymyksiin: ”Kuinka paljon palvelee sotien aikana sissitehtävissä olleita? Kuinka moni edellä mainituista katsotaan tällä hetkellä pystyvän sissitehtäviin? Kuinka moni tällä hetkellä palveluksessa olevista (kirjavahuus) on katsottava pystyviksi sissitehtäviin? Kuinka monta vuosina 1948–1953 vuosittain eronneista voidaan arvioida saaneen (hyvän – tyydyttävän) sissikoulutuksen ja katsotaan pystyvän sissitehtäviin (vuosittain eriteltyinä)?”⁵⁷⁶

Päiesikunnan koulutusosasto oli jo vuonna 1951 laskenut, että vuosittain voitiin jokaisesta saapumiserästä kouluttaa noin 60 kokelesta kahden tai kolmen viikon mittaisilla sissikursseilla, joiden järjestelyvastuu oli kunkin divisioonan määrittämällä joukko-osastolla.⁵⁷⁷ Koulutusosasto lähetti laajalla jakelulla joukko-osastoihin, sotakouluihin ja sotilasläänien esikuntiin tiivistetyn aineiston, jonka tarkoituksena oli edesauttaa marraskuussa 1954 annetun koulutuksen pysyväiskäskyn linjauksia sissitoiminnan jatkokoulutuksen järjestämisessä joukoissa.⁵⁷⁸ Vuoteen 1955 mennessä eritasoisilta sissikursseilta ja sotakouluissa laadituista tutkielmista oli saatu riittävästi aineistoa, jotta sitä voitiin käyttää niin varusmiesten kuin henkilökunnankin jatkokoulutuksen tukena. Aineistossa annettiin ensin perusteet sissitoiminnan pääpiirteistä, joissa korostettiin kansainvälisten sopimusten ja sodan oikeussääntöjen merkitystä seuraavasti: ”Nykyiset kansainväliset sopimukset laillistavat sissitoiminnan, jos sissit käyttävät oman maansa sotilaspukua tai muuta selvää tunnusta ja kantavat aseensa näkyvissä sekä täyttävät eräitä muita ehtoja.” Perusteiden lisäksi aineistoon oli laadittu koulutuksessa sovellettaviksi tarkoitettuja tilanteita ratkaisuihin. Yhdessä jatkotilantehtävässä kuvitteellisen sissipataljoonan komentaja antoi toimintaohjeet komppanian-

575 PE:n n:o 65/Jvtsto/5 sal./14.9.1953, T 20239/F 2 sal, KA. Vertaa myös PE:n n:o K 24/Lkptsto/Da sal/26.5.1956, T 26965/F 11 sal, KA.

576 RvE:n n:o 57/II/sal./29.8.1953, RVLE, OT-sal- ja sal-arkisto 1950–1970, tunniste F 1–7 sal (tutkimuslupa).

577 PvPE:n n:o 64/Koul.1/5/sal./21.4.1951 ja liite: muistio sissikoulutuksesta 5.4.1951, T 20239/F 1 sal, KA. Katso myös Iskanius (2012), s. 267.

578 PE:n n:o 35/Koultsto/5a sal./15.2.1955, T 21442/F 5–6 sal, KA. Katso myös Koulutuksen pysyväiskäskey (Kpk), PE:n n:o 332 C 1/13.11.1954, T 21442/F 5–6 sal, KA.

päällikölle: ”Panttivankeja otettava. Toimikaa kunniakkaasti ja puhtain asein!” Tehtävän ratkaisumallissa asiaan palattiin: ”Otamme panttivankeja, joilla pyrimme vaihtamaan omat vaapaaksi. Ottakaa heti kärkeen runsaasti vankeja. Tulemme tarvitsemaan niitä.” Toisessa kohdassa opetusaineistoa kuvitteellisen sissipataljoonan komentajan kerrotaan pitävän yhteyttä viholliseen kirjeitse panttivankeihin liittyen: ”Vangit, 23 miestä, jätettiin kahdeksaa panttivankia lukuun ottamatta tuhoamispaikalle. Jätin kirjeen vihollisen johdolle.”⁵⁷⁹ Nämä kohdat koulutuksen tukimateriaalissa sotavangeista ja yhteydenpidosta viholliseen ymmärrettiin hyvin kaksijakoisesti ”opetusmateriaalin” vastaanottaneissa joukoissa.

3. Divisioonassa (3.D) koulutuksen pysyväiskäskyt ja opetuksen tukimateriaali otettiin sellaisenaan käyttöön. Divisioonan esikunnan laatiman koulutusohjeen perusteella sissitoiminnan kehittämisen edellytyksenä olivat Päiesikunnan antamat suuntaviivat. Sissitoimintaa oli aiheellista ensin tutkia teoreettisesti jatkokoulutuksessa ja vasta sitten siirtyä harjoitteluasteelle. Päiesikunnan tukimateriaalin lisäksi opetusaineistona tuli käyttää *Upseerin käsikirjan* III osaa. Divisioonan oman koulutusohjeen mukaan sissisodankäynnin päämäärät saavutettiin yksittäisten sissien, partioiden, joukkueiden, komppanioiden ja pataljoonien sissitoiminnalla vihollisen selustassa. Sissipartion toimintaan kuului muun muassa ”siepata, kuulustella ja vartioida vankeja”. Kaikkiin sotaharjoituksiin vuodesta 1955 lähtien oli ”jossakin muodossa kytkettävä sissitoiminta”⁵⁸⁰ Myös 2. Divisioonassa (2.D) noudattiin annettua ohjeistusta, mutta jätti omissa karttatarjoituksissaan sotavankien sieppauskysymyksen tyystin käsittelemättä.⁵⁸¹

Edellisen vastakohtana voidaan pitää 1. Divisioonaa (1.D), jonka komentaja, kenraaliluutnantti V. J. Oinonen lähetti ohjeistuksesta tiukkasävyisen kyselyn Päiesikunnan koulutusosastolle hämmästellään erityisesti materiaalissa mainittuja panttivanki- ja yhteydenpidon menetelmiä. ”Kun joudun antamaan joukoille koulutusohjeita mm. sissikoulutuksen alalta,

579 PE:n n:o 35/Koultsto/5a sal./15.2.1955 (liitteinen), T 21442/F 5–6 sal, KA.

580 3.DE:n n:o 1400/Y1 koultsto/5 a/21.12.1954, T 20171/F 109, KA.

581 2.DE:n n:o 1413/Koul/5 c 1/21.11.1955 (liitteinen), T 20172/F 120, KA.

■ Kevytsinko taitavan sissin käsissä oli vihollisen panssarivaunuille vaarallinen yhdistelmä.

■ Sissikanootti syntyy luonnonmateriaaleista ja ryhmätyöllä.

tiedustelen koulutusosastolta onko todellakin tarkoitus, että sissiosastojen johtajat pyrkivät suorittamaan sellaisia käytännössä aivan mahdottomilta tuntuvia tehtäviä kuin vankien vaihtoa ja yhteydenpitoa kirjeitse vihollisen johtoon, ja mihin tällainen toiminta perustuu?⁵⁸² Sodan oikeussääntöjen rikkominen tai epätavanomaisten sodankäyntimenetelmien nopea esiinmarssi sekä äärimmäisyyksiin viety ”sisseily” eivät selvästikään noudattaneet suomalaisen sotataidon perinteitä. Pääesikunta vastasi asiallisesti kyselyyn, myöntäen aineiston olleen osin epäasiallinen koulutuskäyttöön soveltuvaksi. ”Panttivankeja koskeva esimerkki on epäilemättä epäonnistunut, ja panttivankikäsite on yleensäkin kyseenalainen koulutuksessa käytettäväksi. Esimerkkinä mainittu tapa, jolloin ilmeisesti on kyse vihollisen johdon tietoon tarkoitetun kirjeen jättämisestä maastoon, saattaa joskus olla menestyksellinen.” Pääesikunnan koulutusosasto korosti vastauksessaan lähetettyjen asiakirjojen aineistoluonnetta ja kehotti sellaisenaan noudattamisen sijaan pikemminkin soveltamaan aineistoa koulutuksessa.⁵⁸³

582 1.DE:n n:o 5/Koultsto/5 c sal./30.3.1955, T 21442/F 5–6 sal, KA.

583 PE:n n:o 54/Koultsto/5a sal./3.4.1955, T 21442/F 5–6 sal, KA.

Tämä episodi kuvastaa erinomaisesti yhtäältä sissisodankäynnin menetelmien herkkää luonnetta sekä liikkumista osin sotataidon ja sodan oikeussääntöjen harmaalla vyöhykkeellä. Suomalaisen sotataidon perinteisiin iskostunutta korkeaa taistelumoraalia ja -etiikkaa ei ollut aiheellista sissisodankäynnissäkään horjuttaa. Toisaalta tapaus ilmentää 1950-luvulla alkanutta sotataidollisen ajattelun muutosta, jossa sissisodankäynti- ja sissitoimintamallin luominen sekä koulutuksen yhtenäistäminen olivat vielä kovin alkutekijöissään. Suurimpana syynä lienee ollut sissikoulutusta käsittelevän oppaan ja sissiohjesäännön puuttuminen.

Vaikka sissikoulutus alkoi saada niin puolustusvoimissa kuin rajavartiolaitoksessa yhä vakiintuneempia muotoja, joukko-osastoista tehtiin edelleen uusia esityksiä koulutusjärjestelyiden parantamiseksi. Rajavartiostojen Esikunnan kesällä 1955 laatiman muistion mukaan rajavartiolaitoksen koulutus oli entistä enemmän suuntautunut sissikoulutuksen antamiseen, jota yhä tehostettiin: ”Tämä vaatii runsaasti kouluttajajeniköstöä. Rajavartiolaitoksen suhteellisen vähäinen kouluttajavoima on jo tällä hetkellä niin kiinni tehtävissään, että rajakomppanioissa, jotka suorittavat varsinaisen rajapalvelun ja ovat hajoitettuna laajalle alueelle rajaosuudellaan, on tultava toimeen komppanian päällikön lisäksi yhdellä tai korkeintaan kahdella nuoremmalla upseerilla.” Lievittääkseen kouluttajapulaa rajavartiolaitos esitti, että sissikoulutuksen vastuuta tuli jakaa entistä enemmän rajavartiolaitoksen ja puolustusvoimien välillä.⁵⁸⁴

Tammikuun alussa 1956 Joensuun Sotilaspiirin Esikunta teki Pääesikunnalle ehdotuksen sissikoulutuksen järjestelyistä ja muista sissitaktiikkaan liittyvistä yksityiskohdista. Ehdotuksen mukaan puolustusvoimien piiristä ei edelleenkään löytynyt riittävää sissiosaamista asioiden kouluttamiseksi, joten 3. Divisioonaan kuulunut Joensuun Sotilaspiiri vaati osaaavaa koulutusapua saatavaksi rajavartiolaitoksesta. Pääesikunta vastasi ehdotukseen ilmoittamalla, että niin aiheellista kuin koulutuksen uudelleenjärjestelyt olisivatkin, ei asialle juuri nyt tehdä mitään, koska kysymyksen selvittämiseksi työskennellään parasta aikaa.⁵⁸⁵ Pääesikunta viittasi työskentelyllä juuri valmistuneeseen *Sissikoulutusoppaaseen* sekä majuri Erkki Setälän diplomityöhön.⁵⁸⁶

Rajavartiolaitoksessa oli vuoteen 1956 tultaessa tehty sissikoulutuksesta vakiintunut käytäntö, jonka suuntaviivoja tarkennettiin kertyneiden kokemusten myötä. Sotakorkeakoulussa tuolloin opiskellut majuri Erkki Setälä osallistui rajavartiolaitoksen sissikoulutuksen

584 RvE:n n:o 78/III/OT/28 a 1 sal./20.7.1955, RVLE, OT-sal- ja sal-arkisto 1950–1970, tunniste F 2–6 OT-sal (tutkimuslupa).

585 PE:n n:o 18/Jvtsto/5 f/sal/7.2.1956, T 25094/F 4 sal, KA. Katso myös evl Karhusen käsin kirjoittama muistio 6.2.1956, T 25094/F 4 sal, KA.

586 Sissikoulutusopas, Helsinki 1956. Setälä (1956), SKK 1/658, KA. Setälä, Erkki: haastattelu 13.6.2006. Setälä, Erkki Vilhelm, nimikirjanote n:o 53560, KA

uudelleenjärjestelyihin perusteellisesti tehdessään aiheesta diplomityötä. Rajavartiolaitoksen sissikoulutuksen suuntaviivoja oli myös käsitelty kiireellisenä asiana rajavartiostojen komentajien neuvottelupäivillä helmikuussa 1956, jonka tuloksena maaliskuun puoliväliin mennessä tuli sissikoulutuksen uudelleenjärjestelyt vahvistaa kaikkia joukkoja koskeviksi ja yhdenmukaiseksi kokonaisuudeksi. Sissikoulutuksen tarkennukset perustuivat rajavartiolaitoksen tehtäviin kouluttaa 4–6 vuoden aikana yhteensä viisi sissipataljoonaa perustettavaksi sodan ajan puolustusvoimien tarpeisiin.⁵⁸⁷

Rajavartiolaitoksen sissikoulutuksen suuntaviivat ja sisältö tarkennettiin jakautuen vanhemman päällystön, nuoremman päällystön, kanta-alipäällystön, rajajääkäreiden ja varusmiesten koulutusohjelmiin. Vanhemman päällystön sissikoulutus muodostui Pääesikunnan vastuulla olevista sissipataljoonien komentajien koulutustilaisuuksista, Rajavartiostojen Esikunnan järjestämistä koulutustilaisuuksista sekä rajavartiostojen koulutustilaisuuksista. Nuoremman päällystön sissikoulutus rakentui tiedustelu-upseerien koulutustilaisuuksista, Rajavartiostojen Esikunnan järjestämistä sissikursseista, rajavartiostojen järjestämistä jatkokursseista ja kotitöistä sekä toiminnasta kouluttajana. Kanta-alipäällystön sissikoulutuksen muodostivat Rajavartiostojen Esikunnan järjestämät sissikurssit, rajavartiostojen järjestämät koulutuskurssit ja valmennusleirit sekä toiminta kouluttajana. Rajajääkärien sissikoulutus rakentui rajavartiostojen järjestämistä kolmeviikkoisista sissivalmennusleireistä, muun koulutuksen yhteydessä sissitoiminnan piiriin liittyvästä jatkokoulutuksesta ja kertaavasta koulutuksesta, toimimisesta apukouluttajana varusmiesten erikoiskoulutuksessa sekä sotaharjoituksista. Varusmiesten sissikoulutus jaettiin upseerikokelaiden, aliupseerien ja sissien perus-, erikois- sekä kertaus- ja sotaharjoituskausiin kuuluvaksi kokonaisuudeksi.⁵⁸⁸

Edellä kuvattu jäsentely perustui rajavartioston komentajien neuvottelupäivillä helmikuussa 1956 mukana olleen majuri Erkki Setälän keskeneräisen diplomityön yhteen tutkimustulokseen, jota tutkimuksen valmistuttuakin pidettiin hyvänä. Rajavartiostojen päällikkö kenraaliluutnantti Kaarlo Vaala kirjoitti Setälän diplomityön liittyen seikkaperäiseen lausuntoon: ”Yhteenvetona todettakoon, että majuri Setälän diplomityössä esitetty koulutustavoitteiden määrittäminen rajavartiopalvelun osalta on suoritettu asiantuntemuksella ja oikeassa hengessä. Sissikoulutuksen koulutustavoitteet näyttävät myöskin asiallisilta ja muodostavat ne selvän lähtökohdan, mistä niitä tulevaisuudessa saatavien kokemusten perusteella voidaan ryhtyä

587 Setälä, Erkki: haastattelu 13.6.2006. Katso myös RvE:n n:o 20/II/21 a/sal/23.2.1956, OT-sal- ja sal-arkisto 1950–1970, tunniste F 1–7 sal (tutkimuslupa). Setälä (1956), SKK 1/658, KA.

588 RvE:n n:o 20/II/21 a/sal/23.2.1956, RVLE, OT-sal- ja sal-arkisto 1950–1970, tunniste F 1–7 sal (tutkimuslupa).

■ Harjoitustoiminnan kiivain vaihe sissitoimintaan liittyen ajoittuu kuitenkin vasta 1960-luvulle, jolloin niin puolustusvoimissa kuin rajavartiolaitoksessa järjestettiin useita sissiharjoituksiksi nimettyjä sota- ja taisteluharjoituksia.

kehittämään. Koulutuksen järjestely esitetyissä puitteissa on täysin toteutettavissa. Kokonaisuutena on työ tehty huolella tyhjentävästi ja asiallisesti.”⁵⁸⁹

Ulkomaisilla malleillakin näyttää olleen vaikutuksia suomalaiseen sissikoulutukseen 1950-luvun lopulla. Majuri Holger Krogerus (UudPr) ja majuri Leo Rantanen (RvE) tekivät tutustumismatkan Ruotsin armeijan Jääkärikouluun 19.–22.3.1957 Kiirunaan. Matkan tarkoituksena oli tutustua erityisesti ruotsalaiseen sissitoimintamalliin, toimintaan vihollisen selustassa ja koulussa annettavaan sissikoulutukseen. Matkakertomuksessaan Krogerus ja Rantanen totesivat aluksi, että: ”käsité sissitoiminta ei aivan sellaisenaan vastaa ruotsalaista ajatustapaa siitä miten jalkaväki saattaisi vihollisen selustassa toimia. Koska ruotsalaiset kuitenkin ovat lyöneet pääpiirtein kiinni oman käsityksensä asiasta ja meillä vielä jossain määrin ollaan horjuvalla kannalla, lienee paikallaan tässä yhteydessä luopua rinnastuksista ja tyytyä esittämään vain se, mitä Jääkärikoulussa saatiin kuulla ja havaita.” Matkakertomuksen mukaan ruotsalainen sissitoiminta oli jotakuinkin suomalaisen kaukopartiotoiminnan ja sissitoiminnan yhdistelmä, sillä ruotsalaisten ajattelutavassa päämääränä oli siirtää sotatoumien vaikutus ja tiedustelu mahdollisimman kauas vihollisen selustaan lentojoukoilla ja erikoiskoulutetuilla jääkärijoukoilla eli *Fallskärmsjägartrupper*:lla tai *Kärjägartrupper*:lla. Kyse ei siis ollut puhtaasti laskuvarjojääkäritoiminnasta, jonka kouluttamiseen ruotsalaisilla oli oma erikoiskoulunsa eli *Fallskärmsjägarskola*. Sissikoulutuksen saaneet jääkärijoukot olivat tarkoitettu toimimaan vihollisen lähisyvytydessä eli noin 40–80 kilometrin päässä omasta rintamasta, kun sissikoulutettujen laskuvarjojääkärien käyttö ulottui selustassa yli 80 kilometrin päähän rintamasta.⁵⁹⁰

Yhteistä suomalaisille sodan ajan kaukotiedustelu- ja sissitoiminnalle oli ruotsalaisten joukkojen jakautuminen laskuvarjojääkärien osalta ylijohdon alaisuuteen ja sissikoulutuksen saaneiden jääkärien osalta armeijakuntien tai prikaatien alaisiksi joukoiksi. Kaiken kaikkiaan suomalaiset upseerit mielsivät ruotsalaisen sissitoiminnan enemmän hyökkäykselliseksi kaukotiedusteluksi kuin vihollisen selustaan jättäytymiseksi puolustustehtävällä. Erityisen kiinnostuneita suomalaiset majurit olivat ruotsalaisten koulutusohjelmista, sissitaktiikan tuntimääristä ja opetuksen sisällöllisistä painotuksista. Myös ruotsalaisten käyttämiä erikoisvarusteita tutkittiin tutustumismatkan aikana hyvin tarkasti. Matkakertomuksen liitteinä olevat kuvat ja piirrookset selvensivät seikkaperäistä muistiota. Loppupäätelmien mukaan tärkein uusi oppi ja havainto saatiin ruotsalaisten tavasta käyttää helikoptereita sis-

589 Setälä (1956), SKK 1/658, KA. SKK:n n:o 72/8 sal/1.10.1956, RvE:n n:o 111/II/sal/16.10.1956 ja RvE:n n:o 136/II/sal/19.11.1956, RVLE, OT-sal- ja sal-arkisto 1950–1970, tunnistel F 1–7 sal (tutkimuslupa).

590 RvE:n n:o 57/II/sal/8.4.1957 ja Kertomus majuri Krogeruksen ja majuri Rantasen Ruotsin armeijan Jääkärikouluun tekemästä tutustumismatkasta, 8.4.1957, RVLE, OT-sal- ja sal-arkisto 1950–1970, tunnistel F 8–9 sal (tutkimuslupa).

■ Puolustusvoimain komentaja jalkaväenkenraali K. A. Heiskanen painotti käskyssään koulutuksen järjestelyistä vuodelle 1960 entistä voimakkaammin joukkojen kykyä liikkua ja toimia pimeässä sekä soluttautua vihollisen selustaan. Sissitoimintaa pidettiin ja painotettiin puolustustaktiikan yhtenä oleellisimpana osana.

sitoiminnan tukemiseen, täydentävän huollon jatkuvuuden turvaamiseen sekä haavoittuneiden evakuointiin.⁵⁹¹

Matkakertomukseen tehtyjen reuna-merkintöjen perusteella ruotsalaisten sissitoimintamalliin suhtauduttiin Rajavartiostojen Esikunnassa suurella mielenkiinnolla, mutta sillä ei näytä olleen välittömiä vaikutuksia niin rajavartiolaituksen kuin puolustusvoimien antamaan sissikoulutukseen. Joka tapauksessa tämä kuvastaa hyvin aikakaudella vallinnutta suuntaviivojen hakemista, joita etsittiin järjestelmällisesti myös niistä ulkomaista joiden olosuhteet olivat verrattavissa suomalaisiin olosuhteisiin. Toisaalta kyseessä oli sekä Ruotsin että Suomen kannalta molemminpuolinen intressi. Myös ruotsalaiset halusivat tämänkaltaisella kahdenvälisellä tutustumistoiminnalla saada tietoa suomalaisen sotataidon kehittymisestä. Suomi oli tässä suhteessa Ruotsille luonnollinen kohdema saada ajantasaisia tietoja puolustuskyvystä ja sotataidon uusista teorioista, joista sotien kokemusten avulla kehitetty sissitoiminta oli vain yksi muiden joukossa. Ruotsalaiset myös arvostivat suomalaisten sotataidollista osaamista, josta osoituksena olivat niin talvi- kuin jatkosodan aikaisten taistelujen käyttäminen ruotsalaisen sotakoulun opetuksessa esimerkkinä alivoimaisen innovatiivisuudesta.⁵⁹²

Rajavartiolaituksen oman, erilaisten sissikurssien ja joukko-osastoissa tapahtuvan varusmiesten sissikoulutuksen lisäksi, opetusta sissitoiminnasta sekä sissiosankäynnistä järjestettiin 1950-luvun puolivälistä lähtien myös Kanta-aliupseerikoulussa, Kadettikoulussa,

591 Sama.

592 Sama. Katso myös Wallefelt, Bengt: Si Vis pacem – para bellum, Svensk säkerhetspolitik och krigsplanering 1945–1975, Stockholm 1999, s. 122–123.

PUOLUSTUSVOIMAT

Taistelukoulussa ja Sotakorkeakoulussa osana kurssien ohjelmaa.⁵⁹³ Merkittävää oli kuitenkin, että esimerkiksi Sotakorkeakoulun maastontiedusteluiden tuloksien arviointiin liitettiin erillinen sissitoimintasuunnitelma vasta 1960-luvun alussa.⁵⁹⁴

Erilaisilla kartta- ja sotaharjoituksilla vuosina 1949–1960 varioitiin sissisodankäynnin menetelmiä ja tarkastettiin koulutuksen suuntaviivoja sekä tuloksia. Näistä puolustusvoimien tai rajavartiolaitoksen harjoituksista pääosa järjestettiin asumattomilla alueilla Pohjois-Suomessa ja Lapin erämaissa, mutta myös etelän taajemman asutuksen parissa harjoitettiin toimintaa kuvitteellisesti vihollisen hallussa olevilla alueilla. Esimerkiksi kesällä 1957 järjestettiin kaikissa rajavartiostoissa sissijoukkojen johtajiksi koulutettavien reservinupseerien kertausharjoitukset. Kolmiviikkoiset harjoitukset toteutettiin kaikissa rajavartiostoissa Pääesikunnan laatiman ohjelman ja runkosuunnitelman mukaisesti. Harjoiteltavien aiheiden painopiste oli Pääesikunnan ohjeistuksen mukaan sissijoukkueen taktillisessa johtamisessa ja aselajien välisessä yhteistoiminnassa. Samalla reserviläiset saatiin totutettua toimimaan vaikeissa erämaaolosuhteissa. Merkittävää oli myös se, että kyse oli ensimmäisistä rajavartiostojen reservin harjoituksista sotien jälkeen.⁵⁹⁵ Kaakkois-Suomen Rajavartiosto myös summasi hyvin harjoitusten merkityksen toteamuksella: ”Reservin upseerien kertausharjoitukset v. 1957 muodostui rajavartiostoille monipuoliseksi ja mania ajatuksia herättäneeksi sekä onnistuneeksi koulutustilaisuudeksi.” Rajavartiostojen reservinupseerien kertausharjoituksista on Kaakkois-Suomen Rajavartioston osalta jäljellä mittava aineisto, joka sisältää tavanomaisten harjoituskertomusten lisäksi useita kehitysehdotuksia sekä sissikoulutukseen liittyviä muistioita. Kertausharjoitukseen osallistuneille kouluttajille tehtiin myös laaja kysely.⁵⁹⁶

Voidaan sanoa, että lukuisilla sota-, taistelu- ja kertausharjoituksilla oli merkittävä osuus sissisodankäynnistä puuttuvien käytännön kokemusten kartuttamisessa. Harjoitustoimin-

nan kiivain vaihe sissitoimintaan liittyen ajoittuu kuitenkin vasta 1960-luvulle, jolloin järjestettiin useita sissiharjoituksiksi nimettyjä sota- ja taisteluharjoituksia.⁵⁹⁷

Tultaessa 1960-luvun alkuun oli sissikoulutus saavuttanut puolustusvoimissa ja rajavartiolaitoksessa jo huomattavasti vakiintuneemmat puitteet verrattuna 1950-luvun järjestelyihin. Puolustusvoimain komentaja K. A. Heiskanen painotti käskyssään koulutuksen järjestelyistä vuodelle 1960 entistä voimakkaammin joukkojen kykyä liikkua ja toimia pimeässä sekä soluttautua vihollisen selustaan. Sissitoimintaa pidettiin ja painotettiin puolustustaktiikan yhtenä oleellisimpana osana. Sissikoulutusta voitiin myös rajavartiolaitoksessa entisestään tehostaa etenkin osana sotaharjoitustoimintaa. Erityisesti painotettiin laitoksen omaa vastuuta koulutustavoitteiden saavuttamisessa ja tiivistä yhteistoimintaa puolustusvoimien koulutustoiminnan kanssa varsinkin sotaharjoituksia valmisteltaessa.⁵⁹⁸

Syynä tähän lienee ollut se, että sodan ajan sissipataljoonien perustamisvastuu siirrettiin vuonna 1956 pääosin puolustusvoimista rajavartiolaitokselle. Puolustusvoimien täydentämisyjärjestelmän uusimisen yhteydessä vuonna 1956 todettiin muun muassa, että: ”rajavartiostot voivat muodostaa kukin sissipataljoonan, joka olisi ensimmäisenä käytettävissä sissitoimintaan raja-alueella.”⁵⁹⁹ Perustamisvastuiden muutokset ja 229 koulutetun henkilön luovutus sotilaspiireille aiheuttivat rajavartiolaitoksessa paljon suunnittelutyötä, sillä esimerkiksi perustamiseen tarvittavan kaaderin määrä oli puolustusvoimiin nähden auttamattomasti riittämätön. Rajavartiostojen Esikunta lähetti Pääesikunnan järjestelyosastolle teräväsävyisen kirjeen asiaan liittyen, jossa todettiin: ”Kun edellä olevat luovutukset toimeenpannaan, jää vartiostojen sissipataljoonien perustamiseen käytettävissä oleva kaaderi niin vähäiseksi, ettei sissipataljoonien perustamista jonkunlaisiksi suojasissijoukoiksi voitane vakavasti ajatella. Näin ollen, jos suunnitellaan rajavartiolaitos sa-sissipataljoonien perustajaksi olisi em. PE:n kirjelmällä määrätty luovutustehtävät tarkistettava.”⁶⁰⁰ Pääesikunnassa ymmärrettiin rajavartiolaitoksen huoli henkilöstön riittävyydestä, jonka vuoksi henkilöiden luovutusmäärä laskettiin 229:sta 30:een. Varsinainen perustamisvastuu viiden sissipataljoonan osalta päätettiin kuitenkin jättää alkuperäisen suunnitelman mukaisesti rajavartiolaitoksen alais-

593 KadK:n n:o 770/II/5b/17.5.1956, T 20173/F 129, KA. KadK:n n:o 17/sal/26.11.1957, T 25094/F 5 sal, KA. KadK:n n:o 15/sal/24.9.1957, T 25094/F 5 sal, KA.

594 SKK:n kertomus MSL 25:n, MeSL 7:n ja MSL 26:n Hangon – Perniön – Nummen alueella suorittamasta operatiivisesta tiedustelusta 5.–9.6.1961, T 26890/Hlb 17 sal, KA (MPKK:n tutkimuslupapäätös). Eräsaari, Eero: haastattelu 22.12.2010.

595 RvE:n n:o 149/Järj/29 c sal/22.12.1956, RVLE, OT-sal- ja sal-arkisto 1950–1970, tunniste F 1–7 sal (tutkimuslupa). Katso myös Suominen (2012), s. 103–105.

596 Katso esim. K-SRE:n n:o 51/II/sal/11.9.1957, K-SRE:n n:o 402/II/21 g/18.8.1957, RVLE, OT-sal- ja sal-arkisto 1950–1970, tunniste F 8–9 sal (tutkimuslupa).

597 Tynkkynen (1996), s. 340. Kanninen, Ermei: Sissisodankäynnin ja -toiminnan kehittyminen ja rooli osana alueellista puolustusta Suomessa 1950–80-luvuilla, Tiede ja Ase 60, Jyväskylä 2002(b), s. 222–226. Kanninen, Ermei: haastattelu 3.1.2006. Kanninen, Ermei: haastattelu 15.5.2013.

598 Kosonen – Pohjonen (1994), s. 435–437. Kirjavainen (1969), s. 418–419.

599 PE:n n:o 320/Lkptsto/OT 10 e sal/12.11.1956, RVLE, OT-sal- ja sal-arkisto 1950–1970, tunniste F 7–8 OT-sal (tutkimuslupa). PE:n n:o K 46/Lkptsto/OT Dc 10 b 1 sal/10.12.1957, T 26842/Ha 2 sal, KA.

600 RvE:n n:o 22/III/OT/a sal/16.8.1956, RVLE, OT-sal- ja sal-arkisto 1950–1970, tunniste F 7–8 OT-sal (tutkimuslupa).

ten rajavartiostojen vastuulle. Uusi perustamisjärjestely Sissipataljoonien 6, 7, 10, 12 ja 15 osalta astui voimaan 1.3.1957.⁶⁰¹

Vuosien 1957 ja 1958 sodan ajan puolustusvoimien suojajoukkojen perustamistehtäväluetelossa neljän rajavartioston eli Kaakkois-Suomen (K-SR), Pohjois-Karjalan (P-KR), Kainuun (KR) ja Lapin (LR) Rajavartioston perustamisvastuulla oli jokaisella yksi sissipataljoona vahvuudeltaan 488 miestä⁶⁰². Viidennen sissipataljoonan perustamisvastuu oli puolustusvoimilla eli Kemin Sotilaspiirillä (KemSp). Tarkoituksena oli siis perustaa yhteensä viisi sissipataljoonaa suojajoukoiksi sijoitettuna itärajan tuntumaan Miehikkälästä aina Kemi-järvelle saakka, tunnusnumeroiltaan 6, 7, 10, 12 ja 15.⁶⁰³

Suojajoukkojen määrä ja laatu olivat keskeisessä asemassa mahdollisten sotatoimien alkaessa. Korostaakseen tätä seikkaa esimerkiksi sissipataljoonien osalta, Rajavartiostojen Esikunta laati asiasta erillisen toimintaohjeen koulutusta varten ja tarvittaessa noudatettavaksi. Toimintaohjeen mukaan todettiin, että: ”*Jos sotatoimet alkavat, katsotaan rajavartiostot samoin kuin muutkin puolueettomuuden suojaamiseksi tarkoitetut joukot suojajoukoiksi, riippumatta siitä, missä kokoonpanossa ne tällöin toimivat.*”⁶⁰⁴ Rajavartiostot ja puolustusvoimien sotilaspiirit aloittivat vuonna 1957 perusteellisen toimintavalmiuskoulutusta koskevan yhteistoiminnan järjestämällä alueellisesti kahdenvälisiä neuvottelutilaisuuksia. Kyseistä neuvottelutilaisuuksista laadittiin yhteistoimintasopimukset, joissa niin koulutukselliset kuin operatiiviset asiat linjattiin sotilaspiirien ja rajavartiostojen välillä molempia osapuolia mahdollisimman hyvin palveleviksi kokonaisuuksiksi.⁶⁰⁵ Kaikesta päätellen sissipataljoonien rauhan aikainen kouluttaminen reserviin ja niiden rooli sodan aikana otettiin rajavar-

601 RvE:n n:o 40/Järj/OT/a sal/22.11.1956, RvE:n n:o 56/III/OT/sal/11.12.1956, RvE:n n:o 35/Järj/OT/b sal/7.2.1957, RVLE, OT-sal- ja sal-arkisto 1950–1970, tunniste F 7–8 OT-sal (tutkimuslupa).

602 KRE:n n:o 17/II/OT 10 c sal/22.2.1957, RVLE, OT-sal- ja sal-arkisto 1950–1970, tunniste F 7–8 OT-sal (tutkimuslupa). Katso myös K-RE:n n:o 26/II/sal/2.5.1957, RVLE, OT-sal- ja sal-arkisto 1950–1970, tunniste F 8–9 sal (tutkimuslupa).

603 PE:n n:o K 38/Lkptsto/OT D b sal/3.10.1957, T 26842/Ha 3 sal, KA. Sissipataljoonat oli tarkoitus perustaa suojajoukkotehtävällä seuraavalla vastuujaoilla: SissiP 6 (K-SR), SissiP 7 (P-KR), SissiP 10 (KR), SissiP 12 (LR) ja SissiP 15 (KemSp). Vertaa edellistä vuosien 1953 ja 1956 suunnitelmiin, joiden mukaan sissipataljoonien lukumäärä PTL:ssa oli 6 kappaletta: PE:n n:o K 24/Lkptsto/Da sal/26.5.1956, T 26965/F 11 sal, KA. PE:n n:o 29/Optsto/OT/10 sal/14.12.1953, T 26862/E 4 OT sal, KA. Katso myös Partanen (1975), s. 60 ja liite 4.12., SKK 1/1212, KA.

604 RvE:n n:o 43/Järj/OT/g sal/25.2.1957 ja RvE:n n:o 46/Järj/OT/g sal/5.3.1957, RVLE, OT-sal- ja sal-arkisto 1950–1970, tunniste F 7–8 OT-sal (tutkimuslupa).

605 Katso esim. KRE:n n:o 28/II/OT g sal/11.3.1957, RVLE, OT-sal- ja sal-arkisto 1950–1970, tunniste F 7–8 OT-sal (tutkimuslupa). RvE:n n:o 12/III/sal/27.1.1960 ja PE:n n:o 15/Lkptsto/9 sal/16.1.1960, RVLE, OT-sal- ja sal-arkisto 1950–1970, tunniste F 11 sal (tutkimuslupa).

tiolaitoksessa hyvin vakavasti huomioon laadittaessa rauhan ajan koulutussuunnitelmia ja sodan ajan operatiivisia suunnitelmia. Tämä kaikki kuvastaa myös puolustusvoimien ja rajavartiolaitoksen välistä tiivistä yhteistoimintaa sotilaallisen maanpuolustuksen ja sotataidon kehittämisen osa-alueilla.

Puolustusvoimien ja rajavartiolaitoksen yhteistoiminnan tiivyydestä sissitoiminnan ja -koulutuksen saralla ovat todisteena myös sissitaitoihin liittyvät opetuselokuvat. Vuoden 1959 kuluessa sissitoiminnasta tehtiin puolustusvoimissa ja rajavartiolaitoksessa koulutuksen tukimateriaaliksi kaikkiaan neljä opetuselokuvaa, jotka kaikki julkaistiin joukkojen käyttöön toukokuussa 1960. Elokuvat kuvattiin Kaakkois-Suomen Rajavartiostossa Immolassa vuoden 1959 kuluessa. Kolme ensimmäistä opetuselokuvaa ”*Sissitaitoja kesällä*”, ”*Sissitaitoja talvella*” ja ”*Hiihtosissit*” esittelivät yksityiskohtaisemmin sissitoiminnan taitoja ja taistelutekniikkaa eri vuodenaikoina. Neljäs opetuselokuva nimeltä ”*Sissit iskevät*” käsitteli joukkueen ja ryhmän sissitoimintaa vihollisen selustassa. Kaikkien edellä mainittujen elokuvien asiantuntijat oli koottu puolustusvoimista ja rajavartiolaitoksesta. Elokuvien suunnittelu- ja toteutusvastuu oli jaettu Pääesikunnan koulutusosaston edustajan, everstiluutnantti Erkki Setälän ja Rajavartiolaitoksen Esikunnan eversti Osmo Karhusen ja everstiluutnantti Martti Avelan kesken.⁶⁰⁶ Kaikki edellä mainitut olivat virkatehtävissään perehtyneet ja profiloituneet vahvasti sissitoimintakoulutuksen asiantuntijoiksi, joten jo siksi elokuvista tuli valmistuessaan laadukkaita sekä arvokkaita esityksiä sissikoulutuksen tueksi.⁶⁰⁷ Sissitoiminnan opetuselokuvia käytettiin osana koulutusta aina 1970-luvulle saakka, jolloin vasta vuonna 1979 julkaistu *Sissitoimintaopas* korvasi elokuvien opetussisällön.⁶⁰⁸

Vuoden 1959 alussa pohdittiin vakavasti myös PTL:ssa olleiden sissipataljoonien kokoonpanoa ja kalustoa. Rajavartiostojen Esikunta pyysi tammikuussa 1959 esityksiä mahdollisista kokoonpanomuutoksista helmikuun kuluessa. Rajavartiostot lähettivät perustellut esityksensä Rajavartiostojen Esikuntaan, jossa mitä ilmeisimmin saatujen ehdotusten perusteella tehtiin ratkaisu kehittää sissipataljoonien tilalle täysin uusi joukkotyyppe. Sissipataljoonien

606 Sissitaitoja kesällä, valmistuspäivä 1.5.1960, P 513, KAVA. Sissitaitoja talvella, valmistuspäivä 11.5.1960, P 511, KAVA. Hiihtosissit, 1960, P 512, KAVA. Sissit iskevät, valmistuspäivä 1.5.1960, P 514, KAVA.

607 Setälä, Erkki Vilhelm, nimikirjanote n:o 53560, KA. Karhunen, Osmo Eino, nimikirjanote n:o 46324, KA. Avela, Martti, nimikirjanote n:o 30515, KA.

608 Setälä, Erkki: haastattelu 13.6.2006.

kokoonpanoa ja tehtäviä koskenut tarkastelu näyttäisi johtaneen rajaprikaatien muodostamiseen.⁶⁰⁹

Vuonna 1959 tapahtui suuri muutos erityisesti rajavartiolaitoksen perustamisvastuulla olleiden joukkojen kokoonpanoihin ja tehtäviin. Keväällä 1957 voimaan astunut käytäntö perustaa kustakin rajavartiostosta sissipataljoona kumottiin ja rajavartiolaitokselle asetettiin aiempaa vaativampia tehtäviä. Pääesikunnan operatiivinen osasto esitti lisätehtävien ja -vastuiden perusteeksi ”*Rajojen kaikinpuolisen suojaamisen Suomen puolueettomuusperiaatteen mukaisesti. Suunnitelmassa ei ole mitään sotilaspolitiikkaa, sektori on vain em. periaatteen mukaisesti 360°.*” Suunnitelman ja uudelleenjärjestelyiden esittelyn yhteydessä korostettiin puolustusvoimien ja rajavartiolaitoksen yhteistoiminnassa tapahtuvan sissikoulutuksen tärkeyttä: ”*Vaikkakin koulutus suoritetaan osittain muualla, voidaan miehet komentaa tarvittaessa sissiharjoituksiin oman rajavartiostonsa joukkoihin.*”⁶¹⁰

Puolustusvoimain komentajan esittelyssä 6.4.1959 vartiostojen uudeksi perustamistehdävän mukaiseksi kokoonpanoksi määriteltiin *rajaprikaati*. Rajaprikaati muodostui esikunnasta ja esikuntakomppaniasta, rajaa vartioivista yksiköistä eli komppanioista ja pataljoonista, sekä erillisistä yksiköistä ja rajajääkärijoukoista eli komppanioista ja pataljoonista alueittain määriteltävän tarpeen mukaan.⁶¹¹ Rajavartiokomppanioiden tehtävät säilyivät kuitenkin ennallaan ollen a) rajan vartiointi, b) suojajoukkotaistelut ja c) sissitoiminta. Sissijoukoiksi oli tarkoitus perustaa kullekin rajaprikaatille entisen reservikomppanian tilalle rajajääkärikomppania, joka vastasi kokoonpanoltaan sissipataljoonan komppaniaa. Muutos tarkoitti käytännössä sitä, että neljän rajavartioston (K-SR, P-KR, KR ja LR) perustamistehdävistä vähennettiin jokaiselta yksi sissipataljoona (K-SR:lta SissiP 6, P-KR:lta SissiP 7, KR:lta SissiP 10 ja LR:lta SissiP 12) ja lisättiin vastaavasti yli kaksinkertainen määrä rajajääkäripataljoonia sekä muita erillisyyksiköitä.⁶¹² Aiemmin sissikoulutuksen saaneet reserviläiset tuli sijoittaa yhteen jäljellä olevaan ja edelleen Lapin Rajavartioston perustamisvastuulle siirrettyyn

609 RvE:n n:o 710/IIIC d/4.1.1959, K-SRE:n n:o 16/II/sal/23.2.1959, LRE:n n:o 18/II/sal/20.2.1959, KRE:n n:o 16/II/10 b sal/25.2.1959, P-KRE:n n:o 1/II/sal/28.2.1959, RVLE, OT-sal- ja sal-arkisto 1950–1970, tunniste F 10 sal (tutkimuslupa).

610 PE:n n:otta 25.3.1959, Rajavartioston perustamistehdävien uudelleenjärjestelyn esittely 25.3.1959 klo 09.00 PEop-os:ssa, RVLE, OT-sal- ja sal-arkisto 1950–1970, tunniste F 10 OT-sal (tutkimuslupa).

611 PE:n n:o 75/Optsto/OT/10 sal/6.4.1959, RVLE, OT-sal- ja sal-arkisto 1950–1970, tunniste F 10 OT-sal (tutkimuslupa).

612 PE:n n:o 57/Optsto/OT/10 sal/11.3.1959, RVLE, OT-sal- ja sal-arkisto 1950–1970, tunniste F 10 OT-sal (tutkimuslupa).

sissipataljoonaan (SissiP 15) ja muihin rajavartiostojen tiedustelukomppanioihin sekä rajakomppanioiden reservijoukkueisiin.⁶¹³

Rajavartiostojen Esikunta ilmoitti Pääesikunnalle, että uudelleenjärjestely voidaan toteuttaa vain muuttamalla koulutettujen henkilöiden luovutusvastuuta puolustusvoimien tarpeisiin sekä kehittämällä palvelukseenkutsumismenettelyä rajaseudun kunnissa. Puolustusvoimat piti esitystä ehdottomana edellytyksenä ja näki asian toteuttamisen lähinnä käskytyks- ja järjestelykysymyksenä. Rajavartiostoille annettiin esikäsky sodan ajan kokoonpanojen ja perustamisvastuiden muutoksien vaatimista toimenpiteistä huhtikuun lopussa 1959.⁶¹⁴ Järjestely koski siten koko Suomen sodan ajan joukkojen ja kenttäarmeijan tarkentamista, joten asia käsiteltiin puolustusneuvostossa kevään ja kesän 1959 aikana. Puolustusneuvosto teki 18.6.1959 suunnitelmasta esityksen, jonka mukaan ”*puolustuslaitos ja rajavartiolaitos määrättäisiin viipymättä suorittamaan kyseisen suunnitelman edellyttämät valmistelut.*” Tasavallan presidentti vahvisti asia hyväksynnälään 3.9.1959 pidetyssä esittelytilaisuudessa.⁶¹⁵

Uudelleenjärjestelyt toteutettiin käytännössä vuoden 1960 aikana. Uudistuksen tärkein saavutus oli muodostaa rajavartiostoihin rauhan ajan kokoonpanon (runkokokoonpano) lisäksi vain yksi sodan ajan kokoonpano (sa-kokoonpano), jonka toteuttaminen tilanteen vaatimalla tavalla olisi entistä joustavampi ja tarkoituksenmukaisempi.⁶¹⁶ Rajaprikaatien lisäksi rajavartiolaitoksen oli tarkoitus ainakin vuosina 1960 ja 1962 perustaa kaikkiaan 13 rajajääkäripataljoonaa, joita voitiin ainakin koulutuksen ja varustuksen osalta pitää sissitoimintaan kykenevinä suojajoukkoina.⁶¹⁷

613 RvE:n n:o 38/III/OT a sal/10.3.1960, RVLE, OT-sal- ja sal-arkisto 1950–1970, tunniste F 11 OT-sal (tutkimuslupa).

614 RvE:n n:o 34/Järj/OT/a/28.4.1959, RVLE, OT-sal- ja sal-arkisto 1950–1970, tunniste F 10 OT-sal (tutkimuslupa).

615 PE:n n:o 381/Optsto/10 sal/3.9.1959, RVLE, OT-sal- ja sal-arkisto 1950–1970, tunniste F 10 OT-sal (tutkimuslupa).

616 RvE:n n:o 38/III/OT a sal/10.3.1960, RVLE, OT-sal- ja sal-arkisto 1950–1970, tunniste F 11 OT-sal (tutkimuslupa).

617 RvE:n harjoitusperustamistehdävuettelot, liite PE:n n:o 155/Lkptsto/OT 10 e 2 sal/7.3.1960, T 26842/Bb 8 sal, KA. PE:n n:otta, PTL:n mukaan perustettavat jalkaväkijoukot (vast) 15.11.1960, T 26842/Bb 8 sal, KA.

”Etenkin 1950-luvulla tehdyt linjanvedot ja toteutetut järjestelyt loivat perustan järjestelmälliselle sissitoimintakoulutukselle, joka sittemmin 1960–1970-luvun kuлуessa vakiinnutti asemansa osana kaikkien varusmiesikäluokkien perus- ja erikoiskoulutusta aina 1980-luvulle saakka.”

Etenkin 1950-luvulla tehdyt linjanvedot ja toteutetut järjestelyt loivat perustan järjestelmälliselle sissitoimintakoulutukselle, joka sittemmin 1960–1970-luvun kuluessa vakiinnutti asemansa osana kaikkien varusmiesikäluokkien perus- ja erikoiskoulutusta aina 1980-luvulle saakka.⁶¹⁸ Tärkeintä on huomata, että kaikkien toimenpiteiden taustalla olivat sodan ajan tarpeiden mukaiset järjestelyt, jotka voitiin toteuttaa vain puolustusvoimien ja rajavartiolaitoksen tiiviillä yhteistyöllä ministeriöiden välisistä näkyvistä tai näkymättömistä rajaidoista huolimatta.

Sotataidollisen ajattelun muutos edellytti ohjesääntöjen ja oppaiden uudistamista

Vaikka sissitoiminta, sissisodankäynti ja totaalinen sissisota olivat upseerien teoreettisissa pohdintoissa esillä jo vuodesta 1945 lähtien, käytännön perusteet olivat 1950-luvun alussa vasta alkutekijöissä. Ongelmia aiheuttivat ennen kaikkea sissiasioihin liittyvien käsitteiden sekavuus sekä koulutusta yhtenäistävän sissiohjesääntöjen ja koulutusoppaan täydellisen puuttuminen.

Keskeisiä oppaita ja ohjesääntöjä pidettiin jo talvisodan alettua tai viimeistään sotien aikana vanhentuneina, mutta sota-aika keskeytti niiden uusimistyön. Jatkosodan päätyttyä asia nousi uudelleen esille, jolloin Puolustusvoimain Pääesikunnassa päätettiin että käytössä olevat ohjesääntöt ja oppaat kaipasivat päivitystä tai kokonaan uudelleenkirjoitusta. Tehdävää varten perustettiin joulukuussa 1944 puolustusvoimain ohjesääntötoimikunta.⁶¹⁹ Helmikuussa 1945 laadittiin tarkennettu suunnitelma keskeisten ohjesääntöjen uusimisesta, jonka mukaan tarkoitus oli uudistaa sekä kenttäohjesääntöt että jalkavaen oppaat ja ohjesääntöt. Tavoitteisiin lisättiin kuitenkin myös eri aselajien ohjesääntöjen uusiminen tai päivittäminen. Toukokuun alussa 1945 puolustusvoimain komentaja hyväksyi kirjoitettavaksi kaikkiaan 54 eri opasta ja ohjesääntöä. Työ saatiin käyntiin, mutta ohjesääntöjen kirjoittamista sekä taustatyötä häiritsi etenkin asekatkentakäytön paljastuminen. Osa keskeisten ohjesääntöjen kirjoittajiksi nimetyistä olivat olleet osallisina asekatkennässä, joten heidän kuulustelut tai tuomioiden täytäntöönpano veivät aikaa ohjesääntötyöskentelyltä. Esimerkiksi kenttäohjesääntöjen pääkirjoittajaksi määrätty Pääesikunnan operatiivisen osaston päällikkö, eversti Valo Nihtilä pidätettiin kuulusteluja varten 9.6.1945.⁶²⁰

618 Tynkkynen (1996), s. 341. Kanninen, Ermei: haastattelu 15.5.2013.

619 PvPE:n n:o 255/Koul.2/30.12.1944, T 17651/11, KA.

620 PvPE:n n:o 1060/Koul.2/21/2.3.1945, T 17655/10, KA. Asekatkenta koskeva muistio, Pariisi 20.8.1953 ja Kertomus aseiden ja sotamateriaalin hajavarastoinnista eli asekatkennästä ja sen loppuselvittelystä, Helsinki 12.4.1970, Valo Nihtilän yksityiskokoelma Pk 1969/3–4, KA.

■ Kokenut kaukopartioupseeri ja alun perin vuonna 1945 sissitoimintaoppaan kirjoittajaksi määrätty majuri Sulo Susi joutui eroamaan palveluksesta asekatkentakäytön vuoksi syksyllä 1945. Suden eroaminen upseerinvirastaan vaikutti merkittävästi sissitoimintaa käsittelevän oppaan puutetilan jatkumiseen, sillä hänen tilalleen ei nimetty uutta kirjoittajaa, vaikka sissitoimintaopas säilyi kirjoitettavien ohjesääntöjen luetteloissa. Kuvassa majuri Susi kaukopartioasussaan ilman arvomerkkejä Suojärvellä elokuussa 1941.

SA-KUVA

Merkittävänä sotataidollisen muutoksen ilmentymänä voidaan pitää sitä, että kenttäohjesääntöön oli tarkoitus myös

laatia täysin uudenlaisia kokonaisuuksia. Tältä osin kenttäohjesääntö sisälsi luvun sissitoiminnasta ja sen torjunnasta, jonka kirjoittajaksi Nihtilä oli valinnut everstiluutnantti Sulo Suden. Lisäksi Susi sai tehtäväkseen laatia erillisen sissitoimintaoppaan.⁶²¹ Työ jäi Sudelta kesken, sillä myös hän – monien muiden lisäksi – joutui eroamaan palveluksesta asekatkentakäytön vuoksi syksyllä 1945. Suden eroaminen upseerinvirastaan vaikutti merkittävästi sissitoimintaa käsittelevän oppaan puutetilan jatkumiseen, sillä hänen tilalleen ei nimetty uutta kirjoittajaa, vaikka sissitoimintaopas säilyi kirjoitettavien ohjesääntöjen luetteloissa.⁶²²

Kenttäohjesääntöjen valmistumista hidastivat monien henkilövaihdoksien ja vaiheiden lisäksi puolustusvoimissa vuosina 1948–1949 käyty keskustelu prikaatinkokoonpanoon siirtymisestä.⁶²³ Sissitoiminta ja sissisota näyttävät kuitenkin säilyneen mukana Nihtilän kaavailuista lähtien, sillä vuosina 1947–1948 joukkojen käytössä olleen Kenttäohjesääntö

621 PvPE:n n:o 2060/Koul.2/21/25.5.1945, T 18751/KO:n laatimiseen liittyviä asiakirjoja 1945–1947, KA. PvPE:n n:o 3500/Koul.2/25b/31.7.1947, T 19466/F 16, KA. PvPE:n n:o 987/Koul.2/25/1.3.1948, T 19467/F 34, KA.

622 Everstiluutnantti Sulo Suden eroanomuksen hyväksyntä 3.7.1945, eroamisen määräpäivänä 5.8.1945. Susi, Sulo Vilho, nimikirjanote n:o 44859, KA. Huom. Suden nimikirjanotteesta löytyy myös merkintä ”Osallistunut Upseerin käsikirjan kirjoittamiseen yhdessä everstien Roos’in ja Ekman’in kanssa”. Katso myös Tynkkynen (1996), s. 307 ja 338–339.

623 Tynkkynen (2006), s. 439–440. Tynkkynen (1996), s. 309.

luonnoksen monisteesta molemmat käsitteet ovat löydettävissä. Kenttäohjesäännön luonnoksesta tehtiin monistenippu, jota muun muassa Yleisesikunnan kirjasto lainasi tarvitsijoille. Ohjesääntöluonnoksen yksi luku oli otsikoitu nimellä *Sissisota ja sissitoiminta*. Sissitoiminnan määriteltiin luonnoksessa olevan ”vihollisen selustaa tai sen hallussa olevaa aluetta vastaan kohdistuva säännöllisiin sotatoimiin tai sissisodankäyntiin liittyvä häirintätoiminta”. Tässä yhteydessä viimeistään tehtiin selväksi se, että sissitoiminta olisi toteutuessaan ollut osa suunnitelmallista, tavanomaista ja säännöllistä sodankäyntiä. Uutena sotataidollisena käsitteenä samassa yhteydessä mainittiin toiseksi mainittu sissisota. Sen määriteltiin olevan ”säännöllisten sotatoimien korvaamiseksi vihollisen hallussa olevalla alueella suoritettava sodankäynti”. Käsitteiden määritelmistä ja niiden välisestä suhteesta voidaan päätellä sissisodan tarkoittaneen vastakkaista ilmenemismuotoa tavanomaiselle sodankäynnille, joka jätti mahdollisuuden myös sissitoiminnalle.⁶²⁴

Monien vaiheiden jälkeen kesällä 1954 julkaistiin lopulta kaksi erillistä ohjesääntöä, *Kenttäohjesääntö I ja II*. *Kenttäohjesäännön* ensimmäisessä osassa⁶²⁵ ei sissisotaa tai sissitoimintaa mainita lainkaan, sillä se käsitti lähinnä joukkojen toimintaan liittyviä perusteita sekä muita erikoisalojen toimintaohjeita. *Kenttäohjesäännön* toinen osa keskittyi sodan ajan perusyhtymän eli prikaatin taisteluun eri taistelulajien ja -tapojen kautta. Ohjesäännön toiseen osaan oli myös kirjoitettu oma pääluku sissitoiminnasta ja sissisodasta.⁶²⁶

Kenttäohjesäännön toisen osan 17 sivun mittaista lukua aiheesta on aiheellista tarkastella hieman syvällisemmin. Ohjesäännön kahdeksannen luvun *Sissitoiminta ja sissisota* johdanto-osuudessa kahden erilaisen taistelutavan tarvetta sekä niiden suhdetta toisiinsa perustellaan erityisesti muuttuneen sodankuvan ja sotataidon näkökulmista. ”Mitä enemmän armeijat ovat koneistuneet moottoroinnin laajetessa, panssarivoimien osuuden lisääntyessä ja aseistuksen kehittyessä, sitä enemmän ne ovat tulleet riippuviksi tiestöstä, joukkojen nopeista ja esteettömistä siirtämismahdollisuuksista sekä täydennyskuljetuksista. Mitä metsäisempi maasto sekä harvempi asutus ja tiestö sotatoimialueella on ja mitä epäyhtenäisempiä rintamat ovat, sitä paremmat mahdollisuudet tarjoutuu sissitoiminnalle. Laajoilla korpialueilla se voi muodostua jopa ainoaksi toimintalajiksi. Järkiperäisesti suunniteltu, huolellisesti valmisteltu ja taitavasti suoritettu sissitoiminta voi muihin sotatoimiin liittyvänä saada suuren merkityksen ja joka tapauksessa tuottaa viholliselle tappioita ja vaikeuksia. Äärimmäisessä tapauksessa, säännöllisten sotatoimien jo osoittauduttua mahdottomiksi, voi tulla kyseeseen sissitoiminnan

624 Katso Yleisesikunnan kirjaston moniste: Uudessa KO:ssa esiintyviä käsitteitä ja määritelmiä, XI luku, Sissisota ja sissitoiminta, Kenttäohjesäännön luonnoksen osia, KO II 1947 moniste, Vesa Tynkkysen yksityiskokolema (monisteen kopiot tutkijan hallussa).

625 Kenttäohjesääntö I osa (KO I), Helsinki 1954.

626 Kenttäohjesääntö II osa (KO II), Helsinki 1954, s. 231–248.

laajentaminen niin, että koko sodankäynti muuttuu sissisodaksi.”⁶²⁷ Sotataidollisen ajattelun muutosta korostavat epätavanomaisten ja tavanomaisten sodankäyntimenetelmien yhdistäminen sekä sodan muuttuminen joissakin tapauksissa totaaliseksi tilaksi, jolloin kaikkien mahdollisten keinojen käyttö itsenäisyyden turvaamiseksi olisi välttämätöntä.

Kenttäohjesääntö ei valmistuessaan vuonna 1954 kuitenkaan ollut ensimmäinen sissitoimintaa tai sissisodankäyntiä sivuava opas. Sotienjälkeisen ajan perustavana yleisohjeena ja suomalaisen sotataidollisen ajattelun tiivistelmänä voidaan pitää vuosina 1950–1953 julkaistua kolmiosaista *Upseerin käsikirjaa*. Käsikirja perustui periaatteeltaan osin sotia edeltäneeseen aikaan, jolloin kenttäohjesääntöjen rinnalle käytettäväksi kirjoiksi oli laadittu muun muassa vuonna 1935 ilmestynyt *Upseerin muistiopas* sekä vuoden 1936 *Upseerin käsikirja* täydennettyine painoksineen. Molemmat Sotakorkeakoulussa laaditut kirjat oli tarkoitettu täydentämään voimassa olevia ohjesääntöjä sekä käytettäväksi upseerikoulutuksessa niin sotakouluissa, kursseilla kuin joukoissa.⁶²⁸ Sotienjälkeisen ajan ohjesääntöjen puutetilassa Sotakorkeakoulu esitti maaliskuussa 1949 laadittavaksi *Upseerin käsikirjan* sotia edeltävien vastaavien kirjojen periaatteita noudattaen. Samassa ehdotuksessa Sotakorkeakoulun opettajat ilmoittivat valmiutensa ryhtyä käsikirjan kirjoittajiksi.⁶²⁹

Käsikirjan tarve oli ilmeisen suuri, sillä laatimispäätöksen jälkeen sen kirjoittaminen aloitettiin Sotakorkeakoulussa alkuvuonna 1950. Käsikirjan kaksi ensimmäistä osaa *Upseerin käsikirja I*⁶³⁰ ja *II*⁶³¹ valmistuivat jo kesäkuussa 1950. Sissitoiminnan ja -sodan käsittelyn näkökulmasta tärkein osa eli *Upseerin käsikirja III* valmistui ar-

627 Sama, s. 231–232.

628 *Upseerin muistiopas*, Helsinki 1935. *Upseerin käsikirja*, Helsinki 1936. Katso myös *Upseerin käsikirjan* kolmas painos, Helsinki 1937 ja viides painos, Helsinki 1940.

629 SKK:n n:o 465/7a/17.3.1949, T 19468/F 47, KA.

630 Ensimmäinen osa käsitteli lähinnä joukkojen johtamista, yleistietoja sekä tietoja puolustushaaroista ja aselajeista yhtymän sotatoimissa. *Upseerin käsikirja I*, 1950.

631 Toisessa osassa esitettiin joukkojen harjoituskokoonpanot ja -vahvuudet. *Upseerin käsikirja II*, 1950

■ *Upseerin käsikirjan* kolmannessa osassa määriteltiin maanpuolustuksen nojaavan käsitteisiin ”totaalinen sodankäynti ja alueellinen maanpuolustus”.

meijan sodan ajan kokoonpanoa koskevien päätösten jälkeen vasta vuoden 1953 lopussa. Upseerin käsikirjan kaksi ensimmäistä osaa perustuivat sodan ajan kenttäarmeijaan, jonka perusyhtymiä olivat divisioonat ja prikaatit. Kirjan kolmas osa oli valmistuessaan laatu-
aan ensimmäinen ohjesäännöksi rinnastettava esitys, joka perustui uudenlaiseen sotataidoliseen ajatteluun sekä sodan ajan perusyhtymän osalta ainoastaan prikaatiorganisaatioon. Käsikirjaa pidettiin muutoinkin hyvin onnistuneena kokonaisuutena, sillä se käsitteli perusteellisesti ja laajasti kuvaillen maanpuolustuksen kokonaisuutta.⁶³²

Upseerin käsikirjan kolmannessa osassa määriteltiin maanpuolustuksen nojaavan käsitteisiin ”*totaalinen sodankäynti ja alueellinen maanpuolustus*”. Totaalisen sodankäynnin kuvaus Sotakorkeakoulun valikoitujen upseerien kirjoittamana kertoo paljon suomalaisen sotataidon muutostarpeista ja perusteista mukauttaa sodankäynti vallitsevaa sodankuvaa vastaavaksi. Sodankäynnin ja taktiikan ollessa jatkuvan kehityksen alaisina sekä etenkin tekniikan edistyessä muuttui taistelujen luonne kaikkia mahdollisia aloja käsittäväksi toiminnaksi. Nykyaikaistunut sodankäynti asetti maanpuolustukselle paljon uusia vaatimuksia, johon oli vastattava ”*totaalisella puolustuksella*”. ”*Täysin johdonmukaisesti ja tosiasioihin perustuen puolustavan kansakunnan on hyväksyttävä totaalisen puolustuksen periaate, jonka päämääränä pitää olla maan kaikkien voimavarojen hyväksikäyttö sodan aikana hyökkäystä torjuttaessa ja jonka edellytyksinä ovat riittävät valmistelutoimenpiteet jo rauhan aikana.*”⁶³³

Alueellista maanpuolustusta kuvataan kirjassa ilmiönä, joka liittyy aikakauden sodankäynnin kehitykseen. Syinä alueellisen maanpuolustusjärjestelmän käyttöönottoon perustellaan olevan ”*sodan muuttunut luonne, lähinnä yllätysuhka jo sodan alkuvaiheessa, yhä lisääntyvä totalisuus, sisäisten levottomuuksien mahdollisuus sekä sotatoimien liikkuvuus syvälle ulottuvine ja nopeine läpimurtoineen, maahanlaskuineen ja maihinnousuineen*”. Yhtenäisillä rintamalinjoilla käydyn sodan kuvataan muuttuneen aluesodaksi, johon voidaan vastata vain alueellisella maanpuolustusjärjestelmällä. Tällä tarkoitettiin kirjan mukaan maan jakoa alueisiin, joiden johtoportaiden tehtävänä on suorittaa alueillaan kaikki maanpuolustukseen liittyvät valmistelut, huolehtia niiden täytäntöön panemisesta sekä johtaa sotatoimia ylimmän johdon antamien käskyjen ja ohjeiden mukaan.⁶³⁴ Koko maata ajatellen järjestelmän eduksi nähtiin sotatoimien näkökulmasta suuri valmius ja mahdollisuudet voimien tilanteenmukaiseen käyttöön. Alueellisen maanpuolustuksen kuvausta voidaan verrata huh-
tikuussa 1952 Pääesikunnassa laadittuun muistioon ”*Alueellisen maanpuolustuksen järjeste-*

632 Tynkkynen (1996), s. 314–315.

633 Upseerin käsikirja III, 1953, s. 4–5.

634 Sama, s. 6.

ly- ja toimintaperiaatteet”, joka on harvinaisen yhdenmukainen Upseerin käsikirjassa esitettyyn johdantoon verrattuna.⁶³⁵

Suomalainen sotataito perustui yhä pääosin tavanomaiseen sodankäyntiin, mutta kirjan alkuosan perusteluvusta on löydettävissä merkittävä suunnanmuutos myös epätavanomaisen sodankäyntimenetelmien hyödyntämismahdollisuuksiin. Liikekannallepanon epäonnistuuksissa tai säännöllisten rintamien luhistuessa vastualueen puolustuksen päämääränä nähtiin olevan vihollisen hyökkäyksen häiritseminen ja hidastaminen ajan hankkimiseksi muualla maassa suoritettaville ja vihollisen lyömiseen tähtääville valmisteluille. ”*Puolustus perustuu tällöin erillisten ja usein vajaan vahvuisten joukkojen, jopa väestönkin joustavaan ja aktiiviseen toimintaan, joka vihollisen haltuun joutuneilla alueilla voi muuttua häikäilemättömäksi sissisodaksi tai huipentua kaikkia keinoja hyväksi käyttäväksi vastarintaliikkeeksi.*”⁶³⁶ Vaikka sissisodankäynnin keinojen mahdollisuutta perustellaan kirjassa toisen maailmansodan kokemuksiin muun muassa Norjasta, Tanskasta, Neuvostoliitosta ja Ranskasta, erityisesti vastarintaliikkeen muodostamisen esiintuonti osoittaa hyvin radikaalia ja uutta sotataidollista ajattelua Sotakorkeakoulun upseeristossa. Ajattelutapaa pyrittiin kuitenkin kirjassa lieventämään perustelemalla, että sissisodan ja vastarintaliikkeen pohjana ovat aina laillisen hallitusvallan toimenpiteet ja päätökset, jotka nojaavat koko kansakunnan itsenäisyystahoon. ”*Toiminnan onnistumisen edellytyksenä on, että se on johdettua ja että siihen osallistuvat noudattavat samaa kuria ja järjestystä kuin säännönmukaiset joukot.*”⁶³⁷ Kaiken perusteella sodankäynnin muutos vaikutti voimakkaasti kirjoittajien sotataidolliseen ajatteluun, sillä hyökkääjän totalisuuteen voitiin kirjan mukaan vastata vain vähintään yhtä totalisin keinoin.

Hyvin mielenkiintoista on se, että vaikka kirjan alussa sissisodankäynnin keinojen kerrotaan olevan totalisuuden huipentuma, on taktisen tason sissitoiminnalle omistettu kokonainen kymmensivuinen pääluke nimellä *Tietoja sissitoiminnasta*. Luvussa selvitetään muun muassa sissitoiminnan tarkoitusta ja suoritusmahdollisuuksia seuraavasti: ”*Sissitoiminta liittyy säännöllisiin sotatoimiin, se suoritetaan kenttäarmeijan joukoin ja kohdistuu vihollisen selustaan tai sen hallussa olevalle alueelle. Täten pyritään sitomaan vihollisen joukkoja selustan varastojen, yhdysteiden ja liikenteen suojaamiseen sekä se pakotetaan varaamaan liikuntakykyisimmät reservinsä sissijoukkojen takaa-ajoon. Sissitoiminnan yhtenä tarkoituksena voi olla yhteistoiminta vihollisen selustaan jääneen tai jätetyn siviiliväestön kanssa. Tällöin*

635 PvPE:n n:o 165/Op.1/11 a./15.4.1952, T 20169/F 90, KA. Muistio laadittiin Pääesikunnan operatiivisella osastolla mitä ilmeisimmin osastopäällikön, eversti T. V. Viljasen ja Op.1:n päällikön, everstilutnantti A. Maulan yhteistyönä.

636 Sama, s. 7. Vertaa myös PvPE:n n:o 165/Op.1/11 a./15.4.1952, T 20169/F 90, KA.

637 Upseerin käsikirja III, 1953, s. 8.

sissien päätehtävänä on siviiliväestön pyrkimysten tukeminen, jos ne palvelevat oman sodankäynnin päämääriä.⁶³⁸ Toiminnan sotataidollinen päämäärä on kansallisesta näkökulmasta hyvin poikkeuksellinen, koska sen mukaan sissitoimintaan kuului myös siviilien osallistuminen sotatoimiin ja sitä edistävä tukitoiminta.

Upseerin käsikirja III:n sotataidollista pohdintaa sissisodan mahdollisuuksista on tässä yhteydessä aiheellista verrata kiinalaisen Mao Zedongin (Tse-tung) teorioihin ja keinoihin totaalista sissisodasta. Niin sanotun pitkän marssin aikana Etelä-Kiinasta Pohjois-Kiinan maakuntiin vuosina 1934–1935 sekä Japania vastaan toteuttamansa vastarinnan aikana vuosina 1937–1945 Mao kehitti sarjan teesejä, joiden voidaan tavallaan katsoa olevan poliittisia piirteitä sisältävän sissisodan peruselementtejä. Eräs merkittävimmistä tekijöistä Maon mukaan oli tukea alueen siviiliväestöä ja siten saavuttaa sisseille edullisia tukialueita toiminnan mahdollistamiseksi. Sissisota olisi siten hyvin totaalinen ja raaka, jossa sodan oikeussääntöjen noudattaminen olisi lähes mahdotonta, koska sotilasta olisi ollut hyvin vaikea erottaa siviilistä. Siten *Upseerin käsikirja III:n* määritelmä on hyvin yhteneväinen Mao Zedongin teorioihin, mutta samalla perin omituinen, kun sitä tarkastellaan aikakauden suomalaisen sotataidon ja humanitaaristen periaatteiden viitekehyksessä.⁶³⁹

Yksiselitteistä syytä *Upseerin käsikirjan* kolmannen osan sotataidolliseen suunnanmuutokseen on vaikea löytää. Yhtä vaikeaa on todistaa yksittäisten henkilöiden osuutta sisällyttää kirjaan sissisodan ja vastarintaliikkeen käyttömahdollisuudet. Sotataidollisen ajattelun kehittymiseen ovat kuitenkin vaikuttaneet taustalla sotien kokemukset, 1940-luvun lopussa annetut määräykset aloittaa sissitoiminnan ja sissisodan koulutus sekä Sotakorkeakoulun upseeriston ja oppilaiden parissa käyty keskustelu sodankäynnin muutoksesta. Yksittäisten henkilöiden vaikutukset ajattelutavan ja sotataidollisen suunnanmuutokseen ovat kuitenkin ilmeisiä, kun tarkastellaan esimerkiksi *Upseerin käsikirjan* ja uusitun *Kenttäohjesäännön* kirjoittajakuntaa. Kirjoittajien joukosta löytyy useita sissiasioihin ja -keskusteluun osallistuneita nimiä. Esimerkiksi *Upseerin käsikirjan* johdannossa kirjoittajista⁶⁴⁰ mainitaan everstiluutnantti Veikko Koppinen, majuri Unto Matikainen ja kapteeni Helge Seppälä, jotka kaikki tulivat muutamaa vuotta myöhemmin tunnetuiksi sissitoiminnan, sissisodan ja vastarintaliikkeen asiantuntijoina. Myös kenttäohjesäännön kirjoittajista⁶⁴¹ esimerkiksi eversti Valo Nihtilän, eversti Alpo Marttisen, everstiluutnantti Usko Sakari Haahden ja everstiluutnant-

638 Sama, s. 218.

639 Mao Tse-tung.: Problems of Strategy in Guerrilla War against Japan, Peking 1966, s. 5–6 ja 50–56. Katso myös Seppänen (1971), s. 35 ja 55–56. Kesseli (2002), s. 73–75.

640 *Upseerin käsikirja III*. 1953, Johdanto. Katso myös Matikainen, Unto Osvald, nimikirjanote n:o 51481, KA.

641 Tynkkynen (1996), s. 307.

■ Mao Tse-Tung kehitti vuosina 1934–1945 sarjan teesejä, joiden voidaan tavallaan katsoa olevan poliittisia piirteitä sisältävän sissisodan peruselementtejä.

QUOTATIONS FROM CHAIRMAN MAO TSE-TUNG

ti Sulo Suden taustoista löytyy selvä yhteys sissiasioihin. He kaikki olivat osallistuneet joko aseiden hajavarastointiin tai olleet sotien aikana tekemisissä sissi- tai kaukopartiotoiminnan kanssa.

Sotienjälkeisessä puolustusjärjestelyiden kehittämisessä etenkin sissisodan esille-tuonti äärimmäisenä taistelutapana näyttää

Suomessa pohjautuneen osittain myös ulkomailta saatuihin näkemyksiin ja kokemuksiin. Sissisodankäyntiin liittyvää tausta-aineistoa saatiin jo jatkosodan aikana saksalaisten keräämistä sotakokemuksista ja taisteluista Ranskan vastarintaliikettä sekä Neuvostoliiton partisaaneja vastaan.⁶⁴² Lisäksi merkittävään asemaan nousivat vuosina 1941–1955 Ruotsissa ja Saksassa julkaistut Norjan ja Tanskan vastarintaliikkeiden toimintaa käsittelevät pohdinnat. Vuoden 1945 jälkeen Suomeen oli saatu runsaasti kirjallisuutta miehitetyillä alueilla käydyistä taisteluista ja sissitoiminnasta.⁶⁴³

Lähtökohtia suomalaisen puolustusratkaisuun ja sissisodankäynnin keinojen hyödyntämismahdollisuuksiin haettiin myös muiden epätavanomaisia menetelmiä ilmentäneiden tapahtumien kautta. Venäläistyylisen partisaanitoiminnan lisäksi myös Jugoslavian kumoussodan käyntimuotoja sekä Ranskan ja Belgian vastarintatoimia toisen maailmansodan miehitysjoukkoja vastaan analysoitiin. Esimerkkejä on siis riittämiin, mutta niiden soveltaminen sellaisinaan suomalaisen ajattelutapaan eivät vastanneet käytännön realiteetteja. Mahdollisina ongelmina muiden muassa pidettiin väestön asemaa sissisodassa, ennakkovalmistelujen puutteita, infrastruktuurin vaikutuksia sotatoimiin, lääkintähuollon vaikeuksia

642 Matikainen (1948), SKK 1/353, KA. Katso myös Tynkkynen (1996), s. 339.

643 Katso esim. Brand, W.: Guerilla Krieg, Stockholm 1942. Lindgren, P.: Sabotageverksamhet, Stockholm 1944. Hammarsjö, A.: Partisanerkriget, Stockholm 1944. Ehrhardt, A.: Kleinkrieg, Potsdam 1948. Hawemann, W.: Achtung, Partisanen, Hannover 1955.

toimia hajautetusti sekä maastollisia ja maantieteellisiä tekijöitä. Suomen väestötiheyttä ja sen vaikutuksia mahdolliseen sissisotaan tutkittiin tarkoin kriteerein.⁶⁴⁴

Partisaanisotia, kuten Saksan Euroopassa käymiä pikkuvaltioiden sissisotia tavattiin nimittää, leimasi alun alkaen myös kumoussodan piirteet. Partisaanit taistelivat uudenlaisen valtion puolesta. Vastatoimet, kuten saksalaisten laajat puhdistusoperaatiot sissien tukialueille olivat usein olleet hyvin julmia. Poltetun maan taktiikalla pyrittiin tekemään sissien krooniset ase- ja muonatäydennysten puutteet sietämättömiksi. Juuri siksi esimerkiksi Jugoslaviassa havaittiin vaikeakulkuinen vuoristo sissien parhaaksi liittolaiseksi, joskin suomalaisittain huomiota kiinnitettiin myös partisaanihuoltoon ja erityisesti piilosairaaloihin. Sissisodan huolto vaati paljon mielikuvitusta ja runsaasti hikeä. Ilman ennakkovalmisteluja tehokkaan toiminnan käynnistäminen vei runsaasti aikaa. Suomalaisten arvioiden mukaan sissisodissa vain mielikuvitus toimi rajana. Sissimenetelmien laajuus, kesto, joukkojen määrä ja tulokset puolestaan saavuttivat toisen maailmansodan aikana jopa strategisia ulottuvuuksia.⁶⁴⁵

Etenkin 1950-luvun loppupuolella ja 1960-luvun alussa käännettiin ulkomaisia ohjesääntöjä kansallisen puolustusratkaisun ja sotataidon taustamateriaaliksi ja vierailtiin ulkomaisissa sotilasopetuslaitoksissa oppien saamiseksi.⁶⁴⁶ Pääesikunnan ulkomaatoimiston kautta operatiiviselle osastolle saatiin esimerkiksi yhdysvaltalaisen ohjesääntöjen käännöksiä, joita osa käsitteli sissisodankäyntiä. Vuonna 1956 jalkaväkiosastolle päätyneet Yhdysvaltojen vuoden 1954 *Kenttäohjesäännön* osa Sotatoimet käsitteli omana lukunaan sissisodankäyntiä. Sen mukaan sissisodankäyntiin on käytettävä erityisiä sissijoukkoja tai muita taistelujoukkoja.⁶⁴⁷ Vuonna 1960 Suomen Washingtonin sotilasasiamies lähetti osasuomennoksen yhdysvaltalaisesta ohjesäännöstä *FM 31–21/1958 ”Guerilla Warfare and Special Forces Operations”*. Tämä käännös lähetettiin edelleen tutustuttavaksi Pääesikunnan jalkaväkiosastolle, koulutusosastolle ja operatiiviselle osastolle sekä Sotakorkeakoululle, joissa sitä alkuperäisen

644 Ruutu, Juhani: haastattelu 8.6.2006. Palmén, Niilo: haastattelu 19.3.2007. Paakkinen, Juhani: haastattelu maaliskuuhuhtikuun 2007. Lukkari (1984), s. 20.

645 Eronen (1978), T 26077/Hi 83, KA. Paakkinen, Juhani: Haastattelu maaliskuuhuhtikuun 2007.

646 PE:n n:o 5/Koultsto/14 sal/19.1.1959 (ylil Sihvon kertomus opintomatkasta Ranskaan), T 21442/F 11 sal, KA. PE:n n:o 94/Tarksto/5 sal/26.10.1960 (kapt Hyvärisen matkakertomus), T 21442/F 11 sal, KA. PE:n n:o 371/Ulkmtsto/14e/sal/21.10.1960 (kertomus tutustumiskäynnistä Ranskan laskuvarjojoukoissa), T 21442/F 11 sal, KA. PE:n n:o 135/Ulkmtsto/14e/sal/10.6.1961 (kertomus erästä harjoituksesta Ranskan SKK:ssa), T 21442/F 12 sal, KA. PE:n n:o 15.8.1962/sal (kertomus opiskelusta Ranskan Sotakorkeakoulussa 74. kurssilla 1960–1961, kapteeni Niilo Palmén), T 21442/F 13 sal, KA. Katso myös Sihvo, Sami Seppo Ilmari, nimikirjanote n:o 71936, KA.

647 PE:n n:o 211/B sal/1956 (FM 100-5/29.9.1954), T 25094/F 4 sal, KA.

asiakirjan reunamerkinnoista päätellen hyödynnettiin osana kansallisen sissisodankäynti- ja toimintamallin kehittämistä.⁶⁴⁸

Ulkomaisten ohjesääntöjen suomentaminen ei keskittynyt vain länsivaltojen sotataidon tarkkailuun, sillä etenkin sissitoimintaan liittyen ohjesääntöjä ja tietoja kerättiin myös Neuvostoliitosta. Ilmeisesti Moskovassa toimineiden sotilasasiamiesten kautta Suomeen kulkeutunut neuvostoliittolaisen kenttäohjesäännön käännös on hyvä esimerkki itään suuntautuneesta tiedustelutoiminnasta. *Neuvostoliiton aseellisten voimien kenttäohjesääntö, Divisioona – Armeijakunta* vuodelta 1959 käsitteli eri nykyaikaisen sodankäynnin periaatteita sekä ase-lajien, ilmavoimien ja erikoisjoukkojen käyttöä erilaisissa sotilaallisissa operaatioissa ja erilaisissa oloissa.⁶⁴⁹ Suomalaisen sissitoiminnan kehittämisen kannalta etenkin Neuvostoliiton armeijan kyky vastata sissitoimintaan kiinnosti suomalaisia upseereita.

Arvioitaessa ulkomaisten vaikutteiden lopullista merkitystä on todettava, että sissitoimintaa käsittelevien ulkomaisten kirjoitusten yhteensopivuus asettuu kuitenkin useissa tapauksissa kyseenalaiseksi. On ilmeistä, että vain sissitoiminnan taktiset erityispiirteet, taistelutekniikka, olosuhteiden samankaltaisuus ja maantieteelliset perusteet ovat olleet niitä tekijöitä, joita ulkomaisesta lähdekirjallisuudesta on voitu sellaisinaan hyödyntää suomalaisen sotataidon kehittämistyössä eri aikoina.

Myös vasta-argumentti totaalille sissisodalle sai kannatusta. Unto Matikainen toi jo vuonna 1948 valmistuneessa Sotakorkeakoulun diplomityössään esille johtopäätöksenä, jonka mukaan ”...varautumalla vain sissisotaan tarjotaan hyökkääjälle nopea ja ilman suurempia uhrauksia vaativa mahdollisuus maan nopeaan miehittämiseen”. Vaikka Matikainen näki sissisodan tehokkaana taistelutapana, hän täsmensi, että pitkäaikaista sissisotaa varten ei kyettäisi mitenkään ennalta varaamaan riittävästi materiaalia. Matikaisen pohdintojen mukaan Suomen puolustussuunnitelmien olisi lähtökohdissaan perustuttava tavanomaiseen sodankäyntiin ja varautua sissisotaan vain äärimmäisenä keinona.⁶⁵⁰

Edellä esitettyä taustaa vasten on ymmärrettävää, että sissisota nostettiin Suomessakin esille sodankäynnin äärimuotona. Käytyjen sotien perusteella koko valtion tai sen osan miehittäminen ei enää tuntunut mahdottomalta, varsinkaan kun muuttunut sodan kuva enteili yhä totaalisempia muotoja. Suurvaltojen väliseen taisteluun mukaan joutuneet pienet maat olivat sissisodankäynnillä saavuttaneet menestystä ja tehokkaan keinon taistella ylivoimaisista vihollista vastaan. Sissisodan äärimmäiset toimintatavat ja sodankuva saivat suomalaisten upseerien keskuudessa vastakkaisiin ääripäihin kasautuneen kannattajakunnan. Näkemys-

648 PE:n n:o 211/Ulkmtsto/Dd/sal/8.6.1960, T 25094/F 8 sal, KA. Katso myös Liite 1 PE:n n:o 211/Ulkmtsto/Dd/sal/8.6.1960, T 25094/H 15 sal, KA.

649 PE:n n:o 955/0063/sal/8.11.1961, T 25094/H 16 sal, KA.

650 Matikainen (1948), s. 6–8, SKK 1/353, KA. Katso myös Tynkkynen (1996), s. 339–340.

siä julkisessa keskustelussa ja salaisissa muistioissa esitettiin niin totaalisen sissisodan puolesta kuin sitä vastaan. Tarkasteltaessa maailmansodan ajoista muuttunutta uhkakuva on ymmärrettävää, että täysimittainen sissisota sai myös oman kannattajajoukkonsa, sillä joukko inhorealistisia upseereita uskoi perinteisen puolustuksen murtuvan suurvallan hyökkäyksen voimasta. Heidän mukaansa kyse oli vain ajasta, jonka perinteinen puolustus kestäisi moninkertaista ylivoimaa vastaan murtumatta.

Sissikoulutusopas ja sissiohjesääntö laadittiin koulutuksen tueksi

Suomalaisen sotataidon sisällöllistä monimuotoisuutta leimasivat 1950-luvun alussa aikakaudelle ominaiset käsitesevaluudet. Vuonna 1953 julkaistussa *Sotilaskielen sanakirjassa* Väinö Oinonen pyrki selventämään sotilaskielen käsitteitä. Oinonen laati myös oman tulkintansa sissitoiminnasta: ”Vihollisen selustassa tai sen hallussa olevalla alueella suoritettava, säännöllisiin sotatoimiin liittyvä tai niistä erillisenä suoritettava häiritsemistoiminta.” Tämä sissitoiminnan määritelmä ei ole täysin yhteneväinen aikakauden ohjesääntöjen kanssa, vaan antaa kuvan, jonka mukaan sissitoiminta olisi ollut mahdollista joko säännöllisten sotatoimien yhteydessä tai niistä erillään olevaa taistelua. Oinosen tulkinta sissisodasta on yhtäläillä erilainen ja mielenkiintoinen: ”Gerillasota, guerillasota, voimakkuudeltaan säännöllistä sodankäyntiä lähentelevä sissitoiminta.”⁶⁵¹ Määritelmä on hyvin erikoinen ja melko poikkeava aikakauden muista määritelmistä, sillä se rinnastaa toisiinsa sissisodan ja sissitoiminnan, jossa toimien voimakkuus olisi ollut määräävä tekijä.

Sissisodan strategisen tason asemaa ja sisältöä yritettiin käsitteen määrittelyn myötä selventää vuoden 1954 *Kenttäohjesäännön* toisessa osassa ja *Jalkaväen taisteluohjesääntö II*:ssa vuodelta 1955, jotka jatkoivat sotien 1939–1944 kokemuksiin perustunutta taktiikan ja sotataidon kehitystyötä. Näissä ohjesäännöissä painotettiin maaston merkitystä puolustajalle sekä korostettiin voimakkaasti sissitoiminnan tärkeyttä osana puolustustaistelua. Kenttäohjesäännön virallisuontoisen määritelmän myötä sissisodan käsite vakiintui kansallisesti etenkin ohjesääntöihin vuosiksi eteenpäin sisältäen lähes aina keskeiset ydinasiat tai -lauseet ”säännöllisten sotatoimien ohella tai niiden korvaamiseksi” sekä ”vihollisen hallussa olevalla alueella”.⁶⁵² Edelleen tarvittiin sissitoiminnan tai sissisodankäynnin laajempaa koulutuslistaa ohjeistusta sekä erillistä sissiohjesääntöä.

651 Oinonen, Väinö: *Sotilaskielen sanakirja*, II osa: N–Ö, Helsinki 1953, s. 577–578.

652 Visuri (1989), s. 189–191. Tynkkynen (1996), s. 341. Katso myös *Kenttäohjesääntö II (KO II)*, 1954. *Jalkaväen taisteluohjesääntö II (JvO II)*, 1955.

■ Kenraalimajuri Väinö Oinonen pyrki vuonna 1953 julkaistussa *Sotilaskielen sanakirjassa* selventämään sotilaskielen käsitteitä. Oinonen laati myös oman tulkintansa sissitoiminnasta.

Varsinaisten sissiohjesääntöjen kirjoittaminen käynnistyi kunnolla vasta vuonna 1954. Pääesikunnan koulutusosastolle, jalkaväkitoimistoon, Taistelukoululle ja Rajavartiostojen Esikunnalle oli maaliskuussa 1954 lähetetty ulkomaosaston kautta selostus sissikoulutuksesta Ruotsissa, jolla lienee ollut ilmeinen vaikutus päätökseen laatia puolustusvoimien ja rajavartiolaitoksen käyttöön tarvittavat sissikoulutusopas ja -ohjesääntö. Maininnan arvoista on se, että muistion neljäs luku käsitteli sissisodankäyntiä ruotsalaisissa ohjesäännöissä.⁶⁵³ Marraskuussa 1954 puolustusvoimain komentajan allekirjoittamassa koulutusosaston käskyssä todetaan, että ohjesääntöperheeseen jäi vielä merkittäviä aukkoja, vaikka sotien jälkeisen ohjesääntötyön yksi tavoite on saavutettu *Kenttäohjesäännön I ja II osan valmistuttua*: ”*Todettava on myös viesti-, tiedustelu-, sissi- ja esikuntaohjesääntöjen puute.*” Pahimpien puutteiden poistamiseksi puolustusvoimain komentaja käski laatia kesäkuun 1956 loppuun mennessä ehdotukset muun muassa kenttäohjesäännön yleisestä osasta sekä puolustushaarojen sotatoimia ja taistelua koskevista ohjesäännöistä. Näiden lisäksi käskettiin joulukuun 1955 loppuun mennessä laatia ehdotus muun muassa sissiohjesäännöstä koulutusosaston päällikön johdolla. Jokaisen uuden ja olennaisia muutoksia vaativan uusitavan ohjesäännön ja oppaan pääsisältö oli esiteltävä ennen kirjoittamistyön alkua yleiselle ohjesääntötoimikunnalle vuoden 1954 loppuun mennessä.⁶⁵⁴

Edellä mainittuun käskyyn liittyen Taistelukoulun johtajan apulaisen tehtävässä tuolloin palvellut everstiluutnantti Veikko Koppinen sai tehtäväkseen kirjoittaa sissikoulutuksesta oppaan ja sissitoiminnasta erillisen ohjesäännön. Epäselväksi on jäänyt, miksi juuri Koppinen sai kirjoitusvastuun sissioppaista, mutta valintaan lienee vaikuttanut hänen osallistu-

653 PE:n n:o 54/Ulkmtsto/14e/sal./24.3.1954 sekä lähetteen liite Sissikoulutus Ruotsissa, Tukholma 18.3.1954, T 20239/F 3 sal, KA.

654 PE:n n:o 17/Ohjeststo/8b/sal./16.11.1954, T 20239/F 3 sal, KA.

PUOLUSTUSVOIMAT

misensa aiemmin valmistuneen *Upseerin käsikirjan* laatimiseen sekä toimiminen jalkaväen sissitoimintakurssien johtajana.⁶⁵⁵ Koppinen otti tehtävän vastaan innostuneesti ja ilmeisen vakavasti, sillä jo joulukuun lopussa 1954 – siis vain reilu kuukausi annetun kirjoittamiskäskyn jälkeen – hän esitteli ohjesääntötoimikunnalle ”*sissiohjesäännön*” jäsentelyehdotuksen.⁶⁵⁶ Vaikka esittely viittaa vain sissiohjesääntöön, sekä *Sissikouluttajan opas* että *Sissiohjesääntö* hyväksyttiin työnimillä kirjoitettaviksi siten, että ensin mainittu valmistuu käsikirjoituksena vuoden 1955 kuluessa sekä joukoille käytettäväksi vuoden 1956 alkupuolella, ja toinen käsikirjoituksena vuoden 1956 kuluessa ja joukoille käytettäväksi joko vuoden 1956 tai 1957 aikana. Kirjoitusvastuu molempien oppaiden osalta käskettiin Veikko Koppiselle.⁶⁵⁷ Koppisen kirjoitustyö pysyi käsketyssä aikataulussa, sillä jo tammikuussa 1956 julkaistiin *Sissikoulutusopas* puolustusvoimain komentajan vahvistamana ja heti käyttöön otettavaksi. *Sissiohjesääntö* valmistui kesäkuussa 1957 ja toimitettiin joukoille saman vuoden syksyllä.⁶⁵⁸

Mielenkiintoinen ja puolustusvoimiin nähden melko yhdenmukainen tilanteenarvio tehtiin samoihin aikoihin myös rajavartiolaitoksessa, missä 1950-luvun alkuvuosina todettiin sissiohjesääntöjen ja koulutusohjeiden puutteen haittaavan vakavasti sissikoulutusta. Kainuun Rajavartioston (KR) komentaja, everstiluutnantti Veikko Karhunen nosti vuonna 1951 laatimassaan muistiossa sekä erillisessä asiakirjassa joulukuussa 1955 esille sissiohjesääntöjen puutteen ja siitä aiheutuvat koulutukselliset ongelmat.⁶⁵⁹ Vaikka rajavartiolaitoksen arkistomateriaalista ei enää ole löydettävissä varsinaista tehtävänantoa tai käskyä kirjoittaa sissitoiminnasta erillinen ohjesääntö koulutuksen tueksi, everstiluutnantti Veikko Karhu-

655 TaistK:n n:o 1300/II/5c/14.9.1953, T 20170/F 95, KA. TaistK:n n:o 1383/II/Db1/29.11.1954, T 20171/F 106, KA.

656 Polttopöytäkirja PE:n n:o 1/Ohjeststo/C/11.6.1958, josta löytyy viittaus Sissiohjesäännön esittelyyn, PE:n n:o 181/Ohjeststo/8b/29.12.1954, T 21464/F 14–15 sal, KA.

657 PE:n n:o 2860/Ohjeststo/8b/12.10.1955. PE:n n:o 1/7a/26.1.1956, liite 2, T 20173/F 138, KA.

658 Sissikoulutusopas, Helsinki 1956. Jv:n ohjestmk:n n:o 1/7a/26.1.1955, T 20173/F 138, KA. PE:n n:o 1/Ohjeststo/8 b/2.1.1956, T 20173/F 138, KA. PE:n n:o 1187/ohjeststo/8b/26.3.1956, T 20173/F 138, KA. PE:n n:o 1246/ohjeststo/8b/6.4.1955, T 20173/F 138, KA. TaistK:n n:o 2/II/8d sal./14.1.1956, T 22755/F7, KA. PE:n n:o 2395/ohjeststo/8b/19.6.1957, T 22780/F 148, KA. PE:n n:o 3338/ohjeststo/7a/26.9.1957, T 22780/F 149, KA. Koppinen, Veikko William, nimikirjanote n:o 55645, KA.

659 Sissitoiminta Suomen olosuhteissa, sen organisaation, varustamisen, suorituksen ja johtamisen periaatteet sekä miten edellä olevasta aiheutuvat koulutustavoitteet parhaiten on saavutettavissa rajavartiolaitoksen päällystön koulutuksessa, everstiluutnantti Veikko Karhusen muistion osia ja liitteitä vuodelta 1951, n:ta, T 20239/F 1 sal, KA. KRE:n n:o 2530/II/16.a/5.12.1955, T 20173/F 138, KA. Katso myös Karhunen, Veikko Evert, nimikirjanote n:o 37447, KA.

■ Majuri Georg Ahonen laati vuonna 1956 Sissikouluttajan oppaasta luonnoksen, joka vastasi nimeltään täydellisesti Veikko Koppisen luonnosta. Ahosella oli sissikoulutukseen järjestelyihin vankka tausta, koska hän oli laatinut aiheesta diplomityön Sotakorkeakoulussa opiskellessaan vuonna 1954.

PUOLUSTUSVOIMAT

sen apulaisena palvellut majuri Georg Ahonen⁶⁶⁰ oli kirjoittanut – joko puolustusvoimissa meneillään olevan ohjesääntötyön tiedosteen tai tietämättään – *Sissikouluttajan oppaasta* luonnoksen, joka vastasi nimeltään täydellisesti Veikko Koppisen luonnosta. Ahosella oli sissikoulutukseen järjestelyihin vankka tausta, koska hän oli laatinut aiheesta diplomityön Sotakorkeakoulussa opiskellessaan vuonna 1954. Jo diplomityössään Georg Ahonen esitti sissikouluttajan oppaan laatimisen välttämättömyyttä rauhan ajan sissikoulutuksen laadun kehittämistä silmällä pitäen.⁶⁶¹ Rajavartioston Esikunta piti Ahosen tutkimusta korkeatasoisena, mikä selviää hyvin diplomityötä koskevasta lausunnosta: ”*Kokonaisuutena on kapteeni A:n diplomityö perusteellinen, harkiten ja asiantuntemuksella laadittu. Se antaa varmasti hyvää materiaalia kyseistä asiaa käytännössä toteutettaessa ja edelleen kehitettäessä.*”⁶⁶²

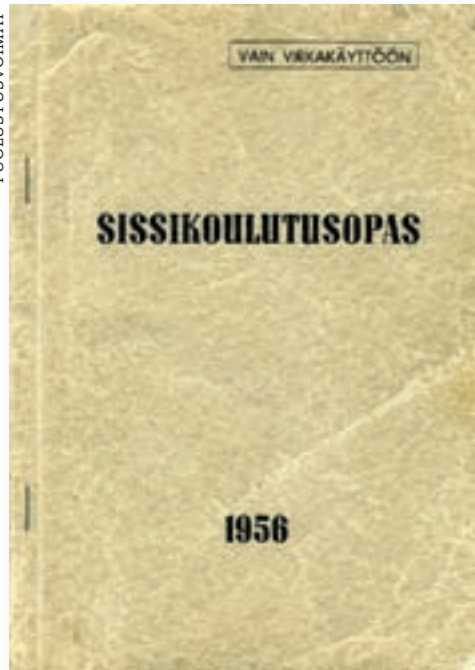
Majuri Georg Ahonen sai huhtikuussa 1956 – siis hieman Koppista myöhemmin – valmiiksi *Sissikouluttajan oppaan* luonnoksen, joka lähetettiin toukokuussa vartiostoille tutustumista varten. Lisäksi Ahonen sai kesäkuussa 1956 valmiiksi *Sissijoukkojen taisteluohjesäännön* luonnoksen.⁶⁶³ Verrattaessa oppaiden sisältöä voidaan niiden todeta olevan

660 Majuri Georg Ahonen palveli vuosina 1947–1961 Kainuun Rajavartiostossa eri tehtävissä ja oli siten tekemisissä sissitoimintaan liittyvien koulutus- ja kehittämisasioiden kanssa. Hän oli tiettävästi myös hyvin läheinen esimiehensä Veikko Karhusen kanssa, jonka kanssa hän kehitti yhteistyössä rajavartiolaitoksen sissitoimintakoulutusta vuosina 1951–1956. Setälä, Erkki: haastattelu 13.6.2006. Katso myös Ahonen, Georg Aleksanteri, nimikirjanote n:o 55635, KA.

661 Ahonen (1954), SKK 1/582, KA.

662 RvE:n n:o 138/II/sal/29.10.1954, RVLE, OT-sal- ja sal-arkisto 1950–1970, tunniste F 1–7 sal (tutkimusluopa).

663 KRE:n n:o 780/II/16.a/13.4.1956, T 22834/F 108, KA. RvE:n n:o 1025/21a/12.5.1956, T 22755/F 7, KA. KRE:n n:o 45/II/sal/20.6.1956, T 24014/F 4 sal, KA. Katso myös Tynkkynen (1996), s. 342.

■ Sissikoulutusoppaan jäsentely noudatti hyvin aikakauden varusmieskoulutuksen yleisiä järjestelyjä jakaantuen yleiseen sissi- ja erämieskoulutukseen, taistelukoulutukseen sekä erikoismiesten koulutukseen.

■ Veikko Koppisen kirjoittama vuoden 1957 Sissiohjesääntö täydensi valmistuessaan Sissikoulutusopasta.

menetelmiltään hyvin samansuuntaisia, mutta hengeltään täysin erilaisia. Koppisen oppaassa korostettiin sissihenkeä ja perinteitä osana koulutusta huomattavasti enemmän kuin Ahosen kirjoittamassa luonnoksessa. Varsinainen ydinasia eli koulutuksen yleisjärjestelyt ja eri koulutusaiheet olivat logiikaltaan kuitenkin molemmissa opasluonnoksissa yhteneväisiä. Asiakirjojen supistamisen vuoksi jäänee ikuisesti selvittämättä, miksi juuri Koppisen ohjesääntö ja opas saivat virallisen aseman.

”Vain virkakäyttöön”⁶⁶⁴ -leimalla varustettua *Sissikoulutusopasta* tarkasteltaessa, sen voidaan todeta olevan sisällöltään varsin perusteellinen ja käytännönläheinen. Juuri tämänkaltaista opasta sekä puolustusvoimat että rajavartiolaitos tarvitsivat sissikoulutuksen tueksi.

664 Vain virkakäyttöön -leima tarkoitti sitä, että kyseinen ohjesääntö oli julkinen ja virallinen asiakirja, mutta sen käyttö oli rajoitettu puolustusvoimien ja rajavartiolaitoksen sisäiseen käyttöön. Ohjesääntö ei kuitenkaan ollut salainen asiakirja, joten sitä voitiin käyttää henkilökunnan koulutuksen lisäksi myös varusmieskoulutuksessa.

Oppaan jäsentely noudatti hyvin aikakauden varusmieskoulutuksen yleisiä järjestelyjä jakaantuen yleiseen sissi- ja erämieskoulutukseen, taistelukoulutukseen sekä erikoismiesten koulutukseen. Yleisessä koulutusluvussa käsiteltiin yksityiskohtaisesti ja esimerkkejä käyttäen muun muassa jälkien lukemista, harhauttamista, leirytymistä, varusteiden ja tarvikkeiden kuljettamista, vesistöjen ylittämistä, mieskohtaista huoltoa sekä sovittujen merkkien käyttämistä sissitoiminnassa. Taistelukoulutuksen osalta opas antoi perusteet niin mies- ja sissiparikohtaiseen kuin sissiyksikönkin toimintaan. Erikoiskoulutusta käsittelevässä luvussa korostettiin viesti-, pioneeri-, autonkuljettaja- ja lääkintähenkilöstön taitoja sissitoimintaan soveltaen.⁶⁶⁵ Vaikka oppaassa ei esitetty tarkkoja oppitunti- tai harjoitus suunnitelmia, se antoi riittävät perusteet sissitaitojen kouluttamiseksi etenkin sodan ajan sissiyksiköitä muodostaville joukko-osastoille.

Sissikoulutusoppaan kuvaus sissitoiminnan päämäärästä on hyvin mielenkiintoinen. Sen mukaan sissitoimintaan liittyi paljon erikoistilanteita, joihin voidaan vastata vain perustavalla koulutuksella. ”Sissitoiminnan päämääränä on vihollisen selustan ja toiminnan saattaminen sekasortoon. Sissitoimintaan sisältyy niin monenkaltaisia erikoistapauksia ja teknillisiä pulmia, että hyvien tuloksien saavuttaminen edellyttää johtajien ja miehistön erikoiskoulutusta. Erityisesti koulutus vähentää tappioita ja lisää itseluottamusta.”⁶⁶⁶ Kaiken kaikkiaan opas oli valmistuessaan enemmän kuin tarpeellinen ja samalla hyvin kirjoittajansa näköinen. Kaikesta päätellen Veikko Koppinen oli opasta kirjoittaessaan syventynyt aiheeseen, sillä kertomusten mukaan kirjoittaessaan opasta hän myös kokeili omia ideoitaan käytännössä. Veikko Koppisen tytär Kaiju Kallio kertoi haastattelussa lukuisia yksityiskohtia perhepiirissä koetuista isänsä sotakokemuksiin perustuvista ja pitkälle viedyistä sissikokeiluista. Hän kertoi muun muassa nukkuneensa isänsä pyynnöstä kokeilupaperisäkissä eli ”sissimakuupussissa” Tuusulanjärven rannalla 1950-luvun puolivälissä. Oppaassa esitetyistä lukuisista yksityiskohtiin menevistä lennokkaista ideoista, kuten tilapäisvälineiden käytöstä tuli osa henkilökunnan ja varusmiesten koulutusta.⁶⁶⁷

Sissikoulutusoppaan valmistumisen jälkeen keväällä 1956 Pääesikunnan ohjesääntötoimisto koosti asiakirjan nimeltä *Yleistaktillisia suuntaviivoja*. Asiakirjan yleisessä osassa painotettiin sissisodan ja sissitoiminnan sotataidollista merkitystä lähtökohdista, joissa vihollisella

665 Sissikoulutusopas, Helsinki 1956, s. 5–7 ja 9–88.

666 Sama, s. 9.

667 Kallio, Kaiju: Haastattelu 29.8.2007. Katso myös Norkola, Kari: Poikakirja aikamiehille, kirja-arviointi Räjähävästä tyhjyydestä, Sotilasajakauslehti 10/2012, s. 55. ”Nautin kirjan lukemisesta, kun se vielä nosti muiston omalta yliupseerikurssiltani vuonna 1959, jolloin Koppinen kävi kokeilemassa Tuusulanjärven jäällä, miten sissi pystyy pysymään lämpimänä pelkästään paperisiin perunasäkkeihin asettuneena ja lumen alle kaivautuneena. Hän sai tukea kurssimme päivystäjältä, joka kävi tarkastamassa yön aikana hänen elossa olonsa kerran tunnissa. Ei kuulemma paleltanut!”

olisi mahdollisessa sotatilanteessa aina lukumääräinen, materiaallinen ja tulentehollinen yli-voima. ”Yhtenäisten rintamien puuttuessa ja muistakin syistä voi tulla kyseeseen sissisota. Sissitoiminta meidän on katsottava kuuluvan olennaisena osana kaikkiin taistelutoimintoihin.”⁶⁶⁸ Pääesikunta pyysi puolustushaarakomentajia sekä aselajitarkastajia laatimaan yleistakillisista suuntaviivoista lausunnot toukokuun puoliväliin 1956 mennessä. Lausuntoja kertyi sivumäärällisesti mittava kokoelma, ja niissä otettiin kantaa myös sissisodan ja sissitoiminnan sotataidollisiin kysymyksiin.⁶⁶⁹

Muun muassa puolustusvoimien rauhan ajan joukkojen kokoonpanoista ja sodan ajan joukkojen määrävahvuuksista vastanneen Pääesikunnan järjestelytoimiston lausunto nosti esille sissitoiminnan tehostamisvaatimusten problematiikan uusista kokoonpanotarpeista. ”Sissitoimintaa – sissisodankäyntimahdollisuuksiemme tehostamiseksi ei voitane tämän alan erikoismuodostelmia nykyisestäään sanottavasti lisätä, sillä se aiheuttaisi vastaavan vähennyksen muissa joukoissa. Sen sijaan, koska sissitoiminnan tarve voi yllättävästi lisääntyä, tulisi jalkaväkijoukoille sekä mahdollisesti muidenkin aselajien yksiköille ja eräille esikunnille laatia sissitoimintakokoonpanot, joihin ne normaalikokoonpanoistaan tarvittaessa voisivat nopeasti siirtyä.” Järjestelyosaston lausunnolla oli nähtävästi merkitystä vielä kirjoitustyön alla olevaan Sissiohjesääntöön, jonka mukaan varsinaiset sissijoukot kuuluivat jalkaväen joukkokokoonpanoihin. Muiden aselajien ja puolustushaarojen joukkojen tuli varautua toimimaan sissiosastoina.⁶⁷⁰ Myös Merivoimien tuli kyetä sissitoimintaan, etenkin saaristossa.⁶⁷¹ Lausuntojen jälkeen puolustusvoimain komentaja K. A. Heiskanen hyväksyi toukokuussa 1957 taktilliset suuntaviivat, joissa sissitoiminta vahvistettiin olennaiseksi osaksi kaikkia taistelutoimintoja.⁶⁷² Sotataidon näkökulmasta oli tapahtunut selvä muutos sotien aikaisesta ajattelutavasta muodostaa kustakin joukosta tilapäinen ja pikakoulutettu osasto sissitoimintaan.

Veikko Koppisen kirjoittama vuoden 1957 Sissiohjesääntö täydensi valmistuessaan Sissikoulutusopasta. Myös Sissiohjesääntö oli leimattu ”vain virkakäyttöön” tarkoitetuksi eli koulutuskäyttöön soveltuvaksi ohjesäännöksi. Sisällöltään ohjesääntö keskittyi puhtaasti sissitoiminnan taktiikkaan ja taistelutekniikkaan. Siksi sissijoukkojen toimintaa, johtamista, sissitoiminnan valmisteluita ja toimintaa erikoisolissa käsitellään kirjassa melko kattavas-

668 PE:n n:o 80/Ohjeststo/8b sal/11.4.1956, T 21442/F 7 sal, KA.

669 Lausunnot ovat löydettävissä Pääesikunnan jalkaväkiosaston arkistosta, jota säilytetään Kansallisarkistossa tunnistella T 25094/E 1 sal, KA.

670 PE:n n:o 24/Järtsto/8 sal/14.5.1956, T 25094/E 1 sal, KA. Vertaa Sissiohjesääntö (SissiO), Helsinki 1957, s. 12.

671 MeriVE:n n: 128/Järtsto/8b sal/14.5.1956, T 25094/E 1 sal, KA. Vertaa Sissiohjesääntö (SissiO), Helsinki 1957, s. 10.

672 PE:n n:o 136/Ohjeststo/8b sal/16.5.1957, T 25094/F 5 sal, KA.

ti.⁶⁷³ Erittäin merkittävä osuus taistelutoiminnasta esitetään oppaan viidennen luvun aluvussa C. 1., jossa sissitaistelu jaotellaan koottuun ja hajautettuun toimintaan. Ohjesäännön mukaan sissijoukon toiminta on koottua silloin, kun se keskitetysti suuntautuu johonkin maastollisesti rajalliseen kohteeseen. Kootulla toimintamuodolla oli tarkoitus tukea sissiosastoilla ratkaisutaisteluihin sitoutuneita rintamajoukkoja. Hajautettu toiminta tulee kyseeseen silloin, kun sissijoukon tehtävänä on ensisijaisesti vihollisen selustassa olevien joukkojen sitominen tai niiden häiritseminen tai pelkkä tiedustelu. Hajautetussa toiminnassa olevat erilliset sissiosastot toimivat itsenäisesti omilla kohdealueillaan sissijohtajan alaisuudessa.⁶⁷⁴ Sissiohjesääntö otettiin jo kesällä 1957 luonnoksena koulutuskäyttöön kaikissa rajavartiostoissa, joissa sitä käskettiin noudattaa kaikessa hiljaisuudessa toistaiseksi vahvistamattomana: ”siitä syystä luonnos on toistaiseksi salainen asiakirja.”⁶⁷⁵

Sissiohjesääntö vakiinnutti sissitoiminnan käsitteen yleismaailmalliselta sisällöltään enemmän kansalliseksi. ”Sissitoiminta on sissiosastojen taistelun-, häiritsemis- ja tiedustelutoimintaa vihollisen hallussa olevalla alueella. Se liittyy aina rintamassa käytäviin sotatoimiin ja taisteluihin näitä parhaiten edistävällä tavalla ja on sissisodan tehokkain toimintamuoto.” Vaikka ohjesääntö käsitteleekin pääsääntöisesti sissitoimintaa, kirjassa mainitaan toistuvasti myös aikakaudella esiin nostettu sissisodan mahdollisuus. Mielenkiintoista on se, että sissisodan määritelmässä mainitaan lause, joka viittaa siviiliväestön hyväksikäyttöön sodan päämäärien toteuttamiseksi. ”Sissisota on sodankäynnin muoto, johon ryhdytään sissijoukkojen ja usein myös väestön avulla säännöllisten sotatoimien ohella tai niiden korvaamiseksi määräalueilla tai koko maassa, kun

673 Sissiohjesääntö (SissiO), Helsinki 1957, s. 5–6.

674 Sama, s. 120–122.

675 RvE:n n:o 90/II/sal/5.6.1957, RVLE, OT-sal- ja sal-arkisto 1950–1970, tunniste F 8–9 sal (tutkimuslupa).

■ Melko pian Koppisen laatimien oppaiden jälkeen maaliskuussa 1958 julkaistiin myös uusittu Kenttäohjesäännön yleinen osa, jossa sissisota sai sotatoimia käsittelevässä pääluvussa oman alalukunsa.

voimasuhteet ovat niin epäedulliset, että nopea tappio on uhkaamassa ja rintamasotatoimet näyttävät muodostuvan mahdottomiksi ja tarkoitustaan vastaamattomiksi, mutta kuitenkin vastarintaa on jatkettava yhtenäisistä rintamalinjoista luopuen.”⁶⁷⁶ Molemmat edellä esitetyt määritelmät olivat selvästi Veikko Koppisen viimeistelemiä ja etenkin sissisodan kuvauksesta on löydettävissä selvä yhtenevyys hänen romaanikäsitteeseensä *Räjähtävä tyhjyys*.⁶⁷⁷

Koppinen pyrki etenkin Sissiohjesäännössä yhdenmukaistamaan aikakauden käsitteitä sissitoiminnasta, mutta Paavo Ilmola nosti korkeatasoisessa erillistutkimuksessaan *Sissisota, sen edellytykset ja sodankäynnin suuntaviivat* vuonna 1958 esille sissisodankäynnin kansallista sotataittoa 1950-luvulla vaivanneen sissikäsitteiden problematiikan. ”Kirjoitettaessa tai puhuttaessa sissien käytöstä ja niiden toiminnasta on terminologia hyvin runsasta. Puhutaan sissitoiminnasta, vastarintaliikkeistä, tuholaistoiminnasta, passiivisesta ja aktiivisesta vastarinnasta, kansannoususta jopa kapinastakin. Riippuen siitä, mikä toimintamuoto on kulloinkin ollut runsaimmin käytössä tai mihin päämäärään sissit ovat pyrkineet, on sodankäynti saatanut saada tätä tarkoittavan nimityksen yleisessä kielenkäytössä. Onpa oma ohjesääntökirjallisuutemmekin sotkeutunut tähän terminologian runsauteen rinnastamalla sissisodan ja sissitoiminnan toisiinsa. Virhe on tosin korjattu myöhemmin ilmestyneessä *Sissiohjesäännössä*.” Ilmola piti sissisotaa yläkäsitteenä, joka jakautui hänen mukaansa kahteen toisiinsa liittyvään päätoimintamuotoon – sissitoimintaan ja vastarintaliikkeeseen.⁶⁷⁸

Paavo Ilmolan esittämä kritiikki sissisodan ja sissitoiminnan rinnastamisesta kenttäohjesäännössä toisiinsa on siinä mielessä oikeansuuntainen, että selvän eron tekeminen sissisodan ja sissitoiminnan välille tapahtui todellakin vasta vuonna 1957 julkaistussa *Sissiohjesäännössä*. Siinä sissitoiminnan määriteltiin kansallisesti olevan yksi sissisodan toiminnallisista muodoista. *Sissiohjesääntö* kuitenkin antaa vuoden 1954 *Kenttäohjesäännöstä* poikkeavan kuvan, jossa sissisota olisi koskettanut tarvittaessa myös tavallista väestöä: ”*Sissisota on sodankäynnin muoto, johon ryhdytään sissijoukkojen ja usein myös väestön avulla säännöllisten sotatoimien ohella tai niiden korvaamiseksi määräalueilla tai koko maassa, kun voimasuhteet ovat niin epäedulliset, että nopea tappio on uhkaamassa ja rintamasotatoimet näyttävät muodostuvan mahdottomiksi ja tarkoitustaan vastaamattomiksi, mutta kuitenkin vastarintaa on jatkettava yhtenäisistä rintamista luopuen.*”⁶⁷⁹

676 Sama, s. 7–8.

677 ”Räjähtävä tyhjyys on viholliselle vääryyttä ja petosta, joka vie häneltä uskon ja rohkeuden ja tekee tyhjäksi ja arvottomaksi vuosien koulutuksen, joka aina on perustunut kolmeen sanaan: vihollinen tuolla, toimikaa! Tätä perustaa ei sissisodassa ole.” Koppinen (2012), s. 120–121.

678 Ilmola (1958), s. 5–6, T 26965/F 20 sal, KA.

679 Sissiohjesääntö (SissiO), Helsinki 1957, s. 7–8. Vertaa *Kenttäohjesääntö II* (KO II), Helsinki 1954, s. 254.

Melko pian Koppisen laatimien oppaiden jälkeen maaliskuussa 1958 julkaistiin myös uussittu *Kenttäohjesäännön yleinen osa*, jossa sissisota sai sotatoimia käsittelevässä pääluvussa oman alalukunsa. Rajavartiostojen päällikkö kiinnitti henkilökohtaisesti huomiota jo ohjesäännön lausuntokierrosvaiheessa sissisodan käsitteen määrittelyyn: ”*Yleiskielessä sissisodalla tarkoitetaan osittain myös kansainvälisistä sopimuksista piittaamatonta sodankäyntiä, jolloin sodan poliittinen tausta on jossain määrin erilainen kuin ns. säännöllisistä sotatoimista puhuttaessa. Tämä ei luonnollisesti estä omaksumasta sanalle sissisota täsmällistä sotilaallista merkitystä ja mielestäni niin tulisikin tapahtua. Kirjoittaja, joka ilmeisesti on välttänyt rajojen vetämistä sissitoiminnan ja sissisodan merkitysten välille, on kuitenkin luonnoksen rakenteesta johtuen päätyntynyt rinnastukseen: puolustustaistelu – strateginen puolustus, sissitoiminta – sissisota, mitä ei voitane pitää onnistuneena.*”⁶⁸⁰ Lopullisessa ja vahvistetussa ohjesäännössä kuvataan sissisodan olevan ”*säännöllisten sotatoimien ohella tai niiden korvaamiseksi vihollisen hallussa olevalla alueella tapahtuvaa sodankäyntiä, jonka tärkeimpänä muotona on säännöllisten ja tilapäisesti muodostettujen sissijoukkojen jatkuva toiminta.*”⁶⁸¹ Ohjesäännön kuvaus sissisodasta sekä sen määritelmästä voidaan katsoa olevan eräänlainen synteesi vuosien 1944–1957 välillä käydyistä pohdintoista sissisodankäynnin ja sissitoiminnan soveltamiseksi suomalaiseen sotataitoon.

Sissitoiminta myös liitettiin 1950-luvun lopulla yhä kiinteämmin tiedustelutoiminnan yhteyteen. Huhtikuussa 1958 valmistunut ja kesällä joukkojen käyttöön jaettu *Tiedusteluohjesääntö* antoi ensimmäisen kerran viralliset perusteet sissitoiminnan yhteydessä suoritettavaan tiedusteluun. Ohjesäännön mukaan ”*tiedustelu on yksi sissiyksiköiden ja -osastojen tehtävistä niiden oman toiminnan edistämiseksi sekä eriasteisten johtoportaiden taistelutoiminnan tehostamiseksi.*”⁶⁸² Ohjesäännön esittämät tiedustelulajit ja -periaatteet ovat pitkälti sotakokemusten mukaisia, joissa kaukopartioinnin ja partiotiedustelun kuvataan sisältävän sissitoiminnan taitojen ja keinojen hallintaa.

Erityisesti Taistelukoululla oli suuri vastuu puolustusvoimien ja rajavartiolaitoksen henkilökunnan, sekä upseerikokelaiden sissikoulutuksessa 1950-luvulla. Vuoteen 1958 mennessä Taistelukoululla oli järjestetty kaikkiaan kaksi sissikommentajakurssia ja 13 jalkaväen sissitoimintakurssia, joiden yhteenlaskettu oppilasmäärä oli 396 miestä. Sissikommentajakursseilla yhdenmukaistettiin yhtymien, koulujen ja sotilasopetuslaitosten sissikoulutus. Sissitoimintakurssien päämääränä oli valmentaa upseereita ja kanta-aliupseereita sissitoiminnan koulut-

680 RvE:n n:o 81/II/sal/11.9.1957, RVLE, OT-sal- ja sal-arkisto 1950–1970, tunniste F 8–9 sal (tutkimuslupa).

681 Kenttäohjesääntö, yleinen osa (KO yl), 1958, s. 94 ja 215.

682 Tiedusteluohjesääntö (TiedO), Mikkeli 1958, s. 162–165.

tajiksi joukko-osastoihin.⁶⁸³ Vuonna 1959 tuli täydellinen katkos niin sissikommentajakursseihin kuin jalkaväen sissitoimintakursseihin. Syynä oli jalkaväen vuoden 1958 koulutuksen pysyväiskäskyn määräys siirtää näiden kurssien järjestämisvastuu Taistelukoululta 2. Divisioonan Esikunnalle. Pääesikunta katsoi, että sissikurssit rasittivat liikaa Taistelukoulun muuta koulutustoimintaa, joten koulutusvastuuta tuli jakaa myös yhtymien esikunnille. Erinäisten järjestelyvaikeuksien vuoksi 2. Divisioonan Esikunta ei kyennyt järjestämään vuodelle 1959 suunniteltuja kursseja.⁶⁸⁴

Lyhyt koulutuskatkos aiheutti sen, että Pääesikunnan jalkaväkitoimisto esitti sissikoulutuksen

vastuiden uudelleenjakamista niin, että sissikommentajakurssin eli virallisemmalla nimeltään ”*Sissipataljoonan komentajien ja pataljoonaukseereiden opetustilaisuuden*” järjestämisvastuu siirretään takaisin Taistelukoululle. Samassa yhteydessä esitettiin, että kurssin nimi muutetaan upseerien sissiovetustilaisuudeksi ja sen ohjelma sekä opetuksen päämäärät uudistetaan vastaamaan sodan ajan tehtävien mukaisia tarpeita. Vastaavasti upseerikokelaille tarkoitettua sissitoiminta- ja tiedustelukurssien vastuu siirrettäisiin yhtymien järjestelyvastuulle. Jalkaväkiosasto oli myös laatinut upseerien sissiovetustilaisuuteen päämäärät, joiden mukaan oppilaita tuli perehdyttää niin sissitoimintaan armeijakunta- ja prikaatitasoille kuin sissiodankäyntiin perusyhtymän puitteissa.⁶⁸⁵ Koulutusvas-

”Järjestelmällisen sissikoulutuksen myötä niin sanottu koottu sissitoiminta ehti saavuttaa lähes vakiintuneen aseman 1950-luvun lopulla, ja siihen paneuduttiin etenkin rajavartiolahtoksessa erittäin vakavasti, kunnes hajautetumpi sissitaktiikka syrjäytti sen 1960-luvun puolivälissä.”

tuiden ongelmat liittyivät siten olennaisesti sissitoiminnan ja sissiodankäynnin dualistiseen luonteeseen sekä määritelmien epäselvyyteen.

Taistelukoulu laati Pääesikunnan esitykseen vastauksen, jossa todetaan, että etenkin *Sissikoulutusopas* (1956) ja *Sissiohjesääntö* (1957) sekä kursseilla annettu koulutus olivat saataneet sissiasiat oikeille raiteille. ”*Edellä olevan perusteella voidaan todeta, että sissiasiat oli saatettu, alkuvaikeudet voittaen, peruslukemille ja tälläkin alalla alkoi vakiintunut, normaali olotila.*” Vuoden 1960 alussa Kadettikoulussa annettiin opetussuunnitelmien puitteissa jo hyvin perusteellista sissitoimintakoulutusta. Nuoren upseeriston todettiin olleen melko hyvin

683 TaistK:n n:o 238/Koultsto/5 c/2.3.1960, T 25991/F 1, KA.

684 PE:n jvtston kirj. 13.2.1960, T 25991/F 1, KA.

685 Sama.

valmennettu sissitoimintaan niin taidoiltaan kuin koulutusosaamiseltaan. Taistelukoulussa ja Sotakorkeakoulussa sissitoiminta oli liitetty kiinteästi yleisen taktiikan opetukseen.⁶⁸⁶

Taistelukoulun vastauksessa sissitoiminnan ja sissiodankäynnin keskinäinen suhde ja epämääräinen rajanveto nostettiin selvästi esille. Tilannekatsauksen mukaan Sotakorkeakoulu ja Taistelukoulu vastasivat yleisen taktiikan oppiaineessa sissitoiminnan vaatimasta johtamiskoulutuksesta sodan ajan armeijakunta- ja prikaatitasoisten joukkojen tarpeisiin. Kadettikoulu vastasi opetuksessaan sissikoulutuksen siirtymisestä nuorien upseereiden myötä rauhan ajan joukko-osastoihin. Sissijoukkojen suorituskyky ja käyttömahdollisuudet sekä sissikoulutuksen yleiset opetusjärjestelyt hoituivat Taistelukoulun mukaan ohjesäännöistä sekä vanhemman upseeriston kokemuksen perusteella. Sen sijaan Pääesikunnan asettama vaatimus perehdyttää kurssien oppilaita ”*sissiodankäynnin suoritukseen perusyhtymän puitteissa*” aiheutti Taistelukoulun näkemyksen mukaan hankaluuksia.⁶⁸⁷

Taistelukoulun kanta oli selvä. Vaikka sissiodankäynti mainittiin eri ohjesäännöissä mahdollisuutena, sen kouluttamiseen ei ollut valmiuksia, sillä se liittyi sissisotaan ja oli siten täysin uusi opetustavoite. Eriasteinen sissiovetus oli Taistelukoulun mukaan järjestyksessä rinnan muun opetuksen kanssa. Eri aselajeilla oli selvät ohjeet aiheineen ja tuntimäärineen sissitoimintakoulutuksesta, joka oli jo sisällytetty sotaharjoituksiin ja jopa tykistön ampumaleireihin Rovajärvellä. ”*Jos todella on tarkoitus opetuksessa siirtyä sissiasioista nykyistä laajemmille urille so. sissisotaan maassamme, Taistelukoulu luonnollisesti osallistuu opetukseen omalla osallaan. Ottaen huomioon asian kantavuuden, olisi kuitenkin hyvin suotavaa, että PE:n toimesta pidettäisiin mm. kyseeseen tulevien koulujen opettajille asiasta selventävä orientoiva esitys, jotta opetus eri tahoilla alusta lähtien noudattaisi yleisiä, etukäteen harkittuja suuntaviivoja.*”⁶⁸⁸ Tämä osoittaa selvästi sen, että sissiodankäynnin ja laajamittaisen sissiodan opettamiseen ei puolustusvoimissa vielä vuonna 1960 käytännössä ollut riittäviä valmiuksia.

Maanpuolustuksen järjestelyiden, puolustusvoimien toiminnan ja suomalaisen sotataidon kannalta 1940-luvun loppu ja 1950-luku muodostivat aikakauden, jolloin sissitoiminta ainakin teoriassa vakiintui osaksi yhtymien sotatoimia. Toisaalta sissisotaa pidettiin pohdinnoissa äärimmäisenä sodankäynnin keinona ja mahdollisuutena taistella epätoivoisessakin tilanteessa. Veikko Koppisen laatimien *Sissikoulutusoppaan* ja *Sissiohjesäännön* keskeinen sisältö ohjasivat koulutusta, jonka päämääränä oli laajentaa taistelut ulottumaan vihollisen alueelle ja siten edesauttaa omien sotatoimien etenemistä. Vaikka varsinainen sissitoiminta jaettiin kahdeksi erityyppiseksi toimintatavaksi, eli koottuihin iskuihin ja hajanaisempaan

686 TaistK:n n:o 238/Koultsto/5 c/2.3.1960, T 25991/F 1, KA.

687 Sama.

688 Sama.

häirintään, pidettiin koottua sissitaktiikkaa päämenetelmänä vielä 1960-luvulle tultaessa.⁶⁸⁹ Järjestelmällisen sissikoulutuksen myötä niin sanottu koottu sissitoiminta ehti saavuttaa lähes vakiintuneen aseman 1950-luvun lopulla, ja siihen paneuduttiin etenkin rajavartiolahtoksessa erittäin vakavasti, kunnes hajautetumpi sissitaktiikka syrjäytti sen 1960-luvun puolivälissä.⁶⁹⁰ Sen sijaan sissisota vaati niin koulutuksen kuin sotataidon menetelmien osalta vielä paljon lisätutkimuksia.

Kaukotiedusteluun liittyvä laskuvarjo- ja sissitoimintakoulutus

Suomalaisen sotataidon muutosta ja kansainvälistymistä 1950-luvun lopulla kuvaavat ulkomailta haetut opit ja ratkaisut. Näistä yhtenä esimerkkitapauksena voidaan pitää vuosina 1958–1960 ideoitua ”laskuvarjosissien” kouluttamista, joka johti laskuvarjohyppykursien aloittamiseen vuonna 1961 ja Laskuvarjojääkärikoulun perustamiseen vuonna 1962. Suomessa laskuvarjojääkäreiden koulutukseen kuului alusta lähtien sissitoiminta, sillä toisin kuin ulkomailla suomalainen laskuvarjojääkäri oli kaukotiedusteluun erikoistunut ja sissikoulutuksen saanut partiomies eikä niinkään maahanlaskujoukkojen sotilas.⁶⁹¹ Tämän vuoksi suomalaiset laskuvarjojääkärit saivat jo vuonna 1962 koulutushaaratonnukseseen

689 PsPr:n n:o 3302/Koultsto/5 d 3/9.9.1960, T 25991/F 1, KA. 3.DE:n n:o 771/Koultsto/5 d 2/5.9.1960, T 25991/F 1, KA. SavPr:n n:o 2008/Koul- ja järjsto/5 d 2/23.8.1960, T 25991/F 1, KA. K-AK:n n:o 1189/Koul/5 f/12.10.1960, T 25991/F 1, KA. PE:n n:o 1031/Jvtsto/8/12.7.1960, T 25991/F 2, KA. PE:n n:o 1750/Jvtsto/5 f 1/1.12.1960, T 25991/F 1, KA. 1.DE:n n:o 288/Koul/5 b/29.4.1961, T 25991/F 3, KA. PohPrE:n n:o 1061/Koultsto/D IV/20.4.1961, T 25991/F 3, KA. PsPrE:n n:o 1781/Koultsto/5 d 3/3.5.1961, T 25991/F 3, KA. HämRjPE:n n:o 834/Koul- ja järjsto/5 d 3/25.4.1961, T 25991/F 3, KA. 1.DE:n n:o 594/Koul/5 b/2.9.1961, T 25991/F 3, KA. 2.DE:n n:o 1276/Koultsto/5 e 2/5.9.1961, T 25991/F 3, KA. 3.DE:n n:o 757/Koultsto/5 d 2/8.9.1961, T 25991/F 3, KA. PE:n n:o 1465/Jvtsto/5 f 1/27.9.1961, T 25991/F 3, KA. PE:n n:o 2292/Jvtsto/5 f 1/22.12.1961, T 25991/F 3, KA.

690 PsPrE:n n:o 3130/Koultsto/5 d 3/11.9.1962, T 25991/F 6, KA. 1.DE:n n:o 824/Koul/5 b/19.9.1962, T 25991/F 6, KA. 2.DE:n n:o 1/Koultsto/5 b/2.1.1963, T 25991/F 9, KA. 1.DE:n n:o 21/Koul/5 b/7.1.1963, T 25991/F 9, KA. 3.DE:n n:o 773/Koultsto/5 d 2/12.8.1963, T 25991/F 9, KA. 2.DE:n n:o 968/Koultsto/5 b/17.8.1963, T 25991/F 9, KA. PsPrE:n n:o 1512/Koultsto/5 d 3/22.4.1963, T 25991/F 10, KA. PE:n n:otta 8.3.1965 (Havaintoja kadettikoulun talvileiristä), T 25991/Db 1, KA.

691 Ahokanto (2004), s. 12–13. Katso myös Ahokanto, Hannu: Suomen laskuvarjojääkärien joukkokoheesio ja joukkohenki, pro gradu -tutkielma vuodelta 2003, Helsingin yliopisto.

PUOLUSTUSVOIMAT

■ Laskuvarjohyppykurssi valmistautumassa ja lähdössä hyppäämään Utissa kesällä 1962. Hyppymestari tarkistaa jokaisen varusteet huolella ennen nousua lentokoneeseen.

■ Ilmavoimien Esikunnassa palvellut kapteeni Keijo Ilkama laati vuonna 1954 upseerien tiedustelukurssi 5:ssä opiskellessaan tutkielman, jossa hän esitti ”sissikoulutuskeskuksen” perustamista ilmavoimiin.

sissimerkin, jonka havunoksatunnus viittasi metsään eli suomalaisen sissin toiminta-alueeseen.⁶⁹²

Toisen maailmansodan aikana Euroopan sotanäyttämöiltä tunnetuiksi tulleet suuret maahanlaskusotatoimet, kuten esimerkiksi operaatio ”Market Garden” Hollannissa syyskuussa 1944, olivat osoittaneet laskuvarjohyppytoiminnan tehokkuuden sodankäynnissä ja suurten joukkojen liikuttelussa.⁶⁹³ Laskuvarjokoulutus yleistyi eri maiden armeijoissa toisen

maailmansodan jälkeen. Maahanlaskujoukkojen käyttö myös lisääntyi 1950-luvun sodissa.⁶⁹⁴ Suomessa laskuvarjohyppäjä oli jatkosodan aikana kokeiltu osana Päämajan alaisten kaukopartio-osastojen toimintaa, mutta monien syiden vuoksi varsinaiset laskuvarjohyppäjät jäivät lukumääräisesti vähäisiksi. Ilmavoimien Esikunnassa palvellut kapteeni Keijo Ilkama laati vuonna 1954 upseerien tiedustelukurssi 5:ssä opiskellessaan tutkielman, jossa hän esitti ”sissikoulutuskeskuksen” perustamista ilmavoimiin. Ilkaman tutkielma on hyvin mielenkiintoinen ja varsin perusteellinen kuvaus siitä, miten kaukotiedustelun edellyttämä las-

692 Ahokanto (2004), s. 13. Sissimerkki eli sissitoimintakoulutuksen saaneen sotilaan koulutushaaramerkki otettiin puolustusvoimien sissikoulutusta antavissa yksiköissä käyttöön 16.11.1960. Vihreäkenttäisen koulutushaaramerkin eli kilvenmuotoisen tunnuksen reunusommel oli aluksi rajavartiolaitoksella oranssi ja puolustusvoimien sissiyksiköillä harmaa. Vuonna 1962 merkki yhtenäistettiin sekä puolustusvoimissa että rajavartiolaitoksessa reunusompeleeltaan oranssiksi. Merkin keskikuviona oleva havunoksa on valkea. Havunoksa periytyy suomalaisen sotilasheraldikkaan jo vapaussodan ajalta. Laurila, Kari K.: Sotilasheraldikka – liput, merkit ja tunnukset, Kuopio 2003, s. 78. Katso myös Ahokanto, Hannu – Vilkkunen, Janne: Tunnukset ja traditiot, Punabaretit – Laskuvarjojääkärikoulu 1962–1996, 2. uudistettu painos, Hämeenlinna 2004, s. 232.

693 Katso esim. Market Garden, september 1944, ed. A. Korthals Altes – K. Margry – G. Thuring – R. Voskuil, Institute of Military History, Royal Netherlands Army, Amsterdam 2004.

694 Esimerkiksi Ranskan armeija käytti maahanlaskujoukkoja vuosina 1953–1954 Dien Bien Phun taistelussa. Maahanlaskujoukkoja käytettiin myös Koreassa vuonna 1952 ja Suezin kriisissä vuonna 1956. Saressalo, Lassi – Vilkkunen, Janne: Laskuvarjojääkärit – Laskuvarjojääkärikoulu (LJK) 1962–1992, Hämeenlinna 1992, s. 12.

■ Sissimerkki eli sissitoimintakoulutuksen saaneen sotilaan koulutushaaramerkki otettiin puolustusvoimien sissikoulutusta antavissa yksiköissä käyttöön 16.11.1960. Vihreäkenttäisen koulutushaaramerkin eli kilvenmuotoisen tunnuksen reunusommel oli aluksi rajavartiolaitoksella oranssi ja puolustusvoimien sissiyksiköillä harmaa. Vuonna 1962 merkki yhtenäistettiin sekä puolustusvoimissa että rajavartiolaitoksessa reunusompeleeltaan oranssiksi. Merkin keskikuviona oleva havunoksa on valkea. Havunoksa periytyy suomalaisen sotilasheraldikkaan jo vapaussodan ajalta.

kuvarjohyppy- ja sissikoulutus voidaan järjestää lentojoukkojen ja jalkaväen tiiviillä yhteistoiminnalla.⁶⁹⁵ Tutkielmassa on myös hämmästyttävän paljon yhtäläisyyksiä verrattaessa sitä vuonna 1962 perustetun Laskuvarjojääkärikoulun organisointiin, toimintaan ja koulutukseen.

Ilkaman esitys kaukotiedustelun vaatimasta laskuvarjohyppy- ja sissikoulutuksen yhdistämisestä ei kuitenkaan ollut laatuaan ensimmäinen. Rajavartiolaitoksessa palvellut everstiluutnantti Veikko Karhusen oli jo vuonna 1951 esittänyt lähes samanlaisen idean muistiossa, jonka liitteenä oli ”*ehdotus taktillisen sissijohdon sissitoiminta- ja sissisotakoulutukseksi*”. Karhusen muistion liitteen 8 kohta VII käsitteli koulutusta lentojoukkojen kanssa. Se sisältää yksityiskohtaiset tuntilaskelmat lentokuljetuksille, laskuvarjokoulutukselle, yhteydenpitoon lentojoukkoihin ja huoltopalvelun järjestämiseen lentojoukkojen kanssa.⁶⁹⁶ Tämän perusteella voidaan olettaa, että kapteeni Keijo Ilkama oli käyttänyt tutkielmansa tausta-aineistona Veikko Karhusen muistiota vuodelta 1951.

Joka tapauksessa Ilkaman tutkielmalla oli suora yhteys siihen, että Ilmavoimien Esikunta esitti 11.5.1955 päivätyssä salaisessa asiakirjassa Pääesikunnan koulutusosastolle ”*laskuvarjokoulutuksen antamista varusmiehille*”. Koulutusosasto lähetti ilmavoimien esityksen lausunolle Pääesikunnan jalkaväkiosastolle, järjestelyosastolle ja operatiiviselle osastolle. Kaikilta edellä mainituilta osastoilta saatujen lausuntojen perusteella laskuvarjokoulutuksen antamista varusmiehille pidettiin tarkemman tutkimuksen arvoisena ja lisäselvitettävänä asiana. Ilmavoimien Esikunta käytti lausuntojen myönteistä sävyä hyväkseen ja lähetti Pääesikuntaan 22.12.1955 päivätyt ”*ylimalkaisen laskelman laskuvarjokoulutuksen vaatimista kustannuksista*”.

695 Ilkama, Keijo: Sissitoimintakoulutus lentojoukoissa, upseerien tiedustelukurssi 5:n tutkielma vuodelta 1954, Sotahistorian laitoksen tutkimustietokanta, kansio ilman tunnustetta, Sotahistorian laitos, MPKK.

696 Everstiluutnantti Veikko Karhusen muistio vuodelta 1951, liite 8, n:tta, T 20239/F 1 sal, KA.

ta”. Seikkaperäisen laskelman lisäksi esitettiin myös, että ”koulutuksen saattamiseksi alusta alkaen päteville pohjalle on suotavaa ainakin yhden upseerin lähettäminen Ruotsin laskuvarjokoulun opettajakurssille tai sikäläisen opettajan hankkiminen tänne”.⁶⁹⁷ Tämä kaikki osoittaa sen, että laskuvarjohyppytoimintaa ja siihen yhdistettyä sissikoulutusta kohtaan tunnettiin 1950-luvun puolivälissä paitsi suurta mielenkiintoa myös selvää tarvetta.

Suomalaisten omien ideoiden ja kokemusten perusteella ei kuitenkaan 1950-luvulla ollut riittäviä perusteita aloittaa järjestelmällistä laskuvarjohyppykoulutusta, joten oppeja ja mallia päätettiin hakea ulkomailta. Luontevimmat mahdollisuudet hakea oppeja löytyivät maahanlaskujoukkojen käyttöön erikoistuneelta Ranskalta, jonka sotakouluihin Suomel-

la oli hyvät suhteet. Toinen luonteva kohdemaahan oli Ruotsi, jonne oli perustettu vuonna 1952 laskuvarjojääkärikoulutukseen erikoistunut *Arméns Fallskärmsjägarskola* (FJS).⁶⁹⁸ Molempiin maihin löytyi myös suomalaiset upseerit, joiden keräämien tietojen avulla saatiin perusteita suomalaiselle laskuvarjohyppykoulutukselle.⁶⁹⁹ Laskuvarjokoulutuksen aloittaminen Suomessa sai todellista nostetta vuonna 1957, kun Pääesikunnan komento- ja koulutuspäällikkönä toiminut eversti Jorma Järventaus vieraili FJS:ssa tutustuessaan Ruotsin asevoimiin. Mitä ilmeisimmin Järventaus tunsu vuonna 1955 laadittujen asiakirjojen

”Kun sinä olet jatkuvasti puhunut olevasi kiinnostunut laskuvarjojääkärikoulutuksen aloittamisesta, niin olisitko valmis lähtemään Ruotsiin hypykurssille, jos joku sinne lähetetään?”

ja esitysten sisällön, sillä hän tiedusteli Ruotsin asevoimien komentajalta mahdollisuutta lähettää suomalaisia upseereita FJS:n järjestämille päällystön laskuvarjohyppykurseille. Ruotsalaiset vastasivat Järventauksen kyselyyn lähettämällä virallisen kutsun Suomelle komentaa kaksi upseeria tai yhden upseerin ja aliupseerin vuonna 1958 järjestettävälle kurssille.⁷⁰⁰

Jääkäripataljoona 2:n 3. Komppanian päällikkö, kapteeni Kaj Hagelberg oli jo vuosia ker-tonut palvelustovereilleen kiinnostuksestaan laskuvarjohyppykurssille, mutta sen puuttuessa Suomessa nostanut monissa yhteyksissä esille laskuvarjokoulutuksen tarpeen. Hagelber-

697 Solasaari, Seppo: Laskuvarjojääkärikoulun perustaminen, Punabaretit – Laskuvarjojääkärikoulu 1962–1996, 2. uudistettu painos, Hämeenlinna 2004, s. 16–20. Katso myös Kajosmaa, Jesse: Laskuvarjojääkärikoulun sissi- ja tiedustelukoulutus vuosina 1962–1982 – tutkimus Laskuvarjojääkärikoulussa annetun kaukotiedustelukoulutuksen taustasta ja kehityksestä, kadettikurssin sotatieteiden kandidaatin tutkielma vuodelta 2011, s. 10–11, SK/1249, Sotahistorian laitos, MPKK.

698 Saressalo – Vilkuna (1992), s. 12.

699 Sihvo, Sami: haastattelu 23.10.2013.

700 Solasaari (2004), s. 20–21.

■ Laskuvarjopudotus DC 3:sta.

PUOLUSTUSVOIMAT

■ Laskuvarjohyppykurssin oppilaat lentokoneessa odottamassa hyppymestarin viimeisiä ohjeita.

PUOLUSTUSVOIMAT

■ Hyppymestarin komennolla – hyppää!

gin kiinnostus ja esitykset olivat ilmeisesti myös Pääesikunnan jalkaväkiosaston tiedossa.⁷⁰¹ Ruotsalaisten esittämä kutsu, Hagelbergin kiinnostus ja jalkaväen tarkastajan sijaisena toimineen kenraalimajuri Arvi Kurenmaan uteliaisuus asiaan muodostivat yhtälön, jonka perusteella Hagelbergilta kysyttiin halukkuutta osallistua ruotsalaisten järjestämälle kurssille. Pääesikunnan koulutusosaston päällikön sijaisena toiminut everstiluutnantti Matti Hannila tiedusteli asiaa Hagelbergilta seuraavasti: ”*Kun sinä olet jatkuvasti puhunut olevasi kiinnostunut laskuvarjojääkärikoulutuksen aloittamisesta, niin olisitko valmis lähtemään Ruotsiin hypykurssille, jos joku sinne lähetetään?*” Hagelbergin vastaus oli ilmeisen yksiselitteinen, sillä parhaiten kurssille soveltuvana suomalaisena hänet lähetettiin Ruotsiin toukokuussa 1958. Hän vietti kursseilla kaikkiaan viisi viikkoa tutustuen ja osallistuen Arméns Fallskärmsjägarskolanissa laskuvarjohypykoulutukseen. Hagelberg keräsi mittavan määrän aineistoa ja tietoja koulutuksen sisällöstä sekä laati seikkaperäisen matkakertomuksen Ruotsista saamistaan kokemuksista ja sen perusteella muistion vastaavanlaisen koulutustoiminnan suunta- viivoista sovellettavaksi Suomeen.⁷⁰²

Samoihin aikoihin eli vuosina 1957–1958 yliluutnantti Sami Sihvo oli määrättyä opiskelijaksi Ranskaan upseerien jalkaväkikurssille. Kurssi alkoi syksyllä 1957 ja sen oli määrä loppua elokuussa 1958. Kurssin ohjelmaa ja opetuksen sisältöä leimasi voimakkaasti vuonna 1958 alkanut Algerian kriisi, jonka vuoksi koulutuksen painopisteen muodosti vastasisitointi. Sami Sihvo oli tiedustellut jo keväällä 1958 kurssin esimiehiltä mahdollisuuksia suorittaa Ranskassa laskuvarjohypykurssi. Sen vuoksi Sihvo osallistui laskuvarjojoukkoihin pyrkivien ranskalaisten mukana lääkärintarkastukseen ja kuntotesteihin jo toukokuussa 1958. Juhannuksen tienoilla 1958 kurssin ranskalaiset upseerit komennettiin mukaan Algerian sotaan, jolloin varsinainen kurssi keskeytettiin. Koska kurssiaikaa oli jäljellä vielä yli kaksi kuukautta, tarjottiin ulkomaalaisille upseereille mahdollisuutta osallistua koulutuksen loppuaika valintansa mukaan joissakin ranskalaisissa koulutuskeskuksissa. Yliluutnantti Sihvon ranskalainen kurssikaveri ehdotti hänelle mahdollisuutta osallistua 7.7.–27.8.1958 Paun sotilastukikohdassa järjestettävälle laskuvarjohypykurssille, mikä ajallisesti sopi erinomaaisesti Sihvon komennusjaksoon. Sihvo oli asiasta yhteydessä Suomeen ja anoi osallistumislupaa Pääesikunnalta, josta lupa myönnettiin vain päivää ennen kurssin alkamista.⁷⁰³

701 Sihvo, Sami: haastattelu 23.10.2013.

702 Kaj Hagelbergin matkakertomus no:ta 8.8.1958, UtJR:n perinnekarto. Ajatuksia laskuvarjojääkärikoulutuksen aloittamiseksi Suomessa, laatunut kapteeni Kaj Hagelberg, UudJP:n n:otta 24.9.1958, UtJR:n perinnekarto. Katso myös Solasaari (2004), s. 21.

703 Selvitys komennukselta Ranskaan ajalta 1.8.57–31.9.58 ja Selvitys komennuksesta laskuvarjojoukkojen kouluun ajalta 8.7.–31.9.58, Sihvo, Sami, yksityiskokoelman kopioita tutkijan hallussa. Sihvo, Sami: haastattelu 23.10.2013. Sihvo, Sami Seppo Ilmari, nimikirjanote n:o 71936, KA. Katso myös Saressalo – Vilkkuna (1992), s. 13–14. Solasaari (2004), s. 22.

Ranskalainen kurssi oli käytännössä laskuvarjouseerien peruskurssi, joka järjestettiin Paun ilmakuljetusjoukkojen koulutustukikohdassa *Base Ecole des Troupes Aéroportées*. Kursin sisällöllinen painopiste oli Sihvon mukaan ”*taktillisella puolella*”, minkä vuoksi taktinen taistelukoulutus ja hypy-koulutus muodostivat pääosan ohjelmasta. Sissikoulutuksen osalta korostettiin etenkin vastasisitointia, jota kurssin aikana myös harjoiteltiin. Sami Sihvo laati komennuksestaan Ranskaan kaksiosaisen ja seikkaperäisen muistion, missä hän painotti ulkomailta haettujen oppien hyödyntämismahdollisuuksia. Sihvon mukaan Ranskaa voitiin pitää mielenkiintoisena ja hyödyllisenä kohdemaana Suomelle monestakin syystä. Tärkeimmät hyödyt suomalaiseen sotataitoon olivat Sihvon arvioiden mukaan Ranskan länsimaalainen suuntaus ja sotaa käyvän maan kokemukset. ”*Maa on sotaa käyvä maa, joka joutuu ratkomaan pulmiaan käytännön sanelemien vaatimusten mukaan. Armeija ei ole mikään rikkaan maan armeija, jossa voidaan niin koulutuksellisessa, huollollisessa, taktillisessa kuin teknillisessäkään mielessä sivuuttaa niitä samoja vaikeuksia kuin esim. meillä tulee esiin. Taktillinen toiminta ainakin pienemmissä puitteissa on samansuuntaista kuin meilläkin.*”⁷⁰⁴

Vuoden 1958 loppuun tultaessa kaksi suomalaista upseeria, kapteeni Kaj Hagelberg ja yliluutnantti Sami Sihvo, olivat kuin sattumalta saaneet samanaikaisesti ulkomailta laskuvarjohypykoulutuksen sekä arvokkaita kokemuksia. Pääesikunta kiinnostui Hagelbergin ja Sihvon matkakertomuksissa esitetyistä yksityiskohtaisista tiedoista ja kokemuksista niin paljon, että jalkaväkiosastolla alettiin suunnitella laskuvarjojääkärikoulutuksen aloittamista myös Suomessa. Pääesikunnan jalkaväkiosastolla palvellut kapteeni Jukka Suviniemi määrättiin luonnostelevaan esitys suomalaisen laskuvarjojääkärikoulutuksen perusteista. Suviniemi laati esityksen yhdessä kapteeni Kaj Hagelbergin kanssa, minkä vuoksi esityksen runko muodostui Hagelbergin muistiosta ”*Ajatuksia laskuvarjojääkärikoulutuksen aloittamiseksi Suomessa*”⁷⁰⁵

Asia esiteltiin 31.12.1959 puolustusvoimain komentajana toimineelle kenraaliluutnantti Sakari Simeliukselle, joka käski asettaa erityisen *laskuvarjokoulutustoimikunnan* selvittämään asiaa tarkemmin. Tavoitteena oli luoda suuntaviivat ja perusteet suomalaisen laskuvarjojääkärikoulutuksen aloittamiseksi mahdollisimman pian. Mietintö tuli jättää Pääesikunnan käsiteltäväksi 1.4.1960 mennessä. Toimikunnan puheenjohtajaksi määrättiin everstiluutnantti Simo Sirkanen (PE jv-os), sihteeriksi kapteeni Jukka Suviniemi (PE jv-os) ja varsinaiseksi jäseniksi eversti Olavi Valtonen (PE huolto-os), everstiluutnantti Martti Avela (RvE), evers-

704 Selvitys komennukselta Ranskaan ajalta 1.8.57–31.9.58 ja Selvitys komennuksesta laskuvarjojoukkojen kouluun ajalta 8.7.–31.9.58, Sihvo, Sami, yksityiskokoelman kopioita tutkijan hallussa. Sihvo, Sami: haastattelu 23.10.2013.

705 Solasaari (2004), s. 22. Ajatuksia laskuvarjojääkärikoulutuksen aloittamiseksi Suomessa, laatunut kapteeni Kaj Hagelberg, UudJP:n n:otta 24.9.1958, UtJR:n perinnekarto.

■ Jääkäripataljoona 2:n 3. Komppanian päällikkö, kapteeni Kaj Hagelberg oli jo vuosia kertonut palvelustovereilleen kiinnostuksestaan laskuvarjohyppykursseille, mutta sen puuttuessa Suomessa nostanut monissa yhteyksissä esille laskuvarjokoulutuksen tarpeen.

tiluutnantti Erkki Setälä (PE koul-os), majuri Ermei Kanninen (PE op-os), majuri Raimo Heiskanen (PE tarktsto), kapteeni Martti Suhonen (PE järj-os) sekä kapteeni Veli-Matti Siiskonen (IlmavE). Myös kapteeni Kaj Hagelberg (UudJP) määrättiin toimikuntaan varsinaisesti kuulumattomaksi asiantuntijajäseneksi. Toimikunta työskenteli alkuvuonna 1960 hyvin tiiviisti, jonka vuoksi se sai valmiiksi mietintönsä jo 21.3.1960.⁷⁰⁶

Laskuvarjokoulutustoimikunnan mietintö ja sen esitykset painottuivat suunnitelmaan, jonka päämääränä oli antaa valikoiduille varusmiehille Suomen oloihin soveltuva laskuvarjojääkärikoulutus osalle sodan ajan tiedustelu- ja sissijoukkoihin sijoitettavasta henkilös-

706 PE:n n:o 12/21.3.1960, Suunnitelma laskuvarjokoulutuksen toimeenpanosta, Laskuvarjokoulutustoimikunnan mietintö, UtJR:n perinnekirjo. Katso myös Solasaari (2004), s. 23–33.

■ Yliluutnantti Sami Sihvo oli vuosina 1957–1958 määrättyä opiskelijaksi Ranskaan upseerien jalkaväkikurssille.

töstä. Lisäksi tavoitteena oli ylläpitää laskuvarjokoulutuksen saaneen henkilöstön toimintavalmiutta reservissä järjestämällä kertausharjoituksia sekä kehittää eri puolustushaarojen välistä yhteistoimintaa sissi- ja tiedustelutoimintaan liittyvillä lento- ja tulitukitehtävillä. Varsinaisten maahanlaskujoukkojen kouluttamiseksi toimikunta ei sen sijaan nähnyt olevan mahdollisuuksia. Toimikunnan mietinnön mukaan ”sissikoulutukseen liittyvän laskuvarjokoulutuksen saaneen henkilön nimitys oli laskuvarjojääkäri”, joka sinällään kuvaa hyvin suomalaisen kaukotiedustelukoulutuksen sisältöä ja luonnetta. Jalkaväkitaktiikassa ei vielä tunnettu 1960-luvun alussa varsinaisia erikoisjoukkoja, sillä jääkärikoulutusta pidettiin jalkaväen peruskoulutuksena. Tämän vuoksi esitettiin näkemyksiä, joiden mukaan laskuvarjohyppykoulutus olisi muuta peruskoulutusta täydentävä kokonaisuus. Toimikunnan keskeisin esitys liittyi kiinteät toimintamuodot sisältävän laskuvarjojouksikon tai laskuvarjojääkärikoulun perustamiseen. Se muodostaisi hajautettuja kursseja paremmat edellytykset kehittää maa- ja ilmavoimien sissitoiminnassa tarvittavaa yhteistoimintaa, johon ”sissitoiminnan laajentuessa tulisi kiinnittää yhä enemmän huomiota”. Toimikunnan mietinnössä nostettiin esille myös laskuvarjojoukkojen taisteluohjesäännön tarve, etenkin jos toimintaa jatketaan tai laajennetaan. Erillisen koulun perustaminen vaati toimikunnan mukaan aluksi henkilökunnan kouluttamista, tarvittavia erikoisvarusteita sekä koulutukseen soveltuvaa sijoituspaikkaa.⁷⁰⁷

Laskuvarjokoulutustoimikunnan esityksen mukaan ensimmäinen suomalainen laskuvarjokokeilukurssi kantahenkilöstölle järjestettiin 11.7.–13.8.1960 Utissa yhteistoiminnassa Ilmavoimien Esikunnan ja Karjalan Lennoston kanssa. Kurssinjohtajana toimi kapteeni Kaj Hagelberg ja hänen apulaisenaan yliluutnantti Sami Sihvo. Kaikkiaan 300 hakijasta valittiin oppilaiksi yhteensä 12 upseeria ja aliupseeria puolustusvoimista sekä kolme aliupseeria rajavartiolaitoksesta. Kaksi valittua jäi pois kurssilta, joten kaikkiaan 13 henkilöä suoritti kurssin hyväksytyksi läpi. Syksyllä 1960 järjestettiin vielä samalle henkilöstölle kertauskurssi 3.–4.10. Utissa. Vuonna 1961 laskuvarjokoulutus oli jo täydessä vauhdissa. Ensimmäinen laskuvarjohyppykouluttajakurssi järjestettiin kesällä 1961 ja samana vuonna toinen kantahenkilökunnan laskuvarjohyppykurssi 26.6.–29.7., ilmavoimien kadettien laskuvarjo-opetustilaisuus 3.–8.7.1961 sekä ensimmäinen varusmiesten laskuvarjohyppykurssi 31.7.–2.9.1961 ja toinen 4.9.–7.10.1961.⁷⁰⁸

Vuosien 1960 ja 1961 kokemukset sekä kantahenkilökunnan että varusmiesten kurseista olivat hyviä, mutta koulutukselliset tavoitteet ja niiden liittyminen sodan ajan toimintaan olivat vielä alkutekijöissään. Mitään sellaisia tekijöitä, jotka olisivat olleet laskuvarjojääkärikoulun perustamista vastaan, ei kokeilukursseilla kuitenkaan ilmennyt. Samoihin aikoihin

707 Sama.

708 Sama. Katso myös Varusmiesten laskuvarjohyppykurssi 1, 31.7.–2.9.1961, Orivesi 2011, s. 8–15.

Pääsikunnassa hahmoteltiin alueellisen puolustuksen periaatteita ja sen osana sissikoulutusta, jolloin laskuvarjojääkärikoulutusta pidettiin tarpeellisenä etenkin ylijohdon alaisten sissijoukkojen tiedustelukyvyn ja kaukopartio toiminnan näkökulmista. Erityisesti tätä seikkaa korostivat laskuvarjotoimikunnan jäsenten lisäksi suunnittelussa mukana olleet majuri Kaj Hagelberg ja kapteeni Sami Sihvo.⁷⁰⁹ Monien vaiheiden jälkeen sekä vuosien suunnittelu- ja kokeilutoiminnan tuloksena puolustusvoimain komentaja hyväksyi 26.10.1961 pidetyssä esittelyssä Laskuvarjojääkärikoulun perustettavaksi kokeilukokoonpanossa Uttiin 3. Divisioonan komentajan alaisuuteen 1.2.1962 alkaen.⁷¹⁰

Laskuvarjojääkärikoulussa (LjK) annettu varusmieskoulutus jakaantui alusta alkaen peruskoulutuskauteen, aliupseeri- ja laskuvarjohyppykoulutuskauteen ja erikoiskoulutuskauteen. Koulutusohjelmaan sisältyi myös kaksi ampumaleiriä sekä vuodesta 1963 lähtien kaksiviikkoinen Lapin harjoitus, jonka tarkoituksena talvihyppykoulutuksen lisäksi oli harjoitella sissitoimintaa talviolissa. Koulutuksen painopiste oli nimensä mukaisesti laskuvarjojääkärikoulutuksessa, jonka yhdessä muodostivat hyppy, sissi- ja tiedustelukoulutus. Vaikka sissi- ja tiedustelutoiminnalla oli puolustusvoimissa ja rajavartiolaityksessä 1960-luvun alkuvuosina jokseenkin vakiintuneet suuntaviivat, käynnistynyt laskuvarjojääkärien koulutus haki sissitoiminnan osalta vielä linjojaan. Käytännön koulutusta vaikeuttivat myös voimassa olleiden jalkaväen taisteluohjesääntöjen, tiedusteluohjesääntöjen, sissiohjesääntöjen ja sissikoulutusoppaan osin vanhentuneet sisällöt. Siksi LjK:n henkilökunnan oli luotava itse tai haettava sissi- ja tiedustelutoimintaan sopivat laskuvarjojääkärien toimintatavat kokeilujen kautta.⁷¹¹

Sami Sihvo vahvisti haastattelussa, että LjK:ssa vuosina 1962–1964 annettu sissikoulutus perustui pitkälti kouluttajien omiin kokemuksiin ja näkemyksiin sissitoiminnasta. Myöskään rajavartiolaityksen henkilöstön osaamista ja kokemuksia sissikoulutuksesta ei laajemmin hyödynnetty, vaikka pienimuotoista yhteistyötä lähimpien rajavartiostojen kouluttajien kanssa tehtiin etenkin sotaharjoitusten yhteydessä. Sihvo totesi myös, että LjK:n perustamisen taustalla, laskuvarjohyppytoiminnan aloittamisen lisäksi, saattoi olla tarve perustaa puolustusvoimiin erillinen sissi- ja tiedustelukoulutusta antava yksikkö.⁷¹² Sissikoulutus LjK:ssa kuitenkin lisääntyi ja kehittyi vähitellen. Esimerkiksi vuoden 1963 koulutussuunnitelmaan

709 Solasaari (2004), s. 33–37. Sihvo, Sami: haastattelu 23.10.2013. Katso myös Suominen (2012), s. 118.

710 PE:n n:o 1746/Jvtsto/12 h/26.10.1961, T 25094/F 9 sal, KA. Huom. Kaj Hagelberg ylennettiin majuriksi vuonna 1960 ja Sami Sihvo kapteeniksi vuonna 1961.

711 Reiman, Kalevi: Koulutuksen järjestelyt 1960-luvulla, Punabaretit – Laskuvarjojääkärikoulu 1962–1996, 2. uudistettu painos, Hämeenlinna 2004, s. 72–76. Laskuvarjojääkärikoulun koulutuskäsä N:o 2/1963 no:tta 2.5.1963, UtJR:n perinnearkisto.

712 Sihvo, Sami: haastattelu 23.10.2013.

sisältyi noin 200 tuntia sissikoulutusta, jolloin sen suhteellinen osuus koko koulutuksesta oli alle 10 prosenttia. Vaikka sissitoiminnan teoriaan ja harjoitteluun oli varattu useita koulutustunteja, sitä pidettiin alusta lähtien riittämättömänä asetettuihin koulutustavoitteen nähden. Vertailupohjana LjK:ssa 1970-luvulla käytettiin sissikoulutukseen yli 400 tuntia, joka oli noin 25 prosenttia koko koulutuksesta. Ensimmäisen laskuvarjojääkärikurssin koulutus käynnistettiin lyhyellä valmistautumisajalla ja vajain perusteiden, jolloin koulutusta voidaan pitää ainakin osin improvisoituna.⁷¹³

Etenkin sissi- ja tiedustelukoulutuksen puutteellinen ohjeistus aiheutti sen, että laskuvarjojääkäreitä käytettiin vuosien 1963 ja 1964 aikana järjestetyissä sota- ja taisteluharjoituksissa maahanlaskujoukkojen tavoin. Pääsikunnan operatiivinen osasto ja koulutusosasto epäilivät suuntauksen johtuvan vahvistamattomista koulutusohjeista ja laskuvarjojääkärien selkiytymättömistä sodan ajan tehtävistä, joten asiaan päätettiin puuttua mahdollisimman nopeasti. Puolustusvoimain komentajalle marraskuussa 1964 pidetyssä esittelyssä vahvistettiin laskuvarjojääkärien sodan ajan tehtävät ja niiden mukaiset käyttöperiaatteet, jotka olivat ”kaukopartiointi ja erikoistiedustelu syvällä vihollisen selustassa, erikoississitehtävät sekä yleisen sissitoiminnan tukeminen ja poikkeustapauksissa varsinainen sissitoiminta”. Esittelyn perusteluissa painotettiin, ettei laskuvarjojääkärien ”käyttökäsi” voi sodan aikana noudattaa suurvaltojen laskuvarjojääkärien käyttöperiaatteita. Samassa esittelyssä hyväksyttiin laadittavaksi laskuvarjojääkärien kouluttamista varten ”pysyvä taktillinen koulutusohje”, jonka painopiste tuli olla sodan ajan tehtävien suorittaminen edellä mainitussa tärkeysjärjestyksessä sekä yleisohje LjK:n joukkojen käytöstä sotaharjoituksissa. Koulutetut laskuvarjojääkärit tuli sijoittaa sodan ajan organisaatiossa ensin ylijohdon tiedustelupataljoonaan ja vasta sen jälkeen ylivaivuuden osalta ylijohdon sissiyksiköihin.⁷¹⁴

Selkeä muutos Laskuvarjojääkärikoulun sissikoulutuksessa tapahtui vuoden 1967 kuluessa, jolloin kapteeni Olavi Jokela toimi laskuvarjojääkärikomppanian päällikkönä. Jokela uudisti yhteistoiminnassa koulun johdon kanssa koulutussuunnitelmat vastaamaan Pääsikunnan linjauksia, jolloin sissikoulutus sai entistä merkittävemmän osan koulutussuunnitelmissa. Käytännössä tämä tarkoitti lähitaistelukoulutuksen vähentämistä ja sissi- sekä

”Laskuvarjojääkärikoulutuksen voidaan perustellusti todeta olleen osa suomalaisen sissitoiminnan ja sissikoulutuksen kehitystä.”

713 Sama. Reiman (2004), s. 78–79. Katso myös Kajosmaa (2011), s. 22, SK/1249, Sotahistorian laitos, MPKK.

714 PE:n n:o 709/Optsto/11 sal/2.11.1964 (esittely puolustusvoimain komentajalle), T 26965/F 32 sal, KA.

tiedustelukoulutuksen lisäämistä varusmiesten aliupseeri- ja hyppykoulutuskaudelle ja erikoiskoulutuskaudelle.⁷¹⁵

Laskuvarjojääkärikoulutuksen voidaan perustellusti todeta olleen osa suomalaisen sissitoiminnan ja sissikoulutuksen kehitystä. Yhtäältä mallia haettiin ulkomailta ja toisaalta tukeuduttiin kansallisesti vahvoin sissitoiminnan perinteisiin. Etenkin Kaj Hagelbergin ja Sami Sihvon ulkomailta keräämillä kokemuksilla oli merkittävä osuus suomalaisen laskuvarjohyppykoulutuksen suunnittelussa ja aloittamisessa. Laskuvarjojääkärikoulun perustaminen vuonna 1962 ja sen jälkeinen aika olivat sissikoulutuksen ja sissitoiminnan osalta kokeilujen ja kehittämisen jatkuvaa vuorovaikutusta. Vaikka koulutusohjelmat, koulutussuunnitelmat ja koulutuksen painopisteet vaihtelivat, sissitoiminnan ja sissitaitojen kouluttaminen kehittyi hiljalleen LjK:ssa kokemusten karttuessa. Tultaessa 1960-luvun loppuun Laskuvarjojääkärikoulussa oli päästy suurimpien ongelmien yli ja sissikoulutus saatu nostetuksi korkeatasoiseksi kokonaisuudeksi.

Veikko Koppinen – sissitoiminnan ideanikkari ja Räjähävän tyhjyyden isä

Veikko Koppiseen viitataan useissa yhteyksissä sissitoiminnan ja sissisodankäynnin ideoijana sekä innovatiivisena kehittäjänä. Koppisen sotilasura ja persoona kertovat hänen roolistaan suomalaisen sissitoiminnan parissa kuitenkin paljon enemmän kuin pelkät kirjoitukset tai valmisteluasiakirjat. Siksi Koppisen henkilöhistoriaa on aiheellista tarkastella hieman muita asianosaisia syvällisemmin.

Veikko William Koppinen syntyi kauppiasperheeseen 31.3.1910 Multian kunnassa, joka sijaitsee läntisessä Keski-Suomessa Suomenselän eteläosassa 60 kilometrin päässä Jyväskylästä. Koppinen aloitti toimintansa maanpuolustuksen parissa Haapamäen yhteiskoulun suojeluskunnassa, jonka riveissä hän sai sotilaallista kasvatusta ja kokemusta nuoruusvuosinaan 1924–1929.⁷¹⁶

Asevelvollisuusiän saavutettuaan Veikko Koppinen astui varusmiespalvelukseen Suomen Valkoiseen Kaartiin vuonna 1929. Mitä ilmeisimmin nuoruusvuosina saatu suojeluskuntakokemus ja eränkävijän luonne sai hänet tekemään ratkaisun urasta sotilaana, sillä lähes suoraan varusmiespalveluksesta päästyään hän hakeutui Helsingin Munkkiniemessä tuol-

715 Reiman (2004), s. 87.

716 Koppinen, Veikko William, nimikirjanote n:o 55645, KA. Itsenäisen Suomen kenraalikuunta 1918–1996, Biografiat, toim. Rauno Lipponen, Porvoo 1997, s. 199–200.

■ Jykevääkasvoisen ammattiupseerin olemuksesta huolimatta Veikko Koppisen persoonaa voidaan luonnehtia lämminkiseksi perheenisäksi ja herkkätunteiseksi runoilijaksi.

loin toimineeseen Kadettikouluun. Kadettikurssilla kuuluivatkin vuodet 1930–1932, jonka jälkeen hän aloitti sotilasuransa nuorempana upseerina Karjalan Kaartin Rykmentin 2. Konekiväärikomppaniassa. Kyvyt ja osaaminen kuljettivat hänet nopeasti vaativampiin tehtäviin jalkaväentarkastajan toimistoon Yleisesikuntaan vuosiksi 1935–1939.⁷¹⁷

Talvisodan alla toimeenpannussa YH:ssa ja varsinaisessa sodassa Koppinen toimi kranaatinheitinkomppanian päällikkönä 11. Divisioonan⁷¹⁸ Jalkaväkirykmentti 33:ssa. Sodan päättyttyä niin sanotun välirauhan aikana vuosina 1940–1941 Koppinen jatkoi palvelustaan ensin Jalkaväkirykmentti 6:n adjutanttina ja sitten kranaatinheitinkomppanian päällikkönä 2. Prikaatissa. Jatkosodan alkuvaiheessa Koppinen toimi edelleen kranaatinheitinkomppanian päällikkönä perustetussa Karjalan Armeijan VI Armeijakunnan 5. Divisioonan Jalkaväkirykmentti 23:ssa. VI Armeijakunnan 11. Divisioonan Esikunnan toimisto III:n päälliköksi hänet siirrettiin helmikuussa 1942. Asemasodan aikana vuosina 1942–1944 Koppinen toimi muun muassa VI Armeijakunnan 11. Divisioonan Esikunnan osasto 2:n päällikkönä ja toimistoupseerina Sotakoulujen Ylitarkastajan Esikunnassa. Jatkosodan torjuntavaiheessa kesällä 1944 Koppinen toimi 11. Divisioonan väliaikaisena esikuntapäällikkönä muun muassa Talin–Ihantalan suurtaistelussa ja Lapin sodassa

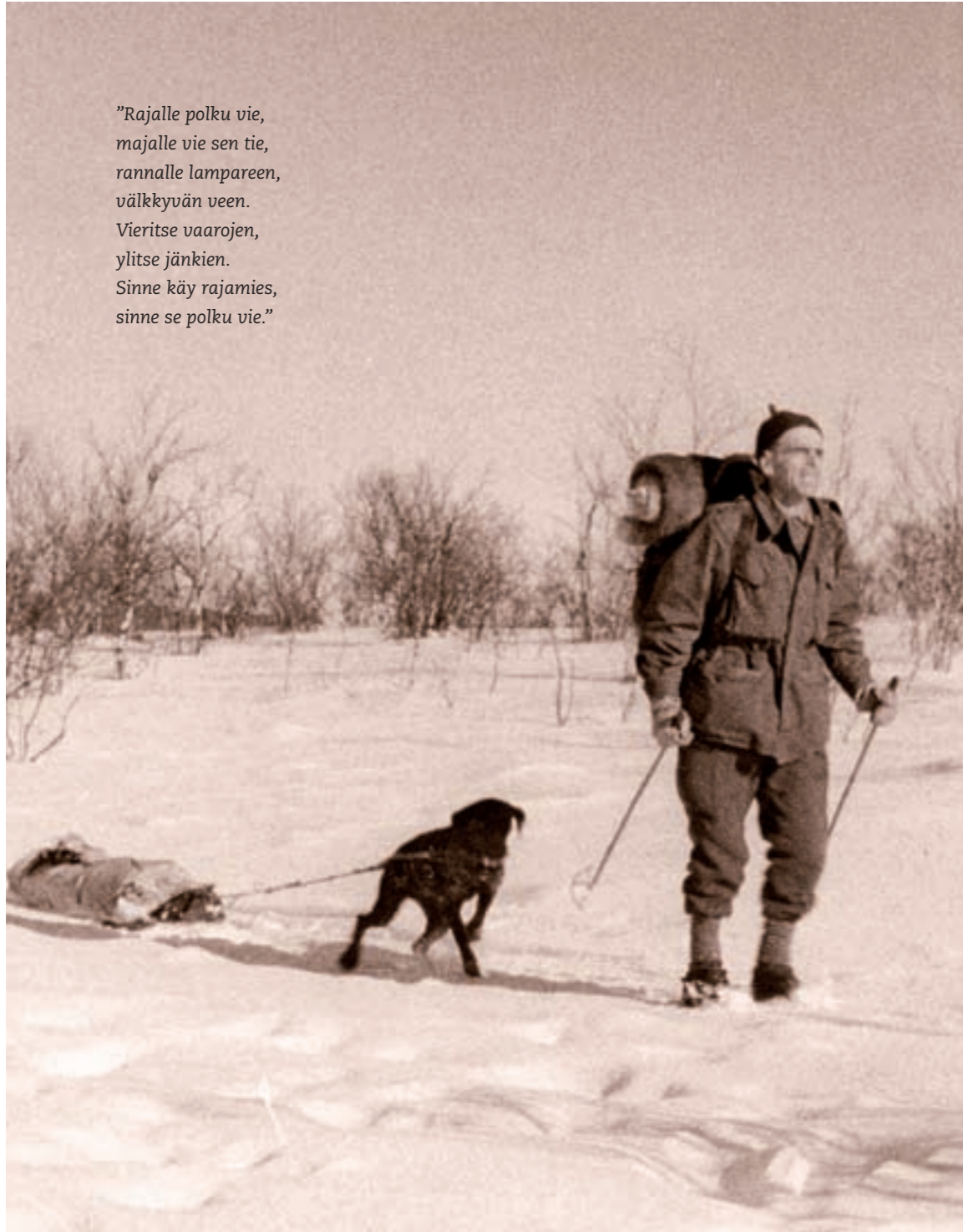

717 Sama. Jalkaväen tarkastaja ja hänen toimistonsa olivat suoraan sotaväen päällikön alaisuudessa, mutta kuuluivat Yleisesikunnan organisaatioon. Jalkaväen tarkastajan toimiston tehtävänä oli avustaa sotaväen päälliköä ja kehittää jalkaväkiaselajin toimintaa, koulutusta ja organisoitua. Katso esim. Virkki, Eino: Sotalaitosoppi II osa, Helsinki 1936, s. 178–179.

718 1.1.1940 lähtien 2. Divisioonaa.

”Rajalle polku vie,
majalle vie sen tie,
rannalle lampareen,
välkkyvän veen.
Vieritse vaarojen,
ylitse jänkien.
Sinne käy rajamies,
sinne se polku vie.”

VEIKKO KOPPISEN PERIKUNNAN YKSITYISKOELMA

vuosina 1944–1945 Ryhmä Puroman esikuntapäällikkönä.⁷¹⁹ Siten voidaan perustellusti todeta Veikko Koppisen saaneen sotien aikana monipuolisen ja värikkään, joskin raskaan kokemuksen, jolla varmuudella oli merkitystä myös ”Räjähtävän tyhjyyden” tapahtumakuvauksiin.

Sotien jälkeinen aika vuodesta 1945 eteenpäin kului muun muassa jalkaväkitekniikkana upseerina jalkaväentarkastajan toimistossa ja oppilasupseerina Sotakorkeakoulussa. Opintojensa jälkeen Koppinen toimi operaatiotaidon ja taktiikan opettajana Sotakorkeakoulussa aina vuoteen 1949 saakka. Ensimmäinen komentajatasen tehtävä avautui hänelle Jalkaväkirykmentti 6:n II Pataljoonassa, jossa hän toimi pataljoonan komentajana vuosina 1949–1950. Esikuntapäällikön tehtävässä Koppinen ehti toimia Lounais-Suomen sotilasläänissä vuosina 1950–1952.⁷²⁰

Taistelukoulun johtajan apulaisena Koppinen toimi 1.12.1952–8.11.1957. Tältä ajalta – Tuusulanjärven rannalta – ovat peräisin *Sissikoulutusopas*, *Sissiohjesääntö* ja useat lehtiartikkelit sekä mitä todennäköisimmin myös romaanikäsikirjoitus *Räjähtävä tyhjyyden*, jonka yksityiskohtainen syntyhistoria jäänee ikuisesti selvittämättä. Taistelukoulun jälkeen hänet nimitettiin Sotakorkeakoulun johtajan apulaiseksi. Sotakorkeakoulun johtajan apulaisen tehtävistä Koppinen siirtyi vuonna 1963 Pääesikunnan viransijaiseksi yleisesikuntapäälliköksi, josta hän siirtyi Rajavartiostojen päällikön apulaiseksi vuonna 1965.⁷²¹ Vuoden apulaisen tehtävää hoidettuaan Veikko Koppinen nimitettiin vuonna 1966 rajavartiostojen päälliköksi, joka tuolloin vastasi nykyisen rajavartiolaitoksen ylintä johtajanvirkaa. Koppinen erosi rajavartiostojen päällikön tehtävistä säädetyn eroamisiän perusteella 31.3.1970.⁷²² Sotilasarvoissa Veikko Koppinen yleni aina kenraaliluutnantiksi, joka jo sellaisenaan osoittaa erinomaista kyvykkyyttä upseerina.

719 Koppinen, Veikko William, nimikirjanote n:o 55645, KA. Itsenäisen Suomen kenraalikuunta 1918–1996, Biografiat, toim. Rauno Lipponen, Porvoo 1997, s. 199–200.

720 Sama.

721 Rajavartiostojen päällikön apulaiseksi nimittämisen takana oli puolustusvoimain komentaja, jalkaväenkenraali Sakari Simelius. Hän mainitsee asiasta muistelmissaan: ”Vuoden (1964) lopun kenraalisuunnitelmista mainittakoon vielä, että kun Rajavartiolaitoksen päällikön apulainen, kenraalimajuri Veikko Karhunen oli tulossa eläkeikään, esitin seuraavassa kabinettiesittelyssä tasavallan presidentille kenraalimajuri Koppista hänen seuraajakseen. Koppisesta voisi myöhemmin tulla rajavartiostojen päällikkö kenraaliluutnantti Antti Pennasen jälkeen. Luonteeltaan ja harrastuksiltaan katsoin hänet erityisen sopivaksi tähän tehtävään. Myöhemmin tämä suunnitelma toteutui esittämälläni tavalla.” Simelius (1983), s. 225–226.

722 Koppinen, Veikko William, nimikirjanote n:o 55645, KA. Itsenäisen Suomen kenraalikuunta 1918–1996, Biografiat, toim. Rauno Lipponen, Porvoo 1997, s. 199–200.

Veikko Koppista on jälkikäteen leikkisästi sanottu ”*Suomen Che Guevaraksi*”.⁷²³ Koppinen ei kuitenkaan ollut mikään kumouksellisen vapaustaistelun ideologi, vaan ennen kaikkea epätavanomaisten taistelumenetelmien, taktiikan ja taistelutekniikan ennakkoluuloton ideoija henkeen ja vereen.⁷²⁴ *Ahma-Koppinen*, *Sissi-Koppinen* ja *Raja-Koppinen* – näillä nimillä aikalaiset kollegat kutsuivat Veikko Koppista. Lempinimet kuvaavat osuvasti Koppisen elämän eri vaiheita, harrastuksia ja työuraa. Koppinen myös altisti itsensä koehenkilöksi ideoihinsa. Jokakeväiset Lapin hiihtovaellukset sissitoiminnan ja selviytymisen hengessä alkoivat 1950-luvun alussa ja jatkuivat pitkälle hänen eläkeikänsä. Alkuvuosina, kun petojen metsästys oli vielä sallittua, Koppinen toi kotiinsa Lapin-matkojen tuliaisina usein ahmanahkoja, jotka sitten lämmittivät mukana olleen koiran makuusijaa. *Sissi-Koppinen* kehitti sissitoimintaa ja -sodankäyntiä, *Raja-Koppinen* johti rajavartiolaistosta ja *Ahma-Koppinen* metsästi sekä samoili luonnossa. Silloinkin hän mahdollisuuksien mukaan yhdisti harrastukset ja työn tekemällä rajavartioasemien tarkastuksia hiihtäen.⁷²⁵

Koppinen oli sydänjuuriaan myöten luontoihminen. Kesämökkillään Multialla hän saattoi mielensä mukaan harrastaa erämiestaitojaan eli kalastusta ja luonnossa liikkumista. Siellä hän kehitti myös sissitoiminnassa käytettyjen yksinkertaisten varusteiden prototyyppiä. Näitä olivat muun muassa muovikankainen laavu, josta kädenkäänteessä sai tarvittaessa miehen kantavan veneen, untuvakankaasta ommeltu pyramidin muotoinen ”nippa” eli laavu, joka pystytettiin sitomalla laavu huipustaan nuoren, taipuvan koivun latvaan, voimaperipussi makuupussina, lumimajakokeilut ja niin edelleen.⁷²⁶ Paperisäkkimakuupussi soveltui Koppisen mukaan hyvin sissitoimintaan, koska siitä pääsee aina pois, vaikka se syttyisi avonuotiolla palamaan. Hän teki kokeita myös elintarvikehuoltoon ja selviytymiseen liittyen. Tavanomaisia kokeita olivat muun muassa särkien kuivaaminen narussa ja luonnossa tehtävät ruoanvalmistustavat. Usein tytär pääsi veneeseen soutajaksi, mukaan yöretkelle saareen ja talvella painoksi, kun oli tarvetta kouluttaa koiraa ahkion vetäjäksi.⁷²⁷

723 Palmén, Niilo: haastattelu 19.3.2007.

724 Kanninen, Ermei: haastattelu 15.5.2013. Roudasmaa, Stig: haastattelu 6.2.2008. Ruutu, Juhani: haastattelu 8.6.2006. Setälä, Erkki: haastattelu 13.6.2006.

725 Kallio, Kaiju: Haastattelu 29.8.2007.

726 Katso esim. Lumimaja ja sen rakentamisohjeet, Veikko Koppisen päiväamätön muistio, Veikko Koppisen yksityiskokoelma, kopio tutkijan hallussa. SKK:n n:otta 9.4.1959 (majoituskokeilu), Veikko Koppisen yksityiskokoelma, kopio tutkijan hallussa. SKK:n n:o 371/8/5.5.1960 (lumimajakokeilu), T 25991/Ea 1, KA. K-SRE:n n:o 864/II/8/13.4.1960, T 25991/Ea 1, KA. LR:n n:o 845/II/8 b/17.3.1960, T 25991/Ea 1, KA. RvE:n n:o 13/XI/sal/22.1.1960 (kuuntelutiedusteluvälineiden käyttö sissikoulutuksessa), RVLE, OT-sal- ja sal-arkisto 1950–1970, tunniste F 11 sal (tutkimuslupa).

727 Kallio, Kaiju: Haastattelu 29.8.2007.

■ Ahma-Koppinen metsästi sekä samoili luonnossa.

Jykevääkasvoisen ammattiupseerin olemuksesta huolimatta Koppisen persoonaa voidaan luonnehtia lämminhenkiseksi perheenisäksi ja herkkätunteiseksi runoilijaksi. Koppinen piti muun muassa sota-aikana tiiviisti yhteyttä perheeseensä kirjeitse. Kirjeet olivat pääsääntöisesti optimismin täyttämiä ja avoimen herkkiä, joista moni päättyi lyhyeen runoon tai riimiteltyyn säkeeseen.⁷²⁸ Veikko Koppisen tytär Kaiju Kallio muisteli isäänsä seuraavasti: ”*Kun muut isät toivat Rovajärven leiriltä tyttäriilleen tuliaisiksi Lapinnuken, toi Veikko Koppinen Lapinpuukon, eikä se tuntunut yhtään kummalliselta. Kukkapaketti, ainakaan kaupasta ostettu, ei Koppisen käteen sopinut. Sen sijaan hän ilahdutti läheisiään ja tuttaviaan runoilla, joita syntyi lähes joka tilanteeseen. Runoja on lukemattomia: sota-ajan runot puolisolle ikävää häivyttämään, runoja päivän sankarille, runoja syntyneelle tyttärelle, kertomusrunoja, kiitosrunoja kutsujen emännälle, riimejä joulukortteihin ja niin edelleen. Edelleenkin saattaa jonkun kirjan välistä löytyä paperilappu, johon on kirjoitettu muutama säe runomittaan. Lapsenlapset saivat lahjaksi eläinaiheisia satuja. Juhlia varten hän riimitti uudelleen lauluja, joita sitten itse esitti – kunhan oli ensin opettanut säestäjälle laulun sävelen.*”⁷²⁹

728 Mun kaunis kultaseni! Vanhempieni Veikko ja Martta Koppisen rintamakirjeitä vuosilta 1941–1945, toim. Kaiju Kallio, Porvoo 2009.

729 Kallio, Kaiju: Haastattelu 29.8.2007.

Veikko Koppisen runoja löytyy yhä monelta rajavartiolaitoksen eräkämpältä. Muun muassa Pohjois-Karjalassa sijaitsevan Hiienvaaran harjoitusalueen johtolan puukantiseen vieraskirjaan on kaiverrettu Veikko Koppisen raja-aiheinen runo: ”*Rajalle polku vie, majalle vie sen tie, rannalle lampareen, välkkyvän veen. Vieritse vaarojen, ylitse jänkien. Sinne käy rajamies, sinne se polku vie.*”⁷³⁰

Koppinen oli aktiivinen kirjoittaja ja taitava kynänkäyttäjä. Kirjoittamisharrastus jatkui läpi hänen elämänsä. *Metsästyksen ja kalastuksen* -lehti sai hänestä 1950-luvulla lähes jokavuotisen avustajan. Sittemmin aiheet vaihtuivat ammattilehtien artikkeleihin ja eläkkeellä ollessa jopa lehtien yleisöosastojen kirjoituksiin. Fyysisen kunnon ylläpitäminen oli Koppiselle lähes kunnia-asia. Hän sai 50-vuotislahjaksi työtovereiltaan lahjaksi jousen. Mikä olisikaan sopinut paremmin sissipäällikölle! Jousiammunnasta tuli hänelle rakas harrastus, joka ylsi aina kilpailutasolle saakka. Kun lähinäkö heikkeni, täytyi siirtyä vaistoluokkaan. Kuusikymmenluvun lopulla hiihtoharrastuksen lisäksi kuvaan astui kävely. Eläkepäivät kuluivat Espoon Tapiolassa. Pari tuntia ensilumen satamisen jälkeen ilmestyi Otsolahden niitylle yksinäinen mies, joka teki pitkällä suksillaan latua vastasataneelle lumelle.⁷³¹

Veikko Koppisen ajatus sissisodankäynnin keinojen hyödyntämisestä perustui pitkälti hänen henkilökohtaiseen näkemykseensä Suomen puolustamisesta kustannustehokkaasti, vaikka sotilaalliselta kannalta maalla oli yhä rajallisemmat mahdollisuudet materiaalin määrän ja laadun näkökulmasta puolustautua ylivoimaista vihollista vastaan. Asian voi esittää myös yksinkertaisella johtopäätöksellä: Veikko Koppinen uskoi sissisodankäynnin keinoihin ja niiden kansalliseen hyödynnettävyyteen ennakkoluulottomasti ja kaavoihin kangistumatta. Oppaiden ja ohjesääntöjen tuli hyväksytyinä kuitenkin olla riittävän selkeitä ja yksinkertaisia, jolloin asioiden elävät sovellusesimerkit käytäntöön tuli esittää pelkistettyinä luetelmaohjeina. On hyvin todennäköistä, että Koppisen tarvetta purkaa ajatuksiaan romaanikäsikirjoituksen muotoon ohjasi hänen saamansa tehtävä kirjoittaa opas sissikoulutuksesta sekä erillinen sissiohjesääntö. Näistä lähtökohdista syntyi Koppisen kirjoittama romaani *Räjähtävä tyhjyys*.

Räjähtävän tyhjyyden kirjoitusajankohtaa ja syntyhistoriaa voidaan pitää edelleen ratkaisemattomana mysteerinä, salanimen Viljami Korpi kirjoittamaan alkuperäiseen käsikirjoitukseen kun ei ole merkitty päiväystä tai kirjoituspaikkaa. Monet tulkinnat kirjan syntyhistoriasta päätyvät siihen, että Koppinen olisi kirjoittanut kirjan vuonna 1960 tai jopa myöhemmin.⁷³² Koppisen romaanin tiedetään olleen Pääesikunnan käsiteltävänä vuosina

730 Hiienvaaran vieraskirja, kannen runo V. Koppinen 1984, tutkijan havainto.

731 Kallio, Kaiju: Haastattelu 29.8.2007.

732 Vertaa Visuri (1994), s. 170. Visuri (2010), s. 53. Tiilikainen, Heikki: *Räjähtävä tyhjyys – Kenraalin kirja kiellettiin!*, Suomen Sotilas 4/1993, s. 6–7.

■ Veikko Koppisen kokeiluja olivat myös untuvakankaasta ommeltu pyramidin muotoinen ”nippa” eli laavu, joka pystytettiin sitomalla laavu huipustaan nuoren, taipuvan koivun latvaan, voimapaperipussi makuupussina, lumimajakokeilut ja niin edelleen.

1960⁷³³ ja 1961⁷³⁴, joten jo siksi yli 200-sivuisen käsikirjoituksen on täytynyt olla pitkällä ennen vuotta 1960.

Räjähtävää tyhjyyttä, Veikko Koppisen sotilasuraa, henkilökuva, kirjallista tuotantoa sekä sissisodankäyntiä ja sissitoimintaan liittyneitä artikkeleita tarkasteltaessa ja vertailtaessa voidaan kirjan syntyhistoria ajoittaa kuitenkin selvästi 1950-luvun puolelle. Vaikka romaanin tarkka kirjoitusajankohta jäänee ikuisiksi arvoitukseksi, voidaan päätellä, että Veikko Koppinen oli aloittanut romaanin kirjoittamisen eräänlaisena taustatyönä kirjoittaessaan *Sissikoulutusopasta* (1956) ja *Sissiohjesääntöä* (1957) sekä saattanut romaanin loppuun oppaiden ja ohjesääntöjen valmistuttua 1950-luvun lopussa. Molemmista oppaista on löydettävissä lähes täysin samoja lauseita, sanontoja ja painotuksia, joita *Räjähtävässä tyhjyydessä* esiintyy.⁷³⁵

Melko kiistaton todiste siitä, että *Räjähtävä tyhjyys* on kirjoitettu 1950-luvun puolella on löydettävissä Veikko Koppisen yksityiskokoelmasta. Koppinen laati Taistelukoulun johtajan apulaisena ollessaan joulukuussa 1956 muistion, jossa hän kuvailee sissitoimintaa ja sen suoritusmahdollisuuksia eri taistelulajien yhteydessä. Nelisivuinen muistio on kuin ti-

733 Pääesikunnan yleisesikunnan päällikkö T. V. Viljanen kirjoitti reunamerkin 1.6.1960 päivättyyn muistioonsa, jossa viitataan Veikko Koppisen sissisotamenetelmähdotukseen sekä epäsuorasti *Räjähtävään tyhjyyteen*: ”*Puhun ev Koppisen kanssa 7.9. asiasta.*” T. V. Viljasen käsin kirjoittama muistio 1.6.1960, T 21622/4, KA. Katso myös Sissisotamenetelmä (ehdotus), Helsinki 1.6.1960, SKK:n kirjeistö 1958–60, T 23101/F 3 sal, KA ja T 26965/F 22 sal, KA (MPKK:n tutkimuslupapäätös).

734 Puolustusvoimain komentajakaudellaan vuonna 1961 jalkaväenkenraali Sakari Simelius kirjoitti päiväkirjaansa merkinnän 25.1.1961 ”*Koppisen sissiromaani*”. Katso Sakari Simeliuksen päiväkirja sekä sen liitteitä 1961, T 23601/2, KA.

735 Vertaa Sissikoulutusopas (1956), Sissiohjesääntö (1957) ja Korpi (Koppinen) (1950-luku).

VEIKKO KOPPISEN PERIKUNNAN YKSITYISKOKOELMA

vistelmä *Räjätävän tyhjyyden* sisällöstä. Muistiossa Koppinen pohtii salaista, lyhytaikaista ja pitkäaikaista sissitoimintaa sekä sissisotaa eksaktisti *Räjätävässä tyhjyydessä* esitetyn toimintatavan mukaisesti. ”*Kun tuleva sota ilmeisesti on edellistä vaikeampi, on kaikki keinot tehon lisäämiseksi otettava käytäntöön. Sissitoiminnassa mies edustaa moninkertaista tehoa rintamassa olevaan verrattuna.*”⁷³⁶

Mitkä olivat romaanin *Räjätävä tyhjyys* tarkoitusperät ja lukijakohderyhmä? 1950-luvulla julkaistiin runsaasti niin sanottuja poikien seikkailukirjoja, joissa partiohenkiset nuoret pojat ratkaisivat rikos- ja vakoilujuttuja. *Räjätävän tyhjyyden* vahva isänmaallinen henki, sodankäynnin eettisten sääntöjen tiukka noudattaminen, vihollisen ritarillinen kohtelu ja onnellinen loppu antavat olettaa, että kirja on kirjoitettu nuorille lukijoille, jotka seikkailukertomuksen ohella voisivat oppia hyödyllisiäkin taitoja. Tätä tulkintaa tukee myös kirjan varsin pedagoginen ote. Koppisen poikamainen seikkailijaluonne ja kokemukset sotilasuralta mahdollistivat strategisten, ja toisaalta hyvinkin yksityiskohtaisten poteronkaivamis- ja miinanvirytysohjeiden kirjoittamisen.

Romaanin kirjoittajaksi mainittu ”Viljami Korpi” kuvaa myös paljolti kirjoittajansa Veikko Koppisen karismaattista luonnetta.⁷³⁷ Salanimen käyttö ja samalla romaanin päähenkilönä esiintyvän eversti Savukorven kautta Koppinen toi esille pohdintojaan sissisodankäynnin keinojen hyödyntämismahdollisuuksista elävin sanakääntein. ”*Räjätävä tyhjyys oli eversti Savukorven mielilausema, jota hän menestyksellä käytti antaessaan taktillisia ohjeita alaisilleen sissipiirien komentajille siihen aikaan, kun kertausharjoituksissa koulutettiin sissijohtajia alueenpäälliköistä partionjohtajiin asti. Tyhjyyttä vastaan ei voi taistella, sitä ei voi ampua tykillä, ei sarja-automaatilla eikä pommittaa ilmasta raketeilla. Räjätävä tyhjyys on viholliselle vääryyttä ja petosta, joka vie häneltä uskon ja rohkeuden ja tekee tyhjäksi ja arvottomaksi vuosien koulutuksen, joka aina on perustunut kolmeen sanaan: vihollinen tuolla, toimikaa! Tätä perustaa ei sissisodassa ole. Sen tilalla on kokonaan toinen perustilanne ja se on: Vihollinen näkee sinut, koetapa, mihin suuntaan pääset hengissä kymmenen askelta, odotapa siinä, pystytkö hengittämään vielä yhden savukkeen verran. Tämän tapaisilla puheillaan ja kirjoituksillaan Savukorpi sai koulutettavien silmät kiilumaan innostuksesta ja vapaaehtoisuuteen vyörymäisen kasvun. Kolmensadan upseerin ja seitsemäntuhannen partionjohtajan muodostaman rungon ympärille hän kokosi yli- ja ali-ikäisistä vapaaehtoisista lähes kolmekymmentuhantisen sissiarmeijan, joka eräänä syyskuuisena päivänä kokoontui sataanviteenkymmeneen määräpaikkaan, sai aseensa ja varusteensa, kätki tarvikkeensa ja oli seuraavana päivänä muuttanut*

736 Koppinen, Veikko: Sissitoiminta ja sen suoritusmahdollisuudet eri taistelulajien yhteydessä, Tuusula 10.12.1956, Veikko Koppisen yksityiskokoelma, kopio tutkijan hallussa.

737 Koppinen (2012), s. 16.

kaksisataa neliöpeninkulmaa suomalaista maaseutua räjähtäväksi tyhjyydeksi. Ensimmäisenä siihen sai tutustua Mikkelin lähelle hyökännyt maahanlaskudivisioona.”⁷³⁸

Koppisen kirjoittamaa romaania ei koskaan julkaistu, vaan sen painaminen ja levittäminen kiellettiin ehdottoman jyrkästi ylimmän sotilasjohdon toimenpitein.⁷³⁹ Julkaisukiellon syistä on aikojen saatossa esitetty monenlaisia tulkintoja ja teorioita. Muun muassa Pekka Visurin tulkinnan mukaan julkaisukiello tehtiin Pääesikunnassa. Visurin mukaan kenraaliluutnantti T. V. Viljanen olisi kesällä 1960 kirjoittamassaan arvostelussa esittänyt eriävän mielipiteen Koppisen laatimasta asiakirjasta *Sissisotamenetelmä*, mutta Viljanen viitannee muistiossaan kuitenkin juuri fiktiiviseen romaanikäsikirjoitukseen *Räjätävä tyhjyys*. On totta, että Veikko Koppinen laati 1.6.1960 päivätyn asiakirjan nimeltä *Sissisotamenetelmä*, mutta salaisena asiakirjana sen julkaisu olisi ollut jo käytännössä mahdotonta. Myös Heikki Tiilikainen ja Ermei Kanninen ovat ottaneet kantaa julkaisukiellon syihin. Heikki Tiilikaisen mukaan julkaisukiellon syynä oli joko aikakaudelle tyypillinen viittausten ja provokaatioiden välttäminen Neuvostoliittoon tai Koppisen liiankin nerokas idea, jota haluttiin kaikessa hiljaisuudessa tutkia lisää. ”*Saattoi myös olla että simpukasta löytyi helmi – ja siitä haluttiin olla hiljaa.*”⁷⁴⁰ Sissitoimikunnan sihteerinä toiminut ja *Räjätävään tyhjyyteen* hyvin perehtynyt Ermei Kanninen esitti julkaisukiellosta samansuuntaisen päätelmän. ”*Ymmärsihän hän (Koppinen) korkeana upseerina, mistä oli kysymys. Harmitteli kyllä tietenkin, että oli tähännyt liian liki. Ei kirjaa siis varsinaisesti kieltää tarvinnut. Päätös oli kuitenkin selkeä: kirjaa ei voida julkaista.*”⁷⁴¹

Pääesikunnan Yleisesikunnan päällikkö, kenraaliluutnantti T. V. Viljanen kirjoitti 1.6.1960 päivättyyn muistioon arvostelunomaisen lausunnon *Räjätävästä tyhjyydestä*. ”*Eversti Koppisen kirja perustuu siihen, että vastustaja on hyvin ritarillinen, valtavia elintarvikemääriä voidaan kätkeä jne. Kyseessä olisi vain kuukausissa (noin 9) laskettava sota. Vastustaja voi todellisuudessa siirtää väestön, polttaa asunnot, ampua miehet rauhoittaakseen alueet 1–2 vuodessa. Onko se oikea tie Suomen nykyisessä asemassa? Suosittelen sissisodan asemasta sissien*

738 Koppinen (2012), s. 120–121.

739 Vertaa Visuri (1994), s. 170 ja Visuri (2010), s. 53. *Sissisotamenetelmä* (ehdotus), Helsinki 1.6.1960, SKK:n kirjeistö 1958–60, T 23101/F 3 sal, KA (MPKK:n tutkimuslupapäätös).

740 Tiilikainen (1993), s. 6–7.

741 Sama. Kanninen, Ermei: haastattelu 15.5.2013.

”Koppinen oli luonteeltaan ikuinen optimisti ja vankumattoman lojaali. Hän ei murehtinut asioita etukäteen eikä antanut vastoinkäymisten rasittaa mieltään. Lojaalisuus luonteenpiirteenä kuvastaa hänen vakaata uskoaan maanpuolustuksen perusteisiin.”

käyttöä taistelussa kenttäarmeijan apuna, ei korvikkeena.”⁷⁴² Mitä ilmeisimmin T. V. Viljanen esitti kirjan julkaisematta jättämistä puolustusvoimain komentajana toimineelle Sakari Simeliukselle, joka teki kiusallisesta asiasta päätöksen keväällä 1961 sekä merkitsi sen jopa päiväkirjaansa.⁷⁴³ Kirjan käsikirjoitus päättyi poliittisesti liian arkaluonteisena ja ajan henkeen sopimattomana provokaationa Neuvostoliittoa vastaan siksi vuosikymmeniksi arkistojen kätköihin. Joka tapauksessa kirjoitus on mielenkiintoinen ja avartaa sovellusesimerkein aikalaiskuvaa sissisodankäynnin ja -toiminnan yksityiskohtaisista piirteistä. Räjähävä tyhjyys oli rohkea esitys ja tavallaan katalysaattori, joka kiteytti eri puolilla tunnetun muutostarpeen ja siihen liittyvät hajanaiset ajatukset kirkkaaksi doktriiniksi.

Koppinen oli luonteeltaan ikuinen optimisti ja vankkumattoman lojaali. Hän ei murehtinut asioita etukäteen eikä antanut vastoinkäymisten rasittaa mieltään. Lojaalisuus luonteenpiirteinä kuvastaa hänen vakaata uskoa maanpuolustuksen perusteisiin. Hän oli aina lojaali esimiehensä kohtaan, mistä on osoituksena esimerkiksi se, että hän toimitti *Räjähävän tyhjyyden* Pääesikuntaan tarkastettavaksi. Saatuaan hylkäävän päätöksen kirjan julkaisemisesta hän lojaalina upseerina jätti käsikirjoituksen yli 50 vuodeksi pölyttymään kirjaston hyllylle ilman, että edes hänen lapsensa tiesivät kirjan olemassaolosta.⁷⁴⁴ Sissiasiat, erämies- taidot ja luonto olivat Koppiselle enemmän kuin vain osa sotilaan työtä – eräänlainen elämäntehtävä. Tarkasteltaessa eri asioiden yhteyttä toisiinsa ei Koppisen vahvaa osuutta kansallisen sissitoimintamallin luomisessa, kehittämisessä ja vakiinnuttamisessa voida ohittaa. Veikko Koppinen oli aikaansa edellä elänyt suoraselkäinen upseeri, jonka esimerkillisyys saattaisi toimia mallina myös monelle nykyihmiselle.

Toisenlaisiakin mielipiteitä esiintyi. Aikalaiskertomusten mukaan Koppista myös kritisoi- tiin etenkin 1960-luvun alussa kovin sanoin muun muassa ”*metsäläisten hulluttelusta kansan kustannuksella*”. Veikko Koppisen hyvin tuntenut kenraaliluutnantti Erkki Setälä kertoi haastattelussaan, että hän kuuli usein, kuinka eräiden nimeltä mainitsemattomien upseeri- en tahoilta Koppisen ideoille sissitoiminnasta naureskeltiin melko avoimesti Pääesikunnassa ja hänen suunnittelemaansa sekä pitkälle vietyjä kokeiluharjoituksia vastaan esitettiin voima-

742 T. V. Viljasen käsin kirjoittama muistio 1.6.1960, T 21622/4, KA. Katso myös Sissisotamenetelmä (ehdotus), Helsinki 1.6.1960, SKK:n kirjeistö 1958–60, T 23101/F 3 sal, KA (MPKK:n tutkimuslupapäätös).

743 Sakari Simelius kirjoitti 23.2.1961 päiväkirjaansa merkinnän, jossa viitataan Veikko Koppisen Räjähävän tyhjyyden käsittelyyn: ”*Viljanen: Koppisen kirjakysymyksessä pyrkii saamaan minut kieltämään julkaisemisen (en halua sekaantua ellei ole pakko, en ehdi perehtyä siihen)*.” Katso Sakari Simeliuksen päiväkirja sekä sen liitteitä 1961, T 23601/2, KA.

744 Kallio, Kaiju: Haastattelu 29.8.2007.

kasta kritiikkiä. Myös Pääesikunnan operatiivisella osastolla palvellut Juhani Ruutu vahvis- ti asian.⁷⁴⁵

Koppisen romaanissaan esittämää käsiteparia ”*räjähävä tyhjyys*” pyrittiin Pääesikunnan ohjeistamana vaimentamaan ja sen julkista käyttöä kehoitettiin jopa välttämään. Nykyisen Kouvolan pohjoisosiin, Tuohikotin erämaa-alueelle sijoittuva kuviteltu räjähävä tyhjyys oli Pääesikunnan mukaan turhan provosoiva ja viittasi tapahtumakulultaan liiaksi Neuvosto- liiton sotilaalliseen uhkaan. Vaikka Koppisen ajatuksia pidettiin aluksi jopa irvokkaina ja ri- tarillisiin tarinoihin nojaavina satuiluina – kuusenhavuromantiikkana – hänen teoreettiset ideat saavuttivat vankan pohjan alueellisen puolustusjärjestelmän ja etenkin paikallispuo- lustuksen kehittämiseksi.⁷⁴⁶

Asiaa tieteellisin menetelmin tutkittaessa, voidaan eittämättä todeta, että Suomessa sissi- toiminnan alun vahvimpana vaikuttajana ja sissisodankäynnin teoreetikkona sekä ideanik- karina oli Veikko Koppinen, jolle sissiasiat tuntuivat olleet eräällä tavalla elämänselitys. Koppinen sai toisilta kollegoiltaan kiitosta ja tunnustusta avarakatseisuudesta ja rohkeu- desta, joista todisteena toimii pitkälti hänen menestyksensä urapolkunsu. Etenkin Suomen nuorempi upseerisukupolvi omaksui hänen ajatuksensa nopeasti ja vanhempia upseerei- ta ennakkoluulottomammin. *Räjähävä tyhjyys* on julkaisukiellostaan huolimatta kulke- nut monistenippuna puolustusvoimien ja rajavartiolaitoksen keskuudessa eräänlaisena jul- kisena salaisuutena, ja sellaisena se periytyy näihin päiviin saakka. Julkaisemattomanakin *Räjähävän tyhjyyden* vaikuttavuuden voidaan katsoa olleen suuri, sillä sen ja Koppisen *Sissisotamenetelmä*-ehdotuksen perusteella perustettiin erillinen toimikunta tutkimaan sis- sisodankäyntimenetelmien ja sissitoiminnan hyödyntämismahdollisuuksia.

Sissitoimikunta asetetaan tutkimaan Koppisen ehdotuksia ja Räjähävää tyhjyyttä

Tultaessa 1960-luvun alkuun sissisodankäyntimenetelmien lennokkaat ideointi, teoretisoin- ti, yhä avoimempi kirjoittelu, valmistuneet ohjesäännöt ja vakiintumassa ollut sissikoulutus olivat muodostaneet kokonaisuuden, jonka hallitseminen vaati puolustusvoimissa järjestel- mällisempiä toimenpiteitä. Tuolloin kiinnitettiin puolustusvoimien johdossakin yhä pai- nokkaammin huomiota sissisodan ja -toiminnan opettamiseen ja harjoitteluun.

Palvellessaan Sotakorkeakoulun johtajan apulaisena eversti Veikko Koppinen laati kesällä 1960 Pääesikunnan käsiteltäväksi salaisen selvityksen ja ehdotuksen sissisodankäynnistä ni- mellä *Sissisotamenetelmä*. Vallitsevat olot ja puolustusvoimia haitanneet materiaali- puutteet

745 Ruutu, Juhani: haastattelu 8.6.2006. Setälä, Erkki: haastattelu 13.6.2006.

746 Kanninen, Ermei: haastattelu 15.5.2013. Roudasmaa, Stig: haastattelu 6.2.2008.

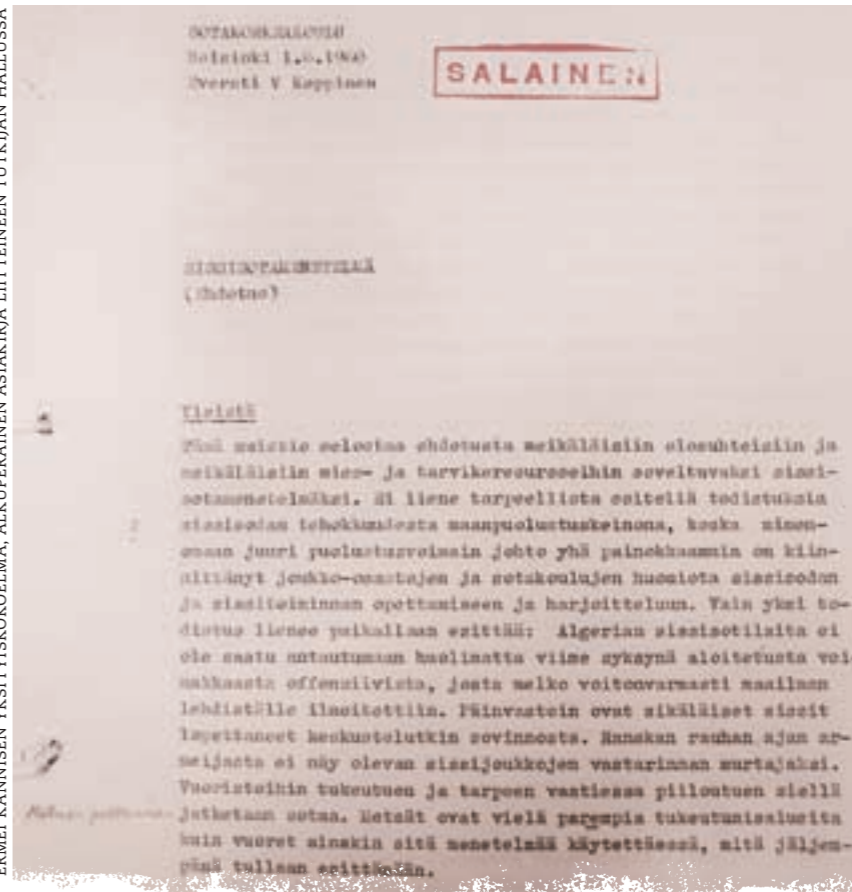
■ Eversti Toivo Kytölä (PE op-os) nimettiin sissitoimikunnan ensimmäiseksi puheenjohtajaksi huhtikuussa 1961.

■ Majuri Ermei Kanninen määrättiin vuonna 1961 perustetun sissitoimikunnan sihteeriksi. Kanninen palveli tuolloin Pääesikunnan operatiivisella osastolla.

hyvin tiedostanut Koppinen perusteli ehdotustaan sissisodankäynnin tehokkuudella maanpuolustuskeinona. Muistiossa Koppinen selvittää ehdotuksensa Suomen oloihin sekä mies- ja tarvikeresursseihin soveltuvaksi sissisotamenetelmäksi, joka perustui kenttäarmeijan ja erillisen sissiarmeijan käyttöön. Sissiarmeija peittää koko maan ja kenttäarmeija ikään kuin operoi sen päällä. Sissiarmeijan joukot kuvataan taisteluiden alkaessa paikallaan pysyviksi, jotka vasta ratkaisuhetkellä muuttaisivat puolustustoimintansa hyökkäykselliseksi. Taistelut pyritään käymään mahdollisuuksien mukaan siviileistä evakuoituilla alueilla. Päätaistelulajiksi Koppinen ehdottaa ja kuvailee ”väijyntäpuolustusta”, jota sissiparit, -partiot ja yksittäiset sissit käyvät itsenäisesti tähysmiinoin ja tuli-iskuun. Väijyntäpuolustus oli Koppisen laskelmien mukaan tappiosuhteessa ylivoimainen kaikkiin muihin taistelutapoihin verrattuna.⁷⁴⁷

747 Sissisotamenetelmä (luonnos), Helsinki 1.6.1960, PE Op-os kirjeistö 1960, T 26965/F 20 sal, KA. Katso myös Penttilä (1988), s. 172–173.

■ Palvellessaan Sotakorkeakoulun johtajan apulaisena eversti Veikko Koppinen laati kesällä 1960 Pääesikunnan käsiteltäväksi salaisen selvityksen ja ehdotuksen sissisodankäynnistä nimellä Sissisotamenetelmä. Vallitsevat olot ja puolustusvoimia haitanneet materiaalipuutteet hyvin tiedostanut Koppinen perusteli ehdotustaan sissisodankäynnin tehokkuudella maanpuolustuskeinona.

Esityksessään Koppinen pohtii uudenlaisen ja vakavasti otettavan sotataidollisen ajattelun tarvetta. ”Ei liene tarpeellista esitellä todistuksia sissisodan tehokkuudesta maanpuolustuskeinona, koska nimenomaan juuri puolustusvoimain johto yhä painokkaammin on kiinnittänyt joukko-osastojen ja sotakoulujen huomiota sissisodan ja sissitoiminnan opettamiseen ja harjoitteluun.”⁷⁴⁸ Veikko Koppinen sai muistiollaan herätetyksi puolustusvoimien ylimmän johdon, sillä esitys suunnattiin jatkokäsiteltäväksi Pääesikunnan operatiiviselle osastolle. Operatiivisen osaston toimistopäällikkö, everstiluutnantti Taisto Olavi Lehti kirjoitti Koppisen laatimaan esitykseen reunamerkin ”Ev Ilmolaa pyydetään tutustumaan sekä sitten keskustelemaan ev Koppisen kanssa (Ev Koppisen minulle esittämä pyyntö.) 7.6.1960, TOL.”⁷⁴⁹

748 Sama.

749 Sissisotamenetelmä (luonnos), Helsinki 1.6.1960, Ermei Kannisen yksityiskokeelma, alkuperäinen asiakirja liitteineen tutkijan hallussa.

Operatiivisen osaston päällikkönä toimineen eversti Paavo Ilmolan tutustuttua Koppisen ehdotukseen, Pääesikunnan johdon ja operatiivisen osaston välillä alkoi keskustelu, joka johti keväällä 1961 erillisen toimikunnan perustamiseen tavoitteena tutkia Veikko Koppisen esityksiä ja pohdintoja sissisodankäynnistä.⁷⁵⁰

Käydyn keskustelun aikana Pääesikunnan operatiivisella osastolla pohdittiin vakavasti ja monipuolisesti erilaisia tilanteita, mikäli Suomi olisi joutunut sotaan. Sissitoiminta ja -sodankäynti nostettiin myös näissä pohdinnoissa esille, todennäköisesti juuri Koppisen ehdotukseen liittyen. Yksi mielenkiintoinen aikalaisdokumentti vuodelta 1960 tähän liittyen on operatiivisen osaston salainen muistio *Operatiiviset olosuhteemme Suomen mahdollisesti joutuessa sotaan lähivuosina*. Laaja 65-sivuinen muistio käsittelee lähes inhorealisticalla tavalla niitä valmiuksia ja lukuisia heikkouksia, joita puolustusvoimissa nähtiin tuolloin olevan.⁷⁵¹

Sissitoiminnan osalta todettiin valmiuden olevan vain välttävä, vaikka sissikoulutuksen osuus varusmiesten palvelusajasta oli suhteellisesti lisääntynyt. Tuolloisen koulutuksen perusteella sissitehtävien asettamat vaatimukset eivät täysin täyttyneet Suomen oloissa. Kokonaisuudessa taisteluiden onnistumisella nähtiin kuitenkin olevan entistä paremmat edellytykset, sillä tulen puutteellinen kaukovaikutus ja heikot lentotiedustelumahdollisuudet voitiin osaksi korvata sissitoimintaa hyödyntämällä. Johtavana periaatteena pidettiin sitä, että sissitoiminta liittyisi sotatilanteessa kiinteästi kaikkiin maavoimien operaatioihin. Sissitoiminta jaettiin suoraan maasotatoimia tukevaan, armeija- tai armeijakuntajohtoiseen sekä päämajajohtoiseen operaatioon, joka sijoittuisi kauemmas vihollisen selustaan. Mikäli vihollinen onnistuisi hyökkäyksellään miehittämään koko valtakunnan, tuli Pääesikunnan mukaan varautua sissisotaan. Laajamittaisen sissisodan lähtökohtatilanne oli kaksijakoinen: joko liikekannallepanon jälkeen lyödyn armeijan osittainen siirtyminen aseineen ja varusteineen sissitoimintaan tai maan yllättävän miehityksen jälkeinen vastarintaliike sissitoiminnassa.⁷⁵² Muistion perusteella voidaan todeta, että sissitoiminnan merkitys ymmärrettiin ja sen koulutukselliset haasteet tiedostettiin, mutta selvää tilanteeseen soveltuvaa sotataidon käytännön toteutusta ei ollut päätetty. Sissitoiminta ja sissisota olivat sotataidon kannalta Pääesikunnan pohdinnoissa yhä varsin teoreettisella tasolla. Yksityiskohtaiset laskelmat ja kokeilut toiminnan tehokkuudesta puuttuivat.

Koppisen esityksen ja operatiivisen tilanteenarvioinnin perusteella Pääesikunnan yleisesikunnan päällikkö, kenraaliluutnantti T. V. Viljanen määräsi huhtikuussa 1961 perustettavaksi Pääesikunnan operatiivisen osaston yhteyteen niin sanotun *sissitoimikunnan*. Toimikunnan perustamisvaiheessa sissitoiminnan ja sissisodan sotataidollinen sisältö joutui

750 Kanninen, Ermei: haastattelu 15.5.2013.

751 PE:n n:o 1/Opos/sal/11.11.1960, T 26843/Hh 10 sal, KA.

752 Sama.

ensimmäistä kertaa kriittiseen tarkasteluun, joka ilmenee varsin selvästi toimikunnan tehtävänantomääräyksestä. ”Eversti V. V. Koppinen on eri yhteyksissä esittänyt sellaisen sissitoimintatavan tehokkuutta, jossa vihollisen haltuun jäävälle alueelle jätetään palstoittain ja alueittain sijoitettuja 2–3 miehen partioita, joista koostuu yhtenäisessä johdossa olevia sissialueita ja osastoja. Ne tukeutuisivat syviin metsäalueisiin ja sieltä toimisivat teillä ym liikkuvia vihollisosastoja vastaan pääasiallisesti siimoilla laukaistavien hyppy- ja panssarimiinojen sekä käsiaseiden avulla.” Sissitoimikunnan tehtäväksi määrättiin sissisotamenetelmien ja taktiikan tutkiminen sekä sen perusteella tehtävät ehdotukset tarvittavista jatkotoimenpiteistä. Tarkka tehtävänanto kuului: ”Menetelmän käyttökelpoisuudesta yleisenä sodankäyntitapana, sissisotana, tavallisen sodankäynnin ohella, sen käyttökelpoisuudesta sissitoiminnassa sekä tehdä tarpeelliset ehdotukset.”⁷⁵³

Vuonna 1961 määrätty sissitoimikunnan alkukokoonpano muodostettiin seuraavista henkilöistä: puheenjohtajaksi eversti Toivo Kytölä (PE op-os), sihteeriksi majuri Ermei Kanninen (PE op-os) ja jäseniksi eversti Veikko Koppinen (SKK), eversti Risto Kare (PE viesti-os), eversti Aatto Salmio (PE pion-os) ja everstiluutnantti Simo Sirkkanen (PE jv-os). Viimeksi mainittu määrättiin toimikuntaan todennäköisesti oman tutkimuksensa perusteella, joka käsitteli Pohjois-Suomen olojen soveltuvuutta taistelutoimiin. Sissitoimikunta toimi aluksi Pääesikunnan operatiivisen osaston alaisuudessa.⁷⁵⁴

Sissitoimikunta aloitti työskentelynsä kokoontumalla keväällä 1961 ja laatimalla suunnitelmat ajankäytöstä, tehtävänantoon liittyvistä tutkimus- ja kokeilukohteista sekä jäsenten vastuista laatia perustavat selvitykset asetettujen tavoitteiden mukaan. Toimikunnan jäsenet tekivät sissiasioihin liittyviä selvityksiä omien virkatehtäviensä ohella, paitsi silloin kun toimikunta kokoontui käsittelemään johtopäätöksiä tai osallistumaan kokeiluharjoituksiin tarkkailijoiden roolissa.⁷⁵⁵

Syyskauden 1961 työskentelyn voidaan katsoa olleen tiivistä. Tuona aikana toimikunta kokoontui yhteisiin kokouksiin seitsemän kertaa. Se tutustui Veikko Koppisen kirjaan ”Räjähtävä tyhjyys” ja muuhun hänen kirjoittamaansa aineistoon. Teoreettisen tutkimuksen ja taustaselvitysten lisäksi toimikunta päätti saamansa valtuutuksen mukaan järjestää sissitoimintaan keskittyneitä kokeilu- ja tutkimusharjoituksia. Harjoitusten runkosuunnitelmat ja operatiiviset perusteet laadittiin Pääesikunnan operatiivisella osastolla sissitoimikunnan antamien perusteiden mukaisesti. Käytännön harjoitukset käskettiin Pääesikunnan määräyk-

753 PE:n n:o 226/Optsto/11 sal/12.4.1961 (Sissisodankäynnin menettelytavat), T 26965/F 24 sal, KA.

754 Sama.

755 Kanninen, Ermei: haastattelu 15.5.2013.

■ Kevytsinko eli sinko 55 S 55 kuului sissitoiminnan perusaseistukseen. Singon teho perustui suunnattuun räjähdysvaikutukseen ja siihen oli käytössä kolme ampumatarviketta jotka olivat ontelokranaatti, sirpalekранаatti ja harjoitusammus.

sellä ja saatteilla toteutettaviksi erilaisiin harjoitusmaastoihin, jotta kokeiluista saataisi mahdollisimman kattavat tutkimustulokset.⁷⁵⁶

Toimikunnan esittämiä kokeiluharjoituksia järjestettiin syyskaudella 1961 kaikkiaan kaksi. Ensimmäinen harjoitus järjestettiin 19.–21.9.1961 Tuohikotin pohjoispuolella eli *Räjäh­tävän tyhjyyden* tapahtumapaikoilla, aiheena kiväärikomppanian eteneminen sissijoukkueen alueen läpi. Harjoitusosasto muodostettiin Karjalan Prikaatin henkilöstöstä, jolla ei ollut aiempaa sissiosaamista tai ennakkokoulutusta sissitoiminnasta.⁷⁵⁷ Harjoitukseen osallistunut joukko sai lyhyen sissikoulutuksen ja joutui vajailla taidoilla sissitoimintaan maaliosastoksi hyökkäävää viholliskomppania vastaan. Tutkimustulokset ja johtopäätökset harjoituksesta olivat kaksijakoisia. Yhtäältä miesten todettiin oppivan suhteellisen nopeasti tähysmi-

⁷⁵⁶ Sama. Katso myös PE:n n:o 32/Optsto/11 henksal/25.6.1963 (Sissitoimikunnan mietintö), 11/F 9, PE (tutkimuslupa).

⁷⁵⁷ Sama. Katso myös Kanninen (2002b), s. 228–229. Kanninen (2003), s. 14–15.

nojen käytön, mutta toisaalta sissien kyky tehdä itsenäisiä ratkaisuja tehtävätaktiikan mukaisesti olivat vaihtelevia. Sissialueen halki etenevä kiväärijalkaväki pakotettiin harjoituksen aikana maastoon, jossa etenemisnopeus jäi alle kahteen kilometriin tunnissa. Arvioiden mukaan vihollisen kyky edetä sissialueen läpi hidastui merkittävästi ja sen tappiot nousivat sellaisiksi, että sen liike pysähtyi. Perusteellisen 15-sivuisen harjoituskerptomuksen mukaan erotuomaritoiminnan perusteella arvioitujen tappioiden lisäksi, mutta siitä ei voitu tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä ilman uusia kokeiluja. Sissien tappiot johtuivat huomattavalta osalta liian herkästä tulen aloittamisesta kevein asein. Viholliselle aiheutettua miinakauhua ja toisaalta sissien erilläänolon vaikutusta taistelutoimintaan ei kyetty harjoituksen perusteella arvioimaan. Siksi kokeiluja päätettiin jatkaa ja tutkia myös talviolojen merkitystä sissitaistelun onnistumisessa.⁷⁵⁸

Toinen kokeiluharjoitus järjestettiin 28.–

30.11.1961 Hätilän harjoitusmaastossa, jossa tutkittiin panssarivaunu- ja pioneerijoukkueella vahvennetun jääkärikomppanian etenemistä sissijoukkueen alueen läpi. Tästä harjoituksesta ei ole jäänyt arkistoihin kertomusta, mutta sissitoimikunnan lopullisessa mietinnössä todettiin sissitoiminnan hidastaneen merkittävästi hyökkäävän komppanian toimintaa. Vihollisen olisi ensin huolellisesti tutkittava sissien puolustama alue, ennen kuin panssarivaunut pääsevät kunnolla etenemään. Vihollisosasto joutui tekemään 2–3 kilometrin syvyisiä koukkauksia. Myöskään sissien toimintatapa ei selvinnyt hyökkääjälle, ennen kuin harjoituksen johto antoi siitä tietoja.⁷⁵⁹

Edellä mainittujen kokeiluharjoitusten lisäksi toimikunta osallistui vuoden 1961 kuluessa seuraajaosastona Sotakorkeakoulun johtamisharjoitukseen Tammelassa 10.–11.8.1961, jolloin tutkittavana olevaa menetelmää kokeiltiin prikaatin puitteissa. Toimikunta suoritti myös välinekokeiluja, jotka Pääesikunnan pioneerosasto toteutti eri paikoissa, ja järjesti

⁷⁵⁸ Kertomus kokeiluharjoituksesta Tuohikotissa 20.–21.9.61, laatinut Veikko Koppinen, Ermei Kannisen yksityiskokoelma, alkuperäinen asiakirja tutkijan hallussa.

⁷⁵⁹ PE:n n:o 32/Optsto/11 henksal/25.6.1963 (Sissitoimikunnan mietintö), 11/F 9, PE (tutkimuslupa).

■ Sissitoiminnassa käytetty putki-miina eli PM 68 95 on jalkaväkimiina. Se voitiin asentaa kiinnityslangoilla esimerkiksi puuhun tai kantaan. Sirpaleet olivat tappavia 15 metriin asti, ja haavoittivat 30–50 metriin saakka.

kokeilun panssaritähysmiinoilla 1.11.1961. Johtopäätöksenä miinakokeiluista todettiin, että tähysmiinoiksi soveltuvat ensisijaisesti putkimiina, hyppymiina ja pohjamiina.⁷⁶⁰

Vuoden 1961 intensiivinen työskentely ja kokeilut johtivat toimikunnan laatimaan väliesittelyyn puolustusvoimain komentajalle 29.12.1961. Puolustusvoimain komentaja, jalkaväenkenraali Sakari Simelius oli kuuleman mukaan vaikuttanut työn etenemisestä ja alustavista tuloksista, joiden perusteella hän antoi määräyksen laajentaa toimikunnan tehtävän käsittämään sissitoiminnan kokonaisuudessaan. Määräys edellytti liittämään sissitoimikunnan lopulliseen mietintöön myös esityksen Suomen oloihin sopivista sissitoimintamenetelmistä ja organisaatiosta sekä näiden edellyttämistä valmisteluista.⁷⁶¹

Joulukuun lopulla 1961 toimikuntaa laajennettiin ja samalla se määrättiin työskentelemään koulutuspäällikön alaisena. Talvikokeiluja, taloushuoltoa ja lääkinnällisiä erikoisryhmiä varten uusiksi asiantuntijajäseniksi nimettiin everstiluutnantti Olavi Salonen (PE talh-os) ja lääkintäeverstiluutnantti Ahti Poikolainen (PE lääk-os).⁷⁶²

Kokoonpanomuutosten jälkeen sissitoimikunta jatkoi työskentelyään talvella ja keväällä 1962 kokoontumalla kuusi kertaa yhteisiin neuvonpitoihin sekä jatkamalla hyvin alkanutta kokeiluharjoitusten sarjaa. Varsinaisiin talvikokeiluihin päästiin helmikuussa, jolloin 19.2.–3.3.1962 järjestettiin Suomunjärvellä poikkeuksellisen rohkea ja epätavanomaisin järjestyksin toteutettu sissiharjoitus. Kokeiluharjoituksen aiheena olivat sissijoukkueen pitkäaikainen toiminta talviolissa ilman välitöntä huoltoa ja vastustajan mahdollisuudet sissijoukon tuhoamiseen.⁷⁶³

Puolustusvoimien ja rajavartiolaitoksen yhteistoiminnassa järjestetty sissiharjoitus pidettiin Pohjois-Karjalassa Suomunjärven ympäristössä noin 40 kilometriä Lieksasta kaakkoon. Erikoisen harjoituksesta teki sen ennakkoluuloton kokeilu sijoittaa sissipartioiden kokoonpanoihin vain muutaman päivän palveluksessa olleita alokkaita. Alokkaat astuivat palvelukseen käytännössä suoraan harjoitukseen, jossa heidät varustettiin ja pikakoulutettiin sis-

760 PE:n n:o 30/Optsto/11 henksal./ .6.1963 (Sissitoimikunnan mietinnön 2. luonnos) ja PE:n n:o 32/Optsto/11 henksal/25.6.1963 (Sissitoimikunnan mietintö), 11/F 9, PE (tutkimuslupa). Roudasmaa, Stig: haastattelu 6.2.2008.

761 PE:n n:o 32/Optsto/11 henksal/25.6.1963 (Sissitoimikunnan mietintö), 11/F 9, PE (tutkimuslupa). Kanninen, Ermei: haastattelu 15.5.2013.

762 PE:n n:o 400/Optsto/11 sal/29.6.1962 (Käsky sissitoimikunnan työn jatkamisesta), T 26965/F 27 sal, KA. PE:n n:o 30/Optsto/11 henksal./ .6.1963/Sissitoimikunnan mietinnön 2. luonnos, PE (tutkimuslupa).

763 PE:n n:o 400/Optsto/11 sal/29.6.1962 (Käsky sissitoimikunnan työn jatkamisesta), T 26965/F 27 sal, KA. PE:n n:o 32/Optsto/11 henksal/25.6.1963 (Sissitoimikunnan mietintö), 11/F 9, PE (tutkimuslupa). 3.DE:n n:o 30/Koultsto/5 a sal/10.5.1962 (Kokeiluharjoitus KarJP:ssa), T 26965/F 27 sal, KA. KarJP:n n:o 685/Koult/8 c/17.3.1962 (kokeiluharjoitus 19.2.–2.3.62), T 26965/F 27 sal, KA. Kanninen, Ermei: haastattelu 15.5.2013. Setälä, Erkki: haastattelu 13.6.2006.

sitoimintaan. Jokaisen sissipartion johtajana toimi vanhempi raja-aliupseeri sekä partion varajohtajana vanhemman saapumiserän varusmiesrajajääkäri tai reserviläinen. Suomunjärven harjoituksesta saadut kokemukset olivat voittopuolisesti positiivisia, jopa yllättäviäkin. Harjoituskertomuksen mukaan sissit pystyivät toimimaan vailla huoltoa kätköjen varassa kaksi viikkoa, mutta tarvitsivat sen jälkeen vastaavanpituisen lepotaun. Nelimiehinen partio todettiin liian pieneksi, koska jatkuva sissihuolto, kuten kodan lämmitys, ruuanvalmistus ja niin edelleen, veivät runsaasti aikaa samoin kuin harhautuslatujen hiihto. Johtopäätöksenä oli harjoittaa sissitoimintaa ryhmäkokonaisuudessa. Kotamajoituksen todettiin olevan vain hätäkeino, joten vastaavassa tilanteessa talvella olisi sissijoukon tarkoituksenmukaisinta pyrkiä majoittumaan maakuoppiin, korsuihin tai teltoihin. Harjoituksesta saadut kokemukset olivat arvokkaita ja omiaan kehittämään sissitoiminnan taistelutekniikkaa ja taktiikkaa Suomen oloihin sopiviksi. Harjoitusta seurannut 3. Divisioonan komentaja, kenraaliluutnantti Jorma Järventaus ja harjoitusjoukon muodostaneen Karjalan Jääkäripataljoonan komentaja, everstiluutnantti Erkki Setälä puolsivat Suomunjärven kokeilujen tuloksena liikkuvampaa ja aktiivisempaa sissitoimintaa. Passiivisuutta pidettiin haittana.⁷⁶⁴ Harjoitusjärjestelyiden kerrotaan olleen Veikko Koppisen idea, mitä ei käy epäileminen.⁷⁶⁵

Kevään 1962 aikana sissitoimikunnan puheenjohtajan, eversti Toivo Kytölän sairastuttua ja everstiluutnantti Aatto Salmion erottua palveluksesta kokoonpanoa oli jälleen täydennettävä ja muutoinkin työn laajennuttua hieman muutettava. Uusi kokoonpano vahvistettiin kesällä 1962 ja siihen kuuluivat: puheenjohtajana eversti Paavo Ilmola (PE op-os ja puolustusneuvoston sihteeri), sihteerinä Ermei Kanninen (PE op-os), jäseninä kenraalimajuri Veikko Koppinen (PE), everstiluutnantti Väinö Salmela (PE järj-os), everstiluutnantti Otto Nuutilainen (PE koul-os), eversti Vilho Tiainen (PE pion-os), eversti Risto Kare (PE viesti-os), everstiluutnantti Simo Sirkkanen (PE jv-os) ja asiantuntijajäsenenä everstiluutnantti Olavi Salonen (PE talh-os) sekä lääkintäeverstiluutnantti Ahti Poikolainen (PE lääk-os).⁷⁶⁶

Eversti Paavo Ilmolan nimeämistä toimikunnan puheenjohtajaksi perusteltiin hänen stpendityönsä myötä syntyneellä perehtyneisyydellä sissitoimintaan koko sen laajuudessa sekä eversti Ilmolan tekemällä ehdotuksella organisoida alueellinen sissitoiminta osaksi muutostilassa olevaa puolustusjärjestelmää.⁷⁶⁷

Kesän 1962 kuluessa sissitoimikunnan työskennellessä Pääesikunnassa oli monia muitakin rautoja tulossa. Yksi näistä oli niin sanotun K-ohjelman eli puolustusvoimien materiaa-

764 Sama. Katso myös Setälä, Erkki Vilhelm, nimikirjanote n:o 53560, KA.

765 Setälä, Erkki: haastattelu 13.6.2006.

766 PE:n n:o 400/Optsto/11 sal/29.6.1962 (Käsky sissitoimikunnan työn jatkamisesta), T 26965/F 27 sal, KA. Katso myös Kytölä, Toivo Armas, nimikirjanote n:o 44471, KA.

767 Sama.

lisen kehittämisohjelman aikaansaaminen.⁷⁶⁸ Vaikka puolustusjärjestelmän kehittäminen oli jo 1960-luvun alussa liitetty myös osaksi materiaalista parantamista ja rakennustyötä, erilaisen sotamateriaalihankkeiden tavoitteellinen kehittäminen jatkui toteutuakseen 1960-luvun puolivälissä. Puolustusvoimain komentaja, jalkaväenkenraali Sakari Simelius joutui asettamaan koko arvovaltansa puolustusvoimien kehittämisen takeeksi, ja hän kohtasi suuria vaikeuksia viedessään asian läpi poliittisessa päätöksenteossa. Muun muassa K-ohjelmasta painetun kirjasen jakeleminen kiellettiin.⁷⁶⁹

Aikalaisdokumenttina Puolustuslaitoksen kehittäminen 1960-luvulla on arvokas lähde etenkin sotataidollisten kuvausten kannalta. Maavoimien materiaalsen ja operatiivisen kehittämisen painopisteiksi K-ohjelmassa hahmoteltiin vuonna 1962 taistelun suoritusperiaatteiksi kolme suurempaa kokonaisuutta. Näistä tärkeysjärjestykseltään kolmanneksi asetettiin sissitoiminnan käyttäminen osana säännöllisiä sotatoimia. Sissitoiminnan tarpeellisuutta perusteltiin taisteluiden kustannustehokkaalla suoritusperiaatteella ja eräiden puutteiden asettamalla vaatimuksilla: ”*Taisteluiden liikkuvuuden johdosta sissitoiminnalla on entistä paremmat onnistumisen edellytykset. Oman tulen puutteellinen kaukovaikutus sekä riittämättömät lentotiedustelumahdollisuudet on voitava osaksi korvata sissitoiminnalla.*”⁷⁷⁰

Alueellisen puolustusjärjestelmän perusajatusta ja suomalaisen sotataidon uusia suuntauksia perusteltiin myös muuttuneen maailmantilanteen varjolla hyvin suorasanaisesti. ”*Vaikka kansainvälisen jännitystilän jatkuvuus johtuu ainakin osittain suurvaltaliittoutumien ydinasekapasiteetin luomasta jatkuvasta uhasta, sodankäynnin vanhempia muotoja käytetään yhä valtioiden välisten ristiriitojen väkivaltaisessa ratkaisemisessa. Niin ikään saattaa kehitymätön sodankävijä saavuttaa merkittäviä päämääriä taistelussaan teknillisesti edistynyttä, mutta kumoustoiminnan torjunnassa heikkoa vihollista vastaan. Se, joka tässä onnistuu, voittaa sodan. Sissitoiminta liittyy kiinteästi kaikkiin maavoimien operaatioihin. Toiminta jakautuu välittömästi maasotatoimia tukevaan sekä kauempaan vihollisen selustassa suoritettavaan. Olosuhteissamme tulee jälkimmäinen kysymykseen silloin, kun valtakunnan alueesta on jouduttu osa luovuttamaan viholliselle.*”⁷⁷¹ Etenkin Suomen maantieteellisten tekijöiden näh-

768 PE:n n:o 291/Optsto/1 sal/7.5.1962, T 24727/Db 1 sal, KA.

769 ”*Samana päivänä (4.6.1962) ilmestyi Pääesikunnan toimittama K-ohjelma kirjasena. Se sisälsi maanpuolustuksen kehittämistyön perusteet, puolustusvoimien kehittämiseen vaikuttavat tekijät, maavoimien, meripuolustuksen ja ilmavoimien kehittämisen, kaikille puolustushaaroille yhteisten toiminta-alojen materiaaliarpeet sekä tuotannollisen valmiuden kehittämisen ja kehittämisohjelman kustannukset. Kirjanen oli tarkoitus jakaa kansanedustajille ja korkeimmille hallintoelimille. Myöhemmin valtioneuvosto kielsi kirjasen jakelun. Se hautautui holviin, josta sitä myöhemmin jaettiin luottamuksellisesti eräille tahoille informaatiomielessä. Tätä Karjalaisen hallituksen aikaansaamaa toimenpidettä oli vaikea ymmärtää.*” Simelius (1983), s. 197–213.

770 Puolustuslaitoksen kehittäminen 1960-luvulla, Helsinki 1962, s. 29–31 ja 45.

771 Puolustuslaitoksen kehittäminen 1960-luvulla (1962), s. 12, 24 ja 47.

tiin mahdollistavan sissitoiminnan sellaisessa laajuudessa, ettei parempia edellytyksiä ollut helppoa löytää.

Toimikunnan 20.9.1962 pidetyssä kokouksessa päätettiin jakaantua sisäisesti kahteen työryhmään, joista toisen tehtäväksi määriteltiin tutkia sissitekniikkaa ja -taktiikkaa valmistaen luonnoksen koulutusohjeeksi ja toisen kokonaisorganisaatiota. Ensimmäiseksi mainitun työryhmän muodostivat kenraalimajuri Veikko Koppinen, eversti Vilho Tiainen, everstiluutnantti Simo Sirkkanen ja everstiluutnantti Otto Nuutilainen sekä sihteeriksi työryhmään nimetty kapteeni Stig Roudasmaa Pääesikunnan pioneeriosastolta. Toisen työryhmän muodostivat everstiluutnantti Väinö Salmela ja majuri Ermei Kanninen, joka toimi samalla pienoistyöryhmän sihteerinä.⁷⁷²

Keinonen kamppaa Koppisen

Viimeinen varsinainen kokeiluharjoitus ajoittui loppusyksyyn 1962. Porin Prikaatin harjoitusalueella Raasissa pidettiin 7.–10.11.1962 sissitoimintaan liittynyt kokeiluharjoitus. Raasin harjoituksen aiheina olivat panssarivaunujoukkueen ja kiväärikomppanian eteneminen ja oleskelu sissijoukkueen alueella. Harjoituksen sissitoimintajoukko koottiin Veikko Koppisen ohjeistuksella koulutetusta Porin Prikaatin aliupseerikoulun oppilaista ja maaliosasto saman joukko-osaston kiväärikomppanian varusmiehistä, kantahenkilökunnan toimies- sa kuitenkin maaliosaston joukkueenjohtaja- ja päällikkötehtävissä.⁷⁷³

Maaliosaston komppanianpäällikkönä tuolloin toiminut Terho Vallimies⁷⁷⁴ kertoi vuosikymmeniä myöhemmin Stig Roudasmaalle, että harjoitus epäonnistui, sillä siinä harjoitettiin vakavaa vilppiä. Asiaa todisti harjoituksessa mukana ollut Roudasmaa, joka oli harjoituksen päätyttyä keskustellut lopputulosta ihmetelleen ja hämmentyneen Veikko Koppisen kanssa kysymyksestä, miksi sissien paljastuminen oli tapahtunut niin helposti.⁷⁷⁵ Mitä Raasissa sitten oikeastaan tapahtui?

Porin Prikaatin komentajana tuolloin toiminut eversti Yrjö Keinonen oli luonnollisesti kokeilujoukkojen ”omistajana” osallistunut aktiivisesti harjoituksen suunnittelu- ja ohjeis-

772 PE:n n:o 32/Optsto/11 henksal/25.6.1963 (Sissitoimikunnan mietintö), 11/F 9, PE (tutkimuslupa).

773 Sama. Kanninen (2002b), s. 229. Kanninen (2003), s. 15. Roudasmaa, Stig: haastattelu 6.2.2008. Kanninen, Ermei: haastattelu 15.5.2013.

774 Harjoituksen kokoonpanot ilmenevät valmisteluasiakirjoista Porin Prikaatin Esikunnan arkistosta tunnisteella T 23519/F 36, KA. Katso esim. PorPrE:n n:o 2735/Kouljärjsto/591/1.11.1962, T 23519/F 36, KA. Kapteeni Terho Vallimies toimi vuonna 1962 Porin Prikaatin 1. Kiväärikomppanian päällikkönä. Vallimies, Terho Edvin, nimikirjanote n:o 53241, KA.

775 Roudasmaa, Stig: haastattelu 6.2.2008.

■ Raasin tapahtumia syksyllä 1962 todisti harjoituksessa mukana ollut kapteeni Stig Roudasmaa, joka oli harjoituksen päätyttyä keskustellut lopputulosta ihmetelleen ja hämmentyneen Veikko Koppisen kanssa kysymyksestä, miksi sissien paljastuminen oli tapahtunut niin helposti.

■ Porin Prikaatin komentajana vuonna 1962 toiminut eversti Yrjö Keinonen osallistui Raasin sissitoimintaharjoituksen kokeilujoukkojen ”omistajana” aktiivisesti harjoituksen suunnittelu- ja ohjeistusvaiheeseen.

tusvaiheeseen. Vallimiehen ja Roudasmaan kertoman mukaan Yrjö Keinonen oli saapunut kokeiluharjoituksen ”näytövaihetta” edeltävänä iltana kiväärikomppaniaan ja määrännyt kaikki maalioston henkilökuntaan kuuluvat johtajat paikalle. Keinonen oli kertonut maalioston upseereille tulevan päivän harjoituksen kattavan idean ja sissien tarkat sijainnit, jotka hän oli harjoituspuhuttelun yhteydessä kopioinut Raasin leirialueen ruokalan kartalta. Lisäksi hän oli luetellut tarvittavat toimenpiteet ”Koppisen sissien näyttäväksi eliminomiseksi”. Irvokkainta tapahtumien kulussa oli, että seuraavana päivänä puolustusvoimien ylimmälle johdolle – siis Pääesikunnan kenraaleille ja vanhimmille eversteille – järjestetty sissitoiminnan kokeiluharjoituksen näytövaihe noudatti Keinosen käsikirjoitusta. Harjoituksessa sissitoiminnassa ollut joukko tuotiin vankeina arvovaltaisten seuraajien ihmeteltäviksi alta aikayksikön prikaatin komentaja Yrjö Keinosen selvittäessä kovaan ääneen joukko-osastonsa miesten taistelutaitoja ja valiosotilaan luonnetta. Se, että sissitoiminnassa olleet

Porin Prikaatin aliupseerikoulun oppilaat olivat epäonnistuneet ja jääneet maalioston vangeiksi, ei Keinosen mukaan ollut taitojen puutetta vaan pikemminkin sissi-toimintamallin tehottomuutta ja soveltumattomuutta perinteiseen sodankäyntiin. Roudasmaan mukaan Koppinen oli tapuksesta silminnähdyn pettynyt ja suuren hämmennyksen valtaama.⁷⁷⁶

Harjoituksen suunnittelijana ja sissi-toimikunnan edustajana Raasin kokeiluharjoituksessa toiminut Veikko Koppinen sai kovan kolauksen ideoilleen, jotka harjoituksen näytöksessä oli osoitettu käytännössä toimimattomiksi. Yrjö Keinosen menettelyn tarkoituksena lienee ollut korostaa omaa paremmuuttaan, osaamistaan ja johtajaprofiiliaan Pääesikunnan johdon silmissä osoittamalla joukko-osastonsa koulutustaso oletettua paremmaksi – vilpillisin keinoin.⁷⁷⁷ Mikäli tämä pitää paikkansa, lopputuloksella olisi saattanut olla strateginen vaikutus. Sissitoiminnan kokeiluharjoituksilla kehitettiin kuitenkin koko Suomea koskevaa sotilaallista maanpuolustusta, eikä yksittäisen upseerin erinomaisuutta. Onneksi sissitoimintaa koskevaa kokeilu- ja harjoitustoimintaa jatkettiin tämänkin tapahtuman jälkeen. Tapaus oli kuitenkin Koppiselle ja sitä kautta koko sissitoimikunnalle kiusallinen, sillä kyseessä oli puolustusvoimain komentajan käskemä virkatyö ja laaja tutkimus sissitoiminnan ja suomalaisen sotataidon kehittämiseksi.

Sissitoimikunnan sihteerinä toiminut Ermei Kanninen kuvaa myöhemmissä kirjoituksiinsa kokeiluharjoituksiin liittyvät yksityiskohdat ja sisällön toimikunnan mietintöön sekä tapahtumiin nähden hyvin eri tavalla. Kirjoituksissaan Kanninen kertoo ensinnäkin, että

⁷⁷⁶ Sama.

⁷⁷⁷ Roudasmaa, Stig: Haastattelu 6.2.2008. Pärssinen, Antero: haastattelu 14.2.2013. Katso Keinosen samankaltaisista taipumuksista myös Airio, Pentti: Yrjö Keinonen – uudistajaksi asetettu (diss.), 2007, s. 46, 49, 51–53 ja 55.

■ Keinosen kamppaama Koppinen oli tapuksesta silminnähdyn pettynyt ja suuren hämmennyksen valtaama.

Porin Prikaatissa pidetyn harjoituksen molemmat osapuolet – sissi- ja maaliostot – olivat varusmieskoonpanoisia, eivätkä olleet saaneet ennakkoon erityiskoulutusta sissi- tai vastasissitoiminnasta. ”Tulokset olivat myönteisiä, erityisesti maalioston johtajilta vei kaulan, ennen kuin tajuttiin, mistä on kysymys ts. millainen on sissien toimintatapa.” Toiseksi hän mainitsee, että Porin Prikaatin komentajana toiminut Yrjö Keinonen sai omakohtaisesti näin tutustua sissitoimintaan, joka sittemmin auttoi häntä ymmärtämään sen merkityksen osana alueellista puolustusjärjestelmää, jonka hän vuonna 1968 hyväksyi käyttöönotettavaksi ollessaan tuolloin puolustusvoimain komentajana. Kanninen ei myöskään muistanut tai tiennyt Raasissa tapahtuneen mitään vilpillistä. Kolmanneksi Kanninen kertoo, että molempien, sekä Suomunjärven että Raasin, harjoituskertomukset ovat arkistosupistamisten myötä hävinneet olemattomiin.⁷⁷⁸ Tämä ei täysin pidä paikkaansa, sillä ainakin Karjalan Jääkäripataljoonan harjoituskertomus on löydettävissä täydellisenä – kaikkine liitteineen – Pääesikunnan operatiivisen osaston arkistosta.⁷⁷⁹ Silmiinpistävää on kuitenkin, että Raasin kokeiluharjoituksen tutkimustuloksista tai johtopäätöksistä ei löydy riviäkään edes sissitoimikunnan mietinnöstä.⁷⁸⁰ Samoin harjoituksen aikaan Porin Prikaatissa palvellut Antero Pärssinen ei erikseen kysyttäessä muistanut tapahtumaa tai tuntenut sen yksityiskohtia.⁷⁸¹

Kuka on oikeassa ja kenen näkemys tapahtumista on todenmukaisin? Kannisen, Roudasmaan, alkuperäisasiakirjojen vai muiden asianosaisten? Asia jäänee ikuisesti arvoitukseksi. Jos ei muuta, tämä yksittäinen episodi kuvastaa kaikessa karuudessaan inhimillisten piirteiden vaikutuksia maanpuolustuksellisten asioiden kehittämisessä. Etenkin historiallista ja totuudenmukaista tulkintaa jälkikäteen etsittäessä voidaan todeta, että tutkimuksellisia haasteita löytyy.

Sissitoimikunnan työskentelyn päätösvaihe ja mietintö

Sissitoimikunta jatkoi työtään Raasin vastoinkäymisestä huolimatta ja asetettujen tavoitteiden mukaisesti. Syksyllä 1962 ja alkuvuonna 1963 toimikunta kokoontui vielä yhteisiin istuntoihin yhteensä neljä kertaa. Työn painopiste oli kuitenkin kokeiluharjoitusten tulosten analysoinnissa ja johtopäätösten kokoamisessa tehtäväksi asetettuun mietintöön. Erityisesti kokeiluharjoituksilla voidaan katsoa olleen merkittävä vaikutus sissitoimikunnan työskentelyyn sen pyrkiessä kehittämään sissitoimintaa ja selkeyttämään käsitesisältöä. Lukuisia havaintoja kirjattiin ja eritasoisia muistioita laadittiin sissitoimikunnan työskentelyn aikana.

778 Kanninen (2002b), s. 229. Kanninen (2003), s. 15.

779 3.DE:n n:o 30/Koultsto/5 a sal/10.5.1962 (Kokeiluharjoitus KarJP:ssa), T 26965/F 27 sal, KA. KarJP:n n:o 685/Koul/8 c/17.3.1962 (kokeiluharjoitus 19.2.–2.3.62), T 26965/F 27 sal, KA.

780 PE:n n:o 32/Optsto/11 henksal/25.6.1963 (Sissitoimikunnan mietintö), 11/F 9, PE (tutkimuslupa).

781 Pärssinen, Antero: haastattelu 14.2.2013.

■ Sissitoimikunnan työn loppuvaiheessa viimeinen kokeilu päätettiin liittää Pohjois-Suomen Sotilasläänin johtaman talvisotaharjoituksen yhteyteen 27.1.–2.2.1963, jossa yksi sissi-joukkue toimi hajautettuna. Tasavallan presidentti Urho Kekkonen ja jalkaväenkenraali Sakari Simelius seurasivat kiinnostuneina sissitoiminnan kokeiluvaihetta Vuokatien maastossa.

Sissitoimikunnan työskentely oli alusta lähtien salaista⁷⁸², joskin tieto toimikunnan olemassaolosta tuli ilmi kokeiluharjoituksiin osallistuneiden joukkojen ylemmän upseeriston keskuuteen. Työskentelyn salaista luonnetta kuvastaa osaltaan myös se, että edes jäsenten nimikirjanotteista on vaikea löytää mainintoja kuulumisesta sissitoimikuntaan.⁷⁸³ Toimi-

782 ”Valmistelutyöt määräsinkin suoritettaviksi kaikessa hiljaisuudessa, koska perusidean paljastuminen ei ollut suotavaa.” Simelius (1983), s. 256.

783 Katso esim. Ilmola, Paavo nimikirjanote n:o 45233, KA ja Koppinen, Veikko William, nimikirjanote n:o 55645, KA sekä Kare, Risto Ilmari, nimikirjanote n:o 37799. Ainoa merkintä toimikunnan keskeisten jäsenten osallisuudesta työskentelyyn löytyy toimikunnan sihteerin nimikirjanotteesta. Kanninen, Ermij (Ermei), nimikirjanote n:o 58557, KA.

kunnan salaisesta työskentelytavasta on löydettävissä myös toinen todiste. Kolmannen Divisioonan esikunnan (3.DE) yleisesikuntaosaston päällikkö, everstiluutnantti Ensio Siilasvuo laati marraskuussa 1962 tutkielman lähes tarkalleen sissitoimikunnan tehtävänannon mukaisesti. Tutkielma ”*Sissisota ja sen torjunta suurvaltojen ja meidän näkökulmastamme*” käsitteli sissisotaa ja sissitoimintaa voimassa olleen vuoden 1958 *Kenttäohjesäännön yleisen osan* sekä mitä ilmeisimmin vielä lausunnolla olleen vuoden 1963 *Kenttäohjesäännön I osan* luonnoksen mukaisesti.⁷⁸⁴ Esittämässään yhteenvedossa peräänkuuluttaa Siilasvuo sissikoulutuksen kehittämistä sekä sissiasioden tutkimus- ja kokeilutoimintaa. ”*Olisi edelleen lisättävä tutkimus- ja kokeilutoimintaa uusien menetelmien ja välineiden kehittämiseksi.*”⁷⁸⁵ Tutkielman johtopäätökset ja toimenpide-esitykset on selvästi tehty tietämättä Veikko Kop-pisen *Sissisotamenetelmä-ehdotuksesta*, saati sissitoimikunnan jo lähes kaksi vuotta kestä-neestä tutkimustoiminnasta. Vaikka Siilasvuon tutkielma osuu ajallisesti oikeaan asiaan, se oli ilmestyessään myöhässä kaikessa hiljaisuudessa Pääesikunnan operatiivisella osastolla ta-pahtuneesta työskentelystä.

Tammikuun alussa 1963 Pääesikunnan operatiivisella osastolla oli tehty sissitoimikunnan työhön liittyen, mutta siitä erilliseksi jäänyt Ermei Kannisen laatima muistio paikallispuo-lustusjoukkojen kehittämisestä ja niiden liittymisestä sissitoimintaan. Muistioon oli muun muassa laskettu tarkasti reservin arvioitu kasvu 1960-luvulla ja sen aiheuttamat vaikutuk-set materiaalin hankintaohjelmiin. Tähän liittyen esitettiin ensimmäistä kertaa alueellisten sissijoukkojen muodostaminen, jota perusteltiin ensisijaisesti reservin kasvun aiheuttamilla mahdollisuuksilla. Kanninen esitti muistiossa selvitettäväksi muun muassa paikallisjoukko-*jen ”todelliset perustamismahdollisuudet sotilaspiireittäin kun otetaan huomioon, että reservin kasvu koituu ennen kaikkea Etelä- ja Lounais-Suomen hyväksi muun maan kustannuksella”*. Lisäksi Kanninen kaipasi periaateratkaisua, ”*jatkettaanko tällä ehdotetulla linjalla, toisin sa-noen kehitetään paikallispuolustusjoukkoja, jotka tarvittaessa siirtyvät alueelliseen sissitoimin-taan, tai otetaanko lähtökohdaksi sissijoukot, joita voidaan ilmeisesti vain rajoitetusti käyttää muihin tehtäviin*”⁷⁸⁶ Kannisen muistion voidaan katsoa olevan ensimmäinen laatuaan, jossa arvioidun miesmäärän ja aseistuksen suhdetta pyrittiin ratkaisemaan paikallispuolustusta kehittämällä muodostamalla sissitoimintaan kykeneviä alueellisia joukkoja.

784 3.DE:n n:o 363/Optsto/5 sal/29.11.1962 (tutkielma sissisodasta), T 26965/F 27 sal, KA. Vertaa Kenttäoh-jesääntö, yleinen osa (KO yl), 1958, s. 94–101 ja 215. Kenttäohjesääntö I osa (KO I), yhtymän taistelu, Mikkeli 1963, s. 103–113 ja 266–267.

785 3.DE:n n:o 363/Optsto/5 sal/29.11.1962 (tutkielma sissisodasta), T 26965/F 27 sal, KA. Vertaa myös RvE:n 333/II/sal/27.11.1962 ja RajaK:n n:o 68/II/sal/27.12.1962, RVLE, OT-sal- ja sal-arkisto 1950–1970, tun-niste F 13 sal (tutkimuslupa).

786 Paikallispuolustusjoukkojen kehittäminen ja liittyminen sissitoimintaan, PE:n muistio n:otta Op-os/sal/9.1.1963, Ermei Kannisen yksityiskokoelma, kopio tutkijan hallussa.

Sissitoimikunnan työn loppuvaiheessa viimeinen kokeilu päätettiin liittää Pohjois-Suo-men talvisotaharjoituksen yhteyteen 27.1.–2.2.1963, jossa yksi sissijoukkue toimi hajautet-tuna. Kokemukset harjoituksesta saatiin toimikunnan käyttöön. Ensimmäisen Divisioonan järjestämä harjoitus antoi myönteisen kuvan sissien toiminnasta talvioloissa joukkueittain hajautettuna. Harjoituskertomuksessa painotettiin erityisesti sissitoiminnan tehokkuutta Pohjois-Suomen oloissa. ”*Eryyisesti Pohjois-Suomen olosuhteissa pitäisi prikaatin taistelutoi-miin aina liittyä oma-aloitteinen sissitoiminta. Sissipataljoonan ja -komppanian toiminnasta talviolosuhteissakin joukkueittain hajautettuna sotaharjoitus antoi myönteisen kuvan.*”⁷⁸⁷ Sis-sitoimikunnan työ kesti kesäkuuhun 1963 ja käsitti muun muassa useita sissitoimintaan liittyneitä osatutkimuksia aselajeista sekä sissitoimin-nan kokeiluharjoituksia. Kaiken kaikkiaan toimikunta kokoontui yhteisiin istuntoihin 17 kertaa.⁷⁸⁸ Myös sota-kouluissa tehtiin vastaavantasosta kokeilu- ja kehitys-työtä muun muassa harjoituksia ja oppilastutkielmia, joihin sissitoimikunta antoi tutkimustehtäviä Sotakor-keakoulun opettajiston kautta.⁷⁸⁹ Mainittakoon, että ai-nakin osa sissitoimikunnan jäsenistä oli uransa varrel-la jo ollut tai oli myöhemmin tekemisissä sissisodan tai sissitoiminta-asioiden kanssa.

Toimikunta viimeisteli mietintönsä alkukesän 1963 aikana. Mietintö on hyvin seikkaperäinen ja perusteellinen selvitys, joka vastasi pääosin puolustusvoimain komentajan tehtävänantoon. Sissitoiminnan keinojen hyödyntämisen tarvetta painotettiin mietinnössä etenkin toisen maailmansodan jälkeisen sotataidollisen kehityksen perusteella, joka oli 1960-luvulle tultaessa osoittanut selvästi sissisodan ja vasta-rintaliikkeen sekä toisaalta sissitoiminnan merkityksen. Toimikunnan mukaan ainoa teho-kas keino sissejä vastaan on ollut vastasissitoiminta eli sissijoukot. Esimerkkeinä aikakauden kehityksestä toimikunta mainitsi Yhdysvaltojen tehostuneen sissi- ja vastarintaliikkekoulu-tuksen. Toimikunnan mietinnön mukaan sotataidon kehittyminen asetti suurvallat muita parempaan asemaan sotateknillisessä mielessä nimenomaan tehostuneessa liikeno-peudessa ja liikkumiskyvyssä sekä tulen kantamassa ja tehossa. Siten Suomen kaltaisten sotataidossa ”*jälkeenjääneiden*” maiden tuli pyrkiä tasoittamaan eroa omiin maantieteellisiin ja kansalli-siin olosuhteisiin turvautuen. Sissitoiminta nähtiin mahdollisuutena, jota oli pyrittävä käyt-

”Myös sissisodan mah-dollisuus tuli ottaa huomioon, sillä se tarjoaisi ’viimeisen puolustautu-miskeinon’, milloin valta-kunta tai sen osa joutuu miehitetyksi.”

787 1.DE:n n:o 16/Koultsto/5 sal/15.3.1963 (kertomus Pohjois-Suomen talvisotaharjoituksesta), T 24075/F 1 sal, KA.

788 PE:n n:o 32/Optsto/11 henksal/25.6.1963 (Sissitoimikunnan mietintö), 11/F 9, PE (tutkimuslupa).

789 Kanninen, Ermei: haastattelu 15.5.2013.

■ Helikopterien käyttöä kokeiltiin myös sissitoiminnassa. Kuvassa neuvostoliittolaisvalmisteinen Mi-1-helikopteri, jonka todettiin olevan hyvä apu muun muassa sissitoimintaan liittyvien valmisteluiden ja tiedustelun osana.

tämään hyväksi kaikin keinoin.⁷⁹⁰ Tätä menettelytapaa edellyttivät myös vuoden 1958 *Kenttäohjesäännön yleinen osa* ja vuonna 1957 vahvistettu *Sissiohjesääntö*.⁷⁹¹

Sissitoiminnan päämäärät olivat toimikunnan mukaan laajat. Tavoitteena oli vastustajan liikkeen hidastaminen aina ja kaikkialla, sillä suomalainen ei kykenisi millään saavuttamaan samaa liikenopeutta helppossa maastossa kuin mahdollinen vihollinen. Tulen puutteellinen ulottuvuus voitiin kenties korvata sissitoiminnalla vastustajan selustassa. Vastustajan voimien sitominen kaikkialla nähtiin tarpeelliseksi myös toisarvoisilla suunnilla sekä selustassa, koska siten voidaan heikentää vihollista sen painopistesuunnissa, missä se yleensä aina voi olla voimakkaampi kuin puolustaja. Vihollisen tulivaikutusta oli vähennettävä ja saattava aikaan sellainen taistelumenetelmä, johon ei olennaisesti voida vaikuttaa ydinräjähteillä. Edellä mainittujen päämäärien mukaan toimikunta päätyi johtopäätökseen, jonka mukaan sissitoiminnan tarve on suuri ja sillä voidaan helpottaa rintamassa taistelevien joukkojen tehtäviä sekä tasoittaa vastustajan mahdollista ylivoimaa. Myös sissisodan mahdollisuus tuli ottaa huomioon, sillä se tarjoaisi ”viimeisen puolustautumiskeinon”, milloin valtakunta tai

790 PE:n n:o 32/Optsto/11 henksal/25.6.1963 (Sissitoimikunnan mietintö), 11/F 9, PE (tutkimuslupa).

791 Kenttäohjesääntö, yleinen osa (KO yl), 1958, s. 95. Sissiohjesääntö (SissiO), Helsinki 1957, s. 10.

sen osa joutuu miehitettyksi.⁷⁹² Sissitoiminta siis nostettiin selvästi tottaisiin sissisodan yläpuolelle, jonka nähtiin olevan vain äärimmäinen keino.

Toimikunta oli tehnyt realistisen ja varsin seikkaperäisen analyysin sissitoiminnan mahdollisuuksista suomalaisessa sota-aidossa. Toiminta perustui mietinnön mukaan joko organisaatiossa oleviin sissiyksiköihin tai kussakin tilanteessa erikseen muodostettaviin sissiosastoihin, jotka tehtävänsä suoritusta varten jätetään vihollisen selustaan tai lähetetään toiminta-alueille. Toiminta määritetään yleensä hyökkäykselliseksi koottuin voimin ja hajautettua toimintaa suositellaan vastustajan harhauttamiseksi. Varsinaista alueellista käyttöä ei tunneta muuta kuin alueellisena häirintänä, joka käsketään suorittamaan hajautetusti joukkueittain tai partioittain. Teoreettiset perusteet esitettiin toimikunnan mukaan voimassa olevissa ohjesäännöissä.⁷⁹³

Sissijoukkojen lukumäärä ei kuitenkaan vastannut sissitoiminnalle esitettyjä vaatimuksia tai päämääriä. Toimikunta oli laskenut vuoden 1963 perustamistehtäväluettelosta (PTL) sissioorganisaatiossa olevien joukkojen lukumääräksi ainoastaan noin 3 000 miestä, jotka jakaantuivat kahteen ylijohdon sissipataljoonaan (SissiP 5 ja SissiP 15) sekä rajaprikaatien kuuteen sissikomppaniaan ja 41 erilliseen sissijoukkueeseen. Toimikunta piti edellä mainittuja joukkomääriä aivan liian pieninä. Sotien aikana tehtyä ratkaisua muodostaa jokaisesta rintamavastuussa olevasta yhtymästä erillinen sissiosasto tiedustelukomppanian tai jonkin pataljoonan kustannuksella pidettiin huonona. Tällaisilla prikaatin organisaation rikkovilla tilapäisjoukoilla ei toimikunnan mukaan saavutettu oleellista tehonlisäystä, koska tilapäisesti koottujen joukkojen teho sissitehtävissä jäi heikoksi ja toisaalta parhaiden miesten ottaminen erikoistehtäviin olisi heikentänyt myös asianosaista pääjoukkoa.⁷⁹⁴

792 PE:n n:o 32/Optsto/11 henksal/25.6.1963 (Sissitoimikunnan mietintö), 11/F 9, PE (tutkimuslupa).

793 Sama.

794 Sama. Vertaa PE:n n:o 111/Lkptsto/OT 10 c 2 sal/17.2.1960, T 26842/F 18 sal, KA. Katso myös PE:n n:o K 3/Lkptsto/Db 1 sal/18.2.1963, T 26842/Ha 4 sal, KA. PE:n n:otta, SA-Puolustusvoimien pääpiirteinen perustamisvalmius, Liite 8, 13.2.1962, T 26842/Ha 4 sal, KA.

■ Sissitoimintaa kokeiltiin Pohjois-Suomen olosuhteissa myös taisteluaineiden vaikutuksen alaisena.

Toimikunta otti vahvasti kantaa Veikko Koppisen sissisotamenetelmää koskevaan ehdotukseen. Mietinnön mukaan Koppisen sissitoimintaesitystä voitiin tarkastella sissisodan tai -toiminnan kokonaisjärjestelyn kannalta ja toisaalta sissitaktiikan ja -tekniikan kannalta. Koppisen ehdottamaa tulivaikutuksen kasvattamista lähinnä miinoilla, tähysmiinoilla ja ansoilla pidettiin toteuttamiskelpoisena ajatuksena. Väijyntäpuolustuksesta esitettiin arveluja, että se olisi pitkäaikaisen toiminnan kannalta mahdotonta. Suomalaisen sotilaan ja miehen henkinen ja ruumiillinen kestävämyys hajaryhmyyksessä ja lähinnä omatoimisen huollon varassa oli käytännössä kokeilematta. Sissijoukon pitkäaikaiset toimintamahdollisuudet toisaalta vihollisen ahdistamana ja toisaalta huoltovaikeuksien sekä sään rasittamana heikensivät toiminnan tehokkuutta. Vaikka sissiarmeijan aktiivista toimintaa kenttäarmeijan rinnalla pidettiin hyvänä, menetelmän ainoa päämäärä toimikunnan mukaan ei saanut olla siirtyminen sissisotaan.⁷⁹⁵

Koppisen tekemistä esityksistä voitiin toimikunnan mukaan erottaa kaksi eri perusratkaisua, jotka hänen menetelmässään sulautuvat yhdeksi kokonaisuudeksi ja ovat edellytyksenä kummankin osan onnistumiselle. Toinen oli alueellinen sissitoiminta ja toinen hajaryhmytykseen perustuva väijyntäpuolustus tähysmiinoin. Toimikunta totesi, ettei yhteen järjestelmään perustuvaan kokonaisratkaisuun voitu siirtyä ilman perusteellisia koulutuksellisia valmisteluja ja välineistön kehittämistä. Alueellinen sissitoiminta yhdessä painopistesuunnittain hoidettavan liikkuvan ja keskitetyn sissitoiminnan kanssa mahdollisti toimikunnan mukaan vastustajan jatkuvan ja kaikkialla tapahtuvan häirinnän. Alueellinen sissitoiminta muodostaisi myös perustan, jolle sissisotaan varautuminen voitaisiin rakentaa.⁷⁹⁶

Koppisen esityksestä löydettiin myös selviä vahvuuksia, jotka toimikunta katsoi mietinnössään toteuttamiskelpoisiksi. Yhä kohoavat kustannukset eivät mahdollistaneet suurten ja täysin ajanmukaisten maavoimien muodostamista, vaan ne voitiin osaksi korvata Koppisen esittämällä sissiarmeijalla, jonka välineistön hinta on huomattavasti halvempi kuin varsinaisten yhtymien. Vastustaja ei kykenisi murtamaan Koppisen esittämän sissiarmeijan puolustusta teollisuuteen, voimatalouteen eikä kotirintamaan kohdistuvilla toimilla. Toimikunnan mukaan sissit eivät ole lyötävissä, vaan taistelun jatkuvuus oli taattua. Tärkein rooli sissiarmeijalla oli toimikunnan näkemyksen mukaan alueellisten painopisteiden mahdollistamisessa. ”Vihollista vastaan taistellaan ja sen voimat sidotaan tällä menetelmällä kaikkialla ja joka hetki, joten omalle kenttäarmeijalle jäänee entistä paremmat mahdollisuudet painopisteen muodostamiseksi.”⁷⁹⁷

795 PE:n n:o 32/Optsto/11 henksal/25.6.1963 (Sissitoimikunnan mietintö), 11/F 9, PE (tutkimuslupa).

796 Sama.

797 Sama.

Hajautettu sissitoiminta sekä siihen liittyvät väijyntäpuolustus sekä tähysmiinojen käyttö oli toimikunnan näkemyksen mukaan käyttökelpoinen yhtenä sissitoimintamenetelmänä, joka saattoi tulla erityisesti kyseeseen alueellisessa toiminnassa, mutta myös muussa sissitoiminnassa tilanteen ja olosuhteiden mukaan. Hajautettu toiminta perustui sissien toimintaan puoliryhmittäin tai sissipareittain määräalueella siten, että nämä ala-alueet kytkeytyvät kiinteästi toisiinsa, jolloin vasta määrätty kokonaisuus (joukkue – komppania – pataljoona) antaa varmuuden siitä, että ketään ei päästä täysin yllättämään. Pienehköjen osastojen erillisessä toiminnassa voi joukko hajaantua joko kätkeytyäkseen ja välttääkseen tappioita tai pitääkseen hajautettuna jonkin maastonkohdan, tieuran tai tienpätkän hallussaan.⁷⁹⁸

Sissitoimikunnan tutkimuksissa jäi kuitenkin avoimiksi useita kysymyksiä. Eniten arveluita aiheuttivat niin sanotut henkiset tekijät. Toimikunta totesi, että sissitoiminnassa henkiseen ja ruumiilliseen kestävytyteen on kiinnitettävä aivan erityistä huomiota. Tässä ei sinällään ollut mitään uutta, mutta suomalaisten luonteenpiirteiden huomioon ottaminen on merkittävä osoitus kansallisen sotataidon omaleimaisuudesta etenkin sissisodankäynnin keinojen hyödyntämispohdinnoissa. Toimikunnan mukaan tehtävätaktiikka ei toteutunut sotilaskäskyin, vaan se tuli ymmärtää ja sitä tuli harjoitella. Vaikka suomalainen sotilas mielellään arvostelee esimiestään ja suhtautuu tähän jopa torjuvasti, on esimiehen tuki kovan paikan tullen tarpeellinen. ”Passiivinen odottaminen saattaa erittäin rasittavana heikentää mielialaa. Suomalainen on pohjimmiltaan raskasmielinen ja sulkeutunut, joten hän etsii purkautumisteitä, joita yksinäisyydessä on vaikea löytää.” Suomalainen sotilas haluaa sissinä toimiessaankin tuntea kokonaistilanteen ja tietää omaistensa kohtalon. Erämiestottumus ja -taito eivät toimikunnan mukaan olleet suomalaiselle enää yleisiä ominaisuuksia, vaikka sopeutumismahdollisuudet vaikeisiin oloihin lienee vielä olleet melko hyvät.⁷⁹⁹

Toimikunnan määrittelemässä yhteenvedossa esitettiin kaksi merkittävää johtopäätöstä. Yhtäältä sissisodan ja sissitoiminnan tarve korostuu erityisesti sellaisen valtakunnan osalta, jonka sotilaallisen maanpuolustuksen tehtävänä on maan alueen puolustaminen ja kansan elinmahdollisuuksien turvaaminen taistelussa materiaalisesti ja lukumääräisesti ylivoimaisista vihollista vastaan. Taistelun on tällöin tukeuduttava valtakunnan omaan alueeseen ja sen suomiin mahdollisuuksiin. Tarve on näin ollen suurempi, kuin mitä sen hetkiset organisaatiot ja suunnitelmat mahdollistavat toteutettavan. Oli siis ryhdyttävä lisäämään huomattavasti sissien kokonaismäärää ja tehostamaan sissitoiminnan keinoja ja valmiutta. Toisaalta aikakaudella käytössä olevat sissijoukkojen organisaatiot ja -menetelmät olivat yhä edelleen käyttökelpoisia ja sopivat erityisesti varsinaisten sissijoukkojen käyttöön, silloin kun nämä määrätehtävää varten suunnataan toiminta-alueelle. Yhtymistä ja erillisistä joukkoyksiköis-

798 Sama.

799 Sama.

tä tilapäisesti muodostetut sissiosastot voivat myös käyttää niitä menestyksellisesti hyväkseen. Sissitoimikunnan mukaan ei ilmennyt aihetta puuttua tarkemmin näihin menetelmiin ja sissijoukkojen sisäiseen organisaatioon.⁸⁰⁰

Verrattaessa sissitoimikunnan mietinnön sisältöä vuotta aiemmin julkaistuun tiedotteeseen puolustusvoimien K-ohjelmasta⁸⁰¹ voidaan päätellä, että toimikuntaa konsultoititiin tai ainakin pyydettiin määrittelemään sissisodan sisältöä hieman tarkemmin, koska yhteneväisyydet näissä kahdessa lähteessä ovat merkittäviä. Puolustuslaitoksen kehittäminen 1960-luvulla -kirjasessa sissisota ja sissitoiminta oli sotataidollisen sisällön näkökulmasta selvästi erotettu toisistaan. ”*Ratkaisevaa tässä sodankäynnin muodossa (sissisota) on laajojen kansanterrosten kannatuksen saavuttaminen. Se, joka tässä onnistuu, voittaa sodan. Sissitoiminta liittyy kiinteästi kaikkiin maavoimien operaatioihin. Toiminta jakautuu välittömästi maasotatoimia tukevaan sekä kauempaan vihollisen selustassa suoritettavaan.*”⁸⁰²

Sissitoimikunnan toimenpide-esitykset

Sissitoimikunnan työ päättyi syyskuussa 1963 pidettyyn esittelyyn, jossa sissitoiminnan ja sissitoiminnan ja sissisodan yleiset periaatteet sekä taktiikan suuntaviivat hyväksyttiin puolustusvoimain komentajalla. ”*Esitetään, että sissitoimikunnan mietinnön pohjalta ja ottaen huomioon sissitoiminnan ja -sodan yleiset periaatteet...*” Mietinnön esittelyn valmisteluasiakirjassa esitettiin puolustusvoimissa ja rajavartiolaitoksessa ryhdyttäväksi seuraaviin toimenpiteisiin: tarkistetaan sissijoukkojen kokonaismäärä PTL:ssa, ryhdytään toimenpiteisiin alueellisen sissiorganisaation luomiseksi, hyväksytään hajaryhmityksen ja tähysmiinojen käyttö yhtenä sissitoimintamenetelmänä, tehostetaan sissikoulutusta ja määrätään yksi upseeri Pääesikunnassa hoitamaan päätehtävänä sissitoimintaan liittyviä kysymyksiä.⁸⁰³ Tähän liittyen Simelius kirjoitti varsinaiseen esittelyyn reunamerkin: ”*mikäli sopiva upseeri on irroitettavissa*”. Asiakirjan alalaitaan on mitä ilmeisimmin esittelyn jälkeen vielä lisätty

800 Sama.

801 Kehittämisohjelma, joka ajoittui pääosin vuosille 1964–1967. K-ohjelma jäi toteumiltaan hyvin vajaaksi, joten sen päättymisajankohdaksi voidaan määrittää vuonna 1968 alkanut PV-ohjelma. Kesseli (2005a), s. 104–105.

802 Puolustuslaitoksen kehittäminen 1960-luvulla (1962), s. 12 ja 47.

803 PE:n n:o 34/Optsto/11 henksal/25.6.1963 (Sissitoimikunnan mietinnön saate), 11/F 9, PE (tutkimuslupa). Huom. saateen taakse on kirjoitettu: ”*Miksi ei Rajav:sta yhtään edustajaa, vaikka sissikoulutus ja -toiminta on jo 15 v:n ajan ollut heillä päätehtävänä?*” (T. V. Viljanen). Katso myös PE:n n:o 487/Optsto/11 sal/23.9.1963 (Esittely Puolustusvoimain komentajalle sissitoimikunnan mietinnön pohjalta), T 26965/F 30 sal, KA.

alustava suunnitelma sopivasta upseerista merkinnällä ”*Lopmeri*”.⁸⁰⁴ Mietintö liitteineen⁸⁰⁵ luovutettiin koulutuspäällikön ja toimikunnan jäsenten käyttöön. Toimikunnan työskenteilyn aikana syntynyt aineisto jätettiin Pääesikunnan operatiiviseen osastoon.⁸⁰⁶

Käytännössä toimenpide-esitysten ensimmäinen kohta sissijoukkojen kokonaismäärän tarkistamiseksi PTL:ssa tarkoitti alueellisen sissiorganisaation luomista valtakunnan alueelle siten, että järjestelmää voitiin kehittää asteittain reservin kasvun ja hankintojen edistymisen mukaan. Organisaation tuli palvella kotialueella ja yhtymien selustassa vastasisitoimintaa ja selustan puolustusta yleensä sekä ottaa huomioon sissisotaan varautuminen. Kokoonpanoja koskevat työt esitettiin jätettäväksi Pääesikunnan operatiiviselle osastolle ja järjestelyosastolle. Toimikunnan mukaan toimenpiteet edellyttivät organisaation luomisen ja joukkojen määrän tarkistamisen jälkeen tarkistuksia koulutussuhdelaskelmiin ja hankintasuunnitelmiin.⁸⁰⁷

Esitys perustui pääosin pääesikunnan operatiivisella osastolla keväällä 1963 laadittuun työsuunnitelmaan, jonka mukaan operatiivisen suunnittelun kannalta laajakantoisin työ olivat alueellisten puolustusjoukkojen kehittäminen. ”*Tällä vuosikymmenellä ihmisvoimavaramme lisääntyvät nopeammin kuin kenttäarmeijamme materiaalin hankintamahdollisuudet. Tällöin olisi mahdollisuus ja tavallaan jopa pakkokin ryhtyä kehittämään ns. alueellisia puolustusjoukkoja, koska määrärahat eivät mahdollista uusien yhtymien perustamista. Tällöin eräs mahdollisuus olisi luoda kevein asein varustettu alueellinen sissiorganisaatio. Tämä työ on kohdakkoin siinä vaiheessa, että se voidaan esitellä periaateratkaisua varten.*”⁸⁰⁸

Hajaryhmityksen ja tähysmiinojen käyttö yhtenä sissitoimintamenetelmänä sekä niiden ottaminen koulutuskäyttöön tarkoitti käytännössä toimikunnan laatiman koulutusohjeen hyväksymistä ja jakamista, kouluttajakoulutuksen järjestelyjä sekä koulutusmateriaalin suunnittelua, hankintaa ja jakamista. Käytännön toimenpiteisiin ryhtyminen esitettiin jätettäväksi Pääesikunnan jalkaväkiosaston, koulutusosaston ja pioneeriosaston vastuulle.⁸⁰⁹

804 PE:n n:o 487/Optsto/11 sal/23.9.1963 (Esittely Puolustusvoimain komentajalle sissitoimikunnan mietinnön pohjalta), T 26965/F 30 sal, KA.

805 Toimikunnan mietinnön liitteenä olleessa Jalkaväen tarkastajan koulutusohjeen luonnoksessa oli yhteensä 11 alaliitettä, jotka sisälsivät lähinnä esimerkkikuvia poteroista, miinojen teho vaikutuksesta, ansoista, sissien räjäytyslaukusta ja niin edelleen. PE:n n:o 34/Optsto/11 henksal/25.6.1963 (Jalkaväen tarkastajan koulutusohjeen luonnos, liite sissitoimikunnan mietintöön 25.6.1963), Ermei Kannisen yksityiskokoelma, alkuperäinen asiakirja tutkijan hallussa.

806 PE:n n:o 34/Optsto/11 henksal/25.6.1963 (Sissitoimikunnan mietinnön saate), 11/F 9, PE (tutkimuslupa).

807 PE:n n:o 32/Optsto/11 henksal/25.6.1963 (Sissitoimikunnan mietintö), 11/F 9, PE (tutkimuslupa).

808 PE:n n:o 10.4.1963 (Esittely tarkastajistolle operatiivisen osaston lähiajan työsuunnitelmista), T 26965/F 30 sal, KA.

809 PE:n n:o 32/Optsto/11 henksal/25.6.1963 (Sissitoimikunnan mietintö), 11/F 9, PE (tutkimuslupa).

Talvella käytettiin maastopuvun m/62 valkoista kääntöpuolta.

Maastopuku m/62 soveltu erinomaisesti sissitoimintaan. Kesällä käytettiin puvun maastokuvioitua "kesäpuolta". Samanaikaisesti maastopuvun kanssa käyttöön otettiin myös uudenmallinen taisteluvyö ja rynnäkkökivääri 7.62 rk 62.

Sissikoulutuksen tehostaminen tarkoitti puolustusvoimien ja rajavartiolaitoksen välisen yhteistoiminnan tiivistämistä. Käytännössä tällä tarkoitettiin alueellisen sissitoiminnan koekilua ja koulutusta erityisesti johtamisen ja huollon kannalta kiinnittäen huomiota alueellisten joukkojen saamien tiedustelutulosten hyväksikäyttöön. Hajaryhmytyksen ja tähyssiinojen käytön harjoittelu tuli laajentaa kaikkia puolustushaaroja ja aselajeja koskevaksi sekä johtaja- ja kouluttajakoulutuksena että miehistökoulutuksena. Lisäksi haluttiin antaa yleiskoulutuksen lisänä erikseen määrättävissä joukko-osastoissa erikoiskoulutusta sissitoimintaa varten erikoisolissa, kuten saaristossa ja Lapissa.⁸¹⁰ Pääesikunta julkaisi lokakuussa

810 Sama. Erikoiskoulutusta antaviksi joukoiksi esitettiin Rannikkojääkäripataljoonaa, Pohjanmaan Jääkäripataljoonaa sekä vihollisalueella toimintaan erikoistunutta Laskuvarjojääkärikoulua.

1963 sissitoimikunnan mietinnön pohjalta koulutuksen pysyväiskäsky, jonka pääteemana oli alueellinen sissitoiminta.⁸¹¹

Yhden upseerin määrääminen Pääesikunnan operatiiviselle osastolle hoitamaan päätehtävänä sissitoimintaan liittyviä kysymyksiä tarkoitti käytännössä sissiasioiden tehostamista ja eri toimintamuotojen koordinoimista. Toimikunnan esityksen mukaan upseerin tuli osallistua alueellisen sissitoiminnan organisoimiseen Pääesikunnan operatiivisen osaston ja järjestelyosaston työhön liittyen sekä koulutus- ja kokeilutoimintaan, jotta niistä saatavat kokemukset otettaisiin huomioon operatiivisia ja hankintasuunnitelmia tehtäessä. Tehtävä olisi tilapäisluonteinen ja sen arvioitiin vaativan noin kahden vuoden työpanoksen, jonka jälkeen asia oletettiin saatavan käyntiin. Jatkotyöskentely tapahtuisi toimikunnan mukaan tämän jälkeen normaalina esikuntatyönä eri osastojen yhteistoimintana.⁸¹²

Sissitoimikunnan luja työskentely oli saatu päätökseen ja sillä voidaan katsoa olleen merkittävä vaikutus sissitoiminnan kehittämisessä sekä liittämässä osaksi alueellista puolustusjärjestelmää. Kenties tärkein johtopäätös työssä oli sissitoiminnan suosittaminen osaksi alueellista taistelua, laajamittaisen sissisodan ollessa vain äärimmäinen keino puolustaa maata. Sotienjälkeistä aikakautta vaivannut dilemma sissisodan ja sissitoiminnan välisistä käsitteellisistä ja sotataidollisista eroista sekä siitä, kumpaa suomalaisessa sotataidossa hyödynnetään, sai selvän suunnan. Sissitoiminta olisi suomalaisen sotataitoon ja olosuhteisiin sekä alueelliseen puolustusajatteluun soveltuvampi päämenetelmä. Kansakunnan olemassa olon viimeinen oljenkorsi ja kunniakas itsemurha totaalisen sissisodan keinoin alkoi vaipua sissitoiminnan kehittymisen tieltä. Mahdollisuus sissisotaan haluttiin kuitenkin vielä säilyttää.

Toimikunnan työ oli järjestelmällistä ja sen tutkimuksellinen ote kelpaisi vuosikymmenien jälkeenkin esimerkiksi vakavasta suhtautumisesta sotilaallisen maanpuolustuksen perusteisiin niin operaatiotaidon kuin taktiikan kehittämisen osalta. Etenkin pitkälle viedyt ja erinomaisesti organisoidut kokeiluharjoitukset tuottivat suurta lisäarvoa ja syvensivät kansallisen sissitoiminnan vaikuttavuutta sekä erikoispiirteitä tulevaisuutta ajatellen. Harjoituksista saadut tutkimustulokset saivat aikaan myös keskustelua upseeriston parissa sekä lukuisia uusia ajatuksia sissitoiminnan sotataidollisista yksityiskohdista sekä ongelmakohdista. Kaiken lisäksi toimikunnan työ ja tutkimustulokset säilyivät vuosikymmeniä salaisina, mikä olikin tarkoituksenmukaista kylmän sodan aikakaudella. Vasta vuonna 1979 julkaistussa Sissitoimintaoppaassa julkaistiin merkittävä osa sissitoimikunnan työn tuloksista, mutta turvaluokituksella *ei saa antaa tietoja sivullisille* (ETS). Siten voidaan todeta, että sis-

811 Koulutuksen pysyväiskäsky n:o 586 A 1/12.10.1963 (Ohje alueellisesta sissitoiminnasta), Ermei Kannisen yksityiskokoelma, alkuperäinen asiakirja tutkijan hallussa.

812 PE:n n:o 32/Optsto/11 henksal/25.6.1963 (Sissitoimikunnan mietintö), 11/F 9, PE (tutkimuslupa).

sitoimikunta täytti tehtävänsä ja toimikaudelle asetetut tavoitteet vähintäänkin hyvin. Työtä oli kuitenkin jatkettava, joten sitä varten Pääesikuntaan määrätty upseeri alkoi selvittää sissiasioita täysipainoisesti.

Olavi Lopmeren ja sissitaktiikan tutkimusryhmän jatkotutkimukset

Puolustusvoimain komentajan esittelyssä 23.9.1963 tekemän päätöksen mukaan Pääesikunnan operatiivisella osastolla jatkettiin sissitoiminnan tutkimista niistä lähtökohdista ja toimenpide-esityksistä joita sissitoimikunta oli mietinnössään esittänyt. Tehtävää hoitamaan määrättiin majuri Olavi Lopmeri, joka siirrettiin Sotakorkeakoulusta Pääesikunnan operatiiviselle osastolle syksyllä 1963 jatkamaan sissitoimintaan liittyviä lisätutkimuksia. Lopmeri aloitti tutkimuksen perehtymällä sissitoimikunnan mietintöön sekä keräämällä tarvittavia tietoja muun muassa joukkojen määristä ja kokoonpanoista Pääesikunnan eri osastoilta. Lopmeren päämääränä oli keskittyä tutkimuksissaan niihin perusteisiin ja mahdollisuuksiin, joiden pohjalta olisi edellytyksiä alueellisen sissiorganisaation aikaansaamiseen.⁸¹³

Lopmeri laati tutkimustensa perusteella kevään ja kesän 1964 aikana kolme laajaa muistiota, joiden jäsentely noudatteli sissitoimikunnan toimenpide-esityksiä. Ensimmäinen muistio esiteltiin Pääesikunnan operatiivisen osaston päällikölle 26.5.1964.⁸¹⁴ Muistioon Lopmeri oli muun muassa tarkentanut sissitoimikunnan tekemiä laskelmia perustamistehtävälue- lön varsinaisten sissijoukkojen tai sellaisiksi eri yhteyksissä katsottujen määristä. Sissitoimi- kunnan mietinnössä vuoden 1963 arvio sodan ajan sissijoukoista oli ollut noin 3 000 miestä, mutta Lopmeri oli etsinyt PTL:n riveiltä tarkan miesmäärän. Lopmeren laskelman mukaan ylijohdon kahteen sissipataljoonaan sisältyi 1 224 miestä, Rajaprikaatien kuuteen tiedustelu- komppaniaan 1 014 miestä ja rajakomppanioiden 40 reservijoukkueisiin 1 560 miestä koko- naisvahvuuden ollessa siten yhteensä 3 798 miestä. Tämän perusteella myös Lopmeri totesi

813 PE:n n:o 487/Optsto/11 sal/23.9.1963 (Esittely Puolustusvoimain komentajalle sissitoimikunnan mietinnön pohjalta), T 26965/F 30 sal, KA. Lopmeri oli vuoden 1963 aikana muun muassa jalkaväen ohjesääntötoimikunnan jäsen, joten hän oli ohjesääntötyön kautta hyvin sopiva tehtävään. PE:n n:o 155/Jvtsto/8 d/26.1.1963, T 25991/F 10, KA. PE:n n:o 594/Jvtsto/8 e/18.4.1963, T 25991/F 10, KA. Katso myös Lopmeri (ent. Meri), Arvi Olavi, nimikirjanote n:o 39725, KA. Kanninen, Ermei: haastattelu 15.5.2013.

814 Olavi Lopmeren muistio niistä perusteista, jotka liittyvät työhön alueellisen sissiorganisaation aikaansaamiseksi, PE:n n:o 26.5.1964, 11/F 12, PE (tutkimuslupa).

PUOLUSTUSVOIMAT

■ Puolustusvoimain komentajan esittelyssä 23.9.1963 tekemän päätöksen mukaan Pääesikunnan operatiivisella osastolla jatkettiin sissitoiminnan tutkimista niistä lähtökohdista ja toimenpide-esityksistä joita sissitoimikunta oli mietinnössään esittänyt. Tehtävää hoitamaan määrättiin majuri Olavi Lopmeri, joka siirrettiin Sotakorkeakoulusta Pääesikunnan operatiiviselle osastolle syksyllä 1963 jatkamaan sissitoimintaan liittyviä lisätutkimuksia.

henkilömäärän olevan aivan liian pieni laajamittaiseen sissitoimintaan.⁸¹⁵

Sissitoiminnan laajamittaisemman alueelli- suuden vaatimus oli Lopmeren mukaan ensi ker-

ran virallisesti tuotu esille vuoden 1958 *Kenttäohjesäännön yleisen osan* sissisotaa koskevassa luvussa. Sen mukaan alueellisuusvaatimuksella pyritään siihen, että sissisodan ennakkoval- mistelut – erityisesti huollolliset – ovat selväpiirteisesti mahdollisia, hajalleenkin joutuneet joukot ovat määräalueiden puitteissa otettavissa johtoon ja muodostettavissa sissijoukoik- si, itse sissitoiminnassa vältytään päällekkäisyydeltä ja johtaminen pitkäjänteisin tehtävin ja toimintaohjein on taattua.⁸¹⁶

Lopmeri käsitteli Koppisen sissisotamenetelmää koskevaa ehdotusta lähinnä sissitaktilli- sena yleisohjeena, jota voitaisiin soveltaa kenttäohjesäännön hengen mukaisesti sissisotana. Lopmeren mukaan ratkaisevan tehon kasvun lisäksi Koppisen menetelmällä voidaan saa- vuttaa sellainen sissien omasuoja, etteivät ne ole lyötävissä, samalla kun miesaineksen ja koulutuksen vaatimukset pysyvät kohtuuden rajoissa. Menetelmää ei Lopmeren näkemyk- sen mukaan voitu toteuttaa ilman riittävän suuria sissijoukkoja.⁸¹⁷

815 Sama. Vertaa RvE:n n:o 706/II/5 f/8.2.1964, KRE:n n:o 28/II/OT g sal/11.3.1957, RVLE, OT-sal- ja sal-ar- kisto 1950–1970, tunniste F 15 sal (tutkimuslupa). PE:n n:o K 3/Lkptsto/Db 1 sal/18.2.1963, T 26842/Ha 4 sal, KA. PE:n n:o 26.5.1964, 11/F 12, PE (tutkimuslupa). Vertaa *Kenttäohjesääntö*, yleinen osa (KO yl), 1958, s. 94–101.

816 Olavi Lopmeren muistio niistä perusteista, jotka liittyvät työhön alueellisen sissiorganisaation aikaan- saamiseksi, PE:n n:o 26.5.1964, 11/F 12, PE (tutkimuslupa). Vertaa *Kenttäohjesääntö*, yleinen osa (KO yl), 1958, s. 94–101.

817 Olavi Lopmeren muistio niistä perusteista, jotka liittyvät työhön alueellisen sissiorganisaation aikaansa- miseksi, PE:n n:o 26.5.1964, 11/F 12, PE (tutkimuslupa).

Tavallaan oman linjansa alueellisen sissioorganisaation luomisessa toi mukanaan kehitteillä oleva alueellisen puolustuksen järjestelmä. Tosin tämä linja ei Lopmeren mukaan voinut olla alueelliselle sissioorganisaatiolle itsenäisesti perusteita antava, vaan pikemminkin edellä esitettyjä perusteita soveltava.

Lopmeren alustavat johtopäätökset olivat selväpiirteisiä. Jos halutaan sissisodankäynnillä ratkaisevan tehostavasti vaikuttaa hyökkäyskykyisen kenttäarmeijan taistelun onnistumiseen ja samalla taata sissitoiminnan jatkuvuus jouduttaessa täydelliseen sissisotaan, lienee Koppisen menetelmän pohjalta tehty perusratkaisu Lopmeren mukaan ainoa mahdollinen. Se puolestaan vaatii ehdottomasti alueellisen sissioorganisaation luomisen asianomaisine joukkoineen, jolloin sissioorganisaatio olisi suurelta osin perustana alueellisen puolustuksen organisaatiolle.

Mikäli pyrittiin vain turvaamaan sissisotaan siirtymisen mahdollisuus säännöllisten sotatoimien korvaamiseksi koko maassa tai sen laajahkossa – erillisessä – osassa, ei erityinen alueellinen sissioorganisaatio ollut Lopmeren laskelmien mukaan välttämätön, joskin sen olemassaolo ylhäältä keskijohdon piirittämällä ulottuvana johto-organisaationa varmentaisi sissisotaan siirtymistä. Jos taas haluttiin tehostaa rintamasotatoimien ohella ja niiden tukemiseksi käytävää sissisotaa sillä panoksella, joka on aikaansaataavissa käytettävissä olevin paikallispuolustusjoukoin, oli alueellinen sissioorganisaatio Lopmeren näkemyksen mukaan tarpeen muodostaa. Periaatteellisesti alueellisen puolustuksen organisaatio sopi tähän tarkoitukseen, kunhan vain siinä voidaan ottaa vastuullisesti huomioon kyky jatkuvaan sissitoimintaan ja sen johtamiseen.⁸¹⁸

Olavi Lopmeren toinen muistio esiteltiin operatiivisella osastolla 2.6.1964. Muistio keskittyi ensisijaisesti alueellisen sissioorganisaation tarpeisiin ja luomismahdollisuuksiin. Lopmeri toteaa muistion alussa, että puolustusvoimien ylin johto ei katsonut sissitoimikunnan esitykseen alueellisen sissioorganisaation muodostamiseksi sellaisenaan olevan realistisia mahdollisuuksia. Vaadittavaa miesmäärää hyvin aseistettuna ei ole varsinaisen kenttäarmeijan tehokkuutta vaarantamatta alueelliseen sissitoimintaan irrotettavissa. Lopmeren mukaan myös riittävät näytöt hajautetun sissitoimintamenetelmän tarkoituksenmukaisuudesta perusmenetelmänä puuttuivat.⁸¹⁹

Tämän perusteella Lopmeri esitti sellaisen alueellisen sissioorganisaation aikaansaamista, joka takasi kenttäarmeijan taistelulle mahdollisimman tehokkaan sissisodankäyntiin perustuvan tuen, kuitenkin mies- ja asemääräistä tehokkuutta vähentämättä. Sissioorganisaation tuli myös varmentaa täydelliseen sissisotaan siirtymisen koko maassa tai sen laajahkossa

818 Sama.

819 Olavi Lopmeren muistio niistä perusteista, jotka liittyvät työhön alueellisen sissioorganisaation aikaansaamiseksi, PE:n n:o:ta 2.6.1964, 11/F 12, PE (tutkimuslupa).

SOTAMUSEO

■ Esimerkiksi Ruotsiin suuntautuneiden vierailujen ja opintomatkojen avulla suomalaisten mielenkiinto ulkomaisiin malleihin sissitoiminnasta säilyi läpi 1960-luvun. Tietoja sissitoiminnasta ja -sodankäynnistä pyrittiin hakemaan Suomen läntisiltä naapurimailta, joissa olosuhteet ja resurssit olivat jokseenkin samankaltaisia kotimaahan verrattuna. Puolustusvoimain komentaja jalkaväenkenraali Sakari Simelius tutustui vuonna 1964 Ruotsin Puolustusvoimiin ja Kiirunan jääkärikouluun, jossa perehdyttiin erityisesti ruotsalaiseen sissikoulutukseen.

osassa ja erilaatuisissa tilanteissa sekä mahdollistaa kussakin tilanteessa edullisimman sissitoimintamenetelmän käyttämisen.⁸²⁰

Lopmeren kolmas muistio valmistui ja esiteltiin 1.7.1964. Sen mukaan sissitoiminnan ja sissisodan tehostaminen edellyttivät Pääesikunnan järjestelyosaston ja päämajamestarin suunnitteluryhmän lisätutkimuksia. Sotakokemuksiin perustuvan ja *Sissiohjesäännön* edustaman Koppisen sissitoimintamenetelmän rinnalle oli Lopmeren mukaan koulutuksessakin otettu jo käyttöön ”*menetelmätutkimukseen perustuva alueellinen sissitoiminta*”. Olosuhte-

820 Sama.

den mukaan vaihteleva menetelmien soveltaminen sissitoiminnassa oli Lopmeren näkemysten perusteella ”luomassa kokonaisuutena uudenlaista sissitaktiikkaa”.⁸²¹

Lopmeri oli asiasta aiheellisesti huolissaan, sillä vasta taktiikan perusteiden tutkimisen ja suurvallan liikkuvuuden sekä vastasissitoimintamenetelmien perusteellisen tarkastelun jälkeen voitiin harkita lopullisiin sissiorganisaatioihin ja niiden tehtäviin siirtymistä. Lopmeri esitti myös, että 1960-luvulla ilmennyt tarve uusia sissiohjesääntöjä saattaisi olla ratkaistavissa perustamalla ”sissitaktiikan tutkimusryhmä”. Tutkimusryhmän tehtävänä olisi Lopmeren esityksen mukaan tehdä perustutkimusta sissitaktiikan ajanmukaistamiseksi sekä laatia aiheesta ajantasainen sissiohjesääntö. Lopmeri esitti sissitaktiikan tutkimusryhmän kokoonpanoksi 1–2 upseeria Rajavartiostojen Esikunnasta, yhtä upseeria Pääesikunnan jalkaväki-osastosta ja yhtä edustajaa Pääesikunnan operatiivisesta osastosta.⁸²²

Sissiorganisaatiosta Lopmeri kirjoitti, että PTL:n mukaiset varsinaiset sissijoukot, sellaisiksi katsottavat rajajoukot sekä ohjesääntöjen edellyttämät tilapäiset sissiosastot oli tarkoitettu sotatoimiyhtymien taisteluun välittömästi liittyviin taktillisiin sissitehtäviin. Siksi alueellisen sissiorganisaation luominen edellytti PTL:n mukaisten sissijoukkojen tarpeen ja tehtävien tarkistamisen vasta alueellisen sissitoimintaperiaatteen tultua hyväksytyksi. Siviiliväestön pitämistä mahdollisimman pitkälle erillään kaikesta sissisodankäyntiin liittyvästä toiminnasta Lopmeri piti kansallisesti olennaisen tärkeänä periaatteena. ”Milloin täydelliseen erilläpitämiseen ei ole enää mahdollisuuksia – kuten täydellisessä sissisodassa pitkähkön ajan puitteissa – tulisi siviiliväestöä voida käyttää eräänä sotilaallisen toiminnan huollollisen tuen lähteenä, mutta myöskin pyrkiä rajoittamaan yhteistoiminta vain tähän. Näin ollen ei näytä tarkoituksenmukaiselta alunpitäenkään sekoittaa mitään siviilipohjaisia organisaatioita selkeään sotilaspohjaiseen (sotilaspukaiseen) sissiorganisaatioon.”⁸²³

Lopmeren laskelmien mukaan selustan puolustukseen käytettävissä olevien alueellisten joukkojen määrä vuonna 1964 oli ”paikallispuolustusjoukkoihin verrattavina joukkoina” yhteensä noin 150 000 miestä, joista aluepuolustuksen perusorganisaatioon sijoitettavaksi voitiin katsoa vain noin 84 000 miestä. Tämän perusteella Lopmeri hahmotteli aluepuolustusorganisaation jakaantuvan maanpuolustusalueen, sotilapiirin ja sotilasalueen tasoille, sillä vastuujako soveltui hyvin alueelliseen sissitoimintaan. Käytännössä se tarkoitti maanpuolustusalueen vastuuta sissisotaan, sotilapiirien vastuuta sissipiireiksi ja sotilasalueiden vastuuta sissialueiksi. Rajajoukkojen sopeuttaminen alueelliseen sissiorganisaatioon tuntui Lopmeren mukaan joukkojen luonteen vuoksi olevan erittäin tarkoituksenmukaista. Lop-

821 Olavi Lopmeren muistio niistä perusteista ja mahdollisuuksista, jotka liittyvät työhön alueellisen sissiorganisaation aikaansaamiseksi, PE:n n:otta 1.7.1964, 11/F 12, PE (tutkimuslupa).

822 Sama.

823 Sama.

PUOLUSTUSVOIMAT

■ Saaristosissitoiminnasta ja saaristosissien koulutuksesta annettiin vuoden 1965 lopulla rajavartiolaitoksessa pysyvää määrää, jonka tarkoituksena oli perehdyttää merivartiostojen henkilöstöä sissi-, tiedustelu- ja valvontatehtäviin vihollisen miehittämällä saaristo- ja rannikkoalueilla.

meri esitti organisaatiotyön jakautuvan vaiheisiin, joista ensimmäinen sisältää käytettävissä olevien joukkojen järjestelyt ja tarkistukset paikallisiin selustan puolustustehtäviin aluejärjestön puitteissa. Ensimmäinen vaihe päättyisi vuoteen 1967 mennessä. Toinen vaihe käsitti niiden paikallispuolustusjoukkojen lisäämistä, jotka ensisijaisesti määräalueilla varattaisiin rintamasotatoimien ohella ja niiden tukemiseksi. Tämä tuli Lopmeren esityksen mukaan saattaa loppuun vuoteen 1970 mennessä.⁸²⁴

Syksyllä 1963 sissitoimikunnan ja Pääesikunnan operatiivisen osaston tekemiä havaintoja alettiin viedä soveltuvilta osin myös käytäntöön. Sissitoimikunnan sihteerinä toiminut majuri Ermei Kanninen siirtyi 1.4.1963 Hämeen Ratsujääkäripataljoonan pataljoonapuseeriksi ja sai Pääesikunnalta tehtäväkseen järjestää Lahdessa marraskuun aikana alueellisen sissitoiminnan opetustilaisuuden. Tilaisuus oli tarkoitettu keskijohdon, lähinnä divisioonien, sotilapiirien ja joukko-osastojen esikuntien eri tehtävissä palveleville upseereille. Opetustilaisuuden johti ja kaikki keskeiset esitelmät piti itse oikeutetusti asiaan perehtynyt Kanninen. Opetusmateriaali ja luennot muodostavat tärkeän aikalaisdokumentin, josta voidaan yh-

824 Sama.

täältä arvioida alueellisen sissitoiminnan kehitysvaihetta ja toisaalta sissisodankäyntikeinojen hyödyntämisessä tapahtuneita muutoksia sekä niiden vaikutuksia sotataidolliseen ajatteluun.⁸²⁵

Kanninen alusti opetustilaisuudessa laaja-alaisesti alueelliseen sissitoimintaan liittyvistä seikoista. Esitelmässään Kanninen käsitteli asiaa suomalaisen sotataidon mahdollisuuksien, sissitoiminnan- ja sodan edellytyksien, alueellisen sissitoiminnan ja -sodan, sissitoiminnan tehon arvioinnin, henkisen lujouden ja sissisodan huollon näkökulmista.⁸²⁶ Opetustilaisuus jäi ilmeisesti ainutkertaiseksi, mutta oli tärkeä päänavaus tiedonjanoisille joukoille, joiden vastuulle alueellisen sissitoiminnan toteuttaminen ja koulutus myöhemmin annettiin.

Puolustusvoimain komentaja, jalkaväenkenraali Sakari Simelius hyväksyi 8.7.1964 pidetyssä esittelyssä Olavi Lopmeren esityksestä asetettavaksi sissitaktiikan tutkimusryhmän, jonka kokoonpanoksi samassa yhteydessä päätettiin: puheenjohtajaksi eversti Leevi Välimaa (PE op-os) ja jäseniksi eversti Otto Ylirisku (PE jv-os), everstiluutnantti Leo Rantanen (RvE), everstiluutnantti Kauko Räsänen (HuoltoK) ja majuri Olavi Lopmeri (PE op-os), jonka tuli toimia samalla ryhmän sihteerinä.⁸²⁷ Näin puolustusvoimain komentajana tuolloin toiminut jalkaväenkenraali Sakari Simelius muistelee asiaa: ”Määräämäni sissitoimikunta oli tarkistanut ideaa usean vuoden ajan tehden käytännön kokeilujakin. Vähitellen toimintatapa muokkautui käytännön vaatimuksiin soveltuvaksi. Heinäkuun alussa 1964 pidetyssä esittelyssä hyväksyin alueellisen sissitoiminnan perusteet.”⁸²⁸

Erityisen tärkeää oli rajavartiolaitoksen osallistuminen sissitaktiikan kehittämiseen, sillä siellä nähtiin myös merivartiotoiminnan mahdollisuudet liittyä sissitoimintaan. Saaristosissitoiminnasta ja saaristosissien koulutuksesta annettiinkin vuoden 1965 lopulla laitoksesa pysyvääismääräys, jonka tarkoituksena oli perehdyttää merivartiostojen henkilöstöä sissi-, tiedustelu- ja valvontatehtäviin vihollisen miehittämällä saaristo- ja rannikkoalueilla.⁸²⁹

825 Kanninen, Ermei: Sissitoiminta ja -sota, niiden tarve, mahdollisuudet sekä toimintaedellytykset Suomessa, Alueellisen sissitoiminnan opetustilaisuuden 18.11.1963 luento- ja opetusmateriaali, Ermei Kannisen yksityiskokoelma, alkuperäiset asiakirjat tutkijan hallussa.

826 Sama.

827 PE:n n:o 66/Optsto/11 henksal/9.9.1964, 11/F 12, PE (tutkimuslupa). Katso myös Simelius (1983), s. 256. Katso myös Lopmeri (ent. Meri), Arvi Olavi, nimikirjanote n:o 39725, KA.

828 Heinäkuussa 1964 esiteltiin puolustusvoimain komentajalle Olavi Lopmeren yhdisteltyjä tutkimustuloksia ja johtopäätöksiä, minkä yhteydessä Simelius hyväksyi alueellisen sissitoiminnan perusteet ja sissitaktiikan tutkimusryhmän perustamisen. Simelius (1983), s. 256.

829 PE:n n:o 85/Meriptsto/8 sal/14.5.1956, T 26965/F 12 sal, KA. Katso myös mietintö merivalvontakoulutuksen järjestelyistä, n:otta .5.1957, T 26965/F 14 sal, KA. Kosonen – Pohjonen (1994), s. 435–437. Kirjavainen (1969), s. 418–419.

Sissitaktiikan tutkimusryhmälle annettiin tehtäväksi lähinnä teoreettisten tutkimusten ja kartta- sekä kokeiluharjoitusten avulla laatia ehdotus kansalliselle sissitoiminnalle asetettavista päämääristä ja sissijoukkojen yleisistä tehtävistä sekä alueellisille joukoille soveltuvas- ta taktiikasta. Päämääräksi asetettiin sellaisen ehdotuksen aikaansaaminen, jonka pohjalta voitiin lopullisesti määrittää sissijoukkojen yksityiskohtainen organisaatio ja sotavarustus sekä antaa tarvittavat koulutusohjeet ja kirjoittaa uusi sissiohjesääntö. Käytännössä olennai- sin tehtävä tämän päämäärän saavuttamiseksi oli selvittää perusteellisesti voimassa olevi- en sekä teoreettisesti ajateltavissa olevien sissitoimintamenetelmien soveltuvuus alueellisten sissijoukkojen toimintaan. Lopullinen ehdotus tuli esitellä puolustusvoimain komentajalle keväällä 1965.⁸³⁰

Sissitaktiikan tutkimusryhmän työskentely jakaantui viiteen vaiheeseen ja ajoittui vuosille 1964–1965. Ensimmäinen vaihe käsitti taustaselvityksen ja tiedonkeruun loka–marraskuus- sa 1964. Toisessa vaiheessa marraskuusta 1964 helmikuuhun 1965 tehtiin karttatutkimus- ta ja järjestettiin viisi karttatarjoitusta. Kolmas vaihe muodostui kahdesta kokeiluharjoi- tuksesta. Neljännessä vaiheessa puolustusvoimien ja rajavartiolaitoksen joukoille annettiin erillisiä kokeilutehtäviä. Työn viimeinen eli viides vaihe oli käytännössä tulosten yhdistele- mistä ja johtopäätösten tekemistä, josta laadittiin sissitaktiikkaa koskeva ehdotus alkuke- väällä 1965.⁸³¹ Valitettavasti sissitaktiikan tutkimusryhmän laatimaa loppuraporttia ei ole enää löydettävissä Pääesikunnan arkistosta, sillä se on mitä ilmeisimmin arkistosupistuksen yhteydessä hävitetty.

Joka tapauksessa kansallinen sissitoimintamalli ja sen taktiset periaatteet alkoivat olla sel- villä tullessa vuoteen 1965. Selvitystyö jatkui vuodesta 1965 eteenpäin sissitoimikunnan esittämällä tavalla normaalin operatiivisen ja muun esikuntatyön muodoissa lähinnä Pää- esikunnan aselaji- ja muissa osastoissa sekä Rajavartiostojen Esikunnassa.⁸³² Kun perusteet kansallisen sotataidon ja puolustusjärjestelyiden suuntaviivoista olivat selvillä, pystyttiin sis- sitoiminnan käyttömahdollisuuksia tarkastelemaan ja kehittämään vakaammalta pohjalta. Tämä tarkoitti työn laajenemista ja myös puolustushaarojen – lähinnä merivoimien – osal- listumista sissitoiminnan hyödyntämiseen.

Myös alueellisen taistelun periaatteet tuli yhtenäistää kaikilta osin ja saattaa ymmärrettä- vässä muodossa koulutuskäyttöön. Koko 1950-luvun puolustusvalmistelija oli vaikeuttanut se, että puolustusvoimien ja muun yhteiskunnan välinen yhteistyö rajoitettiin mahdollisim- man vähäiseksi. Suomen ulko- ja sisäpoliittisen tilanteen vakiinnuttua 1950-luvun lopulla

830 PE:n n:o 66/Optsto/11 henksal/9.9.1964, 11/F 12, PE (tutkimuslupa).

831 Sama.

832 Katso esim. RvE:n n:o 316/III a/sal/31.12.1965, RVLE, OT-sal- ja sal-arkisto 1950–1970, tunnistel F 16 sal (tutkimuslupa).

saatettiin yhteistoimintaa lämmitellä uudelleen. Tästä yhtenä osoituksena oli valtakunnallisten maanpuolustuskurssien perustaminen vuonna 1961. Maanpuolustuskurssien myötä annettiin kokonaiskuva maanpuolustuksesta niille johtaville henkilöille, jotka yhteiskunnan eri aloilla toimiessaan joutuivat tekemään ehdotuksia ja päätöksiä maanpuolustukseen välillisesti tai välittömästi liittyvistä kysymyksistä.⁸³³

Kenties rauhan ajan merkittävin uudistus puolustusvoimien johtamis- ja hallintojärjestelmään tehtiin vuonna 1966, kun vanhasta divisioonajaosta luovuttiin jakamalla maa seitsemään alueellisessa vastuussa olevaan operatiiviseen sotilaslääniniin. Siviili- ja sotilashallintoalueiden yhteensovittamista käytettiin keskeisimpänä argumenttina, kun puolustusvoimien rauhanajan organisaatiota uudistettiin.⁸³⁴ Vuodesta 1966 lähtien ylimmän johdon alaisuudessa toimiville sotilaslääneille määriteltiin alueelliset johtovastuut. Seitsemän sotilasläänin alaisuudessa toimi yhteensä 27 sotilaspiiriä sekä erinäinen määrä joukko-osastoja ja laitoksia. Järjestelyn oli myös tarkoitus palvella sotilaallisen maanpuolustuksen toimintaa siviilihallintoa noudattavalla aluejaolla. Organisaatiouudistusta seurasi perustamistehtävälueellon uusiminen ja siihen liittyvä sotavarustuksen uudelleenkohdentaminen.⁸³⁵

Kun vuoden 1966 puolustusvoimien organisaatiouudistuksessa muodostettiin itsenäisiä sotilasläänejä, jotka johtivat yleisjoukkojen prikaateja ja paikallisjoukkoja, avainasemassa oli edelleen alueellinen vastuu. Vain taktiikaltaan yhtenäisesti koulutetut ja entistä paremmin varustetut paikalliset yksiköt olisivat todellisuudessa olleet samanaikaisesti valmiita aloittamaan taistelun alueellisen vastuun ja tehtävien mukaisesti. Myös rajavartiolaitoksessa arviointiin sodan ajan rajaprikaatien ja muiden sissitoimintaan kykenevien joukkojen valmiutta vuonna 1966 hyvin perusteellisesti.⁸³⁶ Rajavartiostojen esikunta käynnisti samana vuonna, ilmeisesti puolustusvoimien organisaatiouudistuksen vuoksi, sodan ajan rajaprikaatien kokoonpanojen tarkistustyön sekä joukkojen soveltavuuteen muun muassa sissitoimintaan liittyvän erillistutkimuksen. Rauhan ajan organisaatiouudistukset vaikuttavat suoraan kutsuntapiirien ja perustamistoiminnan järjestelyihin, jolloin niiden välilliset vaikutukset ulottuivat osin myös sodan ajan joukkokokoonpanoihin: ”Perustamistoiminnan kannalta tämä merkitsee sitä, että rajajääkäripataljoonat – riippuen siitä mihin tulokseen organisaatiossa päädytään – joko lakkaavat ja niiden henkilöstö ja materiaali käytetään uudelleen organisoituihin

833 Tervasmäki, Vilho: Maanpuolustuksen johto ja yleisjärjestelyt, artikkeli kirjassa Tietoja maanpuolustuksesta, Mikkeli 1969, s. 16–17.

834 Asetus maan jakamisesta sotilaslääneihin ja sotilaspiireihin, Suomen Asetuskokoelma n:o 145/1966, KA.

835 Saressalo (1981), s. 78–81, SKK 1/1465, KA.

836 PE:n n:o 525/Lkptsto/10 sal/18.10.1967, RVLE, OT-sal- ja sal-arkisto 1950–1970, tunniste F 18 sal (tutkimuslupa).

■ Kenties rauhan ajan merkittävin uudistus puolustusvoimien johtamis- ja hallintojärjestelmään tehtiin vuonna 1966, kun vanhasta divisioonajaosta luovuttiin jakamalla maa seitsemään alueellisessa vastuussa olevaan operatiiviseen sotilaslääniniin. Siviili- ja sotilashallintoalueiden yhteensovittamista käytettiin keskeisimpänä argumenttina, kun puolustusvoimien rauhanajan organisaatiota uudistettiin.

*rajaprikaateihin tai että ne sellaisinaan määrätään elimellisesti kuulumaan rajaprikaatiin.*⁸³⁷

Ensimmäisessä vaiheessa rajavartiostot tekivät esityksensä Rajavartiostojen Esikunnalle sodan ajan kokoonpanoista. Ensimmäisen vaiheen jälkeen asiaa käsiteltiin rajavartiostojen komentajien neuvottelupäivillä 2.–3.11.1966, jossa esille nostettiin erityisesti kysymys sissipataljoonan organisaation soveltavuudesta sissitoimintaan. Toinen vaihe liittyi lausuntojen perusteella muodostettujen kokeilukokoonpanojen tutkimiseen käytännössä, lähinnä kartta- ja toimintavalmiusharjoituksissa. Määräajaksi tarkistetuille kokoonpanoluonnoksille asetettiin 1.4.1967.⁸³⁸ Alustavissa selvityksissä todettiin, että rajavartiostojen on kaikissa tilanteissa kyettävä tarvittaessa sissitoimintaan, niin rauhan kuin sodan ajan kokoonpanoissa. Rajavartiostojen Esikunta lähetti vartiostoille saatteen tarkistustyön aloittamiseksi, jonka mukaan: ”rajavartiostojen sa-kokoonpanojen muuttamisella pyritään tehostamaan puolueettomuusvartioiden suoritusta maan olles-

SUOMEN PUOLUSTUSVOIMAT 1966

837 RvE:n n:o 83/III a/sal/1.4.1966, RvE:n n:o 282/III sal/26.10.1966, RvE:n n:o 283/III sal/26.10.1966, RVLE, OT-sal- ja sal-arkisto 1950–1970, tunniste F 17 sal (tutkimuslupa).

838 RvE:n n:o 257/III sal/10.10.1966, RvE:n n:o 269/III/sal/20.10.1966, RvE:n n:o 309/III sal/24.11.1966, RvE:n n:o 329/III/sal/10.12.1966, RVLE, OT-sal- ja sal-arkisto 1950–1970, tunniste F 17 sal (tutkimuslupa).

sa puolueettomuustilassa, samoin kuin lisäämään niiden yksiköiden taistelukykyä niiden toimissa suojajoukkoina taistelussa.”⁸³⁹

Vuosina 1966 ja 1968 tehtiin sissitoimintaan liittyen myös muutama merkittävää tiedustelumatkaa ulkomaille. Suomen apulaissotilasiamiehenä Tukholmassa toiminut majuri Maunu Rautonen vieraili maaliskuun 1966 aikana kolme kertaa Kiirunaan sijoitetussa jääkärikoulussa. Matkakertomuksensa mukaan Rautonen pääsi tutustumaan myös jääkärikoulun käyttämiin ampuma-alueisiin *Rautasissa* ja *Abiskossa*. Matka oli muutoin melko tavanomainen tutustuminen, mutta majuri Rautonen oli kiinnittänyt erityisen huomion ruotsalaisten pääkoulutustavoitteisiin, jotka olivat tiedustelu ja sissisota.⁸⁴⁰ Rajavartiolaitoksessa palvellut yliluutnantti Arto Lavento osallistui Norjan kodinturvajoukkojen eli *Heimevernetin* järjestämälle sissikurssille Bombäsissa 15.–27.8.1966. Myös Suomen sotilasiamiehenä Oslossa toiminut everstiluutnantti Pauli Kaskeala tutustui sissikurssiin vierailemalla Bombäsissa 23.–27.8.1966 pidetyssä kurssin loppuharjoituksessa.⁸⁴¹

Yliluutnantti Arto Lavento laati Norjan sissikurssista seikkaperäisen ja laajan matkakertomuksen, joka lähetettiin Rajavartiolaitoksessa kaikkien rajavartiostojen komentajille ja Rajakoulun johtajalle. Kertomuksessaan Lavento tiivistä näkemyksiään ja saamiaan kokemuksia, jotta niitä voitiin mahdollisimman hyvin hyödyntää suomalaisessa sissikoulutuksessa. Laventon mukaan norjalaisten sissitoiminta perustui erikoiskoulutettujen osastojen suureen toiminnanvapauteen ja ennalta valmisteltuihin operaatioihin. Myös paikalliseen siviiliväestöön oli koulutettu ”*kontakti-miehiä*”, joiden tehtävänä oli sodan aikana toimittaa tietoja ja materiaalia sissiosastoille sekä tarvittaessa järjestää haavoittuneiden sissien hoitaminen siviilitaloissa mikäli evakointi alueelta ei onnistuisi. Kurssilla annettu koulutus muodostui oppitunneista, käytännön sissitaitoharjoituksista ja loppuharjoituksesta. Mielenkiintoinen yksityiskohta oppimateriaaliin liittyen oli se, että norjalaiset käyttivät koulutuksessa apunaan kahta suomalaista opetuselokuvaa eli ”*Sissitaitoja kesällä*” ja ”*Sissit iskevät*”.⁸⁴²

Kurssin opetuksen painopisteinä olivat Laventon mukaan tukikohdan valmistaminen, tähytyspalvelu, partiointi, henkilökohtainen naamiointi ja erilaisten panosten valmistaminen.

839 RvE:n n:o 318/III sal/29.11.1966, RVLE, OT-sal- ja sal-arkisto 1950–1970, tunniste F 17 sal (tutkimuslupa).

840 Sotasm:n n:o 10/14 a/sal/25.3.1966, PE:n n:o 141/Tarktsto/14 a sal/27.5.1966, RVLE, OT-sal- ja sal-arkisto 1950–1970, tunniste F 17 sal (tutkimuslupa).

841 Sotasm:n n:otta 30.8.1966, PE:n n:o 238/Tarktsto/14 a sal/6.9.1966, RVLE, OT-sal- ja sal-arkisto 1950–1970, tunniste F 17 sal (tutkimuslupa).

842 KR:n n:otta 8.9.1966 (matkakertomus Norjan Heimevernetin sissikurssilta 15.–27.8.1966), KR:n n:o 37/II sal/9.9.1966, RvE:n n:o 234/II/sal/13.9.1966, RVLE, OT-sal- ja sal-arkisto 1950–1970, tunniste F 17 sal (tutkimuslupa). Katso myös Sissitaitoja kesällä, valmistuspäivä 1.5.1960, P 513, KAVA. Sissit iskevät, valmistuspäivä 1.5.1960, P 514, KAVA.

Vihollisen vastatoimenpiteisiin ei koulutuksessa kiinnitetty huomiota juuri lainkaan. Lavento oli myös erityisen tyytyväinen norjalaisten suhtautumiseen ja yhteistyöhalukkuuteen sekä siitä, että ”*norjalaisilla ei tunnu olevan mitään harhakäsityksiä Suomen poliittisesta asemasta.*” Suomen sotilasiamies everstiluutnantti Pauli Kaskeala vahvisti omassa kertomuksessaan miltei kaikki yliluutnantti Arto Laventon havainnot, mutta korosti vielä erikoista ”*siviilikontaktimiesten*” käyttöä osana alueellista sissitoimintaa. Kaskeala piti järjestelyä mielenkiintoisena ja erittäin tärkeänä piirteenä.⁸⁴³

Keväällä 1968 tehtiin vielä yksi tutustumismatka Ruotsiin, johon osallistui kahdeksan puolustusvoimien upseeria ja yksi rajavartiolaitoksen upseeri. Vierailu kohdistui jälleen keran Ylä-Norlannin sotilasalueella sijainneeseen Kiirunan jääkärikouluun, jossa perehdyttiin erityisesti ruotsalaiseen sissikoulutukseen sekä sissien erikoisvarusteisiin. Matkalle osallistunut Rajakoululla palvellut kapteeni Raimo Piironen laati vierailusta seikkaperäisen matkakertomuksen, jossa ruotsalaisten ja suomalaisten välistä yhteistyötä ja sissitoimintaan liittyvien tietojen sekä kokemusten vaihtoa korostettiin. Kertomuksen liitteinä olivat myös yksityiskohtaiset opetusohjelmat ruotsalaisten antamasta sissikoulutuksesta. Piironen toteasi yhteenvedossaan, että ”*useaan otteeseen eri tilaisuuksissa ruotsalaiset korostetusti toivat esille, että Suomen armeija on heitä eniten opettanut ja osoittanut esimerkillään kuinka pienenkin maan kannattaa puolustautua.*”⁸⁴⁴

Näiden Ruotsiin ja Norjaan suuntautuneiden tiedustelu- ja opintomatkojen perusteella voidaan todeta, että suomalaisten mielenkiinto ulkomaisiin malleihin sissitoiminnasta säilyi läpi 1960-luvun. Merkittävää oli myös se, että tietoja sissitoiminnasta ja -sodankäynnistä pyrittiin hakemaan Suomen läntisiltä naapurimailta, joissa olosuhteet ja resurssit olivat jokseenkin samankaltaisia kotimaahan verrattuna. Vastaavia tietoja suomalaisten kokemuksista myös jaettiin yhteistoimintakumppaneista eritoten ruotsalaisille ja norjalaisille. Edellä esitetyn perusteella laillisilta tiedustelumatkoilta myös saatiin hankittua arvokkaita tietoja, joita ainakin osin hyödynnettiin suomalaisen sissitoiminnan koulutuksessa ja sissisodankäyntiin liittyvässä taktiikan kehittämisessä.

843 Sotasm:n n:otta 30.8.1966, KR:n n:otta 8.9.1966 (matkakertomus Norjan Heimevernetin sissikurssilta 15.–27.8.1966), RVLE, OT-sal- ja sal-arkisto 1950–1970, tunniste F 17 sal (tutkimuslupa).

844 RK:n n:o 10/sal/2.5.1968 ja RvE:n n:o 137/II/sal/20.6.1968, RVLE, OT-sal- ja sal-arkisto 1950–1970, tunniste F 19 sal (tutkimuslupa).

Sissisodankäynti ylimmän päällystön opetustilaisuuksissa vuosina 1961–1966

Ylimmän päällystön opetustilaisuudet aloitettiin puolustusvoimissa vuonna 1961. Muutaman vuoden välein järjestetyt opetustilaisuudet olivat noin kolmen viikon mittaisia kursseja, jotka tarjosivat nimensä mukaan puolustusvoimien ylimmälle päällystölle ajantasaiset tiedot operatiivisista ja sotataidollisista suuntauksista.⁸⁴⁵ Kurssien ohjelmat ja sisältö laadittiin pitkälti Pääesikunnan operatiivisella osastolla Yleisesikunnan päällikön toimiessa muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta kurssinjohtajana. Kurssien ohjelmissa keskityttiin maanpuolustuksen ydinkysymyksiin ylimmän johdon tasolla. Kurssit järjestettiin pääsääntöisesti Sotakorkeakoulun tiloissa.⁸⁴⁶ Vuosina 1961, 1962, 1964 ja 1966 järjestettiin ylimmän päällystön opetustilaisuudet 1–4 (YPO:t 1–4).⁸⁴⁷

Ensimmäisessä ylimmän päällystön opetustilaisuudessa (YPO 1, 1961) Pääesikunnan silloinen liikekannallepanotoimiston päällikkö, everstiluutnantti Väinö Salmela piti alustuksen Suomen puolustusvoimien sodanajan järjestelyiden perusteista. Esityksessä viitattiin epäsuorasti sissitoimintakoulutuksen tilaan ja laatuun. ”*Erikoisjalkaväkeemme kuuluvia tiedustelu- sissi-, rannikko- ja rannikkojäkäripataljoonien liikkuvuutta on myös lisätty. Tiedustelu- ja sissijoukoille annetaan laskuvarjohyppykoulutusta.*”⁸⁴⁸ Sissitoiminnan rooli ei vielä tuolloin ollut täysin selvillä, joten siksi asian käsittely jäi pintapuoliseksi.

Toisessa opetustilaisuudessa (YPO 2, 1962) sissitoimintaa sivuttiin lähinnä esittelemällä kurssilaisille uuden Kenttäohjesäännön luonnoksen sisältöä. Jalkaväen tarkastajan pitämässä alustuksessa ”*Yleistaktiikan suuntaviivoja*” todettiin muun muassa, että ”...*olemme joutuneet tarkistamaan taktillisia menetelmiämme eri taistelulajeissa. Tämä on lähinnä tapahtunut kenttäohjesäännön I–II osien uusimisen yhteydessä. On pyritty löytämään keinoja vihollisen liikkuvuuden ja tulen ylivoiman eliminoimiseen.*”⁸⁴⁹ Tällä viitattiin suoraan muun

845 PE:n n:o 33/Koultsto/5 a 1/sal/20.3.1965, T 25086/F 1sal, KA.

846 Wennström, Finn-Göran: Ylemmän päällystön kurssit, artikkeli kirjassa Sotakorkeakoulu suomalaisen sotataidon kehittäjänä, toim. Arto Kotro, Juva 2009, s. 314.

847 T 26965/Dk 1 sal – Dk 4 sal, KA.

848 PE:n n:o K11/Lkptsto/Da sal/28.2.1961, T 26965/Dk 1 sal, KA. YPO 1:lle osallistui oppilaina muun muassa sissiasioiden parissa työskennellyt Jorma Järventaus.

849 Yleistaktillisia suuntaviivoja, YPO 2:n luento 2.5.1962, T 26965/Dk 2 sal, KA. YPO 2:lle osallistui oppilaina muun muassa sissiasioiden parissa työskennelleet Veikko Koppinen, Veikko Karhunen ja Leevi Välimaa. Karhunen, Veikko Evert, nimikirjanote n:o 37447, KA. Koppinen, Veikko William, nimikirjanote n:o 55645, KA. Välimaa, Leevi Kalervo, nimikirjanote n:o 46511, KA.

muassa Kenttäohjesäännön luonnoksen lukuun VIII Sissitoiminta sekä taistelulajien osalta puolustuksen ja viivytyksen osaan liitettyihin sissitoiminnan alalukuihin.⁸⁵⁰

Kolmannessa opetustilaisuudessa (YPO 3, 1964) sissisodankäynnistä pidettiin kurssilaisille aivan oma teema-alustus. Pääesikunnan operatiivisella osastolla tuolloin sissiasioita päätyönään tutkinut majuri Olavi Lopmeri piti esitelmän aiheesta ”*Sissisodankäynti*”. Lopmeri aloitti esitelmänsä puolustusvoimien ylimmälle päällystölle hieman provokatiivisesti. ”*Tämän alustusluontoisen esityksen aiheeksi on tarkoituksellisesti merkitty ohjesäännösämme määrittelemätön ja muutenkin hieman epämääräinen käsite sissisodankäynti. Näin on haluttu saada riittävän laaja käsittelypohja sekä objektiivinen lähtökohta kaikkien niiden kysymysten tarkastelulle, jotka jokainen ymmärtää sissisodankäynnin sisältävän – määrittelemättäkin.*” Lopmeri totesi esitelmässään myös, että sotataidon kehittymisen kannalta uudet ideat ja ulkomaiset virtaukset sissisodankäynnistä vaativat laajaa tutkimusta ja sopeuttamista sodankäynnin kokonaisuuteen, ”*erityisesti alueellisen maanpuolustuksen hahmottuvassa olevaan järjestelmään.*”⁸⁵¹

Lopmeren pitämä alustus oli sisällöltään hyvin laaja ja keskittyi ennen kaikkea kansallisen sotataidon sekä sissisodankäynnin soveltamismahdollisuuksien vahvuuksiin ja heikkouksiin. Lopmeri esitteli vuonna 1964 tilannetta sissisodankäynnin liittymisestä Suomen oloihin kiittäen Veikko Koppisen tekemää ”*vaikuttavaa huomiohuutoa*” sissiasioiden puolesta, jonka ansioista sissitoiminta ja sissisodankäynti nousivat vilkkaan mielenkiinnon kohteiksi myös Suomessa. Lopmeri päätti alustuksensa tutkimuksiinsa perustuvaan hahmotelmaan kansallisesta sissisodankäyntijärjestelmästä. ”*Epäilemättä siihen on meillä jos kenellä tarvetta. Uskon että siihen tarvittava henki löytyy meiltäkin yhtä hyvin kuin Algeriasta, Kuubasta, Koreasta tai Indokiinasta.*”⁸⁵² Viittaus Algeriaan sopii hyvin ajan henkeen, sillä Ranskan maavoimien koulutusta seurattiin 1960-luvulla Pääesikunnassa tarkasti etenkin vastassissisodankäynnin näkökulmasta.⁸⁵³

Neljännessä opetustilaisuudessa (YPO 4, 1966) sissiasioita sivuttiin vain pintapuolisesti. Sotakorkeakoulun johtaja, kenraalimajuri Mikko Sisto toteaa pitämässään alustuksessa tie-

850 Vertaa edellinen Kenttäohjesääntö I (KO I), Mikkeli 1963, s. 103–113, 140, 190–191 ja 231.

851 Sissisodankäynti, YPO 3:n luento 20.3.1964, T 26965/Dk 3 sal, KA. YPO 3:lle osallistui oppilaina muun muassa sissiasioiden parissa työskennelleet Martti Avela, Björn Kontiopää ja Unto Matikainen. Avela, Martti, nimikirjanote n:o 30515, KA. Kontiopää, Björn Harald Wilhelm, nimikirjanote n:o 40903, KA. Matikainen, Unto Osvold, nimikirjanote n:o 51481, KA.

852 Sama.

853 Katso esim. Suomen Ranskaan akkreditoiman sotilasasiamiehen muistio 18.7.1962, T 25991/F 8, KA. Suomen sotilasasiamiehen n:o 57/14/sal/Pariisi/17.11.1965, T 25094/F 13 sal, KA. PE:n n:o 386/Tarksto/14 a/sal/1.12.1965, T 25094/F 13 sal, KA.

dustelun merkitykseen liittyen, että ”sissitoimintaa on käytettävä hyväksi ja siihen on valmistaututtava ajoissa”.⁸⁵⁴ Sistolla oli omakohtaisia kokemuksia ja näkemyksiä sissitoiminnasta, sillä kertoman mukaan hän tuki voimakkaasti Sotakorkeakoulun virallista kantaa Lapissa käytävän sissisodan mahdollisuuksista.⁸⁵⁵ Mainittakoon, että vuoden 1966 alussa Pääesikunnassa oli tehty päätös liittää sodan ajan johtoesikunnan tiedusteluun eli ylijohdon tiedustelupaljonan koulutukseen sissitoiminta- ja laskuvarjohyppytaidot.⁸⁵⁶

Kaiken kaikkiaan ylimmän päällystön opetustilaisuudet muodostivat 1960-luvulla tärkeän foorumin, jonka avulla sotataidon viimeisimmät suuntaviivat saatiin ajantasaistetuiksi puolustusvoimien keskeisten päättäjien kautta kaikille joukoille. Tässä suhteessa myös sissitoimintaan liittyvien suunnitelmien ja yleisen tilannetietoisuuden siirtyminen Pääesikunnan operatiiviselta osastolta sotilaslänien ja piirien esikuntiin ja joukko-osastoihin ylemmän päällystön kautta oli ensiarvoisen tärkeää. Opetustilaisuuksien aikana syntyi myös paljon luottamuksellista keskustelua ja kommentointia käsitellyistä aiheista. Myös niillä saattoi olla ratkaiseva merkitys sissitoiminnan edelleen kehittämisessä ja vakiinnuttamisessa osaksi suomalaista sotataittoa.

Yhteenvedoa sissiasioiden tutkimisesta, kirjoittelusta ja pohdinnoista vuosina 1961–1966

Eri lähteiden mukaan 1960-luvun alkupuolella sissisodankäyntiin liittyvien periaatteiden määrittäminen oli kaksijakoista. Vaikka sissitoiminta pyrittiin erottamaan sissisodasta, ei sissitoiminnan keinojen ja vastarintaliikkeen toimintaperiaatteiden välille osattu määritellä selvää käsitteellistä rajaa. Toisaalta rajan muodostaminen on yhä edelleen hyvin vaikeaa. Käsitteelliseen ja sisällölliseen rajanvetoon 1960-luvulla vaikuttivat pitkälti eri ihmisten mielipiteet sekä se, että ohjesääntöjen määritelmät oli kirjoitettu ainakin osittain kahden taktisen ajattelutavan tai koulukunnan mukaan. Sissitoiminnan perusajatus ja taktiset yleisperiaatteet määriteltiin 1960-luvun ohjesäännöissä huomattavasti maltillisemmin verrattuna 1950-luvun kirjoituksiin. Tämän taustalla voidaan varmuudella todeta olleen 1960-luvun alussa toimineen sissitoimikunnan järjestelmällinen tutkimus- ja kokeilutyö verrattuna 1950-luvun yksittäisten henkilöiden väliseen hajanaiseen keskusteluun.

854 Näkökohtia suurten joukkojen johtamisesta oloissamme nykyaikaisessa sodassa, YPO 4:n luento 15.9.1966, T 26965/Dk 4 sal, KA. YPO 4:lle osallistui oppilaina muun muassa sissiasioiden parissa työskennellyt Erkki Setälä.

855 Vesterinen (1995), s. 41.

856 PE:n n:o 1/Tarktsto/5 sal/17.1.1966, T 25094/F 14 sal, KA.

PUOLUSTUSVOIMAT

■ Everstiluutnantti Taisto Olavi Lehti kirjoitti vuonna 1961 Sotilasaikakauslehteen artikkelin kumouksellisesta sodankäynnistä, jossa hän käsitteli ansiokkaasti aihetta kansainvälisestä näkökulmasta.

Julkinen keskustelu lehdistössä ja aikakauskirjoissa jakaantui myös upseereiden keskuudessa kahteen ryhmään – puolesta ja vastaan. Sotataidollista keskustelua upseeriston parissa käytiin pääsääntöisesti kirjoittamalla mielipidekommentteja sissiasioista, toisinaan vahvojenkin tunnelatauksien siivittäminä. Vuosina 1961–1966 julkaistiin sissitoimintaan tai sissisodankäyntiin liittyviä lehtiartikkeleita kahdeksan kappaletta ja kolme aikakauskirja-artikkelia. Vastaaval-

la ajanjaksolla aihetta käsiteltiin viidessä Sotakorkeakoulun diplomityössä. Sotakorkeakoulun lisäksi sissitoimintaa tutkittiin Taistelukoulun esiuupseerikursseilla ja jalkaväen kapteenikursseilla yhteensä 16 tutkielmassa.⁸⁵⁷

Sissisotaa tai sissitoimintaa ja niiden käsitteistöä pohtivat lehtikirjoituksissaan muun muassa Taisto Olavi Lehti, Aatos Savunen, Veikko Koppinen, Esa Seppänen ja kaksi tuntemattomaksi jäänyttä nimimerkkikirjoittajaa. Varsinaista yhdenmukaista määritelmää sissitoiminnasta on edellä mainituista kirjoituksista vaikea löytää, mutta yleistäen sissitoiminnalla tarkoitettiin vihollisen selustassa tai sen hallussa olevalla alueella sissiosastoin toteutettavaa taistelu- ja häiritsemistoimintaa. Kirjoituksissa viitattiin usein myös talvi- ja jatkosodan aikaisiin taktisiin kokemuksiin sissitoiminnasta.

Everstiluutnantti Taisto Olavi Lehti kirjoitti vuonna 1961 Sotilasaikakauslehteen artikkelin kumouksellisesta sodankäynnistä, jossa hän käsitteli ansiokkaasti aihetta kansainvälisestä näkökulmasta. Lehti keskittyi kirjoituksessaan lähinnä vallankumoussotiin, joissa sissisodankäyntiä oli harjoitettu hänen mukaansa tehokkaasti jo koko 1900-luvun ajan.

857 Lukumääräisesti eniten sissisodankäyntiä ja -toimintaa käsitteleviä kirjoituksia vuosina 1961–1966 esiintyy Sotilasaikakauslehdessä. Myös Ruotuväki-lehdessä ja Suomen Sotilaassa sekä monissa aselajilehdissä ja -aikakauskirjoissa esiintyi sissisotaa ja -toimintaa sivuavia pohdintoja ja kannanottoja, joita ei tähän laskelmaan ole otettu huomioon kirjoitusten saamien vähäisten palstatilojen vuoksi. Katso tämän väitöskirjan lähdeluettelo.

”1900-luku on synnyttänyt uudentyyppisen sodan, vallankumoussodan, jota sanottakoon puolisoitilaalliseksi, koska siinä poliittiset sodankäyntikeinot merkitsevät ainakin yhtä paljon kuin asevoima panssarivaunuineen, tykkeineen ja lentokoneineen.”⁸⁵⁸ Mainittakoon, että Taisto Olavi Lehden kirjoituksesta löytyy merkittävä yhdenmukaisuus sissitoimikunnan käytössä olleeseen tausta-aineistoon sekä nimimerkin ”Tarkkailija” kirjoittamiin artikkeleihin *Helsingin Sanomissa* syyskuussa 1958.⁸⁵⁹

Vuonna 1961 *Sotilasaikakauslehdessä* julkaistiin eripainos nimellä *Maanpuolustuksemme*. Kenraaliluutnantti Aatos Maunula kirjoitti eripainokseen artikkelin maanpuolustuksen sotilaallisista näkökohdista. Artikkelissaan Maunula pohdiskeli Suomen sotataidollisia mahdollisuuksia vastata mahdollisiin vihollisuuksiin. ”Toinen maailmansota ja monet sen jälkeen puhjenneet pikkusodat ovat vakuuttavasti osoittaneet, miten tärkeää on lisäksi varautua myös erikoisolosuhteissa käytävään sissisotaan. Sehän edustaa oikeastaan sangen alkeellista, mutta samalla mitä nykyaikaisinta sodankäyntimuotoa.”⁸⁶⁰

Kansainvälistä näkökulmaa sissisodankäyntiin artikkeleissaan jatkoivat vuosina 1963–1966 eri aiheista kirjoittaneet everstiluutnantti Aatos Savunen, luutnantti Touko Rissanen ja kaksi nimimerkillä kirjoittanutta henkilöä.⁸⁶¹ Ennen kaikkea nämä artikkelit ovat osoitus siitä, miten upseeriston parissa sissisodankäyntiä tarkkailtiin ulkomaisten esimerkkien ja tapahtumien valossa. Yhtäältä kaksi kirjoittajaa nimimerkkien takaa kertovat sissiasioiden olleen yhä 1960-luvulla niin arkaluonteisia, etteivät kirjoittajat halunneet tulla leimatuksi vallankumouksellisten aatteiden kannattajina, vaikka kyseessä oli lähinnä sotataidollinen pohdinta aiheesta.

Puhtaasti suomalaiseen sissisodankäyntiin ja sissitoimintaan liittyen kirjoitettiin vuonna 1965 yksi aikakauskirja-artikkeli ja vuonna 1966 kolme lehtiartikkeliä. Kenraalimajuri Veikko Koppinen kirjoitti vuonna 1965 *Jalkaväen vuosikirjaan* laajan artikkelin, jossa hän pohdi sissitoiminnan mahdollisuuksia aseellisen maanpuolustuksen tukena. Artikkelissa Kop-

858 Lehti, T. O.: Tietoja kumouksellisesta sodankäynnistä, *Sotilasaikakauslehti* 8/1961, s. 365–373.

859 Vertaa esim. nimimerkki Tarkkailija: Kapinantekotaito – havaintoja aikamme siirtomaavallankumouksista, *Helsingin Sanomat* 1.9.1958 ja Esimerkkejä vallankumoussodista *Helsingin Sanomat* 3.9.1958. Katso myös Vallankumoussota ja sen perusteet, päiväämätön muistio vuodelta 1961 ja Vallankumoussota, lyhennetty käännös lehden ”Revue Militaire d’Information 281/1957” erikoisnumerosta ”La Guerre Revolutionaire”, jonka on suomentanut kapteeni E. Kanninen, Sissitoimikunnan tausta-aineistoa, Ermei Kannisen yksityiskokoelma, alkuperäiset asiakirjat tutkijan hallussa.

860 Maunula, Aatos: Maanpuolustuksen sotilassektori, *Sotilasaikakauslehdessä* eripainos 1961, s. 21–25.

861 Savunen, Aatos: Amerikkalaista sissitoimintaa, *Sotilasaikakauslehti* 5/1963, s. 227–228. Rissanen, Touko: Sissisodankäynti Etelä-Vietnamissa ja Laosissa, *Sotilasaikakauslehti* 11/1964, s. 486–494. N. S. (nimimerkki): Sissisodasta ja sissitoiminnasta, *Sotilasaikakauslehti* 5/1965, s. 295–297. V. (nimimerkki): Sissisodan ja vastasisitoiminnan mahdollisuudet Tanskassa, *Sotilasaikakauslehti* 2/1966, s. 109–110.

pinen käsitteli aihetta jakaen sen kenttäarmeijan taistelun tukena tapahtuvaan alueellisten sissijoukkojen ja valiosissijoukkojen toimintaan sekä kenttäarmeijan omaan sissitoimintaan. Koppisen mukaan ”pienen maan puolustusmenestys perustuu sissisotilaiden runsaaseen käyttöön, sissitoiminnalla saatavan tuen merkitys aseellisessa maanpuolustuksessa on suoraan verrannollinen sissien lukumäärään”.⁸⁶² Koppisen rohkea ja melko avoin kirjoitus on tavallaan synteesi hänen vuonna 1960 esittämästä *Sissisotamenetelmästä* ja *sissitoimikunnan* tekemistä johtopäätöksistä.⁸⁶³ Koppisen artikkeli kirvoitti everstiluutnantti Aatos Savusen vastaamaan Koppisen esittämään seikkoihin vuoden 1966 *Sotilasaikakauslehdessä* numerossa 5. Savunen epäili etenkin Koppisen kuvailemien sissiorganisaatioiden luomista sekä koulutuksen vaatimia järjestelyjä. Savunen toteaa muun muassa, että ”jos todella aiotaan käyttää hyväksi laajaa sissitoimintaa, on sissikoulutukseen uhrattava nykyistä enemmän aikaa”.⁸⁶⁴

Koppinen ei tietenkään voinut olla vastaamatta Savusen rakentavaan kritiikkiin, joten hän laati aiheesta vastineen saman vuoden *Sotilasaikakauslehdessä* numeroon 8. Koppinen vastasi artikkelissaan Savusen esittämiin kysymyksiin perustellen ja todeten samalla kirjoituksensa olleen puhtaasti teoreettinen. ”Kirjoituksessa pyrittiin selostamaan vain kyseisen maanpuolustusmenetelmän teoriaa, puuttumatta sen soveltamiseen meidän oloihimme. Sitä koskevia kysymyksiä ei ainakaan pääosiltaan voida esittää avoimina kysymyksinä, joihin voisi odottaa saatavan julkisia vastauksia. Sovellutukset kuuluvat virallisten asiakirjojen piiriin.”⁸⁶⁵ Tämä osoittaa Koppisen tienneen enemmän sissitoiminnan kehityslinjoista ja sotataidollisesta tilanteesta, kuin saattoi aiheesta julkisesti kirjoittaa. Olivathan sissitoimikunta, Olavi Lopmeri ja sissitaktiikan tutkimusryhmä jo päättäneet työnsä Pääesikunnan suojissa ja jättäneet kukin mietintönsä asioiden saattamiseksi pikimmiten käytäntöön.

Vuoden 1966 lopulta löytyy vielä yksi lehtiartikkeli, jossa sissisotaa käsiteltiin strategisella tasolla. Aihetta omassa diplomityössään tutkinut kapteeni Esa Seppänen aloitti kirjoituksensa toteamalla, että ”toisen maailmansodan ja sen jälkeisen kylmän sodan aikana on sotataidon historiaan syntynyt uusi luku, sissisota.”⁸⁶⁶ Siinä Seppänen oli harvinaisen oikeassa, että sissisodankäyntiä voitiin jo 1960-luvun puolivälissä kuvailla sotataidolliseksi ilmiöksi, myös Suomessa.

862 Koppinen, Veikko: Eräitä sissitoiminnan mahdollisuuksia aseellisen maanpuolustuksen tukena, *Jalkaväen vuosikirja* V, 1965–1966, s. 21–33.

863 Vertaa edellinen muun muassa *Sissisotamenetelmä* (luonnos), Helsinki 1.6.1960, PE Op-os kirjeistö 1960, T 26965/F 20 sal, KA. PE:n n:o 32/Optsto/11 henksal/25.6.1963 (Sissitoimikunnan mietintö), 11/F 9, PE (tutkimuslupa).

864 Savunen, Aatos: Sissitoiminta maanpuolustuksen tukena, *Sotilasaikakauslehti* 5/1966, s. 297–281.

865 Koppinen, Veikko: Sissitoiminta maanpuolustuksen tukena, *Sotilasaikakauslehti* 8/1966, s. 382–384.

866 Seppänen, Esa: Sissisodan strategiset piirteet, *Sotilasaikakauslehti* 11/1966, s. 525–531.

Eritasoisia tutkielmia sissiaiheista tehtiin sotakoulujen kursseilla vuosina 1951–1966 yhteensä 21 kappaletta, mutta niistä vain harvassa asiaa käsiteltiin kansallisen sotataidon näkökulmasta.⁸⁶⁷ Sotakorkeakoulun diplomitöiden kirjosta esille on nostettava kapteeni Klaus Saarenheimon, kapteeni Paavali Turpeenniemen ja kapteeni Jukka Karvisen tutkimukset, joissa tutkittiin kriittisellä otteella sissitoiminnan roolia kansallisessa puolustuksessa. Vuonna 1962 valmistunut kapteeni Klaus Saarenheimon diplomityö on erinomainen sekä aikakauden ajattelutapaa havainnollistava kuvaus sissitoiminnan käyttömahdollisuuksista prikaatin ja armeijakunnan puitteissa. Saarenheimo toteaa sissisodankäynnin merkityksen ajan myötä vain kasvaneen. ”Viime vuosikymmenien sotilaallisessa kehityksessä on tapahtunut jotakin paradoksaalista, rinta rinnan yhä nousevan teknillisen ja tieteellisen sotavälineistön kehityksen kanssa on luonteeltaan ja suoritustavaltaan hyvin vanhanaikaisesta ja alkeellisesta sissisodankäynnistä tullut yhä tärkeämpi tekijä.”⁸⁶⁸ Saarenheimon diplomityötä käytettiin tietävästi myös sissitoimikunnan tausta-aineistona, joka osoittaa sen laadullista tasoa.⁸⁶⁹

Kapteeni Paavali Turpeenniemi ja kapteeni Jukka Karvinen tutkivat sissitoiminnan mahdollisuuksia Lapin ja saaristoalueiden operaatioissa. Turpeenniemi pohdiskeli sissisodan ja sissitoiminnan välistä häilyvää rajanvetoa, joka oli aikakauden käsitteistölle hyvin ilmiömäistä. ”Toimittaessa Lapin alueella on tietyissä tilanteissa ja taistelun eri vaiheissa vaikea vetää selvää rajaa sissitoiminnan ja sissisodan välille.”⁸⁷⁰ Rannikkotyökistöpäälliköksi Jukka Karvisen diplomityö näyttää aiheeltaan ja käsittelyltään yhtyvän ajankohtaan, jolloin saaristosissitoiminnasta ja saaristosissien koulutuksesta annettiin rajavartiolaitoksessa pysyvää määrää. Karvisen tutkimuksen tulokset ja johtopäätökset näyttävät myös vaikuttaneen myöhemmin vuonna 1968 niin sanotun saaristosissitoimikunnan perustamiseen, joten sekin diplomityö vaikutti osaltaan kansallisen sissitoiminnan kehittämiseen.⁸⁷¹

Vuosien 1961–1966 aikana lukumääräisesti eniten sissiaiheisia tutkielmia tehtiin kuitenkin Taistelukoulun esiupeeerikursseilla ja jalkaväen kapteenikursseilla. Tutkielmaluetteloita tarkasteltaessa Taistelukoulu oli edelleen 1950-luvun tavoin keskittynyt nimenomaan sissitoiminnan taktiikan tutkimukseen, sillä 1960-luvulla valmistui yhteensä 16 sissiaiheista tut-

867 Katso tämän väitöskirjan liite 1.

868 Saarenheimo (1962), SKK 1/785, KA.

869 Kanninen, Ermei: haastattelu 15.5.2013.

870 Turpeenniemi, Paavali: Rauhan ajan valmistelut suurinkin voimin Lapin alueella suoritettavaa sissitoimintaa varten (toimittaessa nykyaikaisin välinein varustettua vihollista vastaan), Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1963, SKK 1/812 KA.

871 Karvinen, Jukka: Sissitoiminnan mahdollisuudet, menetelmät ja välineet saaristoissamme sekä sen vaatimat valmistelut erityisesti merivartiostojemme kannalta katsoen, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1965, SKK 1/842 KA. Katso myös Kosonen – Pohjonen (1994), s. 435–437.

kielmaa. Tutkielmat ovat pääsääntöisesti lyhyehköjä – noin 20–40 sivun mittaisia – kirjoitelmia, joiden taso vaihteli paljon tekijän mukaan. Joukkoon mahtuu kuitenkin ansiokkaitakin esityksiä, joista mainittakoon kapteeni Sami Sihvon, yliluutnantti Ilpo Hietavalkaman, yliluutnantti Gustav Hägglundin ja yliluutnantti Jussi Henttisen tutkielmat.⁸⁷²

Vaikka peistä taitettiin eri henkilöiden näkemyserojen ja koulukuntien välillä, on huomattava, että kirjoitukset niin lehtiartikkeleissa kuin näkemykset tutkielmissa olivat kriittisyydestään huolimatta avoimen rakentavia. Tämänkaltaisen kirjoituskulttuuri näyttää 2000-luvulla tyystin kadonneen suomalaisesta sotilasyhteisöstä ja sotataidollisesta keskustelusta. Avoimella ja rakentavalla keskustelulla on aina ollut tärkeä roolinsa kansallisen sotataidon kehittämisessä, kunhan yksityiskohtien salaamisesta huolehditaan vallitsevan ohjeistuksen mukaan. Siksi nykyisin vallalla oleva suuntaus on enemmän kuin valitettava – jos ei jopa taktisen ajattelun kannalta turmiollista. Kaiken perusteella voidaan todeta, että niin sissisodankäyntiä, sissisotaa kuin sissitoimintaa tutkittiin yhä painokkaammin sotakouluissa 1960-luvun alkupuoliskolla. Sotataidon, saati sissikäsitteiden määrittäminen ei kuitenkaan ollut helppoa. Vaikka 1960-luvulla sissisodankäynnin teoreettiset, käsitteelliset ja sisällölliset määrittelyongelmat tiedostettiin, oli aikaansaadulla keskustelulla merkityksiä jatkokehitykseen.

4.3. Yhteenveto sissisodan ja sissitoiminnan kehityksestä vuosina 1945–1966

Sotien jälkeen Suomi joutui vaikeaan asetelmaan. Sodan ajan kenttäarmeijan demobilisointi ja liittoutuneiden Suomeen asettama valvontakomissio vaikeutti toiminnallaan merkittävästi puolustusvoimien kehittämistä. Käytännössä Suomen puolustuskyky oli materiaalisesti hyvä, mutta Neuvostoliiton kanssa solmitut sopimukset aiheuttivat suuria tulkintaongelmia maan puolustamisessa. Liikekannallepanon valmistelut sekä operatiivinen suunnittelu joutuivat melko staattiseen tilaan vuosiksi ja sodasta jääneen aseiden liikamäärän ratkaisua saatiin odotella vuosikausia. Näistä vaikeuksista kuitenkin selvittiin valtiojohtoon näennäisen myönnötyöpolitiikan sekä sotilaiden salassa tekemien suunnitelmien avulla auttavaan tilanteeseen 1950-luvun alkuvuosina. Aseiden liikamäärän kohtalo ratkesi Suomelle edullisella tavalla, operatiivinen suunnittelu ja liikekannallepanon valmistelut sekä monet muut teki-

872 Sihvo, Sami: Sissijoukkojen yhteistoimintapyyntö ilma- ja merivoimille (Kuljetusten valmistelut), esiupeeerikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1961, T 26077/1/i/55, KA. Hietavalkama, Ilpo: Helikoptereitin käyttö sissitoiminnassa, jalkaväen kapteenikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1964, T 26077/1/43, KA. Hägglund, Gustav: Kivääripataljoonan varustaminen sissitoimintaa varten, jalkaväen kapteenikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1964, T 26077/1/52, KA. Henttinen, Jussi: Viikon kestävä kaksipuolisen sissitoimintaharjoituksen järjestäminen, jalkaväen kapteenikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1965, T 26077/1/92, KA.

■ Putkimiina ansalankoineen tuli asentaa siten, että vihollinen havaitsi miinan vasta sen räjähtäessä. Veikko Koppisen 1960-luvun alussa esittämät sissisodankäynnin perusteet ja sissien toimintatapa herättivät kuitenkin aikakaudella lukuisia kysymyksiä ja epäilyksiä. Myös miina-aseen teho kyseenalaistettiin, sillä tähysmiinoista ei ollut riittävää käytännön kokemusta.

Jät kuten sodan kuvan muutos, liikkuvuuden lisäämistarpeet ja puolustusvoimien rakennemuutokset muuttivat kuitenkin sotilaallisen puolustuksen perusteita niin voimakkaasti, että koko puolustusjärjestelmä oli uudistettava soveltuvaksi vallitsevaan tilanteeseen. Tässä muutoksessa sissitoiminnalla ja sissisodankäynnin keinojen hyödyntämisellä oli tärkeä merkitys.

Vaikka sissitoiminta tunnettiin Suomessa jo 1920–1930-luvulla, sotienjälkeisenä aikana käynnistyi uudenlainen pohdinta sissisodankäynnin hyödyntämismahdollisuuksista. Tällöin sissitoiminta ja sissisota nostettiin suomalaiseseen sotataitoon vuoden 1947 *Kenttäohjesäännön yleisen osan* luonnosversiossa. Sissisodankäynnin osuutta pohdittiin 1950-luvulla myös osana tulevaisuuden sotia. Ennen talvisotaa tehokkaana pidetty sissitoiminta muuttui kylmän sodan alkuaikana teoreettisesti sotien kokemusten myötä sekä menettelytavoiltaan yhä enemmän sissisodan mukaiseksi – äärimmäiseksi tavaksi puolustaa maata. Myös Soti-

lasaikakauslehden artikkeleissa ja monissa upseerien keskustelutilaisuuksissa vertailtiin sissi- ja partisaanijoukkojen takaa-ajosta ja tuhoamisesta maailmansodassa saatuja kokemuksia. Näiden mukaan sissejä vastaan käytävä taistelu oli etenkin kesäaikaan hyvin vaikeaa. Talvisotaa edeltäneet teoreettiset näkemykset saivat sotakokemusten ja uudenlaisen sotataidollisen ajattelun myötä uusia piirteitä. Vaikka sodanjälkeiset käytännön periaatteet sissitoiminnasta eivät 1950-luvun jälkipuoliskolla juuri muuttuneet, on teorian ja käytännön välillä nähtävissä selvä käsitteellinen muutos totaalidemokratian sissisodan suuntaan.

Sissien merkityksen nähtiin sotataidossa yleisesti korostuneen, sillä helikopterit ja ilmatiet mahdollistivat sissien toimintaympäristön laajentamisen tärkeimpiin kohteisiin puhumattakaan laajasta selustasta. Sissisotaa tarkasteltiin Suomessa lähinnä Kiinan, Jugoslavian ja Norjan kokemusten perusteella. Laajemmin tarkasteltuna sissisota miellettiin sodankäynniksi, jolla korvattiin säännölliset sotatoimet vihollisen hallussa olevilla alueilla, vaikka koko valtakunta tai huomattava osa siitä olisi ollut vihollisen miehittämänä ja säännöllisen armeijan toiminta oli käynyt mahdottomaksi. Edellä esitettyä taustaa vasten oli siten varsin ymmärrettävää, että sissisodan nähtiin olevan mahdollista Suomen oloissa, mutta se tuli liittää osaksi maavoimien muita operaatioita. Olivathan kokemukset käydyistä sodista osoittaneet täysin mahdolliseksi koko maan tai sen osien joutumisen miehittämisen alaiseksi. Ylivoi- maista vihollista vastaan voitiin taistella tavanomaisin keinoin, mutta puolustuksen mahdollisesti murtuessa olisi taisteluita jatkettu sissisodalla.

Sissimenetelmien arvostus kasvoi, sillä sotilaat ymmärsivät hyvin, että 1950-luvun lopun ja 1960-luvun alun materiaaliapuutteessa Suomi olisi aina hyökkääjään nähden alivoimainen. Epätavanomaisilla menetelmillä kuten järjestelmällisellä sissisodankäynnillä oli mahdollista tasoittaa voimasuhteita ja luoda hyökkääjälle ennakoiva pelote Suomen puolustuskyvystä kaikin mahdollisin keinoin. Sissisodankäynnin jatkuvaa kehittämistä pidettiin tarpeellisena, sillä muuten se olisi jäänyt kuolleiksi iskusanoiksi ja paperipelotteeksi. Myös sissikoulutukselle asetettiin suuri painoarvo, koska vain siten kenttäohjesäännön vaatimus jokaisen yhtymän siirtymisestä sissitoimintaan olisi voinut käytännössä toteutua. Jokaisen sotilaan oli osattava sissin perustaidot eli selviytyminen luonnossa, maaston hyväksikäyttö ja tarpeelliset pioneeritaidot. Kaikki Suomen asevelvolliset oli tarpeellista harjoituttaa sellaisiin perussissitaitoihin, joilla pärjättäisiin sissisodassa yllätyshyökkäyksen sattuessa. Sissitoiminnan oli myös liityttävä armeijan muihin operaatioihin. Ajattelussa oli nähtävissä selvät yhteneväsyydet sekä Kiinan että Vietnamin kokemuksiin. Aiempi käsitys sissijoukkojen ja -osastojen kokoamisesta ja kouluttamisesta vasta sodan aikana oli jäänyt historiaan.

Sissitoiminnan sotataidollista muutosta vuosina 1945–1966 voidaan tarkastella monista näkökulmista. Ajanjaksoa vuodesta 1945 noin 1960-luvun puoliväliin leimasivat ennen kaikkea sotataidollisten periaatteiden sekavuus, sissikoulutuksen järjestäminen ja määrittelyjen kaksijakoisuus. Etenkin 1950–1960-luvulla sissitoiminnan teoreettinen käsite ja toimin-

nalliset periaatteet muuttuivat tarkoituksiltaan ja sisällöiltään melkoisesti. Kaiken taustalla on huomioitava, että sotienjälkeisinä vuosikymmeninä uudistettiin käytännössä koko maan puolustusjärjestelmä. Vaikka alueellisen puolustuksen syntyaskeleet tunnustetuksi puolustusdoktriiniksi tai strategisen maanpuolustuksen kivijalaksi liitetään usein virheellisesti 1960-luvun lehtikirjoitteluun, alueellisen taistelun ja koko puolustusjärjestelmän perusteet luotiin pitkälti 1950-luvun kuluessa. Tähän kehitystyöhön nivoutuu myös sissisodankäyntimenetelmien ja sissitoiminnan keinojen hyödyntäminen ja liittäminen osaksi kansallista puolustusjärjestelmäuudistusta. Puolustusjärjestelmän kehittämiseen liittyi myös paljon ongelmia ja haasteita, joista suurimmat kulminoituivat operaatiotaidon ja taktiikan käsitteiden sekä sisällön määrittämiseen ennen käytännön toteutusta.

Sotataidon näkökulmasta sissisota määriteltiin suurisuuntaiseksi kansansodaksi ja sissitoiminta puolestaan vihollisen selustaa tai vihollisen hallussa olevaa aluetta vastaan kohdistetuksi, säännöllisiin sotatoimiin tai sissisodankäyntiin liittyväksi häirintätoiminnaksi. Molemmat 1950-luvun sotataidolliset määritelmät olivat aikakauden uhkakuviiin ja muuhun kehitykseen nähden varsin osuvia. Kansan sivistystasolla nähtiin olevan sissisodassa suuri merkitys. Myös henkisen sodankäynnin ja maanpuolustustahdon merkitystä korostettiin käyttämällä esimerkkinä Norjan vastarintaliikkeen kokemuksia toisesta maailmansodasta. Teknisen kehityksen katsottiin alati parantavan sissitoiminnan ja jopa sissisodan mahdollisuuksia.

Veikko Koppisen 1960-luvun alussa esittämät sissisodankäynnin perusteet ja sissien toimintatapa herättivät kuitenkin aikakaudella lukuisia kysymyksiä ja epäilyksiä. Suurimmat epäilykset Koppisen ajatuksia kohtaan liittyivät pienten toimintaryhmien kykyyn taistella eristettyinä, niiden henkiseen kestävyyskykyyn, fyysisen kunnan riittävyys ja huollollisiin vaikeuksiin. Myös miina-aseen teho kyseenalaistettiin, sillä tähysmiinoista ei ollut riittävää käytännön kokemusta. Hajautettu taistelutapa ja sen johtaminen ilman radiokalustoa nostettiin perustellusti keskeiseksi taktiikan onnistumisen ongelmakohdista. Myös sissimenetelmien toimivuutta avomaastossa ja etenkin talviolioissa tarkasteltiin paljastuvuuden kannalta kriittisesti. Vuoteen 1966 mennessä vuosina 1961–1963 toiminut sissitoimikunta sekä vuosina 1964–1965 toiminut sissitaktiikan tutkimusryhmä olivat saaneet työnsä päätökseen ja jättäneet mietintönsä alueellisen sissitoiminnan perusteista. Puolustusvoimain komentajan hyväksyttyä alueellisen sissitoiminnan perusteet kesällä 1964 tehtiin vielä tarkennuksia sissisodankäynnin ja sissitoiminnan sotataidollisiin perusteisiin. Vuoteen 1966 tultaessa, kun puolustusvoimissa siirryttiin sotilasläänioorganisaatioon, sissitoiminnan periaate oli jokseenkin muotoutunut osaksi alueellista puolustusajattelua. Tästä alkoi uudenlainen ajanjakso, jonka aikana tarkennettiin alueellisen sissitoiminnan ja sissisodankäynnin sotataittoa kohti alueellisen puolustusjärjestelmän todellista käyttöönottoa. Sissisodan mahdollisuus

haluttiin säilyttää, mutta kehittämisen painopiste alkoi siirtyä yhä enemmän kansallisesti omintakeisen sissitoiminnan liittämiseksi osaksi suomalaista sotataittoa.

Kaiken kaikkiaan on nähtävissä, että sissisota ja sissitoiminta liitettiin entistä merkittävämmäksi osaksi maanpuolustuksen suunnittelua, operaatiotaitoa ja taktiikkaa sekä koulutusta 1960-luvulle tultaessa. Ongelmia aikakaudella aiheuttivat kuitenkin taktiikan määritelmien ja sisällön ristiriitaisuudet kirjoitetuissa ohjesäännöissä. Ajanjaksoon liittyvän lähdemateriaalin perusteella voidaan todeta, että vuosina 1945–1966 ja etenkin heti sotien jälkeen sissisota taktisine variaatioineen ainakin pyrittiin erottamaan sisällöltään sissitoiminnasta. Merkillepantavaa on, että sissisota määriteltiin sisällöllisesti melko väljästi tarkoittaen lähinnä säännöllisten sotatoimien ohella tai niiden korvaamiseksi vihollisen hallussa olevalla alueella tapahtuvaa sodankäyntiä. Tavallaan sissisotaa pidettiin siten laajempänä yläkäsitteenä, johon olennaisimpana taistelumenetelmänä liittyi sissitoiminta. Sissisodan valitseminen 1950-luvun kuluessa äärimmäiseksi sodankäyntimuodoksi osoittaa sen, että kansallisen operaatiotaidon ja taktiikan – osin myös sotilasstrategisen – ajattelun taustalla oli taisteluiden jatkaminen maan tai sen osan valtaamisesta huolimatta.

Sotataidollisten käsitteiden sisältö tosin muuttui ja niiden määritelmiä viilattiin useaan otteeseen etenkin 1960-luvun aikana. Voidaan todeta, että lähteen tai kirjoittajan mukaan sotataidollinen ajattelu vaihteli ja oli toisinaan hyvinkin ristiriitaista ja sekavaa. Vuosina 1945–1966 tehdyt ratkaisut ja toimenpiteet liittivät sissisodankäynnin keinot suomalaisen sotataittoa. Oli kyse sissisodasta, sissisodankäynnistä tai sissitoiminnasta, olivat sissisodankäynnin keinot tulleet jäädäkseen osaksi alueellista puolustusajattelua ja -järjestelmää.

Sissitoiminnan ja sissisodan käsitteet on erikseen määritelty vuosina 1945–1966 tehdyissä ohjesäännöissä, oppaissa, ohjeissa ja käsikirjoissa vasta 1950-luvun loppupuolella yhdenmukaisemmin.

PUOLUSTUSVOIMAT

■ Vuoden 1963 Kenttäohjesäännössä määriteltiin sissitoiminnan olevan ”Vihollisen selustassa tai sen hallussa olevalla alueella sissijoukoin tapahtuvaa taistelutoimintaa.”

Lähde	Käsite: sissitoiminta	Käsite: sissisota
Upseerin käsikirja III, 1953.	<p>”Sissitoiminta liittyy säännöllisiin sotatoimiin, se suoritetaan kenttäarmeijan joukoin ja kohdistuu vihollisen selustaan tai sen hallussa olevalle alueelle. Täten pyritään sitomaan vihollisen joukkoja selustan varastojen, yhdysteiden ja liikenteen suojaamiseen sekä se pakotetaan varaamaan liikuntakykyisimmät reservinsä sissijoukkojen takaa-ajoon.”</p> <p>”Sissitoiminnan yhtenä tarkoituksena voi olla yhteistoiminta vihollisen selustaan jääneen tai jätetyn siviiliväestön kanssa. Tällöin sissien päätehtävänä on siviiliväestön pyrkimysten tukeminen, jos ne palvelevat oman sodankäynnin päämääriä.”</p>	Ei määritelmää.
Kenttäohjesääntö I osa (KO I), Helsinki 1954.	Ei määritelmää.	Ei määritelmää.
Kenttäohjesääntö II osa (KO II), Helsinki 1954.	”Vihollisen selustassa tai sen hallussa olevalla alueella sissiosastoin suoritettava taistelu- ja häiritsemistoiminta.”	”Säännöllisten sotatoimien ohella tai niiden korvaamiseksi vihollisen hallussa olevalla alueella sissijoukoin suoritettava sodankäynti.”
Jalkaväen taisteluohjesääntö II osa (JvO II), Pataljoonan taistelu, Helsinki 1955.	”Vihollisen selustassa tai sen hallussa olevalla alueella sissiosastoin suoritettava taistelu- ja häiritsemistoiminta.”	Ei määritelmää.
Sissikoulutusopas, Helsinki 1956.	”Sissitoiminnan päämääränä on vihollisen selustan ja toiminnan saattaminen sekasortoon. Sissitoimintaan sisältyy niin monenkaltaisia erikoistapauksia ja teknillisiä pulmia, että hyvien tuloksien saavuttaminen edellyttää johtajien ja miehistön erikoiskoulutusta. Erityisesti koulutus vähentää tappiota ja lisää itseluottamusta. Sissitoiminnassa tarvitaan eri ase- ja huoltolajien miehiä, joiden tehtävät sissiosastoissa saavat monia erikoispiirteitä.”	Ei määritelmää.

Lähde	Käsite: sissitoiminta	Käsite: sissisota
Sissiohjesääntö (SissiO), Helsinki 1957.	”Sissitoiminta on sissiosastojen taistelu-, häiritsemis- ja tiedustelutoimintaa vihollisen hallussa olevalla alueella. Se liittyy aina rintamassa käytäviin sotatoimiin ja taisteluihin näitä parhaiten edistävällä tavalla ja on sissisodan tehokkain toimintamuoto. Kaikkien puolustushaarojen ja aselajien joukkojen tulee pystyä sissitoimintaan.”	”Sissisota on sodankäynnin muoto, johon ryhdytään sissijoukkojen ja usein myös väestön avulla säännöllisten sotatoimien ohella tai niiden korvaamiseksi määräalueilla tai koko maassa, kun voimasuhteet ovat niin epäedulliset, että nopea tappio on uhkaamassa ja rintamasotatoimet näyttävät muodostuvat mahdottomiksi ja tarkoitustaan vastamattomiksi, mutta kuitenkin vastarintaa on jatkettava yhtenäisistä rintamista luopuen. Sissisodan toimintamuotoihin kuuluu eräänä haarana muiden aktiivisten ja passiivisten taistelutapojen ohella säännöllisistä rintamista välittömästi riippumattomien, vihollisen hallussa oleville alueille pysyväisluonteisesti tukeutuvien joukkojen sissitoiminta.”
Kenttäohjesääntö Yleinen osa (KO yl), Helsinki 1958.	”Sissisodan tärkeimpänä muotona on säännöllisten tai tilapäisesti muodostettujen sissijoukkojen jatkuva toiminta. Toiminta voi olla keskitettyä tai hajautettua. Selvää rajaa toimintamuotojen välillä ei useinkaan ole, vaan ne tapahtuvat yleensä samanaikaisesti toiminnan painopisteen vaihdellessa toimintamuodosta toiseen.”	”Säännöllisten sotatoimien ohella tai niiden korvaamiseksi vihollisen hallussa olevalla alueella tapahtuva sodankäynti.”
Tiedusteluohjesääntö (TiedO), Mikkeli 1958.	Ei määritelmää.	Ei määritelmää.
Kenttäohjesääntö I osa (KO I), Yhtymän taistelu, Helsinki 1963.	”Vihollisen selustassa tai sen hallussa olevalla alueella sissijoukoin tapahtuva taistelutoiminta.”	”Säännöllisten sotatoimien ohella tai niiden korvaamiseksi vihollisen hallussa olevalla alueella tapahtuva sodankäynti.”

Kun joukkotyyppien käytössä 1970-luvulla huomioitiin tarpeet luoda sissitoimintaan määrävaiheissa selviä painopisteitä, todettiin olevan ilmeistä, etteivät kaikki sissitoimintaan käytettäväksi suunnitellut joukot voineet olla paikallisjoukkoja. Tarvittiin myös sellaisia yksiköitä, joita kyettiin tarpeen mukaan siirtämään alueelta toiselle. Tästä esimerkiksi sopivat Laskuvarjojääkärikoulussa sissikoulutuksen saaneet laskuvarjojääkärit.

5. SISSITOIMINTA OSAKSI ALUEELLISTA TAISTELUA

”Sissisodan valmistelut on suoritettava muiden puolustusvalmisteluiden rinnalla siten, että alueellisen sissitoiminnan runko on eri sissitoimintamenetelmiä käyttäen järjestetty koko valtakunnan alueella ensi vaiheessa paikallispuolustusjoukoin ja että tähän voidaan tilanteen vaatimusten mukaan liittää myös kenttäarmeijan joukkoja.”

Pääesikunnan operatiivinen osasto, 1966.

■ Saaristosissitoiminnan uudelleenorganisoinnilla ja -järjestelyillä pyrittiin kohottamaan valmiutta ennen kaikkea maihinnousun torjuntaan kaappaushyökkäyksen uhkamallissa. Valmiuden lisääminen oli yksi suomalaisen sotataidon muutoksista vallitseviin uhkakuviin, joihin pyrittiin osaltaan vastaamaan pelotevaikutusta omaavalla sissitoiminnalla. Kuva on Etelä-Suomen Sotilasläänin johtamasta maihinnousuntorjunnan sotaharjoituksesta kesäkuulta 1968.

Kuten jo edellisessä pääluvussa kuvailtiin, sotien jälkeisten vuosien ja etenkin 1950–1960-luvun aikana oli suuri tarve laajentaa sotilaalliset puolustustoimet koko maan kattavaksi järjestelmäksi. Useita vuosia kestäneen ideoinnin ja kehitystyön jälkeen puolustusratkaisusta tehtiin päätös. Ratkaisu materiaallipulan ja yli puolen miljoonan miehen vahvuisen kenttäarmeijan tehokkaaseen hyödyntämiseen löytyi alueellisesta puolustuksesta, joka sitten vahvistettiin virallisesti 1960-luvun puolivälissä. Vaikka tärkein päämäärä oli täyttää Neuvostoliiton kanssa solmittu YYA-sopimusvelvoite, varauduttiin samalla kuitenkin Neuvostoliiton mahdolliseen sopimusrikkeeseen ja pyrkimykseen saada Suomi otteeseensa kaappaushyökkäyksellä. Näihin tarkoituksiin alueellinen puolustus sopi erinomaisesti, sillä sen oli jo kehittämissivaiheessa todettu omaavan korkean liikekannallepanovalmiuden. Järjestely oli samalla myös erittäin kustannustehokas sekä poliittisesti korrekti jokaiseen ilmasuuntaan, sillä uhkat oltiin valmiit torjumaan niin idästä, lännestä, etelästä kuin pohjoisestakin. Tämä antoi merkittävää lisäpontta uudelle sotilaalliselle varautumiselle ja lisäsuunnitelmille.

Suomalaiseen sotataitoon mahdollisuudet sissitoiminnasta ja sissisodankäynnin toimintatavoista ja menetelmistä vakiintuivat virallisesti vasta 1960-luvun lopulla ja 1970-luvun alussa, kun alueellista puolustusjärjestelmää alettiin todenteolla toteuttaa ja viedä käytäntöön. Käytännössä alueellisen puolustuksen idea perustui valmiuteen taistella valtiollisen olemassaolon puolesta kaikin keinoin. Puolustusvoimien ja rajavartiolaitoksen tehtävinä oli rakentaa koko valtakunnan kattava valmius torjua maitse, meritse ja ilmoitse yllätykseen pyrkivä vihollinen. Siellä, missä torjunta mahdollisesti epäonnistuisi, oli viipymättä siirryttävä alueellisen taistelun periaatteiden mukaisesti sissitoimintaan. Pahin ja todennäköisin vihollistoiminnan muoto uhkakuviissa määriteltiin aluksi niin sanotuksi kaappaushyökkäykseksi. Tämä periaate muutti sotataidollista ajattelua ja operatiivisia suunnitelmia merkittävästi ja edellytti lukuisia käytännön toimenpiteitä.

Korostamalla sissitoimintaa ja sissisotaa haluttiin myös luoda viholliselle kuva vastarinnan jatkuvuudesta. Vaikka vihollisen kaappaushyökkäys osin onnistuisi, järjestelmällinen vastarinta jatkuisi sissitoiminnan ja tarvittaessa sissisodan keinoin. Kun ajatellaan sitä, mikälaisiin vaikeuksiin Yhdysvallat myöhemmin Kaakkois-Aasiassa joutui, sissisodan julkinen korostaminen oli myös henkisen maanpuolustustyön kannalta tarkoituksenmukaista. Piennelläkin valtiolla oli mahdollisuutensa. Sissitoimintaa ja sissisotaa sekä niiden teoreettisia määritelmiä käytettiin hyväksi osana ennaltaehkäisevää suhteellista pelotetta, koska se oli maastoon ja olosuhteisiin sekä taloudelliseen tilanteeseen sopiva keino korottaa hyökkääjän kustannuksia ja mahdollisia tappioita. Sissitoiminta sopi myös taistelun jatkamiseen epäonnistuneen kaappaushyökkäyksen tai jopa yllätyshyökkäyksen jälkeenkin, vaikka teoreettinen perusajatus oli kuitenkin maahyökkäyksen kynnyksen kohottaminen uhkaamalla tappioilla ja hyökkääjän joukkojen sitomisella selustaan.

5.1. Kaappaushyökkäyksen uhkakuvasta yllätyshyökkäyksen torjuntaan

Vuosina 1961–1963 työskennellyt sissitoimikunta sekä vuosina 1964–1965 asioita syvällisemmin tutkinut sissitaktiikan tutkimusryhmä olivat tehneet aloitteita ja esityksiä paikallispuolustusjoukkojen käytöstä sissitoimintaan. Mitään lopullisia päätöksiä paikallispuolustuksen roolista osana alueellista puolustusjärjestelmää ei kuitenkaan ollut tehty. Asia nousi esille maaliskuussa 1967, kun Pääesikunnan antaman uudistetun operatiivisen peruskäskyn, ”*Kympin*” tehtäviä arvioitiin uuden kokoonpanon mukaisissa sotilaslääneissä. Peruskäskyssä (opkky 10) valmisteluista käskettiin seuraavaa: ”*Sissisodan valmistelut on suoritettava muiden puolustusvalmisteluiden rinnalla siten, että alueellisen sissitoiminnan runko on eri sissitoimintamenetelmiä käyttäen järjestetty koko valtakunnan alueella ensi vaiheessa paikallispuolustusjoukoin ja että tähän voidaan tilanteen vaatimusten mukaan liittää myös kenttäarmeijan joukkoja.*” Etelä-Suomen Sotilasläänin Esikunta laati Pääesikunnan operatiiviselle osastolle asiaan liittyvän esityksen, jossa pyydettiin käskyä sekä ohjeistusta sissisotakoulutuksen aloittamiseen paikallispuolustusjoukoille.⁸⁷³

Hämeenlinnassa 16.–17.3.1967 pidetyssä järjestelyalan neuvottelutilaisuudessa sodan ajan armeijakuntien ja rannikkoalueiden komentajat sekä sotilaspääliköt esittivät näkökohtia sissitoiminnan rauhanaikaisesta suunnittelusta ja henkilöstön koulutustarpeista sekä -mahdollisuuksista. Eri tahoilla oltiin huolissaan siitä, että puolustuslaitoksen piirissä annettu sissikoulutus oli lähinnä tavanomaiseen ja säännölliseen sodankäyntiin keskittynyttä erämiestaitojen opettamista kantahenkilökunnalle ja varusmiehille. Operatiivisten suunnitelmien päivittäminen vuodesta 1964 lähtien edellytti Pääesikunnan antaman linjauksen mukaisesti kenttäarmeijan osien ja paikallispuolustusjoukkojen käyttöä tietyissä oloissa sissitoimintaan tai sissisotaan. Etelä-Suomen Sotilasläänin komentajan, kenraaliluutnantti Paavo Ilmolan allekirjoittamassa esityksessä todettiin, että ”*koulutuksen tulisi käsitteellä laajentua sisältämään myös alueellisen sissitoiminnan ja sissisodan edellyttämiä asioita.*”⁸⁷⁴ Tilanne kuvastaa hyvin sitä, että sissisodan ja sissitoiminnan keskinäinen suhde puolustus suunnitelmia tehtäessä oli edelleenkin epäselvä, vaikka Pääesikunta oli pyrkinyt tutkimuksillaan ja ohjeillaan vuodesta 1963 lähtien selventämään niin käsitteistöä kuin sissisodankäynnin

⁸⁷³ Uusittu ”operatiivinen peruskäsky n:o 10 eli kymppi” tuli voimaan 25.5.1966 ja tarkoitti samassa yhteydessä uusitun operatiivisen käskyn n:o 15 edellyttämiä sotilaallisen maanpuolustuksen perusteita. ESSIE:n n:o 111/Optsto/11 sal/19.4.1967, T 25094/F 15 sal, KA. Katso myös Puolustusvalmiutemme, everstiluutnantti Ermei Kannisen muistio 29.3.1968, T 26965/Hh 10 sal, KA.

⁸⁷⁴ Sama.

operatiivista roolia osana alueellista puolustusjärjestelmää.⁸⁷⁵ On muistettava, että puolustusvoimain komentaja oli käskenyt alueellisen sissiorganisaation luomisen ja perustamistehävälueeteloon tehtävät tarkistukset sekä sissikoulutuksen suuntaviivat jo vuonna 1963.⁸⁷⁶

Pääesikunnan jalkaväkimisto vastasi Etelä-Suomen Sotilasläänin esitykseen todeten, että esitettyjen perusteiden luominen paikallispuolustuskoulutukselle kestää noin 2–3 vuotta. Toiminnan tason saavuttaminen olisi vaatinut suuria toimenpiteitä, ennen kuin sissikoulutuksen taso joukko-osastoissa on niin korkealla, että tehokkaille kertausharjoituksille on riittävät edellytykset. Pelkästään avainhenkilöstön sijoitusten tarkistaminen PTL:ssä oli tehtävä ennen käytännön toimia, kuten kertausharjoitusten tai erikoiskoulutuksen järjestämistä paikallispuolustusjoukoille. Pääesikunta lupasi kuitenkin laatia sissikoulutuksen runko-ohjelmat vuoden 1968 kuluessa ja ulottaa koulutus paikallisjoukkojen kertausharjoitukseen vuoden 1969 aikana.⁸⁷⁷

Pääesikunnan operatiivisella osastolla selvitettiin vuoden 1968 alussa puolustusvalmisteluiden realistista tilannetta. Maaliskuussa 1968 valmiuden arvioitiin operatiivisen käskyn numero 15:n osalta olevan tyydyttävällä tasolla, sillä kaikissa sotilaslääneissä ja puolustushaaroissa suunnitelmat ja käskyt oli kyetty pitämään hyvin ajan tasalla. Sen sijaan operatiivisen käskyn numero 10:n eli niin sanotun peruskäskyn edellyttämiä suunnittelutoita oli vielä paljon keskeneräisessä tilassa. Nämä keskeneräiset suunnitelmat liittyivät etenkin sissitoimintaan perustuvan alueellisen puolustuksen valmisteluihin. Syyt alueellisen sissitoiminnan ja paikallispuolustusjoukkojen valmisteluiden keskeneräisyyteen eivät liittyneet sotilasläänien tai -piirien kyvyttömyyteen, vaan lähinnä Pääesikunnan rinnakkaisiin suunnittelu-toimenpiteisiin. Kevään 1968 kuluessa Pääesikunnassa tehtiin paikallispuolustusjoukkojen uudelleenjärjestelystä suunnitelma. Vaikka samanaikainen ja rinnakkainen suunnitteluprosessin vaihe oli sotilasläänien tiedossa, se aiheutti viiveen niiden omien valmisteluiden jatkamiseen.⁸⁷⁸

Tilanteen ollessa hieman sekava Pääesikunta korosti, että sotilasläänien operatiivisten suunnitelmien tuli keskeneräisyydestä huolimatta vastata myös yllätystilanteisiin. Tätä ko-

⁸⁷⁵ Sama. Vertaa Sissisodankäynti, Paikallispuolustusjoukkojen kehittäminen ja liittyminen sissitoimintaan, PE:n n:o Op-os/sal/9.1.1963 ja Kanninen, Ermei: Sissitoiminta ja -sota, niiden tarve, mahdollisuudet sekä toimintaedellytykset Suomessa, Alueellisen sissitoiminnan opetustilaisuuden 18.11.1963 luento- ja opetusmateriaali, sekä PE:n n:o Jvtsto/5 a 3/25.6.1963 (Jalkaväen tarkastajan koulutusohjeen luonnos, liite sissitoimikunnan mietintöön 25.6.1963), Ermei Kannisen yksityiskokoelma, alkuperäinen asiakirja tutkijan hallussa. Katso myös YPO 3:n luento 20.3.1964, T 26965/Dk 3 sal, KA.

⁸⁷⁶ PE:n n:o 487/Optsto/11 sal/23.9.1963 (Esittely Puolustusvoimain komentajalle sissitoimikunnan mietinnön pohjalta), T 26965/F 30 sal, KA.

⁸⁷⁷ PE:n n:o 47/Jvtsto/5 sal/ 3.5.1967, T 25094/F 15 sal, KA.

⁸⁷⁸ Puolustusvalmiutemme, everstiluutnantti Ermei Kannisen muistio 29.3.1968, T 26965/Hh 10 sal, KA.

rostava korjaus oli Pääesikunnan mukaan löydettävissä operatiivisen käsky 10:n viimeisestä kohdasta ”Käskyn asettamat velvoitteet”. Edellytyksenä oli, että jokaisella sotilasläänillä tuli olla alueellaan perustettaville joukoille itsenäinen alueellinen puolustus suunnitelma, johon liittyi perustamisen lisäksi ”alueellinen sissisuunnitelma”. Sissisuunnitelman runkona olivat paikallisjoukot, ja siihen liittyivät erällä alueilla yleisjoukkojen käyttö sissisotaan tarvittaessa suoraan perustamisvaiheessa.⁸⁷⁹

Paikallispuolustuksen voimakas kehittämistarve vuosina 1967 ja 1968 liittyi myös oleellisesti Euroopan kiristyneeseen turvallisuuspoliittiseen tilanteeseen ja arvioituun sotilaalliseen uhkakuvaan. Vallitsevaksi uhkakuvaksi etenkin sotilaiden ajattelussa oli hahmottunut todennäköisimpänä vaihtoehtona nopea yllätyshyökkäys eli rajoitettu strateginen kaappaus, johon itsenäisyyttä uhkaavat sisäiset voimat yhtyisivät kumouksellisen sodan keinoin. Leveällä rintamalla tapahtuvaa yllätyshyökkäystä pidettiin toisena, joskin epätodennäköisempänä vaihtoehtona terrorihyökkäysten lisäksi. Pääesikunnan operatiivisen osaston päällikkö, eversti L. K. Välimaa laati vuonna 1966 muistion, jossa hän kuvasi seikkaperäisesti Suomeen mahdollisesti kohdistuvien sotilaallisten uhkakuvien eri vaihtoehtoja. Välimaan mukaan yllätyshyökkäys toteutettaisiin niin sanottuna rajoitettuna sotana, jossa hyökkääjä voimakkain joukoin tunkeutuisi nopeasti Suomen alueen tärkeisiin kohtiin. Siksi vihollisen nopeaan sodanavaukseen valmistautuminen tulisi ottaa operatiivisen suunnittelun ja valmistautumisen lähtökohdaksi.⁸⁸⁰ Kaikesta päätellen Välimaan ajatukset pohjautuivat sekä vuoden 1956 Unkarin kansannousuun että Neuvostoliiton kiristyneeseen otteeseen satelliittimaissaan Euroopassa 1960-luvun aikana.

Ajatus rajoitetusta strategisen kaappausten mahdollisuudesta oli esillä operatiivisessa suunnittelussa ja kehitystyössä jo 1960-luvun puolivälistä lähtien. Kaappaushyökkäyksen käsitteen sisältöä esiteltiin virallisemmin vuonna 1967 kirjoitetussa puolustusvoimille tarkoitetussa opetuspaketissa *Maanpuolustuksen perusteet*. Vallitsevan ja virallisen uhkakuvan mukaan hyökkäys Suomeen saattoi kohdistua yllätykseen pyrkivänä ”kaappaushyökkäyksenä tai suurhyökkäyksenä”. Kaappaushyökkäystä ei erikseen määritelty, mutta esimerkkeinä käytettiin toisen maailmansodan aikaisia miehitysoperaatioita Norjasta ja Tanskasta. Yllätyshyökkäyksen sen sijaan määriteltiin olevan ”keskitetyin voimin ja voimakkaan tulen tukeamana suoritettua laajamittaista hyökkäystä maan puolustuskyvyn murtamiseksi ja sen alueen valtaamiseksi”.⁸⁸¹

879 Sama.

880 Katsaus nykyiseen operatiiviseen puolustusvalmiuteemme ja eräitä johtopäätöksiä, eversti L. K. Välimaan muistio 5.10.1966, T 26965/Hh 10 sal, KA.

881 Maanpuolustuksen perusteet, osa: Puolustusvoimien tehtävät ja mahdollisuudet rauhan ja turvallisuuden ylläpitämiseksi, puolueettomuuden suojaamiseksi ja aseellisen hyökkäyksen torjumiseksi, Helsinki 1968, s. 10.

■ Pääesikunnan operatiivisen osaston päällikkö, eversti L. K. Välimaa laati vuonna 1966 muistion, jossa hän kuvasi seikkaperäisesti Suomeen mahdollisesti kohdistuvien sotilaallisten uhkakuvien eri vaihtoehtoja. Välimaan mukaan yllätyshyökkäys toteutettaisiin niin sanottuna rajoitettuna sotana, jossa hyökkääjä voimakkain joukoin tunkeutuisi nopeasti Suomen alueen tärkeisiin kohtiin. Siksi vihollisen nopeaan sodanavaukseen valmistautuminen tulisi ottaa operatiivisen suunnittelun ja valmistautumisen lähtökohdaksi.

Alueellisen puolustuksen kehittämistyössä 1960-luvun alkuvuosista lähtien mukana ollut Juhani Ruutu tiivisti 1960-luvun lopulla esille tuodun sotataidollisen ajattelun muutoksen seuraavasti: ”*Esille nousi niin sanotun kaappaushyökkäyksen mahdollisuus. Suurvalan ilmaylivoima mahdollisti hyökkäyksen Suomessa yhdenaikaisesti kaikkiin tärkeimpiin kohteisiin, olivatpa sitten kysymyksessä viesti- tai kuljetusyhteydet, valtionhallinto tai puolustusvoimat. Kaikki arat kohdat olivat alttiina samanaikaiselle yllätykselle – kaappaushyökkäykselle. Näiden seikkojen vuoksi täytyi saada aikaan puolustusjärjestelmä, jossa olisimme valmiina kaikkialla Suomessa pahimman varalta.*” Käytännössä tämä tarkoitti osaltaan paikallisjoukkojen toimenpitein valtakunnan rajoilta aloittamaa sekä vihollista hidastavaa ja kuluttavaa sissisodankäyntiä osana alueellista taistelua.⁸⁸²

Sama pohdiskelu kaappaushyökkäyksen mahdollisuudesta jatkui Pääesikunnan operatiivisella osastolla vielä seuraavina vuosina. Osastonpäällikön viransijaisena toiminut evers-tiluutnantti Ermei Kanninen laati maaliskuussa 1968 Suomen puolustusvalmiudesta laajan muistion, jossa hän pohti kaappaushyökkäyksen mahdollisuutta ja todennäköisyyttä. Kannisen mukaan yllätyksellinen kaappaushyökkäys Suomeen saatettaisiin toteuttaa yleismaailmallisen ja erityisesti eurooppalaisen kriisin aikana. Hyökkäys tapahtuisi huomattavien voimien valtakunnan elintärkeän alueen strategisesti merkittäviin kohteisiin. Kannisen mukaan sotilastiedustelu pystyisi saamaan ennakkovaroituksen Suomeen suuntautuvasta

882 Ruutu, Juhani: Haastattelu 8.6.2006.

PUOLUSTUSVOIMAT

ALUEELLISEN PUOLUSTUSJÄRJESTELMÄN PERIAATE 1960-LUVUN LOPULLA

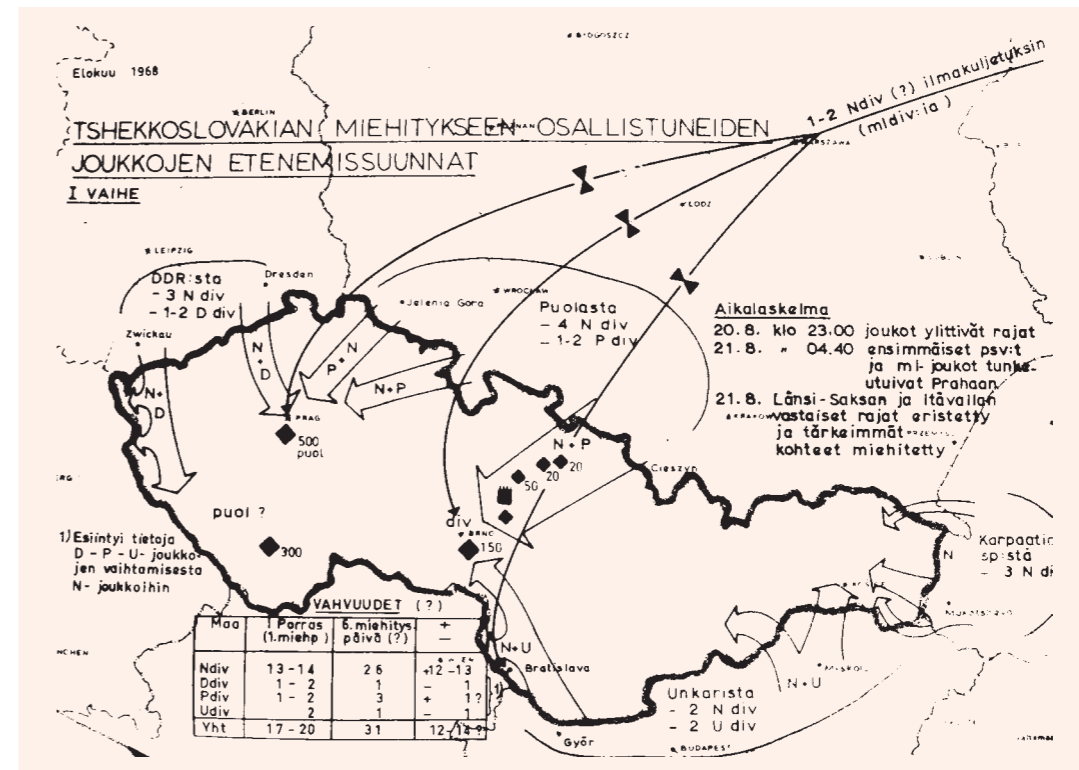
■ PAIKALLISJOUKKOJEN PÄÄTEHTÄVÄT: vartio- ja valvonta, maahanlaskujen paikantaminen ja eristäminen, hyökkäyskiilojen hidastaminen ja sissitoiminta.

PIirros: MARKO PALOKANGAS
LÄHDE: KENTTÄOHJEÄÄNTÖ, YLEINEN OSA, LUONNOS (KO YL), 1969, LIITE 3.

kaappaushyökkäyksestä kaksi vuorokautta ennen kaappaushyökkäysoperaation aloittamista, joten yllättäenkin alkavassa kriisissä valmiuden kohottamista rauhanaikaisten joukkojen keskuudessa pidettiin mahdollisena. Tällä kahden vuorokauden ennakkovaroituksella mahdollistettiin kantajoukkoperusteisten joukkojen valmiuden kohottaminen ja saattaminen taisteluvalmiuteen.⁸⁸³

Vasta Tšhekkoslovakian kiristynyt tilanne keväällä ja varsinainen miehitysoperaatio elokuussa 1968 oli osaltaan riittävä peruste uhkakuvan mukaisiin toimenpiteisiin Suomessa vuosina 1968–1969. Tšhekkoslovakian tilanteen ollessa kriittisimmillään, Suomen sotilastiedustelu sai tarkkoja ja yksityiskohtaisia tietoja tilanteen kehittymisestä. Tiedoista pystyttiin kokoamaan nopeasti tarkkoja muistioita tasavallan presidentin, puolustusneuvoston ja puolustusvoimien johdon käyttöön. Pääesikunnan tiedusteluosasto esitti ensimmäiset tilannekatsaukset Tšhekkoslovakian tapahtumista tasavallan presidentti Urho Kekkoselle elokuun 22. päivänä, eli noin vuorokausi Varsovan liiton aloittaman miehitysoperaation jälkeen. Raporteissa esitettiin rohkeasanaista arviota Neuvostoliiton politiikan päämääristä, miehitysjoukkojen taktiikasta sekä sotilasoperaation edistymisestä ja onnistumisesta. ”On ennen muuta selviö, että elämme yhä maailmassa, jossa vallitsee vahvemman oikeus. Tšhekkoslovakian tapahtumat ovat jälleen kerran muistuttaneet siitä viime vuosikymmenien usein antamasta – mutta juhlapuheissa yhtä usein unohdetusta opetuksesta, että pienten ja suurten kansojen välinen ystävyys on vain tarkoituksenmukaisuuskysymys.” Saaduista tilannetiedoista oli päätelty,

883 Puolustusvalmiutemme, everstiluutnantti Ermei Kannisen muistio 29.3.1968, T 26965/Hh 10 sal, KA.

■ Syyskuun 2. päivänä 1968, siis noin 11 päivää interventio-operaation käynnistymisestä Pääesikunnan tiedusteluosastolla oli tarkka kuva miehitysoperaatioon johtaneesta Tšhekkoslovakian poliittisesta kehityksestä sekä miehityksen toteutuksesta. Tiedot esiteltiin myös tasavallan presidentin johtamalle puolustusneuvostolle.

että miehitysjoukkojen oli käsketty käyttää väkivaltaa niin vähän kuin mahdollista. Miehitysoperaation katsottiin perustuvan liikkeeseen ja joukkojen ylivoimaan. Ennen kaikkea Neuvostoliitto oli pyrkinyt panostamaan mediasodankäyntiin, ja interventiota pyrittiin heti operaation alusta lähtien perustelemaan kansainväliselle medialle oikeutettuna toimenpiteenä.⁸⁸⁴

Vasta syyskuun 2. päivänä, siis noin 11 päivää interventio-operaation käynnistymisestä Pääesikunnan tiedusteluosastolla oli tarkka kuva miehitysoperaatioon johtaneesta Tšhekkoslovakian poliittisesta kehityksestä sekä miehityksen toteutuksesta. Tiedot esiteltiin myös

884 Katso esim. Katsaus Tšhekkoslovakiaan 22.8.1968, PE:n Tiedusteluosaston muistio 22.8.1968, 21/117, UKA. Tšhekkoslovakia ja Neuvostoliiton poliittiset päämäärät 22.8.1968, PE:n Tiedusteluosaston muistio 22.8.1968, 21/117, UKA. Katsaus Tšhekkoslovakian tapahtumiin, PE:n Tiedusteluosaston muistio 2.9.1968, 21/117, UKA.

TASAVALLAN PRESIDENTIN ARKISTOSÄÄTIÖ, UKA.

tasavallan presidentin johtamalle puolustusneuvostolle. Sotilastiedustelun keräämien tietojen mukaan Varsovan liiton joukkojen valmistautuminen kaappaushyökkäykseen alkoi jo maaliskuussa, mahdollisesti jopa aiemminkin. Varsinaista hyökkäyspäätöksen tekemisen ajankohtaa ei tiedusteluosasto ollut pystynyt aivan tarkasti selvittämään. Tiedusteluosaston saamien tietojen mukaan miehitysjoukkojen toiminnan kannalta yllättävintä oli, ettei miehitysjoukkoja otettukaan vastaan sankareina ja vapauttajina, kuten heille oli ennen operaation aloittamista kerrottu. Sen sijaan tshekit olivat saatujen tietojen mukaan vaikeuttaneet aseettomalla vastarinnallaan neuvostojoukkojen huollon toimintaa merkittävästi. Osaksi siitä johtui, että neuvostojoukot olivat joutuneet toteuttamaan annettua miehitystehtävää lähes viikon ilman lämmintä ateriaa.⁸⁸⁵

Muistioiden laatiminen ei luultavastikaan voinut olla mahdollista ilman suoria länsi-kontakteja ja valveutuneita ulkomailla palvelevia sotilasasiamiehiä. Väitettä tukee se, että puolustusneuvostolle esitetystä Pääesikunnan tiedusteluosaston laatimasta muistiosta, jossa käsiteltiin muun muassa Neuvostoliiton sotilaallisten toimien aloituspäätöstä hyökkäykseen, oli ylivedetty sanat ”amerikkalaisten käsityksen mukaan” ja korvattu sanoilla ”onkin ehkä”.⁸⁸⁶ Pääesikunnan käyttöönsä saama yhdysvaltalainen tilanteenarvio ja sotilaalliset yhteydet läntisiin sotilastiedusteluihin haluttiin rajata mahdollisimman pienen joukon tietoisuuteen, sillä suomalaisten sotilaiden luottamukselliset länsiyhteydet olivat äärimmäisen tullenarka aihe.

Suomen ylemmillä päätöksenteon tasoilla Euroopan kiristynyttä tilannetta seurattiin tarkasti, mutta Tšhekkoslovakian tapahtumat eivät aiheuttaneet virallista valmiuden kohottamista puolustusvoimien piirissä, kuten esimerkiksi Ruotsissa.⁸⁸⁷ Tämä aiheutti levottomuutta ja jopa suoranaisia vaaratilanteita muutamissa Suomen varuskunnissa. Muun muassa valmiuden kohottamistoimenpiteitä tehtiin epävirallisissa merkeissä niin pitkälle, kuin se oli mahdollista alueellisen puolustusperiaatteen mukaan.⁸⁸⁸ Ei liene sattumaa, että Suomen ylintä sotilaallista johtoa valmennettiin kaappaushyökkäyksen torjuntaan jo toukokuussa 1968, jolloin Varsovan liiton suuria sotaharjoituksia oli käynnissä itäisen Keski-Euroopan alueella. Samaan aikaan Suomen Sotakorkeakoulussa nimittäin järjestettiin ylemmän päällystön kurssi, joka päättyi kaappaushyökkäyksen uhkakuvan mukaiseen sotapeliin. Sotapelin kuvitteellisessa tilanteessa vihollinen teki eteläiseen Suomeen suuntautuneen maihinnousu- ja maahanlaskuja sisältäneen yllättävän kaappaushyökkäyksen Euroopan kiristyneen po-

885 Katsaus Tšhekkoslovakian tapahtumiin, PE:n Tiedusteluosaston muistio 2.9.1968, 21/117, UKA.

886 Tšhekkoslovakian kriisi (poliittinen katsaus), PE:n Tiedusteluosaston muistio 2.9.1968, 21/117, UKA.

887 Sama.

888 Katso esim. Tiilikainen, Heikki: Kylmän sodan kujanjuoksu, Jyväskylä 2003, s. 7 ja 93–117.

liittisen ilmapiiriin vuoksi. Kuvitteellinen operaatio alkoi meri- ja ilmavalvontatutkien häirinnällä sekä sitä seuranneella suurella maahanlaskuoperaatiolla, joita seurasivat joukkojen helikopterikuljetukset sekä maihinnousut Helsingin ja Hangon satamiin sekä Kirkkonummen ja Upinniemen alueille. Sotapelissä sotilastiedustelu sai ennakkovaroituksen Baltian ja Itämeren alueen kenttien ja satamien vilkastuneesta liikenteestä kolmea päivää ennen kaappaushyökkäyksen alkamista.⁸⁸⁹

Sotilaat eivät jääneet aikalemaan, sillä Pääesikunnan operatiivinen osasto antoi 12. heinäkuuta 1968 Etelä-Suomen Sotilaslänille käskyn Helsingin puolustusvalmisteluiden aloittamisesta, siis muutama päivä Varsovan liiton suuren esikunta- ja viestiharjoituksen käynnistymisen jälkeen. Puolustussuunnittelun lähtökohtana oli pääkaupungin puolustaminen kaappaushyökkäysluontoista operaatiota vastaan. Suunnittelun yhteydessä tuli pohtia, mikälaisia joukkotyyppisiä pääkaupungin puolustamiseen tulisi käyttää ja miten niiden johtaminen tuli organisoida.⁸⁹⁰

Lopullinen muistio Helsingin puolustamisesta valmistui lokakuun lopussa. Kaappaushyökkäyksen arvioitiin tapahtuvan puolustusvoimien ollessa joko perus- tai tehostetussa valmiudessa. Kaappausoperaation oletettiin alkavan Helsingin satamiin kauppalaivoilla kuljetetuilla maihinnousujoukoilla, joita vihollisen arveltiin voivan siirtää huomiota herättämättä 2–4 pataljoonan verran. Vastaavasti Helsinki-Vantaan ja Malmin lentokenttien valtauksen sekä toimintakuntoon saattamiseen vihollisen arvioitiin käyttävän vahvempiakin osastoja. Mikäli vihollinen saisi kentät haltuunsa, arvioitiin sen kuljetuskapasiteetin mahdollistavan 2–3 divisioonan kuljetukset ensimmäisen vuorokauden aikana. Maahanlaskutoimintaa tukemaan arveltiin hyökkääjän lähettävän ”turistiosastoja”, jotka hieman ennen H-hetkeä siirtyisivät maahanlaskualueiden läheisyyteen opastus- ja yhteydenpitotehtäviä varten. H-hetkellä vihollisen arveltiin aloittavan sotatoimet yhtäaikaistamalla maahanlaskuilla ja satamien valtaamisoperaatioilla. Ennen varsinaisia miehitysjoukkojen merikuljetuksia hyökkääjän arveltiin pyrkivän Helsingin edustan rannikkolinnakkeiden valtaamiseen. Myös yllätysluontoisia operaatioita Santahaminaa, Pääesikuntaa ja Sotakorkeakoulua vastaan pidettiin mahdollisena. Koko hyökkäyksen ajan vihollisen ilmatoiminta arvioitiin voimakkaaksi, mutta sen katsottiin suuntautuvan ensisijaisesti sotilaskohteita vastaan.⁸⁹¹

Kaappaushyökkäyksen torjunta päätettiin Helsingin alueella rakentaa sissitoimintaan kykenevien paikallisjoukkojen varaan. Ne suunniteltiin perustettaviksi joukoille suunnitelluil-

889 Kurssikertomus ylemmän päällystön kurssi 1:stä 11.6.1968, liite 3d, T 26965/Dk 6 sal, KA.

890 PE:n n:o 303/Optsto/11 sal/12.7.1968, T 25044/F 3 sal, KA. Katso myös Palokangas, Marko – Säämänen, Juuso: Kaappaushyökkäyksestä strategiseen iskuun – osa 1, Sotilasaikakauslehti 9/2007, s. 25–28.

891 ESSIE:n n:o 254/Optsto/11 sal/30.10.1968, T 26965/F 43 sal, KA.

la toiminta-alueilla.⁸⁹² Menestyksekkään puolustustaistelun edellytyksenä katsottiin olevan onnistunut maahanlaskujen torjunta sekä sissitoiminta, jota varten arvioitiin ensi vaiheessa tarvittavan 3–4 pataljoonan jalkaväkijoukot. Muina lentokenttien haltuun ottamista hidastavina toimenpiteinä esitettiin aseiden jakamista lennonjohtajille jo perusvalmiuden aikana sekä lentokenttähenkilöstön ohjeistamista kiitoratojen sulkemiseen kentillä olevilla autoilla ja lentokoneilla. Näiden toimenpiteiden arveltiin vähintäänkin hidastavan lentokenttien valtaamista.⁸⁹³

Pääesikunnan operatiivisen osaston 2. syyskuuta laatiman uhka-analyysin mukaan kaappaushyökkäys olisi koko rannikolla merkittävin uhkatekijä, jonka arveltiin ensisijaisesti suuntautuvan Porkkalan, Helsingin ja Porvoon väliselle alueelle. Pääkaupungin valtausoperaatioon arveltiin mahdollisesti myös liittyvän erillisoperaatio, jonka tarkoituksena olisi mairinnousu joko Hankoniemelle tai mahdollisesti myös Ahvenanmaan alueelle. Sen tarkoituksena arveltiin olevan Suomenlahden suun sulkeminen ja merivoimien toiminnan estäminen. Mairinnousulla arveltiin vihollisen pyrkivän myös suomalaisvoimien sitomiseen. Myös toissijaisena vaihtoehtona pidetyssä suurhyökkäyksessä vihollisen arveltiin suuntaavan mairinnousu- ja maahanlaskuoperaation Helsinkiin, vaikka suurhyökkäyksen painopisteen katsottiin olevan maarajoilla.⁸⁹⁴

Tshekkoslovakian kokemukset osoittivat, että suuntautuessaan Suomeen kaappaushyökkäys alkaisi mitä todennäköisimmin ilmaitse kuljetetuilla maahanlaskujoukoilla, joiden tehtävänä oli ottaa haltuun ensiksi Helsinki sekä lentokentät ja muut avainkohteet. Syyskuun 3. päivänä antamassaan käskyssä Etelä-Suomen Sotilasläänin Esikunta antoi Helsingin Ilmatorjuntarykmentin tehtäväksi aloittaa Helsinki-Vantaan lentokentän puolustus- ja ilmatorjunta-asemien suunnittelu sekä sissitoimintavalmistelut yhdessä Etelä-Uudenmaan Sotilaspiirin kanssa. Puolustusasemat oli määrä mitoittaa ilmatorjuntarykmentin perustamisvastuulla olleen kantajoukon ilmatorjuntatykeille sekä sotilaspiirin vartiokomppanialle. Suunnitelma käskettiin laatia 20. syyskuuta mennessä, sillä linnoitustyöt oli määrä aloittaa jo saman vuoden aikana.⁸⁹⁵

892 Yleisesikunnan operatiivisen osaston muistio eräistä Helsingin puolustamiseen liittyvistä seikoista 10.12.1968, T 25044/F 3 sal, KA. Katso myös PE:n n:o R 3/Optsto/11 henksal/28.6.1968, T 26965/Hh 8–9 sal, KA.

893 ESSIE:n n:o 254/Optsto/11 sal/30.10.1968, T 26965/F 43 sal, KA. Katso myös Palokangas, Marko – Säämänen, Juuso: Kaappaushyökkäyksestä strategiseen iskuun – osa 2, Sotilasaikakauslehti 10/2007, s. 43–48.

894 Uhka-analyysi ja tornitykkien tarve, PE:n Op-os:n muistio 2.9.1968, T 26513/Hbi 1 sal, KA. Palokangas, Marko – Säämänen, Juuso: Kaappaushyökkäyksestä strategiseen iskuun – osa 2, Sotilasaikakauslehti 10/2007, s. 43–48.

895 ESSIE:n n:o 154/Optsto/11 sal/3.9.1968, T 25044/F 3 sal, KA. Katso myös PE:n n:o 38/R/10/14.11.1967, T 26965/Hh 8–9 sal, KA.

Edellä kuvatun tapahtumaketjun jälkeen eversti Ermei Kanninen piti Pääesikunnan järjestelyosaston neuvottelupäivillä marraskuussa 1968 esitelmän aiheesta ”Puolustusvoimien kehittämisen periaatteet”. Pääesikunnan tilanteenarvioinnin mukaan kyky Tshekkoslovakian tapahtumien kaltaiseen yllätysoperaatioon eli kaappaushyökkäykseen oli ainoastaan Neuvostoliitolla ja sen liittolaisilla. Pääesikunnan mukaan ensimmäinen merkittävä toimenpide kaappaushyökkäyksen torjumisessa oli sotilaallisen valmiuden pikainen kehittäminen. Ratkaisuna nähtiin kaaderiperusteiset kantajoukot, jotka olivat nopeasti käytettävissä ensimmäisiin operatiivisiin tehtäviin. Näitä tehtäviä olivat muun muassa valtakunnallisesti tärkeiden kohteiden suojaaminen – siis kaappaushyökkäyksen keskeisimmät maalit. Kantajoukkojen tuli olla toimintavalmiina runkokoonpanossa kuuden tunnin kuluessa käskystä, ja reserviläisin täydennettynä täydellisessä sodan ajan kokoonpanossa 36 tunnin kuluessa käskystä. Tämän lisäksi oli heti käynnistettävä sellaisen hajautetun ja sissitoimintaan kykenevän paikallispuolustusjärjestelmän kehittäminen, joka ei olisi lamaautettavissa kaappaushyökkäyksellä.⁸⁹⁶ Kehitetty ratkaisu oli suomalaisen sotataidon mukainen köyhän miehen pelote, jota vastaan mahdollinen maahantunkeutuja joutuisi sitomaan huomattavia voimavaroja maan alistamiseksi.

Tshekkoslovakian opetuksia analysoitaessa päädyttiin lopputulokseen, jonka mukaan Euroopan maiden keskinäisten suhteiden ja tiedonvälityksen tehostumisen vuoksi jokaisen valtion on otettava huomioon niin poliittisissa kuin sotilaallisissa toimenpiteissään myös yleinen mielipide. Tämä oli Kannisen mukaan johtanut siihen, ettei sotilaallisia toimenpiteitä voitu enää tehdä ilman tehokkaita ja näkyviä valmisteluita. Harkinnanvaraisuutta oli käytettävä uhkakuvan julkaisemista pohdittaessa. Vihollisen suhteen kaappaushyökkäyksen aloittaminen ei Kannisen mukaan ollut todennäköistä pelkästään rauhan ajan ryhmityksessä Suomen lähialueella olevia joukkoja käyttämällä.⁸⁹⁷

Puolustusvoimien ja etenkin alueellisen puolustusjärjestelmän kehittämisen kannalta syksy 1968 oli käännteentekevää aikaa. Syksyyn 1968 tultaessa kehittämistyötä oli tehty monella saralla. Pääesikunnan johdolla käytännön toimenpiteet oli käynnistetty, sillä puolustusvoimain komentajalle, kenraali Yrjö Keinoselelle esiteltiin 6.8.1968 keskeiset ratkaisut alueellisen puolustusjärjestelmän edelleen kehittämiseksi ja toteutettaviksi. Sodan ajan maavoimat jaettiin operatiivisen käytön perusteella yleis-, paikallis- ja tukijoukkoihin. Rungon muodostivat *yleisjoukot* (merivoimissa yleisvoimat), joilla tarkoitettiin ratkaisuun pyrkiviin

896 PE:n n:o 486/Optsto/1 sal/14.11.1968 (Puolustusvoimien kehittämisen periaatteista), T 23920/F 2 sal, KA. Neuvostoliiton kyky ja kaappaushyökkäyksen kaltainen uhkakuva esiteltiin ensimmäisen kerran jo vuoden 1960 lopulla asiakirjassa Operatiiviset olosuhteemme Suomen mahdollisesti joutuessa sotaan lähivuosina. PE:n n:o 1/Op-os/11.11.1960, T 26965/Hh 10 sal, KA.

897 Sama. Katso myös PE:n n:o R 26/12.4.1969 (Harjoitustilanteista – alustus op-neuvottelupäivillä 28.4.1969), T 26965/Hh 8–9 sal, KA.

■ Ruotuväki-lehti julkaisi helmikuussa 1969 everstiluutnantti Juhani Ruudun kirjoittaman artikkelin kaappaushyökkäyksestä varustettuna veret seisauttavalla kansikuvalla. Artikkelissaan Ruutu analysoi kaappaushyökkäyksen tarkoituksia ja suoritusperiaatteita. Ruudun mukaan kaappaushyökkäyksessä hyökkääjä pyrkii ratkaisuunsa ensisijaisesti liikkeen avulla maahanlaskuja ja maihinnousuja suorittaen sekä moottorimarssein suoraan kohteelle.

liikkuviin sotatoimiin soveltuvia – operaatiokykyisiä – yhtymiä ja yksiköitä. Paikallisjoukot (merivoimissa paikallisvoimat) olivat nimensä mukaisesti ensisijaisesti määrääalueelle rajoitettuihin taistelutehtäviin – mukaan lukien sissitoiminta – soveltuvia yksiköitä. Joukkotyyppinä tämä tarkoitti esimerkiksi torjunta-, vartiointi- ja erillisyyksiköitä. Tukijoukot olivat sotatoimiin välittömästi osallistumattomia joukkoja, joiden päätehtävänä on yleis- ja paikallisjoukkojen toiminnan tukeminen. Tukijoukkoihin kuului muun muassa rakentaja- ja huoltoyksiköitä.⁸⁹⁸

898 PE:n n:o 30/Optsto/11 henksal/6.8.1968 (Esittely alueellisen puolustusjärjestelmän kehittämisestä), 11/F 22, PE (tutkimuslupa). Vertaa PE:n n:o 444/Lkptsto/10 sal/22.9.1967, T 26842/F 25 sal, KA.

Paikallisjoukkojen kokonaistoiminnan ja käytön päämääränä oli pyrkimys yleisvoimien operaati vapauden takaamiseen vapauttamalla ne mahdollisuuksien mukaan selustansa suojaamisesta sekä lisäämällä niiden tiedustelun ja tulen ulottuvuutta sissitoiminnalla. Näihin tehtäviin liittyen taistelutehtävien ja operatiivisiin velvoitteisiin sisältyvän sissisodan varalta esitettiin, että paikallisjoukkojen jatkotutkimuksissa, joihin liitetään vireillä oleva organisaatiotutkimus, selvitetään yksityiskohtaisesti paikallisjoukkojen kokoonpanot. Paikallispataljoonien oli esityksen mukaan organisaation ja sotavarustuksen sekä miehistöaineksen puolesta kyettävä yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseen, perustamisen suojaamiseen, toimimaan sotilaspiirin alueellisena reservinä sekä vastasissi- ja sissitoimintaan.⁸⁹⁹ Eri joukkotyyppien tavoitevahvuuksia oli tarkasteltu ja laskettu Pääesikunnassa aikaisemmin muun muassa Olavi Lopmeren johdolla. Esimerkiksi suurimman joukkotyypin eli yleisjoukkojen tavoitevahvuudeksi asetettiin jo kesäkuussa 1967 yhteensä 350 000 miestä.⁹⁰⁰

Vuoden 1968 esittelyssä paikallisjoukkoihin sisällytettiin muun muassa jalkaväkijoukoista paikallispataljoona, vartiokomppania, torjuntapataljoona sekä erilliset torjuntakomppaniat ja torjuntajoukkueet. Myös rajavartiosto sisällytettiin paikallisjoukkoihin. Periaatteena oli perustaa paikallispataljoonia yksi sotilaspiiriä kohden, mutta vartiokomppanioiden määrä perustui sotilasläänien esityksiin ja Yleisesikunnan määrittämiin enimmäisvahvuuksiin. Rajavartiostojen sodan ajan uudelleenjärjestelyn kerrottiin perustuvan rajakomppanioiden muuttamiseen rajajääkäripataljooniksi. Lisäyksenä vuonna 1966 uusittuun perustamistehäväluetteloon esitettiin perustettavaksi neljä sissipataljoonaa jo olemassa olleiden kahden lisäksi.⁹⁰¹ Esittelyn perusteluna käytettiin yleisesti tunnetun ja erityisesti ”kaappaushyökkäyksen” uhkakuvan vaatimia toimenpiteitä. Tarkemmat perustelut ja yksityiskohtaisemmat selvitykset esiteltiin seikkaperäisesti asiakirjan liitteenä olevasta muistiossa.⁹⁰²

Aika uhkakuvan virallisemmalle julkistamiselle tuntui kuitenkin olevan sopiva vasta vuonna 1969, jolloin Ruotuväki-lehti julkaisi everstiluutnantti Juhani Ruudun kirjoittaman artikkelin kaappaushyökkäyksestä varustettuna veret seisauttavalla kansikuvalla. Artikkelissaan Ruutu analysoi kaappaushyökkäyksen tarkoituksia ja suoritusperiaatteita. Ruudun mukaan kaappaushyökkäyksessä hyökkääjä pyrkii ratkaisuunsa ensisijaisesti liikkeen avulla maahanlaskuja ja maihinnousuja suorittaen sekä moottorimarssein suoraan kohteelle. Kauppalaivojen ja liikennelentokoneiden käytöllä hyökkääjän oli tarkoitus pyrkiä yllätyksel-

899 PE:n n:o 30/Optsto/11 henksal/6.8.1968 (Esittely alueellisen puolustusjärjestelmän kehittämisestä), 11/F 22, PE (tutkimuslupa). Katso myös Penttilä (1988), s. 166–171.

900 PE:n n:o 266/Lkptsto/10 sal/30.6.1967, T 26842/F 25 sal, KA.

901 PE:n n:o 30/Optsto/11 henksal/6.8.1968 (Esittely alueellisen puolustusjärjestelmän kehittämisestä), 11/F 22, PE (tutkimuslupa).

902 Sama.

lisyteen. Tulta käytetään, mikäli puolustajaa ei pystytä lamauttamaan yllätyksellisellä toiminnalla.⁹⁰³ Artikkelel aiheutti tuoreeltaan hämmennystä, sillä sen sisällön sekä kaappaushyökkäyskäsitteen katsottiin viittaavan liiaksi Neuvostoliiton toimiin Tshekkoslovakiassa.⁹⁰⁴

Tshekkoslovakian tapahtumilla oli heijastevaikutuksia myös sotakoulujen opetukseen. Esimerkiksi Sotakorkeakoulun yhdessä harjoituksessa ja muutamassa koulutyössä käsiteltiin kaappaushyökkäystilannetta pääkaupunkiseudun ja eteläisen rantamaan alueilla. Myös sissiosodankäyntiä ja alueellista sissitoimintaa käsiteltiin monissa sota- ja karttarajoituksissa.⁹⁰⁵ Asetelma selviää hyvin esimerkiksi Pääesikunnan operatiivisen toimiston tekemistä havainnoista Sotakorkeakoulun johtamisharjoituksesta maalís-huhtikuussa 1969. Havaintojen mukaan Sotakorkeakoulu oli opetuksessaan omaksunut hyvin alueellisen taistelun ja voimassa olevan alueellisen puolustuksen ajattelutavan, vaikka opettajiston keskuudessa pohdittiin käytännön toteutuksen ja teorian välistä suhdetta erittäin kriittisesti.⁹⁰⁶

Kaappaushyökkäyksen torjunnan harjoittelua tehtiin myös yhteistoiminnassa puolustusvoimien ja rajavartiolaitoksen kesken. Pohjois-Suomen Sotilasläänin komentajan johdolla järjestettiin kaappaushyökkäyksen torjuntaa käsittelevä operatiivinen sotapeli 7.–21.1.1970, jossa harjoiteltiin sotilasläänin alueella tapahtuvan kaappaushyökkäystilannetta yhdessä puolustusvoimien ja rajavartiolaitoksen joukoilla. Sotapelissä Lapin Rajavartioston ja Kainuun Rajavartioston joukot siirtyivät rajavartiostosta laajamittaiseen sissitoimintaan, jonka tarkoituksena oli saavuttaa puolustusvoimien yleisjoukkojen perustamiseen tarvittava ajanvoitto. Sotapeliin osallistui useita upseereita Rajavartiostojen Esikunnasta, joiden asiantuntemusta hyödynnettiin nimenomaan nopean sissitoiminnan valmisteluissa ja toteuttamisessa.⁹⁰⁷

Sotataidon kehittymisen ja ajankuvan näkökulmasta vuoden 1968 aikana tapahtuneet muutokset sekä tehdyt päätökset olivat merkittäviä. Pääesikunnassa päädyttiin mukauttamaan suomalainen sotataito vastaamaan operatiivisia vaatimuksia suhteessa aikakauden uhkakuvaan. Yksi näistä päätöksistä oli hyväksyä poikkeuksellisten menettelytapojen käyttö niin kaappaushyökkäyksen kuin suurhyökkäyksen torjunnassa. Poikkeuksellisilla menet-

telytavoilla tarkoitettiin ”taktiikkaa, joka poikkeaa totunnaisesta ajattelusta ja olosuhteista, joissa taistellaan ennen kaikkea liikkuvuuden osalta lähes yhdenveroisen vastustajan kanssa”. Päälinjausten mukaan Suomen oli sotataidon ajanmukaistamiseksi pakko turvautua taktiikkaan, jossa käytettiin hyväksi yhä enemmän pimeyttä ja todella vaikeaa maastoa omien liikkeiden salaamiseksi ja turvaamiseksi, sekä ”sissejä tai muita vihollisen selustaan lähetettyjä osastoja toisaalta oman tulivoimamme lisäämiseksi (miinat ja yleensä panssaritorjunta) sekä toisaalta vihollisen liikenoisuuden hidastamiseksi”.⁹⁰⁸

Suomalainen sotilasjohtaja ja joukot oli opetettava ja totutettava taistelemaan oloissa, joissa vihollisen tiestöön ja helpohkoon maastoon perustuva puolustajaa suurempi liikkuvuus, tulivoima ja ilmaylivoima aiheuttavat poikkeuksellisten menettelytapojen hyväksymisen. Perimmäisenä tarkoituksena oli välttää edellä mainittuihin seikkoihin perustuvat alivoimaisuuden haitat. Suomalainen sotataito muuttui 1960-luvun loppuun tultaessa kullussodan mukaisesta massan torjunnasta enemmän joustavampaan suuntaan, jossa sissiosodankäynnin keinojen hyödyntämisellä osana alueellista puolustusperiaatetta ja paikallispuolustusta oli merkittävä rooli.

Paikallispuolustuksen ja alueellisen sissitoiminnan kehittäminen

Syksyllä 1968, heti Tshekkoslovakian tapahtumien jälkeen Pääesikunnan operatiivisen toimiston osastoupseeri, kapteeni Ari-Ilmari Iisakkala laati laajan muistion paikallispuolustusjärjestelmän toteuttamisesta. Muistiossa esitettiin paikallispuolustukselle asetettavat tavoitteet alueellisen puolustusjärjestelmän ja strategisen puolustusdoktriinin puitteissa. Iisakkala hahmotteli muistioon suuntaviivoja, jotka oli tarkoitettu perustaksi lähettäessä laatimaan paikallispuolustusta koskevia yksityiskohtaisia suunnitelmia. Sissitoimintavalmistelut vihollisen hyökkäyksen kohteeksi joutuneilla alueilla keskittyvät tukeutumisyjärjestelmän muodostamiseen siten, että paikallispataljoonasta irrotettaisiin osasto suorittamaan näitä valmisteluja yhteistoiminnassa sotilaspiirin ja sotilasalueen esikunnan kanssa pataljoonan pääosan hidastaessa vihollista tai ollessa sidottuna muihin tehtäviin. Osaston runko oli tarkoitus muodostaa paikallispataljoonan esikunta- ja huoltokomppaniasta sekä komppanioiden huoltojoukkueista. Suurhyökkäystapauksessa paikallisjoukkojen oli tarkoitus keskittyä

903 Ruutu, Juhani: Kaappaushyökkäys, Ruotuväki 4/1969(a).

904 Ruutu, Juhani: haastattelut 1.12.2005 ja 8.6.2006. Kanninen, Ermei: haastattelut 3.1.2006 ja 15.5.2013.

905 Katso esim. Sotakorkeakoulun opetussuunnitelmat (MSL 30, MeSL 9 ja STL), T 24043/Db 14, KA. Sotakorkeakoulun opetussuunnitelmat (MSL 31 ja ISL 9), T 24043/Db 15, KA. Sotakorkeakoulun yleisen taktiikan luennot ja harjoitukset n:o 1, v. 1967–1972, T 24043/Dg 203, KA.

906 PE:n n:o R 25/2.4.1969 (havaintoja SKK:n johtamisharjoituksesta), T 26965/Hh 8–9 sal, KA. Katso myös PE:n n:o 90/Tiedtsto/14 d sal/12.3.1969, T 26890/Hla 10 sal, KA (MPKK:n tutkimuslupapäätös).

907 P-SSIE n:o 119/Optsto/5 sal/11.12.1969 ja RvE:n n:o 218/III sal/10.11.1969, RVLE, OT-sal- ja sal-arkisto 1950–1970, tunniste F 20 sal (tutkimuslupa).

908 PE:n (Päämajamestarin muistio sotaharjoitusten kehittämisestä vastaamaan operatiivisia vaatimuksia) n:otta 6.2.1968, T 26965/Hh 8–9 sal, KA.

selustan puolustamiseen ja uhanalaisilla alueilla sissitoimintavalmisteluihin sekä aloittaa sissitoiminta vihollisen haltuun joutuneilla alueilla.⁹⁰⁹

Kapteeni Iisakkala totesi myös, että paikallisjoukkojen sissitoiminnan perusmuoto eli ”väijyntätaistelu” vaati paljon miinoja. Pääesikunnan pioneeriosastolla teetettyjen laskelmiin mukaan sulutusmateriaalia voitiin olemassa olevista varastoista ja jatkuvasta tuotannosta jakaa paikallisjoukoille seuraavasti: telamiinoja 40 000 kappaletta, putkimiinoja 40 000 kappaletta ja räjähdysainetta 12 000 kilogrammaa.⁹¹⁰ Sissitoimintaa suunniteltiin yhä enemmän miinasodankäynnin varaan, aivan kuten Veikko Koppinen oli esittänyt jo vuoden 1960 muistiossaan.⁹¹¹

Kapteeni Iisakkala asetti muistiossaan aikataulun ja tavoitteet suunnitelluille toimenpiteille. Järjestelmä oli Iisakkalan mukaan välttävästi toimintakelpoinen uuden PTL:n astuessa voimaan vuoden 1969 lopulla, tyydyttävästi toimintakelpoinen vuoden 1972 loppuun mennessä ja täydellisesti käytössä vuoden 1974 loppuun mennessä.⁹¹²

Kun paikallispuolustusjärjestelmän ja alueellisen sissitoiminnan suuntaviivat olivat teoreettisesti valmiit, käytännön toimenpiteet alkoivat edetä vauhdikkaasti sotilaslääneissä ja niiden alaisissa sotilaspiireissä. Arkistoidun lähdemateriaalin laajuuden vuoksi on tarpeetonta esitellä kaikkien seitsemän sotilasläänin ja 27 sotilaspiirin tekemiä suunnitelmia ja toimenpiteitä alueellisen sissitoiminnan ja paikallispuolustuksen osalta, joten tähän tutkimukseen on valittu laajasta aineistosta otannaksi vain muutama esimerkki.

Hämeenlinnan sotilaspiirin järjestelytoimiston päällikkö, majuri Pentti Lyly laati syksyllä 1968 Etelä-Suomen Sotilasläänin Esikunnassa laajan tutkimustyön, jonka aiheena oli sotilaspiiriorganisaation käyttömahdollisuudet selustan puolustamisessa ja alueellisessa sissitoiminnassa. Yli satasivuinen tutkielma on erinomainen osoitus siitä, kuinka paikallispuolustusperiaatteet jalkautuivat sotilaslääneihin ja niiden alaisiin sotilaspiireihin. Lyly käsitteli tutkimuksessaan selustan puolustusta ja sissitoimintaa tuonaikaisten ohjesääntöjen sekä vallalla olevien käsitysten mukaan. Alueellisella sissitoiminnalla tarkoitettiin Lylyn tutkimuksessa keskitetysti johdettua sissitoimintamuotoa, joka perustuu rungoltaan sotilaallisesti organisoituihin johtoelimiin ja joukkoihin, joita tuetaan siviiliväestön ja -organi-

909 PE:n n:o 49/Optsto/D henksal/ 22.9.1969, D/D 1 henksal, PE (tutkimuslupa). Iisakkala, Ari-Ilmari: haastattelu 8.12.2010.

910 Sama.

911 Vertaa Sissisotamenetelmä (ehdotus), Helsinki 1.6.1960, SKK:n kirjeistö 1958–60, T 23101/F 3 sal, KA (MPKK:n tutkimuslupapäätös).

912 PE:n n:o 49/Optsto/D henksal/ 22.9.1969, D/D 1 henksal, PE (tutkimuslupa).

■ Syksyllä 1968, heti Tshekkoslovakian tapahtumien jälkeen Pääesikunnan operatiivisen toimiston osastoupseeri, kapteeni Ari-Ilmari Iisakkala laati laajan muistion paikallispuolustusjärjestelmän toteuttamisesta. Muistiossa esitettiin paikallispuolustukselle asetettavat tavoitteet alueellisen puolustusjärjestelmän ja strategisen puolustusdoktriinin puitteissa.

saatioiden toimenpitein.⁹¹³ Tästä näkökulmasta Lylyn tutkimusnäkökulma oli enemmänkin laajamittaiseen alueelliseen sissisodankäyntiin kuin sissitoimintaan liittyvä.

Lyly päätyi tutkimuksessaan useisiin johtopäätöksiin, joista osa poikkesi huomattavasti voimassa olleesta paikallispuolustukseen liittyvästä ohjeistuksesta. Johtopäätösten mukaan alueellisen sissitoiminnan lähtökohtana tuli olla sissijoukon erinomainen aluetuntemus. Käytännössä Lyly suositti, että alueellisen sissijoukon muodostaminen paikallisista miehistä sotilaspiirin johtoon olisi toiminnan paras edellytys. Lylyn mukaan PTL:ssa perustettavaksi suunnitellut vartiopataljoonat olivat organisaatioltaan sissitoimintaan soveltuvia, mutta sijoitushenkilöstön keski-ikä oli liian korkea. Alueellisen sissitoiminnan vaatimukset edellyttivät nuorempaa reserviläisainesta sekä jonkinlaista perussissikoulutusta. Johto-organisaatioksi sotilaspiirin esikunta soveltui hyvin alueellisen taistelun johtamiseen, mutta tukioorganisaatio oli Lylyn mukaan välttämätöntä muodostaa paikallisista asukkaista. ”Ilman siviiliväestön myönteistä asennoitumista sekä erittäin voimakasta tukea ei toiminnasta saada niin varmaa ja mielekästä, että se kestäisi kuukausi- tai vuosimäärin. Sissitoiminta, jossa sotilaallisen, paikallaan pysyvien joukkojen suuruus ja lukumäärä on suhteellisen vähäinen, mutta sitä tukevien erilaisten siviiliorganisaatioitten – tukioorganisaatioitten – lukumäärä samoin kuin näiden henkilömääräkin on runsas, on vaikeasti purettavissa.”⁹¹⁴

913 Lyly, Pentti: Sotilaspiirin käyttömahdollisuudet selustan puolustamisessa ja alueellisessa sissitoiminnassa, tutkimustyö 18.9.1968, T 25044/F 3 sal, KA.

914 Sama.

PUOLUSTUSVOIMAT

Mainittakoon, että päätyönään Pääesikunnan operatiivisella osastolla sissiasioita hoitanut ja sissitaktiikan tutkimusryhmässä työskennellyt majuri Olavi Lopmeri oli tutkimuksessaan päätyönsä vuonna 1964 täysin vastakkaiseen johtopäätökseen, jonka mukaan siviiliväestö tuli pitää mahdollisimman pitkälle erillään kaikesta sissisodankäyntiin liittyvästä toiminnasta.⁹¹⁵ Myös Lyly tiedosti asian vaikeuden, sillä hän totesi johtopäätöstään täydentäen siviilien käytön moraalisen näkökulman asiaan: ”*Moraaliselta kannalta katsottuna ajatus ei ole kiehtova, mutta onkohan sota sitä missään muussakaan muodossa.*”⁹¹⁶

Ajatus siviilien organisoinnista osaksi sissisodankäyntiä ei sinällään ollut uusi, mutta sitäkin kiistanalaisempi. Lylyn esityksessä on nähtävissä selvä yhteys 1950-luvun ohjesääntöjen ja kirjoitusten henkeen, mutta selitys hänen ajattelumalliinsa saattoi kummuta myös lähemmältä ajalta. Kesällä 1967 oli julkaistu Suomen turvallisuuspolitiikkaa käsittelevä kirjanen *Maanpuolustuksemme tienviitat*, jossa puolustusvoimien kehittämisen päämäärä esitettiin hyvin laaja-alaisella näkemyksellä. Yllätyshyökkäyksen torjuminen edellytti kirjaseen mukaan suurta valmiutta rauhan ajan joukoilta ja etenkin suojajoukkojen nopeaa toimeenpanokykyä. Puolustusjärjestelyt ja -suunnitelmat tuli valmistella niin, että torjuntatoimenpiteet voitiin aloittaa automaattisesti. ”*Varautuminen pitempiäaikaiseen sotaan vuorostaan vaatii edellytysten luomista myös kenttäarmeijan perustamiselle ja kaikkien voimavarojemme hyväksikäytölle aina sissisotaan valmistautumista myöten.*” Suuri valmius, suojajoukkojen nopea toimintaanpano, torjuntatoimenpiteiden automaattisuus, kenttäarmeijan perustaminen ja varautuminen sissisotaan olivat ne päämäärät, joiden mukaan Suomen aseellista puolustusta virallisesti kehitettiin.⁹¹⁷

Vuoden 1968 lopulla julkaistu *Puolustuskykymme materiaallinen perusta* -kirjanen jatkoi samaa linjaa, lainaten ensin mainittua julkaisua sanasta sanaan. Näkökulmaa kuitenkin tarkennettiin puolustusvoimien kehittämisen osalta. Puolustusvoimien kehittämisen tavoitteiksi oli vuonna 1968 määritelty ensisijaisesti luoda kyky torjua valtakunnan alueen ja ilmatilan loukkaukset rauhan sekä vieraiden valtioiden välisen sodan aikana ja torjua pie-nehköin voimin suoritettava yllätyshyökkäys. Toissijaisesti tavoitteena oli kehittää puolustusvoimien kykyä käydä puolustustaistelua kaikin liikekannalla pantavin voimin.⁹¹⁸ Näiden virallisten linjausten ja Tshekkoslovakian tapahtumien ollessa taustalla Lylyn esitys käyttää kaikkia mahdollisia keinoja – myös siviiliorganisaatioita – sotilaallisen toiminnan ja taisteluiden tukemiseksi oli tavallaan ajan hengen ja vallitsevan turvallisuuspolitiikan mukainen,

915 Olavi Lopmeren muistio niistä perusteista ja mahdollisuuksista, jotka liittyvät työhön alueellisen sissior-
ganisaation aikaansaamiseksi, PE:n n:otta 1.7.1964, 11/F 12, PE (tutkimuslupa).

916 Lyly (1968), T 25044/F 3 sal, KA.

917 Maanpuolustuksemme tienviitat, Helsinki 1967 (kirja ilman sivunumeroita).

918 Puolustuskykymme materiaallinen perusta, Helsinki 1968, s. 4–6.

jos kohta suomalaisen sotataidon näkökulmasta epäeettinen. Turvallisuuspoliittisten käsitteiden pyörittely ja kaikkia mahdollisia sodankäynnin keinoja puoltava retoriikka liittyi vahvasti aikakauden sotilaalliseen uhkakuvaan.

Virallisten ja turvallisuuspoliittisten käsitteiden ohella sotilaallinen maanpuolustus kaipasi 1960-luvun loppupuolella tehtyjen uudistusten lisäksi perustamistehtäväluetteloiden (PTL) ja perusohjesääntöjen päivittämistä. Perustamistehtäväluettelo oli tarkoitus uudistaa vuoden 1970 puoliväliin mennessä, mutta kenttäohjesääntö yleistä osaa tarvittiin jo sitä ennen joukkojen käyttöön.⁹¹⁹ Vuonna 1967 oli tehty päätös uudistaa vuoden 1958 *Kenttäohjesääntö yleistä osaa* vastaamaan puolustusvoimien rauhan ajan organisaatioita ja koulutusta sekä sodan ajan operaatioita. Kirjoitusvastuu käsitettiin aiemmasta tavasta poiketen Sotakorkeakoulun johtovastuulta Pääesikunnan operatiiviselle osastolle, sillä työ sisälsi paljon salaista tai henkilösalaista tausta-aineistoa, johon pääsyoikeus oli vain operatiivisen osaston rajatulla piirillä.⁹²⁰ Ohjesääntökirjoitusvastuu annettiin everstiluutnantti Juhani Ruudulle, joka palveli tuolloin Pääesikunnan operatiivisella osastolla toimistopäällikkönä.⁹²¹

Alkuvuonna 1969 ilmestyi *Kenttäohjesääntö yleistä osaa* luonnos, jota ei totutun tavallaan mukaan jaettu kaikille joukoille, vaan sitä käytettiin taktiikan kehittämistyössä lähinnä Pääesikunnan ylimmän sotilasjohtajan ja sotilasläänien esikuntien operatiivisen upseeriston

”Kaappaushyökkäyksen, jonka määriteltiin olevan strategiseen yllätykseen perustuva sotatoimi koko valtakunnan tai sen tiettyjen strategisesti merkittävien osien tai kohteiden nopeaksi miehittämiseksi antamatta puolustajalle mahdollisuuksia liikekannallepanoon ja keskityksiin sekä muihin suunnitelmallisiin vastatoimenpiteisiin’, tuli vastata ennen kaikkea ’strategisella puolustuksella’.”

919 PE:n n:otta sal/6.11.1968, T 25086/F 2 sal, KA. PE:n n:o 510/optsto/11 sal/29.11.1968, T 25086/F 2 sal, KA.

920 PE:n n:o 1049/Ohjeststo/8 b/22.4.1967, T 24043/F 87, KA. Ruutu, Juhani: haastattelu 1.12.2005 ja 8.6.2006. Katso myös Visuri (1989), s. 212–213 ja 301.

921 Ruutu, Juhani: haastattelu 8.6.2006. Katso myös Ruutu, Kaarle Juhani, nimikirjanote n:o 55857, KA.

keskuudessa.⁹²² Luonnoksenakin kenttäohjesäännön yleinen osa vuodelta 1969 on mielenkiintoinen aikalaislähde, sillä se kuvaa erinomaisesti 1960-luvulla tapahtunutta muutosta niin sotilaallisessa uhkakuvaossa kuin paikallispuolustusajattelussa ja sissisodassa. Ohjesäännön mukaan paikallispuolustuksen tarkoituksena osana alueellista puolustusjärjestelmää oli muun muassa luoda edellytykset ”laajamittaiselle sissitoiminnalle ja tarvittaessa sissisodalle”. Paikallispuolustusta ja siihen liittyviä valmisteluja varten yhtymän komentajalle alistetaan kaikki vastuualueella olevat joukot. Näihin tehtäviin oli tarkoitus käyttää ensisijaisesti varsinaisia paikallisjoukkoja, kuten rajavartio- ja vartiojoukkoja sekä muita erillisyyksiköitä. Paikallisjoukkojen lisäksi tehtäviin voitiin käyttää erityistilanteessa myös tukijoukkoja ja tarvittaessa jopa selusta-alueelle sijoitettuja ylijohdon reservejä, kuten sissipataljoonia. Paikallisjoukkojen taisteluiden mahdollistamiseksi tarvittiin tukijärjestelmä, jossa voitiin hyödyntää siviililaitoksia ja paikallisia asukkaita.⁹²³

Kaappaushyökkäyksen, jonka määriteltiin olevan ”strategiseen yllätykseen perustuva sota-toimi koko valtakunnan tai sen tiettyjen strategisesti merkittävien osien tai kohteiden nopeaksi miehittämiseksi antamatta puolustajalle mahdollisuuksia liikekannallepanoon ja keskityksiin sekä muihin suunnitelmallisiin vastatoimenpiteisiin”, tuli vastata ennen kaikkea ”strategisellä puolustuksella”. Osa strategista puolustusta oli sissisota, joka loi hyökkääjälle ennalta ehkäisevän pelotteen. Sissisodan määriteltiin olevan ”säännöllisten sotatoimien korvaamiseksi vihollisen miehittämällä laajahkolla (esim. sotilasläänin) alueella kaikin käytettävissä olevin kansainvälisten sopimusten sallimin keinoin tapahtuva sodankäynti. Sissisodankäynnin päämääränä on vihollisen kuluttaminen pitäen hallussa asteittain laajenevia tukeutumisalueita sekä liittyminen ratkaiseviin sotatoimiin vihollisen lyömiseksi. Säännöllisten sotatoimien ohella käytävällä sissisodalla tuetaan välittömästi tai välillisesti myös rintamassa käytäviä sotatoimia, joihin sisältyvä sissitoiminta liittyy kiinteästi sissisotaan osallistuvien joukkojen toimintaan.”⁹²⁴

Ohjesäännön kirjoittamiseen osallistunut Juhani Ruutu kertoi määritelmien ja käsittekuvausten tuottaneen runsaasti päänvaivaa niitä muotoiltaessa. Ohjesäännön kirjoittamisen

922 Ruutu, Juhani: haastattelu 8.6.2006. Visuri (1989), s. 213. Suhonen, Martti: Jalkaväen taisteluohjesäännöistä ja niiden käytöstä sekä ohjesääntötyöstä, Jalkaväen vuosikirja X/1971–1972, s. 665. PE:n n:otta 18.9.1969/sal (Eversti Ermei Kannisen esitys ylimmän päällystön informaatiotilaisuudessa 18.9.1969 Pääesikunnassa: PTL:n uudistamistyö ja paikallispuolustus), Ermei Kannisen yksityiskokoelma, alkuperäinen asiakirja tutkijan hallussa. Jalkaväen tarkastajan koulutuskatsauksessa vuonna 1969 todettiin muun muassa: ”Uusittu kenttäohjesäännön yleinen osa antaa myös perusteita uuden alueelliseen puolustukseen perustuvan taktiikan kehittämiseksi”, PE:n n:o 20/Jvtsto/D 1 sal/13.2.1970, T 25094/F 18 sal, KA. Katso myös PE:n n:otta /Ohjests-to/5 sal/ .12.1969 (YPO 5:n kurssikertomus), T 26965/Dk 5 sal, KA.

923 Kenttäohjesääntö Yleinen osa, luonnos (KO yl), 1969, s. 82–88.

924 Sama, s. 88–89 ja liite 1, s. 1–2.

■ Kenttäohjesäännön yleisen osan kirjoittamiseen osallistunut Juhani Ruutu kertoi määritelmien ja käsittekuvausten tuottaneen runsaasti päänvaivaa niitä muotoiltaessa.

aikaisissa lausunnoissa puututtiin etenkin sissisodan vaikutuksiin alueelle mahdollisesti jäävään väestöön: ”Sissisodan käsittelyssä olisi huomattava miehitetylle alueelle eri syistä jääneen tai jätetyn siviiliväestön asema ja vaikutus sotatoimien suorittamiseen, sen käsittelyssä huomioon otettavat yleiset näkökohdat ja sen keskuuteen muodostettava tai spontaanisesti syntyvä vastarintaliike valtakunnalliselta ja sotilasläänien kannalta.”⁹²⁵ Sotakorkeakoulussa taktiikan opettajana palvellut eversti Niilo Simojoki laati kenttäohjesäännön yleiseen osaan liittyvän lausunnon sissisodasta. Lausunto oli luonteeltaan henkilökohtainen, mutta osoittaa Sotakorkeakoulun opettajiston perehtyneen sissisodan käsitteen aiheuttamiin ongelmakohtiin hyvin perusteellisesti. Lausunnoissa Simojoki toteaa sissisodan olevan kenttäohjesäännön periaatteellisimpia kysymyksiä. ”Kyseinen kohta koskee niin syvästi siviiliväestöä ja sen kohtaloa, että mielestäni epärealistiset sissisotaharjoitukset edellytyksin, että esimerkiksi Helsinki – Turku sekä suuri osa Uuttamaata on evakuoitu, eivät saisi enää jatkua. Osassa Suomea tällaisten edellytysten luominen on mahdollista ja silloin ne on syytä luoda, osassa ei. Ohjesääntö ei saisi väistää tätä mitä suurimman luokan kysymystä.”⁹²⁶

Simojoki käsitteli muistiossaan myös ongelmia sissisodan oikeudellisista säännöistä: ”Kysymys sissisotilaan kansainvälisestä oikeudellisesta asemasta sodassa on vielä siksi avoin, että tehtänee virhe, jos ei uskalleta katsoa suoraan silmiin sen pahimpia seurauksia yksin ja ali-voimaisena taisteltaessa. Pientä voidaan aina kohdella toisella tavoin kuin suurta. Tämä lähtökohtana allekirjoittaneelle tuottaa vaikeuksia käsitteiden sissi ja sissisota omaksuminen sel-

925 Ruutu, Juhani: Haastattelu 8.6.2006. SKK:n n:otta 30.5.1967, Lausunto kenttäohjesäännön yleisen osan jäsentelyehdotuksesta, T 24043/F 87, KA.

926 SKK:n n:otta 1.6.1967, KO yleisen osan uusiminen, T 24043/F 87, KA.

PUOLUSTUSVOIMAT

laisenaan. Eikö voitaisi kehittää ajattelua, että sissisota kuuluu säännölliseen sotatoimeen periaatteessa aina? Se yksinkertaisesti kuuluu doktriiniin.” Simojoen mukaan olisi riittävää, että käsitteiden osalta kenttäohjesäännössä olisi puhuttu vain paikallispuolustuksesta ja sen eriasteisista joukoista sekä toimintatavoista.⁹²⁷

On huomattava, että kaikista käsittekekavuuksista huolimatta vuoden 1969 *Kenttäohjesäännön yleisen osan* luonnoksessa ei sissisodalla tarkoitettu samaa sissisotaa kuin se kansainvälisessä käsitteistössä määriteltiin. Laajamittaista sissisotaa ei nähty mahdollisena toteuttaa Suomen oloissa. Suurvallan miehittämänä harvaan asuttu maa ei yksinkertaisesti olisi pystynyt kansanhuollollisten perusteiden pettäessä pitkittämään sissisotaa. Totaalinen sissisota olisi edellyttänyt suuren, väkirikkaan maan ja erittäin omavaraisen valtiorakenteen, jossa maatalous ja hallinto toimisivat miehitystilanteessakin. Pääesikunnan ja osin valtiojohdonkin arvioiden mukaan kansallinen olemassaolo olisi pahimmassa tapauksessa turvattava myönnytyksin. Ruudun mukaan ”*kunniakas itsemurha ei saanut tulla kysymykseen*”. Kaikkia kansainvälisiä sissisodan periaatteita ei pidetty Suomen oloihin yhteneväisinä. Vaikka Suomessa seurattiin tarkoin ulkomailla tapahtuneita sotia, esimerkiksi Indokiinan ja Vietnamin tapahtumia sissisodan näkökulmista, kansallisena lähtökohtana ei voinut olla samankaltaisen sissisodan toteutuminen. Yhtäältä Suomella tuli olla alueita, joista olisi tilanteen niin vaatiessa pidetty kiinni ”*kynsin ja hampain*”, mutta toisaalta alueita, joista olisi voitu myös luopua kansallisen olemassaolon säilyttämiseksi ja joissa hyökkääjä kohtaisi jatkuvaa paikallisjoukkojen sissitoimintaa.⁹²⁸

Ohjesäännön luonnoksen valmistuttua työ jatkui kahdella taholla. Sotakorkeakoulun tehtäväksi annettiin muiden ohjesääntöjen, kuten *Kenttäohjesäännön I osan* ja *Jalkaväen taisteluohjesäännön*, päivittäminen vastaamaan kenttäohjesäännön yleisessä osassa määritettyä doktriinia.⁹²⁹ Muiden ohjesääntöjen päivittämistyön yhteydessä Sotakorkeakoulussa laaditussa muistiossa todettiin, että vuoden 1969 Kenttäohjesäännön yleisen osan luonnos vaati sekin tarkistuksia. Sotakorkeakoulun opettajistosta muodostetun tarkistustyöryhmän käsitykset poikkesivat suuresti ainoastaan ohjesäännön luvun V eli sotatoimia käsittelevästä osuudesta. ”*Tärkeimmäksi tarkistuskohteeksi esitetään näin ollen ohjesäännön viidettä lukua, jonka vaikutus muiden kenttäohjesääntöjen uusimiseen tulee olemaan ratkaiseva.*” Merkittävää on se, että saman luvun kohta F. käsitteli sissisodankäyntiä jonka käsitteen määrittelyyn myös puututtiin. ”*Sissisota on monisteessa käsitelty vain sotilaiden taisteluna. Todellisiin tuloksiin pyrittäessä olisi alun perin nähtävä sissisodan totalisuus, eli sen muodostuminen*

927 Sama.

928 Ruutu, Juhani: Haastattelu 8.6.2006. Katso myös SKK:n n:o 620/8/12.6.1967, KO yleisen osan uusiminen, T 24043/F 87, KA.

929 PE:n n:o 2274/Ohjeststo/8 b/24.9.1969, T 24043/F 97, KA.

kansan sodaksi, jossa lievimmässäkkin tapauksessa joudutaan käyttämään hyväksi siviiliväestön vastarintaliikettä sekä tukea tiedusteluun ja huoltoon. Tämä edellyttää sekä sissisodan määrittelyn että sitä koskevan kohdan tarkistamista. Samalla olisi selvennettävä sissisodan ja sissitoiminnan välistä rajaa.”⁹³⁰

Sotakorkeakoulu esitti, että Pääesikunta hankkisi jatkotyöskentelyä varten SKK:n muistiosta ja sen liitteinä olevista tarkistamisesityksistä laajat lausunnot puolustushaarojen ja aselajien edustajilta sekä todellisessa operatiivisessa vastuussa kentällä olevilta komentajilta. Lausunnot saatuaan voisivat Sotakorkeakoulu ja Taistelukoulu hyödyntää taktiikan harjoituksia ja seminaareja selvittääkseen ohjesääntötyöhön liittyviä pulmakysymyksiä. Tavoiteaikatauluksi esitettiin vuotta 1973, johon mennessä tarkistustyön ja taktiikan harjoituksissa tehtyjen kokeilujen avulla voitaisiin kenttäohjesäännön yleinen osa kirjoittaa vastaamaan ajan uhkakuva, todellista puolustuskykyä ja sotataittoa.⁹³¹ Tämä lausunto näyttäisi olleen perustava syy siihen, että vuosien 1969 ja 1971 *Kenttäohjesääntöjen yleisten osien luonnoksista* päädyttiin vuoden 1973 vahvistettuun *Kenttäohjesäännön yleiseen osaan*.

Ohjesääntöjen päivittämisen ja tarkistamisen ohella tehtiin myös toisenlaisia toimenpiteitä. Pääesikunnan johdolla ryhdyttiin päivittämään perustamistehtäväluetteloa ja koulutamaan joukkoja reserviin. Pääesikunnan jalkaväkitoimistossa laadittiin suunnitelma, jonka mukaan toteutetaan puolustusvoimain komentajan vuonna 1968 antama käsky tarkistaa PTL:ssä olevien sissijoukkojen määrät vastaamaan niin paikallispuolustuksen kuin ylijohdon reservien mukaisia vaatimuksia.⁹³² Vuoden 1966 PTL:n mukaan oli tarkoitus perustaa Etelä-Suomen Sotilasläänin ja rajavartiolaitoksen toimenpitein kaksi sissipataljoonaa ylijohdon reserviksi. Laaditun suunnitelman mukaan vuonna 1970 astui voimaan uusi PTL⁹³³, johon lisättiin kahden edellä mainitun joukon lisäksi vielä neljä sissipataljoonaa. Perustamisvastuu siirrettiin pois rajavartiolaitokselta ja kaikkien kuuden sissipataljoonan perustamisvastuu annettiin puolustusvoimien nimetyille sotilaslääneille. Etelä-Suomen Sotilasläänin (E-SSI) tehtävänä oli perustaa Sissipataljoonat 1 ja 5, Pohjois-Suomen Sotilasläänin (P-SSI) tehtävänä oli perustaa Sissipataljoonat 7 ja 15, Savo-Karjalan Sotilasläänin (S-KSI)

930 SKK:n n:o 82/7/28.1.1970, Tarkistusesitys Kenttäohjesäännön yleiseen osaan (moniste), T 24043/F 97, KA. Vertaa Kenttäohjesääntö Yleinen osa, luonnos (KO yl), 1969, kohta 312, s. 94.

931 SKK:n n:o 88/7/28.1.1970, Muistio prikaatin ja sitä suuremman yhtymän taistelua käsittelevän kenttäohjesäännön uusimisesta, T 24043/F 97, KA.

932 PE:n kirjelmä n:otta 25.2.1969, T 25094/F 17 sal, KA. Katso myös PE:n n:o 30/Optsto/11 henksal/6.8.1968 (Esittely alueellisen puolustusjärjestelmän kehittämisestä), 11/F 22, PE (tutkimuslupa).

933 PE:n n:otta 18.9.1969/sal (Eversti Ermei Kannisen esitys ylimmän päällystön informaatiotilaisuudessa 18.9.1969 Pääesikunnassa: PTL:n uudistamistyö ja paikallispuolustus), Ermei Kannisen yksityiskokoelma, alkuperäinen asiakirja tutkijan hallussa.

tehtävänä oli perustaa Sissipataljoona 4 ja Sisä-Suomen Sotilasläänin (S-SSI) tehtävänä oli perustaa Sissipataljoona 2.⁹³⁴

Tammikuussa 1969 myös Rajavartiostojen Esikunta antoi rajavartiostoille käskyn perustamistehtävien uudelleenjärjestelyistä. Vuonna 1968 tehtyjen rajavartiolaitoksen PTL:n kokonaistarkistukseen liittyvien tutkimusten ja selvitysten mukaan päämääränä oli saattaa rajavartiostojen tehtävät ja toimintaperiaatteet perustamistehtäviä vastaaviksi. Keskeisin muutos liittyi PTL:ssa olleiden sodan ajan rajaprikaatien korvaamiseen rajavartiostoilla, joista uudistetussa PTL:ssa käytettiin niiden rauhan aikaisia nimiä. Sodan ajan rajavartiostoihin lisättiin jo olemassa olleiden esikunnan ja erillisyyksiköiden lisäksi 4–6 rajajääkäripataljoonaa. Määräykset uudesta PTL:sta astuivat voimaan vuoden 1970 kuluessa.⁹³⁵ Uusitun PTL:n mukaisesti rajavartiostojen esikunnat ja tiedustelukomppaniat kuuluivat kantajoukkoihin ja loput perustettavat joukot suojajoukkoihin. Rajavartioujoukot olivat paikallisjoukkoihin kuuluvia suojajoukkoja, jolloin niiden perustamisvalmisteluissa tuli ottaa huomioon todennäköinen perustaminen myös yllätyshyökkäystilanteessa.⁹³⁶

Uudistukset ja tarkennetut perustamisjärjestelyt vaikuttivat myös rajavartiolaitoksessa annettavan sissikoulutuksen sisältöön etenkin kertausharjoitusten osalta. Vuodesta 1971 alkaen rajavartiolaitoksessa päätettiin järjestää jokaisen rajavartioston alueella 4–7 kertausharjoitusta yhteistoiminnassa puolustusvoimien sotilasläänien kanssa vuosina 1971–1977. Kertausharjoitusten päämääränä oli kouluttaa rajajääkäripataljooniin ja erillisyyksiköihin sijoitettua kantahenkilöstöä ja reserviläisiä heille kuuluviin käytännön tehtäviin perustamistoiminnan eri suorituselimiä johtajina, ja ”opettaa sissitaistelun taktillista johtamista sekä sissitaistelun suoritusta sissitaisteluvälineitä apuna käyttäen. Opetuksen päämääränä on kerrata varusmiesaikana opittuja sissitaitoja sekä opettaa rajajoukkojen sissitoiminnan suoritustavat ja joukkojen käyttöperiaatteet siten, että joukko kykenee pitkäaikaiseen ja itsenäiseen sissitaisteluun, sen suunnitteluun ja johtamiseen.” Päälystölle annettavan kertaavan sissitoimintakoulutuksen tuntimääräksi asetettiin 47 tuntia. Miehistön sekä erikoishenkilöstön sissikoulutuksessa keskityttiin muun muassa tilapäisvälineiden ja tähysmiinojen käyttöön, materiaalin varastointiin ja kätkemiseen sekä sissijoukkueen ja ryhmän hajautettuun ja koottuun sissitoimintaan.⁹³⁷

Ylijohdon eli sodan ajan johto-esikunnan (”Päämaja”) alaisiksi tarkoitettujen sissipataljoonien asettivat sijoitushenkilöstölle tarkennettuja vaatimuksia. Pääesikunnan mukaan

934 PE:n kirjelmä n:o 25.2.1969, T 25094/F 17 sal, KA.

935 RvE:n n:o 12/III/sal/22.1.1969 ja RvE:n n:o 134/III/sal/27.6.1969, RVLE, OT-sal- ja sal-arkisto 1950–1970, tunniste F 20 sal (tutkimuslupa).

936 RvE:n n:o 66/III/t sal/6.4.1970, RVLE, OT-sal- ja sal-arkisto 1950–1970, tunniste F 21 sal (tutkimuslupa).

937 RvE:n n:o 117/II/sal/14.9.1970, RVLE, OT-sal- ja sal-arkisto 1950–1970, tunniste F 21 sal (tutkimuslupa).

1960-luvulla vakiintunut sissikoulutus ei etenkin varusmiesten osalta antanut riittäviä valmiuksia sijoituskelpoisuudelle erikoistehtäviin tarkoitettuihin sissipataljooniin. Tämän laskelman perusteella päädyttiin siihen, että kouluttamalla sissejä reserviin pataljoona kustakin ikäluokasta noin kuuden vuoden ajan saadaan tarve tyydytetyksi. Ratkaisuksi esitettiin, että sodan ajan sissipataljoonien koulutus keskitetään puolustusvoimiin. Koulutusta antavien joukko-osastojen tuli sijaita maastollisesti sellaisissa paikoissa, että se mahdollisti sissitoimintakoulutuksen ja harjoittelun pataljoonien sodan ajan tehtäviä vastaavalla tavalla. Ylijohdon pataljoonia ei ollut tarkoitettu paikallisjoukoiksi tai sissitoimintaan saaristossa ja rannikoilla, vaan toisen kiireellisyysluokan joukoiksi liikekannallepanossa. Saaristosissitoimikunnan oli tarkoitus tutkia viimeksi mainittujen joukkojen tarvetta ja tehdä siitä toimenpide-esitys Pääesikunnalle.⁹³⁸

Sissipataljoonien henkilöstöä kouluttaviksi joukko-osastoiksi esitettiin Lapin Jääkäripataljoonaa (LapJP), Kainuun Prikaatia (KaiPr), Karjalan Jääkäripataljoonaa (KarJP), Karjalan Prikaatia (KarPr) ja varalle Savon Prikaatia (SavPr). Perusteluna joukko-osastojen valintaan käytettiin soveltuvaa harjoittelumaastoa sekä valmiuksia sissikoulutuksen aloittamiseen. Toisena vaihtoehtona Pääesikunnan jalkaväkitoimisto esitti harkittavaksi erillisen sissikoulutuskeskuksen perustamista jonkin edellä mainitun joukko-osaston yhteyteen tai Laskuvarjojääkärikouluun. Helpoin ja halvin tapa tuottaa sissipataljoonien reserviin olisi kouluttaa ne useassa joukko-osastossa. Sodan ajan määrävahvuuskirjan mukaan yhden sissipataljoonan vahvuus oli $43 + 156 + 413 = 612$ miestä ja koulutuksen kokonaistarve 30 prosentin poistumalisällä yhteensä 6 486 miestä.⁹³⁹

Sissipataljoonille asetetut koulutusvaatimukset edellyttivät henkilöaineksen tarkkaa valikointia vapaaehtoisuuden pohjalta, tarvittaessa jopa erityisten testien avulla. Koska rajavartiolaitoksen (RvL) sissikoulutus oli jo vuosia ollut puolustusvoimia korkeammalla tasolla, päätettiin hyödyntää RvL:n laatimia rajajääkäripataljoonien koulutusohjelmia ja -tavoitteita. Miehistö-, aliupseeri- ja upseerisissikoulutuksen tuli olla sellaista, että se kohottaa miesten fyysistä kuntoa, suunnistustaitoja, oma-aloitteisuutta ja tottumista elämiseen vaatimattomissa oloissa. Sissikoulutusta saavaa varusmiesainesta oli käytettävä sota- ja taisteluharjoituksissa ainoastaan sissitehtäviin. Koulutetut sissit kaavailtiin pidettävän reservissä sijoituskelpoisina sissipataljooniin 26–27 ikävuoteen saakka, jonka jälkeen heidät tuli sijoittaa

938 PE:n kirjelmä n:o 25.2.1969, T 25094/F 17 sal, KA.

939 Sama. Katso myös Kalpamaa, Heikki: Varsinaisten sissijoukkojen tarve, niiden organisaatio ja käyttöperiaatteet sekä koulutus, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1975, liite 3.1., SKK 1/1186/sal, KA ja T 25767/Hj 2 sal, KA.

paikallisjoukkoihin tai yleisvoimien tiedusteluyksiköihin. Sissipataljoonia oli tarkoitus kutsua kertausharjoituksiin aina 3–4 vuoden välein.⁹⁴⁰

Jalkaväkiosastolla tehdyn muistion pohjalta puolustusvoimien koulutuspäällikölle laadittiin esittely, jossa muutamien tarkennuksien esiteltiin edellä kuvattuja periaatteita hyväksyttäväksi ja toteutettaviksi vuodesta 1970 lähtien. Reserviupseerikoulun yhteen jalkaväkiyksikköön päätettiin lisätä sissiupseerikoulutus, joka sisälsi myös rajavartiolaitoksen upseerioppilaiden koulutuksen. Suunnitelmassa esitetty Savon Prikaatin koulutusvastuu jätettiin pois, ja kaikille kouluttaville joukko-osastoille osoitettiin sissikoulutukseen tarvittava lisämateriaali eli miinat ja radiokalusto sekä ylimääräiset taloudelliset resurssit sissiharjoitusten läpiviemiseksi.⁹⁴¹ Jalkaväen tarkastaja pyysi esittelystä lausuntoja ja toimenpide-esityksiä koulutuksen käytännöllisistä järjestämismahdollisuuksista 14.6.1969 mennessä.⁹⁴²

Ensimmäisen lausunnon asiasta antoi Pääesikunnan sotatalousosasto, joka ilmoitti heti, että erityisiä määrärahoja sissikoulutukseen ei ole saatavissa. Myöskään varustuksen lisähankintoihin ei vielä vuodelle 1970 ollut mitään mahdollisuuksia.⁹⁴³ Pääesikunnan muilta osastoilta tulleissa lausunnoissa ei poikettu alkuperäisen esittelyn sisällöstä, joskin pienehköjä käytännön esityksiä nostettiin esille.⁹⁴⁴ Muun muassa operatiivinen osasto ilmoitti, että PTL:sta saatetaan suunnitelmista huolimatta joutua tinkimään kahdesta sissipataljoonasta.⁹⁴⁵ Samansuuntaiset lausunnot tulivat myös sotilasläänien esikunnista ja rajavartiolaitoksesta sekä Reserviupseerikoulusta.⁹⁴⁶

Tämä osoittaa, että puolustusvoimien sissikoulutus ja joukkojen perustamissuunnitelmat niin ylijohdon alaisista sissipataljoonista kuin paikallisjoukoista päätettiin saada pikaisesti kuntoon. Tällä menettelyllä taattiin teoreettisesti voimistuneen sissitoiminnan sotataidollisen kokonaisuuden jalkautuminen käytäntöihin saakka. Tavoitteet luoda varusmiesaikana tehokkaasti koulutettu reservi yleisvoimien ja rajavartiostojen sissijoukoille oli asetettu korkealle ja ne haluttiin kaikista päätellen myös saavuttaa. Sen sijaan paikallisjoukkojen sissi-

940 PE:n kirjelmä n:otta 25.2.1969, T 25094/F 17 sal, KA.

941 PE:n n:o 41/Jvtsto/5 sal/12.4.1969, T 25094/F 17 sal, KA.

942 PE:n n:o 42/Jvtsto/5 sal/14.4.1969, T 25094/F 17 sal, KA.

943 PE:n n:o 46/Staltsto/5 sal/30.4.1969, T 25094/F 17 sal, KA.

944 PE:n n:o 133/Tiedtsto/5 sal/3.6.1969, T 25094/F 17 sal, KA. PE:n n:o 82/Piontsto/5 sal/6.6.1969, T 25094/F 17 sal, KA. PE:n n:o 126/Vtsto/5 sal/6.6.1969, T 25094/F 17 sal, KA. Katso myös PE:n n:o 143/Htsto/sal/11.6.1969, T 25094/F 17 sal, KA. PE:n n:o 60/Ellääktsto/sal/16.6.1969, T 25094/F 17 sal, KA.

945 YE:n 192/Optsto/5 sal/11.6.1969, T 25094/F 17 sal, KA.

946 SKSIE:n n:o 272/Yetsto/5 sal/6.6.1969, T 25094/F 17 sal, KA. PSSIE:n n:o 22/Koul/5 sal/12.6.1969, T 25094/F 17 sal, KA. RUK:n n:o 73/Koul- ja järjsto/sal/13.6.1969, T 25094/F 17 sal, KA. RvE:n n:o 83/III/sal/30.6.1969, T 25094/F 17 sal, KA.

koulutuksen ollessa vuonna 1969 yhä kehittelyn alaisena puolustusvoimissa erillispataljoonien sissikoulutus jouduttiin jättämään toistaiseksi annettavan vähimmäiskoulutuksen ja kertausharjoitusten varaan. Paikallisjoukkojen erillispataljoonan kokoonpanostakin esitettiin eriäviä näkemyksiä. Rajavartiolaitos esitti muun muassa, että erillispataljoonien kompanioiden tuli olla nelijoukkueisia juuri sissitoimintaedellytysten parantamiseksi.⁹⁴⁷ Yrityksistä huolimatta paikallispuolustuksen käytäntöön vieminen ontui ja jäi selvästi 1970-luvulla toteutettavaksi kokonaisuudeksi.

Saaristosissitoiminnan mahdollisuudet kaappaushyökkäyksen torjunnassa

Vuosina 1961–1963 työskennelleen sissitoimikunnan hyvät kokemukset ja tarve tutkia tarkemmin sissitoimintaa saaristossa ja rannikkoalueilla saivat aikaan sen, että kesällä 1968 Pääesikunnan päällikön käskyllä perustettiin erityinen toimikunta nimeltään *Saaristosissitoimintaa tutkiva työryhmä*. Idea saaristosissitoiminnasta ei ollut mitenkään uusi, sillä viivytys ja sissitoiminta saaristossa olivat olleet esimerkiksi Rannikkojääkäripataljoonan koulutusaiheissa sekä taktiikassa jo 1950-luvun puolivälissä sekä 1960-luvun alkupuolella.⁹⁴⁸ Myös Rajavartiolaitoksen merivartiostoissa oli kokeiltu ja tutkittu sissitoimintaa saaristossa talviolosuhteissa kevättalvella 1966.⁹⁴⁹

Perustetun työryhmän tehtäväksi annettiin tutkia ja selvittää saaristossa suoritettavan sissitoiminnan mahdollisuudet osana alueellista taistelua, organisointi eli toiminta-alueet, joukot ja niiden kokoonpano, johtaminen ja välineet sekä tarvittavat valmistelut ja koulutuskysymykset. Työryhmän kokoonpano määriteltiin edustajien osalta mahdollisimman kattavaksi. Puheenjohtajaksi määrättiin everstiluutnantti Jukka Pajula (PE jvtsto) ja jäseniksi majurit Lauri Autti (PE op-os), Jorma Pullinen (PE järj-os), Pentti Aulaskari (PE rttsto) ja kapteeni Reijo Kuusisto (PE koul-os). Merivoimien edustajaksi työryhmään määrättiin komentajakapteeni Frans Bergholm (MerivE) ja rajavartiolaitoksen edustajaksi kapteeniluut-

947 Iisakkala, Ari-Ilmari: haastattelu 8.12.2010. Katso myös PE:n n:o R 42/Optsto/10 sal/5.12.1969 (muistio paikallispatjoonan kokoonpanosta), T 26965/Hh 8–9 sal, KA.

948 Katso esim. 2.DE:n n:o 2/Optsto/OT/H sal/8.1.1954, T 26862/Hh 1 sal, KA. PE:n n:o 111/Meriptsto/OT/10 sal/9.5.1960, T 26862/D 4 OT-sal, KA. Kuivala, Martti: Rannikkojääkärikoulutus, Rannikon Puolustaja 4/1989, s. 13.

949 RvE:n n:o 21/II/sal/28.4.1966, RVLE, OT-sal- ja sal-arkisto 1950–1970, tunniste F 17 sal (tutkimuslupa).

nantti Paavo Hiltula (RVE). Näin mukana olivat kaikkien tärkeimpien toimialojen edustus Pääesikunnasta sekä osallistajat merivoimista ja rajavartiolaitoksesta.⁹⁵⁰

Työryhmän kokoonpanossa tapahtui kaksi muutosta, joista toinen liittyi majuri Lauri Autin siirtymiseen pois Pääesikunnasta marraskuussa 1968 sekä komentajakapteeni Frans Bergholmin äkilliseen kuolemaan helmikuussa 1969. Heidän tilalleen työryhmään määrättiin ensin mainitun tilalle kapteeni Ari-Ilmari Iisakkala (PE op-os) ja jälkimmäisen tilalle komentajakapteeni Aarno Koivisto (MerivE).⁹⁵¹

Työryhmä kokoontui Pääesikunnassa kesän 1968 ja kevään 1969 välillä yhteensä kahdeksan kertaa sekä teki useita tutustumis- ja tutkimuskäyntejä rannikon sotilaslääneissä ja stra-

tegisissa teollisuuskohteissa. Tutkimustyön perustana olivat vuonna 1968 esitetyt paikallispuolustusratkaisun yleislinjaukset ja puolustusvoimain komentajan hyväksymät paikallispuolustusta koskevat yksityiskohdat.⁹⁵² Käytännössä tällä tarkoitettiin kaappaushyökkäystilanteeseen liittyvän maihinnousun torjuntakyvyn, maahanlaskujen rajoittamismahdollisuuksien ja korkean taisteluvälmiuden kriittistä tarkastelua sissitoiminnan keinoin rannikkoalueilla.

Työryhmä perusteli sissitoiminnan käyttömahdollisuuksia loppuraportissaan suomalaisen sotataidon ja vallitsevan sodankuvan näkökulmista. Sissitoiminnan tärkeimmiksi päämääriksi nähtiin vihollistietojen hankkiminen, eli tiedustelu sekä ”sissikauhun herättäminen ja kaikkinaisen vihollistoiminnan häiritseminen”, vihollisvoimien sitominen ja tappioiden tuottaminen. Sissitoiminnan päämäärät täytettiin siten parhaiten tiedustelu-,

häirintä- ja tuhoamistehtävillä. Maastollisesti tiedustelutehtäviin soveltui parhaiten Suomen ulkosaaristo, häirintään ja tuhoamiseen taas sisäsaaristo sekä rannikko. Näihin tarkoituksiin esitettiin käytettävän myös merivoimien erikoiskouluttamia rynnäkkösukeltajia. Olosuhteiden puolesta kesän todettiin olevan suotuisinta aikaa saaristossa ja rannikoilla tapahtuvalle

”...saaristosissitoiminnan uudelleenorganisoinnilla ja -järjestelyillä pyrittiin kohottamaan valmiutta ennen kaikkea maihinnousun torjuntaan kaappaushyökkäyksen uhkamallissa. Valmiuden lisääminen oli yksi suomalaisen sotataidon muutoksista vallitseviin uhkakuviin, joihin pyrittiin osaltaan vastaamaan pelotevaikutusta omaavalla sissitoiminnalla.”

950 Saaristossa suoritettavan sissitoiminnan mahdollisuuksia, organisointia, valmisteluita ja koulutusta koskeva mietintö 20.5.1969, T 26965/F 44 sal, KA.

951 Sama.

952 Sama. Katso myös PE:n n:o R 3/Optsto/11 henksal/28.6.1968, T 26965/Hh 8–9 sal, KA. PE:n n:o 30/Optsto/11 henksal/6.8.1968 (Esittely alueellisen puolustusjärjestelmän kehittämisestä), 11/F 22, PE (tutkimuslupa).

■ Merivoimat ja rajavartiolaitos uskoivat, että saaristosissitoimintaan todellisuudessa kykeneviä rannikkojääkäripataljoonia ei ehdittäisi liikekannallepanossa perustaa kaappaushyökkäystilanteessa vihollisen liikenopeuden vuoksi, joten todenmukaisia tilanteita kokeiltiin maihinnousun torjuntaan liittyvissä sotaharjoituksissa.

sissitoiminnalle, jolloin majoittuminen, naamioiminen ja jälkien peittäminen oli helpompaa.⁹⁵³

Sissitoimintaa pidettiin osana puolustustaistelua, jolloin toiminnan suunnittelu kuului alueellisen puolustusperiaatteen mukaan aluevastuussa olevan sotilasläänin esikunnalle. Työryhmä esitti perusteellisessa loppuraportissaan monikohtaisen luettelon toimenpiteistä, joiden toteuttaminen ehdotettiin alkavaksi vuoden 1970 aikana tavoitteena saada saariston ja rannikkoalueiden sissitoimintajärjestelyt toimintavalmiiksi vuoteen 1973 mennessä. Rannikkoalueet esitettiin määrättäviksi sissitoiminta-alueiksi ensisijaisen suoritusorganisaation ollessa sissijoukkueilla ja tarvittavalla materiaalilla vahvennetuilla merivalvontakompanioilla. Puolustusvoimien sotilasläänien ja rajavartiolaitoksen alaisten merivartiostojen edellytettiin ryhtyvän entistä kiinteämpään yhteistoimintaan. Tarkoituksena oli nostaa sissi-

953 Saaristossa suoritettavan sissitoiminnan mahdollisuuksia, organisointia, valmisteluita ja koulutusta koskeva mietintö 20.5.1969, T 26965/F 44 sal, KA.

toiminnan ja taisteluiden aloittamisvalmiutta rauhan ajan kokoonpanossa olevilla merivalvontakomppanioilla. Sissitoiminnan pääkoulutusvastuuta esitettiin siirrettäväksi rajavartiolaitokselle. Työryhmän mietintö jaettiin aluksi vain Pääesikunnan päällikölle ja toimikunnan jäsenille.⁹⁵⁴

Saaristosissitoiminnasta julkaistiin myös laajahko artikkeli Sotilasaikakauslehden numerossa 10/1969. Kapteeni Reino Laajaniemen kirjoittama artikkeli perustui yksinomaan saaristosissitoimintaa pohtineen työryhmän mietintöön, vaikka sitä ei artikkelin lähde-luettelossa mainitakaan.⁹⁵⁵ Artikkelin julkaisuajankohta ennen työryhmän mietinnön lausuntokierrosta oli erikoinen. Siitä voidaan kuitenkin päätellä, että sissitoiminta saaristossa ja rannikolla osana aikakauden uhkakuvien mukaista mihin nousuntorjuntaa haluttiin saattaa julkisesti mahdollisen ”vihollisen” tietoisuuteen. Toisaalta keskustelu alueellisen taistelun eri variaatioista herätti aikakaudella muutoinkin keskustelua ja lehtikirjoituksia.

Johtopäätöksenä työryhmän tavoitteista voidaan todeta, että saaristosissitoiminnan uudelleenorganisoinnilla ja -järjestelyillä pyrittiin kohottamaan valmiutta ennen kaikkea mihin nousun torjuntaan kaappaushyökkäyksen uhkamallissa. Valmiuden lisääminen oli yksi suomalaisen sotataidon muutoksista. Vallitseviin uhkakuviin pyrittiin osaltaan vastaamaan pelotevaikutusta omaavalla sissitoiminnalla.

Muutaman kuukauden jälkeen ja mietintöön perehdyttyään Pääesikunnan meripuolustustoimisto lähetti saaristosissitoimintaa tutkineen työryhmän mietinnön lausuntokierrokselle marraskuussa 1969 rannikon sotilaslääniä esikuntiin (K-SSIE, E-SSIE, L-SSIE ja PohmSIE), Merivoimien Esikuntaan (MerivE), Rajavartiostojen Esikuntaan (RvE), Sotakorkeakouluun (SKK) ja Pääesikunnan eri osastoille. Lausunnot mietinnöstä ja sen toimenpide-esityksistä tuli antaa 1.2.1970 mennessä keskittymällä erityisesti saaristosissitoiminnan tarpeellisuuteen, toteuttamismahdollisuuksiin ja koulutuskysymyksiin.⁹⁵⁶

Eri tahoilta saadut lausunnot olivat pääosin yhtenäisiä, mutta rajavartiolaitoksen lausunto poikkesi huomattavasti muista. Sotilaslääniä yhtyivät työryhmän mietinnössä esitettyyn tarpeeseen saaristosissitoiminnasta, mutta kaikissa lausunnoissa esitettiin epäilyjä sissitoimintaan vaadittavan välineistön sekä koulutuksellisten edellytysten toteutumisesta. Erityi-

sesti perättiin viesti- ja johtamisvälineiden lisätarpeita toimittaessa laajalla ja rikkonaisella saaristoalueella.⁹⁵⁷

Merivoimien Esikunta oli lausunnossaan sotilaslääniä linjoilla, mutta korosti rynnäkkösukeltajien erikoiskouluttamisen merkitystä osana saaristosissitoimintaa. Niin ikään merivoimissa oltiin huolissaan erikoiskoulutusta vaativista resursseista, jotka vaativat lisäpanostusta mikäli sissien koulutusvastuuta jaetaan kaikille rannikopuolustuksesta vastaaville joukoille.⁹⁵⁸ Sotakorkeakoulu otti lausunnossaan operaatiotaidollisen ja analyttisen kannan. Sotakorkeakoulu esitti, että saaristosissitoiminnan järjestelyt toteutettaisiin asteittain ja suppeammassa mittakaavassa työryhmän esittämään laajuuteen nähden. Vaikka toimintaa pidettiin uhkakuviin nähden tarpeellisena, ainoastaan kouluttajakoulutus vei Sotakorkeakoulun näkemyksen mukaan niin paljon aikaa, ettei se toteutuessaan olisi enää vastannut kykyä torjua nykyaikaista hyökkäystä.⁹⁵⁹

Rajavartiostojen Esikunta hyväksyi saaristosissitoiminnan idean, mutta piti työryhmän mietinnössä esitettyjä arvioita niin vihollisesta kuin puolustajan mahdollisuuksista epävarmoihin perusteisiin nojaavina. Rajavartiolaitoksen näkemyksen mukaan vaadittiin vielä paljon syvällisempi tutkimus tai selvitystyö, jotta saataisiin esille kaikki puolustustaisteluihin liittyvät vahvuudet ja heikkoudet. Koulutuksen keskittämisesitystä rajavartiolaitoksen alaisiin merivartiostoihin pidettiin epärealistisena samoin kuin merivalvontakomppanioiden käyttöä ensisijaisesti saaristosissitoimintaan. Näillä perustella rajavartiolaitos käytännössä tyrmäsi esityksen, vaikka idea oli muutoin hyvä.⁹⁶⁰

Suurimmat syyt saaristosissitoiminnan jäämiseen teoreettiselle tasolle vielä vuonna 1970 olivat epäilyt rannikkojääkäripataljoonien perustamisnopeudesta ja varustamisongelmista. Etenkin merivoimat ja rajavartiolaitos uskoivat, että sissitoimintaan todellisuudessa kykeneviä rannikkojääkäripataljoonia ei ehdittäisi liikekannallepanossa perustaa kaappaushyökkäystilanteessa vihollisen liikenoisuuden vuoksi. Saaristo olisi jäänyt käytännössä tyhjäksi, vaikka alueella olisi ollut asiaa tutkineen työryhmän esittämiä korkean valmiuden merival-

954 Sama. Katso myös PE:n n:o 159/Meriptsto/Daa sal/7.4.1970, T 26965/D 1 sal, KA.

955 Laajaniemi, Reino: Sissijoukkojen toimintaolosuhteista meren saaristossa ja rannikolla, Sotilasaikakauslehti 10/1969, s. 458–464.

956 PE:n n:o 548/Meriptsto/12 sal/25.11.1969, T 26965/F 44 sal, KA.

957 KSSIE:n n:o 20/Optsto/12 sal/29.1.1970, T 26965/F 45 sal, KA. PohmSIE:n n:o 90/Yetsto/11 sal/29.1.1970, T 26965/F 45 sal, KA. ESSIE:n n:o 19/Optsto/12 sal/30.1.1970, T 26965/F 45 sal, KA. LSSIE:n n:o 18/Optsto/12 sal/4.2.1970, T 26965/F 45 sal, KA.

958 MerivE:n n:o 74/Optsto/12 sal/29.1.1970, T 26965/F 45 sal, KA.

959 SKK:n n:o 23/12 sal/30.1.1970, T 26965/F 45 sal, KA.

960 RvE:n n:o 22/IV/sal/30.1.1970, T 26965/F 45 sal, KA.

vantakomppanioita.⁹⁶¹ Rannikkojääkäripataljoona poistettiin sodan ajan joukkona puolustusvoimien perustamistehtävälueetelosta (PTL) alkukevällä 1970.⁹⁶²

Hyvin mielenkiintoinen seikka saaristosissitoimintaan liittyen on se, että julkisuudessa kerrottiin vielä loppuvuonna 1971 rannikkojääkäripataljoonien muodostavan saaristojen ja rannikoiden sodan ajan painopistealueiden rungon, vaikka rannikkojääkäripataljoona joukkona oli jo poistettu PTL:sta. Everstiluutnantti Niilo Lappalainen kirjoitti lokakuussa 1971 artikkelin *Rannikon Puolustaja* -lehteen rannikkojääkäripataljoonan ja rannikkotykistön välisestä yhteistoiminnasta. Lappalaisen mukaan ”rannikkojääkäripataljoonat on sodan aikana tarkoitettu käytettäväksi taisteluun ensisijaisesti saaristossa ja rannikolla ja siellä varmastikin puolustuksen painopistealueilla. Koulutusvaatimukset edellyttävät, että rannikkojääkäripataljoona pystyy rannikolla toimiessaan menestyksellisesti osallistumaan rannikolla puolustustaisteluihin sekä saaristosissitoimintaan.”⁹⁶³ Julkisuuteen annettu väärä ja valheellinen tieto saattoi liittyä aikakauden puolustuspoliittiseen retoriikkaan, jonka mukaan mahdolliselle hyökkääjälle haluttiin antaa kuva Suomen puolustuskyvyn vahvuudesta ja uskottavuudesta muun muassa korostamalla sissitoiminnan ja sissisodan roolia kaikilla alueilla.

Saaristosissitoiminnan tutkiminen ei lausunnoista huolimatta mennyt hukkaan, sillä tutkimuksesta saatiin paljon lisätietoja sekä näkemyksiä paikallispuolustusjärjestelyiden ja alueellisen taistelun kehittämistyöhön. Tämä työ jatkui Pääesikunnan operatiivisen osaston johdolla vuodesta 1970 lähtien järjestelmällisesti.⁹⁶⁴ Olihan tavoitteena saada alueellinen puolustusjärjestelmä monipuolisine piirteineen mahdollisimman nopeasti käytäntöön ja uskottavaan kuntoon.

Ristiriitoja käsitteiden merkityksestä ja tarkennukset uhkakuvaan

Kuten aiemmin todettiin, vuoden 1968 tapahtumilla oli Euroopassa myös osuutensa yhtäältä upseeriston ajattelutapaan muuttuneista uhkakuvista ja toisaalta suomalaisen sotataidon

961 Sama.

962 PE:n n:o 91/Järjstto/D-E11 sal/19.8.1970 (PTL:n muutosten esittely puolustusvoimain komentajalle), T 26838/F 32 sal, KA. Katso myös Lappalainen, Niilo: Rannikkojääkäripataljoona 1960–1985 – Rannikkojääkäripataljoonan historia, Vantaa 1985, s. 50–51. Lappalainen palveli vuonna 1970 Pääesikunnan järjestelyosastolla järjestelytoimiston päällikkönä ja oli hyvin tietoinen rannikkojääkäripataljoonan poistamisesta PTL:sta.

963 Lappalainen, Niilo: Rannikkojääkäripataljoonan ja rannikkotykistön välinen yhteistoiminta, Rannikon Puolustaja 3/1971, s. 9–10.

964 Katso esim. PE:n n:o 328/Meriptsto/Cb sal/6.6.1972, liite 1, T 26965/E 4 sal, KA. Rannikkopuolustuksen työryhmän mietintö (RPT-72), 2.11.1973, T 26965/D 2 sal, KA. PE:n n:o 6/Meriptsto/IV sal/28.1.1975, T 25767/Hhka 3 sal, KA.

PUOLUSTUSVOIMAT

■ Sotakorkeakoulun yleisesikuntaosaston päällikkö, eversti Paavo Junttila oli huolissaan suurvaltavihollisen eli ennen kaikkea Neuvostoliiton sekä Varsovan liiton osoittamasta sotataidollisesta kyvystä toteuttaa nopea kaappaushyökkäys mahdollisesti myös Suomessa.

kykyyn vastata vallitseviin sotilaallisiin uhkisiin. Vuoden 1968 tapahtumien aikana Sotakorkeakoulussa laadittiin pienen upseerijoukon voimin laaja muistio, jossa käsiteltiin suomalaisen taktiikan ja organisaation kehittämistä hyvin inhorealisticella – jopa pessimistisellä – tavalla. Perustelumustio ja sitä täydentävät asiakirjat muodostavat kokonaisuuden, jota sittemmin sanottiin Sotakorkeakoulun piirissä sarkastisesti ”pessimisin pyhäksi kirjaksi”. Muistio perustui

laatijoidensa mukaan kartta- ja maastoharjoituksissa kertyneisiin lukuisiin havaintoihin suomalaisten yhtymien mahdollisuuksista taistella nykyaikaista vihollista vastaan.⁹⁶⁵

Yli 170-sivuisessa ja varsin perusanalyttisessä muistiossa johtopäätökset ovat karua luettavaa. Sotakorkeakoulun upseeristo oli laajoin perusteluin päätenyt toteamukseen, jonka mukaan ”meillä ei ole toivottuja mahdollisuuksia taistelukentällä, mikäli noudatamme nykyisiä taktillisia periaatteitamme ja käytämme organisaatiomme edellyttämiä joukkoja. Ero liikkuvuuden, tulivoiman ja suojakysymysten kohdalla on kasvanut siksi suureksi, ettei sitä enää kyetä kuroma riittävässä määrin kiinni. Tämän vuoksi olisi keinot löydettävä muulla tavalla.”⁹⁶⁶

Sotakorkeakoulun opettajiston tarkoituksena oli mitä ilmeisimmin ravistella vallitsevia käsityksiä ja uskomuksia sekä suunnata alueellisen puolustusjärjestelmän kehittämistyötä entistäkin uskottavampaan suuntaan. Kyse ei ollut poliittisesta uskottavuudesta, vaan ennen kaikkea taisteluiden ja niiden onnistumisen uskottavuudesta. Inhorealisticisten ja pes-

965 SKK:n n:o 4.1.1969/ets (Taktiikkamme ja organisaatiomme kehittäminen, PM), Asiakirjakokoelma: ”Pessimisin pyhä kirja m/1969, SKK”, kansio ilman tunnustetta, Sotahistorian laitoksen tutkimustietokanta, Sotahistorian laitos, MPKK.

966 Sama, s. 174–176.

mististen johtopäätösten lisäksi opettajiston laatimissa muistioissa esiintyi paljon myös vahvuuksien analysointia. Taustalla oli kuitenkin aiheellinen huoli suurvaltavihollisen eli ennen kaikkea Neuvostoliiton sekä Varsovan liiton osoittamasta sotataidollisesta kyvystä toteuttaa nopea kaappaushyökkäys mahdollisesti myös Suomessa. Yhdessä muistiossa Sotakorkeakoulun yleisesikuntaosaston päällikkö, eversti Paavo Junttila toteaa asetelman vaikeuden.

”Kysymyshän on sodankäyntitavan ja siihen liittyvien asenteiden muuttamisesta. Sen vuoksi

”Kanninen halusi keskeisten päättäjien ja ylimmän sotilasjohdon vahvistuksen strategisista ja operatiivisista peruskäsitteistä sekä ennen kaikkea käytettävistä käsitteistä. Kannisen tavoitteena oli linjauksilla saavuttaa niin sisäinen puolustuspoliittinen kuin ulospäin suunnattu sotilaallinen uskottavuus.”

muutokset saattavat tuntua vaikeilta ja jopa mahdottomiltakin suorittaa. Vastapainoksi voidaan vain kysyä, mihin päädytään nykyisillä periaatteilla ja asenteilla?” Sotakorkeakoulun tekemien alkuperäisten muistioiden reunamerkinnoista päätellen Pääesikunnan operatiivisen osaston päällikkö, eversti Ermei Kanninen oli perehtynyt Sotakorkeakoulussa tehtyihin johtopäätöksiin.⁹⁶⁷

Noin kuukausi Junttilan muistion päiväystä myöhemmin eversti Kanninen piti Pääesikunnan ylimmälle johdolle teräväsävyn alustuksen Suomen puolustuskykyyn vaikuttavista tekijöistä. Alustuksen johdannosta selviää esityksen taustat, joissa hän viittaa suoraan paitsi julkisuuteen päätyneisiin ja eri

tahoilla esitettyihin epäilyihin, myös epäsuorasti muissa piireissä heränneeseen pessimismiin. Kannisen mukaan pessimistisimmät arviot voitiin jättää omaan arvoonsa, mutta hän oli huolestunut eritoten kansalaisten luottamuksesta Suomen puolustuskykyyn. Epäilyjen ilmentymänä Kanninen piti väitteitä, joiden mukaan Suomi ei olisi kyennyt pitämään puoliaan mahdollista suurvaltavihollista vastaan. Alkuperäisen muistion marginaaliin Kanninen oli vielä lisännyt sanat *”sissisota-ajatus – syytösten kohteena puolustusvoimain johto ja valtiovalta”*.⁹⁶⁸ Esitelmän tiukasta sävystä ja muistion reunamerkinnoista päätellen Kanninen halusi tuoreeltaan vastata niin julkisuudessa esitettyihin väitteisiin kuin Sotakorkeakoulun upseeriston esille nostamaan kritiikkiin alueellisen puolustuksen uskottavuudesta.

Sotakorkeakoulussa tehdyt päätelmät esiteltiin rajatulle piirille kesäkuussa 1969 järjestetyssä taktiikan seminaarissa. Seminaarin keskeisenä teemana tarkasteltiin alueellisen puolus-

967 SKK:n n:otta 19.3.1969 (Taktiikkamme ja organisaatiomme kehittäminen, II osa), Asiakirjakokoelma: ”Pessimismin pyhä kirja m/1969, SKK”, kansio ilman tunnustetta, Sotahistorian laitoksen tutkimustietokanta, Sotahistorian laitos, MPKK.

968 PE:n n:otta 21.4.1969 (Eversti Ermei Kannisen alustus Pääesikunnan sotilasjohdon informaatiotilaisuudessa: Suomen puolustuskykyyn vaikuttavia tekijöitä), Ermei Kannisen yksityiskokoelma, alkuperäinen asiakirja tutkijan hallussa.

■ Eversti Ermei Kanninen oli Pääesikunnan operatiivisen osaston päällikkönä toimiessaan toistanut jo useassa tilaisuudessa 1960-luvun lopulta lähtien, että uudistetun alueellisen puolustusdoktriinin päämääränä on puolustaa elintärkeitä alueita eristettynäkin, hidastaa vihollisen liikettä ja vaikeuttaa sen tulenkäyttöä sissitoiminnan keinoin sekä turvautua suomalaisen maastoon ja ilmastoon.

tusjärjestelmän perusteita mahdollisimman realistisesti sen tarkoituksenmukaisuuden, joukkojen perustamisen, sodankäyntitavan, taktiikan ja iskukykyyn näkökulmista. Alustajiksi seminaariin oli valittu edellä mainittuihin kokonaisuuksiin perehtyneitä yleisesikuntaupseereita. Kapteeni Teo Haapajärvi piti seminaarissa alueellisten joukkojen sodankäyntitavasta ja taktiikasta laajan alustuksen, jossa hän keskittyi tarkastelemaan sissitoiminnan ja sissisodan todenmukaisia mahdollisuuksia sekä pelotevaikutusta alueellisessa puolustuksessa.⁹⁶⁹

Myös everstilutnantti Raimo Viita käsittelee omissa alustuskokonaisuudessaan sissisodan roolia strategisessa puolustuksessa hyvin kriittisesti. *”Taistelutapaan liittyy laajamittainen sissitoiminta, jota on valmistauduttava jatkamaan epämääräisen pitkä aika sissisotana siinä tapauksessa, että yleisjoukkojen iskukykyiset osat eivät kykene täyttämään niille annettua tehtävää. Pahimmassa tapauksessa pyritään siis lopullinen tavoite, valtakunnan itsenäisyyden ja itsenäisyyden palauttaminen, saavuttamaan sissisodan avulla. Äärimmäisenä keinona sodan päämäärän saavuttamiseksi on täydellinen, totaalinen sissisota.”* Viidan mukaan tämä ajatusmalli voidaan hyväksyä vain, mikäli Suomella olisi alueelliseen sodankäyntita-

PUOLUSTUSVOIMAT

969 SKK:n n:otta 2.5.1969 (Taktiikkamme ja organisaatiomme kehittäminen, II osa, 1. lisäys), Asiakirjakokoelma: ”Pessimismin pyhä kirja m/1969, SKK”, kansio ilman tunnustetta, Sotahistorian laitoksen tutkimustietokanta, Sotahistorian laitos, MPKK. Alustajina taktiikan seminaarissa 6.–9.6.1969 toimivat Sotakorkeakoulun opettajista everstilutnantit Raimo Viita, Ilkka Seppälä, majuri Ilkka Halonen ja kapteeni Teo Haapajärvi. Heistä etenkin Haapajärvi oli omissa tutkimuksissaan perehtynyt sissitoimintaan. Katso Haapajärvi, Teo: Priikaatin ja armeijakunnan sissitoiminnan tarve ja järjestelymahdollisuudet sekä tästä tehtävät johtopäätökset koulutuksen ja organisaation osalta, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1967, SKK 1/886 KA.

■ Sissi-iglussa mahtoi olla mehevät oltavat ja sissintuoksuinen ilma!

paan soveltuva taktiikka, isku- ja operaatiokykyisiä sissisodankäyntiin koulutettuja reserviä, sissitoimintaan soveltuvat varusteet sekä perusteellisesti valmisteltu sissisodan organisaatio. Juuri näiden puutteeseen Sotakorkeakoulun taktiikan seminaarissa puututtiin.⁹⁷⁰ Epäilykset ja esitetyt argumentit olivat ajankohtaan sitoen tavallaan hyvin ymmärrettäviä. Olivathan alueellisen taistelun taktiikka, paikallispuolustuksen järjestelyiden toteuttaminen ja kenttäohjesäännön päivittäminen vielä varsin keskeneräisiä, perustamistehtävälueetelosta ja varusteiden kohdentamisesta puhumattakaan.

Pääesikunnan operatiivisella osastolla pidettiin heinäkuussa 1970 salainen neuvottelu, johon osallistuivat kenraaliluutnantti Paavo Ilmola (Pääesikunnan päällikkö), kenraaliluutnantti Lauri Sutela (Yleisesikunnan päällikkö), kenraalimajuri Paavo Juntila (päämajames-

970 SKK:n n:otta 31.5.1969 (Alueellisen puolustuksen joukkoihin ja iskukykyisiin joukkoihin suoritettujen jaon tarkoituksenmukaisuus ja siinä erityisesti huomioon otettavia näkökohtia), everstiluutnantti Raimo Viidan alustus n:o 1 SKK:n opettajien taktiikka- ja organisaatioseminaarissa 6.–9.6.1969), Asiakirjakokoelma: ”Pessimismin pyhä kirja m/1969, SKK”, kansio ilman tunnustetta, Sotahistorian laitoksen tutkimustietokanta, Sotahistorian laitos, MPKK.

tari) ja eversti Ermei Kanninen (operatiivisen osaston päällikkö). Neuvonpidon aiheena olivat ”strategiset ja operatiiviset peruskysymykset”. Neuvottelusta aloitteen tehnyt eversti Kanninen oli laatinut neuvotteluun muistion, johon hän oli kerännyt keskustelunaiheita ja esityksiä.⁹⁷¹ Taustalla oli vuoden 1969 *Kenttäohjesäännön* luonnoksen lausuntokierros sekä uusittavana olleiden operatiivisen käskyn ja suunnitelmien vahvistaminen. Kanninen halusi keskeisten päättäjien ja ylimmän sotilasjohtoon vahvistuksen strategisista ja operatiivisista peruskysymyksistä sekä ennen kaikkea käytettävistä käsitteistä. Kannisen tavoitteena oli linjauksilla saavuttaa niin sisäinen puolustuspoliittinen kuin ulospäin suunnattu sotilaallinen uskottavuus.⁹⁷²

Ensimmäisenä asiakohtana Kanninen nosti keskusteluissa esille sodan eri vaihtoehdot ja niiden käsittelyn julkisuudessa sekä virallisissa asiakirjoissa. Hänen mukaansa valtakunnan poliittiselle johdolle laadituissa selvityksissä sekä maanpuolustusopetuksessa käytetty sodan eri vaihtohtoinen jakaminen ”*puolueettomuusvaiheeseen*” ja ”*yllätyshyökkäysvaiheeseen*” vaati tarkennusta. Muistiossaan Kanninen totesi, että ”*NATO:n (Länsi-Saksa) taholta tuleva hyökkäys ei voi olla yllätyshyökkäys kaappaus-käsitteen mukaisena*” ja että ”*yllätyshyökkäys voi tulla vain Varsovan liiton taholta, mutta julkisissa keskusteluissa jätetään aina suunta avoimeksi*”. Ongelmaksi oli muodostunut *Kenttäohjesäännön yleisen osan* luonnoksen ja julkisuudessa käytettyjen käsitteiden ristiriita, sillä kaappaushyökkäys ei kuvaannollisuudesta huolimatta ollut poliittisesti korrekti ilmaus vallitsevista uhkakuvista.⁹⁷³ Mikäli yllätyshyökkäyksen toteuttaminen epäonnistuisi, katsottiin Varsovan liiton käynnistävän suurhyökkäyksen saavuttaakseen tavoitteensa. Siksi Kanninen esitti, että käsitteet ”*yllätyshyökkäys*” ja ”*suurhyökkäys*” säilytetään tarkennetuin selittein *Kenttäohjesäännön yleisessä osassa* sekä operatiivisessa käskyssä. Tämän mukaan ”*kaappaushyökkäys*”-käsitteestä jouduttiin luopumaan ja se vaihdettiin neutraalimpaan sanaan yllätyshyökkäys. Kanninen esitti myös, että

971 PE:n n:o 109/Optsto/R 0 sal/20.7.1970, T 26965/Hh 8–9 sal, KA.

972 Kanninen, Ermei: haastattelu 3.1.2006. PE:n n:otta 18.9.1969/sal (Eversti Ermei Kannisen esitys ylimmän päällystön informaatiotilaisuudessa 18.9.1969 Pääesikunnassa: PTL:n uudistamistyö ja paikallispuolustus), Ermei Kannisen yksityiskokoelma, alkuperäinen asiakirja tutkijan hallussa. SKK:n n:o 88/7/28.1.1970, Muistio prikaatin ja sitä suuremman yhtymän taistelua käsittelevän kenttäohjesäännön uusimisesta, T 24043/F 97, KA.

973 PE:n n:o 109/Optsto/R 0 sal/20.7.1970, T 26965/Hh 8–9 sal, KA. Vertaa muun muassa Maanpuolustuksemme tienviitat, Helsinki 1967 (kirja ilman sivunumeroita). Puolustuskykymme materiaallinen perusta, Helsinki 1968, s. 4–6. Ruutu (1969a). *Kenttäohjesääntö Yleinen osa*, luonnos (KO yl), 1969, s. 10.

työn alla ollut operatiivinen käsky kirjoitettaisiin yllätyshyökkäystä varten ottaen huomioon puolueettomuuden suojaamisen.⁹⁷⁴

Toisena asiana Kanninen toi esille sotatoimet ja niiden suorituksen. Kannisen mukaan strateginen puolustus perustui alueelliseen taisteluun, jonka suunnitteluun, järjestelyihin ja koulutukseen vahvistettu yhtenäinen kokonaisuus muodostui paikallispuolustuksesta paikallisjoukoin ja liikkuvat sotatoimet yleisjoukoin. Suunnittelu perustui siihen, että molemmat joukkotyypit muodostavat yhtenäisen kokonaisuuden, jossa tilanteen ja aluevastuussa olevan komentajan ratkaisun mukaan tiettyjä paikallisjoukkoja voitiin käyttää yleisjoukkojen tapaan ja päinvastoin. Järjestelyiden ollessa vihdoin selviämässä ei Kannisen mukaan ollut aiheellista tehdä muutoksia jo vahvistettuun periaatteeseen. Kanninen esitti ylimmälle sotilasjohdolle, että paikallisjoukkojen ja yleisjoukkojen toisiaan täydentävät käyttöperiaatteet oli säilytettävä yhteisen alueellisen puolustus suunnitelman puitteissa. Koska suojajoukkokäsite oli jo aiemmin päätetty säilyttää, Kanninen esitti myös, että käsite ”suojataistelut” pidettäisiin suunnitelmissa, vaikka Sotakorkeakoulu oli lausunnossaan esittänyt sen muuttamista muotoon ”taistelun aloittaminen”.⁹⁷⁵

Yksi keskeisistä ongelmakohdista Kannisen mukaan liittyi sodan jatkotilanteisiin ja sissisodan käsitteeseen.⁹⁷⁶ Suomalaisen sotataidon käsiteristiriidat aiheuttivat päänvaivaa muuallakin kuin Pääesikunnassa. Sissisodan merkityksestä ja ennen kaikkea todellisista mahdollisuuksista sissisodan käymiseen Suomessa oli keskusteltu jo koko 1960-luvun ajan. Tästä esimerkkinä toimii majuri Esa Seppäsen kirjoitus *Sotilasaikakauslehdessä* vuodelta 1969. Se oli ensimmäinen laatuaan, koska se kritisoi julkisesti käsitteiden sekavuutta ja väärinymmärtämisen mahdollisuutta. Seppänen toteaa artikkelissaan, että ”koska suomenkielinen aineisto on toistaiseksi suppea ja niukka, tapahtuu tiedon hankkiminen valtavoittoisesti ulkomaisen materiaalin avulla. Tämä edellyttää vierasperäisen terminologian tuntemusta ja sen oikeaoppista soveltamista äidinkielelle. Oleellista on, että vierasperäisestä termistä löydetään ja sovelletaan äidinkielelle sen perusidea, termin sanoma. Sanatarkka suomentaminen ei läheskään aina ole riittävä. Muutoin voi sattua niin, että vieraskielisen termin väärin ymmärtäminen johtaa helposti väärään käsityksen muotoutumiseen – väärät käsitykset sanojen merkityksestä johtavat vääriin teorioihin ja nämä puolestaan, mikä vaarallisinta, saattavat johtaa

974 PE:n n:o 109/Optsto/R 0 sal/20.7.1970, T 26965/Hh 8–9 sal, KA. Katso myös PE:n n:otta 18.9.1969/sal (Eversti Ermei Kannisen esitys ylimmän päällystön informaatiotilaisuudessa 18.9.1969 Pääesikunnassa: PTL:n uudistamistyö ja paikallispuolustus), Ermei Kannisen yksityiskokoelma, alkuperäinen asiakirja tutkijan hallussa.

975 Sama. Suojajoukko-käsitteen osalta katso PE:n n:otta 30.4.1961 (Operatiiviset olosuhteet ja niiden asettamat vaatimukset maavoimien eri puolustushaarojen ja aselajien (vast) taktiikan, kaluston ja menettelytapojen kehittämiseksi, T 26965/F 22 sal, KA.

976 Sama.

vääriin käytännön sovellutuksiin. Vaikutukset saattavat siten näkyä sotakoulujen opetuksessa, tutkimustöissä ja yleisessä mielipiteen vaihdossa.”⁹⁷⁷ Seppänen oli aiheellisesti huolissaan ja siinä mielessä oikeassa, että etenkin sotakoulujen tutkimustöissä sissisodan käsite määriteltiin ja ymmärrettiin useilla eri tavoilla.

Ristiriitaa oli pyritty selventämään useissa Pääesikunnan tekemissä käskyissä ja ohjeissa, mutta sissisodan käsite esiintyi yhä muun muassa operatiivisessa peruskäskyssä vuodelta 1966 (opkky 10) ja Kenttäohjesäännön yleisen osan luonnoksessa (1969). Kaikki koulutukselliset ja käytännön toimintaohjeet viittasivat kuitenkin sissitoimintaan. Kannisen mukaan ratkaisevan tärkeää oli pohtia peruskysymystä kahden eri vaihtoehdon näkökulmista. ”Joko valtakunta miehitetään yllättäen niin nopeasti, ettei ehditä ryhtyä kuin hajanaiseen vastarintaan, tai aseellinen ns. säännöllinen vastarinta murretaan materiaalien edellytysten (1 kk) loputtua.” Tähän sotataidolliseen peruskysymykseen voitiin vallitsevan käsityksen mukaan vastata kaiketi kahdella tavalla: ”joko johdetusta ja valmistellusta vastarinnasta luovutaan tai vastarinta jatkuu sissisotana”. Kanninen painotti muistiossaan, että vallitsevat operatiiviset suunnitelmat noudattivat jälkimmäistä vastausvaihtoehtoa ainoana mahdollisuutena sekä maanpuolustushengen että sodan ennaltaehkäisemisen kannalta.⁹⁷⁸

Vaikka sotilasjohdon olisikin myönnyttävä vastarinnasta luopumisen vaihtoehtoon kansakunnan edun nimissä, se ei Kannisen näkemyksen mukaan voinut olla ennakkosuunnittelun perusta, vaan pikemmin tilanteenmukainen ratkaisu. Siksi materiaalihankintojen jatkaminen yli yhden kuukauden kulutustarpeen oli taisteluiden jatkuvuuden edellytyksenä. Koska taistelua jatkavan joukon suuruutta oli vaikea ennalta arvioida, lähtökohdaksi sissisodankäynnille oli laskettu aiemmissa operatiivisissa suunnitelmissa noin puolet maavoimien vahvuudesta.⁹⁷⁹ Asia oli ollut esillä 1960-luvun alussa, jolloin suojajoukkojen käytöstä viivytystaisteluihin todettiin seuraavaa: ”Suojajoukkojen tehtävänä on aikavoiton hankkiminen omille vastatoimenpiteille... viivytystä tehostetaan sissitoiminnalla. Vihollisen ylivoima voi tietyillä alueilla kuitenkin estää säännöllisen viivytystaistelun suorittamisen. Tällöin on turvaututtava ehkä laajoillakin alueilla tapahtuvaan sissisotaan, jonka avulla muuten ylivoimaisiksi käyneet tehtävät on pyrittävä suorittamaan.”⁹⁸⁰ Tämän näkemyksen mukaan Kanninen esitti, että ”sissisodan vaihtoehto säilytetään ja sen merkitystä korostetaan sekä suunnittelulla

977 Seppänen, Esa: Aikakautemme sodan terminologiasta ja teoriasta, *Sotilasaikakauslehti* 9/1969, s. 413.

978 PE:n n:o 109/Optsto/R 0 sal/20.7.1970, T 26965/Hh 8–9 sal, KA.

979 Sama.

980 PE:n n:otta 30.4.1961 (Operatiiviset olosuhteet ja niiden asettamat vaatimukset maavoimien eri puolustushaarojen ja aselajien (vast) taktiikan, kaluston ja menettelytapojen kehittämiseksi, T 26965/F 22 sal, KA.

että koulutuksella”.⁹⁸¹ Toisin sanoen Suomessa oli 1960-luvulla tehtyjen kulutuslaskelmien ja salaisen operatiivisen päätöksen mukaan varauduttu siihen, että sissisotaa käydään tarvittaessa jopa 250 000 miehen vahvuisin voimin.⁹⁸²

Sama ajatusmalli sissisodasta oli esitetty muun muassa Sotakorkeakoulun oppilaille eli tuleville yleisesikuntaupseereille jo vuoden 1968 aikana. Maanpuolustuksen perusteet -kirjan korkeakoulutusta käsittelevässä oppituntipaketissa asetelma kuvataan juuri samoja perusteita käyttäen. ”Elävän voiman yleiseen asevelvollisuuteen perustuva koulutus on edelleen välttämätöntä osoittaaksemme, että kansaamme ei nujerreta voimiltaan rajoitettujen suoja-joukkojen lyömisellä, vaan pystymme laajempiinkin sotatoimiin sekä äärimmäisenä keinona sissisotaan hyvinkin vahvoin voimin. Sissisodasta viimeaikoina saadut kokemukset ovat ilmeisesti omiaan ennakoita torjumaan sotilaallisesti voimakastakin hyökkäystä.”⁹⁸³

Edellä mainittujen peruskysymysten ja esitysten lisäksi tilaisuudessa keskusteltiin myös merivoimien johtamisesta ja ilmapuolustuksen komentajakysymyksestä. Alkuperäisen tilaisuutta koskevan muistion etusivulle oli neuvottelun jälkeen kirjoitettu käsin ”*kaikkiin esityksiin yhdyttiin yksimielisesti*”.⁹⁸⁴ Merkintä on käsialasta päätellen Ermei Kannisen itsensä tekemä. Tilaisuutta voidaan pitää etenkin Suomen puolustusstrategian kannalta hyvin tärkeänä. Pääasiallisena Kannisella lienee ollut hakea ulospäin suunnattavaksi tarkoitettulle puolustuspolitiikalle ja sotilaalliselle uskottavuudelle puolustusvoimien ylimmän johdon hyväksyntä. Kannisen ajatusmalli perustui vahvasti hänen omiin näkemyksiinsä ja osuutensa alueellisen puolustusjärjestelmän kehittämistyössä. Hänen mukaansa mahdollisen suurhyökkäyksen sattuessa oli tunnustettava tilanteen äärimmäiset vaikeudet luopumatta toivosta, ”*kunhan pidämme kiinni nyt omaksutuista alueellisen puolustuksen periaatteista*”. Kanninen oli toistanut jo useassa tilaisuudessa 1960-luvun lopulta lähtien, että uudistetun alueellisen puolustusdoktriinin päämääränä on puolustaa elintärkeitä alueita eristettynäkin,

981 PE:n n:o 109/Optsto/R 0 sal/20.7.1970, T 26965/Hh 8–9 sal, KA.

982 Laskennallisena perusteena maavoimien vahvuudesta 1970-luvun alussa voidaan pitää yleis-, paikallis- ja tukijoukkojen sekä vara- ja täydennysosien muodostamaa sodan ajan kokonaisuutta, joka tuona ajankohtana oli noin 500 000 miestä. PE:n n:o 18.1.1971 (Eversti Ermei Kannisen muistio: Puolustusvoimille asetettavat suorituskyvyvaatimukset, jotka koskevat kykyä torjua Suomen alueelle kohdistuvia hyökkäyksiä), Ermei Kannisen yksityiskokoelma, alkuperäinen asiakirja tutkijan hallussa.

983 Maanpuolustuksen perusteet, Helsinki 1968, Osa: Sotilaallisen voiman osuus kokonaisuomaanpuolustuksessa, s. 3.

984 PE:n n:o 109/Optsto/R 0 sal/20.7.1970, T 26965/Hh 8–9 sal, KA.

hidastaa vihollisen liikettä ja vaikeuttaa sen tulenkäyttöä sissitoiminnan keinoin sekä turvautua suomalaiseseen maastoon ja ilmastoon.⁹⁸⁵

Samana retoriikkaa alueellisesta maanpuolustuksesta käytettiin valtakunnallisilla maanpuolustuskursseilla. Esimerkiksi kurssin luentosisältö vuodelta 1969 oli hyvin yksiselitteinen. ”*Kyllin vahvojen ja toimintavalmiiden joukkojen ennalta ehkäisevä merkitys on ensiarvoinen turvattaessa valtakunnan puolueettomuutta ja alueellista koskemattomuutta. Jo rauhan aikana ja erityisesti ulkovaltojen välisen sodan syttyessä on meidän oltava valmiit osoittamaan, että kykenemme tarvittaessa voimakkein estämään alueellisen koskemattomuutemme loukkaukset.*”⁹⁸⁶ Retoriikka oli kaksijakoista, sillä etenkin Neuvostoliitolle haluttiin antaa kuva Suomen vahvasta puolustuskyvystä, jonka jatkuminen tarvittaessa uhrauksia vaativana sissisotana muodosti osan vastarinnan uskottavuudesta.

Pääesikunnassa pidetystä keskustelutilaisuudesta voidaan tehdä suomalaisen sotataidon ja erityisesti sissitoiminnan merkityksen kannalta keskeinen johtopäätös. Sissisota haluttiin puolustuspoliittisista syistä yhä säilyttää maanpuolustuksen käsitteistössä, vaikka kaikki käytännön toimenpiteet – kuten paikallispuolustus ja koulutus – olivat jo 1960-luvun lopulta lähtien puolustusvoimissa tähänneet sissitoiminnan käsitteen ja taktiikan painottamiseen. Sissisotaa korostettiin asiakirjoissa viimeisenä vaihtoehtona, ja mahdollisen pelotevaikutuksen vuoksi se päätettiin säilyttää käsitteenä muun muassa päivitettävänä olleen kenttäohjesäännön yleisessä osassa. Päätös säilyttää sissisota ikään kuin viimeisenä mahdollisuutena edes teoriassa oli suomalaisen sotataidon näkökulmasta erikoinen, sillä olivathan muun muassa Sotakorkeakoulun opettajat jo kyseenalaistaneet johtopäätöksissään teoreettisen sissisodan pelotevaikutuksen lähes olemattomaksi vuonna 1969 järjestetyssä taktiikan seminaarissa. Näin ollen voidaan pohtia sitä, oliko sissisodan mahdollisuus vain poliittinen tai uskottavuuteen liittyvä yksityiskohta vai sotilaiden yleistä sotataidollista realismia tai ajattelua ilmentävä asia. Joka tapauksessa sissisodan käsite ja mahdollisuus jäivät yhä virallisiin ohjesääntöihin ja operatiivisiin suunnitelmiin.

Tärkeintä kaikessa lienee se, että tultaessa 1970-luvun alkuun eri tahoilla oli näemmä päästy jonkintasoiseen yhteisymmärrykseen käsitesekevuuksien olemassaolosta ja tehty tärkeä johtopäätös. Sissisota, sissisodankäynti ja sissitoiminta olivat suomalaisen sotataidon

985 Katso esim. PE:n n:o 18.9.1969/sal (Eversti Ermei Kannisen esitys ylimmän päällystön informaatiotilaisuudessa 18.9.1969 Pääesikunnassa: PTL:n uudistamistyö ja paikallispuolustus), PE:n n:o 21.4.1969 (Eversti Ermei Kannisen alustus: Suomen puolustuskykyyn vaikuttavia tekijöitä), PE:n n:o 26.4.1970 (Eversti Ermei Kannisen esitelmä: Alueellisen puolustusjärjestelmän perusteista), PE:n n:o 9.2.1970/sal (Eversti Ermei Kannisen alustus: Sotilaallisen maanpuolustuksen perusteet), Ermei Kannisen yksityiskokoelma, alkuperäiset asiakirjat tutkijan hallussa.

986 Ruutu, Juhani: Sotilaalliset toimenpiteet puolueettomuuden ja erityisesti maarajan suojaamiseksi, Tietoja maanpuolustuksesta, Helsinki 1969(b), s. 185.

käsitteistön ja sisällönkuvausten osilta erotettava entistä selvemmin toisistaan sekä muodostettava ohjesääntöihin niistä ymmärrettävät ja ristiriidattomat yleismääritelmät. Vaikka julkisuudessa esitetty puolustuspoliittinen retoriikka oli eri asia, käsitteiden täytyi olla samassa linjassa keskenään. Joka tapauksessa 1960-luvun loppupuolen käsitesekevyydet aiheuttivat kehitykselle eräänlaisen hidasteen, johon oli saatava ratkaisu. Muutoin koko puolustusjärjestelmän reformi ja sen käytäntöön vieminen etenkin operatiivisen tason suunnitelmissa oli vaarassa joutua suuriin ongelmiin.

Alueellisen puolustuksen taktillinen ohjeistus

Kaikista ristiriidoista huolimatta alueellisen puolustusjärjestelmän käytäntöön vieminen oli jo kovassa vauhdissa. Vuoden 1970 lopulla esille nousi kuitenkin jatkuvasti palautetta taktillisten ohjeiden puutteista. Erityisesti puutteet koskivat paikallispuolustusta ja paikallispuolustusjoukkojen taktiikkaa.⁹⁸⁷ Esimerkkinä tästä mainittakoon majuri Ari-Ilmari Iisakkalan tekemät muistiinpanot ja havainnot Savo-Karjalan Sotilasläänin esikunnan järjestämästä sotapelistä 24.–25.11.1970. ”Paikallispuolustuksen kannalta asiaa tarkasteltuna tuntuu siltä, että meillä ei vielä täysin tajuta koko vastualueen valvonnan (hallinnan) merkitystä nykyaikaisen taistelunkuvan puitteissa. Katseet ovat ehkä liiaksi kiinni varsinaisessa rintamassa ja pahimmat yllätykset ovat odotettavissa juuri selustassa.” Iisakkalan mukaan yllätystilanteita ajatellen oli tarpeen kullakin operaatioalueella pelata rauhan aikana riittävän useita sotapelejä, jotta sotataidon ja sotatoimien perusajatuksat muodostuisivat mahdollisimman realistisiksi vallitseviin sotilaallisiin uhkamalleihin. Lisäksi Iisakkala korosti, että paikallis- ja yleisjoukkojen yhteistoiminnasta tulisi nopeasti aikaansaada operatiivinen ohje.⁹⁸⁸ Paikallisjoukkojen ja yleisjoukkojen käyttöä yllätyshyökkäystilanteessa käsiteltiin laajasti myös ylimmän päällystön opetustilaisuus 6:n sotapelissä (YPO 6) marraskuussa 1970.⁹⁸⁹

Esittäessään havaintojaan Pääesikunnan operatiivisen osaston päällikölle Iisakkala sai häneltä henkilökohtaisen tehtävän koostaa ja laatia väärinkäsitysten välttämiseksi selventävä ohje alueellisen puolustuksen taktiikasta.⁹⁹⁰ Maaliskuussa 1971 Iisakkala oli saanut työn valmiiksi, ja joukoille jaettiin käyttöön *Taktillinen ohje alueellisessa puolustuksessa*. Yli satasivuisessa ja melkoisen seikkaperäisessä ohjeessa annettiin perusteita uudistetun puolustus-

987 Iisakkala, Ari-Ilmari: haastattelu 8.12.2010.

988 PE:n n:o R 56/Optsto/11 henksal/1.12.1970, T 26965/Hh 8–9, sal, KA.

989 PE:n n:o 36/Optsto/Da sal/25.1.1971, T 26965/D 1 sal, KA.

990 Iisakkala, Ari-Ilmari: haastattelu 8.12.2010.

■ Alueellinen taistelu tapahtuu kuluttamalla ja hidastamalla vihollista rajoilta alkaen pien-tenkin joukkojen aktiivisella taistelulla tarvittaessa sissitoiminnan eri keinoin. Muun muassa kadetit saivat vuosittain oppia alueellisen taistelun perusteista Kadettikoulun opetusohjelmaan vakiintuneella sissileirillä Lapissa.

järjestelmän toteuttamiseen tähtäävälle suunnittelulle, koulutukselle ja valmisteluille. Ohje oli selvästi laadittu noudatettavaksi rinnan keväällä 1971 valmistuneen *Kenttäohjesäännön yleisen osan* uuden luonnoksen kanssa. Taktillinen ohje oli valmistuessaan kuitenkin osittain puutteellinen, kun tarkastellaan alueellisen puolustuksen laajaa kokonaisuutta. Sen sisältö keskittyi käsittelemään paikallispuolustuksen eri johtoportaiden ja paikallisjoukkojen taistelua, kun taas yleisjoukkojen eri johtoportaiden ja joukkoyksikköjen taisteluiden osalta nouduttiin voimassa oleviin ohjesääntöihin.⁹⁹¹

Ohjeessa esitetyt taktilliset kannanotot ja ratkaisut oli asiakirjan mukaan ymmärrettävä lähinnä suuntaa-antaviksi ohjeiksi, joita tuli kehittää ja soveltaa tilanteen, alueen ja vallitse-

991 PE:n n:o 861/Ohjessto/8 B ets/30.3.1971 (Taktillinen ohje alueellisessa puolustuksessa), T 23204/F 291, KA. Katso myös *Kenttäohjesääntö yleinen osa* (KO yl), luonnos 1971.

■ Vesistöjen ylitykseen oli varauduttava osaamalla rakentaa sissipartion kantava lautta luonnonmateriaaleista.

vien olojen mukaan. Sissikäsitteet esitettiin taktillisessa ohjeessa uusittuun kenttäohjesääntöön nähden linjassa, mutta taktiikan kuvauksiltaan ja määrittelyiltään ne olivat edelleen osin sekavia. Tämä seikka oli omiaan aiheuttamaan sekaannuksia koko puolustusvoimia koskevassa taktiikan koulutuksessa, opetuksessa ja ymmärtämisessä. Etenkin sotakouluissa asiaa pidettiin jopa kiusallisena.⁹⁹² Myös sotilaspiirien paikallispuolustus suunnitelmissa ilmeni selviä käsiteristiriitoja.⁹⁹³

Taktillinen ohje alueellisessa puolustuksessa kuitenkin antoi puolustusvoimien ja rajavartiolaitoksen joukoille aluksi riittävät perusteet niin yleisistä taktisista periaatteista alueellisessa taistelussa kuin sissitoiminnastakin. Ohjeen mukaan alueellinen puolustusjärjestelmä perustui sotilasläänien tehtäviensä edellyttämään itsenäiseen taisteluun, siihen kiinteästi

992 Sama. Juhani Ruutu mainitsi taktiikan käsittekkävuuksien aiheuttaneen päänvaivaa etenkin Sotakorkeakoulun opetuksessa. Ruutu, Juhani: haastattelu 8.6.2006. Katso myös Visuri (1989), s. 213–214.

993 Katso esim. HämSpE:n n:otta /Lkp D I sal/ .10.1971 (4. Sotilasalueen paikallispuolustus suunnitelma), T 24195/H 1 sal, KA. HämSpE:n n:o 4/Järtsto/Lkp D III sal/8.9.1972, (3./ErP 63:n maahanlaskun torjunta- ja sissitoimintasuunnitelma), T 24195/H 4 sal, KA.

kuuluvan, koko valtakunnan kattavaan paikallispuolustukseen sekä yleisjoukkojen pääosien käyttöön ratkaisuun tähtäävissä sotatoimissa. Alueellisen taistelun luonnetta taktiikan kannalta kuvattiin vihollisen kuluttamisen ja hidastamisen, hyökkäyskiilojen katkaisemisen, pysäyttämisen, estämisen ja lyömisen sekä omien elintärkeiden alueiden hallussa pitämisen monimuotoisella kokonaisuudella. ”Alueellinen taistelu tapahtuu kuluttamalla ja hidastamalla vihollista rajoilta alkaen pientenkin joukkojen aktiivisella taistelulla tarvittaessa sissitoiminnan eri keinoin.” Taistelun edellyttämät joukot jaettiin alueellisen puolustusjärjestelmän operatiivisen käyttöajatuksen perusteella yleisjoukkoihin, paikallisjoukkoihin ja tukijoukkoihin. Paikallispuolustuksesta vastaavien paikallisjoukkojen pääasiallinen tehtävä oli välitön taistelu sissisodankäynnin keinoin etenkin yllätystilanteessa. Erityisen mielenkiintoista ohjeessa oli sen kuudes pääluku, joka oli nimetty sissisodaksi. Sissisota-käsitteen käyttö oli täysin linjassa *Kenttäohjesäännön yleisen osan* luonnoksen (1971) ja myöhemmin vahvistetun *Kenttäohjesäännön yleisen osan* (1973) käsittehierarkian kanssa.⁹⁹⁴

Taistelun jatkaminen sissisotana tuli kysymykseen, kun osassa tai pääosassa valtakuntaa on menetetty edellytykset säännöllisten sotatoimien käymiseen. Sotilasläänin oli tarkoitus jatkaa taistelua sissisotana silloin, kun sille annetun tehtävän täyttäminen ei säännöllisin sotatoimin ollut enää mahdollista käytettävissä olevilla joukoilla. Sissisodan päämääränä tuli alkuvaiheessa olla tavanomaisissa taisteluissa olevien sotilasläänien tukeminen ja lopullisena päämääränä vihollisen lyöminen sissitoiminnan keinoin. Sissisodankäynnissä oli tarkoitus tukeutua sotilasläänin määrittämiin tukialueisiin.⁹⁹⁵

Eversti Ermei Kannisen päivittämän *Kenttäohjesäännön yleisen osan* luonnoksen (1971) henki oli nähtävissä myös alueellisen puolustuksen taktillisessa ohjeessa. Vuoden 1971 *Kenttäohjesäännön yleisen osan* luonnoksessa sissisodan määriteltiin olevan taktiikaltaan ”säännöllisten sotatoimien jatkamiseksi tai niiden ohella vihollisen hallussa olevalla alueella tapahtuvaa sodankäyntiä. Sotatoimien jatkuminen sissisotana tulee kysymykseen silloin, kun osassa tai pääosassa valtakuntaa on menetetty edellytykset säännöllisten sotatoimien käymiseen.” Vuonna 1973 käyttöön otetun *Kenttäohjesäännön yleisen osan* määritelmäluvussa sissisota selitettiin lähes samansisältöisenä kuin edeltävässä luonnoksessa. Vain sanajärjestystä oli

994 PE:n n:o 861/Ohjessto/8 B ets/30.3.1971 (Taktillinen ohje alueellisessa puolustuksessa), s. 10, 96–102, T 23204/F 291, KA. Katso myös Kenttäohjesääntö yleinen osa (KO yl), luonnos 1971, s. 71–76 ja liite 1, s. 1. Kenttäohjesääntö yleinen osa (KO yl), Mikkeli 1973, s. 74–79 ja 168.

995 PE:n n:o 861/Ohjessto/8 B ets/30.3.1971 (Taktillinen ohje alueellisessa puolustuksessa), s. 96–102, T 23204/F 291, KA.

hieman muutettu: ”Sissisodalla tarkoitetaan säännöllisten sotatoimien ohella tai niiden jatkamiseksi vihollisen hallussa olevalla alueella tapahtuvaa sodankäyntiä.”⁹⁹⁶

Sissitoiminnan osalta alueellisen taistelun ensimmäiset selkeät ja linjassa olevat ohjesääntömääritelmät 1970-luvulla ovat löydettävissä vuoden 1977 *Jalkaväen taisteluohjesäännöstä* ja *Ohjeesta perusyhitymän taistelua varten*. Ensin mainitussa sissitoiminnan kerrotaan olevan ”vihollisen selustassa tai sen hallussa olevalla alueella käytävää, ennakolta valmisteltua ja yleensä pitkäaikaista taistelua, jonka päämääränä on vihollisen kuluttaminen, hidastaminen ja häirintä sekä sen sitominen taisteluun”. Taisteluohje määrittelee asian samalla sisällöllä, mutta hieman tarkemmin. ”Sissitoiminta on vihollisen selustassa tai sen hallussa olevalla alueella käytävää, ennakolta valmisteltua ja yleensä pitkäaikaista taistelua, jonka päämääränä on vihollisen kuluttaminen, hidastaminen ja häirintä sekä sen sitominen taisteluun. Laajalla ja syvällä alueella tapahtuvaa sissitoimintaa pyritään säätämään siten, että sen vaikutukset ovat tehokkaimmillaan sotatoimien ratkaisevissa vaiheissa.”⁹⁹⁷

Perusyhitymän taisteluohje vuodelta 1977 kiteytti prikaatin taistelun periaatteet ja yhteistoiminnan paikallisjoukkojen kanssa. Vuoden 1963 ohjesääntöön verrattuna merkittävien taktinen muutos oli luopuminen prikaatin taaemmasta puolustusasemasta, johon joukkojen ei laskettu riittävän. Vastuuta siirrettiin yhä enemmän paikallisjoukoille ja prikaatin puolustusperiaatteita oli aikaisempaan nähden muutoinakin kiinteitetty ja toimintatapoja eri taistelulajeissa painopisteytetty, minkä taustalla oli osaltaan taktisten ydinaseiden käytön todennäköisyyden väheneminen. Prikaatin taistelu ja taktiikka saivat 1970-luvulta lähtien myös entistä enemmän aluepuolustuksen piirteitä. Pataljoonien puolustusalueet, pidettävät maastonkohdat ja muut tärkeät kohteet, jotka valmistauduttiin pitämään saarrettuinakin vihollisen selustassa, olivat osa taktiikan kehitystä. Komentajilla oli suuri vapaus valita tilanteisiin soveltuvin taistelutapa ja hyödyntää sissitoiminnan keinovalikoimaa. Keskeisin rooli taisteluopissa painottui kuitenkin aktiiviseen hyökkäystaisteluun, sillä passiivisen puolustustaistelun ei uskottu olevan tarpeeksi tuloksellista.⁹⁹⁸

Kaikissa edellä mainituissa asiakirjoissa ja oppaissa sissisodalla tarkoitettiin säännöllisten sotatoimien jatkamista tai niiden ohella vihollisen hallussa olevalla alueella tapahtuvaa sodankäyntiä. Taisteluiden jatkaminen sissisotana olisi tullut kysymykseen, mikäli osassa tai pääosassa valtakuntaa edellytykset säännöllisten sotatoimien käymiseksi olisi menetetty. Sissitaktiikan yleiset periaatteet kuten sisällönkuvaus, variaatiot, aluejako, joukkojen käyttö

996 Sama. Kenttäohjesääntö yleinen osa (KO yl), Mikkeli 1973, s. 74–79 ja 168. Kanninen, Ermei: haastattelu 3.1.2006.

997 Jalkaväen taisteluohjesääntö, I osa (JvO I), Pataljoonan taistelu, Helsinki 1977. Ohje perusyhitymän taistelua varten, Helsinki 1977, s. V/1.

998 Visuri (1985), s. 194–196.

ja johtosuhteet olivat ohjeessa johdonmukaisesti avattuja kokonaisuuksia, mutta käsitteistöltään paikoin hyvinkin harhaanjohtavia ja ristiriitaisia. Sotataidon kannalta sodankäyntitavan määrittäminen tapahtui sissisodan luonteen, vallitsevien päämäärien ja tilanteen, tehtävän ja toimintamahdollisuuksien mukaan. Toiminta jaettiin hajautettuun tai keskitettyyn sodankäyntitapaan. Selvää rajaa eri toimintamuotojen välille ei asetettu, sillä ohjeen mukaan hajautettu ja keskitetty taktiikka olivat samanaikaisia toimintamuotoja, joiden painopiste vain vaihteli tilanteen mukaan.

Kaiken kaikkiaan voidaan sanoa, että alueelliseen puolustusjärjestelmään oli laadittu 1970-luvun alussa jokseenkin riittävät doktrinaaliset ja strategiset perusteet, mutta operatiivis-taktiselle tasolle etenkin alueellisessa taistelussa ja siihen liittyvässä sissitoiminnassa riitti vielä tarkennettavaa. Näillä perusteilla saatiin kuitenkin vakinaisen henkilökunnan ja asevelvollisten koulutus ainakin tyydyttävällä tavalla käyntiin, mutta etenkin sissitoiminta olisi jo 1970-luvun alussa vaatinut omat tarkennetut ohjeensa. Ainoat voimassa olevat puhtaasti sissitoimintaan ja -koulutukseen keskittyvät ohjesäännöt kun olivat peräisin vuosilta 1956 ja 1957. Asialle oli siis pikaisesti tehtävä jotakin. Pääesikunta päätyi mitä ilmeisimmin jo vuonna 1972 taktiikkaan syventyvän, erillisen sissitoimintaoppaan laatimiseen. Oppaan kirjoitustyö kyettiin varmasti aloittamaan pikaisesti, mutta siihen vaadittiin myös paljon taustatyötä, johon etenkin puolustusvoimien sotakoulut ja rajavartiolaitos tavoitteellisesti sidottiin mukaan. Tärkeänä pidettiin myös valtakunnan poliittisen johdon ja päättäjien sitouttamista asetettuihin tavoitteisiin sekä sissisodankäynnin keinojen hyväksymiseksi osaksi alueellista puolustusjärjestelmää.⁹⁹⁹

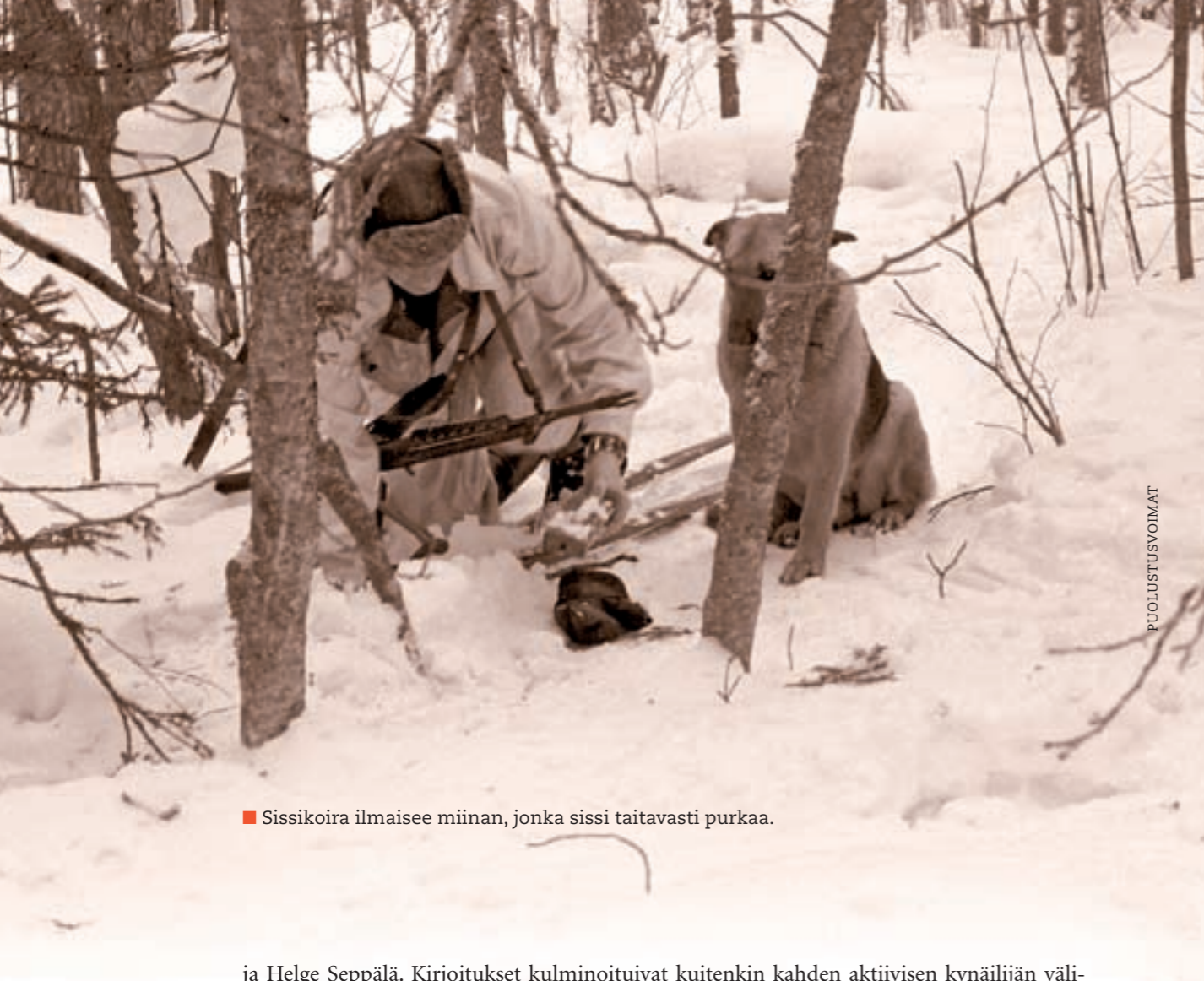
Kirjoittelu, tutkiminen ja pohdinnat sissitoiminnasta vuosina 1967–1983

Vuosina 1967–1983 julkaistiin sissitoimintaan tai sissisodankäyntiin liittyviä lehtiartikkeleita 25 kappaletta ja kuusi kirja-artikkelia. Vastaavalla ajanjaksolla aihetta käsiteltiin 19 Sotakorkeakoulun diplomityössä. Sotakorkeakoulun lisäksi sissitoimintaa tutkittiin Taistelukoulun esiupseerikursseilla ja jalkaväen kapteenikursseilla yhteensä 72 tutkielmassa.¹⁰⁰⁰ Tämä osa tutkimusperiodista muodostaa sissitoiminnan kirjoittelun ja tutkimisen osalta ehdottomasti vilkkaimman ajanjakson.

Sissisotaa tai sissitoimintaa ja niiden käsitteistöä lehtikirjoituksissaan pohtivat muun muassa Esa Seppänen, Jurkka Viljamaa, Juhani Paakkinen, Veikko Koppinen, Reino Laajaniemi

999 Mikkonen, Matti: haastattelu 1.11.2013.

1000 Katso tämän väitöskirjan lähdeluettelo ja väitöskirjan liite 1.

PUOLUSTUSVOIMAT

■ Sissikoira ilmaisee miinan, jonka sissi taitavasti purkaa.

ja Helge Seppälä. Kirjoitukset kulminoituivat kuitenkin kahden aktiivisen kynäilijän väliseksi sanailuksi. Juhani Paakkinen ja Veikko Koppinen hallitsivat sissikirjoituksillaan etenkin Sotilasaikakauslehteä, jonka artikkeleissa pohdittiin sissitoimintaa käytännön ratkaisujen ohella myös vahvasti käsitteellisistä näkökulmista.

Kapteeni Esa Seppänen kirjoitti Sotilasaikakauslehteen syksyllä 1967 laajan kolmiosaisen artikkelin sodankuvan muutoksesta. Artikkelissaan ”Yhteiskunnallinen sota – totaalisen sodan laajentunut sisältö” Seppänen pohdiskelee aikakauden sotataidon ja sodan muutosta maailmalla ja Suomessa. Seppäsen näkökulma muutokseen oli kaksijakoinen, poliittinen eli kumouksellinen sota ja sotilaallinen eli sissisota. Tarkastelun keskiössä ja muutoksen ilmentymänä Seppänen piti kumouksellista sotaa ja Suomeenkin soveltuvaa sissisotaa. Seppänen tiivistää asetelman: ”Totaalinen sissisota voi meillä muodostaa strategisen puolustuksemme viimeisen keinon. Siitä saattaa epäedullisissa olosuhteissa muodostua myös samalla ensimmäinen ja viimeinen torjuntatapa.” Sissisodan mahdollisuus Suomessa edellytti Seppäsen mukaan sotilas- ja siviilielämän tutkijavoimien keskittämistä suunnittelu- ja valmistelutyöhön

■ Vuodesta 1970 lähtien Sotilasaikakauslehden palstoille ilmestyi sarja nuoren yliluutnantin terävällä kynällä kirjoittamia artikkeleita sissitoiminnasta. Kyseessä oli rajaupseeri Juhani Paakkinen, joka haastoi kirjoituksillaan vallitsevia käsityksiä niin sissitoiminnasta yleensä kuin suomalaisen sotataidon muutoksesta kylmän sodan aikana.

kokonaisuun puolustuksen kaikilla sektoreilla.¹⁰⁰¹ Esa Seppänen voitti artikkelillaan lehden kirjoituskilpailun A-sarjan,¹⁰⁰² joten kirjoituksella voidaan katsoa olleen vaikuttavuutta sotilaiden keskuudessa.

Everstiluutnantti Jurkka Viljamaa pohti kirjoituksessaan syksyllä 1969 joukkojen todellisia mahdollisuuksia siirtyä sissitoimintaan. Viljamaan mukaan sissitoiminnassa menestymisen edellytykset luodaan asennekasvatuksella, tarkoituksenmukaisilla organisaatiomuutoksilla, varustamisella ja todellisia olosuhteita jäljittelevällä koulutuksella ja harjoituksilla.¹⁰⁰³ Sinällään Viljamaa ei esittänyt kirjoituksessaan mitään uusia ajatuksia, mutta halusi mitä ilmeisimmin herättää keskustelua alueellisen taistelun erilaisista muodoista.

Vuodesta 1970 lähtien Sotilasaikakauslehden palstoille ilmestyi sarja nuoren yliluutnantin terävällä kynällä kirjoittamia artikkeleita sissitoiminnasta. Kyseessä oli rajaupseeri Juhani Paakkinen, joka haastoi kirjoituksillaan vallitsevia käsityksiä niin sissitoiminnasta yleensä kuin suomalaisen sotataidon muutoksesta kylmän sodan aikana. Paakkisen ensimmäinen artikkeli pohti sissikoulutuksen tilaa vuonna 1970. Paakkinen piti käytössä olleita sissiohjesääntöjä vanhentuneina, minkä vuoksi koulutuksessa esiintyi paljon ongelmia. ”Mistä sissi-

PUOLUSTUSVOIMAT

1001 Seppänen, Esa: Yhteiskunnallinen sota – totaalisen sodan laajentunut sisältö, osa I, Sotilasaikakauslehti 8/1967, s. 295–299. Seppänen, Esa: Yhteiskunnallinen sota – totaalisen sodan laajentunut sisältö, osa II, Sotilasaikakauslehti 9/1967, s. 352–358. Seppänen, Esa: Yhteiskunnallinen sota – totaalisen sodan laajentunut sisältö, osa III, Sotilasaikakauslehti 10/1967, s. 399–402.

1002 Seppänen, Esa: haastattelu 3.4.2007. Katso myös Seppänen, Esa: Yhteiskunnallinen sota – totaalisen sodan laajentunut sisältö, osa I, Sotilasaikakauslehti 8/1967, s. 295.

1003 Viljamaa, Jurkka: Ajatuksia joukkojen sissitoimintaan siirtymisestä, Sotilasaikakauslehti 8/1969, s. 365–367.

■ Sissitoiminnan nähtiin olevan Suomelle lähes ainoa tae vastarinnan sitkeydestä ja jatkuvuudesta, vaikka valtakunnan tärkeitä kohteita olisi menetetty maan joutuessa laajamittaisen maa- tai kaappaushyökkäyksen kohteeksi. Sotakorkeakoulun oppilaat tarkastelivat harjoituksissa vastaavia tilanteita, joista kuvassa laadittu TstOsJP7:n tilanne sopii erinomaisesti esimerkiksi.

kouluttajamme voivat ammentaa tietonsa, kun ohjesääntömme ovat puutteelliset ja osin vanhanaikaisia? Havuromantiikka, jonka lähteenä on kouluttajalta toiselle siirtyvä perimätieto, on tänäänkin suomalaisen sissikoulutuksen punainen lanka, mikä kävi ilmi varsin selvästi kirjoittajan tiedustellessa JvKaptK 42:n oppilasupseereiden mielipiteitä jalkaväikyksiköittemme koulutuksesta.” Paakkinen roimi kovin sanoin aikakauden virheellistä kuvaa vihollisesta ja suomalaisen suorituskyvyn yliarvioinnista. ”On viimeinen hetki luopua käsitteestä, että suomalainen mies on synnynnäinen sissi eikä siten tarvitse koulutusta.”¹⁰⁰⁴ Ajankohtaisesta ja ongelmiin pureutuvassa artikkelissaan Paakkinen esitti jokaiseen argumenttiin kuitenkin vah-

1004 Paakkinen, Juhani: Ajatuksia sissikoulutuksestamme, Sotilasaikakauslehti 9/1970, s. 445–446. Katso myös Paakkinen, Aarre Juhani, nimikirjanote n:o 82260, KA.

vat perustelut, mutta siitä huolimatta kirjoitus närkästytti ilmeisesti monen mieliä etenkin Pääesikunnassa.

Paakkinen jatkoi kirjoitteluaan sissitoiminnasta vuonna 1971 ja sai Sotakorkeakoulun sotahistorian opettajana toimineen everstiluutnantti Helge Seppälänkin kirjoittamaan samasta aihepiiristä.¹⁰⁰⁵ Seppälä pohti sissisodan mahdollisuuksia Suomessa lähinnä sotien aikaisen neuvostopartisaanien toiminnan näkökulmasta. Seppälän kirjoitus oli Juhani Paakkisen tyyllilajin mukaisesti asioita ja aikakauden sotataidon suuntaviivoja vahvasti kyseenalaistava. Vaikka Seppälä puolustaa sissisodan käyttömahdollisuuksia, hän nosti esille Suomen ottaneen vaarallisen suunnan valmistautumalla sissisotaan yleisen maanpuolustuksen kehittämisen kustannuksella. ”Pienen valtakunnan on kehitettävä rinnan yleistä maanpuolustusvalmiutta ja valmiutta sissisotaan. Ei voida lähteä siitä, että varoja vaatinut hyväkin puolustusvalmius edellyttäisi sinänsä tarvittaessa myös tehokasta sissisotaa.”¹⁰⁰⁶

Seppälän artikkeli herätti nukkuvan karhun, sillä maanpuolustuksen valittujen perusteiden näin voimakas kyseenalaistaminen julkisuudessa ei ollut soveliaista etenkin yleisesikuntaupseereille. Jo eläkkeelle ja reserviin siirtyneen kenraaliluutnantti Veikko Koppisen oli pakko vastata niin Juhani Paakkisen kuin Helge Seppälänkin näkemyksiin puolustamalla suomalaisessa sotataidossa tehtyjä ratkaisuja. Koppinen kirjoitti keväällä 1972 vastineen *Sotilasaikakauslehteen* otsikolla ”Sissit – julmureitako!”, jossa hän oikoi lukijoille kenties jääneitä vääriä mielikuvia suomalaisesta sissitoiminnasta. Erityisesti Koppista närkästytti Seppälän tapa rinnastaa suomalaiset sissitoiminnan keinot ja sissit raakalaisiksi sekä sodan oikeussääntöjä rikkoiviksi julmureiksi.¹⁰⁰⁷

Sissitoimintaa käsittelevissä kirjoituksissa oli 1970-luvun puolivälissä hetkellinen vaihe, jossa etenkin Juhani Paakkinen analysoi sissitoiminnan eri muotoja ilman suurempaa

”Hajautetun ja kootun toiminnan suhde riippuu oleellisesti omaksutusta sodankuvasta. Sissitoiminta on kytkettävä alueellisen taistelun vaiheisiin. Puolustus on kuitenkin aina ollut uhanalaisin teko, mihin sissit voivat ryhtyä.”

1005 Katso esim. Paakkinen, Juhani: Sissitoiminta pienehkössä asutuskeskuksessa, Sotilasaikakauslehti 4/1971, s. 183–185.

1006 Seppälä, Helge: Kokemuksia ja mietteitä neuvostopartisaanien toiminnasta, Sotilasaikakauslehti 2/1972, s. 75–78.

1007 Koppinen, Veikko: Sissit – julmureitako!, Sotilasaikakauslehti 4/1972, s. 203–205. Katso myös Koppinen, Veikko William, nimikirjanote n:o 55645, KA.

kritiikkiä.¹⁰⁰⁸ Yksi Paakkisen artikkeli vuodelta 1977 sai kuitenkin jälleen Veikko Koppisen tarttumaan kynään ja vastaamaan kirjoituksessa esitettyihin näkemyksiin. Paakkinen esitti huolestuneisuutensa käsitteiden merkityksistä kansallisessa sotataidossa sekä kootun ja hajautetun sissitoiminnan välisestä suhteesta. ”Sissitoiminta määritellään eri maissa varsin kirjavasti. Meillä hyväksytty määritelmä korostaa ennakkovalmistelujen merkitystä, mikä onkin perusteltua nykyaikaisen sodankuvan huomioon ottaen. Yleis- ja paikallisjoukkojen koordinoitua yhteistoimintaa pidetään oleellisena.”¹⁰⁰⁹

Paakkisen mielestä hajautettu sissitoiminta oli saanut 1960- ja 1970-luvulla suhteettoman suuren roolin osana alueellista taistelua. Hän piti koottua sissitoimintaa vähintään yhtä tehokkaana taistelutapana, johon olisi kiinnitettävä aiempaa suurempi huomio. ”Hajautetun ja kootun toiminnan suhde riippuu oleellisesti omaksutusta sodankuvasta. Sissitoiminta on kytkettävä alueellisen taistelun vaiheisiin. Puolustus on kuitenkin aina ollut uhanalaisin teko, mihin sissit voivat ryhtyä.”¹⁰¹⁰ Toisin sanoen Paakkinen kyseenalaisti Veikko Koppisen ideoiman hajautetun puolustustaistelun sissitoiminnan keinoin.

Kuten aiemmin mainittiin, Veikko Koppisen oli pakko vastata Paakkisen esittämiin näkemyksiin, sillä kyseessä oli lähes vastakkainen toimintamuoto kuin mitä Koppisen räjähtävällä tyhjyydellä tarkoitettiin. Koppinen oli selvästi harmistunut Paakkisen väitteistä todeten, että ”tämänkaltainen kirjoitustapa panee lukijan todella kysymään, mitä onkaan tapahtunut sissitoiminnan piirissä!” Koppinen ampui kovilla panoksilla alas Paakkisen väitteitä ja kohta kohdalta todisti Paakkisen sortuneen vääriin käsityksiin pelkkien sotahistoriallisten tulkintojen perusteella.¹⁰¹¹ Koppisen artikkeli on todella mielenkiintoinen ja samalla tärkeä aika-laistodiste kahden sukupolven välisten näkemysten kohtaamisesta alueellisen taistelun monimuotoisessa kentässä.

Kiivas mielipiteidenvaihto näyttää vaikuttaneen myös *Sotilasaikakauslehden* toimitukseen, sillä Juhani Paakkiselle annettiin poikkeuksellinen tilaisuus vastata Koppisen vastineeseen vielä lehden samassa numerossa. Paakkinen iski Koppiselle takaisin sanan säilällä todeten muun muassa, että ”Koppisen ideologia perustuu ajatukselle: tähysiä on kaikki, muu ei mitään. Ryhtymättä pitemmälti väittelemään sissitoiminnan tehosta totean, että sissien

1008 Katso esim. Paakkinen, Juhani: Sissien takaa-ajosta toisen maailmansodan aikana saadut kokemukset, *Sotilasaikakauslehti* 4/1976, s. 230–234. Paakkinen, Juhani: Sissijoukkojen johtaminen, *Sotilasaikakauslehti* 6–7/1976, s. 378–382. Paakkinen, Juhani: Partisaanin metsästys – tuntematon vastasissoimintalaji, *Sotilasaikakauslehti* 8/1976, s. 458–461. Paakkinen, Juhani: Lentoase sissi- ja vastasissoiminnassa, *Sotilasaikakauslehti* 5/1977, s. 338–342.

1009 Paakkinen, Juhani: Sissitoiminnan peruskysymyksiä, *Sotilasaikakauslehti* 2/1977, s. 101–106.

1010 Sama.

1011 Koppinen, Veikko: Sissitoiminnan muodoista, *Sotilasaikakauslehti* 5/1977, s. 343–345.

taistelu tuskin koskaan vetää vertoja säännönmukaisten joukkojen sotatoimille. Rohjettuamme luopua havuromantiikasta koulutuksessamme meidän on uskallettava myös keskustella sissitoiminnasta ilman tunteita ja ennakkoluuloja.” Paakkinen oli myös todella huolissaan sissitoimintaa edelleen vaivanneista käsitteellisistä ristiriitaisuuksista. ”Käsitteillä – niin myös sissitoiminnan määritelmällä – on sotataidon opetuksessa keskeinen asema. Tuskinpa taktiikan ja operaatiotaidon käsitteitä valitaan sen mukaan, miten miehet suostuvat toimintoja nimittämään.”¹⁰¹² Kuten arvata saattoi, Veikko Koppisen oli vastattava majuri Paakkisen sanalliseen tulitukseen.¹⁰¹³ Koppinen käytti kokemustensa ja ikänsä tuomaa arvovaltaa, mutta se ei hiltentänyt Paakkista, vaikka tästä aiheesta keskustelu päättyikin näiden kahden sissiasiantuntijan välillä. Molemmat nimittäin jatkoivat aktiivista kirjoittelua sissitoiminnan aihepiiristä, mutta ilman vastakkainasettelua.¹⁰¹⁴

Kirjallisuudessa sissitoimintaa käsiteltiin lehdistön tavoin useissa artikkeleissa. Monista pohdinnoista, kuten esimerkiksi majuri Niilo Palménin ja kenraaliluutnantti Ermei Kannisen ansiokkaiden esitysten lisäksi, esille on nostettava erityisesti majuri Teo Haapajärven, everstiluutnantti Juhani Ruudun, majuri Ilkka Ilmolan ja majuri Heikki Kalpamaan kirjoitukset.¹⁰¹⁵

Everstiluutnantti Juhani Ruutu kirjoitti *Jalkaväen vuosikirjaan* vuonna 1969 hyvin selko-kielisen ja jokseenkin fundamentaalisen artikkelin alueellisesta puolustuksesta. Kirjoituksen alaluvussa *Sissisodankäynnistä alueellisen puolustuksen osana* hän selvitti erinomaisesti kansallisia näkemyksiä sissisodan luonteesta ja päämääristä. Ruutu viittasi kirjoituksessaan myös vuotta aiemmin samaisessa vuosikirjassa ilmestyneeseen majuri Teo Haapajärven artikkeliin *Sissitoiminnasta ja sissikoulutuksesta*, joka keskittyi käsittelemään enemmän sissitaktiikkaa. Molemmat artikkelit pyrkivät selittämään sissitoiminnan keinovalikoimaa sotataidon näkökulmasta. Tärkein havainto ja sanoma kirjoittajilta oli kuitenkin suunnattu

1012 Paakkinen, Juhani: Majuri Juhani Paakkinen kenrl V Koppiselle, *Sotilasaikakauslehti* 5/1977, s. 345–346.

1013 Koppinen, Veikko: Sissitoiminnan muodoista vieläkin, *Sotilasaikakauslehti* 6–7/1977, s. 419–420.

1014 Katso esim. Paakkinen, Juhani: Sissitoiminnan tiedustelu, *Sotilasaikakauslehti* 8/1977, s. 465–468. Paakkinen, Juhani: Kokemuksia sissijoukkojen organisoinnista, *Sotilasaikakauslehti* 11/1977, s. 686–691. Paakkinen, Juhani: Sissien valinta ja psykologia, *Sotilasaikakauslehti* 9/1978, s. 736–741. Paakkinen, Juhani: Saksalaiset suomalaisten opissa, *Sotilasaikakauslehti* 8/1979, s. 576–579. Koppinen, Veikko: Kokeilutoiminnan parista, *Sotilasaikakauslehti* 6–7/1979, s. 468–471. Paakkinen, Juhani: Kirjeenvaihtohaastattelu maalisi-huhtikuun 2007.

1015 Palmén, Niilo: Kumouksellinen sota, *Tiede ja Ase* 25, 1967, s. 199–236. Kanninen, Ermei: Lastuja jalkaväen kehittämisestä, *Jalkaväen vuosikirja* XV/1981–1982, s. 16–21. Haapajärvi, Teo: Sissitoiminnasta ja sissikoulutuksesta, *Jalkaväen vuosikirja* VIII/1968–1969, s. 115–132. Ruutu, Juhani: Alueellisesta puolustuksesta, *Jalkaväen vuosikirja* IX/1969–1970, s. 61–69. Ilmola, Ilkka: Operaatiotaidon ja taktiikan kehitysnäkymät 1980-luvulle, *Tiede ja Ase* 35, 1977, s. 14–72. Kalpamaa, Heikki: Komppanian ja joukkueen sissitoimintaolosuhteista ja -menetelmistä, *Taistelukoulu* 1927–1977, Joensuu 1977, s. 261–274. Kanninen (1982), s. 16–21.

suuren yleisön lisäksi puolustusvoimien ja rajavartiolaitoksen johdolle. Sissisodankäynnillä ja -toiminnalla oli yhä kasvava rooli aluepuolustuksessa, mutta sen kehittäminen sekä eritoten osaaminen vaativat suurta panostamista henkilökunnan ja reservin kouluttamiseen. Erämiestaitokoulutuksesta tulisi siirtyä hetimiten taktiikan, taistelutavan ja käytössä olevien välineiden tehokkaaseen opettamiseen.¹⁰¹⁶ Majuri Ilkka Ilmola käsitteli samaa aihepiiriä, tosin vasta vuonna 1977 julkaistussa kirja-artikkelissa. ”(Suomen puolustusjärjestelmän) suorituskykyä arvioitaessa ei tietenkään saa unohtaa paikallisjoukkojemme sissitoiminnan vaikutusta prikaatin taisteluun. Voimakas paikallispuolustus sissijoukkoineen avaisi mahdollisuudet puutteellisestikin aseistetuille yleisjoukoille.”¹⁰¹⁷

Vuonna 1977 julkaistussa Taistelukoulun 50-vuotishistoriikissa esiteltiin ensimmäisen kerran *Sissitoimintaoppaan* (1979) luonnosteltua sisältöä. Artikkelin kirjoittaja, majuri Heikki Kalpamaa oli perehtynyt useiden vuosien ajan komppanian ja joukkueen sissitoimintaan ja johtanut 1970-luvun puolivälistä Karjalan Prikaatissa ja Taistelukoululla palvellessaan sissitoimintaoppaaseen liittyvää taustatutkimusta sekä kirjoittamistyötä.¹⁰¹⁸ Artikkelissa Kalpamaa lieventää Paakkisen ja Koppisen välillä esiintynyttä eripuraa kootun ja hajautetun taistelutavan välisestä suhteesta. ”Alueellisen taistelun periaatteiden mukaan liittyy yleis- ja paikallisjoukkojen sissitoiminta kiinteästi kaikkiin taistelun vaiheisiin. Hajautettu ja koottu taistelutapa eivät ole toisiaan poissulkevia vaan molempia tarkoituksenmukaisesti käyttäen saadaan joukkueen ja komppanian taistelusta irti paras mahdollinen teho.”¹⁰¹⁹ Kalpamaalla oli *Sissitoimintaoppaan* kokoajana tärkeä rooli selvittää ja poistaa sissitoimintaan sekä alueelliseen taisteluun liittyviä väärinymmärryksiä.

Myös sotakoulujen kymmenissä tutkimissa käsiteltiin sissisodankäyntiin ja alueellisen taistelun sissitoimintaan liittyviä ongelmia. Kenties analyttisin sissisodan strategisen monimuotoisuuden kooste aikakaudellaan oli kapteeni Esa Seppäsen Sotakorkeakoulun diplomityöstä laajennettu kirja *Sissisota – aikamme sota* vuodelta 1971.¹⁰²⁰ Yksi tutkimus, jossa sissisodan mahdollisuuksia analysoitiin kriittisesti soveltuvuudeltaan Suomen oloihin, oli kansallisesti merkittävä. Kapteeni Arto Eronen kirjoittaa esipuhekurssin tutkimusartikkelissaan 1960- ja 1970-luvulla maailmalla nähtyjen sissisotien kokemusten olevan suomalaisil-

1016 Ruutu (1970), s. 61–69. Haapajarvi, Teo: Sissitoiminnasta ja sissikoulutuksesta, Jalkaväen vuosikirja VIII/1968–1969, s. 115–132.

1017 Ilmola (1977), s. 14–72.

1018 Kalpamaa (1977), s. 261–274. Katso myös Kalpamaa, Jarmo Heikki Artturi, nimikirjanote n:o 67474, KA.

1019 Sama.

1020 Seppänen (1971). Seppänen, Esa: Indokiinan ja Algerian sissisodat ja niistä saadut kokemukset, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1965, SKK 1/862, KA.

le hyvin tärkeitä, vaikka kansallisesti ei siviilien käyttöön vastarinnassa varauduttaisikaan. ”Tutkittavissa sissisodissa tilanne on ollut päinvastoin, sillä siviileihin tukeutuminen on ollut päämuoto ja säännöllinen tukeutumisyjärjestelmä on ollut täydentävä, taisteluväline- ja osan muuta materiaalia käsittävä.”¹⁰²¹

Eronen tarkasteli eritoten sissitoiminnan sotataidollista ulottuvuutta ja toteuttamiskelpoisuutta kansallisesta näkökulmasta. ”Alueellisen puolustusjärjestelmämme mukaan valmistaudumme hidastamaan ja kuluttamaan vihollista selustaan jätettävien paikallisjoukkojen sissitoiminnalla ja vakautamme sekä tuhoamme tai lyömme maahantunkeutujan yleisjoukkojen viivytys-, puolustus- ja hyökkäystaistelulla. Sissitoimintaa harjoittavat paikallisjoukot tunkeutuvat ainakin alkuvaiheessa valmisteluvaiheessa jätettyihin kätköihin. Siviileiden osuus tukeutumisyjärjestelmässä on käsitykseni mukaan selkiytymätön.” Eronen esittää siis rohkeaa kritiikkiä käsitteen käytännön toteuttamistavasta, joka eittämättä on yksi sissiasioiden peruskysymyksistä: siviilien asema niin sissisodassa kuin sissitoiminnassakin.¹⁰²² Seppäsen ja Eronen tutkimuksia lukuun ottamatta ei sotakoulujen eritasoisissa tutkimisissa ja tutkimustyössä totaalista sissisotaa juurikaan 1970-luvun aikana käsitelty, vaan niissä keskityttiin sissitoiminnan tutkimiseen.

Aikakautta leimanneista taktiikan käsitesekaannuksista löytynee myös yksi syy sille, miksi sotakouluissa teetettiin yhä enemmän etenkin sissitoimintaan liittyviä tutkimuksia. Sotakoulujohtoisella tutkimustoiminnalla 1960-luvun lopusta aina 1980-luvun alkuun saakka voidaan siten katsoa olleen selviä vaikutuksia etenkin sissitoiminnan käsitteistöön ja kuvaukseen. Etenkin taistelukoulun kursseilla teetettiin hyvin paljon sissitoimintaan liittyviä tutkimuksia. Mielenkiintoista oli se, että suuri osa sissitoimintaan liittyvistä tutkimusaiheista tuli sotakouluille suoraan vuosina 1966–1970 silloiselta rajavartiostojen päälliköltä eli kenraaliluutnantti Veikko Koppiselta. Hän myös osallistui useiden tutkimusten ohjaamiseen ja arviointiin. Ajallisesti tarkasteltuna eniten asiaa käsiteltiin vuosina 1967–1979, jolloin lähes jokaisella esiupseeri- ja jalkaväen kapteenikurssilla löytyy sissitoimintaan ennalta nimettyjä tutkimusaiheita. On myös oletettavaa, että tuon aikakauden oppilastutkimuksia hyödynnettiin uudistettavan sissitoimintaoppaan kirjoitustyössä.¹⁰²³

Koska sissiaiheisia tutkimuksia tehtiin etenkin 1970-luvun puolivälistä alkaen silmiinpistävän suuri määrä aiempaan nähden, herää kysymys mistä tai kuka kyseisiä aiheita Taistelukoululle esitti? Myös aiheiden värikkäät kielikuvat ja otsikot herättivät saman kysymyksen. Vaikuttaa aivan siltä, kuin koululla 1950-luvulla palvelleen Veikko Koppisen esittämiä ideoita ja tutkimusaiheita olisi kaiveltu pöytälaatikosta oppilasupseereille tehtäviksi. Asiasyhtey-

1021 Eronen (1978), 1/1270, s. 21–22, T 26077/Hi 83, KA.

1022 Sama, s. 21.

1023 Katso esim. luettelo jalkaväen kapteenikurssi 49:llä laadituista tutkimuksista, T 26077/Hi66–Hi68, KA.

■ Majuri Risto Koppinen eli Veikko Koppisen poika palveli Taistelukoululla vuosina 1974–1978.

den ollessa melko ilmeinen, ratkesi arvoitus tutkittaessa Taistelukoulun opettajaluettelota. Koululla nimittäin palveli vuosina 1974–1978 majuri Risto Koppinen eli Veikko Koppisen poika. Veikko Koppisen jäätyä rajavartiostojen päällikön tehtävästä eläkkeelle vuonna 1970, sissitoimintaan liittyvä järjestelmällinen tutkimus jatkui taistelukoulussa osin hänen poikansa Risto Koppisen avustamana etenkin vuosina 1974–1978. Jälleen kerran, vaikkakin välillisesti, Veikko Koppinen pääsi vaikuttamaan sissitoiminnan tutkimus- ja kehitystyöhön. Eriytyisen silmiinpistävää on se, että jalkaväen kapteenikurssilla 49, joka järjestettiin Tuusulassa vuonna 1976, oli laadittavien tutkielmien luetteloon sissitoiminta otsikoitu taktiikan, johtamisen ja historian aiheiden rinnalle omaksi aihepiirikseen. Myös tämä selittyy ainakin osin Risto Koppisen palvelusajalla Taistelukoulussa. Sen lisäksi Risto Koppinen vahvisti puhelinhaastattelussa isänsä antaneen useita ideoita ja aiheita hänelle edelleen vietäväksi oppilasupseerien tutkielmiin. Kaikki tämä vahvistaa entisestään Veikko Koppisen vahvaa osuutta kansallisen sissitoiminnan kehittämisessä vielä 1970- ja 1980-luvun aikana.¹⁰²⁴

Edellä mainittujen oppilasupseerien tekemien tutkimustulosten perusteella sissitoimintaan ja laajamittaiseen sissisotaan kuuluviksi liitettiin myös erikoisjoukkojen operaatiot. Taisteleville osapuolille elintärkeiden kohteiden kuten sähkön ja lämmönjakelun lamauttaminen tai juomaveden saannin katkaiseminen todettiin kuuluvaksi erikoisjoukkojen keskeisiin päämääriin sissitoiminnan keinoin. Psykologiset operaatiot ja propaganda nähtiin aikojen saatossa kuuluneen niin sissitoimintaan kuin erikoisjoukkojenkin tavoitteisiin. Osin näistä syistä erikoisjoukkojen torjunta määriteltiin Suomessa yleisesti vastasissitoiminnan

PUOLUSTUSVOIMAT

1024 Katso Taistelukoulun esipäätöskurssien ja jalkaväen kapteenikurssien tutkielmaluettelot vuosilta 1967–1979, T 26077, KA. Veikko Koppisen poika, majuri Risto Koppinen toimi Taistelukoulussa opetusupseerina vuosina 1974–1978 ja ohjasi useita sissitoiminta-aiheisia tutkielmia. Koppinen, Risto: puhelinhaastattelu 2.3.2009.

perusajatuksiksi.¹⁰²⁵ Myös helikopterien käyttöä osana sissitoiminnan onnistumisen edellytyksiä pohdittiin. Suomen kannalta tämä konkretisoitui kehittämistarpeena luoda ilmakuljettujen erikoisjoukkojen käyttöön riittävä kapasiteetti lentokalustoa.¹⁰²⁶

Oppilasupseerien ja muiden asiaan perehtyneiden mukaan tuli muistaa, että Suomessa varauduttiin 1950–1960-luvulla sekä säännöllisten sotatoimien yhteydessä käytävään sissisotaan että oikeaan sissisotaan. Suomen oloissa sissisodalla ja sissitoiminnalla tavanomaisien operaatioiden tukena nähtiin 1970-luvun erilaisissa tutkimuspäätelmissä olevan edelleen kiistaton merkitys, eikä niiden pelotearvoa haluttu tai voitu kiistää teknisen kehityksenkään kustannuksella. Totaalista sissisotaa ei sotakouluissa laadittujen tutkielmien mukaan hyväksytty sellaisenaan suomalaisiksi puolustusratkaisuksi, vaan hiljalleen vahvistunut käsitys sissitoiminnan paremmasta soveltuvuudesta ohjasi päätökseen liittää se kiinteäksi osaksi alueellista taistelua 1970–1980-luvun taitteessa.¹⁰²⁷ Vaikka päätös viittaa realismiin nimissä niin sanottuun köyhän miehen doktriiniin, tutkimustöissä havaittiin sissitoiminnan olevan lähes ainoa tapa vastata vallitseviin uhkakuviiin käytössä olevilla puolustusresursseilla. Johtopäätöksen toivottiin ratkaisunomaisena myös päätyvän yleisellä tasolla erityisesti Neuvostoliiton tietoisuuteen viestinä siitä, että Suomella oli kyky, joskin määrällisesti, teknisesti ja materiaalisesti heikompana, puolustautua kaikin mahdollisin keinoin mahdollista hyökkääjää vastaan.

Etenkin Sotakorkeakoulun oppilastöissä oletettiin mahdollisen maahantunkeutujan välttävän sitoutumista puolustajan sissitoimintaan. Sissitoiminnan nähtiin olevan Suomelle siten lähes ainoa tae vastarinnan sitkeydestä ja jatkuvuudesta, vaikka valtakunnan tärkeitä kohteita olisi menetetty maan joutuessa laajamittaisen maa- tai kaappaushyökkäyksen kohteeksi. Suurvaltojen miesvahvuudeltaan pienillä, yhä ajanmukaistuvilla mekanisoiduilla joukoilla oli etenkin 1970-luvun puolivälissä rajalliset mahdollisuudet laajoihin vastatoimiin tai vastasissitoimintaan. Toisaalta hyvä suoja, liikkuvuus ja tulivoima helikoptereineen sekä pimeänäkökyky olisivat olleet vahvuuksia sissitoimintaakin vastaan.¹⁰²⁸

1025 Liikola, Juha-Pekka: Urban Guerrilla Warfare, Guerrilla Warfare An Asymmetric Option, Helsinki 2002, s. 206–207. Eronen (1978), 1/1270, s. 5, T 26077/Hi 83, KA.

1026 Hietavalkama (1964), T 26077/1/43, Hi22, KA. Puolustuslaitoksen kehittäminen 1960-luvulla (1962), s. 31.

1027 Tämä ei kuitenkaan sulkenut pois sissitoiminnan kehittämistyötä osana alueellista puolustusta. Ruutu, Juhani: haastattelu 8.6.2006. Eronen (1978), 1/1270, T 26077/Hi 83, KA.

1028 Puolustuskykymme kehittämisen tavoitteista, Pääesikunnan muistio puolustusministerille 20.10.1969, UKK:n vuosikirja 1969, UKA. Palmén, Niilo: haastattelu 19.3.2007. Partanen, Tapio: haastattelut 5.2.2008 ja 12.5.2008. Paakkinen, Juhani: kirjeenvaihtohaastattelu maaliskuuhuhtikuun 2007.

■ Karjalan Prikaatin sissikoulutusta aiheena sissipartion kuulostelu. Pelkillä rynnäkkökiivääreillä, tähysmiinoilla, suksilla tai ahkioilla ei saavutettu riittävää pitkäaikaiseen sissitoimintaan soveltuvaa puolustuskykyä.

Sissijoukot ja käytännön sissitoimintakoulutus joukko-osastoissa 1970-luvulla

Jo 1970-luvun kuluessa oli selvää, että puolustusvoimien oli otettava kantaa jatkuvan kehityksen aiheuttamiin ongelmiin. Etenkin pienenevät varusmiesikäluokat aiheuttivat hankaluuksia muun muassa perustamistehtävälueellon (PTL) ja sodan ajan sijoitusten ylläpitämisessä. Suurvaltojen sotilaallisen kyvyn, ydinaseiden rajoittamissopimusten ja Eurooppaan sijoitettujen risteilyohjusten muutosten myötä myös Suomen oli tehtävä omat johtopäätöksensä. Etenkin kiihtyneen sotateknisen kehityksen tiedettiin aiheuttavan väistämättömiä muutoksia suomalaisen sotataidolliseen ajatteluun ja sitä kautta operaatiotaitoon ja taktiikkaan. Säilyminen muutosten rytmissä oli ratkaistava pikimmiten tai puolustuskyvyn ylläpitämistä koskevat ongelmat olisivat kasaantuneet kestävämmiksi. Vaikutukset ulot-

tuivat reaaliajassa valtiollisen suvereniteetin sekä uskottavan puolustuksen herkkään tasapainoon.¹⁰²⁹

Muuttuneella tilanteella oli suora vaikutus myös sissijoukkojen rauhan ajan koulutukseen sekä sodan ajan käyttöperiaatteisiin. Pääesikunnan linjausten mukaan sissijoukot jakaantuvat yleisjoukkojen sissipataljooniin ja paikallisjoukkoihin lukeutuviin sissikoulutuksen saaneisiin erillisyyksiköihin. Sissipataljoonia oli tarkoitus käyttää sodan aikana hyökkääjän tärkeimpien etenemisurien suunnassa ja syvällä – kymmenien kilometrien päässä – vihollisen selustassa. Tavallisimmin ylijohdon reserviin lukeutuvia sissipataljoonia oli tarkoitus käyttää joko suoraan sotilasläänin johdossa tai mahdollisesti armeijakunnalle alistettuna koottuun sissitoimintaan vihollisen selustan tärkeiden kohteiden tuhoamiseen sekä omiin, ”rintamassa” tapahtuviin taisteluihin liittyen määrätyn tien tai alueen haltuun ottoon määrääjäksi. Harvemmin kysymykseen tuli sissipataljoonan hajottaminen pienempiin osiin tai sen alistaminen hyökkääjän selustassa toimivalle sotilaspiirin esikunnalle.¹⁰³⁰

Paikallisjoukkoihin lukeutuvia sissijoukkoja eli rajajääkäripataljoonien ja erillispataljoonien komppanioita oli tarkoitus käyttää ensisijaisesti hajautettuun sissitoimintaan hyökkääjän etenemisurilla siten, että niiden kattavuus peittäisi koko valtakunnan alueen. Käytännössä harvaanasutuille seuduille todettiin jäävän laajoja alueita, mihin ei kyettäisi perustamaan riittävästi paikallisjoukkoja. Kun joukkotyyppien käytössä huomioitiin tarpeet luoda sissitoimintaan määrävaiheissa selviä painopisteitä, todettiin olevan ilmeistä, etteivät kaikki sissitoimintaan käytettäväksi suunnitellut joukot voineet olla paikallisjoukkoja. Tarvittiin myös sellaisia yksiköitä, joita kyettiin tarpeen mukaan siirtämään alueelta toiselle. Paikallisjoukkojen ikärakenteen keski-ikä suorituskykyisimmissäkin yksiköissä oli 1970-luvun alussa noin 30–35 vuotta, jota pidettiin sissitoiminnan vaatimuksiin nähden liian korkeana. Pääesikunnan mukaan tullessa 1980-luvulle reservin oli laskennallisesti nähtävissä, että nuorimpien ikäluokkien osuuden väheneminen vaikutti suorituskykyisemmän reservin pienemiseen. Siksi paikallisjoukkojen tai edes osan niiden reservin nuorentamiseen ei käytännössä ollut mahdollisuuksia.¹⁰³¹

Koska ikäluokkien pienemiseen ei suoranaisesti voitu vaikuttaa, oli Pääesikunnan mukaan parannettava ensisijaisesti materiaalista suorituskykyä sekä joukkojen perustamisvalmiutta. Päämajamestarina toiminut kenraalimajuri Aapo Savolainen laati syyskuussa 1975 tilanteesta asiantuntijalausannon toiselle parlamentaarille puolustuskomitealle (PPK II), jossa hän tiivisti asian laajat vaikutukset. ”*Kykymme mitataan perustettavien joukkojen määrästä ja varustamistasosta, mutta ennen kaikkea niistä arvioista, jotka ovat olemassa koko puo-*

1029 PE:n n:o 542/Optsto/Daa sal/25.9.1975, T 25767/Da 1 sal, KA. Katso myös Visuri (1989), s. 80–83.

1030 PE:n n:o 169/Optsto/Daa sal/1.3.1974 liitteinen, T 25767/Da 1 sal, KA.

1031 Sama.

■ Karjalan Prikaatin sissipartion ylläkkö kootussa sissitoiminnassa vuonna 1977.

lustuskyvystämme. Olosuhteemme ja puolustusjärjestelmämme eivät edellytä kalleinta sotatekniikkaa vaan puolustusvoimat kykenevät täyttämään tehtävänsä kohtuullisin kustannuksin hankitulla materiaalilla. Ongelmamme saada ulkovallat uskomaan kykyymme puolustaa aluetamme on taloudellinen, ei sotilaallinen ongelma. Taloudellisena kysymyksenä se kuitenkin on hoidettavissa. Puolustusvoimat usko, että ongelma saadaan ratkaistuksi ja näin kykyimme so-
taa ennalta ehkäisevänä tekijänä tulee entistä realistisemmaksi.¹⁰³²

Sissitoimintaan kykenevien joukkojen osalta rauhan ajan koulutus niin puolustusvoimissa kuin rajavartiolaitoksessa oli 1970-luvulle tultaessa vähintäänkin tyydyttävällä tasolla. Rajavartiostot olivat saavuttaneet 1970-luvun alussa vakiintuneen koulutusjärjestelmän, jonka avulla vuosittain koulutettiin noin 900 miestä sissipataljooniin sijoitettavaksi reserviksi. Rajavartiostojen kouluttamien varusmiesten määrä oli 1970-luvun alussa vakiintunut vajaan 1 000 miehen vuosittaiseen tasoon. Puolustusvoimissa koulutettujen sissien määrä oli jokseenkin samalla tasolla eli noin 1 000 miestä vuodessa. Pääesikunta laski, että PTL:ssa olevien sissipataljoonien reservin täytyminen saavutetaan viimeistään vuoden 1975 kuluessa. Ongelmia sen sijaan oli paikallisjoukkojen erillisyyksiköiden reservin kouluttamisessa, sillä niiden määrät PTL:ssa olivat huomattavasti suuremmat. ”Yksiköihin sijoitettavat pyritään kouluttamaan perustavan sotilasläänin alueelta. Tämä on kouluttavassa joukko-osastossa osoittautunut kuitenkin erittäin vaikeasti toteutettavaksi vaatimukseksi.”¹⁰³³

Puolustusvoimissa sissitoiminnan peruskoulutusta annettiin 1970-luvulla Lapin Jääkäripataljoonassa (LapJP), Kainuun Prikaatissa (KaiPr), Karjalan Jääkäripataljoonassa (KarJP) ja Karjalan Prikaatissa (KarPr). Jokaisessa edellä mainitussa joukko-osastossa oli yksi sissikoulutukseen erikoistunut komppania sekä ainakin KaiPr:n, KarPr:n ja KarJP:n reserviupseerikouluissa kussakin yksi sissijoukkue. Lisäksi Reserviupseerikoulun yhdessä jalkaväkisyksikössä koulutettiin sissiupeereita, joka sisälsi myös rajavartiolaitoksen upseerioppilaiden koulutuksen.¹⁰³⁴ Karjalan Prikaatissa vuosina 1971–1984 palvelut Matti Mikkonen muisteli haastattelussaan 1970-luvun sissikoulutuksen järjestelyitä. Mikkosen mukaan sissikoulutus aloitettiin Karjalan Prikaatissa vuonna 1970. Koulutusperusteet sissitoimintaan luotiin 3. Komppanian päällikkönä toimineen yliluutnantti Heikki Kalpamaan johdolla, joka oli siirtynyt prikaatiin Laskuvarjojääkärikoulusta. Vuonna 1971 kapteeniksi ylennetty Kalpamaa laati yhteistyössä 3. Komppanian kouluttajien kanssa sissitoimintaa varten räätälöidyt koulutus suunnitelmat. Suunnitelmia laadittaessa apuna käytettiin vuoden 1956 *Sissikoulutus-*

1032 PE:n n:o 542/Optsto/Daa sal/25.9.1975, T 25767/Da 1 sal, KA.

1033 PE:n n:o 169/Optsto/Daa sal/1.3.1974 liitteinen, T 25767/Da 1 sal, KA.

1034 PE:n kirjelmä n:otta 25.2.1969, T 25094/F 17 sal, KA. PE:n n:o 41/Jvtsto/5 sal/12.4.1969, T 25094/F 17 sal, KA. Katso myös Jalkaväen vuosikirja X, 1971–1972, Mikkeli 1972, s. 169. Katso myös PE:n n:o 12/Optsto/Daa sal/15.1.1979, T 25767/Da 2 sal, KA.

■ Taisteluammunnat ja harjoittelu kovilla ampumatarvikkeilla kuului olennaisesti sissien kouluttamiseen. Muun muassa Sotinpuron ampuma-alueella järjestettiin vuosittain useita sissiammuntoja, joissa partiot pääsivät kokeilemaan taitojaan rynnäkkökiväreillä, miinoilla ja singoilla.

pasta, mutta sen ollessa sisällöltään jo vanhentunut rakennettiin sissitoimintakoulutuksen perusteet pääosin Heikki Kalpamaan Laskuvarjojääkärikoulusta mukanaan tuomien koulutussuunnitelmien varaan.¹⁰³⁵

Mikkosen mukaan sissitoimintakoulutus aloitettiin peruskoulutuskauden jälkeen kouluttamalla ensin yksittäisen sissin henkilökohtaisia taitoja. Erikoiskoulutuskaudella koulutettiin tietoihin ja -taitoihin kuuluivat yksittäisen sissin selviytyminen luonnossa, erikoisvarusteet, miinojen käsittely, liikkuminen maastossa talvella ja kesällä sekä harhauttaminen. Joukkokoulutuskaudella paneuduttiin sissiryhmän kouluttamiseen, jolloin aiheina olivat ryhmän liikkuminen eri olosuhteissa, taisteluaseman valmistaminen, tähysmiinojen käyttö,

1035 Mikkonen, Matti: haastattelu 1.11.2013. Katso myös Kalpamaa, Jarmo Heikki Artturi, nimikirjanote n:o 67474, KA.

■ Majuri Ilkka Ilmola kirjoitti hyvin analyttisen artikkelin *Tiede ja Ase* -vuosikirjaan vuonna 1977 aiheena ”Operaatiotaidon ja taktiikan kehitysnäkymät 1980-luvulle”, unohtamatta sissitoimintaa.

toiminta taisteluasemassa ja harhauttamisalueella sekä majoitus- ja huoltoalueella. Sissitoimintakoulutuksen painopiste oli noin 60 %:sti hajautetussa toiminnassa ja loput 40 % koulutusajasta käytettiin kootun toiminnan harjoitteluun. Koulutusta kehitettiin omaehtoisesti jatkuvasti, mutta ilman ulkopuolista ohjausta. Kaiken kaikkiaan sissitoimintakoulutus oli tehokasta ja arvostettua etenkin Karjalan Prikaatin sisällä, mutta myös sen ulkopuolella. Vuosien 1971–1983 aikana Karjalan Prikaatiin tehtiin lukuisia vierailuita ja tutustumiskäyntejä, joissa sissitoimintaa ja sissien erikoiskoulutusta esiteltiin erilaisissa näytöksissä niin kotimaisille kuin ulkomaisille vieraille.¹⁰³⁶ Sissitoimintaan liittyvä rauhan aikainen koulutus 1970-luvulla oli järjestetty hyvin samankaltaisesti myös Kainuun Prikaatissa, jossa sissikoulutus vakiintui ja nousi korkealle tasolle vuosina 1971–1976.¹⁰³⁷

Puolustusvoimien koulutusjärjestelmä 1970-luvun puolivälissä mahdollisti käytännössä miltei kaikkien sissijoukkojen kouluttamisen. Vain saaristosissien kouluttamisen nähtiin olevan ongelmallista. Vuotuinen koulutusmäärä oli periaatteessa riittävä, sillä se kattoi myös pääosan paikallisjoukkoihin tarvittavan sissikoulutetun reservin tarpeista. Sen sijaan rajavartiolaitoksen vuosittainen sissikoulutettujen määrä ei laskelmien mukaan riittänyt perustettavien joukkojen tarpeisiin, vaan sijoitusvajausta jouduttiin täyttämään puolustusvoimissa koulutetuilla reserviläisillä. Puolustusvoimien sissikoulutusjärjestelmää ei siten nähty vuonna 1975 aiheelliseksi muuttaa palvelemaan pelkästään sissipataljoonien ja saaristosissien koulutusta. Siksi koulutuksen kehittämistoimenpiteet keskitettiin olemassa olevan järjestelmän tehostamiseen. Käytännössä tämä tarkoitti sissikoulutukseen määrättävien valin-

1036 Mikkonen, Matti: haastattelu 1.11.2013.

1037 Iskanus (2012), s. 269.

nan tehostamista, Laskuvarjojääkärikoulun hyväksikäyttöä sissikoulutusta yhtenäistävänä laitoksena sekä koulutuksellisen yhteistoiminnan lisäämistä rajavartiolaitoksen sissikomppanioihin ja eri johtoportaisiin. Tähän liittyi myös koulutuksen perustan luovien sissikoulutusoppaiden ja -ohjesääntöjen kirjoittaminen ja toimittaminen joukkojen käyttöön.¹⁰³⁸

Tehtyjen selvitysten mukaan puolustusvoimien ja rajavartiolaitoksen sissiyksiköissä annettavan koulutuksen perustaksi tarkoitetut ohjesäännöt olivat 1970-luvun puoliväliin tultaessa vanhentuneita tai puuttuivat kokonaan. Asiaan syvällisesti perehtynyt kapteeni Heikki Kalpamaa kirjoitti oppaiden ja ohjesääntöjen puutteeseen liittyvistä ongelmista diplomityössään seuraavasti: ”Tärkeimpänä nähdään sellaisen sissikoulutusoppaan tarve, joka kattaa yksityisen sissin, ryhmän ja sissijoukkueen perustaidot ja taistelutekniikan. Tämän lisäksi tarvitaan ilmeisesti ohjesääntö tai taktillinen ohje, joka sisältää sissipataljoonan ja -komppanian käyttöperiaatteet sekä taktiikan sotilasläänin ja sen yhtymien taisteluun liittyen.”¹⁰³⁹

Myös Karjalan Prikaatissa palvellut Matti Mikkonen piti sissitoimintaa varten asetettuja koulutusvaatimuksia suhteellisen kovina, sillä läheskään kaikki varusmiehet eivät täyttäneet sissijoukkoihin sijoitettavaksi tarkoitetun reservin vaatimuksia. Suurimpana ongelmana olivat fyysisen kunnon rajoitteet, joiden vuoksi sisseiksi koulutettavien joukko täytyi valita jokaisesta ikäluokasta erikseen. Ottaen huomioon koulutusaikaisen poistuman ja ikäluokkien jatkuvan pienenemisen, oli keskityttävä määrän sijasta laatuun. Mikkosen mukaan edes sissikoulutusta antavan 3. Komppanian päällikkö ei osallistunut koulutettujen varusmiesten sodan ajan sijoittamistyöhön, vaan sen hoiti prikaatin esikunnan järjestelyalan henkilöstö. Siten täyttä varmuutta lopullisista sijoitusprosentteista tai kohdejoukoista ei Mikkosen mukaan tiedetty perusyksiköissä, vaikka niistä esitettiinkin paljon arvailuja kouluttajien keskuudessa.¹⁰⁴⁰

Vaikka koulutusmateriaali oli sissikoulutusta antavissa joukoissa pääsääntöisesti hyvää, sodan ajan sissijoukkojen erikoisvarusteissa oli suuria puutteita. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että monelta sissipataljoonalta tai paikallisjoukkoihin lukeutuvalta erilliskomppaniolta puuttui sissitoimintaan vaadittavaa radiokalustoa, ampumarvikkeita, kertasingkoja tai liikuntavälineitä. Pelkillä rynnäkkökiväreillä, tähysmiinoilla, suksilla tai ahkioilla ei saavutettu riittävää pitkäaikaiseen sissitoimintaan soveltuvaa puolustuskykyä.¹⁰⁴¹ Pääesikunta

1038 Kalpamaa (1975), s. 66–68, SKK 1/1186/sal, KA.

1039 Sama, s. 65–66. Katso myös KaiPr:n n:otta Havainnot kantahenkilökunnan sissikoulutuksen opetustilaisuudesta Kajaanissa 21.–23.4.1975, Ermei Kanninen, kokoelman kopioita ja alkuperäisiä asiakirjoja tutkijan hallussa.

1040 Mikkonen, Matti: haastattelu 1.11.2013.

1041 PE:n n:o 243/Optsto/Daa sal/22.3.1977, T 25767/Da 2 sal, KA. PE:n n:o 354/Optsto/Daa sal/11.5.1977, T 25767/Da 2 sal, KA. PE:n n:o 61/Optsto/Daa sal/27.1.1978, T 25767/Da 2 sal, KA.

tunnisti ongelman laajuuden jo vuonna 1975, jolloin se yritti saada myös poliittisen päätöksentekojärjestelmän ymmärtämään asian vakavuuden. ”Hyökkäyksen torjunnassa maavoimilla on ratkaiseva osuus. Yllätyshyökkäyksen torjuntaan maavoimilla on edellytykset materiaalisista puutteista huolimatta, koska materiaalin ja toiminnan keskittäminen mahdollistaa taistelun rajoitetun ajan puitteissa. Suorituskyky ei kuitenkaan ole tällä hetkellä sellainen, että se mahdollistaa usean kuukauden torjuntataistelut, mikä olisi välttämätöntä jos yllätyshyökkäys muuttuu suurhyökkäykseksi. Tällaisessa tilanteessa voidaan ajautua sissisotaan, jonka suoritukseen meillä on rajalliset edellytykset, mutta joka luonteestaan johtuen aiheuttaa tavattomia kärsimyksiä koko kansalle.”¹⁰⁴²

Yksi ratkaisuyritys sekä ikäluokkien pienenemisestä ja sodan ajan varuspuutteista muodostuneeseen ongelmaan oli Pääesikunnassa vuosina 1976–1977 laadittu ohjelma maavoimien rauhanajan organisaation kehittämiseksi eli sotilaskielessä paremmin lyhenteenä tunnettu MARO. Suurimmat MARO:n aiheuttamat muutokset koskettivat puolustusvoimien organisaatorakennetta, mutta sillä oli omat heijastevaikutuksensa myös lukuisiin koulutus- ja operatiivis-taktisiin asetelmiin. Etenkin sotavarustuksen jatkuva uudistamistyö ja kehittyminen edellyttivät taktiikan ja taistelutekniikan ohjeistukseen sekä koulutukseen tehtäviä muutoksia. Suunnitelman mukaan uudistamistarpeeseen vaikuttivat lisäksi kertausharjoitusten lisääminen, tarve vahventaa Lapin puolustusta, siviilikoulutusjärjestelmän muutokset, tarve irrottaa varusmiehiä komennustehtävistä koulutukseen, puolustusvoimien muuttunut työaikalainsäädäntö, kantahenkilökunnan koulutustarpeet, YK:n rauhanturvatehtävien aiheuttama osittainen henkilöstöpula kotimaassa sekä varuskuntien kasarmitilojen ja harjoitusalueitten käytön järjestelyt. Toteuttamiskäskeä MARO:sta annettiin puolustusvoimissa 23.11.1977.¹⁰⁴³ Käytännössä organisaatiouudistus astui voimaan vasta 1.10.1979, jolloin myös sissikoulutusta antavien joukko-osastojen jalkaväki- tai jääkärikomppanioiden nimet muutettiin *Sissikomppanioiksi*.¹⁰⁴⁴

Ei liene sattumaa, että majuri Ilkka Ilmola kirjoitti hyvin analyttisen artikkelin *Tiede ja Ase* -vuosikirjaan juuri MARO:n julkistamisajankohtana. Ilmolan kirjoitus *Operaatiotaidon ja taktiikan kehitysnäkymät 1980-luvulle* antoi useita suuntaviivoja ja kehitysideoita edellä mainittuihin seikkoihin vedoten unohtamatta sissitoimintaa. Marssijärjestys kaikessa kehittämässä etenkin puolustusjärjestelmää läpäisevissä muutoksissa tuli Ilmolan mukaan palauttaa aina mieleen ennen säntäilyä. Ensin kehitetään doktriini, sitten taktiikka ja vii-

1042 PE:n n:o 542/Optsto/Daa sal/25.9.1975, T 25767/Da 1 sal, KA.

1043 Saressalo (1981), s. 80–82, SKK 1/1465, KA. Katso myös Kronlund (1993), s. 45–46.

1044 Esimerkiksi Karjalan Prikaatin 3. Komppanian ja Kainuun Prikaatin 2. Komppanian nimet muutettiin 1.10.1979 alkaen Sissikomppanioiksi. Mikkonen, Matti: haastattelu 1.11.2013. Katso myös Iskanius (2012), s. 269.

meiseksi organisaatio. Voimakas teknillinen kehitys oli juuri MARO:n aikoina vaarassa romuttaa hyväksi koetun kehittämisjärjestyksen. Sissitoiminnan osalta Ilmola kirjoitti taktiikan tulevaisuudennäkymistä, että ”sissitoiminnan käyttäminen ensisijaisena taistelutapana ei sisälly minkään maan paikallisjoukkojen tehtäviin. Miten operaatiotaitoa ja taktiikkaa olisi alueellisessa puolustusjärjestelmässä kehitettävä, perustuu paljolti prikaatimme suorituskykyyn. Suorituskykyä arvioitaessa ei tietenkään saa unohtaa sissitoiminnan vaikutusta prikaatin taisteluun.”¹⁰⁴⁵

Asia oli teoreettisesti varsin selvä, mutta muutosten vieminen käytännön tasoille vaati mittavia toimenpiteitä. Pelkästään asevelvollisille opetettavan taktiikan koulutusohjeiden ja sotakoulujen operaatiotaidon opettamisaltöjen muuttaminen olivat suuritöisiä ja pitkäaikaisia projekteja. Kaiken lisäksi muutokset olisivat edellyttäneet myös ohjesääntö- ja opaskirjallisuuden laajaa päivittämistä tai ainakin osittaista uusimista. Käsitteet ja sissitaktiikan peruseriaatteet kehittyivät hiljalleen ja saivat jokseenkin pysyvän aseman ainakin teoreettisella tasolla Suomen puolustusperiaatteissa 1970-luvulla. Kylmän sodan aikakaudella vallinnut ajattelu sissimenetelmien käytöstä palveli siten tärkeintä tehtäväänsä eli toimi ennaltäehkäisevänä pelotteena mahdollisille vihollisuuksille.¹⁰⁴⁶

5.2. Sissitoimintaopas selventää sissitoiminnan teoriaa ja käytäntöä

Suomalaisen sissitoimintataktiikan ja taistelutavan lopullisena läpimurtona tai pikemminkin huipentumana voidaan edellä luetelluiden syiden vuoksi pitää vuonna 1979 valmistunutta *Sissitoimintaopasta*. Oppaan kirjoitustyö oli tarkoitus aloittaa jo 1970-luvun alkupuolella, sillä ensimmäiset viitteet uudistettavan ohjesäännön laatimisesta ovat paikannettavissa vuosiin 1972 ja 1973.¹⁰⁴⁷ Jostakin syystä oppaan kirjoitus- ja kokoamistyö venyi usealla vuodelle. Lähdeaineiston salattavuussäädösten ja -rajoitusten vuoksi kaikkia myöhästymisen yksityiskohtaisia syitä ei toistaiseksi ole pystytty selvittämään. Eräiksi selityksiksi voidaan esittää tai arvella alueellisen taistelun perusteiden osittaiset tai jopa laajahkot puutteet sekä aikakaudella kehitteillä olleen prikaati 80:n sekä muiden kokeilukokoonpanojen vaikutukset uudistettaviin ohjesääntöihin. Toisaalta kirjoitustyö, sissitoimintaan liittyvät ongelmat ja ylipäättään Suomen poliittisesti vaikea asema saattoivat vaikuttaa myös oppaan sisällöllises-

1045 Ilmola (1977), s. 14–72.

1046 Paakkinen, Juhani: kirjeenvaihtohaastattelu maaliskuuhuhtikuun 2007.

1047 Mikkonen, Matti: haastattelu 1.11.2013.

■ Sissitoiminnan kokeilutoiminta vietiin toisinaan mielikuvituksen ääri rajoille. Muun muassa nukkumista ja piiloutumista niin sanottuun nuotiopoteroon kokeiltiin osana Sissioppaan kirjoittamista käytännön harjoituksissa Lapin Rajavartioston (LR) Jääkärikomppanian sissitoimintakoulutuksessa 1970-luvulla.

ti harkittuun ja pitkähkään kokoamistyöhön. Pitihän oppaan korvata valmistuessaan vuoden 1956 *Sissikoulutusopas*.¹⁰⁴⁸

Sissitoimintaoppaan kirjoittajajyöryryhmä muodostettiin Pääesikunnan jalkaväkiosaston kantaman käskyn mukaisesti vuoden 1976 alussa. Oppaan kirjoitus- ja kokoamisvastuu käskettiin majuri Heikki Kalpamaalle, joka tuolloin palveli Karjalan Prikaatin esikunnassa järjestelypuseerin tehtävissä. Kalpamaa oli tehtävään hyvin sopiva henkilö, sillä hän oli hyvin perehtynyt sissitoimintaan palveltuaan Laskuvarjojääkärikoulussa vuosina 1965–1970 ja KarPr:n 3. Komppanian päällikkönä vuosina 1970–1972. Kalpamaa oli myös laatinut So-

1048 Pääesikunnan operatiivinen osasto toi vuonna 1971 julki huolestumisensa paikallispuolustuksen hitaasta kehitymisestä todeten, että annettujen tehtävien edellyttämä valmius saavutettaisiin vasta vuonna 1978. Tynkkynen (1999), s. 11. Katso myös PE:n n:o 12/Jvtsto/Da sal/18.1.1974, T 25767/Ea 1 sal, KA. Kalpamaa (1977), s. 261–274.

takorkeakoulussa opiskellessaan sissitoiminta-aiheisen diplomityön.¹⁰⁴⁹ Kirjoittajaryhmän muiksi jäseniksi majuri Kalpamaa (KarPr ja TaistK) kutsui kapteeni Eero Hattusen (KaiPr), kapteeni Pertti Keräsen (KarJP) ja yliluutnantti Matti Mikkosen (KarPr). Kaikki kirjoittajatyöryhmän jäsenet olivat joko palvelleet tai palvelivat oppaan kirjoittamisajankohtana edustamisensa joukko-osastojen sissikoulutuksen parissa.¹⁰⁵⁰

Oppaan käsikirjoituksen aineistoa kerättiin joukko-osastojen sissikoulutusaineiston lisäksi rajavartiolaitoksesta, Sotakorkeakoulusta, Taistelukoulusta ja Laskuvarjojääkärikou-

lusta. Kirjoittajaryhmä työskenteli käytännössä omien tehtäviensä ohella vuosina 1976–1978. Työryhmä koontui yhteisiin tarkastelu- ja kirjoitustilaisuuksiin noin kahden kuukauden välein pääsääntöisesti Helsingissä. Työryhmää johtanut majuri Heikki Kalpamaa antoi tapaamisissa ryhmän jäsenille muun muassa tehtäväksi kokeilla laadittuja sissitoimintasuunnitelmia joukko-osastojen varusmieskoulutuksen ja taisteluharjoitusten yhteydessä. Siten oppaaseen päätyneitä taktisia ratkaisuja niin kootusta kuin hajautetusta sissitoiminnasta päästiin testaamaan käytännössä ennen oppaan valmistumista.¹⁰⁵¹ Kokeiluharjoituksia järjestettiin Kainuun Prikaatin joukoilla vuosien 1976–1977 aikana Vuosangan harjoitusalueella. Noin 8–10 vuorokautta kestäneiden harjoitusten kokeiluaiheina olivat ”hajautetun taistelutavan tekniikka, kootun taisteluta-

van tekniikka ja sissiaiheiset taisteluammunnat.”¹⁰⁵²

Oppaan kokoamistyön yhteydessä tehtiin myös laajahko rinnakkainen tutkimus, joka liittyi sissitoiminnan lääkintähuollon vaatimusten tarkasteluun. Pääesikunnan päällikkö oli asettanut 13.2.1978 erillisen työryhmän, jonka tehtävänä oli määrittää sissitoimintaan

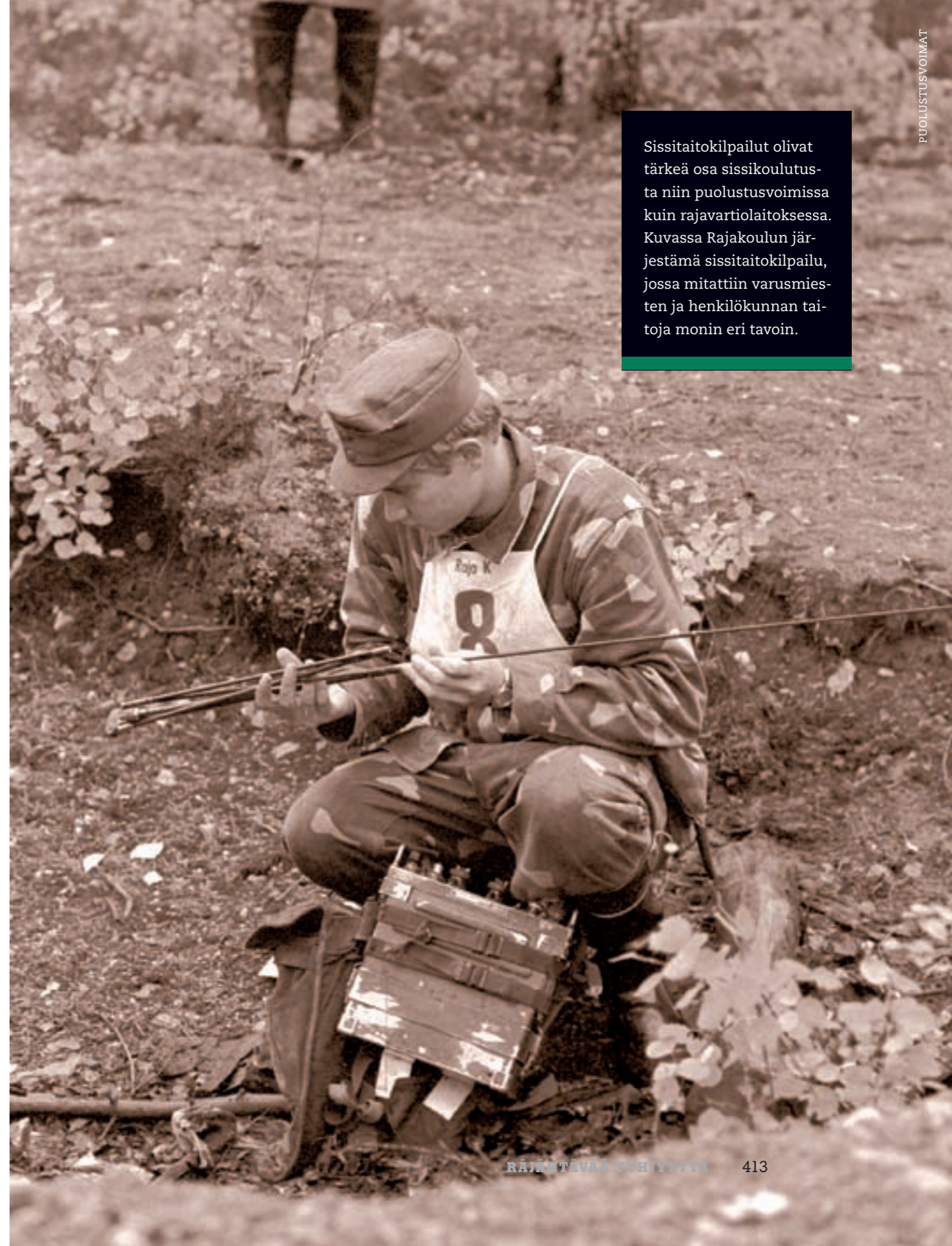
”Sissitoimintaopas lujitti myös sissitoiminnan käsitteistöä jo pelkästään sen taktiikkaan syventyvän jäsen-telynsä sekä ohjesäännöille tyypillisen perusteellisuuden vuoksi. Oppaassa selvitetään hyvin seikkaperäisesti kaikki sissitoimintaan liittyvät taktiset ja taistelutekniset yksityiskohdat ja liittymäpinnat koko sodankäynnin laajaan viitekehykseen.”

1049 Kalpamaa (1975), SKK 1/1186/sal, KA. Katso myös diplomityöhön liittyvä kysely ja Pääesikunnan siihen laatimat vastaukset: SKK:n n:otta 20.1.1974, T 25767/Da 1 sal, KA. PE:n n:o 169/Optsto/Daa sal/1.3.1974 liitteineen, T 25767/Da 1 sal, KA. SKK:n n:otta 26.7.1974, T 25767/Dc 1 sal, KA. PE:n n:o 656/Optsto/Dca 1/22.10.1974, T 25767/Dc 1 sal, KA. Diplomityö sai lausuntojen mukaan arvosana ”hyvä”. SKK:n n:otta 7.10.1975, kapteeni H Kalpamaan diplomityön arvostelu, T 25767/Hj 2 sal, KA.

1050 Kalpamaa, Jarmo Heikki Artturi, nimikirjanote n:o 67474, KA. Mikkonen, Matti: haastattelu 1.11.2013. Sihvo, Sami: haastattelu 23.10.2013. Katso myös Kalpamaa (1977), s. 261–274.

1051 Mikkonen, Matti: haastattelu 1.11.2013.

1052 PE:n n:o 12/Optsto/Daa sal/15.1.1979, T 25767/Da 2 sal, KA.

Sissitaitokilpailut olivat tärkeä osa sissikoulutusta niin puolustusvoimissa kuin rajavartiolaitoksessa. Kuvassa Rajakoulun järjestämä sissitaitokilpailu, jossa mitattiin varusmiesten ja henkilökunnan taitoja monin eri tavoin.

määrätyn pataljoonan tai rajajääkäripataljoonan puitteissa sissitoiminnan lääkintähuollon tarve, käyttöperiaatteet ja lääkintähenkilöstön käyttö. Lisäksi työryhmän tuli laatia esitys sissilääkinnän lääkintävälineistöstä ja -materiaalista. Työryhmän puheenjohtajana toimi lääkintäeverstiluutnantti Seppo Tikka (PE), sihteerinä majuri Kari Suvanto (HKoulK), jäsenenä majuri Heikki Kalpamaa (PE Op-os), lääkintämajuri Matti Aro (PE), yliluutnantti Matti Mikkonen (KarPr) ja ulkopuolisena asiantuntijajäsenenä majuri Juhani Paakkinen

■ Vuonna 1979 julkaistu Sissitoimintaopas lujitti sissitoiminnan käsitteistöä jo pelkäämään sen taktiikkaan syventyvän jäsentelynsä sekä ohjesäännöille tyypillisen perusteellisuuden vuoksi.

(RvLE). Työryhmän mietintö valmistui 7.6.1979 eli vasta *Sissitoimintaoppaan* ilmestyttyä. Tehdyn tutkimuksen johtopäätösten mukaan ”*tärkeimpien sotilasläänien joukkoihin on sisällytettävä piilosairaaloita, joita käytetään välittömästi taisteluun joutuvien sotilaspiirien sairaalatyyppisinä hoitoyksikköinä.*” Sotilaspiirien käyttöön esitettiin lisättäväksi lääkintäjoukkueita. Erillispataljoonien ja rajajääkärijoukkojen ensiapuvalmiutta esitettiin myös lisättävän ylimääräisillä lääkintäaliupseereilla ja tehostettavalla mieskohtaisella ensiapukoulutuksella.¹⁰⁵³ Käytännössä kyseisen tutkimuksen luonnos muodosti Sissitoimintaoppaan IV luvun ”*Sissitoiminnan lääkintähuolto*”.¹⁰⁵⁴

Sissitoimintaoppaan työryhmävaiheen päätyttyä kesällä 1978 Kalpamaan tehtäväksi jäi koota ja puhtaaksikirjoittaa opas lopulliseen muotoon. *Sissitoimintaopas* valmistui marraskuussa 1978 ja vahvistettiin erinäisten lausuntokierrosten jälkeen puolustusvoimain komentajan hyväksynnällä joukkojen käyttöön 2.5.1979.¹⁰⁵⁵

1053 PE:n n:o 12/Optsto/Daa sal/15.1.1979, liite 1, T 25767/Da 2 sal, KA. PE:n n:o 79/Lääkos/10 sal/7.6.1979, T 25767/F 6–7 sal, KA. PE:n n:o 730/Daa sal/22.10.1979, T 25767/Da 2 sal, KA.

1054 PE:n n:o 79/Lääkos/10 sal/7.6.1979, T 25767/F 6–7 sal, KA. Vertaa *Sissitoimintaopas*, (Sissit-opas), Helsinki 1980, s. 193–209.

1055 Mikkonen, Matti: haastattelu 1.11.2013. *Sissitoimintaopas*, (Sissit-opas), Helsinki 1980, s. 5.

■ Sissitoimintaoppaan kirjoitus- ja kokoomisvastuu käskettiin majuri Heikki Kalpamaalle, joka tuolloin palveli Karjalan Prikaatin esikunnassa järjestelyupseerin tehtävissä. Kalpamaa oli tehtävään hyvin sopiva henkilö, sillä hän oli hyvin perehtynyt sissitoimintaan palvellessaan Laskuvarjojääkärikoulussa vuosina 1965–1970. Kalpamaa oli myös laatinut Sotakorkeakoulussa opiskellessaan sissitoiminta-aiheisen diplomityön.

Sissitoimintaoppaan keskeisin tehtävä oli sitoa sissitaktiikan teoriat ja käytännön koulutus yhteen sekä lujittaa sissitoiminnan asemaa ja merkitystä alueellisessa taistelussa. Opas määritteli johdannossaan sen, että sissitoimintaan käytetään ensisijaisesti paikallisjoukkoja, mutta yleisjoukkojen tulee myös kyetä vastaamaan taistelutapaan. Sissitoiminnan eri taistelutavoilla ja menetelmillä oli oppaan mukaan tarkoitus tuottaa tappiota vihollisen joukoille, tuhota sen materiaalia ja vaikeuttaa alueiden hyväksikäyttöä. Sissikoulutusta tuli antaa kaikille sotilaille niin, että vähimmäistavoitteeksi asetetut mies- ja ryhmäkohtaiset perussuoritukset osataan tarpeen vaatiessa.¹⁰⁵⁶ *Sissitoimintaoppaalla* oli siten vaikuttavuutta, joka kulki läpi koko puolustusvoimien ja rajavartiolaitoksen puolustushaaraan tai aselajiin katsomatta.

Sissitoimintaopas lujitti myös sissitoiminnan käsitteistöä jo pelkäämään sen taktiikkaan syventyvän jäsentelynsä sekä ohjesäännöille tyypillisen perusteellisuuden vuoksi. Oppaassa selvitetään hyvin seikkaperäisesti kaikki sissitoimintaan liittyvät taktiset ja taistelutekniset yksityiskohdat ja liittymäpinnat koko sodankäynnin laajaan viitekehykseen. Kirjan taktiikkaa selittävä kieli ja käsitteet sekä niiden jalostuneet määritelmät ovat poikkeuksellisen perusteellisia. Siten niiden voidaan päätellä olleen pitkällisen työn tuloksia. Keskeisin taktiikan käsite tietysti on itse sissitoiminta, jonka opas määrittelee seuraavalla tavalla: ”*Sissitoiminnan asema ja merkitys on keskeinen alueellisessa taistelussa. Sissitoimintaan käytetään ensisijaisesti paikallisjoukkoja, mutta myös yleisjoukkojen yksiköiden tai niiden osien on siihen kyettävä. Sissitoiminta on usein ennakkovalmisteluihin perustuvaa, lähinnä hajautettuna tai pieninä osastoina toimivien paikallisjoukkojen taistelua alueella, johon vihollinen tunkeutuu.*”

1056 *Sissitoimintaopas*, (Sissit-opas), Helsinki 1980, s. 11.

Näillä alueilla toimii lisäksi muita paikallisjoukkoja ja yleisjoukkoja, joiden tehtävänä on jatkaa taistelua tietyillä maastoalueilla ja puolustettavissa maastonkohdissa. Sissitoiminta tukee tätä taistelua ja se liittyy alueellisen taistelun eri vaiheisiin ja aina taistelun kokonaismäärään. Sissitoiminnan eri taistelutavoilla ja menetelmillä tuotetaan tappioita vihollisen joukoille, tuhotaan sen materiaalia ja välineistöä sekä vaikeutetaan alueen hyväksikäyttöä. Käytettävien menettelytapojen tulee olla vaihtelevia ja yllätyksellisiä; viekkautta ja aktiivisuutta on aina korostettava.¹⁰⁵⁷ Sissitoimintaopas selvensi taistelutavan ja taktiikan käsitteistöä sekä erotteli selvästi kootun sissitoiminnan ja hajautetun taistelun toisistaan.

Sissitoimintaoppaan mukaisten alueellisen sissitoiminnan ja sen taistelumenetelmien käytäntöön siirtäminen oli pitkäjänteistä ja haastavaa työtä monilla saroilla. Alueellista puolustusjärjestelmää koskevien periaatepäätösten, uusitun ohjesääntöperheen ja koulutusohjeiden tavoitteena oli saada jokaiselle varusmiehelle koulutetuksi vähintään perustiedot ja -taidot sissitoiminnasta. Varsinainen tehtävämukainen sissikoulutus ja sissitaktiikan syventäminen oli tarkoitus antaa sijoitetuille reserviläisille vasta kertausharjoituksissa. Tämä menettelytapa saavutti monissa rauhanajan joukoissa jopa laajaa innostusta sissitoimintaa kohtaan. Ermei Kanninen on todennut, että sissikoulutuksen motivointi oli helppoa, sillä sissitaktiikka herätti etenkin reserviläisissä paljon mielenkiintoa ja mielikuvitukseen perustuvaa jatkokehittelyä taktisella ja taisteluteknisellä tasolla. Reserviläisten keskuudessa laajentunut ”sissi-intoilu” johti muun muassa omaehtoisen harjoitteluun, joka ennen vuoden 1947 rauhansopimuksen aserajoituspykälien mitätöintiä oli puolustusvoimien valvonnan ulkopuolella kiellettyä toimintaa. Tämä osoittaa, että sissitoiminta oli saavuttanut yleisen hyväksynnän ja ”sisseilystä” oli tullut 1970-luvun lopulla kenttäarmeijaan sijoitetun reservin parissa jopa jonkinasteinen harrastus.¹⁰⁵⁸

Sotilasalueen sissitoiminnan kokeiluharjoitukset 1980-luvun alussa

Mielenkiintoinen – samalla itsenäisyyden aikakaudella viimeinen suuri – ja erittäin merkittävä kokonaisuus sissitoiminnan soveltuvuudesta alueelliseen taisteluun liittyen tehtiin vuosina 1980 ja 1982 kahden toisiinsa nivoutuvan harjoituksen myötä. Kokeiluharjoituksia sotilasalueen puitteissa oli suunniteltu Pääesikunnan jalkaväkiosastolla ja operatiivisella osastolla jo tammikuussa 1979. Laaditun esityksen mukaan tarkoitus oli siirtää sissitoimintaan liittyvien kokeiluharjoitusten painopiste yhteen suurempaan taktilliseen kokeiluhar-

1057 Sama.

1058 Kanninen (2003), s. 19. Katso myös PLM:n n:o 11/Sot/77 sal/31.1.1977, T 25767/Da 2 sal. PE:n n:o 58/Optsto/Daa sal/26.1.1977, T 25767/Da 2 sal.

■ Talviolissa toteutetun Maaliskuu-82-harjoituksen tutkimukselliset tavoitteet olivat identtiset aikaisempaan harjoitukseen nähden, mutta erityisenä tarkastelukohteena olivat haastavat ääriolot.

joitukseen, jonka ajankohdaksi määriteltiin loppukesä 1980.¹⁰⁵⁹ Yhtenä syynä kokeiluharjoituksen siirtoon vuodelle 1980 oli sissilääkintään liittyvä keskeneräinen tutkimus, joka liittyi vuonna 1978 perustetun sissilääkintäryhmän tehtävänantoon.¹⁰⁶⁰

Pääesikunnan päällikkö hyväksyi ensimmäisen harjoituksen yleispuitteet ja kokeilutoiminnan pääkohteet 16.1.1979. Tämän jälkeen Pääesikunnan koulutuspäällikkö hyväksyi 21.1.1980 koulutuspäällikön esityksestä kokeiluharjoituksen toimeenpantavaksi elokuussa 1980. Peruste harjoituksen järjestämiseksi oli ennen kaikkea vuonna 1978 valmistuneen Sis-

1059 PE:n n:o 12/Optsto/Daa sal/15.1.1979, T 25767/Da 2 sal, KA. Koskelo, Heikki: haastattelu 21.3.2013. Katso myös Hyötyläinen (1992), s. 84–110.

1060 PE:n n:o 12/Optsto/Daa sal/15.1.1979, liite 1, T 25767/Da 2 sal, KA. PE:n n:o 730/Daa sal/22.10.1979, T 25767/Da 2 sal, KA.

■ Elokuu-80 harjoituksen ja paikallisjoukkojen toiminnasta saatujen muiden kokemusten perusteella käynnistettiin Yleisesikunnassa tutkimustoiminta Maaliskuu-82-harjoituksen perusteiden kehittämiseksi. Itse harjoitukseen osallistui myös joukko Sotakorkeakoulun opettajia ja oppilaita johtamaan paikallisjoukkojen sissitoimintaa sotilasalueen esikunnassa.

sitoimintaoppaan mukaisen taktiikan kokeileminen käytännössä.¹⁰⁶¹ Elokuu-80 harjoituksen toimeenpanokäskyn mukaan kokeiluharjoituksen päämääränä oli tutkia paikallispuolustuksen ja sissitoiminnan taktiikkaa ja taistelutekniikkaa sotilasalueen puitteissa. Tämä tapahtui testaamalla ”*Sissitoimintaoppaan ja Sotilaspiirin paikallispuolustusohjeen luonnoksen periaatteiden, määräysten ja ohjeiden toimivuutta käytännössä*”. Kokeilutoiminnan pääkohde oli sotilasalueen huoltaminen ja alakohteet muun muassa hevosten ja tilapäisvälineiden käyttö materiaalin kuljetuksiin ja potilasevakuointeihin, lääkintähuollon kokonaisjärjestelyt haavoittumispaikalta piilosairaalaan. Piilosairaaloiden toimintaa ja sissilääkintävarustusta oli

1061 PE:n n:o 32/Koultsto/5 sal/21.1.1980, T 25722/Da 2 sal, KA. PE:n n:o 3000/Koul-os/Dbc/22.10.1979, T 25993/Hn 2, KA. PE:n n:o 780/Jvtsto/ETS/26.5.1980 (Sotilasalueen sissitoimintaharjoitus, toimeenpanon esikäsky), T 25993/Hn 2, KA. PE:n n:o 1010/Hn/ETS/28.7.1980 (Sotilasalueen sissitoimintaharjoitus Elokuu -80, toimeenpanokäsky), T 25993/Hn 2, KA. PE:n n:o 186/Daa sal/31.10.1980 (Raportti sotilasalueen sissitoimintaharjoituksesta elokuu -80, T 25722/Da 2 sal, KA, (MAAVE:n tutkimuslupapäätös).

■ Maaliskuu-82-harjoituksen johtajaksi määrättiin uusi jalkaväen tarkastaja, kenraalimajuri Raimo Katona.

tarkoitus kokeilla myös käytännössä. Kokeilun alaiseksi asetettiin myös kesällä 1980 valmistunut *Luonnonmuonaohjeen luonnos* ja siinä esitetyt tavat selviytyä luonnonvaraisilla kasveilla sekä riistalla. Kaiken taustalla oli myös tarkoitus totuttaa sekä harjaannuttaa kantahenkilökunta ja varusmiehet sissi- ja vastasissitoimintaan.¹⁰⁶² Mainittakoon, että *Sotilaspiirin paikallispuolustusohje* oli luonnoksena lähetetty lausuntokierrokselle helmikuussa 1980, joten myös sen periaatteet haluttiin saada mukaan harjoituksen kokeiluaiheisiin.¹⁰⁶³

Harjoituksessa sotilasalueen sissitoiminta ja -taktiikka jaettiin kolmeen taistelumenetelmään: taisteluun vihollisen kärkeä vastaan, tieliikenteen häirintään sekä ylläköihin ja hyökkäyksiin. Elokuu-80-harjoituksen johtajaksi määrättiin jalkaväen tarkastaja, kenraalimajuri Raimo Viita, jonka vastuulle asetettiin myös kattavien raporttien laatiminen sekä tutkimustulosten analysointi. Pääesikunnan jalkaväkitoimiston päällikkö, everstiluutnantti Heikki Koskelo toimi harjoituksen johtajan apulaisena. Lisäksi harjoituksen johtoon nimettiin Karjalan Jääkäripataljoonan pataljoonaukseeri ja huoltopäällikkö sekä upseereita Pääesikunnasta, Keski-Suomen Viestipataljoonasta sekä Karjalan Lennostosta. Varsinainen harjoitusjoukko koottiin Savo-Karjalan ja Pohjois-Suomen Sotilaslääneistä, Huoltokoulutuskeskuksesta, Keski-Suomen Viestipataljoonasta, Tiedustelulentolaivueesta, Kuljetuslentolaivueesta ja Pohjois-Karjalan Rajavartiostosta. Harjoitusjoukkojen kokonaisvahvuus oli 827 miestä ja 107 ajoneuvoa sekä muuta kalustoa. Itse

1062 PE:n n:o 1010/Hn/ETS/28.7.1980 (Sotilasalueen sissitoimintaharjoitus Elokuu -80, toimeenpanokäsky), T 25993/Hn 2, KA. Katso myös Sotilaspiirin paikallispuolustusohjeen luonnos, 1980. Luonnonmuonaohjeen luonnos, 1980.

1063 PE:n n:o 725/Ddc/21.2.1980 (Lausuntopyyntö: Sotilaspiirin paikallispuolustusohjeen luonnos), T 25993/Hn 2 ets, KA.

harjoitus järjestettiin mittavien valmisteluiden jälkeen Pohjois-Karjalassa 11.–23.8.1980 Rautavaaran–Hankamäen–Säyneisen–Luikonlahden–Juuan–Valtimon alueella.¹⁰⁶⁴

Kesäoloihin keskittyneen *Elokuu-80*-harjoitusraportin mukaan kaikki sujui melko lailla suunnitellulla tavalla. Sotilasalueen sissitoiminnan perusjärjestelyt olivat ajanmukaisia ja tarkoituksenmukaisia, Suomen oloihin soveltuvia ja henkilöstön hyväksymiä. Keskeisenä ongelmana pidettiin sitä, että sotilasalueen sissitoiminnalla ei edullisissakaan oloissa saatu irti riittävää tehokkuutta. Tehokkuudella tässä yhteydessä tarkoitettiin riittävän suurten henkilöstö- ja kalustotappioiden aiheuttamista viholliselle niin, että se joutui hidastamaan merkittävästi etenemistään, sitomaan joukkoja selustaan ja mahdollisesti muuttamaan taistelutapaansa. Toisena keskeisenä ongelmana pidettiin ohjesäännön mukaisesti määrättyjen sotilasalueen tehtävien runsautta verrattuna käytössä olevien joukkojen määrään ja toiminta-alueen laajuuteen. Myös sotilasalueen joukkojen koottu käyttö joukkueenkin suuruusina osastoina osoittautui harjoituksen perusteella epätarkoituksenmukaiseksi.¹⁰⁶⁵

Sotilasalueen sissitoimintaa käsittelevä yhteenveto kiteytti aikakauden haasteet ja vahvuudet. Harjoituksessa toteutetun sissitoiminnan vaikutukset hyökkääjään eivät vastanneet kaikilta osin asetettuja odotuksia. Erityisesti tämä tuli esille taistelussa hyökkääjän kärkeä vastaan. Sotilasalueen harjoitusjoukot kykenivät hajautettua taistelutapaa käyttäen hidastamaan vihollisen etumaisten joukkojen etenemistä valtateiden suunnissa vain vähän. Sen sijaan sotilasalueen sissitoiminnan perusjärjestelyt antoivat melko hyvän lähtökohdan teliikenteen häirinnälle. Vastasissitoiminnan torjumiseen ei tuolloisilla järjestelyillä myöskään ollut riittäviä mahdollisuuksia. Yhteishavaintona todettiin, että sissitoimintaoppaan toimintaperiaatteet sekä erilaiset mitat ja aikamäärät pitivät pääpiirtein paikkansa. Nämä samat periaatteet toistuivat myös paikallispuolustusohjeen luonnoksessa, jota esitettiin sotilasalueen taktilliseksi ohjesäännöksi.¹⁰⁶⁶

Ensimmäisen kokeiluharjoituksen jälkeen loppuvuonna 1980 koostettiin kaikki harjoitusta koskeva materiaali Pääesikunnan jalkaväkitoimistoon. Harjoituksesta kirjoitettiin erittäin perusteellinen kertomus, joka esiteltiin paitsi Pääesikunnan operatiiviselle osastolle myös ylimmälle johdolle puolustusvoimain komentajaa myöten. Puolustusvoimain komentaja oli myös vierailut *Elokuu-80*-harjoituksessa, jonka aikana hän päätti, että vastaava kokeiluharjoitus toimenpannaan myös talviolioissa. Kokemukset mittavan kokeiluharjoituksen järjestämisestä olivat positiivisia ja antoivat odotettua enemmän tuloksia, joten suunnittelu

1064 PE:n n:o 186/Daa sal/31.10.1980 (Raportti sotilasalueen sissitoimintaharjoituksesta elokuu -80), T 25722/Da 2 sal, KA, (MAAVE:n tutkimuslupapäätös). Koskelo, Heikki: haastattelu 21.3.2013.

1065 Sama.

1066 Sama. Katso myös PE:n n:o 1699/Daa/ETS/19.12.1980 (Lausunto Sotilaspiirin paikallispuolustusohjeen luonnoksesta), T 25993/Hn 2, KA.

vastaavan harjoituksen järjestämiseksi talviolioissa päätettiin aloittaa hetimiten.¹⁰⁶⁷ Pääesikunnan päällikkö hyväksyi 4.3.1981 koulutuspäällikön esityksestä sotilasalueen kokeiluharjoituksen uusittavaksi samoilla päämäärillä, järjestelyillä ja toiminta-alueilla. Harjoitusajan kohdaksi päätettiin 1.–13.3.1982.¹⁰⁶⁸

Elokuu-80-harjoituksen ja paikallisjoukkojen toiminnasta saatujen muiden kokemusten perusteella käynnistettiin Yleisesikunnassa tutkimustoiminta *Maaliskuu-82*-harjoituksen perusteiden kehittämiseksi. Yleisesikunnan johdolla tapahtuvaan paikallisjoukkojen kehittämistyöhön liittyen käskettiin kokeiluharjoitusta varten syksyllä 1981 lisäperusteita, joista tärkeimmät olivat kokeilukokoonpanot ja harjoitustilanteet. Samalla harjoituksen ensimmäistä vaihetta pidennettiin yhdellä vuorokaudella.¹⁰⁶⁹ Esikäsky harjoituksesta annettiin marraskuussa 1981.¹⁰⁷⁰ *Maaliskuu-82*-harjoituksen johtajaksi määrättiin uusi jalkaväen tarkastaja, kenraalimajuri Raimo Katona Pääesikunnan jalkaväkitoimiston päällikön, everstiluutnantti Heikki Koskelon toimiessa jälleen harjoituksen johtajan apulaisena. Harjoitusjoukkojen kokonaisvahvuus oli 1 200 miestä ja 180 ajoneuvoa sekä muuta kalustoa.¹⁰⁷¹

Talviolioissa toteutetun *Maaliskuu-82*-harjoituksen tutkimukselliset tavoitteet olivat identtiset aikaisempaan harjoitukseen nähden, mutta erityisenä tarkastelukohteena olivat haastavat ääriolot. Laaditun raportin mukaan sotilasalueen sissitoiminta oli kehittynyt *Elokuu-80*-harjoituksesta saatujen kokemusten perusteella. Tärkeimmät kehittymiskohteet olivat sissitoimintatehtävien yksinkertaistaminen ja selkeyttäminen sekä sotilasalueen joukkojen organisointi tehtävien edellyttämään kokeilukokoonpanoon. Esitettyjen johtopäätösten mukaan sotilasalue kykeni hyvin täyttämään tehtävänsä sissitoiminnan osalta. Taisteltaessa vihollisen kärkeä vastaan sotilasalueen joukot pystyivät tuottamaan hyökkääjälle tuntevia

”...harjoituksilla sekä kokeilu- ja tutkimustoiminnalla oli merkittävä rooli sissitoiminnan ja sissitaktiikan kehittämisessä vielä 1980-luvun alussa.”

1067 PE:n n:o 151/Optsto/Daa sal/13.2.1981, T 25767/Da 3 sal, KA.

1068 PE:n n:o 114/Maavtsto/5 sal/4.3.1981, T 25722/Da 3 sal, KA, (MAAVE:n tutkimuslupapäätös). PE:n n:o 8/Jvtsto/5 sal/30.3.1981, T 25767/Da 3 sal, KA. PE:n n:o 155/Daa sal/31.5.1982 (Raportti sotilasalueen sissitoimintaharjoituksesta maaliskuu -82, T 25722/Da 3 sal, KA, (MAAVE:n tutkimuslupapäätös). Koskelo, Heikki: haastattelu 21.3.2013.

1069 PE:n n:o 629/Optsto/Daa sal/3.9.1981, T 25767/Da 3 sal, KA.

1070 PE:n n:o 1361/Jvtsto/Dbc/ETS/20.11.1981 (Sotilasalueen sissitoimintaharjoitus maaliskuu-82, toimeenpanon esikäsky), T 25993/Hn 3, KA.

1071 PE:n n:o 164/Jvtsto/Dbc/ETS/29.1.1982, T 25993/Hn 3, KA. PE:n n:o 174/Jvtsto/Dbc/ETS/1.2.1982, T 25993/Hn 3, KA. PE:n n:o 155/Daa sal/31.5.1982 (Raportti sotilasalueen sissitoimintaharjoituksesta maaliskuu -82, T 25722/Da 3 sal, KA, (MAAVE:n tutkimuslupapäätös). Koskelo, Heikki: haastattelu 21.3.2013.

■ Sotilasalueen sissitoiminnan kokeiluharjoituksissa kokeiltiin uudenlaista sissimuonapakkausta sekä kesällä 1980 valmistunutta Luonnonmuonaohjeen luonnosta ja siinä esitetyjä tapoja selviytyä luonnonvaraisilla kasveilla sekä riistalla.

tappioita sekä hidastamaan sen etenemistä. Tieliikennettä häirittäessä aiheutettiin aluksi viholliselle merkittäviä menetyksiä. Vihollisen aloitettua vastassissitoiminnan häirinnän tulokset heikkenivät. Sotilasalue kykeni tehostamaan toimintaansa ylläköin ja hyökkäyksin. Kuten Elokuu-80-harjoituksessa myös Maaliskuu-82-harjoituksessa todettiin, että Sissitoimintaoppaassa esitetyt toimintaperiaatteet ja taktiikka olivat päteviä talvioloihin. Tutkimustulokset ja niistä tehdyt johtopäätökset ohjasivat sissitoiminnan kehittämistä tulevaisuutta ajatellen merkittäväällä tavalla. Maaliskuu-82-harjoitusta varten luodut lähtökohdat ja harjoituksen kokemukset antoivat hyvän perustan Sotilaspiirin paikallispuolustusohjeen luonnoksen ohjeksäännöksi kirjoittamiselle.¹⁰⁷²

1072 Sama.

Voidaan siis perustellusti todeta, että edellä kuvatun kaltaisilla harjoituksilla sekä kokeilu- ja tutkimustoiminnalla oli merkittävä rooli sissitoiminnan ja sissitaktiikan kehittämisessä vielä 1980-luvun alussa. Molempien harjoitusten kertomuksissa, tutkimusraporteissa ja johtopäätöksissä esiteltiin yhtäältä monia kehittämiskohteita, mutta toisaalta myös lukuisia vahvuuksia. Harjoitukset aiheuttivat myös useita kehittämisehdotuksia taktiikkaan, taistelutapaan ja taistelutekniikkaan, joukkokokoonpanoihin ja varustukseen.¹⁰⁷³

Pataljoona 80:n tutkiminen ja kehittäminen sekä sotilaspiirin paikallispuolustusjoukkojen organisaatiotarkistus liittyen maavoimien sodan ajan organisaatiouudistamiseen vuoteen 1985 mennessä olivat osa sissitoimintaharjoitusten tavoitteista. Osan taustasta muodosti myös puolustusvoimien ja rajavartiolaitoksen tiivis yhteistoiminta liittyen puolustusvalmiuden ylläpitämiseen ja kehittämiseen sekä rajavartioujoukkojen kyky siirtyä sodan aikana tarvittaessa laajamittaiseen sissitoimintaan.¹⁰⁷⁴ Tutkimus- ja kehittämistoiminnalla pyrittiin poistamaan pataljoona 80:stä pahimmat sotavarustepuutteet sekä korjaamaan kokeiluorganisaatiossa todetut epäkohdat. Taktiikkaan liittyvät tärkeimmät tutkimus- ja kehittämiskohteet olivat pataljoonan puolustus- ja hyökkäystaistelu, kyky vastahyökkäykseen, taistelunkestävyys, tiedustelu, pimeätoiminta, maastoliikkuvuus, maastouttaminen, toiminnan salaaminen, panssarintorjuntakyky ja organisaation sekä sotavarustuksen tarkistamistarpeet. Samassa yhteydessä nostettiin esille myös prikaati ja pataljoona 90:n kehittämistarpeet etenkin viivytystaktiikkaa tutkittaessa.¹⁰⁷⁵ Syksyllä 1981 Pääesikunnan operatiivisella osastolla laaditun muistion mukaan ”Nykyinen doktriini on todettu käyttökelpoiseksi ja se tulee pääosin säilymään. Sodan kuvan muuttuminen edellyttää kuitenkin taisteluteknillisen kehityksen huomioon ottamista. Joukkojemme on kyettävä muuttuneissakin olosuhteissa aktiiviseen toimintaan. Operaatiotaitomme ja taktiikkamme edellyttävät jo nykyisin tätä, mutta organisaatio ja sen sotavarustus eivät sitä mahdollista.”¹⁰⁷⁶

Mikä tärkeintä, kehittämis ehdotuksista myös moni toteutettiin ja vietiin käytäntöön – tosin aina resurssien vuoksi joko hyvin vajavaisina tai osin keskeneräisinä. Kenties tärkeimmät niistä liittyivät joukkokokoonpanoihin, varustukseen sekä taktisiin periaatteisiin. Sissitoimikunnan aloittama kokeiluharjoitusten kaava jatkui siten hyväksi havaitulla tavalla. Vaikka taistelun ja sodan simuloiminen on aina ollut vaikea yhtälö, nähtiin pitkälle vietyjen kokeiluharjoitusten merkitys Suomessa erinomaisen tärkeänä 1980-luvulla.

1073 PE:n n:o 646/Dbc sal/11.9.1981, T 25767/Dbc 1 sal, KA. Katso myös Hyötyläinen (1992), s. 86.

1074 PE:n n:o 158/Dbc sal/11.2.1980, T 25767/Dbc 1 sal, KA.

1075 PE:n n:o 429/Optsto/Daa sal/9.6.1981, T 25767/Da 3 sal, KA. PE:n n:o 726/Op-os/Daa sal/15.10.1981, T 25767/Da 3 sal, KA. Koskelo, Heikki: haastattelu 21.3.2013. Partanen, Tapio: haastattelu 5.2.2008 ja 12.5.2008.

1076 PE:n n:o 726/Op-os/Daa sal/15.10.1981, T 25767/Da 3 sal, KA.

5.3. Yhteenvedo sissisodan ja sissitoiminnan kehityksestä vuosina 1967–1983

Myös rajavartiolaitoksessa *Sissitoimintaopas* toimi alusta alkaen sissitaktisen koulutuksen perusohjeena. Vaikka rajavartiostojen ja etenkin Rajakoulun antamaan varusmies- ja henkilökuntakoulutukseen oli laadittu useita sisäisiä sissikoulutusohjeita, ne noudattivat taktiikaltaan ja käsitteistöltään *Sissitoimintaoppaan* henkeä. Olihan rajavartiolaitoksen yksi tehtävä kouluttaa puolustusvoimien sodan ajan tarpeisiin noin 25 000 miehen vahvuiset osat kanta- ja suojajoukkoihin. Jo 1950–1960-luvulla hyväksi koettuja yhteisiä harjoituksia puolustusvoimien ja rajavartiolaitoksen kesken järjestettiin yhä 1980-luvulla, joskaan ei samalaisessa joukkomittakaavassa. Harjoituksissa sissitoimintaa saatiin osin myös yhtenäistetyksi sodan ajan kokoonpanoissa olevilla joukoilla, sillä rajavartiolaitoksen kouluttamat reservit olisivat sodan aikana taistelleet pääosin sissitoiminnan keinoin sotilasläänien johdon alaisina. Taktiikan katsottiin edellyttävän sisseiltä hyvin korkeaa koulutustasoa ja ennen kaikkea paikallistuntemusta. Tällaiseen toimintaan luontevinta koulutusainesta olivat rajaseutujen nuoret, joiden rekrytoinnissa ja motivoinnissa ei ainakaan 1980-luvulle tultaessa ollut mitään vaikeuksia.¹⁰⁷⁷

Alueellisen puolustusjärjestelmän merkitys oivallettiin koko maan puolustamiseksi pitkällisen ja järjestelmällisen työn tuloksena viimeistään 1980-luvulle tultaessa. Sodankäynnin, sotataidon, sotatekniikan, operaatiotaidon ja taktiikan kehityksen sekä saatujen kokemusten myötä puolustusjärjestelmä saavutti kansallisen hyväksynnän. Kesti kuitenkin pitkään ennen kuin asia vietiin käytännön tasolle. Perustana oli valtakunnan jako eritasoisin vastuualueisiin operatiivisine tehtävineen ja suunnitelmineen. Kehitykselle antoivat vauhtia etenkin *Sissitoimintaoppaan* selkeys ja taktiikan osalta uudistetut koulutusohjeet. Uskoa sissitoimintaan tarkoitettuun taistelumenetelmään lisäsi myös vanhemman taisteluvälineistön käyttö rinnan halvan, mutta tehokkaan miina-aseen kanssa. Sissitoiminnan tehokkuutta lisäsi 1970-luvulla alkanut kevyiden panssaritorjunta-aseiden ja olalta laukaistavien ilmatorjuntaohjusten kehittyminen jokamiehen aseiksi. Edellä mainittujen osalta merkitys sissitoiminnassa korostui 1980-luvun alkuvuosina entisestään. Sissitoiminnan ajanmukaisuutta lisäsivät etenkin kevyiden ilmatorjuntaohjusten käyttömahdollisuudet helikoptereita ja tiedustelulennokkeja vastaan.¹⁰⁷⁸

Vuosina 1980–1981 työskennellyt kolmas parlamentaarinen puolustuskomitea totesi mietinnössään kansainvälisen tilanteen kiristyneen 1970-lukuun nähden ja ydinaseuhan jälleen

hieman kasvaneen. Komitean mietinnössä painotettiin sodan uhan ajan järjestelyiden merkitystä ja maavoimien materiaalisen tilanteen sekä jälkeensä jääneisyyden korjaamista nykykaisen sodankäynnin edellyttämälle tasolle. Myös sotilasdoktriinin kannalta mietinnössä on nähtävissä mielenkiintoisia kehityspiirteitä. Kantaa otettiin muun muassa pitkään kiistellyyn ja kehiteltyyn puolustusvoimien rooliin kriisinhallintamekanismina, jonka perusteella komitea esitti suojajoukkokokoonpanojen ja periaatteiden uusimista. Näillä oli väistämättömiä vaikutuksia myös sissitoimintamalliin ja sissitaktiikkaan vähintään välillisenä kehityksenä. Erityisesti vaatimus kehittää alueellisen puolustuksen osalta maavoimien joukkorakenteita, sotavarustusta ja taktiikkaa vaikuttivat sissitoiminnan osalta siirtymiseen entistä ajanmukaisempaan taisteluoppiin. Joustavan valmiuden ja taistelukyvyyn korostuminen, ylälätyshyökkäyksen ja alueen hyväksikäytön estäminen, puolustustaistelun kiinteys sekä operatiivisten (liikkumiskykyisten) yhtymien taistelun kehittäminen liittyivät suoraan sissitoiminnan operatiivis-taktiseen rooliin alueellisessa puolustusperiaatteessa.¹⁰⁷⁹

Suomessa alkoi 1980-luvulla muuttuneiden uhkakuvien ympäristössä uudenlainen pohdinta sissitoiminnasta. Yhä määrätietoisemmän kehittämisen myötä keskeisiksi asioiksi nousivat kysymykset siitä, minkälaista toimintaa ja minkälaisin joukoin sissitoimintaa olisi harjoitettu valtakunnan eri alueilla. Olisivatko sissitoiminnan taktiset päämäärät toteutuneet paremmin syrjäalueiden metsissä, asutuskeskuksissa vai operatiivisten suunnitelmien perusteiksi määritetyillä strategisilla puolustusalueilla? Kriisitilanteissa kaupunkien arvioitiin edelleen olevan siviiliväestöstä tyhjiä, joten uudelleen harkintaa kansan tukemasta sissisodastakin tehtiin. Nähtiin, että rajoilta alkaen oli taisteltava, mutta samalla arvioitiin, että hyökkääjän kärkeä hidastavien sissien taistelukyvyyn säilyttämisestä myöhempiä vaiheita varten muodostuisi haasteellinen tehtävä. Siellä, missä tavanomaiset joukot ehtivät vastaanottamaan hyökkäystä, sissejä oli säästettävä huoltoyhteyksien häirintään ja taattava siten taisteluiden jatkuvuus.¹⁰⁸⁰

Sotilasdoktriinin kehitys ja sen liittymäpinnat operaatiotaidon ja taktiikan osalta sissitoimintaan vastasivat melko hyvin 1980-luvun alussa sisäisiä ja ulkoisia vaatimuksia, mutta toteutus laahasi tarpeiden jäljessä määrärahojen puutteen vuoksi. Voimistuneet vaatimukset rajoitettujen hyökkäysten estämisestä aiheuttivat väistämättömän kehittämistarpeen joustavampaan ja operatiivisempaan painottavampaan suuntaan. Pohjois-Suomen puolustuksen saadessa yhä enemmän painoarvoa tarvittiin sissitoimintaan pystyvien paikallijoukkojen lisäksi useita liikkuvaan taisteluun kykeneviä yhtymiä. Näiden varustusta ja koulutusta alet-

1077 Paakkinen, Juhani: kirjeenvaihtohaastattelu maaliskuu–huhtikuu 2007. Katso myös Kosonen – Pohjonen (1994), s. 509–510. Kokkonen, Jukka: Puolustusvoimat ja Rajavartiolaitos, Suomen puolustusvoimat 1944–1974, 2006, s. 563–564.

1078 Paakkinen, Juhani: Kirjeenvaihtohaastattelu maaliskuu–huhtikuu 2007.

1079 Kolmannen parlamentaarisen puolustuskomitean mietintö, Komitean mietintö 1981:1. Katso myös Visuri (1985), s. 198–207.

1080 Partanen, Tapio: haastattelut 5.2.2008 ja 12.5.2008. Paakkinen, Juhani: kirjeenvaihtohaastattelu maaliskuu–huhtikuu 2007.

tiin kehittää voimakkaasti ajanmukaisempaan suuntaan. Lisääntyvästä tekniikasta huolimatta puolustusdoktriinia päätettiin kehittää ja rakentaa edelleen yleisen asevelvollisuuden pohjalle. Vain tämän ratkaisun katsottiin tuottavan riittävästi joukkoja laajan maa-alan puolustamiseksi.¹⁰⁸¹ Periaatteeksi 1980-luvun alussa maanpuolustuksessa päätettiin ylläpitää tilannetta vastaavaa, riittävää puolustusvalmiutta ja valmistautua torjumaan suurhyökkäys kaikin käytettävissä olevin keinoin. Sissitoiminta epätavanomaisena taistelutapana osana tavanomaisista sodankäyntiä sopi operatiivisella tasolla periaatepäätökseen edelleen erinomaisesti.¹⁰⁸²

Suomalaisen sissitoimintamallin muutoksilla ja perusteilla voidaan katsoa olevan myös kansainvälinen tarkastelunäkökulma. Maailmanlaajuisessa viitekehityksessä ajanmukaistuneen sissitoiminnan voidaan sanoa olevan noin 150–200 vuoden mittaisen kehitysprosessin tuote, jonka hioutumiseen nykymuotoonsa 1800-luvulta lähtien ovat ennen kaikkea vaikuttaneet asetekniikan suuret muutokset. Sissitoiminnan kehittyminen ja kehittäminen ovat ihmisen itsesuojeluvaiston, mielikuvituksen, olosuhteiden taitavan hyväksikäytön ja tekniikan muodostama summa. Uudenaikaisen sissisodankäynnin ja sen keinojen hyödyntämisen peruseriaatteet voidaan kuitenkin lähes poikkeuksetta johtaa Maon ajatuksista hänen japanilaisia vastaan vuosina 1937–1945 käymästään sodasta. Maon periaatteet sissitoiminnasta ja -taktiikasta voidaan pelkistää puolustuksellisen sodankäynnin edellyttämään hyökkäykselliseen sissitoimintaan hyödyntävään taisteluun, jossa aloitteen hankkiminen ja säilyttäminen ovat avainasemissa. Kansallisesti tarkasteltuna onkin hyvin ymmärrettävää, että sissitoiminta alkoi Suomessa kehittyä nykyaikaistuaan enemmän hajautetun taistelutavan suuntaan. Laajalle alueelle hajautettuna ja yhtäaikaisesti toimiessaan pienetkin paikallisyksiköiden yksiköt olisivat kyenneet sitomaan itseään lukumääräisesti suuremman vihollisen.¹⁰⁸³

Paikallisyksiköiden hajautettu taistelutapa yhtyy kuitenkin eräällä tavalla taktiikaltaan keskitettyyn toimintamalliin. Paikallisyksiköistä muodostettuja hajautettuja sissiosastoja oli mahdollista keskittää ja koota tärkeille alueille esimerkiksi yleisyksiköiden taistelutueksi. Keskitetyn hyökkäyksen jälkeen olisi seurannut hajautettu taistelu vihollisen hidastamiseksi ja kuluttamiseksi. Sissitoiminnan taktiikan ei hyväksytty 1980-luvulle tulta-

1081 PE:n n:o 438/Op-os/Daa sal/15.5.1980, liitteineen, T 25767/Da 3 sal, KA. Esimerkkinä jatkuneesta kehittämisestä voidaan pitää Jääkäriprikaatissa 1980-luvun alussa laadittua operatiivista tutkimustyötä ”Tulevaisuuden sodan ja taistelun kuva Lapin alueella – operatiiviset ja taktiset periaatteet ja menettelytavat Lapin erityisolissa eri taistelulajeissa (sissitoiminta ml.), operaatioiden, taktiikan ja erityisolojen vaikutus joukkojen kokoonpanoihin ja varustukseen.” Katso JPr:n n:o 116/Da sal/1.6.1984, T 25767/Hj 1 sal, KA.

1082 Katso esim. Visuri (1985), s. 226–229.

1083 Paakkinen, Juhani: kirjeenvaihtohaastattelu maaliskuuta–huhtikuuta 2007. Katso myös Seppänen (1971), s. 100–105. Mao Tse-tung: Problems of Strategy in Guerrilla War against Japan. Peking 1966, s. 5–6 ja 50–56.

essa olevan perusluonteeltaan hullunrohkeaa tai rämäpäistä toimintaa, jossa sumeilematta olisi antauduttu ylivoimaista vihollista vastaan tappiollisiin yhteenottoihin. Suomalaisessa sissitaktiikassa alkoi näkyä yhä enemmän pikemminkin kansainväliselle sissisodankäynnille luonteenomaista itsesuojeluvaiston ja alivoimaisuuden sanelemaa varovaisuutta. Korostetakaan, että tällä suuntauksella ei ollut mitään tekemistä pelkuruuden kanssa, vaan pikemminkin taktiikan kannalta väistämättömät tosiseikat – kuten alivoimaisuus mekanisoitua vihollista vastaan – pyrittiin ottamaan huomioon entistä realistisemmin.¹⁰⁸⁴

Kyynisempää ajattelutapaa edustanut eversti Juhani Paakkinen muisteli aikakauden kehitystä idearikkaaksi, mutta toteutukseltaan passiiviseksi. ”Taktikaltaan sissitoiminta kuitenkin muotoutui määrärahojen puutteen vuoksi 1980-luvun kuluessa yhä enenemän hajautetuksi miinalangan päässä odotteluksi, mitä voidaan luonnehtia teorialtaan monimuotoiseksi, mutta käytännön toteutukseltaan melko kaavamaiseksi ja osin jopa passiiviseksi taistelutavaksi”. Paakkisen mielestä on selvää, että verrattaessa 1980-luvun kehityssuuntaa 1950–1970-lukujen sissitoiminnan kehittämisen kulta-aikaan mielikuvituksen ja yllätyksellisyys alkoivat väistyä suomalaisesta ajattelutavasta. Hyvistä suunnitelmista, vaatimuksista ja kehittämisohjelmista huolimatta suomalaisen sissitoiminnan todellinen kehittäminen alkoi mitä ilmeisimmin jäädä muun sotilaallisen ja sotateknisen kehityksen varjoon.¹⁰⁸⁵

Vaikka sissitoiminnan ja sissisodan käsitteiden määrittelyssä oli 1960-luvun lopulla vielä ristiriitaisuuksia, käsitteet täsmentyivät huomattavasti 1970-luvun alkupuolelta lähtien yhdenmukaisemmiksi.

”Hyvistä suunnitelmista, vaatimuksista ja kehittämisohjelmista huolimatta suomalaisen sissitoiminnan todellinen kehittäminen alkoi mitä ilmeisimmin jäädä muun sotilaallisen ja sotateknisen kehityksen varjoon.”

1084 Paakkinen, Juhani: kirjeenvaihtohaastattelu maaliskuuta–huhtikuuta 2007.

1085 Paakkinen, Juhani: kirjeenvaihtohaastattelu maaliskuuta–huhtikuuta 2007.

Lähde	Käsite: sissitoiminta	Käsite: sissisota
Jalkaväen taisteluohjesääntö, I osa (JvO I), Pataljoonan taistelu, Helsinki 13.6.1968.	”Vihollisen hallussa olevalla alueella tapahtuvaa tavallisesti ylemmän johtoportaan taistelusuunnitelman mukaista tuhoamistoimintaa ja häirintää, joihin aina liittyy tiedustelu ja joskus myös maaston määräaikainen hallussapito.”	Ei määritelmää.
Kenttäohjesääntö, Yleinen osa, luonnos (KO yl), 1969.	”Säännöllisten sotatoimien ohella käytävällä sissisodalla tuetaan välittömästi tai välillisesti myös rintamassa käytäviä sotatoimia, joihin sisältyvä sissitoiminta liittyy kiinteästi sissisotaan osallistuvien joukkojen toimintaa.”	”Säännöllisten sotatoimien korvaamiseksi vihollisen miehittämällä laajahkolla (esim. sotilasläänin) alueella kaikin käytävissä olevin kansainvälisten sopimusten sallimin keinoin tapahtuva sodankäynti. Sissisodankäynnin päämääränä on vihollisen kuluttaminen pitäen hallussa asteittain laajenevia tukeutumisalueita sekä liittyminen ratkaiseviin sotatoimiin vihollisen lyömiseksi.”
Kenttäohjesääntö, Yleinen osa, luonnos (KO yl), 1971.	Ei määritelmää.	”Säännöllisten sotatoimien jatkamiseksi tai niiden ohella vihollisen hallussa olevalla alueella tapahtuva sodankäynti.”
Kenttäohjesääntö, Yleinen osa 1973, (KO yl), Helsinki 22.11.1972.	Ei määritelmää.	”Säännöllisten sotatoimien jatkamiseksi vihollisen hallussa olevalla alueella tapahtuva sodankäynti.”
Jalkaväen taisteluohjesääntö, II osa, (JvO II), komppanian taistelu, 1981.	”Vihollisen selustassa tai sen hallussa olevalla alueella käytävää, ennakolta valmisteltua ja yleensä pitkäaikaista taistelua, jonka päämääränä on vihollisen kuluttaminen, hidastaminen ja häirintä sekä sen sitominen taisteluun.”	Ei määritelmää.

Lähde	Käsite: sissitoiminta	Käsite: sissisota
Jalkaväen taisteluohjesääntö, I osa, (JvO I), pataljoonan taistelu, 1977.	”Vihollisen selustassa tai sen hallussa olevalla alueella käytävää, ennakolta valmisteltua ja yleensä pitkäaikaista taistelua, jonka päämääränä on vihollisen kuluttaminen, hidastaminen ja häirintä sekä sen sitominen taisteluun.”	Ei määritelmää.
Ohje perusyhtymän taistelua varten, 1977.	”Vihollisen selustassa tai sen hallussa olevalla alueella käytävää, ennakolta valmisteltua ja yleensä pitkäaikaista taistelua, jonka päämääränä on vihollisen kuluttaminen, hidastaminen ja häirintä sekä sen sitominen taisteluun.”	Ei määritelmää.
Sissitoimintaopas, (Sissit-opas), Helsinki 1979.	”Sissitoiminnan asema ja merkitys on keskeinen alueellisessa taistelussa. Sissitoimintaan käytetään ensisijaisesti paikallisjoukkoja, mutta myös yleisjoukkojen yksiköiden tai niiden osien on siihen kyettävä. Sissitoiminta on usein ennakkovalmisteluihin perustuvaa, lähinnä hajautettuna tai pieninä osastoina toimivien paikallisjoukkojen taistelua alueella, johon vihollinen tunkeutuu. Näillä alueilla toimii lisäksi muita paikallisjoukkoja ja yleisjoukkoja, joiden tehtävänä on jatkaa taistelua tietyillä maastoalueilla ja puolustettavissa maastonkohdissa. Sissitoiminta tukee tätä taistelua ja se liittyy alueellisen taistelun eri vaiheisiin ja aina taistelun kokonaisuuteen. Sissitoiminnan eri taistelutavoilla ja menetelmillä tuotetaan tappioita vihollisen joukoille, tuhotaan sen materiaalia ja välineistöä sekä vaikeutetaan alueen hyväksikäyttöä. Käytettävien menettelytapojen tulee olla vaihtelevia ja yllätyksellisiä; viedä kautta ja aktiivisuutta on aina korostettava.”	Ei määritelmää.

Karjalan Prikaatin sissiryhmä liikkeellä. Vaikka koulutusmateriaali oli sissikoulutusta antavissa joukoissa pääsääntöisesti hyvää, sodan ajan sissijoukkojen erikoisvarusteissa oli suuria puutteita. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että monelta sissipataljoonalta tai paikallisjoukkoihin lukeutuvalta erilliskomppanialta puuttui sissitoimintaan vaadittavaa radiokalustoa, ampumatarvikkeita, kertasin-koja tai liikuntavälineitä.

6. SYNTEESI – SISSITOIMINTA SUOMALAISSA SOTATAIDOSSA

6.1. Sissitoiminnasta sissisotaan ja päinvastoin

Tutkimuksen keskeisen ongelman mukaan asetettuun päätutkimuskysymykseen – *miten sissitoiminta on kehittynyt osana suomalaista sotataittoa?* – ei voida vastata yhdellä sanalla eikä edes yhdellä lauseella. Ongelma pitää kysymyksenasettelun myötä sisällään monitahoisen tutkimuskentän, jonka tarkasteleminen ja johon syventyminen vaati ajallista, pitkittäistä, ristikkäistä ja teemallista tutkimusta. Vastaaminen pääkysymykseen tehdään kokonaistarkasteluun sidoksissa olevien tapausten avulla. Yhtäläillä sissitoiminnan osuus ja liittyminen ensin osaksi suomalaista sotataittoa ja sittemmin kehittyminen osana sitä voidaan todistaa ajallisen tarkastelun avulla. Tutkimustuloksen syvyys muodostuu kuitenkin myös muista kuin tutkimusperiodiin sidoksissa olevista tapahtumista ja ilmiöistä. Suomalaisen sotataidon ja siten myös sissitoiminnan – sissisodankäynnin keinojen – takeina ovat usein olleet myös yksittäiset henkilöt, lähinnä vahvoja persoonallisia piirteitä omanneet upseerit tai muutoin ennakkoluulottomat sotilaat. Kun kyse on kansallisesta sotataidosta, sen kehittymiseen ovat vaikuttaneet eittämättä myös kansainvälinen sotataito, uhkakuvat, taktiikan suuntauksat, sotataidon teorit, sotatekniikan ja tulivoiman kehittyminen, liikkuvuus ja ihmisen kyky oppia uutta koulutuksen keinoin. Edellä olevien laadullisten tekijöiden lisäksi myös määrällisillä arvoilla on ollut oma vaikutuksensa. Näistä perusteista voidaan lähteä vastaamaan synteesillä tutkimuksen pääongelmaan.

Minkäläinen on sissitoiminnan taustahistoria ajalta ennen Suomen itsenäistymistä? Suomen itsenäistyminen vuonna 1917 ja sen jälkeiset vuodet, jopa vuosikymmenet muodostavat tutkimusperiodin ensimmäisen tutkimustuloksen. Sisseille oli muodostunut Suomen kansanperinteeseen vuosisatojen saatossa näkyvä asema. Muun muassa Olaus Magnuksen 1500-luvulla kirjoittamassa Pohjoisten kansojen historiassa on lukuisia kuvauksia suomalaisten taistelutavoista, joissa sissitoiminta nousee korostuneesti esille. Pohjalaisten kostretket Vienan Karjalaan 1500-luvulla Pekka Antinpoika ”Juho” Vesaisen johdolla ja monet muut sissitarinat ovat jääneet kansan muistiin. Suomessa koettu idän ja lännen vuosisatainen kamppailu on aikojen saatossa tarjonnut riittävästi sotaisia esimerkkejä, joissa koskemattomat erämaat ovat lähes poikkeuksetta olleet suotuisia sisseille. Tultaessa 1900-luvulle sissitoiminnan kansalliset perusteet olivat siten tavallaan jo ennestään tiedostettuja ja tunnettuja menetelmiä.

Miten sissitoimintaa teoretisoitiin ja miten se ilmentyy suomalaisessa sotataidossa 1920–1930-luvulla? Vapaussodan merkitys suomalaiselle sotataidolle on tutkimuksen mukaan vähäinen. Ensimmäisen maailmansodan aikainen sotataito perustui vahvasti kulutus-

sotaan, jossa massamaisen tulenkäytön ja linnoittamisen rooli oli suuri. Suomen kansan pienuus ja alivoimaisuus pakottivat korostamaan liikettä. Etenkin hyökkäyksellä katsottiin voitavan muuttaa epätasapainoa määrältään ylivoimaiseen viholliseen nähden. Tavallaan kyse oli alivoimaisen sotataidosta, johon vuosisatoja vanha ja Suomessa hyvin tunnettu sissitoiminta kaikkine keinoineen sopi erinomaisesti. Kansallinen sotataito muodostettiin lähes perinnöttömästä olotilasta. Siksi suomalaisten oli lähes pakko hyödyntää jo olemassa olevia sotataidon perusteita. Ulkomaisilla vaikutteilla ja erilaisilla suuntauksilla pyrittiin paikkaamaan sotataidollista tyhjiötä.

Vahvimpaan asemaan nousi jääkäriliikkeen Suomeen mukanaan tuoma voimakas saksalaissuuntaus, jonka myötä suomalaiseen taktiikkaan vakiintui kolme päätaistelulajia. Hyökkäystaktiikan korostuessa ja aikakauden sotataidon teorioiden vaikutuksesta sissitoiminnasta muodostui 1920–1930-luvun kuluessa suomalaiseen taktiikkaan tavallaan neljäs taistelulaji. Suomen oloihin soveltuvaa ja vihollisen määräylivoimaa tasapainottavaa sissitoimintaa pidettiin ainakin teoriassa klassisten taistelulajien arvoisena. Tämän perusteella voidaan sanoa, että sissitoimintaan ja sen teoreettiseen hyödyntämismahdollisuuteen oli helppo nojata.

Vaikka sotataito pohjautui sissitoiminnan osalta voimakkaasti teoriaan, Suomessa ymmärrettiin alusta lähtien sen uskottavuuden muodostuvan muistakin kuin teoreettisista lähtökohdista. Siksi sissitoiminnan mahdollisuuksia sekä hyödynnettävyyttä myös kokeiltiin käytännössä. 1920-luvulla järjestetyt olosuhde- ja maastokokeilut olivat suomalaisen sissitoiminnan ensimmäiset askeleet kohti ajanmukaisempaa sotataittoa. Suomalainen vaihteleva maasto, laajat erämaa-alueet, peitteiset sekä vesistöjen tai soiden rikkomat seudut olivat kuin tehtyjä sissitoiminnan monimuotoiselle keinovalikoimalle. Ansat, väijytykset, tihutyöt ja piiloutuminen tekivät Suomeen hyökkäämisen vaikeaksi määrältään ylivoimaiselle viholliselle.

Teoretisoinnin ja kokeilujen myötä sissitoiminnasta muodostui itsenäisyyden alkuvuosikymmeninä peitteisillä, harvateisillä ja vesistöjen rikkomilla alueilla varteenotettava taistelulaji suomalaisista lähtökohdista muotoutuneeseen sotataittoon. Sissitoiminnan teoretisointi muuttui ja alkoi kehittyä yhä enemmän kansalliseksi ja se sai uusia piirteitä 1930-luvun kuluessa. Yksittäisten kohteiden tuhoaminen ja joukkojen omaehtoinen koottu sissitoiminta alkoivat muuttua kokonaisvaltaisempaan ja suurempaa tehokkuutta hakeviin muotoihin. Tultaessa 1930-luvun loppuun sissitoiminta oli taistelutapana ainakin teoriassa saanut suunnitelmallisempia ja vakiintuneempia toimintamuotoja osana muita sotatoimia. Kehityksen suuntana oli sissitoiminnan liittäminen osaksi armeijakunnan ja muiden yhtymien sotatoimia.

Miten sissitoimintaa hyödynnettiin sodissa 1939–1944 ja minkäläinen vaikutus sotakokemuksilla oli sissitoiminnan sodanjälkeiseen kehittämiseen? Itsenäisen Suomen alkuvuosikymmen-

ten teorit toteutuivat tai jäivät toteutumatta talvisodassa, mutta sissitoiminnan laajat mahdollisuudet ja sen sotataidollinen ulottuvuus ymmärrettiin yhä paremmin. Tärkein havainto oli järjestelmällisen koulutuksen ja selvän ohjeistuksen merkitys. Sodassa ei ehditty pikakouluttaa, saati muodostaa joukkoja vaatimaan sissitoimintaan, jonka yhtenäinen ohjeistus oli vahvoista teorioista huolimatta lapsenkengissä. Talvisodan alussa toteutettu vähäinen sissitoiminta osoitti kuitenkin toiminnan tehokkuuden. Siellä missä joukkojen vähäisyys ja aseiden puute oli suurin, saatettiin sissitoiminnalla saada aikaan menestystä. Vaikka talvisodan aikainen partio- ja sissitoiminta ei ohjeistukseen nähden ollut kovinkaan yhdenmukaista, sillä todistettiin olleen paikoin suurtakin merkitystä. Myös sissitoimintaa koskeva käsitteistö määriteltiin eli omaa elämänsä. Vaikka määritelmät perustuivat käytännössä koettuihin asioihin, sissitoimintaa alettiin talvisodan aikana luonnehtia jo kaikkein tehokkaimmaksi taistelutavaksi eritoten Suomen oloissa. Maastollisesti sen todettiin soveltuvan parhaiten etenkin Laatokan Karjalaan ja sen pohjoispuolisille operaatioalueille.

Suomalaisen sotataidon kannalta merkittävää oli se, että vertailukohtia tai todellisia esimerkkejä sissitoiminnan vaikutuksesta panssaroituun viholliseen ei ennen talvisotaa ollut. Osin tästä syystä sissitoiminnasta saadut kokemukset olivat hyvin arvokkaita myös kansainvälisessä viitekehityksessä. Sissitoiminnan kehitystyö ulotettiin välirauhan aikana joukkojen uudelleenorganisointiin ja kouluttamiseen. Sotakokemuksiin perustuvat pohdinnat sissitoiminnasta tehostivat kehittämisen painopisteitä. Siksi sotakokemusten merkitystä alettiin pitää vähintään yhtä tärkeänä kuin perusteellista teoriaa sodankäynnistä. Sissitoiminnan kehittämiseksi oli muodostunut järjestelmällisempi perusta, jonka pohjalta työtä jatkettiin ja jonka tuloksia hyödynnettiin myös jatkosodan aikana.

Jatkosodan alkuvaiheessa sissitoimintaa ei joko ehditty, kyetty tai haluttu liittää hyökkäysoperaatioihin. Rintamahyökkäyksen nopeus ja operaatioiden suunnittelu keskittyivät vihollisen lyömiseen tavanomaisen taktiikan mukaisesti, jolloin enemmän puolustuksellisia piirteitä edustanut sissitoiminta ei sellaisenaan soveltunut annettuihin tehtäviin tai tavoitteisiin. Sissitoiminnan keinojen vahvuuksien nähtiin tuolloin toteutuvan parhaiten neuvostojoukkojen selustaan suunnattujen kaukopartioiden toimintana. Vaikka jatkosodan aikainen kaukopartiotoiminta oli tehokasta, sitä ei voida rinnastaa täysin sissitoiminnan käsitteeseen. Kaukopartioiden päätehtävänä oli vihollisen selustan tiedustelu ja vasta toissijaisena tehtävinä häirintä, tuhoaminen ja tihutyöt sissitoiminnan keinoin. Kaukopartioita myös johdettiin Päämajasta.

Teoriassa jatkosodan aikainen sissitoiminta oli kuitenkin yhtymien vastuulla. Armeijakuntien ja muiden yhtymien toiminnanvapaus antoi mahdollisuuden varsin itsenäiseen taktiikkaan, jolloin myös sissitoimintaa hyödynnettiin vaihtelevasti osana muita operaatioita. Tästä syystä rintamajoukkojen taistelutoimintaan liittyvästä sissitoiminnasta ei jatkosodassa muodostunut kovinkaan järjestelmällistä taistelutapaa. Päämajan yritys tehostaa yhtymi-

en sissitoimintaa ja johtaa sissitoimintaa keskitetysti ”Operaatio Metsähakkuiden” myötä epäonnistui. Sissitoiminnan tappiot muodostuivat tavoitteisiin nähden paikoin liian suuriksi. Myös vastustaja sai oppia suomalaisesta sotataidosta, jolloin Neuvostoliiton organisoima partisaanitoiminta ja sen tehostaminen pakottivat suomalaiset muuttamaan sissitoiminnan käyttöperiaatteita. Jatkosodan lopussa ja Lapin sodassa ei sissitoiminnalla voida katsoa olleen suurta merkitystä, sillä nopeasti edenneet sotatapahtumat ja aloitteen menettäminen viholliselle rajoittivat sissitoiminnan käytön lähes olemattomiin.

Jatkosodan päättyminen syyskesän torjuntavoittoon 1944 antoi suomalaiselle sotataidolle tärkeän opetuksen. Sodankäynnin menestystekijöihin liittyivät oleellisesti taistelukentän aktiivinen hallinta, alivoimaisenakin taistelemista edellyttävä tahto ja epätavanomaisten menetelmien tehokkuus. Sissitoiminnan näkökulmasta tärkein hyöty jatkosodasta – aivan kuten talvisodasta – oli sota- ja taistelukokemus. Kokemukset sellaisinaan olivat kuitenkin hyödyttömiä ilman analysointia. Siksi sotakokemusten arvo ja tulokset saatiin käyttöön vasta niiden huolellisen arvioinnin jälkeen. Vasta sodan jälkeen käydyissä keskusteluissa ja sotakokemusten tutkimisessa vahvistettiin epätavanomaisten menetelmien tehokkuus ja niiden hyödyntämismahdollisuudet myös suomalaisessa sotataidossa. Sotilasasiantuntijoiden huomio kiinnittyi etenkin sissitoiminnan tuloksiin, menetelmiin ja vaikutusmahdollisuuksiin taistelussa vihollista vastaan alivoimaisena. Tiivistetty johtopäätös oli yksiselitteinen. Sissitoiminta oli nähty tehokkaana taistelutapana jo ennen talvisotaa ja tämä näkemys oli vain vahvistunut sotien aikana. Sissitoiminnassa menestyminen kummassakaan sodassa ei perustunut vapaaehtoisista kootun tai pikakoulutetun ja huonosti varustetun sissijoukon toimintaan. Kokemukset olivat vahvistaneet sen, että onnistunut sissitoiminta osana muita taisteluita edellytti järjestelmällistä rauhanaikaista koulutusta, organisointia, varustamista, suunnittelua ja yksiselitteistä ohjeistusta.

Sodan päättymisestä ja solmitusta välirauhasta huolimatta miehityshukkaa ja Neuvostoliiton uutta strategista iskua pelättiin etenkin Suomen sotilasjohdossa. Toisaalta nopeakin varautuminen saattoi saada strategisia piirteitä ja muodostaa ennaltaehkäisevän uhkan viholliselle. Jatkosodan jälkeinen aseiden hajavarastointi eli asekatkentaoperaatio osoitti yhtäältä suomalaisen sotataidon korkeaa tasoa ja toisaalta strategista varautumista sissitoimintaan tai tarvittaessa jopa sissisotaan. Asekatkentaoperaatio oli varautumista sissisotaan, joka pitkittyneenä olisi antanut edes hetkellistä toivoa välittömille miehitysyrityksille sodan kuluttamassa kansakunnassa. Operaation paljastuttua kaikessa laajuudessaan toiminnan nopeaa järjestäytymistä ja suunnitelmallisuutta ihmeteltiin, joskaan sitä ei tuona aikana juuri äänneen sanottu. Suomalainen sissitoiminta ei siis enää ollut vain sarja kuolleita sanoja paperilla, vaan suurvaltaviholliselle totisinta totta. Sissitoiminnan yhdistyminen sisukkaaseen kansanluonteeseen, ja päättäväisyys taistella kaikin keinoin itsenäisyydestään miehittettynäkin, olivat antaneet hyökkääjälle strategisen varoituksen. Suomea oltiin valmiit puolustamaan

”jokaisesta tuumasta” ja kaikin mahdollisin keinoin, tarvittaessa jopa sissisodalla ja kansalaisten aseellisella vastarinnalla.

Miksi sissisodankäynti nostettiin 1950-luvulla sissitoiminnan rinnalle ja miksi sissisodan mahdollisuudesta hiljalleen luovuttiin 1970-luvulle tultaessa? Sotien jälkeen Suomi oli kuitenkin ajautunut vaikeaan asetelmaan. Sodan ajan puolimiljoonaisen miehen kenttäarmeijan demobilisointi ja liittoutuneiden Suomeen asettama valvontakomissio vaikeuttivat merkittävästi puolustusvoimien kehittämistä. Käytännössä Suomen puolustuskyky oli materiaalisesti hyvä, mutta 1940-luvun lopulla Neuvostoliiton kanssa solmitut sopimukset aiheuttivat suuria tulkintaongelmia maan puolustamisessa. Liikekannallepanon valmistelut ja operatiivinen suunnittelu olivat vuosia pysähdyksissä ja ratkaisua sodasta jääneiden aseiden liikamäärän käytölle saatiin odotella vuosikausia. Näistä vaikeuksista kuitenkin selvittiin valtiojohdon näennäisen myönnötyöpolitiikan sekä sotilaiden salassa tekemien suunnitelmien avulla. Aseiden liikamäärän kohtalo ratkesi Suomelle edullisella tavalla. Operatiivinen suunnittelu ja liikekannallepanon valmistelut sekä monet muut tekijät saatiin jälleen käyntiin 1950-luvun alussa. Maailma oli kuitenkin muuttunut totaalisemman sodankuvan myötä. Suurvaltojen välien viileneminen, sodankuvan merkittävä muutos rintamista rintamattomaan sotaan, liikkuvuuden jatkuva kehitys ja Suomen puolustusvoimien välttämättömät rakennemuutokset muuttivat sotilaallisen puolustuksen perusteita Suomessa niin voimakkaasti, että koko puolustusjärjestelmä oli uudistettava soveltuvaksi vallitseviin oloihin. Tässä muutoksessa sissitoiminnalla ja sissisodankäynnin keinojen hyödyntämisellä nähtiin olevan tärkeä merkitys.

Sotien jälkeisessä Suomessa alkoi kansanperinteen juuria ravistellut uudenlainen pohdinta sissisodankäynnin hyödyntämismahdollisuuksista. Vaikka sissitoiminta oli todistettu tehokkaaksi taistelutavaksi, se ei riittänyt muodostamaan ennaltaehkäisevää uhkaa mekanioidulle ja tulivoimaiselle suurvaltaviholliselle. Siksi sissisodan mahdollisuutta ryhdyttiin pohtimaan yhä vakavammin osana tulevaisuuden sotia. Tehokkaana pidettyä sissitoimintaa ei hylätty, mutta sotataidon painotukset muuttuivat kylmän sodan alkuaikana yhä enemmän sissisodan mukaiseksi – äärimmäiseksi tavaksi puolustaa maata. Vaikka käytännön periaatteet sissitoiminnasta eivät 1950-luvun jälkipuoliskolla juuri muuttuneet, sotataidossa on nähtävissä selvä käsitteellinen muutos totaalisemman sissisodan suuntaan.

Sissisodan mahdollisuuden arvostus kasvoi myös siitä syystä, että 1950-luvun lopun ja 1960-luvun alun materiaalipuutteessa Suomi olisi aina hyökkääjään nähden alivoimainen. Epätavanomaisilla menetelmillä kuten järjestelmällisellä sissisodankäynnillä oli mahdollista tasoittaa voimasuhteita ja luoda hyökkääjälle ennakoiva pelote Suomen puolustuskyvystä kaikin mahdollisin keinoin. Ikaikainen taru Daavidista ja Goljatista oli jälleen herännyt henkiin. Sissisodankäynnin uskottava ja jatkuva kehittäminen oli tarpeen, sillä muuten se olisi jäänyt kuolleiksi iskusanoiksi ja paperipelotteeksi. Myös sissikoulutukselle asetettiin

suuri painoarvo, koska vain siten puolustusperiaatteen vaatimus jokaisen yhtymän siirtymisestä sissitoimintaan olisi voinut käytännössä toteutua. Jokaisen sotilaan oli osattava sissin perustaidot eli luonnossa selviytyminen, maaston hyväksikäyttö ja tarpeelliset pioneeritaidot. Kaikki Suomen asevelvolliset oli tarpeen harjoituttava sellaisiin perussissitaitoihin, joilla pärjättäisiin sissisodassa yllätyshyökkäyksen sattuessa. Sissitoiminnan oli myös liitettävä armeijan muihin operaatioihin. Ajattelussa oli nähtävissä selvät yhtenevyydet sekä Kiinan että Vietnamin kokemuksiin. Aiempi käsitys sissijoukkojen ja -osastojen kokoamisesta ja kouluttamisesta vasta sodan aikana oli vihdoin jäänyt epäonnistumisten myötä historiaan. Suomen puolustusjärjestelmän uudistaminen ja alueellinen puolustus eivät kuitenkaan perustuneet vain sissisotaan tai sissitoimintaan. Puolustusjärjestelmän kehittämiseen liittyi myös lukuisia haasteita, joista suurimmat kulminoituivat suomalaisen sotataidon käsitteiden ja sisällön määrittämiseen ennen käytännön toteutusta.

Osansa aikakauden käsitesekevuuksista sai myös sissisodan ja sissitoiminnan välisen suhteen yksiselitteinen määrittely. Käsitteillä ei kuitenkaan voitettu sotaa, vaan muitakin ongelmia oli ratkaistava. Vaikka sissisodankäyntiin uskottiin taistelutapana, sen toteutuminen herätti paljon epäilyksiä. Muun muassa kansan sivistystasolla nähtiin sissisodassa olevan suuri merkitys. Myös henkisen sodankäynnin ja maanpuolustustahdon merkitystä korostettiin käyttämällä esimerkkinä Norjan vastarintaliikkeen kokemuksia toisesta maailmansodasta.

Aivan kuten 1920-luvulla ajatukset sissisodan mahdollisuuksista 1960-luvulla saivat puolelleen vahvoja vaikuttajia. Eversti Veikko Koppisen 1960-luvun alussa esittämät sissisodankäynnin perusteet ja sissien toimintatapa olivat aikaansa edellä, jopa niin paljon että ne herättivät enemmän epäilyksiä kuin hyväksyntää. Suurimmat epäilykset Koppisen ajatuksia kohtaan liittyivät pienten toimintaryhmien kykyyn taistella eristettyinä, niiden henkiseen kestävyYTEEN, fyysisen kunnan riittävyYTEEN ja huollollisiin vaikeuksiin. Myös miina-aseen teho kyseenalaistettiin, sillä Koppisen esittämien tähysmiinojen käytöstä ei ollut riittävää käytännön kokemusta. Hajautettu taistelutapa ja sen johtaminen ilman radiokalustoa nostettiin perustellusti keskeiseksi ongelmaksi. Vaikka Koppisen ajatuksille naureskeltiin, niissä oli riittävästi perusteita tutkia asioita syvällisemmin.

Miten kansallisesti omintakeinen sissitoiminta osana alueellista puolustusratkaisua kehittyi kylmän sodan aikakaudella? Vuosina 1961–1963 toiminut sissitoimikunta ja vuosina 1964–1965 toiminut sissitaktiikan tutkimusryhmä sekä useat muut sissitoimintaa tutkineet työryhmät rakensivat järjestelmällisellä tutkimus- ja kokeilutoiminnalla Koppisen ajatuksista alueellisen sissitoiminnan perustan. Vuoteen 1966 tultaessa, kun puolustusvoimissa siirryttiin sotilasläänioorganisaatioon, sissisodankäynnin ja alueellisen taistelun periaatteet olivat muotoutuneet osaksi alueellista puolustusjärjestelmää. Sissitoiminta muodosti alueellisen taistelun rungon paikallisjoukoin, kun sissisodan mahdollisuus liitettiin kaikkien joukkojen toiminnaksi viimeisenä vaihtoehtona. Vasta 1970-luvun lopulla sissisodan mahdolli-

suudesta ja uhkaretorikasta siirryttiin kehittämään painopisteisesti sissitoimintaa.

Mikäli sissisodankäynnin menetelmien ja suomalaisen sotataidon vaikuttavuutta ja ymmärrettävyyttä halutaan tiivistää, voidaan todeta, että vaihtelevista yksityiskohtiin menevistä määrittelytavoista huolimatta sissimenetelmien perussisältö säilyi kylmän sodan aikakaudella jokseenkin ennallaan. Sissisodan tarkoitus oli sotilaallisin joukoin tukea, korvata tai jatkaa tavanomaisia sotatoimia vihollisen hallussa olevalla alueella. Suomalaisen määritelmän mukaan sissisodassa sotilaat siis olisivat vastanneet taisteluista ja aseellisista sotatoimista. Mikäli tavallista siviiliväestöä ei olisi tilanteen mukaan saatu sotatoimialueelta evakuoituksi, sissisodan rooli olisi asettunut enintään aseettomaan vastarintaan erityisesti asutuskeskuksissa taisteltaessa. Sissitoiminnan tarkoituksena oli sissisodan tavoin tukea, korvata tai jatkaa tavanomaisia sotatoimia. Alueellisen puolustuksen ymmärtäminen ainoastaan valmistautumisena sissisotaan on 1960-luvulta lähtien ollut myös yhä enenevässä määrin pelkistyksiin sortuvaa väärinkäsitystä. Ero suomalaisen sissitoiminnan ja kansainvälisellä tavalla ymmärrettävän laajamittaisen sissisodan välillä on hyvin suuri.

Minkälainen on sissitoiminnan käsitteistön taustahistoria ja miten kansallinen käsitteistö on muuttunut itsenäisyyden aikana? Alueellinen taistelu ja sen mukaiset sissitoiminnan periaatteet maanpuolustuksessa tarkoittivat vielä viime vuosituhannen puolella ja tarkoittanevat edelleenkin sitä, että mahdollista hyökkäystä kulutettaisiin rajoilta alkaen muun muassa sissitoiminnan eri keinoin ja pienten joukkojen aktiivisella taistelulla. Suomen alueellisessa puolustusjärjestelmässä suomalainen sotataito olisi toteutuessaan osaltaan ilmentynyt alueellisena taisteluna muun muassa sissitoiminnan keinoin. Tällä tarkoitetaan syvällä alueella samanaikaisesti käytävää taistelua vihollisen etenemisen hidastamiseksi, kuluttamiseksi, sen hyökkäyksen pysäyttämiseksi ja lopulta lyömiseksi tai tuhoamiseksi. Alueellisen taistelun toimintatavat ovat mahdollistaneet pääosassa valtakunnan aluetta joukkojen ryhmittämisen suhteellisen hajautetusti käyttäen hyväksi vallitsevia oloja.

Miten sissitoimintaan liittyvä kehitystyö vaikutti puolustusvoimissa ja rajavartioloitoksessa annettuun sissikoulutukseen? Viimeistään kylmän sodan aikakaudella tehdyt ratkaisut ja toimenpiteet liittyivät sissisodankäynnin keinot osaksi suomalaista sotataitoa. Oli sitten kyse sissisodasta, sissisodankäynnistä tai sissitoiminnasta, sissisodankäynnin keinot olivat tulleet jäädäkseen osaksi alueellista puolustusajattelua ja -järjestelmää. Tästä ovat osoituksena 1960–1970-luvulla laaditut koulutus suunnitelmat, käytännön sissikoulutus niin puolustusvoimien kuin rajavartioloituksen joukoissa sekä etenkin Taistelukoululla järjestetyt sissikurssit. Rajavartioloituksen roolia sissikoulutuksen kehittäjänä voidaan perustellusti pitää 1950–1960-luvulla hyvin merkittävänä. Sissitoimintakoulutuksen huipentumana voidaan pitää 1980-luvun alussa järjestettyjä suuria kokeiluharjoituksia, joissa sotilasalueen sissitoiminta sekä sissikoulutuksen järjestelyt olivat pääroolissa. Toinen todiste on pragmaattisempi. Vuonna 1979 julkaistu Sissitoimintaopas on yhä 2010-luvulla kumoamaton ja voimas-

saoleva puolustusvoimien päivittäisessä koulutuksessa käytetty ohjesääntö. Jo se todistaa sissitoiminnan merkityksen ja osuuden olemassaoloa suomalaisessa sotataidossa.

Miten yksittäisten henkilöiden muodostamat teorit ovat vaikuttaneet kansallisen sissitoiminnan kehitykseen? Sissitoiminnan teoretisointi ja kehittäminen oli itsenäisyyden alussa vain muutaman henkilön aktiivisuuden ja näkemysten varassa. Ensimmäisen ”sissiteoreetikon viitan” otti harteilleen kenraali Karl Adaridi. Visionäärin ja sotataidollisen pohdinnan suunnannäyttäjänä Adaridi nosti sissitoiminnan mahdollisuudet suomalaisten sotilaiden ajatuksiin. Muitakin henkilöitä on ajanjaksolta löydettävissä, mutta etenkin Adaridin kirjoitukset sissitoiminnasta jäivät pysyvästi suomalaisen sotataidon historiaan. Sotienaikaisen sissitoiminnan ymmärtäjäksi nousi Päämajan operatiivisen osaston päällikkö, eversti Valo Nihtilä. Hänen näkemyksensä ja esityksensä sissitoiminnan tehosta osoittautuivat myös sotakokemuksia tutkittaessa oikeansuuntaisiksi. Sotienjälkeisen ajan suomalaisen sissisodankäynnin uranuurtajaksi on usein luonnehdittu Veikko Koppista. Sitä hän eittämättä olikin, mutta lähinnä ideojana ja innovaattorina. Vaikka kylmän sodan ajan ”sissiteoreetikon viitta” voidaan perustellusti ripustaa Veikko Koppisen harteille, viitan saumaompeleissa oli useiden muidenkin henkilöiden neulanpistoja. Näistä henkilöistä esille voidaan nostaa yhtäläillä Juhani Ruutu, Ermei Kanninen, Olavi Lopmeri, Paavo Ilmola, Väinö Volanen, Veikko Karhunen, Georg Ahonen, Juhani Paakkinen, Heikki Kalpamaa ja Ari-Ilmari Iisakka. Heillä kaikilla ja lukuisilla muilla henkilöillä on vahva rooli kansallisen sotataidon kehittämistyössä etenkin sissisodankäynnin ja sissitoiminnan parissa.

Miten kansainväliset suuntaukset ovat vaikuttaneet kansallisen sissitoiminnan kehitykseen? Sotataidossa sissien merkitys korostui entisestään ulkomaisten esimerkkien valossa. Yhtäältä sissien toiminta niin Indokiinassa, Koreassa kuin Vietnamissa oli osoittanut toiminnan tehokkuuden. Toisaalta helikopterit ja ilmatiet olivat mahdollistaneet vastasissitoiminnan laajentamisen. Hyvin mielenkiintoista on se, että Vietnamin sota vaikuttaa kuitenkin jääneen Suomessa varsin vähälle huomiolle. Vietnamin vapautusliikkeen tai Etelä-Vietnamin kansallisen vapautusrintaman käymää sissisotaa ei jostain syystä ainakaan tämän tutkimuksen perusteella julkisesti Suomen sotilaallisessa suunnittelussa laajemmin noteerattu. On yllättävää, että eräs yleisimmin käytetyistä kumouksellisen kansansodan ja sissisodan kansainvälisistä referensseistä 1960- ja 1970-luvulla ei noussut suurempaan rooliin sissitoiminnasta Suomen puolustusvoimien sisällä käydyssä keskustelussa.

Sotataidon peruspilareista ainakin kantama ja nopeus puolsivat sissitoiminnan tehoa. Edellä esitettyä taustaa vasten oli siten varsin ymmärrettävää, että sissisodan nähtiin olevan mahdollista Suomen olosuhteissa, mutta se tuli liittää osaksi maavoimien muita operaatioita. Olivathan kokemukset käydyistä sodista osoittaneet täysin mahdolliseksi koko maan tai sen osien joutumisen miehittämisuhan alaiseksi. Ylivoimaista vihollista vastaan voitiin tais-

tella tavanomaisin keinoin, mutta puolustuksen mahdollisesti murtuessa taisteluita olisi jatkettu sissisodalla.

Sodankuva, sotataito, operaatiotaito ja taktiikka joutuivat kylmän sodan aikakaudella suurten muutosten ja nopean kehityksen myllerrykseen. Tämä lienee perimmäinen syy siihen, että sissisodankäynti sai jalansijaa ja nousi korostetusti esille osana suomalaista sotataitoa. Sotilaallisen maanpuolustuksen perusteita ymmärtämättömien päättäjien, lähinnä poliitikkojen ja ihmisoikeusaktivistien mukaan sissisodan katsottiin kuitenkin sisältävän poliittisesti arveluttavia epätavanomaisia sodankäynnin menetelmiä, joista osaa voidaan verrata jopa terrorismin keinovalikoimaan. Tihutyöt, sodan oikeussääntöjen rikkominen tai epämääräinen räjähtävä tyhjiys eivät kuuluneet länsimaisen oikeusvaltion sodankäyntitapoihin, vaikka vastustaja olisi niin tehnyt. Juuri siksi puolustusvoimien piirissä pyrittiin analysoimaan ja perustelemaan suomalaisen sotataidon sisältö ja käsitteet sekä selvittämään ja määrittelemään ne myös yksiselitteisesti ymmärrettäviksi. Maata oli kyettävä puolustamaan tosiasioihin perustuvien suunnitelmien ja puolustusjärjestelmän avulla eikä tunnesidonnoilla mielikuvilla, joita kansainväliset tapahtumat vahvasti näyttivät ruokkivan.

Suomen sotataidon laatu nojasi kylmän sodan aikana vahvasti käytännössä koettuun totuuteen. Vihollinen toimi tavallaan, suomalaiset kehittivät maanpuolustusta omalla, juuri Suomen oloihin sopivalla tavalla. Ylivoiman jäljittelyn todettiin liian usein sotahistoriasa johtaneen karvaaseen tappioon. Tässä viisaudessa piilee myös sissitoiminnan kansallisen taktiikan ja soveltuvuuden ydin. Kaikista ja etenkin sotatekniikan suomista avuista huolimatta sissiltä vaadittiin hyvää ruumiillista ja henkistä kestävyyttä sekä mielikuvitusta, oveluutta ja kekseliäisyyttä.

Voimasuhteet vaikuttavat sodan kestoon ja vaiheistukseen. Pitkittäminen ei ole itsetar koitus. Miehitetyissä länsimaissa ei syntynyt laajaa kansansotaa, koska väestöä ei ollut sellaiseen henkisesti valmisteltu. Lännessä sodan katsotaan yhä olevan sotilaiden asia, ja väestöä on pyritty suojaamaan sen tuhoilta. Sissisota on ollut ja on asevoimien ammattilaistuksessa yhä enemmän vieras turvallisuusratkaisu teollisuusvaltiolle. Suomalainen sotataito ei kuitenkaan saavuttanut kylmän sodan aikana loppuaan. Kaukaa viisaat päättäjät ja upseeristo antoivat sotataidon elää kehittämällä sitä innovatiivisesti, mutta päämäärätietoisesti kohti asetettuja tavoitteita. Perusteltuja ja tutkimuksiin nojautuvia ratkaisuja pidettiin hätäratkaisuja kestävämpinä.

6.2. Epilogi ja tarpeet jatkotutkimukselle

Maanpuolustuksen kehittämistä jatkettiin 1980-luvulla edelleen alueellisen puolustuksen periaatteen pohjalta ja tehostettiin erityisesti kykyä torjua Etelä-Suomeen kohdistuvat yllätyshyökkäykset. Alueellista puolustusjärjestelmää pidettiin viimeistään 1980-luvulle tultessa hyvin toimivana sekä pitkällisen ja järjestelmällisen työn tuloksena. Sodankäynnin, sotataidon, sotatekniikan, operaatiotaidon ja taktiikan kehityksen sekä saatujen kokemusten myötä puolustusjärjestelmä saavutti kansallisen hyväksynnän. Kesti kuitenkin pitkään, ennen kuin asia vietiin operatiivisten suunnitelmien tasolle. Suomen strateginen puolustusperiaate ja operatiivinen suunnittelu olivat alueellisen puolustuksen alusta lähtien perustuneet uhkakuvaan, johon kuuluivat sekä yllätyshyökkäys että suurhyökkäys. Ydinaseiden käytön uhkakuva rajattiin 1980-luvulta alkaen hiljalleen pois siksi, että sen arvioitiin Suomea vastaan käytettynä olevan hyvin epätodennäköinen sekä joka tapauksessa mahdoton sotilaallisesti torjua.

Vaatimukset alueellisen puolustuksen osalta kehittää maavoimien joukkorakenteita, sotavarustusta ja taktiikkaa vaikuttivat 1980-luvulta lähtien siirtymiseen entistä modernimpaan taisteluoppiin. Joustavan valmiuden ja taistelukyvyn korostuminen, yllätyshyökkäyksen ja alueen hyväksikäytön estäminen, puolustustaistelun kiinteys sekä operatiivisten yhtymien taistelun kehittäminen heijastuivat alueellisen puolustusperiaatteen muutostarpeisiin. Vastahyökkäykseen soveltuviksi joukoiksi kehitettiin panssariprikaati sekä maastoajoneuvoilla varustetut jääkäriprikaatit, joita valmistauduttiin käyttämään painopisteiden vaatimalla tavalla koko valtakunnan alueella. Sotateknologian kallistumisen vuoksi kuitenkin vain osa maavoimien laajasta reservistä voitiin 1980-luvun aikana varustaa liikuntakykyisellä kalustolla. Liikkuvien joukkojen vähäinen määrä korosti joustavan valmiuden säätelyn ja painopisteisen käytön merkitystä puolustusvalmiutta kohotettaessa.

Maailmassa elettiin 1990-luvun alkuvuosina suurten muutosten aikaa. Kylmän sodan aikaisten suurvalta-asetelmien purkautuessa ja erityisesti Saksan yhdistymiseen tähtäävien neuvotteluiden edetessä keväällä 1990 Suomen ulkoministeriössä arvioitiin Pariisin rauhansopimuksen (1947) ja YYA-sopimuksen (1948) sotilaallisten rajoitusten ajanmukaisuutta. Etenkin Neuvostoliiton sanelemat sotilaallisen maanpuolustuksen rajoitukset ja toisen maailmansodan jälkitilanteen asettamat määräykset Suomea kohtaan eivät enää vastanneet muuttuneita oloja. Saksan yhdistymissopimuksen allekirjoittamisen yhteydessä Suomen silloinen valtiojohto teki rohkean, mutta välttämättömän päätöksen tulkita Pariisin rauhansopimuksen sotilasartikloita uudelleen, jolloin ne mitätöitiin yksipuolisesti. Kun Neuvostoliiton entinen presidentti Mihail Gorbatšov erosi 25.12.1991 ja Neuvostoliitto ilmoitettiin hajonneeksi, mitätöityi osa vanhoista kahdenvälisistä sopimuksista ja sitä myötä Suomelle asetetut sotilaalliset rajoitteet poistuivat.

Modernin sodankäynnin riippuvuussuhde teknologiaan alkoi 1990-luvun puolessavälissä olla jo sillä tasolla, että eri asevoimien oli maailmanlaajuisesti tehtävä valintoja suori- tuskyvyn ja sotataidon kehittämisen painopisteisiin. Suomessa 1990-luvulla tehtyjä ulko- ja puolustuspoliittisia peruslinjauksia sekä vuodesta 1995 alkaen laadittuja turvallisuus- ja puolustuspoliittisia selontekoja tarkasteltaessa selviää, että sotilaallisen puolustuksen mukauttaminen uusiin oloihin oli 1990-luvun keskeisin tavoite. Kun yllätyshyökkäyksen uhka- kuvasta luovuttiin ja se korvattiin Ruotsista lainatulla strategisen iskun torjuntamallilla, hei- jastevaikutukset myös suomalaisen sotataitoon olivat ilmeiset. Samoihin aikoihin Suomi sai tilaisuuden hyödyntää hajonneen Varsovan liiton sotamateriaalin ylijäämää hankkimalla puolustusvoimille runsaasti aseistusta, joskaan ei uutta vastaavaa. Niin sanottujen Itä-Sak- san puolustusmateriaalikauppojen myötä etenkin maavoimien tehokkuus kasvoi merkittä- västi suhteessa entisestään alentuneeseen sotilaallisen hyökkäyksen uhkaan.

Sotateknisen kehityksen sekä uhkakuvien muutosten myötä sissitoiminnan teoreettinen ja käytännön kehittäminen jäivät 1990-luvun kuluessa hiljalleen muun sotilaallisen kehi- tyksen varjoon. Näkyvin todiste sissitoiminnan hiipumisesta lienee se, että sissitoiminta kä- sitteenä ja taistelumenetelmänä suomalaisesta taktiikasta alkoi vuosituhannen vaihteessa vähentyä suomalaisesta sotataidosta ja lopulta hiljalleen kadota kokonaan ohjesääntökir- jallisuudesta vuosien 2003–2006 kuluessa. Sissitoiminnan ja -taktiikan häviämiseen suoma- laisesta sotataidosta liittyy monia käytännöllisiä tekijöitä, mutta osin tunnesidonnaisiltakin vaikuttavia perusteita. Perussy sissitoiminnasta luopumiselle on liitettävissä sissijoukkojen, lähinnä sissikomppanioiden ja erillispataljoonien, asteittaiseen poistamiseen perustamisteh- täväluettelosta. Viimeistään 2010-luvulle tullessa Suomen kansainvälispoliittisen aseman muuttuminen, Neuvostoliiton hajoaminen ja sitä seurannut puolueettomuuskuvan voima- kas muutos sekä monet muut tekijät eivät enää edellyttäneet sotilaallisen maanpuolustuk- sen olevan samanlainen kuin esimerkiksi 1950–1970-luvulla. Sissitoiminta on 1990-luvun alusta lähtien taistelumenetelmänä siirtynyt yhä enemmän rajavartiolaitoksen rauhan ajan koulutusvastuulle.

Vuodesta 1995 lähtien noin kolmen–neljän vuoden välein laadittujen turvallisuus- ja puolustuspoliittisten selontekojen mukaan Suomen sotilaallisen puolustuksen perustaksi on yhä 2010-luvulla määritelty alueellinen puolustusjärjestelmä. On myös muistettava, että suomalainen yhteiskunta on muuttunut rajusti etenkin viimeisten vuosikymmenten aikana. Ikäluokkien pienentyminen, työurien piteneminen, jatkuva kansainvälistyminen, kansalais- ten syrjäytyminen ja niin edelleen ovat vaikuttaneet välillisesti myös kansalliseen puolustuk- seen. Puolustusvoimat ovat osa yhteiskuntaa ja sen on elettävä muutosten mukana sekä so- peuduttava kehityksen aiheuttamiin ilmiöihin.

Suomen puolustusdoktriinin ja sotataidon muotoilussa puolustusrevisioilla, parlamen- taarisilla puolustuskomiteoilla ja -selonteoilla on ollut keskeinen merkitys. Tasavallan presi-

dentti on turvallisuuspolitiikan linjanvedoilla vaikuttanut myös puolustusdoktriinin sisäl- töön. Puolustusvoimien johto on toiminut yhteisymmärryksessä ylipäällikön kanssa. Sen sijaan doktriinin alatasoa eli joukkojen taisteluoppia on kehitetty lähes yksinomaan puo- lustusvoimien sisäisin toimenpitein. Sen perusteista ja vaihtoehdoista käyty julkinen kes- kustelu on ollut minimaalista verrattuna esimerkiksi keskieuropalaiseen tai ruotsalaiseen käytäntöön. Suomalainen maavoimien taisteluoppi on vastannut pääpiirtein kulloistakin ulkomaisen kehityksen ja oman strategisen doktriinin asettamaa vaatimustasoa, mutta jul- kisen keskustelun ja poliittisen mielenkiinnon puute on ehkä osaltaan vaikuttanut tarvitta- vien määrärahojen myöntämiseen.

Puolustusjärjestelmän ja siihen liitetyn sotataidon kehittämisen ja kehittymisen perus- edellytys on, että se tunnetaan tutkimisen arvoiseksi. Suomalainen sotataito ja taktiikka ovat tunnettuja monipiirteisyydestään, omaleimaisuudestaan sekä elinvoimastaan. Vallitsevin piirre kautta aikojen on ollut tilanteenmukainen joustavuus ja kyky sopeutua vallitseviin oloihin. Suomalaisen sotataidon kehityskaari osoittaa, että kunkin aikakauden operaatiotai- to ja taktiikka ovat soveltuneet ja ne on mukautettu hyväksytyyn puolustuspoliittiseen lin- jaan sekä puolustusjärjestelmään. Sama pätee sissitoimintaan osana suomalaista sotataitoa.

Alueellinen puolustusjärjestelmä sotataidollisine erityispiirteineen on osoittautunut toi- mivaksi, tehokkaaksi ja muuntautumiskykyiseksi. Tausta-ajatus Suomessa pätee edelleen 2010-luvun sotilaallisen maanpuolustuksen järjestelyissä, vaikka käsitys alueellisen puo- lustuksen luonteesta onkin eräänlaisessa muutostilassa. Myös sissitoiminnan perinteeseen kuuluneella hajautetulla ja kootulla taistelutavalla on tässä uudistuksessa merkittävä rooli. Maavoimien 2010-luvun taistelutavassa on entistä enemmän ymmärrettävä operatiivisten, alueellisten ja paikallisjoukkojen käyttöperiaatteissa ja kouluttamisessa todelliset yhteenso- vittamisen mahdollisuudet.

Kylmän sodan aikana Suomen omaksuman alueellisen puolustusjärjestelmän laaja kehi- tys ja käyttöönotto pitävät sisällään ne piirteet, jotka selittävät paljolti sitä mihin suuntaan puolustusvoimia ja maavoimia koskeva kehitys etenee. Sissitoiminta ja epätavanomaiset taistelutavat ovat tutkimusaiheina historiaan ulottuvasta näkökulmasta huolimatta 2010-lu- vulla hyvin ajankohtaisia. Esimerkiksi maavoimien uudistettu taistelutapa osana alati muut- tuvaa suomalaista sotataitoa sisältää paljon elementtejä epätavanomaisten sodankäynti- menetelmien ja sissitoiminnan keinovalikoimasta. Lisäksi on muistettava, että alueellinen puolustusjärjestelmä kaikessa laajuudessaankin on pitkän kehitystyön tulos – ei siten kos- kaan täysin valmis. Siksi 2010-luvulla tehdyt uudistukset ja suurehko puolustusvoimauudis- tus voidaan nähdä luonnollisina jatkumoina, eräällä tavalla alueellisen puolustusjärjestel- män yhtenä evoluutiovaiheena.

Maailmassa 2000-luvulla näyttävästi esiin noussut kansainvälinen terrorismi on yhä use- ammin yhdistetty toimintamenetelmiltään ja taktiikaltaan sissisodankäyntiin. Vaikka sota-

taidon kannalta tarkasteltuna kyseessä on kaksi eri asiaa, niiden keinovalikoimat ovat hyvin lähellä toisiaan. Terrorihyökkäysten voiman ja näyttävyyden myötä niiden mielikuvitusellisuus on ylittänyt vastapuolen kaavamaisen ajattelukyvyyn. Uutena ilmiönä ja uhkakuva maailmanlaajuisesti levinnyt kybersota eli tieto- ja energiaverkkoihin kohdistetut iskut sekä niitä vastaan kehittynyt suojautuminen ovat myös nousseet sotataidon viitekehityksessä aseellisen voimankäytön rinnalle. Kybersodalla voidaan yksinkertaisin keinoin vahingoittaa vakavasti koko tietoyhteiskuntaa ja aiheuttaa suunnattomia taloudellisia menetyksiä ja jopa ihmisuhreja. Näyttää siltä, että nykyajan terroristit ja kybersissit ovat ylittäneet maailman kipukynnyksen. Niiden kimppuun käydään kaikilla rintamilla. On ryhdytty sanoista tekoihin toisin kuin kylmän sodan aikana. Tässä sodassa pätevät perinteisen vastasisisodan opit: eristetään, tukitaan huoltokanavat, jahdataan herkeämättä ja tuhotaan. Tärkeää on katkaista rahoitus ja estää pääsy joukkotuhoaseiden lähteille. Teoriassa asia on yksinkertainen, mutta niin kauan kun terroristit, tietoverkkosissit ja vastarinta pysyvät piilossa, niitä vastaan sotiminen on vaikeaa.

Vaikka sissitoiminta ja -taktiikka ovat lähes tyystin hävinneet kirjoituksista, ohjesäännöistä ja sotataidosta, kansallisella sissitoiminnalla ja sen kokemuspohjalla on yhä elintilaa. Vähintään asian tutkiminen ja analyttinen tarkastelu saisi jatkua, vaikka itse sissitoimintaa ei suomalaisen 2010-luvun sotilasdoktriiniin enää luettaisikaan kuuluvaksi. Taktiikka kappaa lisää aktiivisuutta ja yllätyksellisyyttä. Hajautetun taistelutavan perusta on yhä edelleen riittävässä vaikutuksessa ja tuhoavassa tulivoimassa. Voidaan todeta, että maavoimien uudistunut hajautettu taistelutapa soveltuu edelleen hyvin alueellisen puolustuksen perustalle. Maantieteelliset olosuhteet ja suomalainen kansanluonne edesauttavat asiaa. Siksi sissitoiminnan kehityksen tutkimisella ja pohdinnoilla voidaan arvioida olevan Suomen oloissa tulevaisuudessakin merkitystä. Mikäli hajautetulla taistelutavalla saavutetaan edes jonkin tasoinen hyökkäyskynnystä nostava vaikutus, se palvelee Suomen sotilaallisen maanpuolustuksen lisäksi kokonaisturvallisuutta merkittävästi. Yksikään vihollinen tuskin haluaa joutua 2010-luvun Afganistanin kaltaiseen epäselvään taistelutilanteeseen.

Kaiken edellä kuvatun perusteella voidaan sotataidon jatkuvaa kehitystä tutkia monista lähtökohdista, mutta se on tehtävä taiten ja varoen. Ovathan sissisodankäynnin keinot joutuneet ei-toivottujen käsitteiden kansioon. Kansallista sotataitoa kehitettäessä tulisi ensin harkita tarkoin, mitä käsitteitä käytetään ja miten niiden taktiikan sisältö määritellään. Tärkeintä olisi siten keskittyä kehittämään uudistettaville käsitteille myös niitä kuvaava sisältö ja menettelytavat. Sotataitoa tulee ennen kaikkea tutkia järjestelmällisillä tutkimusmenetelmillä. Tutkimus- ja kokeilutoiminta on toteutettava tavoitteellisesti, ja kerätyistä tuloksista on tehtävä vertailukelpoiset analyysit. Sodanajan organisaatioita on kehitettävä tulevaisuuden mukaisen sodankuvan ja uhkavien perusteilla. Koulutusta on kehitettävä edeten systemaattiseksi kokonaisuudeksi, joka tuottaa tarvittavan reservin juuri niille alueille, joissa

hajautetun taistelun arvioidaan olevan todennäköistä ja mahdollista. Vaikka edellä kuvattu työskentely on tutkimuksen osalta jo edennyt lupaavasti maavoimien ohjauksessa Maataistelukeskuksessa, riittää kehitystyötä runsaasti vielä pitkälle tulevaisuuteen.

Tämän tutkimuksen tulosten ja johtopäätösten kannalta ilmiselvät jatkotutkimuksen aiheet suomalaisesta sissitoiminnasta liittyvät 1980-luvun jälkeiseen aikaan. Uudemman aikakauden asiakirjojen ja lähdeaineiston salattavuusasteiden poistuessa voidaan väitöstutkimuksessa tehtyä kokonaiskuvaa täydentää monilta muiltakin osin. Sissitaktiikan käytännön toimintatapojen laajempi tutkimus syventäisi tämän väitöskirjan synteisiä, joten sitä voidaan perustellusti esittää jatkotutkimusaiheeksi tai sotakoulunjen opinnäytetöiden yhteydessä selvitettäväksi aihe-alueeksi. Yksi jatkotutkimuksen aihe on myös ulkomaisten vaikutteiden ja tietojenvaihdon laajempi merkitys suomalaiseen sotataitoon. Etenkin naapurimaamme Ruotsin vaikutuksen osalta asiaa pitäisi tutkia tarkemmin. Tämä on kuitenkin mahdollista vasta sitten, kun sotilastiedustelun arkistoaineistoa saadaan laajemmin tutkimuskäyttöön. Salattavuustekijöiden vuoksi siihen saattaa mennä vielä kymmeniä vuosia. Olemassa olevaa tietoa on osattava etsiä, tutkia, hyödyntää ja soveltaa tehtäessä maanpuolustuksen ratkaisuja kansallisiin oloihin sopiviksi. Tämä ajattelutapa, jos mikä, on suomalaisen sotataidon kannalta ensiarvoisen tärkeä

Tämän väitöstutkimuksen perusteella voidaan todeta, että suomalainen sotataito ja laaja-alaiset kokemukset riittivät perusteeksi sissitoiminnan kehittämiseen.

EXPLODING WILDERNESS – GUERRILLA-TYPE ACTIVITY IN FINNISH MILITARY THEORY AND ART

When researching military theory and art it must be said that as an entity it is something that has evolved over hundreds – even thousands– of years. The same goes for tactics. Nor are guerrilla warfare and guerrilla-type actions or activities (*sissitoiminta*) something that were born out of modern conflicts or during World War II. Military history provides numerous examples where guerrilla warfare tactics have been employed. Sometimes employing guerrilla methods in combat has been very frequent so the warfare itself has been guerrilla war in nature. Sometimes the use of guerrilla-type tactics has been on a smaller scale, where the main purpose has been immediate support of conventional warfighting. Usually, in military history, guerrilla warfare methods are visible in cases where an invaded nation has fought against the invader. The history of guerrilla warfare in its essence has been the fight of the weaker party against a stronger opponent. Therefore, from the perspective of military theory and military art guerrilla warfare has evolved through a process of trial and error over a time of thousands of years.

In Finland guerrilla-type activity and the methods of guerrilla warfare have long been a part of Finnish military theory and art, sometimes even gaining a strategic meaning – sometimes in a visible way and sometimes subtly. In the Finnish national romanticism scene, guerrilla warfare is visible in stories and literature.

Moreover, Guerrilla -type activity can be seen as a manifestation of the new and contemporary national military theory and operational art in the Russo-Swedish War of 1808–09, which is sometimes called the Finnish War, in the Finnish War of Independence 1918 and the Winter and Continuation Wars 1939–1944. The common factor in all of the listed wars is, however, that the guerrilla-type activity was not a regular occurrence or a planned tactic. It was not until the 1950s–1970s that the changes in the Finnish defence doctrine and the longish development of the territorial defence system established guerrilla-type actions as a part of the Finnish military art, the “exploding wilderness” introduced by Colonel Veikko Koppinen. Exploding wilderness or not, guerrilla-type activity as a part of the Finnish military theory and art is a topic worth researching. By researching guerrilla activity and its historical evolution we can explain many of the choices and changes in Finnish operational art.

This doctoral thesis is basic research which analyses and creates a comprehensive picture of the evolution and development of national guerrilla-type activities and tactics as a part of Finnish military theory. The main research question is: ‘How have guerrilla-type activities and tactics evolved as a part of the Finnish military theory and art?’ The core of the frame of reference for this doctoral thesis is the historical development of the national military theory

and art as well as guerrilla-type activity and the theories of guerrilla warfare as a part of the transformation of conventional warfare. The chronological focus of the frame of reference for the thesis is in the Cold War era and the background for it is tied to the development of military theory and operational art over the centuries. The frame of reference also includes the Finnish territorial defence system, the effects of certain individuals to the evolution and development of tactical thinking, equipment, experimentation during field exercises, regulations, teaching and training as well as international influences. Only those parts of the prevailing threat scenarios and operational plans of the era which have directly influenced the development of the guerrilla-type tactics and warfare methods are addressed.

Furthermore, the concepts relating to the research topic and field are they key to examining the research problem, research results and conclusions. Especially the field of national concepts relating to guerrilla war, guerrilla warfare and guerrilla-type actions is very wide, complex and difficult to master. Complicating the understandability further are the numerous content and description changes as well as multiple definitions. On the one hand, the established Finnish root words, pairs of concepts and the terminology form a linguistic entity. On the other hand, when viewing the concepts from an international perspective, they are somewhat conflicting and even completely opposite. National characteristics increase the ambiguity of the concepts, which makes it nearly impossible to achieve absolute agreement when comparing the guerrilla-related concepts and their meanings and definitions internationally. The concepts’ content descriptions and definitions were frequently changed, particularly during the cold war era. When researching the concept of guerrilla-type actions and its etymological background, it is, however, important to note that in Finnish the concept has a national definition which is differs from the international definition.. In an independent Finland’s military jargon, a guerrilla/ranger (*sissi*) is primarily defined as a member of the regular armed forces who operates in enemy- held territory or behind enemy lines and who can be assigned a wide variety of missions. Occasionally, also the Continuation War era long-range patrol soldiers, who operated behind the lines conducting reconnaissance and demolition missions, were called guerrillas.

The main research question, ‘How have guerrilla-type activities and tactics evolved as a part of the Finnish military theory and art?’ cannot be answered in one word or even in one sentence. Owing to how the question is phrased, the research problem encompasses a complex field of research and examination and deepening your knowledge on the topic requires chronological, longitudinal, cross-sectional and thematic research. The main question will be answered by examining cases that are tied to the overall review. Likewise, the role and inclusion of guerrilla-type action, first into the Finnish military theory and later, its evolution as a part of the theory and art can be demonstrated through chronological examination. The comprehensiveness of the research result is affected also by other events

and phenomena than just those tied to the period being researched. Guarantors of the Finnish military theory and art and thereby that of guerrilla-type-actions — the means of guerrilla warfare — have often included individuals, mostly officers possessing strong personality traits or soldiers who were otherwise open-minded. When talking about national military theory or operational art, its development has undoubtedly been affected by international military theory, threat scenarios, tactical trends, theories of operational art, development of military technology and firepower, mobility and a person's ability to learn new things through training.

Evolution of Guerrilla-type Activities 1918–1938

The time when Finland gained her independence and the decades following it were times when models and good practices for national needs were sought. There were no existing tactics' traditions to speak of, but they either had to be created from zero or take advantage of existing basics of military theory. Although, in modern literature you often come across the synthesis that the Finnish War of Independence had had a large impact on the development of Finnish military theory and operational art, one can state that the short war was fought using tactics that were poor and dated. Despite this, the First World War and experiences from it as well as the strong German orientation adopted by the newly established national armed forces, firmly established three main action types in Finnish tactics, those of offence, defence and delay: where especially the offensive tactics were strongly influenced by the Finnish Jaeger movement, particularly in the 1920s and 1930s. As a result of multiple reasons, between the world wars guerrilla-type activity became, in a way, the fourth action type in Finnish tactics.

The action types were the cornerstones of Finnish tactics in the 1920s. Although the dominating trends of the era emphasized attack, according to the teachings of the World War, defence and delay were just as important. There was also room for classic experimentation and development of the tactics, since it was thought that guerrilla-type activity adapted for Finnish conditions was, in a way, worthy of the classic actions of offence, defence and delay. There are probably multiple reasons for this, but from the perspective of national military theory, guerrilla-type activities and tactics had proven their effectiveness in the national frame of reference already over the centuries. Thus, it was easy to lean on guerrilla-type activity in the early independence era military theory development. Guerrilla-type activity was not only theorised, but also researched. The writings of Adaridi and many other contemporaries

on the possibilities and benefits of guerrilla-type action spurred both research and practical experimentation. Already since the beginning of the 1920s, the tactics were tested in various climates and areas of operation, for example winter operations were experimented on. Particularly the Finnish terrain, its varying features and conditions supported the use of guerrilla-type activity. In a country that is forested and criss-crossed with bodies of water and bogs and marshes, inserting small military units behind enemy lines for destruction and reconnaissance missions created opportunities worth researching and experimenting on.

In the early decades of independence, guerrilla-type actions became a noteworthy option for tactics and operational art in the forested areas with few roads and many lakes. However, at the time, guerrilla combat was seen more as small-unit actions. Theorising the concept of guerrilla-type activity did create new characteristics during the 1930s. The focus shifted from destroying individual targets and from independent actions by the units to more comprehensive and more effective means of fighting. The era of the so called guerrilla raids (*sissiretki*) ended in the Finnish tactical thinking. By the end of the 1930s guerrilla-type activity had, at least in theory, a clearly methodical and established form as one of the means used by the front line forces. In addition, there are signs that attaching guerrilla-type activity more tightly into the operations of an Army Corps would have been possible. The development of guerrilla-type activity and the little training there was in it, was done within the Finnish Defence Forces and the Civil Guard. There is no clear evidence that the Finnish Border Guard would have participated in this process in the 1920–1930s, so their role can be seen as limited at best.

The view that guerrilla-type activity suited Finnish terrain and conditions developed particularly during the 1930s. It was thanks to the possibilities for national application and modification that the idea of guerrilla-type activity was seen as having additional value and something contributable to Finnish military theory and operational art. There were individual theorists who wrote about guerrilla-type activity in the 1920–1930s, but the most important of them was a Russian general, Karl Adaridi. Compared to his contemporaries, he can be said to have been quite a visionary and trailblazer for tactical development, especially when observing the matter in light of decisions done in Finland later in the 1950s and 1960s. Therefore, Karl Adaridi's thoughts' importance cannot be overlooked as part of the evolution of Finnish military theory. Thanks to Adaridi's influence guerrilla-type activity was given serious thought by respected researchers and it affected the development of Finnish military theory. This arrangement is clearly visible when looking at the evolution of Finnish military theory and art in the 1920s and 1930s as well as the application of guerrilla methods during the operations in the wars fought 1939–1944.

Evolution of Guerrilla-type Activities 1939–1944

As the literary contemplations of the early independence era became a reality in the Winter War, guerrilla-type activity achieved a foothold also in the official manuals and training. The guerrilla-type actions and tactics used early in the Winter War proved that the operational possibilities' development and assessed usage had been heading in the right direction. Although, from the perspective of contemporary tactics the guerrilla-type actions and patrolling cannot be said to have been identical in reference to the issued instructions, they still had a significant impact to the Winter War. Also the concepts and definitions of guerrilla-type activity lived lives of their own. Even though the definitions were based on practical experiences, guerrilla-type activity was characterised as the most effective combat method for Finnish conditions already during the Winter War. It was determined to be best-suited for the terrain of Ladoga Karelia and areas north of it. A notable point is, however, that there were no real-life examples or comparisons available on the effects of guerrilla-type actions against an armoured enemy. The change in the nature of guerrilla-type activity and tactics at the end of the Winter War can, in hindsight, be proven. Guerrilla-type activity transformed more into patrolling-type activity at the end of the Winter War. Despite the fact that from the perspective of contemporary tactics, patrolling was not purely representative of the concepts and tactics associated with guerrilla-type activity, it still had an effect on intelligence gathering, for example.

During the Interim Peace the development of the Field Army's capabilities also touched on the troops' reorganisation and training, resulting in the role of guerrilla-type activity becoming a valid possible combat method based on previous combat experience. After all, the Winter War had provided real-life experience and shown that units capable of guerrilla-type activity were a necessary part of the regular armed forces and also, how much troops were needed for that type of activity to be effective. Although, there had been many development suggestions on the general tactical principles, there was no time to significantly change the foundations of guerrilla-type activity. The collection of the wartime experiences was an especially important part of the development work during the Interim Peace and this collection and application of the lessons was continued during the Continuation War.

During the Continuation War especially long-range reconnaissance patrolling behind Soviet lines became more methodical and systematic compared to the Winter War. Though the long-range reconnaissance patrolling of the Continuation War was effective, it is not comparable with the concept of guerrilla-type action. Guerrilla-type activity was the responsibility of the divisions that carried out guerrilla-type actions with variation as part of other operations. That is why guerrilla-type activity connected to the combat actions of front line troops was not too systematic during the Continuation War. The attempt of the

General Headquarters to make the divisions' guerrilla-type activity more effective and to take command of them from "Operation Tree Felling" (Metsähakkuu) onwards did not produce the desired results. The casualties were in parts too great in comparison to the objectives. The enemy learned lessons from Finnish operational arts, and as a result the Soviet Union organised partisan activities and their increased effectiveness changed principle of use of guerrilla-type activities. The levels of guerrilla-type activity in the end of the Continuation War and the Lapland War were too low to have made an impact on the war effort. There were attempts and individual occurrences of guerrilla-type activity, but on the whole they had little impact. The major events in the war more or less dictated how guerrilla-type activity could be utilized.

During the Continuation War, perhaps the most important practical act in preparing for a guerrilla war was collecting and analysing wartime experiences. Calculations based on experiences and theories showed the effectiveness of unconventional methods and their application possibilities also in Finnish tactics. The attention of military experts was particularly drawn to the guerrilla-type activity's results, methods and effectiveness against a larger enemy force. Guerrilla-type activity was seen as an effective combat method already before the Winter War and this point of view had only been strengthened by the Winter and Continuation Wars. It also required know-how and planning. The units meant for guerrilla-type activity had to be specially trained and exercised for the operations beforehand. Gathering and training a guerrilla-unit made up of volunteers during combat operations turned out to be insufficient.

The Continuation War's contributions to guerrilla-type activity were few, but despite this they yielded valuable experiences. The guerrilla-type activity tested in the front sectors north of Lake Ladoga during the trench warfare phase, was evaluated after the war from the tactical perspective more as being regular combat patrolling along a thin defence or as reconnaissance in force. The conditions caused this change in character. Particularly in the north during the trench warfare phase, the guerrilla patrols were simply unable to penetrate the enemy's line of observation posts, much less get further behind the lines. Ways to penetrate the line of observation posts without casualties would have been available as the war went on, but when the situation changed into a withdrawal in the summer of 1944, there were no opportunities to test those ways in practice. One example of these ways is the use of escort detachments to support reconnaissance in force.

Only the Weapon Cache operation done in the aftermath of the Continuation War showed, in theory, strategic and operational preparations for guerrilla-type activity and possibly even for guerrilla warfare. From the perspective of military theory it can be said that the focus of utilizing guerrilla-type methods during the Continuation War was in the long-range patrolling activity that was led by the General Headquarters. In addition, the

enhanced use of guerrilla-type actions north of Lake Ladoga during the trench warfare phase, or "Operation Tree Felling" (Metsähakkuu), was planned in and directed from the General Headquarters. The long-range patrolling became essentially long-range reconnaissance patrolling, because the General Headquarters saw that destruction missions with possible casualties would endanger the continuity of long-range reconnaissance patrolling. Short training courses did not replace experienced long-range reconnaissance patrolmen. It has later been estimated that the Finnish long-range reconnaissance patrols tied 10,000 Soviet soldiers to guarding and securing their rear areas. Thus, guerrilla training and tactics did have a major effect in the Continuation War, in the form of long-range reconnaissance patrolling.

There is an old saying that you cannot tie tactics into formulas and that one solution does not solve another problem. Especially when the application possibilities of guerrilla-type actions could be applied on so many levels, based on the wartime experiences there were no ideal or general solutions. The guerrilla-type activities of the wars created important guidelines for the general principles of Finnish military theory and art and they were utilized after the wars, especially when forming the principles of territorial defence.

Evolution of Guerrilla Warfare and Guerrilla-type Activities 1945–1966

After the wars Finland was in a precarious position. The demobilisation of the wartime field army and the Allied Control Commission's actions significantly hindered the development of the Finnish Defence Forces. In practice, Finland's defence capability was good in terms of materiel, but the agreements signed with the Soviet Union created large interpretation problems in defending the country. Preparations for mobilization and operational planning were static for years and a decision on the fate of surplus weapons left over from the wars took years. These problems were conquered, however, and a tolerable state of affairs was reached in the beginning of the 1950s, thanks to the seeming appeasement policy of the state leadership and the secret plans drafted by soldiers. The fate of the surplus weapons was handled in a way that benefited Finland, but operational planning, mobilization preparations and many other factors, such as the change in the possible scenarios, need for mobility and structural changes in the Defence Forces changed the basis of military defence so drastically that the entire defence system had to be overhauled to suit the current situation. Utilizing guerrilla-type activities and the means of guerrilla warfare had an important effect in this transformation.

Although, guerrilla-type activity had been a familiar concept in Finland already in the

1920s–1930s, the post-war period started new type of deliberations on the utilization possibilities of guerrilla warfare. Then, guerrilla-type activity and guerrilla warfare were included as a part of Finnish military theory and operational art in the draft version of the 1947 Field Regulation's general section. The role of guerrilla warfare was also deliberated on in the 1950s as a part of future wars. The guerrilla-type activity that had been seen as effective before the Winter War changed in the early years of the cold war. The change in the theory basis was brought on by the wartime experiences and the operating procedures became increasingly like a guerrilla war: it became an extreme way, a mean of last resort, to defend the country. Also, articles in the Finnish military periodical *Sotilasaikakauslehti* and many officers' discussion panels compared gained experiences of pursuing and destroying guerrilla and partisans units during the war. The conclusions were that fighting guerrillas was very difficult, especially during the summer. The theoretical perspectives that had been formed before the Winter War got new characteristics from the war experiences and from the new military theory and art deliberations. Although the post-war era's practical principles on guerrilla-type activity did not change much during the late 1950s, a conceptual change between theory and practice towards a more total guerrilla war is evident.

Overall, the importance of guerrillas had become more pronounced in military theory and operational art since helicopters and air corridors made it possible to expand the operational environment of guerrillas to more important targets, not to mention to rear areas at large. Guerrilla war was viewed in Finland based on examples from Indochina, Yugoslavia, China and Norway. From a wider perspective, guerrilla war was seen as warfare that replaced regular operations in enemy-held territory, even when the entire country or a significant portion of it had been occupied by the enemy and operations of the regular army had become impossible. Against this background it is quite understandable that guerrilla war was seen as a possibility in Finland, but it had to be attached and included in the other operations of the Army. After all, experiences from fought wars had shown that a threat of Finland's occupation or parts of it was a realistic threat. A superior enemy could be fought by conventional means, but if the defence collapsed, fighting would have been continued by waging a guerrilla war.

The appreciation of guerrilla methods grew, since the soldiers understood full well, that with the materiel shortages of the late 1950s and early 1960s Finland would always be understrength compared to the attacker. Unconventional methods, such as systematic guerrilla warfare, could be used to even the odds and to create a pre-emptive deterrent from Finland's defence capability using all possible means. Continuous development of guerrilla warfare was seen as a necessity, since otherwise it would have been nothing but empty slogans and a deterrent on paper only. A great emphasis was also placed on guerrilla training, because only through that it would be possible to meet the Field Regulation's requirement that each

formation switches to guerrilla-type activities. Every soldier had to possess the basic skills of a guerrilla, which are survival, utilization of terrain and necessary engineer skills. All conscripts had to be trained in such basic skills that could be used in a guerrilla war in case of a surprise attack. Guerrilla-type activities also had to be linked to other operations of the Army. There was a clear convergency in this line of thought with the experiences of both China and Vietnam. The previous idea of compiling and training guerrilla troops and units only after war had broken out had faded into history.

Certain phases can be seen in the theoretical change of the basis of guerrilla-type activity in 1945–1966. The time period from 1945 to the mid-1960s was characterised by muddled principles of military theory, organizing guerrilla training and variety in the definitions. Especially in the 1950s–1960s the theoretical concept and functional principles of guerrilla-type activity underwent significant changes, both in terms of purpose and content. It must be remembered that practically the entire Finnish defence system was reformed during the post-war decades. Although the first steps of territorial defence becoming the recognised defence doctrine, or becoming the foundation of strategic national defence are often mistakenly associated with the newspaper articles of the 1960s, actually, the basis for regional combat and the entire defence system were created already during the 1950s. This development work is also linked to the utilisation of guerrilla warfare methods and guerrilla-type activity methods and incorporating them into the national defence system reform. There were also many problems and challenges in developing the defence system, the largest problems culminated in defining the concepts and content of operational art and tactics before practical application.

From the perspective of military theory, guerrilla war was defined as being a large-scale insurgency or armed resistance and guerrilla-type activity was defined as harassing activities against enemy rear areas or enemy-held territory as part of regular operations or guerrilla warfare. Both of the 1950s definitions were quite apt, considering the threat scenarios and other developments at the time. The people's education level was seen as an important factor in a guerrilla war. The importance of emotional resilience and defence-will were emphasized by using the experiences of the Norwegian resistance from World War II as an example. It was seen that technical development continuously enhanced the possibilities for guerrilla-type activities or even guerrilla war.

The basics of guerrilla warfare and the guerrillas' operating procedures as presented by Colonel Veikko Koppinen in the beginning of the 1960s, however, raised many questions and doubts at the time. The greatest doubts regarding Koppinen's thoughts were the capability of the small units to fight in isolation, their emotional resilience, sufficient physical capability and logistical difficulties. The effectiveness of mines was also questioned, since there was not enough experience on using command-detonated mines. The dispersed combat concept and

leading it without radio equipment were rightly highlighted as one of the central problems in successfully using these tactics. The usability of guerrilla methods in open ground and particularly in winter conditions were critically examined from the perspective of detection. By 1966 the Guerrilla Committee (sissitoimikunta), that was active 1961–1963, and the Guerrilla Tactics Research Group (sissitaktiikan tutkimusryhmä), that was active 1964–1965, had finished their work and submitted their report on the basics of territorial guerrilla-type activity. Some adjustments were made to the theory basis of guerrilla warfare and guerrilla-type activity after the Chief of Defence had approved the principles of territorial guerrilla-type activity in summer 1964. By 1966, when the Finnish Defence Forces moved to a military province organisation, the principle of guerrilla-type activity had more or less been absorbed into the idea of territorial defence. This begun a new time period, during which the military theory and art of territorial guerrilla-type activity and guerrilla warfare was perfected before the territorial defence system was truly implemented. There was a wish to preserve the possibility for guerrilla war, but the main focus of the development shifted more into incorporating the increasingly unique national guerrilla-type activity into Finnish military theory and operational art.

All in all, it is clear that guerrilla war and guerrilla-type activity became an increasingly important part of national defence planning, operational art and tactics as well as training by the 1960s. Problems during this time period, however, were caused by conflicts between the tactics' definitions and content in the published manuals. Looking at reference material from this time period, it can be said that in 1945–1966 and particularly immediately after the wars, there was an effort to separate the content of guerrilla war and its tactical variants from guerrilla-type activity. A noteworthy observation is that, in terms of content, guerrilla war was defined quite loosely, mostly to mean warfare conducted in addition to regular operations or to replace those operations in enemy-held territory. In a way, guerrilla war was seen as a broader superordinate concept, the main tactical procedure of which being guerrilla-type activity. Choosing guerrilla war as the extreme way of warfare during the 1950s shows that the idea behind the national operational art and tactics, and to a degree also military strategic deliberations and thinking, was to carry on fighting despite the occupation of the country or parts of it.

Indeed, the content of the military theoretical concepts did change and their definitions were edited many times, especially during the 1960s. It can be stated that the military theory and art perspective changed depending on the source and the writer and was, on occasion, very conflicting and confusing. The choices and actions made 1945–1966 incorporated the means of guerrilla warfare into Finnish military theory and operational art. Whether it was about guerrilla war, guerrilla warfare or guerrilla-type activity, the means of guerrilla warfare were in the territorial defence thinking and territorial defence system to stay.

Evolution of Guerrilla Warfare and Guerrilla-type Activities 1967–1983

The value of the territorial defence system in defending the entire country and the value of the long term and systematic development was discovered in the beginning of the 1980s at the latest. The defence system gained national approval thanks to development and observations in warfare, military theory, military technology and operational art and tactics. Nevertheless, it took a long time before it was taken to the practical level. The basis was dividing the country into different level areas of responsibility, with their own operational tasks and plans. The development was spurred further by the clarity of the Guerrilla-type Actions Guide published in 1979 and the tactically revised training instructions. The faith in the procedures used in guerrilla-type activity was increased also by the use of older combat equipment in conjunction with the cheap, but effective, mines. The effectiveness of guerrilla-type activity was improved by the 1970s by the development of light anti-tank weapons and shoulder-fired surface-to-air missiles into everyman's weapons. The importance of the above-mentioned weapons further increased in the early years of the 1980s. What made guerrilla-type activity a more tempting option for the modern battlefield was the ability to use light surface-to-air missiles against helicopters and unmanned aerial vehicles (UAV's).

The Guerrilla-type Actions Guide was also the preferred manual for the training of guerrilla tactics also in the Border Guard since its publication. Although various internal guerrilla training instructions had been drafted for the conscript and salaried personnel's training in the Border Guard Districts and especially in the Border Guard Academy, their tactics and concepts closely followed those in the Guerrilla-type Actions Guide. After all, it was one of the tasks of the Border Guard to train approximately 25,000 troops for the Defence Forces wartime cadre and covering units. The joint exercises between the Defence Forces and the Border Guard that had already been held in the 1950s and 1960s were still organised in the 1980s, although not on such a large scale. The exercises also provided the opportunity to standardise the guerrilla-type actions in the wartime units, since the reserves trained by the Border Guard would have fought under the command of the Military Districts during a war. The tactics required the guerrillas to be highly educated, and above all, have good knowledge of the local operating environment. The most suitable candidates for this training were the youth from the border areas. The recruitment and motivation of these youths was not a problem, at least in light of the material concerning the 1980s.

The third Parliamentary Defence Committee, that was in session 1980–1981, stated in its report that the international situation had become more tense than in the 1970s and that the threat posed by nuclear weapons had increased. The committee's report emphasized the importance of the arrangements during a threat of war, as well as improving the materiel

situation of the Army and the procurement of systems that are required in modern warfare. Some interesting development paths in terms of military doctrine are also visible in the report. The report addressed, among other things, the long-debated and developed role of the Defence Forces as a crisis management mechanism, based on which the committee proposed renewing the composition and principles of the covering units. The changes inevitably affected also the development of the guerrilla operating procedures and tactics, at least indirectly. Particularly the demand to develop the Army's unit structures, wartime materiel and tactics in reference to the territorial defence model brought on a shift in guerrilla-type activities to a more modern doctrine. The more pronounced role of flexible readiness and combat capability, preventing surprise attacks and the use of an area, the cohesion of defensive combat and the development of mobile formations' combat were directly linked to the operational-tactical role of guerrilla-type activity in the principle of territorial defence.

In light of changed threat scenarios, a new kind of discussion on guerrilla-type activity started in Finland in the 1980s. As a result of the increasingly purposeful development, questions about what kind of operations, and with what unit compositions would guerrilla tactics be used in different areas of the nation, became central in the discussion. Would the tactical goals of guerrilla-type actions be met better in the forests of rural areas, in built-up areas or in the strategic defence zones that were specified to be the basis for operational plans? It was still assumed that in crisis situations the cities and towns would be empty of civilian populations, so the idea of a popularly supported guerrilla war was re-evaluated. The consensus was that the fighting had to start from the borders, but at the same time it was estimated that maintaining the combat capability of the guerrilla units slowing down the enemy, so that they could also be used later, would prove to be challenging. In places where the conventional forces were in time to meet the attack, the guerrillas were to be saved for disrupting and harassing enemy supply lines and thus guarantee that the fighting continues.

The development of military doctrine and its convergence with guerrilla-type activity in terms operational art and tactics met the external and internal security policy requirements quite well in the early 1980s but, execution was lagging behind the needs because of budget constraints. The increased demands for preventing limited attacks created an inevitable need for development towards a direction that emphasized flexibility and operating capabilities. As defending northern Finland gained more emphasis, multiple, mobile combat formations were needed in addition to guerrilla-action-capable local forces. As a result, the development of the training and equipment of these units increased dramatically in order to make them more suitable for the modern battlefield. Despite the increasing amount of technology, the defence doctrine was developed and built on the foundation of general conscription. This was seen to be the only way to produce enough troops to defend the vast land-areas. The guiding

thought for national defence in the early 1980s was to maintain a suitable and adequate defence readiness and prepare to repel a major offensive using all available means. As an unconventional warfare method, guerrilla-type activity as a part of conventional warfare was well-suited for the execution of the decision of principle on the operational level.

Furthermore, tactically the dispersed combat concept of the local forces does, however, meet up with the centralized operating model. It was possible to concentrate and gather the guerrilla detachments created out of local troops to important areas for such tasks as supporting the conventional troops in a decisive battle. After a centralised attack, the next step would have been dispersed combat to slow down the enemy and to cause casualties to it. In the early 1980s it was not seen as acceptable for guerrilla operations' tactics to be foolhardy in nature, or be daredevil activity that would have, without any scruples, committed outnumbered units into combat likely to cause friendly casualties. Finnish guerrilla tactics were starting to show more and more of the characteristics associated with international guerrilla warfare: self-preservation and caution brought on by being outnumbered and outgunned. It must be emphasized that this tendency had nothing to do with cowardice but rather the tactically undeniable facts, such as being understrength against a mechanized enemy, tried to be taken into account more in a realistic way. It is clear when comparing the development course of the 1980s to the golden age of the guerrilla-type activities development in the 1950s–1970s, that imaginative thinking and tactically surprising solutions were a thing of the past in the Finnish way of thinking. Even with good plans, requirements and development programmes, the true development of Finnish guerrilla-type activity was being displaced by other military and technological advances.

The changes and foundations of the Finnish guerrilla-type activities can be said to also have an international examination perspective. In the global frame of reference, contemporary guerrilla-type activity can be said to be the result of 150–200 years of development, the forming of which since the 19th century has most of all been affected by changes in weapons technology. The development and developing of guerrilla-type actions are the sum of man's self-preservation, imagination, the utilization of the circumstances and technology. From a national perspective it is very understandable that guerrilla-type activity started to evolve in Finland only to become more like the dispersed combat concept of today. Dispersed over a vast area and acting simultaneously, even small local forces' units could have fixed a numerically superior enemy.

The scenarios of war, military theory and operational art and tactics were faced with massive changes and fast development during the cold war era. This is probably the ultimate reason why guerrilla warfare got a foothold and later, such a prominent position, as a part of Finnish military theory and operational art. According to decision-makers who do not completely understand or grasp all of the basic fundamentals of national defence, mostly

politicians and human rights activists, guerrilla war was seen to include politically dubious methods of unconventional warfare, some of which could even be compared to the means used in terrorism. Sabotage, breaking the laws of war or indefinable exploding wilderness were not part of the warfighting means of a western, constitutional state, even if the opponent had used those means. That is why the Defence Forces strived to analyse and give reasons for the content and concepts of Finnish military theory and operational art, as well as to clarify and describe them so that they were unambiguous and understandable. The country had to be defended with plans and a defence system based on facts, and not with emotionally charged ideas that international conflicts seemed to be feeding.

The quality of the Finnish military theory and operational art of the cold war era was based on the strongly practical experiences and truths. The enemy operated in its own way, the Finns developed Finnish national defence in their own way, a way that was best suited for Finland. Imitating superiority had led to a bitter defeat too often in military history. In this piece of wisdom lies also the core of guerrilla-type activity's national tactics and suitability. Despite all other advantages and particularly advantages given by military technology, what were the most important characteristics of a successful guerrilla, were good physical fitness, emotional resilience and imagination, cunning and ingenuity.

The relative strength of the parties affects the phases and length of a war. Lengthening the war is not an end in itself. A wide popular insurrection did not happen in the occupied western countries, because the people had not been mentally prepared for such an event. In the west, war is still seen as a matter for soldiers and the goal has been to protect the civilian population from its horrors and destruction. Guerrilla war has been, and as militaries professionalize will increasingly become, an alien security solution for industrial states. Finnish military theory and operational art were not, however, finished products by the end of the cold war. The far-sighted decision-makers and officers let military theory evolve by developing it in an innovative, but goal-oriented fashion towards the set goals. Substantiated and research-based solutions were seen as more durable than ad hoc ones.

LÄHDELUETTELO

A. ARKISTO- JA ALKUPERÄISLÄHTEET

Kansallisarkisto, Helsinki (KA)

Arkistonmuodostajittain

PUOLUSTUSVOIMAT (PV)

PUOLUSTUSVOIMAIN KOMENTAJA

Puolustusvoimain komentaja (Pvkom) 1946–1961

T 21645/1, salaisia ja yleisiä muistioita, lausuntoja ym. kenraali Sihvon komentajakaudelta, v. 1946–1953.

Puolustusvoimain komentaja (Pvkom), 1959–1965

T 23601/2, kenraali Sakari Simeliuksen päiväkirja ja sen liitteitä, v. 1961.

SOTAVÄEN ESIKUNTA, PUOLUSTUSMINISTERIÖ, PÄÄMAJA (PM), PUOLUSTUSVOIMAIN PÄÄESIKUNTA (PvPE), PÄÄMAJA (PM), PUOLUSTUSVOIMIEN PÄÄESIKUNTA (PvPE), PÄÄESIKUNTA (PE)

Pääesikunta, Yleisesikunnan päällikkö (PE-YePääll), 1952–1961

T 21622/4, salaista ja yleistä kirjeistöä, muistiinpanoja, muistioita ym., v. 1953–1961.

Yleisesikunta, koulutustoimisto (toimisto X), 1927–1928

T 14792/22, yleistä kirjeistöä, v. 1928.

Puolustusvoimien Pääesikunta, Operatiivinen osasto (Os.2/PvPE), 1944–1952

T 26862/D 1 OT-sal, konseptit ja taltiot, v. 1950–1954.

T 26862/F 3 OT-sal, kirjeistö, v. 1952.

T 26965/F 1 sal, salainen kirjeistö, v. 1948.

Pääesikunta, Operatiivinen osasto (Op-os/PE), 1953–1984

T 24727/Db 1 sal, omat toimitteet, valmisteluasiakirjat, v. 1962–1964.

T 25767/Da 1 sal, omat toimitteet, valmisteluasiakirjat, v. 1974–1976.

T 25767/Da 2 sal, omat toimitteet, valmisteluasiakirjat, v. 1977–1979.

T 25767/Da 3 sal, omat toimitteet, valmisteluasiakirjat, v. 1980–1981.

T 25767/Dbc 1 sal, omat toimitteet, päätökset, määräykset ja ohjeet, v. 1974–1981.

T 25767/Dc 1 sal, omat toimitteet, selosteet, v. 1974–1981.

T 25767/Ea 1 sal, valmisteluasiakirjat, v. 1974–1975.

T 25767/F 6–7 sal, kirjeistö, v. 1979–1980.

T 25767/Hj 1 sal, oppilastyöt, v. 1974–1984.

T 25767/Hj 2 sal, oppilastyöt, v. 1975–1981.

T 25767/Hhka 3 sal, erikoisjärjestelmiin kootut asiakirjat, meripuolustustoimiston luonnosasiakirjat, v. 1975–1977.

T 26862/D 1 OT-sal, konseptit ja taltiot, v. 1950–1954.

T 26862/D 4 OT-sal, konseptit ja taltiot, v. 1958–1960.

T 26862/E 4 OT sal, saapuneet asiakirjat, v. 1953.

T 26862/F 4 OT-sal, kirjeistö, v. 1953.

T 26862/Hh 1 sal, harjoituskertomukset, v. 1953–1954.

T 26965/D 1 sal, konseptit ja taltiot, v. 1969–1972.

T 26965/D 2 sal, konseptit ja taltiot, v. 1973.

T 26965/Dk 1 sal, YPO 1:n aineistoa, v. 1961.

T 26965/Dk 2 sal, YPO 2:n aineistoa, v. 1962.

T 26965/Dk 3 sal, YPO 3:n aineistoa, v. 1964.

T 26965/Dk 4 sal, YPO 4:n aineistoa, v. 1966.

T 26965/Dk 5 sal, YPO 5:n aineistoa, v. 1969.

T 26965/Dk 6 sal, YPK 1:n aineistoa, v. 1968.

T 26965/E 4 sal, saapuneet asiakirjat, v. 1972.

T 26965/F 11 sal, salainen kirjeistö, v. 1956.

T 26965/F 12 sal, salainen kirjeistö, v. 1956.

T 26965/F 14 sal, salainen kirjeistö, v. 1957.

T 26965/F 20 sal, salainen kirjeistö, v. 1959.

T 26965/F 22 sal, salainen kirjeistö, v. 1960.

T 26965/F 24 sal, salainen kirjeistö, v. 1961.
T 26965/F 27 sal, salainen kirjeistö, v. 1962.
T 26965/F 30 sal, salainen kirjeistö, v. 1963.
T 26965/F 32 sal, salainen kirjeistö, v. 1964.
T 26965/F 43 sal, salainen kirjeistö, v. 1968.
T 26965/F 44 sal, salainen kirjeistö, v. 1969.
T 26965/F 45 sal, salainen kirjeistö, v. 1970.
T 26965/Hh 8–9 sal, salaisia muistioita, v. 1951–1970.
T 26965/Hh 10 sal, salaisia muistioita, v. 1951–1970.

Sotaväen Esikunta, osasto Ep Ia, 1924

R 70/72 (86), yleinen kirjeenvaihto, v. 1924.

Päämaja, Maavoimatoimisto (Op.1/PM), talvisota 1939–1940 ja Puolustusvoimain Pääesikunta, Maavoimatoimisto (Op.1/PM), välirauhan aika 1940–1941

SArk 1587/18, operaatiokäskyt, siirrot, keskitykset sekä muut asiakirjat, v. 1939–1940
(Arkistoyksikön vanha tunnus SArk 1587/39).

SArk 1588/2, keskitystaulukot, 5. maavoimat, taistelujoukot, 6. maavoimat, täydennys-
joukot, v. 1939 (Arkistoyksikön vanhat tunnuksset SArk 1588/5–6).

T 15707/8, salaista kirjeistöä, v. 1943.

T 2865/4, salainen kirjeenvaihto, II keskitykset ja siirrot (arkistoyksikön vanha tunnus T
2865/6), v. 1940.

T 2868/1, salainen kirjeenvaihto, IV joukkojen ryhmitys, v. 1940.

Päämaja, Koulutusosasto (Koul.os/PM), talvisota 1939–1940

T 17649/9, salaista ja yleistä kirjeistöä, 1.1.–16.9.1940.

Puolustusvoimain Pääesikunta, Koulutusosasto (Koul.os/PvPE), välirauhan aika 1940–1941

T 17651/6, salaista kirjeistöä, 1.1.–21.6.1941.

T 17651/10, yleistä kirjeistöä, 1.1.–21.6.1941.

T 17651/11, yleistä kirjeistöä, 1.1.–21.6.1941.

T 18003/3, saapuneita salaisia kirjelmiä, v. 1941.

Päämaja, Koulutusosasto (Koul.os/PM), jatkosota 1941–1944

T 17654/14, salaista kirjeistöä, v. 1944.

Puolustusvoimien Pääesikunta, Koulutusosasto (Koul.os/PvPE), 1944–1952

T 17655/10, yleistä kirjeistöä, 1.12.1944–31.12.1945.

T 18002/8, koottuja sotakokemuksia, v. 1945.

T 18002/9, koottuja sotakokemuksia, v. 1945.

T 18002/10, koottuja sotakokemuksia, v. 1945.

T 18002/11, koottuja sotakokemuksia, v. 1945.

T 18002/12, koottuja sotakokemuksia, v. 1945.

T 18002/13, koottuja sotakokemuksia, v. 1945.

T 19466/F 16, yleistä kirjeistöä, v. 1947.

T 19467/F 21, yleistä kirjeistöä, v. 1948.

T 19467/F 34, yleistä kirjeistöä, v. 1948.

T 19468/F 37, yleistä kirjeistöä, v. 1949.

T 19468/F 47, yleistä kirjeistöä, v. 1949.

T 19468/F 52a, yleistä kirjeistöä, v. 1950.

T 19469/F 60b, yleistä kirjeistöä, v. 1950.

T 19469/F 63, yleistä kirjeistöä, v. 1950.

T 20169/F 83, yleistä kirjeistöä, v. 1952.

T 20169/F 85, yleistä kirjeistöä, v. 1952.

T 20169/F 86, yleistä kirjeistöä, v. 1952.

T 20169/F 90, yleistä kirjeistöä, v. 1952.

Pääsikunta, Koulutusosasto (Koul.os/PE), 1953 alkaen

T 20170/F 95, yleistä kirjeistöä, v. 1953.

T 20171/F 106, yleistä kirjeistöä, v. 1954.

T 20171/F 109, yleistä kirjeistöä, v. 1954.

T 20172/F 118, kirjeistö, v. 1955.

T 20172/F 120, kirjeistö, v. 1955.

T 20172/F 124, kirjeistö, v. 1955.

T 20172/F 129, kirjeistö, v. 1956.

T 20173/F 138, kirjeistö, v. 1956.

T 21442/F 5–6 sal, salainen kirjeistö, v. 1953–1955.

T 21442/F 7 sal, salainen kirjeistö, v. 1956.

T 21442/F 11 sal, salainen kirjeistö, v. 1959–1960.

T 21442/F 12 sal, salainen kirjeistö, v. 1961.

T 21442/F 13 sal, salainen kirjeistö, v. 1962.

T 23204/F 291, kirjeistö, v. 1971.

T 25086/F 1 sal, salainen kirjeistö, v. 1962–1967.

T 25086/F 2 sal, salainen kirjeistö, v. 1968.

Pääsikunta, Koulutusosaston koulutustoimisto (Koultsto/PE), 1957–1966

T 22780/F 148, kirjeistö, v. 1957.

T 22780/F 149, kirjeistö, v. 1957.

Pääsikunta, Koulutusosaston ohjesääntötoimisto (Ohjeststo/PE), 1953–1972

T 21464/F 14 sal, salaiset kirjelmät, v. 1948–1957.

T 21464/F 15 sal, salaiset kirjelmät, v. 1958–1971.

Pääsikunta, järjestelytoimisto (teemoittain järjestetyt järjestelyalan asiakirjat), 1927–1952

T 22104/Hh 96, Sissi, v. 1940.

Pääsikunta, Järjestelyosaston järjestelytoimisto (Järjsto/PE) 1956–1959

Ilman tulonumeroa /OT 10 b 1 sal, v. 1956–1959.

Pääsikunta, Järjestelyosaston järjestelytoimisto (Järjsto/PE), 1970

T 26838/F 32 sal, salaista kirjeistöä, v. 1970.

Puolustusvoimien Pääsikunta, aluejärjestötoimisto (Järj.2/PvPE), 1944–1952

T 22520/Hh 45, kirjeistö, LVK:lle tehtyt materiaaliluettelot, v. 1947.

T 22520/Hh 47, kirjeistö, LVK:lle luovutetut perustamistehtäväselostukset, v. 1945 ja 1947.

T 26842/Bb 2 sal, perustamistehtäväluettelon luonnos (PTL), v. 1949.

Pääsikunta, liikekannallepanotoimisto (Lpktsto/PE), 1952–1960

T 26842/Bb 8 sal, PTL, v. 1960.

T 26842/Ha 2 sal, valmisteluasiakirjoja, v. 1948–1957.

T 26842/Ha 3 sal, valmisteluasiakirjoja, v. 1958–1960.

T 26842/Ha 4 sal, valmisteluasiakirjoja, v. 1961–1965.

T 26843/Hh 10 sal, salainen kirjeistö, v. 1960.

Pääsikunta, Järjestelyosaston liikekannallepanotoimisto (Järj.2/PE), 1952–1968

T 26838/D 1 sal, salaista kirjeistöä, v. 1953–1963.

T 26842/F 18 sal, salaista kirjeistöä, v. 1963.

T 26842/F 25 sal, salaista kirjeistöä, v. 1967.

T 26843/F 6 OT-sal, kirjeistö, v. 1955.

Puolustusvoimien Pääsikunta, jalkaväkitoimisto (Jvtsto/PvPE), 1944–1952

T 18751/KO:n laatimiseen liittyviä asiakirjoja, v. 1945–1947.

T 20239/F 1 sal, salainen kirjeistö, v. 1949–1951.

T 20239/F 2 sal, salainen kirjeistö, v. 1952–1953.

T 20239/F 3 sal, salainen kirjeistö, v. 1954–1955.

Pääsikunta, jalkaväkitoimisto (Jvtsto/PE), 1953–1968

T 25094/E 1 sal, saapuneet asiakirjat (diaarioimatta), v. 1953–1957.

T 25094/F 4 sal, salainen kirjeistö, v. 1956.

T 25094/F 5 sal, salainen kirjeistö, v. 1957.

T 25094/F 8 sal, salainen kirjeistö, v. 1960.

T 25094/F 9 sal, salainen kirjeistö, v. 1961.

T 25094/F 13 sal, salainen kirjeistö, v. 1965.

T 25094/F 14 sal, salainen kirjeistö, v. 1966.

T 25094/F 15 sal, salainen kirjeistö, v. 1967.

T 25094/F 17 sal, salainen kirjeistö, v. 1969.

T 25094/F 18 sal, salainen kirjeistö, v. 1970–1971.

T 25094/H 15 sal, sissisodankäynti ja erikoisjoukkojen operaatiot, v. 1960.

T 25094/H 16 sal, Neuvostoliiton aseellisten voimien kenttäohjesääntö, v. 1961.

Pääsikunta, Jalkaväkiosasto (Jv-os/PE), 1960–1968

T 25991/Db 1, päätökset, määräykset, ohjeet, v. 1960–1966.

T 25991/Ea 1, saapuneet asiakirjat, v. 1960–1965.

T 25991/F 1, julkinen kirjeenvaihto, v. 1960.

T 25991/F 2, julkinen kirjeenvaihto, v. 1960.

T 25991/F 3, julkinen kirjeenvaihto, v. 1961.

T 25991/F 6, julkinen kirjeenvaihto, v. 1962.

T 25991/F 8, julkinen kirjeenvaihto, v. 1962.

T 25991/F 9, julkinen kirjeenvaihto, v. 1963.

T 25991/F 10, julkinen kirjeenvaihto, v. 1963.

Pääsikunta, jalkaväkitoimisto (Jvtsto/PE), 1979–1983

(MAAVE:n tutkimuslupapäätös, MG 19995/1532/25.02/2010/3.6.2010, PVAH)

T 25722/Da 2 sal, salaiset omat toimitteet ja valmisteluasiakirjat, v. 1979–1980 (tutkimuslupa).

T 25722/Da 3 sal, salaiset omat toimitteet ja valmisteluasiakirjat, v. 1981–1982 (tutkimuslupa).

T 25993/Hn 2 ets, ETS-asiakirjat, v. 1980–1981.

T 25993/Hn 3 ets, ETS-asiakirjat, v. 1982–1983.

Puolustusvoimien Pääsikunta, asetoimisto (Tväl.2/PvPE), 1944–1952

T 19222/24 b, salaista kirjeistöä, v. 1947.

T 19222/29, salaista kirjeistöä, v. 1948.

Pääsikunta, rannikkotykistötoimisto (Rttsto/PE), 1968

T 26513/Hbi 1 sal, salaiset muistiodiaariot, v. 1968.

Puolustusvoimien Pääsikunta, Sotatalousesikunta ja Taisteluvälineosasto (Tväl), 1940–1946

T 20207/F 16 sal, salainen kirjeenvaihto, ase- ja a-tarviketilanteet, v. 1941–1944.

Puolustusvoimien Pääsikunta, Taisteluvälineosasto (Tväl.os/PvPE), 1944–1952

T 20214/F 9 sal, salaiset kirjeenvaihtokirjat ja kirjeenvaihto, LVK:n käynti varikoilla 1947.

Päämaja, Yhteysosasto, 1944 ja Puolustusvoimien Pääesikunta, Yhteysosasto, 1944–1948

T 20362/1, Päiväkirja yhteydestä LVK:oon, yhteydenpito LVK:oon, luetteloita, muistioita, toimintakertomuksia ja kirjeistöä, v. 1944–1948.

SOTILASLÄÄNIEN JA -PIIRIEN ESIKUNNAT

Etelä-Suomen Sotilasläänin Esikunta (ESSIE), 1968

T 25044/F 3 sal, kirjeistö, v. 1968.

Hämeenlinnan Sotilaspiirin Esikunta (HämlSpE), 1970–1972

T 24195/H 1 sal, LKP D, v. 1970–1971.

T 24195/H 4 sal, LKP D III, v. 1972.

Lounais-Suomen Sotilasläänin Esikunta (LounSuoSIE) 1948–1950

T 20131/F 2 sal, salainen kirjeistö, v. 1948–1950.

Länsi-Suomen Sotilasläänin Esikunta (LSSIE), 1968

T 23920/F 2 sal, salainen kirjeistö, v. 1968.

ARMEIJOIDEN, ARMEIJAKUNTIEN JA RYHMIEN ESIKUNNAT

Maaselän Ryhmän Esikunta, operatiivinen toimisto (tsto III/MRE), 1943

T 9074/4, salainen ja yleinen kirjeenvaihto, v. 1943.

Ryhmä Talvelan Esikunta (RTE), talvisota 1939–1940

P 1719/2, kirjeistöä, v. 1940.

IV Armeijakunnan Esikunta (IVAKE), talvisota 1939–1940

P 494/2, yleinen ja salainen kirjeenvaihto, v. 1939–1940.

DIVISIOONIEN JA PRIKAATIEN ESIKUNNAT JA JOUKKO-OSASTOT

Porin Prikaatin Esikunta (PorPrE), 1962

T 23519/F 36, kirjeistö, v. 1962.

Rannikkojääkäripataljoona (RannJP), 1961–1973

T 24075/F 1 sal, kirjeistö, v. 1961–1973.

Sissipataljoona 1 (SissiP 1), talvisota 1939–1940

P 2126/3, kirjeistö, v. 1939–1940.

Sissipataljoona 4 (SissiP 4), talvisota 1939–1940

P 539/a4, kirjeistö, v. 1939–1940.

14. Divisioonan Esikunta, tiedustelutoimisto (toimisto II/14.DE), 1944

T 5973/8, Salainen kirjeenvaihto (arkistoyksikön vanha tunnus on T 5973/11), v. 1944.

Vaasan Rannikkopatteristo (VaaRPsto), 1980–1982

T 25981/Hn 3, ETS-asiakirjat, v. 1980–1982.

SOTAKOULUT JA SOTILASOPETUSLAITOKSET

Sotakorkeakoulu (SKK), 1945–1972

(MPKK:n käyttöilupapäätös, AJ 2890/4424/63/2012/9.2.2013, PVAH)

T 21369/Db 5, opetussuunnitelmat ja vuosikertomukset, v. 1947–1954.

T 21369/Dg 111, luennot ja harjoitukset (Y 16), v. 1946.

T 23101/F 3 sal, kirjeistö, v. 1958–1960 (tutkimuslupa).

T 24043/Db 14, opetussuunnitelmat, v. 1963–1969.

T 24043/Db 15, opetussuunnitelmat, v. 1970–1973.
T 24043/Dg 203, luennot ja harjoitukset, v. 1967–1972.
T 24043/F 87, kirjeistö, v. 1967.
T 24043/F 97, kirjeistö, v. 1970.

T 26890/Hla 5 sal, muistiot, esitelmät, kertomukset, v. 1945–1959 (tutkimuslupa).
T 26890/Hla 6 sal, muistiot, esitelmät, kertomukset, v. 1952–1953 (tutkimuslupa).
T 26890/Hla 10 sal, muistiot, esitelmät, kertomukset, v. 1968–1972 (tutkimuslupa).
T 26890/Hlb 17 sal, operatiivisten maastontiedusteluiden kertomukset, v. 1961 (tutkimuslupa).

Taistelukoulu (TaistK), 1945–1979

T 22755/F 7, kirjeistö, v. 1951–1960.

T 26077, oppilasesitelmät ja alustukset vuosilta 1945–1963 sekä yleisten komentajakurssien, esipäätöskurssien 19–32 ja jalkaväen kapteenikurssien 36–52 tutkielmista 1964–1979.

PUOLUSTUSMINISTERIÖ (PIM)

Puolustusministeriö (PIM), 1939–1960

T 21402/F 119, kirjeenvaihto, v. 1952.

T 22220/F 254, kirjeistö, v. 1959.

T 23828/Fa 12 sal, kirjeistö, sekalaiset numerot, v. 1939–1949.

Puolustusministeriö, Puolustusrevisio, 1945–1949

T 19572/376, Puolustusrevisio, pöytäkirjat, v. 1945–1946.

T 19572/377, Puolustusrevisio, pöytäkirjat, v. 1946–1949.

Puolustusministeriö, Puolustusneuvosto, 1958

T 24727/Da 1 sal, salainen kirjeistö, v. 1958.

RAJAVARTIOLAITOS (RvL)

Pohjois-Karjalan Rajavartioston Esikunta (P-KRE), talvisota 1939–1940

P 1727/7, salaista ja yleistä kirjeistöä, 12.10.1939–13.3.1940.

P 1727/8, salaista ja yleistä kirjeistöä, 12.10.1939–13.3.1940.

Kainuun Rajavartioston Esikunta (K-RE), 1956–1960

T 24014/F 4 sal, salainen kirjeenvaihto, v. 1956–1960.

Rajavartiostojen Esikunta (RajavE tai RvE), 1950–1956

T 22834/F 48, kirjeistö, v. 1950.

T 22834/F 57, kirjeistö, v. 1951.

T 22834/F 66, kirjeistö, v. 1952.

T 22834/F 108, kirjeistö, v. 1956.

SOTATIETEEN NEUVOTTELUKUNTA (StietNK)

StietNK 1/16, tutkimustyökokoelma.

StietNK 1/39, tutkimustyökokoelma.

StietNK 1/42, tutkimustyökokoelma.

StietNK 1/53, tutkimustyökokoelma.

StietNK 1/63, tutkimustyökokoelma.

MUUT KOKOELMAT (Kansallisarkisto, Helsinki, KA)

Nimikirjanotteet ja ansioluettelot (KA)

Aaltonen, Reino Olavi, n:o 36703.

Ahonen, Georg Aleksanteri, n:o 55635.

Avela, Martti, n:o 30515.

Huhtala, Vilho Olavi, n:o 33380.
Ilmola, Paavo, n:o 45233.
Järvinen, Y. A., n:o 25164, KA.
Kaakinen, Olavi Aleksander, n:o 55644.
Kalpamaa, Jarmo Heikki Artturi, n:o 67474.
Kanninen, Ermij (Ermei), n:o 58557.
Kare, Risto Ilmari, n:o 37799.
Karhunen, Osmo Eino, n:o 46324.
Karhunen, Veikko Evert, n:o 37447.
Kontiopää, Björn Harald Wilhelm, n:o 40903.
Koppinen, Veikko William, n:o 55645.
Kuismanen, Into Ensio, n:o 26447.
Kytölä, Toivo Armas, n:o 44471.
Lopmeri (ent. Meri), Arvi Olavi, n:o 39725.
Matikainen, Unto Osvald, n:o 51481.
Naapuri, Eero Johannes, n:o 55699.
Olkkonen, Matti Juho (Hannes), n:o 40651.
Paakkinen, Aarre Juhani, n:o 82260.
Raappana, Erkki Johannes, n:o 32877.
Ruutu, Kaarle Juhani, n:o 55857.
Sauramo, Leo, n:o 24328.
Savunen, Aatos Päiviö, n:o 46375.
Setälä, Erkki Vilhelm, n:o 53560.
Sihvo, Sami Seppo Ilmari, n:o 71936.
Susi, Sulo Vilho, n:o 44859.
Tapola, Kustaa Anders, n:o 20739.
Vallimies, Terho Edvin, n:o 53241.
Viljanen, Tauno Viktor, n:o 48713.
Vinari, Martti Johannes, n:o 20679.
Volanen, Väinö Ilmari, n:o 21770.
Välimaa, Leevi Kalervo, n:o 46511.

Päiväkäsksarja ja käskylehtikokoelma (KA)

Armeijakäskey n:o 1/8.6.1918, KA.

PE:n käskylehti 5/12.12.1956, käskylehtikokoelma, KA.

Pääesikunta, tiedotusosaston lehtileikkeet 1941–1989 (KA)

Suomen sotamateriaalin liikamäärän luovuttaminen tai tuhoaminen vielä toimittamatta, voittajavallat eivät ole vielä ilmoittaneet kantaansa, artikkeli Aamulehdessä 19/1948, 30.8.1948.

Yksityiskokoelmat (Pikkukokoelmat, KA)

Eino Penttilän yksityiskokoelma, Pk 2109/3.

Jorma Järventauksen yksityiskokoelma, Kansio I: yleisesikuntapalvelu, Kansio II: yleis-taktiikka, ilman tulonumeroa.

Karl Adaridin yksityiskokoelma, Pk 534.

K. A. Tapolan yksityiskokoelma, Pk 1664/29, 30 ja 31 (tutkimuslupa).

Olavi Huhtalan yksityiskokoelma, Pk 1366/3a.

Suomen Sotatieteellinen Seura ry., kuukausikokousten pöytäkirjat vuosilta 1948–1957, Pk 2610/7, 8 ja 13.

Väinö Volasen yksityiskokoelma, Pk 1401/2.

Valo Nihtilän yksityiskokoelma, Pk 1969/1–4 (tutkimuslupa).

Suomen laki- ja asetuskokoelma (KA)

Asetus maan jakamisesta sotilaslääneihin ja sotilaspiireihin, Suomen Asetuskokoelma n:o 145/1966, KA.

Asetus puolustuslaitoksesta, Suomen Asetuskokoelma n:o 358/31.10.1952, KA.

Geneven yleissopimusten lisäpöytäkirja kansainvälisten aseellisten selkkausten uhrien suojelemisesta, KA.

Haagin toisessa rauhankonferenssissa tehtyjä ja siellä 18. päivänä lokakuuta 1907 allekirjoitettuja kansainvälisiä sopimuksia, KA.

Laki puolustustaloudellisesta neuvottelukunnasta 238/1960, KA.

Laki valtioneuvoston ministeriöiden lukumäärästä ja yleisestä toimialasta 78/22 ja asetus 81/22, säädetty 30.3.1922, Suomen Asetuskokoelma, KA.

Välirauhansopimus (19.9.1944) liitteinen, Suomen asetuskokoelma 1944 n:o 645a, KA.

MUUT ARKISTOT

Tasavallan Presidentin Arkistosäätiö, Urho Kekkosen arkisto (UKA), Orimattila

UKA 21/15, politiikka, YYA-sopimus, v. 1948–1949.

UKA 21/19, politiikka, puolustusvoimat, v. 1958–1962.

UKA 21/117, politiikkaa, Tshekkoslovakia, mm. tapahtumat 1968, muistioita, katsauksia, lähetystöraportteja, v. 1968–1970.

UKK:n vuosikirja 1969, UKA vsk. 1969.

Kansallinen Audiovisuaalinen Arkisto (KAVA), Helsinki

P 437, opetuselokuva *Sissikoulutuspäivät Haminassa* 18.2.–2.3.1946.

P 511, opetuselokuva *Sissitaitoja talvella*, valmistumispäivä 11.5.1960.

P 512, opetuselokuva *Hiihtosissit*, 1960.

P 513, opetuselokuva *Sissitaitoja kesällä*, valmistumispäivä 1.5.1960.

P 514, opetuselokuva *Sissit iskevät*, valmistumispäivä 1.5.1960.

Pääesikunta (PE), henkilösalainen ja erittäin salainen arkisto, Helsinki (PE:n tutkimuslupa, AJ 15418/13.8.2013, PVAH)

Kansio ja tunniste:

11/F 9, henkilö- ja erittäin salaiset operatiiviset asiakirjat v. 1963, PE (tutkimuslupa).

11/F 12, henkilö- ja erittäin salaiset operatiiviset asiakirjat v. 1964–1965, PE (tutkimuslupa).

11/F 22, henkilö- ja erittäin salaiset operatiiviset asiakirjat v. 1968, PE (tutkimuslupa).

D/D 1, henkilö- ja erittäin salaiset asiakirjat v. 1969, PE (tutkimuslupa).

Rajavartiostojen Esikunta (RvE tai RajavE) ja Rajavartiolaitoksen Esikunta (RvLE), OT-salainen ja salainen arkisto 1950–1970, Helsinki (RMVK:n tutkimuslupa, id0573361/38/RVLDno/2013/4084/24.10.2013, ASDO)

Kansio ja tunniste:

F 2–6, kirjeistö, OT-salainen, v. 1951–1955 (tutkimuslupa).

F 7–8, kirjeistö, OT-salainen, v. 1956–1957 (tutkimuslupa).

F 10, kirjeistö, OT-salainen, v. 1959 (tutkimuslupa).

F 11, kirjeistö, OT-salainen, v. 1960 (tutkimuslupa).

F 1–7, kirjeistö, sal, v. 1950–1956 (tutkimuslupa).

F 8–9, kirjeistö, sal, v. 1957–1958 (tutkimuslupa).

F 10, kirjeistö, sal, v. 1959 (tutkimuslupa).

F 11, kirjeistö, sal, v. 1960 (tutkimuslupa).

F 13, kirjeistö, sal, v. 1962 (tutkimuslupa).

F 15, kirjeistö, sal, v. 1964 (tutkimuslupa).

F 16, kirjeistö, sal, v. 1965 (tutkimuslupa).

F 17, kirjeistö, sal, v. 1966 (tutkimuslupa).

F 18, kirjeistö, sal, v. 1967 (tutkimuslupa).

F 19, kirjeistö, sal, v. 1968 (tutkimuslupa).

F 20, kirjeistö, sal, v. 1969 (tutkimuslupa).

F 21, kirjeistö, sal, v. 1970 (tutkimuslupa).

Rajamuseo, Immola

Kapt. evp. K. Rastan partiokertomuksia, v. 1941–1944.

Utin Jääkärirykmentin perinnearkisto, Kouvola

Asiakirjoja ja muistioita, v. 1958–1969.

Muut viranomaisarkistot ja -kokoelmat

Puolustusvoimien sähköinen asiainhallintajärjestelmä (PVAH):

Maanpuolustuskorkeakoulun käyttöluvapäätös,
AJ 2890/4424/63/2012/9.2.2013, PVAH.

Maavoimien Esikunnan tutkimusluvapäätös,
MG 19995/1532/25.02/2010/3.6.2010, PVAH.

Maanpuolustuskorkeakoulun strategia 2006–2016, FC 1016/39/10/D/I/17.1.2006,
PVAH.

Palvelusopimus arkistolaitoksen ja Pääesikunnan henkilöstöosaston välillä,
AD 34757/21.12.2007, PVAH.

Pääesikunnan tutkimuslupa, AJ 15418/13.8.2013, PVAH.

Rajavartiolaitoksen sähköinen asiainhallintajärjestelmä (ASDO):

Raja- ja merivartiokoulun tutkimusluvapäätös,
id0573361/38/RVLDno/2013/4084/24.10.2013, ASDO.

Arkistoimattomat yksityiskokoelmat

Ermei Kanninen, kokoelman kopioita ja alkuperäisiä asiakirjoja tutkijan hallussa.

Veikko Koppinen, kokoelman alkuperäisiä asiakirjoja tutkijan hallussa.

Risto Koppinen, kokoelman alkuperäisiä asiakirjoja tutkijan hallussa.

Sami Sihvo, kokoelman kopioita tutkijan hallussa.

Eljas-Veli Sovijärvi, kokoelman kopioita tutkijan hallussa.

Vesa Tynkkynen, kokoelman kopioita tutkijan hallussa.

Maanpuolustuskorkeakoulu (MPKK), Helsinki

Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotahistorian laitoksen käsikirjasto (MPKK, SotaHL)

Haahti, U. S.: Päiväkirjamerkinnot 1944.

Martti Keskitalon diplomityöhön liittyvä eversti V. K. Nihtilän haastatteluaineisto
14.1.1967.

Päämajan sotapäiväkirja 30.11.1939–31.1.1940.

Päämajan sotapäiväkirja 1.8.–31.12.1942.

Päämajan sotapäiväkirjan liitteet n:ot 551–600, 26.9.1942–24.3.1943.

Päämajan sotapäiväkirja 1.1.–30.6.1943.

Päämajan sotapäiväkirjan liitteet n:ot 1001–1025, 3.9.–15.9.1944. 394

Sotakokemuksia, MaaRE:n Op.os. kirj. n:o 3192/III/7 sal./20.7.1942, koottu nide alkupe-
räisasiakirjojen jäljennöksistä.

Suomen Sotavoimien rauhanajan määrävahvuudet, puolustusministeriö 24.5.1928.

Rajaseudun nimismiesten kertomukset ja tutkimuspöytäkirjat partisaanien toiminnasta
piireissään, koottu nide alkuperäisasiakirjojen jäljennöksistä.

Taktillinen opas II, Päämaja koul. 2/39, 16.12.1939.

Taktillinen opas V, Päämaja koul. 2/39, 25.12.1939.

Taktillinen opas VI, Päämaja koul. 2/39, 31.12.1939.

Taktillinen opas IX, Päämaja koul. 2/40, 16.1.1940.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 6, PM:n koul.tsto n:otta/Koul./22.sal./2X.7.1941.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 11, PM:n koul.tsto n:o 838/Koul./22.sal./7.8.1941.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 16, PM:n koul.tsto n:o 1226/Koul./22.sal./29.8.1941.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 32, PM:n koul.tsto n:o 2652/Koul./22.sal./30.11.1941.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 33, PM:n koul.tsto n:o 2678/Koul./22.sal./5.12.1941.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 37, PM:n koul.tsto n:o 121/Koul./22.sal./12.1.1942.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 52, PM:n koul.tsto n:o 3072/Koul./22.sal./1.8.1942.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 57, PM:n koul.os n:o 4917/Koul.1/22.sal./19.11.1942.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 71, PM:n koul.os n:o 5556/Koul.2/22.sal./8.11.1943.

Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o 78, PM:n koul.os n:o 1871/Koul.2/25.sal./17.3.1944.

Valtioneuvoston 24.5.1945 asettaman Puolustusrevisiokomitean mietintö valtioneuvostolle 10.6.1949.

Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitoksen tutkimustietokanta

Kansio ja tunniste:

Asiakirjakokoelma: ”Talvisota 1939–1940 – strategia, operaatiot, taktiikka”, ilman tunnustetta.

Asiakirjakokoelma: ”Pessimismin pyhä kirja m/1969, SKK”, kansio ilman tunnustetta.

Asiakirjakokoelma: ”Upseerien tiedustelukurssi 5:n (1954) luennot ja oppilastyöt”, kansio ilman tunnustetta.

Kansio 126, tunniste Kä032, Gerich, Paul Bruno von, nimikirjanote n:otta.

Kansio 131, tunniste Su039.

Kansio 158, tunniste Tak003.

Kansio 55, tunnisteet xe131, xe133, xe135, xe138.

Salminen, Pekka: Puolustusvoimien rauhanajan organisaation kehittyminen 5.9.1944–1.7.1966, erillistutkimus, Sotahistorian laitoksen tutkimustietokanta, n:otta, Helsinki 1988, ilman tunnustetta.

Arkistoidut sotakoulujen kurssien opinnäytteet, diplomityöt ja tutkielmat

Sotakorkeakoulun (yleisesikuntaupseerikurssien) diplomityöt

Ahonen, Georg: *Miten sissikoulutus olisi järjestettävä rauhan aikana?*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1954, SKK 1/582, KA.

Hannula, Joose: *Clausewitz*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1927, SKK 1/38, KA.

Juurikko, Joonas: *Sissijoukkojen käyttöön soveltuvat välineet ja keinot vihollisen varastojen, kuljetusvälineiden ja muun sotavarustuksen tuhoamiseksi*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1956, SKK 1/643, KA.

Kalpamaa, Heikki: *Varsinaisten sissijoukkojen tarve, niiden organisaatio ja käyttöperiaatteet sekä koulutus*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1975, SKK 1/1186/sal, KA (tutkimuslupa).

Karanko, Väinö: *Meikäläisen sissitoiminnan edellytykset ja tehtävät Laatokan ja Saaristomeren välillä*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1935, SKK 1/223, KA.

Karvinen, Jukka: *Sissitoiminnan mahdollisuudet, menetelmät ja välineet saaristoissamme sekä sen vaatimat valmistelut erityisesti merivartiostojemme kannalta katsoen*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1965, SKK 1/842, KA.

Keskitalo, Martti: *Suomen puolustusvoimain vuoden 1944 aseväkijärjestyksen tausta, organisaatio, suunnitelmat ja niiden toteuttaminen sekä toiminnan paljastumiseen johtaneet tekijät*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1967 ja siihen liittyvä haastatteluai-neisto, säilytyspaikka Sotahistorian laitos, MPKK.

Kontiopää, Björn: *Vastarintaliikkeet toisessa maailmansodassa ja tulevaisuudessa (edellytykset, organisaatio, varustaminen, toiminta ja johtaminen)*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1948, SKK 1/362, KA.

Leskinen, Urho: *Armeijakunnan ja prikaatin sissitoiminta*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1958, SKK 1/693, KA.

Matikainen, Unto: *Sissisota sodankäyntimuotona suurvaltaa vastaan Suomen olosuhteissa sekä sen organisaation, varustamisen, suorituksen ja johtamisen periaatteet*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1948, SKK 1/353, KA.

Naapuri, Eero: *Sissijoukkojen huolto meidän olosuhteissamme*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1956, SKK 1/653, KA.

Palokangas, Marko: *Räjähävää tyhjyyttä – Suomalaisen sissisodankäynnin ja sissitoimintamenetelmien operatiivis-taktinen analyysi (ST IV – Käyttö rajoitettu)*, yleisesikuntaupseerikurssin diplomityö vuodelta 2011, Taktiikan laitos, MPKK.

Partanen, Tapio: *Liikekannallepanojärjestelmämme syntyminen ja kehitys itsenäisyytemme aikana sekä suoritettut liikekannallepanot*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1975, SKK 1/1212/sal, KA (tutkimuslupa).

Pietarinen, Aarne: *Divisioonan ja armeijakunnan selustan turvaaminen*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1937, SKK 1/250, KA.

Rajala, Kimmo: *Suomalaisen sotataidon yleiset periaatteet toisesta maailmansodasta alueelliseen puolustukseen ja vertailu Ruotsiin*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1997, Sotahistorian laitos, MPKK.

Roiha, Risto: *Sissi- ja kaukopartiotoiminta Suomen sodassa 1941–1944*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1973, SKK 1/1118, KA.

Saarenheimo, Klaus: *Siirtyminen sissitoimintaan yllättävissä tapauksissa, tavanomaisen sotatoimien epäonnistuessa, prikaatin ja armeijakunnan puitteissa*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1962, SKK 1/785, KA.

Saressalo, Jussi: *Maavoimien rauhanajan joukko-osastojen perustamiset, siirrot ja lakkauttamiset itsenäisyytemme aikana*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1981, SKK 1/1465, KA.

Seppänen, Esa: *Indokiinan ja Algerian sissisodat ja niistä saadut kokemukset*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1965, SKK 1/862/sal ja liitteet SKK 1/862a/sal, KA (tutkimuslupa).

Setälä, Erkki: *Rajavartiostojen alipäällystön ja miehistön koulutustavoitteet ottaen huomioon rajavartiostolle sekä rauhan että sodan aikana annettavat tehtävät*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1956, SKK 1/658/sal, KA (tutkimuslupa).

Simelius, Sakari: *Venäläinen taktiikka sovellettuna suomalaisen maastoon ja olosuhteisiin – arvosteleva tarkastelu sovellusesimerkein valaistuna*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1939, SKK 1/298, KA.

Turpeenniemi, Paavali: *Rauhan ajan valmistelut surinkin voimin Lapin alueella suoritettavaa sissitoimintaa varten (toimittaessa nykyaikaisin välinein varustettua vihollista vastaan)*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1963, SKK 1/812, KA.

Vinari, Martti: *Sissitoiminta, sen suoritusmahdollisuudet ja järjestely saaristossamme sovellusesimerkein valaistuna*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1952, SKK 1/548, KA.

Välimaa, L. K.: *Tuleva sota*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1948, SKK 1/354, KA.

Taistelukoulun yleisten komentajakurssien, esiuupseerikurssien, jalkaväen kapteenikurssien ja upseerien tiedustelukurssien oppilasupseeritutkielmat

Avela, Martti: *Sissitoiminta ja -sota erikoisesti maamme etelä- ja keskiosassa*, yleisen komentajakurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1951, T 26077/1/i/4, KA.

Eronen, Arto: *1960- ja 1970-luvun tärkeimmät sissisodat ja niistä meidän oloihimme sovellettavissa olevat kokemukset*, esiuupseerikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1978, T 26077/Hi 83, KA.

Hannila, Toivo: *Sissitoiminta – sissisota*, yleisen komentajakurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1953, T 26077/1/i/8, KA.

Henttinen, Jussi: *Viikon kestävän kaksipuolisen sissitoimintaharjoituksen järjestäminen*, jalkaväen kapteenikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1965, T 26077/1/92, KA.

Hietavalkama, Ilpo: *Helikoptereitten käyttö sissitoiminnassa*, jalkaväen kapteenikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1964, T 26077/1/43, KA.

Honkaniemi, U: *Sissitoiminta ja sen torjuminen*, yleisen komentajakurssin oppilastutkielma vuodelta 1948, T 26077/1/i/1, KA.

Hägglund, Gustav: *Kivääripataljoonan varustaminen sissitoimintaa varten*, jalkaväen kapteenikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1964, T 26077/1/52, KA.

Ilkama, Keijo: *Sissitoimintakoulutus lentojoukoissa*, upseerien tiedustelukurssi 5:n tutkielma vuodelta 1954, säilytyspaikka Sotahistorian laitos, MPKK.

Kaakinen, Olavi: *Vihollisen sissiosastojen takaa-ajo kesällä ja talvella viivytävän AK:n kaistalla kun vihollisena on suurvalta*, yleisen komentajakurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1955, T 26077/1/i/22, KA.

Korhonen, Unto: *Sissitoimintaan tukeutuva puolustus*, yleisen komentajakurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1957, T 26077/1/i/28, KA.

Palokangas, Marko: *Sissisodasta sissitoimintaan – Sodankäynti- ja taistelumenetelmien kansallinen käsiteanalyysi*, esiuupseerikurssin tutkielma vuodelta 2009, Taktiikan laitos, MPKK.

Platan, Viktor: *Mahdollisuutemme sissisotaan*, esiuupseerikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1958, T 26077/1/i/40, KA.

Seitamo, A.: *Sissi- ja partisaanitoiminta*, yleisen komentajakurssin oppilastutkielma vuodelta 1949, T 26077/1/i/2, KA.

Sihvo, Sami: *Sissijoukkojen yhteistoimintapyynnöt ilma- ja merivoimille (Kuljetusten valmistelut)*, esiuupseerikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1961, T 26077/1/i/55, KA.

Kadettikoulun oppilasupseeritutkielmat ja pro gradu -tutkielmat

Kajosmaa, Jesse: *Laskuvarjojääkärikoulun sissi- ja tiedustelukoulutus vuosina 1962–1982 – tutkimus Laskuvarjojääkärikoulussa annetun kaukotiedustelukoulutuksen taustasta ja kehityksestä*, kadettikurssin sotatieteiden kandidaatin tutkielma vuodelta 2011, SK/1249, Sotahistorian laitos, MPKK.

Ratinen, Juha: *Suomen liikekannallepanokyky sodan jälkeisinä vuosina*, kadettikurssin pro gradu -tutkielma vuodelta 2009, Sotahistorian laitos, MPKK.

Muut julkaisemattomat lähteet ja julkaisemattomat tutkimukset

Ahokanto, Hannu: *Suomen laskuvarjojääkärien joukkokoheesio ja joukkohenki*, pro gradu -tutkielma vuodelta 2003, Helsingin yliopisto.

Korpi, Viljami (Koppinen, Veikko): *Räjähävä tyhjyys*, Julkaisematon käsikirjoitus 1950-luvulta, säilytyspaikka Maanpuolustuskorkeakoulun kirjasto, no. 882417.

Market Garden, september 1944, ed. A. Korthals Altes – K. Margry – G. Thuring – R. Voskuil, Institute of Military History, Royal Netherlands Army, Amsterdam 2004.

Timonen, Janne: *Kollaani sissipataljoonat talvisodassa*, Pro gradu -tutkielma, Joensuun yliopisto 2000, säilytyspaikka Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitoksen käsikirjasto.

Turjanmaa, Eelis: *Partisaanitorjuntaa jatkosodan pohjoisrintamalla – Suomalaisten johtaman partisaanitorjunnan järjestely linjan Oulu–Oulujärvi–Miinoa–Sorokka-pohjoispuolella 1941–1944*, pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto 2013, kopion säilytyspaikka Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitoksen käsikirjasto.

Visuri, Pekka: *Puolustusperiaatteiden kehitys Keski-Euroopassa toisen maailmansodan jälkeen vertailuna vastaavaan kehitykseen Suomessa*, Sotakorkeakoulussa laadittu erillistutkimus, Helsinki 1985, säilytyspaikka Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitoksen käsikirjasto.

Список генералам по старшинству (Kenraalit virkaikäjärjestyksessä) 1908–1914, säilytyspaikka Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitoksen käsikirjasto.

Список Генерального штаба (Luettelot yleisesikuntaupseerin arvon saaneista) 1911, 1914, 1916, 1917, säilytyspaikka Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitoksen käsikirjasto.

ULKOMAALAISET ARKISTOT

US Army Military History Institute (USAMHI), (U.S. Army Heritage & Education Center), Carlisle Barracks, Pennsylvania

Marttinen, Alpo: Long Distance Patrolling Under Subarctic Conditions: experiences in Russo-Finnish War 1939–1944 (17-sivuinen muistio vuodelta 1950).

Venäjän valtiollinen sota-arkisto (RGVA), Moskova

Puolustusasiainkansankomissaari Voroshilovin arkisto, fondi 33987, opis 3 delo 1301 ll, 1–4, v. 1940.

B. Haastattelut ja tiedonannot

Eräsaari, Eero: s. 1920, eversti evp. Toiminut muun muassa Sotakorkeakoulun opettajana vuosina 1958–1961. Haastattelu 22.12.2010, Helsinki. Materiaali ja nauhoite tutkijan hallussa.

Iisakkala, Ari-Ilmari: s. 1935, eversti evp. Toiminut muun muassa useissa tehtävissä Pääesikunnan operatiivisella osastolla vuosina 1968–1973 paikallispuolustuksen kehittämissä. Haastattelu 8.12.2010, Helsinki. Materiaali ja nauhoite tutkijan hallussa.

Kanninen, Ermei: s. 1922, kenraaliluutnantti evp. Toiminut vuosina 1958–1982 useissa tehtävissä Pääesikunnassa operatiivisella osastolla, operaatiopäällikkönä sekä Yleis-

esikunnan ja Pääesikunnan päällikkönä. Haastattelut 3.1.2006 ja 15.5.2013, Helsinki ja tarkentava puhelinhaastattelu 5.1.2006. Materiaali ja nauhoitteet tutkijan hallussa.

Kallio, Kaiju: s. 1944, (Veikko Koppisen tytär). Kokemuksia ja muistoja isänsä sissitoimintakokeiluista Taistelukoulun ajoilta. Haastattelu 29.8.2007, Helsinki. Materiaali ja nauhoite tutkijan hallussa.

Kallio, Timo: s. 1981, väpeli. Palvellut Jääkäriprikaatissa sissikouluttajana vuodesta 2003 lähtien. Keskustelu suomalaisen sissitoiminnan historiasta sekä Jääkäriprikaatin käytännön sissikoulutuksen taustoista. Haastattelu 12.12.2012, Sodankylä. Materiaali ja nauhoite tutkijan hallussa.

Koppinen, Risto: s. 1938, k. 2012, (Veikko Koppisen poika) eversti evp. Toiminut muun muassa vuosina 1974–1978 Taistelukoululla kapteenikurssien opettajana. Puhelinhaastattelu 2.3.2009. Muistiinpanot tutkijan hallussa.

Koskelo, Heikki: s. 1935, kenraaliluutnantti evp. Toiminut vuosina 1975–1982 useissa tehtävissä muun muassa Sotakorkeakoulussa sekä Pääesikunnan jalkaväkitöimiston päällikkönä vuosina 1980–1982, jolloin järjestettiin sissitoiminnan kokeiluharjoituksia. Haastattelu 21.3.2013, Helsinki. Materiaali ja nauhoitteet tutkijan hallussa.

Mikkonen, Matti: s. 1945, everstiluuutnantti evp. Toiminut muun muassa Karjalan Prikaatissa sissikouluttajana vuosina 1971–1975 ja sissikomppanian päällikkönä vuosina 1979–1983. Hän kuului myös Sissitoimintaoppaan kirjoitustyöryhmään vuosina 1976–1978. Haastattelu 1.11.2013, Kouvola. Materiaali ja nauhoite tutkijan hallussa.

Paakkinen, Juhani: s. 1941, eversti evp. Toiminut rajavartiolaitoksen useissa eri koulutustehtävissä ja julkaissut sissitoimintaa käsitteleviä kirjoituksia 1960–1970-luvulla. Kirjeenvaihtohaastattelu maaliskuu–huhtikuu 2007. Kirjeet ja sähköpostikirjeenvaihto tutkijan hallussa.

Palmén, Niilo: s. 1926, eversti evp. Toiminut Pääesikunnan operatiivisella osastolla vuosina 1962–1963 ja pv:n komentajan adjutanttina vuosina 1965–1967. Haastattelu 19.3.2007, Espoo. Materiaali ja nauhoite tutkijan hallussa.

Partanen, Tapio: s. 1941, eversti evp. Toiminut muun muassa Pääesikunnan järjestelyosastolla vuosina 1975–1980. Haastattelut 5.2.2008 ja 12.5.2008, Helsinki. Materiaali ja nauhoitteet tekijän hallussa.

Paulaharju, Jyri: s. 1932, eversti evp. Kirjoittanut lukuisia tutkimuksia sotahistoriasta, etenkin kenttätutkimukseen liittyvästä historiasta. Puhelinhaastattelu 1.11.2005. Muistiinpanot tutkijan hallussa.

Pärssinen, Antero: s. 1937, eversti evp. Toiminut muun muassa Porin Prikaatissa opetusupseerina vuosina 1960–1962, jolloin Raasissa järjestettiin sissitoimikunnan johtama kokeiluharjoitus syksyllä 1962. Kirjallinen haastattelu 14.2.2013. Materiaali ja nauhoite tutkijan hallussa.

Roudasmaa, Stig: s. 1926, everstiluutnantti evp. Toiminut muun muassa Pääesikunnan pioneeriosastolla vuosina 1969–1971. Haastattelu 6.2.2008, Espoo. Materiaali ja nauhoite tutkijan hallussa.

Ruutu, Juhani: s. 1922, kenraalimajuri evp. Toiminut toimistoiesiupseerina, toimistopäällikkönä ja osastopäällikön sijaisena Pääesikunnan operatiivisella osastolla vuosina 1963–1969. Lisäksi osastopäällikkönä ja esikuntapäällikkönä Kaakkois-Suomen Sotilasläänin Esikunnassa vuosina 1971–1973 ja samassa läänissä komentajana vuosina 1977–1980. Haastattelut 1.12.2005 ja 8.6.2006, Lahti. Materiaali ja nauhoitteet tutkijan hallussa.

Seppänen, Esa: s. 1933, everstiluutnantti evp. Toiminut muun muassa tasavallan presidentin toisena adjutanttina vuosina 1969–1971. Kirjoittanut lisäksi useita sissisotaa käsitteleviä artikkeleita Sotilasaikakauslehteen 1960–1970-luvulla sekä teoksen: *Sissisota – aikamme sota*, vuonna 1971. Haastattelu 3.4.2007, Espoo. Materiaali ja nauhoite tutkijan hallussa.

Setälä, Erkki: s. 1917, k. 2013, kenraaliluutnantti evp. Toiminut vuosina 1945–1977 useissa tehtävissä rajavartiolaitoksessa sekä puolustusvoimissa. Muun muassa eri joukko-osastojen ja Kaakkois-Suomen Sotilasläänin komentaja ja toiminut Pääesikunnan koulutusosastolla. Haastattelu 13.6.2006, Turku. Materiaali ja nauhoite tutkijan hallussa.

Sihvo, Sami: s. 1932, kenraalimajuri evp. Toiminut muun muassa laskuvarjojääkärikoulutuksen aloittajana Suomessa vuosina 1960–1961, sekä Laskuvarjojääkärikoulun kompanianpäällikkönä ja koulutusupseerina vuosina 1962–1965. Opiskellut Ranskassa vuosina 1957–1958 ja 1965–1967. Palvellut useissa tehtävissä laskuvarjo- ja sissitoiminnan parissa. Haastattelu 23.10.2013, Espoo. Materiaali ja nauhoite tutkijan hallussa.

Turunen, Ismo: s. 1947, eversti evp. Toiminut muun muassa Sotakorkeakoulun taktikanopettajana vuosina 1985–1989 sekä Pääesikunnassa 1980- ja 1990- ja 2000-luvulla. Sähköpostikirjeenvaihto syys–lokakuussa 2010, tutkijan hallussa.

Tuunainen, Pasi: s. 1966, FT, sotahistorian dosentti. Työskentelee historian lehtorina Joensuun yliopistossa tutkimusintressinä sotahistoria (erityisesti talvisota ja mottitaktiikka). Kirjalliset tiedonannot sotien 1939–1944 aikaisesta sissitoiminnasta. Tapaaminen 9.11.2009, Helsinki. Materiaali tutkijan hallussa.

C. ESITELMÄT JA ALUSTUKSET

Jouko, Petteri: *Operatiivisen suunnittelun käynnistyminen – kohti alueellista puolustusta*, esitelmä Champion of Liberty -yhdistyksen syysseminaarissa Katajanokan Kasinolla 23.11.2005, muistiinpanot tutkijan hallussa.

Tynkkynen, Vesa: *Alueellisen puolustuksen kehittyminen sotien jälkeen*, luento Maanpuolustuskorkeakoulussa 8.12.1999, kopio tutkijan hallussa.

D. PAINETUT LÄHTEET

Ohjesäännöt, oppaat ja koulutusohjeet

Kotimaiset

Jalkaväen taisteluohjesääntö I osa (JvO I), Pataljoonan taistelu, Helsinki 1968.

Jalkaväen taisteluohjesääntö I osa (JvO I), Pataljoonan taistelu, Helsinki 1977.

Jalkaväen taisteluohjesääntö II₂ (J.O. II₂), Helsinki 1932.

Jalkaväen taisteluohjesääntö II osa (JvO II), Komppanian taistelu, Helsinki 1981.

Jalkaväen taisteluohjesääntö II osa (JvO II), Pataljoonan taistelu, Helsinki 1955.

Kenttäohjesääntö I osa (KO I), Helsinki 1954.

Kenttäohjesääntö I osa (KO I), Yhtymän taistelu, Helsinki 1963.

Kenttäohjesääntö I (K.O. I), Helsinki 1927.

Kenttäohjesääntö II (K.O.), Helsinki 1929.

Kenttäohjesääntö II osa (KO II), Helsinki 1954.

Kenttäohjesääntö Yleinen osa (K.O.), Helsinki 1931.

Kenttäohjesääntö Yleinen osa (KO yl), Helsinki 1958.

Kenttäohjesääntö Yleinen osa (KO yl), Mikkeli 1973.

Kenttäohjesääntö Yleinen osa, luonnos (KO yl), 1969.

Kenttäohjesääntö Yleinen osa, luonnos (KO yl), 1971.

Liikekannallepano-ohjesääntö I (LkpO I), Helsinki 1962.

Liikekannallepano-ohjesääntö II (LkpO II), Helsinki 1962.

Liikekannallepano-ohjesääntö (LkpO), Helsinki 1974.

Luonnonmuonaohjeen luonnos, 6.6.1980.

Ohje perusyhtymän taistelua varten, Helsinki 1977.

Prikaatin taisteluohje (Prtst-ohje), Helsinki 1984.

Sissikoulutusopas, Helsinki 1956.

Sissiohjesääntö (SissiO), Helsinki 1957.

Sissiopas, Helsinki 1939.

Sissitoimintaopas (Sissit-opas), 1979.

Sotilaspiirin paikallispuolustusohjeen luonnos, 1980.

Suomalainen Sotilaskäsikirja, 5. osa – VIII, Kenttäpalvelus ja taktiikka, Helsinki 1920.

Talvisotakäsikirja (T.S.S.K.), Helsinki 1928.

Talvisotaopas, Helsinki 1939.

Tiedusteluohjesääntö (TiedO), Mikkeli 1958.

Upseerin käsikirja I–II, 1950 ja III, 1953.

Upseerin käsikirja, Helsinki 1936.

Upseerin käsikirjan kolmas painos, Helsinki 1937 ja viides painos, Helsinki 1940.

Upseerin muistiopas, Helsinki 1935.

Voima-opas, 1917.

Ulkomaiset

F[ield] M[annual] 100–20, Military Operations in Low Intensity Conflict, Washington 1990, Glossary.

Kirjallisuus, väitöskirjat ja muut julkaistut tutkimukset

Adaridi, Karl: *53 esimerkkiä sotahistoriasta*, Helsinki 1923(a).

Adaridi, Karl: *Freischaren und Freikorps*, Berlin 1925(b).

Adaridi, Karl: *Partigångarverksamhet*, Helsingfors 1924.

Adaridi, Karl: *Sissitoiminta*, Helsinki 1925(a).

Adaridi, Karl: *Sotataidon historia, osat I–IV*, Helsinki 1920–1922.

Adaridi, Karl: *Suomi sotänäyttämönä*, Helsinki 1923(b).

Ahtokari, Reijo: *Asekätkentäjuttu*, Porvoo 1971.

Airio, Pentti (diss.): *Yrjö Keinonen – uudistajaksi asetettu*, 2007.

Ajatuksia operaatiotaidon ja taktiikan laadullisesta tutkimuksesta, toim. Mika Huttunen ja Jussi Metteri, Helsinki 2008.

Ajatuksia suomalaisesta sissisodankäynnistä, toim. Jorma Saarelainen, Helsinki 2003.

Arimo, Reino: *Suomen puolustussuunnitelmat 1918–1939, III osa*, Helsinki 1987.

Asprey, Robert B.: *War in the Shadows – The Guerrilla in History, Vol. 1: Lenin's Heritage, Vol. 2: Mao and Revolutionary Warfare*, New York 1994.

Blinnikka, Aulis: *Valvontakomission aika*, Porvoo 1969.

Brand, W.: *Guerilla Krieg*, Stockholm 1942.

Chaliand, Gérard (ed.): *Guerrilla Strategies – An Historical Anthology from the Long March to Afghanistan*, Berkeley 1982.

Clausewitz, Carl von: *Vom Kriege*, Berlin und Leipzig 1918.

Costa, Mark. R.: *Insurgency / Counterinsurgency, A Selected Bibliography*, U.S. Army War College Library, June 2007.

Danchev, Alex: *Alchemist of War – The Life of Basil Liddell Hart*, London 1998.

Dupuy, Roger: *Les Chouans*, Hachette Littérature, coll. "La Vie Quotidienne", Paris 1997.

Ehrensward, Carl August: *Dagboksanteckningar 1938–1957*, Stockholm 1991.

Ehrhardt, A.: *Kleinkrieg*, Potsdam 1948.

Ellis, John: *From the Barrel of a Gun – A History of Guerrilla, Revolutionary, and Counterinsurgency Warfare, from Romans to the Present*, Mechanicsburg 1995.

Fabritius, John Chr.: *Harjoituskirja*, 1918.

Фасмер, М. Р. (Fasmer): *Этимологический словарь русского языка* (suom. Venäjän kielen etymologinen sanakirja), Прогресс, Moskva 1964–1973.

Foertsch, Hermann: *Nykyaikainen ja tuleva sotataito* (suomennos), Porvoo 1939.

Frolov, Dimitry – Konov, Sergey – Petrov, Pavel – Stepakov, Viktor: *Partisaaneja, desantteja, sissejä rintaman molemmilla puolilla*, Helsinki 2005.

Gerich, Paul von: *Komppanian taistelukouluutus II*, Helsinki 1921.

Gerich, Paul von: *Lärobok i taktik I–II*, Helsingfors 1919.

Gerich, Paul von: *Päättä ja toimi*, Helsinki 1923.

Gerich, Paul von: *Taktiikan oppikirja I*, Helsinki 1922.

Gerich, Paul von: *Taktiikan oppikirja II*, Helsinki 1922.

Gerich, Paul von: *Tre år i fält I–II*, Helsingfors 1918(a).

Gerich, Paul von: *Vapaajoukkojen ohjesääntö*, Turku 1918(b).

Grandell, Leonard: *Puolustusvoimamme rauhan ja sodan aikana*, Lappeenranta 1935.

Grenkevich, Leonid: *The Soviet Partisan Movement 1941–1944*, London 1999.

Grünn, K. V.: *Kenttäpalveluksen opas kuvin ja sanoin I*, Helsinki 1931.

Guevara, Ernesto Che: *On Guerrilla Warfare*, New York 1961.

Haapanen, Atso: *Viholliset keskellämme – desantit Suomessa 1939–1944*, Helsinki 2012.

Haastattelu – tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus, toim. Johanna Ruusuvoori & Liisa Tiittula, Tampere 2005.

Hallila, Mika: *Metafiktion käsite, teoreettinen, kontekstuaalinen ja historiallinen tutkimus*, Joensuu 2006.

Hammarsjö, A.: *Partisankriget*, Stockholm 1944.

Hannula, J. O.: *Sotataidon historia, osat I–III*, Helsinki 1930–1933.

Hawemann, W.: *Achtung, Partisanen*, Hannover 1955.

Huttunen, Mika (diss.): *Monimutkainen taktiikka*, Helsinki 2010.

Huttunen, Mika: *Näkökulmia taktiikkaan – Taktiikan käsite ja taktiikan keinot tulkinnan kohteena*, Helsinki 2005.

Häkkinen, Kaisa: *Suomen kielen vanhimma sanastosta ja sen tutkimisesta: suomalais-ugrialaisten kielten etymologisen tutkimuksen perusteita ja metodiikkaa*, Turku 1987.

Iskanius, Markku: *Kainuun Prikaatin historia 1626–2012 – Nelivuosisatainen taival Savon rykmentistä nykyaikaiseksi valmiusyhtymäksi*, Kajaani 2012.

Itsenäisen Suomen kenraalikunta 1918–1996, biografiat, toim. Rauno Lipponen, Porvoo 1997.

Ivalo, Santeri: *Juho Vesainen*, Porvoo 1925.

J. K. Paasikiven päiväkirjat 1944–1956, toinen osa 25.4.1949–10.4.1956, Juva 1986.

Janhila, Jaana: *Sissisotaa kaukopartiossa – Osasto Marttinan partiokertomukset 1941–1942*, Hämeenlinna 2009.

Jatkosodan historia 5. osa, Porvoo 1992.

Joes, Anthony James: *Guerrilla Warfare – A Historical, Biographical, and Bibliographical Sourcebook*, Westport 1996.

Juutilainen, Antti: *Ilomantsi – lopultakin voitto*, Rauma 1994.

Järvinen, Y. A.: *Suomalainen ja venäläinen taktiikka talvisodassa*, Porvoo 1948.

Kanninen, Ermei: *Vuodet myrskyn varjossa*, Keuruu 1996.

Kantakoski, Pekka: *Maanpuolustusta vai strategisia virheitä*, Hämeenlinna 2006.

Karhunen, Veikko: *Raatteen tieltä Kostamukseen – Rajajääkäripataljoona 8 jatkosodassa*, Porvoo 1972.

Karjalainen, Mikko (diss.): *Ajatuksista operaatioiksi – Suomen armeijan hyökkäysoperaatioiden suunnittelu jatkosodassa*, 2009.

Karjalainen, Mikko: *Marskin salattu rahasto – Suomen Marsalkka Mannerheimin Sotatieellinen Rahasto 1937–2012*, Porvoo 2012.

Karl XII:s spion – Stefan Löfvings Dagbok, Margareta Beckman (bearbetad av), Tyskland 2010.

Kato, Markus P. (alias Arvi Korhonen): *Sodan uudet kasvot*, Helsinki 1944.

Kemppi, Jarkko: *Suomalainen sissitoiminta*, Riika 2013.

Kemppi, Jarkko: *Suomalaisen sotataidon kehittyminen vuosina 1918–1924*, Helsinki 2006.

Kilkki, Pertti: *Valo Nihtilä – Päämajan eversti*, Juva 1994.

Kirjavainen, Ilmari – Peltoniemi, Uuno – Säteri, Kai: *Rajavartiolaitos 1919–1969*, Mikkelä 1969.

Klefström, Kalevi: *YH – ylimääräiset harjoitukset*, Porvoo 1999.

Koppinen, Veikko: *Räjähtävä tyhjyyys*, alkuperäisestä 1950-luvun julkaisemattomasta käsikirjoituksesta toimittanut Marko Palokangas, Tampere 2012.

Kosonen, Matti – Pohjonen, Juha: *Isänmaan portinvartijat*, Keuruu 1994.

Kronlund, Jarl: *Kansannoususta instituutioksi – Suomen puolustusvoimat 1918–1993*, Joensuu 1993.

Kumouksellinen ja vastakumouksellinen sota, toim. Pasi Kesseli, Saarijärvi 1998.

Kuosa, Tauno: *Jokamiehen Suomen historia, osa III*, Ruotsin vallan viimeinen kausi, 3. painos, 1963.

Кулагин, Олег (Kulagin): *Партизанское движение в Карелии и Мурманской области – объективные и субъективные факторы (1941–1944 гг.)* (suom. Partisaaniliike Karajalan ja Muurmanskin alueilla – objektiiviset ja subjektiiviset tekijät), Петрозаводск 2005.

Куприянов, Г. Н. (Kurgijanov): *За линией Карельского фронта* (suom. Karjalan rintaman selustassa), Петрозаводск 1979.

Lappalainen, Jussi T. – Ericson-Wolke, Lars – Pykkänen, Ali: *Sota Suomesta – Suomen sota 1808–1809*, Helsinki 2007.

Lappalainen, Niilo: *Rannikkojääkäripataljoona 1960–1985 – Rannikkojääkäripataljoonan historia*, Vantaa 1985.

Lauerma, Matti: *Kuninkaallinen Preussin Jääkäripataljoona 27 – vaiheet ja vaikutus*, Porvoo 1966.

Laurila, Kari K.: *Sotilasheraldiiikka – liput, merkit ja tunnukset*, Kuopio 2003.

Ленин В. И. (Lenin): *Партизанская война* (suom. Partisaanisota), Полное собрание сочинений, Том 14, Сентябрь 1906 ~ Февраль 1907, Москва 1972.

Ленин В. И. (Lenin): *Полное собрание сочинений* (suom. Täysi esseekokoelma), Том 14, Сентябрь 1906 ~ Февраль 1907, Москва 1972.

Lindgren, P.: *Sabotageverksamhet*, Stockholm 1944.

Lukkari, Matti: *Asekätkentä*, Helsinki 1984.

Maanpuolustuksemme tienviitat, Helsinki 1967.

Maanpuolustuksen perusteet, Helsinki 1968.

Mannerheim, C. G. E.: *Muistelmat, I osa*, Helsinki 1951.

Magnus, Olaus: *Suomalaiset Pohjoisten kansojen historiassa*, Osa 1, Jyväskylä 2002.

Mao Tse-tung: *On Guerrilla Warfare*, 1961.

Mao Tse-tung: *Problems of Strategy in Guerrilla War against Japan*, Peking 1966.

Mun kaunis kultaseni! Vanhempieni Veikko ja Martta Koppisen rintamakirjeitä vuosilta 1941–1945, toim. Kaiju Kallio, Porvoo 2009.

Mäkitalo, Janne (diss.): *Partisaanisodasta alueelliseen puolustusjärjestelmään – jugoslavialaisen sotataidollisen ajattelun kehittyminen toisen maailmansodan jälkeen*, Tampere 2012.

Myllyniemi, Urho: *Antti Pennanen – Petsamon, Lapin ja rajan kenraali*, Keuruu 2003.

Ohjeita sissisodankäynnissä, sotilaskirjasia n:o 3, Pietari 1918.

O'Neill, Bard E.: *Insurgency & Terrorism – Inside Modern Revolutionary Warfare*, USA 1990.

Olkkonen, Hannes: *Taktiikan perusteet*, Helsinki 1928.

Oulu varuskunta kaupunkina, Oulu 2005.

Palokangas, Markku: *Sotilaskäsiaseet Suomessa 1918–1988*, I osa – yleishistoria, Vammala 1991.

Partanen, Jukka – Pohjonen, Juha – Tuunainen, Pasi: *E. J. Raappana – Rajan ja sodan kenraali*, Keuruu 2007.

Penttilä, Risto E. J.: *Puolustuslinjat – Puolustuspolitiikka Suomen kansainvälisen aseman vakauttamisessa 1944–67*, Keuruu 1988.

Piirteitä puolustusvoimien kehityksestä 1944–1964, toim. Sampo Ahto et.al., Tammisaari 2005.

Punabaretit – Laskuvarjojääkärikoulu 1962–1996, toim. Hannu Ahokanto, 2. uudistettu painos, Hämeenlinna 2004.

Puolustuskykymme materiaallinen perusta, Helsinki 1968.

Puolustuslaitoksen kehittäminen 1960-luvulla, Helsinki 1962.

Puolustusvoimat – Joukko-osastoperinteet, toim. Marko Palokangas, Jyväskylä 2008.

Puolustusvoimat 2000-luvun yhteiskunnassa, Mikkeli 1993.

Raunio, Ari: *Sotatoimet – Suomen sotien 1939–1945 kulku kartoin*, Porvoo 2005.

Rekkedal, Nils Marius: *Nykyaikainen sotataito*, Helsinki 2006.

Riipinen, Pekka: *Kokonaismaanpuolustuksen käsitteen kehityskaari osana Suomen kansallista turvallisuutta*, Helsinki 2008.

Rosén, Gunnar – Parkkari, Juhani: *Sodan lait*, käsikirja, Helsinki 2004.

Salaisen sodan sivut, toim. Mikko Karjalainen, Helsinki 2003.

Salminen, Pertti (diss.): *Puolueettomuuden nimeen – sotilasjohto Kekkosen linjalla ja sen sivussa 1961–1966*, Helsinki 1995.

Santavuori, Martti: *Suomen sotahistoria*, I osa, Helsinki 1941.

Saressalo, Lassi: *Päämajan kaukopartiot jatkosodassa*, Juva 1987.

Selén, Kari – Pylkkänen, Ali: *Sarkatakkien armeija – Suojeluskunnat ja suojeluskuntalaiset 1918–1944*, Juva 2004.

Seppälä, Helge: *Neuvostopartisaanit toisessa maailmansodassa*, Porvoo 1971.

Seppänen, Esa: *Sissisota – aikamme sota*, Tampere 1971.

Simelius, Sakari: *Jalkaväen kenraalin muistelmat – Puolustusvoimien puolesta*, Juva 1983.

Sodan historia, toim. Janne Malkki et.al., Keuruu 2008.

Sotakorkeakoulu suomalaisen sotataidon kehittäjänä, toim. Arto Kotro, Juva 2009.

Sotakorkeakoulusta Maanpuolustuskorkeakouluksi – seitsemän vuosikymmentä 1924–1994, Jyväskylä 1994.

Strategian käsikirja, toim. Pekka Uutaniemi, Helsinki 1983.

Suomen puolustuslaitos 1918–1939, Puolustusvoimien rauhan ajan historia osa 1, toim. Jarl Kronlund, Porvoo 1988.

Suomen puolustusvoimat 1944–1974, Puolustusvoimien rauhan ajan historia osa 2, toim. Veli-Matti Syrjö – Mikko Karjalainen – Eero Elfvengren, 2006.

Suomen puolustusvoimat ennen ja nyt, toim. Keijo Juhani Mikola ym., Porvoo 1959.

Suomen vapaussota, toim. Kai Donner – T. H. Svedlin – Heikki Nurmio, Jyväskylä 1921.

Suominen, Pertti: *Armeijan silmänä ja korvana – Tiedustelupäällikkö Raimo Heiskanen*, Keuruu 2012.

Suursotien vuosisata, toim. Ari Raunio, Helsinki 2002.

Taistelukoulu 1927–1977, Joensuu 1977.

Talvisodan historia, osa 4, Porvoo 1991.

Tapola, K. A.: *Talvitaktiikkaa*, Helsinki 1929.

Tapola, Päivi: *Ajan paino – jalkaväenkenraali K. A. Tapolan elämä*, Jyväskylä 2004.

Tarle, Eugene: *Napoleon's Invasion of Russia 1812*, London 1942.

Tervasmäki, Vilho: *Puolustushallinto sodan ja rauhan aikana 1939–1978 – Puolustusministeriön historia II*, Hämeenlinna 1978.

Terä, Martti V. – Tervasmäki, Vilho: *Puolustushallinnon perustamis- ja rakentamisvuodet 1918–1939 – Puolustusministeriön historia I*, Helsinki 1973.

Tietoja maanpuolustuksesta, toim. Vilho Tervasmäki ja Aimo Pajunen, Mikkeli 1969.

Tietoja Suomen kokonaismaanpuolustuksesta 2006, Helsinki 2005.

Tiilikainen, Heikki: *Kylmän sodan kujanjuoksu*, Jyväskylä 2003.

Tingsten, L. H.: *Taktikens grunder I–II*, Stockholm 1921.

Tingsten, L. H.: *Taktikens grunder III*, Stockholm 1924.

Tuunainen, Pasi: *Marttinen – kahden armeijan soturi*, Keuruu 2012.

Trythall, A. J.: ”Boney” Fuller – *The Intellectual General*, London 1977.

Tynkkynen, Vesa – Jouko, Petteri: *Towards east or west? Defence planning in Finland 1944–1966*, Helsinki 2007.

Tynkkynen, Vesa (diss.): *Hyökkäyksestä puolustukseen – taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa*, Joutsa 1996.

U.S. Army War College, War Fighting Studies Group: *The Operational Art of War across the Spectrum of Conflict*, Carlisle 1987.

Vakinaisen väen upseeriluettelo 1.1.1947, Helsinki 1947.

Varusmiesten laskuvarjohyppykurssi 1. – 31.7.–2.8.1961, Orivesi 2011.

Vesterinen, Veikko: *Kolmen kenraalin kintereillä*, Jyväskylä 1995.

Viljanen, T. V.: *Nykyaikainen suurhyökkäys ja sen torjumisen edellytyksiä*, toim. Petteri Jouko ja Eelis Turjanmaa, Tampere 2012.

Virkki, Eino: *Sotalaitosoppi II osa*, Helsinki 1936.

Visuri, Pekka (diss.): *Totaalisesta sodasta kriisinhallintaan – Puolustusperiaatteiden kehitys läntisessä Keski-Euroopassa ja Suomessa vuosina 1945–1985*, Keuruu 1989.

Visuri, Pekka: *Idän ja lännen välissä – puolustuspolitiikka presidentti Kekkonen kaudella*, Saarijärvi 2010.

Visuri, Pekka: *Puolustusvoimat kylmässä sodassa – Suomen puolustuspolitiikka vuosina 1945–1961*, Juva 1994.

Visuri, Pekka: *Suomi kylmässä sodassa*, Keuruu 2006.

Vo Nguyen Giap: *People's War, People's Army*, 1961.

Волков, С. В. (Volkov): *Офицеры российской гвардии: Опыт мартиролога* (suom. Venäjän kaartin upseerit: alustava martyrologia), Русский путь, 2002.

Wallefelt, Bengt: *Si Vis pacem – para bellum*, Svensk säkerhetspolitik och krigsplanering 1945–1975, Stockholm 1999.

Artikkelit (lähdekirja tai -lehti kursivilla)

Aaltonen, Reino: Huomioonotettava sodankäynnin piirre, *Sotilasaikakauslehti* 1/1946.

Адариди, К. (Adaridi): Партизаны и будущая война (suom. Partisaanit ja tuleva sota), *Въстникъ военныхъ знаній* 6/1930 (*Sotatiedon aikakauskirja – sotatieteellisen ajattelun äänenkannattaja*), Сараево, Югославия 1930.

Ahokanto, Hannu: Laskuvarjo ja sotilas, *Punabaretit – Laskuvarjojääkärikoulu 1962–1996*, 2. uudistettu painos, Hämeenlinna 2004.

Ahokanto, Hannu – Vilkkuna, Janne: Tunnuksiset ja traditiot, *Punabaretit – Laskuvarjojää-*

kärrikoulu 1962–1996, 2. uudistettu painos, Hämeenlinna 2004.

Ahto, Sampo: Sotataito, *Strategian käsikirja*, Helsinki 1983.

Haapajarvi, Teo: Sissitoiminnasta ja sissikoulutuksesta, *Jalkaväen vuosikirja VIII/1968–1969*.

Hakala, Ilmari: Kommentteja kirjan sisällöstä, *Partisaaneja, desantteja, sissejä rintaman molemmilla puolilla*, Helsinki 2005.

Halila, Mikael: Sissejä ja symmetriaa, *Suomen Sotilas* 3/2008.

Huttunen, Mika: Tapaustutkimus operaatiotaidossa ja taktiikassa, *Ajatuksia operaatiotaidon ja taktiikan laadullisesta tutkimuksesta*, Helsinki 2008.

Hyötyläinen, Tapani: Taktiikkamme kehittäminen taistelu- ja sotaharjoituksissa 1970-luvulta alkaen, *Tiede ja Ase* 50, 1992.

Ignatius, Hannes: Sotakirjallisuuden arvostelua, *Sotilasaikakauslehti* 1/1921.

Ilmola, Ilkka: Operaatiotaidon ja taktiikan kehitysnäkymät 1980-luvulle, *Tiede ja Ase* 35, 1977.

Jouko, Petteri – Palokangas, Marko: Uusi vastaan vanha – Maanpuolustuksen kehittämisen vaikutukset ja haasteet, *Ammattisotilas* 6/2010.

Jouko, Petteri: Puolustus suunnittelun käynnistyminen maailmansodan jälkeen, *Piirteitä Suomen puolustusvoimien kehityksestä 1944–1964*, Tammisaari 2005.

Jouko, Petteri: Sotakokemusten hyödyntäminen kylmän sodan alussa – kohti alueellista puolustusta, *Sotakorkeakoulu suomalaisen sotataidon kehittäjänä*, Juva 2009.

Kaila, E. E.: Vapaussodan valmistelut kotimaassa, *Suomen vapaussota*, Jyväskylä 1921.

Kainuun Prikaati, *Jalkaväen vuosikirja X, 1971–1972*, Mikkeli 1972.

Kalima, Jalo: Uudelleen Sisso ja sissi (oikaisu), *Virittäjä* 47/1943.

Kalpamaa, Heikki: Komppanian ja joukkueen sissitoimintaolosuhteista ja -menetelmistä, *Taistelukoulu 1927–1977*, Joensuu 1977.

Kanninen, Ermei: Lastuja jalkaväen kehittämisestä, *Jalkaväen vuosikirja XV/1981–1982*.

Kanninen, Ermei: Development and role of guerrilla warfare and operations as part of the territorial defence system in Finland from the 1950's till the 1980's, *Guerrilla Warfare An Asymmetric Option*, Helsinki 2002(a).

Kanninen, Ermei: Sissisodankäynnin ja -toiminnan kehittyminen ja rooli osana alueellista puolustusta Suomessa 1950–80-luvuilla, *Tiede ja Ase* 60, 2002(b).

Kanninen, Ermei: Sissisodankäynnin ja -toiminnan kehittyminen ja rooli osana alueellista puolustusta Suomessa 1950–1980-luvuilla, *Ajatuksia suomalaisesta sissisodankäynnistä*, Helsinki 2003.

Kanninen, Ermei: Suomen sotilaallinen doktriini, *Strategian käsikirja*, Helsinki 1983.

Karjalainen, Mikko: ”Sotiemme kokemukset osoittavat” – Sotatieteellinen Seura yleisesikuntaupseereiden keskustelufoorumina, *Tiede ja Ase* 70, 2012.

Kesseli, Pasi: Operaatiotaito ja taktiikka tieteenalana, *Ajatuksia operaatiotaidon ja taktiikan laadullisesta tutkimuksesta*, Helsinki 2008.

Kesseli, Pasi: Sissisodankäynnistä tuli osa kumouksellista sodankäyntiä, *Suursotien vuosisata*, Helsinki 2002.

Kesseli, Pasi: Sotataito, *Maanpuolustuskorkeakoulu – Defensor Patriae* 2/2005(b).

Kesseli, Pasi: Ukkopekasta rynnäkkökivääriin, *Piirteitä puolustusvoimien kehityksestä 1944–1964*, Tammisaari 2005(a).

Kiparsky, Valentin: Suomen sissi – venäjän шишъ, *Virittäjä* 1933.

Kirjavainen, Ilmari: Rajavartiolaitys 1944–1969, *Rajavartiolaitys 1919–1969*, Mikkeli 1969.

Kokkonen, Jukka: Puolustusvoimat ja Rajavartiolaitos, *Suomen puolustusvoimat 1944–1974*, 2006.

Koppinen, Veikko: Eräitä sissitoiminnan mahdollisuuksia aseellisen maanpuolustuksen tukena, *Jalkaväen vuosikirja V, 1965–1966*.

Koppinen, Veikko: Kokeilutoiminnan parista, *Sotilasaikakauslehti 6–7/1979*.

Koppinen, Veikko: Sissit – julmureitako! *Sotilasaikakauslehti 4/1972*.

Koppinen, Veikko: Sissitoiminnan muodoista vieläkin, *Sotilasaikakauslehti 6–7/1977*.

Koppinen, Veikko: Sissitoiminnan muodoista, *Sotilasaikakauslehti 5/1977*.

Koppinen, Veikko: Sissitoiminta maanpuolustuksen tukena, *Sotilasaikakauslehti 8/1966*.

Kosonen, Matti: Suomen salainen tiedustelu Neuvostoliitossa ennen jatkosotaa, *Salaisen sodan sivut*, Helsinki 2003.

Kuivala, Martti: Rannikkojääkärikoulutus, *Rannikon Puolustaja 4/1989*.

Lappalainen, Matti: Sotatie, *Strategian käsikirja*, Helsinki 1983.

Lappalainen, Niilo: Rannikkojääkäripataljoonan ja rannikkotykistön välinen yhteistointa, *Rannikon Puolustaja 3/1971*.

Lauerma, Matti: Sotahistorian tutkimuksen problematiikkaa ja metodiikkaa, *Tiede ja Ase 35*, 1977.

Lehti, T. O.: Tietoja kumouksellisesta sodankäynnistä, *Sotilasaikakauslehti 8/1961*.

Liikola, Juha-Pekka: Urban Guerrilla Warfare, *Guerrilla Warfare An Asymmetric Option*, Helsinki 2002.

Manninen, Ohto: Rintaman vakiintumisesta välirauhaan, *Jatkosodan historia 5. osa*, Porvoo 1992.

Marjomaa, Risto: Sissisodasta terrorismiin, *Ennen & Nyt, Historian tietosanomat*, 2004.

Maunula, Aatos: Maanpuolustuksen sotilassektori, *Sotilasaikakauslehden eripainos 1961*.

Maunula, Antero: Operaatiotaito ja taktiikka, *Strategian käsikirja*, Helsinki 1983.

Metteri, Jussi: Laadullinen tutkimus, *Ajatuksia operaatiotaidon ja taktiikan laadullisesta tutkimuksesta*, Helsinki 2008.

Norkola, Kari: Poikakirja aikamiehille, kirja-arviointi Räjähävästä tyhjyydestä, *Sotilasaikakauslehti 10/2012*.

N. S. (nimimerkki): Sissisodasta ja sissitoiminnasta, *Sotilasaikakauslehti 5/1965*.

Nurmi, Niilo: Sissi- ja partisaanijoukkojen takaa-ajo ja tuhoaminen, *Sotilasaikakauslehti 3/1951*.

Nurmi, Niilo: Sissitoiminta talvisodassa ja sen kehitys vv. 1941–1944 sodan loppuun mennessä, *Sotilasaikakauslehti 4/1949 ja Sotilasaikakauslehti 5/1949*.

Nurmi, Niilo: Sissitoiminta tulevaisuuden sodassa, *Sotilasaikakauslehti 3/1950*.

Oesch, K. L.: Taktiikan perusteet, *Sotilasaikakauslehti 10/1928*.

Paakkinen, Juhani: Ajatuksia sissikoulutuksestamme, *Sotilasaikakauslehti 9/1970*.

Paakkinen, Juhani: Kokemuksia sissijoukkojen organisoinnista, *Sotilasaikakauslehti 11/1977*.

Paakkinen, Juhani: Lentoase sissi- ja vastasissitoiminnassa, *Sotilasaikakauslehti 5/1977*.

Paakkinen, Juhani: Majuri Juhani Paakkinen kenrl V. Koppiselle, *Sotilasaikakauslehti 5/1977*.

Paakkinen, Juhani: Partisaanin metsästys – tuntematon vastasissitoimintalaji, *Sotilasaikakauslehti 8/1976*.

Paakkinen, Juhani: Saksalaiset suomalaisten opissa, *Sotilasaikakauslehti* 8/1979.

Paakkinen, Juhani: Sissien takaa-ajosta toisen maailmansodan aikana saadut kokemukset, *Sotilasaikakauslehti* 4/1976.

Paakkinen, Juhani: Sissien valinta ja psykologia, *Sotilasaikakauslehti* 9/1978.

Paakkinen, Juhani: Sissijoukkojen johtaminen, *Sotilasaikakauslehti* 6–7/1976.

Paakkinen, Juhani: Sissitoiminnan peruskysymyksiä, *Sotilasaikakauslehti* 2/1977.

Paakkinen, Juhani: Sissitoiminnan tiedustelu, *Sotilasaikakauslehti* 8/1977.

Paakkinen, Juhani: Sissitoiminta pienehkössä asutuskeskuksessa, *Sotilasaikakauslehti* 4/1971.

Palmén, Niilo: Kumouksellinen sota, *Tiede ja Ase* 25, 1967.

Palokangas, Marko – Säämänen, Juuso: Kaappaushyökkäyksestä strategiseen iskuun – osa 1, *Sotilasaikakauslehti* 9/2007.

Palokangas, Marko – Säämänen, Juuso: Kaappaushyökkäyksestä strategiseen iskuun – osa 2, *Sotilasaikakauslehti* 10/2007.

Palokangas, Marko: Räjähävää tyhjyyttä – Sissisodankäynnin menetelmät ja käsitteet osana Suomen sotilaallista puolustusta toisen maailmansodan jälkeen, *Tiede ja Ase* 68, 2010.

Peltoniemi, Uuno: Suomen maarajojen vartiointi vuosina 1918–1939, *Rajavartiolaitos 1919–1969*, Mikkeli 1969.

Pylkkänen, Ali: Suojeluskuntajärjestö sotilaskouluttajana, *Sarkatakkien armeija – Suojeluskunnat ja suojeluskuntalaiset 1918–1944*, Juva 2004.

Rajala, Kimmo: Oulun varuskunta ja pohjoisen puolustus 1945–2000, *Oulu varuskunta-kaupunkina*, Oulu 2005.

Reiman, Kalevi: Koulutuksen järjestelyt 1960-luvulla, *Punabaretit – Laskuvarjojääkärikoulu 1962–1996*, 2. uudistettu painos, Hämeenlinna 2004.

Rissanen, Touko: Sissisodankäynti Etelä-Vietnamissa ja Laosissa, *Sotilasaikakauslehti* 11/1964.

Ruutu, Juhani: Kaappaushyökkäys, *Ruotuväki* 4/1969(a).

Ruutu, Juhani: Alueellisesta puolustuksestamme, *Jalkaväen vuosikirja IX*, 1969–1970.

Ruutu, Juhani: Sotilaalliset toimenpiteet puolueettomuuden ja erityisesti maarajan suojaamiseksi, *Tietoja maanpuolustuksesta*, Helsinki 1969(b).

Saressalo, Lassi: Kaukopartiot tiedustelutehtävissä, *Salaisen sodan sivut*, Helsinki 2003.

Savunen, A.: Sissisota Neuvostoliitossa 2. maailmansodan aikana, *Sotilasaikakauslehti* 8/1955.

Savunen, Aatos: Amerikkalaista sissitoimintaa, *Sotilasaikakauslehti* 5/1963.

Savunen, Aatos: Sissisodasta, *Sotilasaikakauslehti* 2/1955.

Savunen, Aatos: Sissisodasta, *Sotilasaikakauslehti* 8/1955.

Savunen, Aatos: Sissitoiminta maanpuolustuksen tukena, *Sotilasaikakauslehti* 5/1966.

Seppänen, Esa: Sissisodan strategiset piirteet, *Sotilasaikakauslehti* 11/1966.

Seppänen, Esa: Aikakautemme sodan terminologiasta ja teoriasta, *Sotilasaikakauslehti* 9/1969.

Seppänen, Esa: Yhteiskunnallinen sota – totaalisen sodan laajentunut sisältö, osa I, *Sotilasaikakauslehti* 8/1967.

Seppänen, Esa: Yhteiskunnallinen sota – totaalisen sodan laajentunut sisältö, osa II, *Sotilasaikakauslehti* 9/1967.

Seppänen, Esa: Yhteiskunnallinen sota – totaalisen sodan laajentunut sisältö, osa III, *Sotilasaikakauslehti* 10/1967.

Solasaari, Seppo: Laskuvarjojääkärikoulun perustaminen, *Punabaretit – Laskuvarjojääkärikoulu 1962–1996*, 2. uudistettu painos, Hämeenlinna 2004.

Suhonen, Martti: Jalkaväen taisteluohjesäännöistä ja niiden käytöstä sekä ohjesääntötyöstä, *Jalkaväen vuosikirja X/1971–1972*.

Talvela, Paavo: Konearmeija, YE:ssä pidetty selostus engl. kirjasta ”The Remarking of modern Armies”, *Sotilasaikakauslehti* 1928.

Tarkkailija (nimimerkki): Esimerkkejä vallankumoussodista, *Helsingin Sanomat* 3.9.1958.

Tarkkailija (nimimerkki): Kapinantekotaito – havaintoja aikamme siirtomaavallankumouksista, *Helsingin Sanomat* 1.9.1958.

Tervasmäki, Vilho: Maanpuolustuksen johto ja yleisjärjestelyt, *Tietoja maanpuolustuksesta*, Mikkeli 1969.

Tiilikainen, Heikki: Räjähävä tyhjiys – Kenraalin kirja kiellettiin! *Suomen Sotilas* 4/1993.

Tiittula, Liisa ja Ruusuvuori, Johanna: Johdanto sekä tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus, *Haastattelu – tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*, Tampere 2005.

Tuominen, Tuomo: Sotilaallinen doktriini, *Puolustusvoimat 2000-luvun yhteiskunnassa*, Mikkeli 1993.

Tynkkynen, Vesa: Puolustusjärjestelyt, Suomen puolustusvoimat 1944–1974, *Puolustusvoimien rauhan ajan historia*, osa 2, 2006.

Tynkkynen, Vesa: Sotakorkeakoulun diplomien saaneet upseerit 1924–1993 (liite 3), *Sotakorkeakoulusta Maanpuolustuskorkeakouluksi – seitsemän vuosikymmentä 1924–1994*, Jyväskylä 1994.

Tynkkynen, Vesa: Sotilaan muistelu vai tulevaisuuteen katsova tutkimus? *Nykyaikainen*

suurhyökkäys ja sen torjumisen edellytyksiä, Tampere 2012.

V. (nimimerkki): Sissisodan ja vastasissitoiminnan mahdollisuudet Tanskassa, *Sotilasaikakauslehti* 2/1966.

Wennström, Finn-Göran: Ylemmän päällystön kurssit, *Sotakorkeakoulu suomalaisen sotataidon kehittäjänä*, Juva 2009.

Viitasalo, Mikko: Sotatieteet ja niiden kehittyminen Suomessa 21. vuosisadalla, *Tiede ja Ase* 60, 2002.

Viljamaa, Jurkka: Ajatuksia joukkojen sissitoimintaan siirtymisestä, *Sotilasaikakauslehti* 8/1969.

Visuri, Pekka: Asevoimien ja sotilaallisten doktriinien kehitys, *Puolustusvoimat 2000-luvun yhteiskunnassa*, Mikkeli 1993.

Välimaa, Leevi: Operatiivinen – taktillinen, *Tiede ja Ase* 12, 1954.

Väänänen, A. O.: Porojen käyttö huoltotehtäviin, *Sotilasaikakauslehti* 12/1967.

Lehdet ja aikakauskirjat

Ammattisotilas, vuosikerrat 2009–2012.

Ennen & Nyt, Historian tietosanomat, vuosikerta 2004.

Jalkaväen vuosikirja (Jalkaväen säätiö), vuosikerrat 1965–1982.

Maanpuolustuskorkeakoulu – Defensor Patriae, vuosikerrat 2003–2012.

Rannikon Puolustaja, vuosikerrat 1956–1978.

Ruotuväki, vuosikerta 1969.

Suomen Sotilas (Suomen Mies Oy.), vuosikerrat 1983–2008.

(Suomen) Sotilasaikakauslehti (SAL, Upseeriliitto ry.), vuosikerrat 1921–1979.

Tiede ja Ase (Suomen Sotatieteellinen Seura ry.), vuosikerrat 1924–2013.

Virittäjä (Kotikielen Seura ry.), vuosikerrat 1930–1950.

ВѢСТНИКЪ ВОЕННЫХЪ ЗНАНІЙ 6/1930 (Sotatiedon aikakauskirja – sotatieteellisen ajattelun äänenkannattaja), vuosikerta 1930.

Oinonen, Väinö: *Sotilaskielen sanakirja*, II osa, Helsinki 1953.

Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English, Oxford University Press, China 2000.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS) internetsivut, www.kirjat.finlit.fi.

Suomen lakikokoelma, www.finlex.fi.

E. Muut julkaistut lähteet, sanakirjat ja internetlähteet

Dictionary of United States Military Terms, Washington, D.C. 1963.

DUDEN, Deutsches Universalwörterbuch A–Z, 3, Mannheim 1996.

Eripainos Ison tietosanakirjan kirjoituksista; ”sotataito”, Helsinki 1940.

Ganander, Kristfrid: *Nytt Finskt Lexicon*, toim. Liisa Nuutinen, 1997.

Hakukone *Google*, www.google.fi.

Heikel, Ivar A.: *Latinalais-suomalainen sanakirja*, Helsinki 1935.

Hiienvaaran vieraskirja, tutkijan havainto.

Häkkinen, Kaisa: *Nyky-suomen etymologinen sanakirja*, Helsinki 2004 (3. painos, Juva 2005).

International Military and Defence Encyclopedia, Volume 6, Trevor N. Dupuy (ed.), Washington 1993.

Kielitoimiston sanakirja, Internet-versio MOT Kielitoimiston sanakirja 1.0. Helsinki 2004.

Kielitoimiston sanakirja, Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 132, Helsinki 2004.

LIITE 1: SISSISODANKÄYNTIÄ JA SISSITOIMINTAA KÄSITTELEVÄT KANSALLISET SOTAKOULUJEN TUTKIMUKSET, OPINNÄYTTEET JA TUTKIELMAT VUOSINA 1920–1983

Opinnäytteet

Sotakorkeakoulun diplomityöt

Ahlholm, Jukka: *Sissitoiminnan mahdollisuudet Lapissa*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1977, SKK 1/1273/sal, KA.

Ahonen, Georg: *Miten sissikoulutus olisi järjestettävä rauhan aikana*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1954, SKK 1/582, KA.

Autio, Matti: *Yhtymän alueella tapahtuvan sissitoiminnan johtaminen ja sen edellyttämät rauhan ajan koulutusjärjestelyt*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1969, SKK 1/979/sal, KA.

Christensen, Hans: *Sissi- ja vastassissitoiminta ulkomaiden nykyisissä sodankäynnin periaatteissa*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1965, SKK 1/839/sal, KA.

Haapajärvi, Teo: *Prikaatin ja armeijakunnan sissitoiminnan tarve ja järjestelymahdollisuudet sekä tästä tehtävät johtopäätökset koulutuksen ja organisaation osalta*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1967, SKK 1/886/sal, KA.

Ilmola, Ilkka: *Yleis- ja paikallisjoukkojen yhteistoiminnan järjestely*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1973, SKK 1/1097/sal, KA.

Juntunen, Seppo: *Kaupunkisissitoiminnan tavoitteet ja menetelmät sekä näistä tehtävät johtopäätökset oloihimme*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1977, SKK 1/1281, KA.

Juurikko, Joonas: *Sissijoukkojen käyttöön soveltuvat välineet ja keinot vihollisen varastojen, kuljetusvälineiden ja muun sotavarustuksen tuhoamiseksi*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1956, SKK 1/643, KA.

Kalpamaa, Heikki: *Varsinaisten sissijoukkojen tarve, niiden organisaatio ja käyttöperiaatteet sekä koulutus*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1975, SKK 1/1186/sal, KA.

Karanko, Väinö: *Meikäläisen sissitoiminnan edellytykset ja tehtävät Laatokan ja Saaristomeren välillä*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1935, SKK 1/223, KA.

Karvinen, Jukka: *Sissitoiminnan mahdollisuudet, menetelmät ja välineet saaristoissamme sekä sen vaatimat valmistelut erityisesti merivartiostojemme kannalta katsoen*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1965, SKK 1/842, KA.

Keskitalo, Martti: *Suomen puolustusvoimain vuoden 1944 asekatkenta-toiminnan tausta, organisaatio, suunnitelmat ja niiden toteuttaminen sekä toiminnan paljastumiseen johtaneet tekijät*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1967, SKK 1/893, KA.

Kivilahti, Toivo: *Mahdollisuutemme maihinlaskujoukkojen käyttöön sekä sissijoukkojen avustamiseen ilmasta käsin Karjalan operaatioalueella (Laatokan pohjois- ja itäpuolella)*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1939, SKK 1/324, KA.

Kontionpää, Björn: *Vastarintaliikkeet toisessa maailmansodassa ja tulevaisuudessa (edellytykset, organisaatio, varustaminen, toiminta ja johtaminen)*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1948, SKK 1/362, KA.

Kärkkäinen, Yrjö: *Selusta- ja kaukopartiotoiminnan tehtävät, järjestely ja suoritus eri taistelulajeissa*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1951, SKK 1/459, KA.

Leskinen, Urho: *Armeijakunnan ja prikaatin sissitoiminta*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1958, SKK 1/693, KA.

Matikainen, Unto: *Sissisota sodankäyntimuotona suurvaltaa vastaan Suomen olosuhteissa sekä sen organisaation, varustamisen, suorituksen ja johtamisen periaatteet*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1948, SKK 1/353, KA.

Miettinen, Tauno: *Sissitoiminta asutuskeskuksissa*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1967, SKK 1/907/sal, KA.

Moilanen, Aaro: *Rajavartioston joukkojen käyttö ja johtaminen alueellisessa puolustuksessa*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1973, SKK 1/1109/sal, KA.

Naapuri, Eero: *Sissijoukkojen huolto meidän olosuhteissamme*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1956, SKK 1/653, KA.

Paakkinen, Juhani: *Toisen maailmansodan aikaisesta vastasissitoiminnasta saadut kokemukset*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1975, SKK 1/1210, KA.

Pietarinen, Aarne: *Divisioonan ja armeijakunnan selustan turvaaminen*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1937, SKK 1/250, KA.

Relander, Lauri: *Tulenkäyttö armeijakunnan selustan puolustuksessa esimerkein valaistuna*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1960, SKK 1/746, KA.

Rehnbäck, Kalervo: *Alueelliseen puolustukseen liittyvät psykologiset ongelmat ja niiden ratkaiseminen*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1975, SKK 1/1217, KA.

Roiha, Risto: *Sissi- ja kaukopartiotoiminta Suomen sodassa 1941–1944*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1973, SKK 1/1118, KA.

Saarenheimo, Klaus: *Siirtyminen sissitoimintaan yllättävissä tapauksissa, tavanomaisen sotatoimien epäonnistuessa, prikaatin ja armeijakunnan puitteissa*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1962, SKK 1/785, KA.

Sandqvist, Matti: *Suluttaminen sissitoiminnassa ajanvoiton ja tappioiden tuottajana*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1981, SKK 1/1500, KA.

Sarparanta, Heikki: *Hyökkäys puolustusvalmista vihollista vastaan – edellytykset ja taktiinen toiminta*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1959, SKK 1/727, KA.

Savolainen, Kari: *Jalkaväikyksiköiden tarve, organisaatiot ja käyttöperiaatteet rannikon puolustuksessamme*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1975, SKK 1/1223, KA.

Seppälä, Helge: *Harvan puolustuksen järjestely ja suoritus nykyaikana viime sotien kokemukset huomioon ottaen*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1960, SKK 1/748, KA.

Seppänen, Esa: *Indokiinan ja Algerian sissisodat ja niistä saadut kokemukset*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1965, SKK 1/862/sal ja liitteet SKK 1/862a/sal, KA.

Teljamo, Pekka: *Hyökkääjän selustassa toimivien yleis- ja paikallisjoukkojen taistelun suoritusperiaatteet, tarvittavat valmistelut sekä taistelulla saavutettavat tulokset*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1975, SKK 1/1226/sal, KA.

Tikka, Olli: *Sissitoiminnan yhteydessä suoritettava tiedustelu*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1960, SKK 1/749, KA.

Toivonen, Olli: *Sissitoiminnan pioneeritoiminta*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1971, SKK 1/1054/sal, KA.

Turpeenniemi, Paavali: *Rauhan ajan valmistelut suurinkin voimin Lapin alueella suoritettavaa sissitoimintaa varten (toimittaessa nykyaikaisin välinein varustettua vihollista vastaan)*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1963, SKK 1/812, KA.

Uutaniemi, Pekka: *Kumous- ja vapaussodat 1960- ja 1970-luvulla*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1975, SKK 1/1227, KA.

Vinari, Martti: *Sissitoiminta, sen suoritusmahdollisuudet ja järjestely saaristossamme sovellutusesimerkein valaistuna*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1952, SKK 1/548, KA.

Visamo, Juha: *Sissitoiminnan huollon valmistelut ja järjestely sotilaslänin alueella*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1969, SKK 1/1010/sal, KA.

Vuorenmaa, Anssi: *Yleis- ja paikallisjoukkojen yhteistoiminnan järjestely*, Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1971, SKK 1/1057/sal, KA.

Taistelukoulun yleisten komentajakurssien, esiuupseerikurssien, jalkaväen kapteenikurssien ja upseerien tiedustelukurssien oppilasupseeritutkielmat

Ahonen, Hannu: *Tiedustelun järjestely ja valmistelut kivääripataljoonan hajautetussa sissitoiminnassa*, jalkaväen kapteenikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1967, T 26077/1/287, KA.

Avela, Martti: *Sissitoiminta ja -sota erikoisesti maamme etelä- ja keskiosassa*, yleisen komentajakurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1951, T 26077/1/i/4, KA.

Bruun, Martti: *Sotilspiirin johtama vastasissitoiminta*, esiuupseerikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1970, T 26077/1/610, KA.

Engström, Jarl: *Vihollisen selustaan jääneen joukon (patl) mahdollisuudet sissitoimintaan, esiupseerikurssin oppilasupseeritutkielma* vuodelta 1958, T 26077/1/i/31, KA.

Eronen, Arto: *1960- ja 1970-luvun tärkeimmät sissisodat ja niistä meidän oloihimme sovellettavissa olevat kokemukset, esiupseerikurssin oppilasupseeritutkielma* vuodelta 1978, T 26077/1/1270, KA.

Eräsaari, Eero: *Sissitoiminta tulevassa sodassamme, esiupseerikurssin oppilasupseeritutkielma* vuodelta 1958, T 26077/1/i/32, KA.

Fasta, Alpo: *Rintamavastuussa olevan prikaatin mahdollisuudet siirtyä sissitoimintaan, esiupseerikurssin oppilasupseeritutkielma* vuodelta 1967, T 26077/1/326, KA.

Friberg, Kauko: *Miten sissitoiminta olisi järjestettävä rannikkoalueella? esiupseerikurssin oppilasupseeritutkielma* vuodelta 1973, T 26077/1/746, KA.

Hahtela, Väinö: *Sissit propagandan palveluksessa ota ja missä määrin sissitoiminnan huoltoa suunniteltaessa voidaan ottaa huomioon paikallishankintamahdollisuudet ja sotasaaliin käyttö, yleisen komentajakurssin oppilasupseeritutkielma* vuodelta 1955, T 26077/1/i/15, KA.

Haimila, Heikki: *Sotilaspiirin sissitoiminnan joukot ja niiden käyttöperiaatteet, sissitoiminnan johtosuhteiden järjestely, valmistelu ja taisteluvaiheissa salaamisnäkökohdat huomioon ottaen, esiupseerikurssin oppilasupseeritutkielma* vuodelta 1973, T 26077/1/744, KA.

Hanikka, Jouko: *Sissipataljoonan toimintatavat ja -periaatteet, esiupseerikurssin oppilasupseeritutkielma* vuodelta 1958, T 26077/1/i/34, KA.

Hannila, Toivo: *Sissitoiminta – sissisota, yleisen komentajakurssin oppilasupseeritutkielma* vuodelta 1953, T 26077/1/i/8, KA.

Hedemäki, Markku: *Väistyminen sissitoiminnassa ja toiminta takaa-ajajia vastaan sovel-lusesimerkein valaistuna, jalkaväen kapteenikurssin oppilasupseeritutkielma* vuodelta 1976, T 26077/1/996, KA.

Hemminki, Kalevi: *Kivääripataljoonan soveltuvuus sissitoimintaan esimerkein valaistuna, jalkaväen kapteenikurssin oppilasupseeritutkielma* vuodelta 1964, T 26077/1/36, KA.

Henttinen, Jussi: *Viikon kestävän kaksipuolisen sissitoimintaharjoituksen järjestäminen, jalkaväen kapteenikurssin oppilasupseeritutkielma* vuodelta 1965, T 26077/1/92, KA.

Hietavalkama, Ilpo: *Helikoptereitin käyttö sissitoiminnassa, jalkaväen kapteenikurssin oppilasupseeritutkielma* vuodelta 1964, T 26077/1/43, KA.

Hiltula, Paavo: *Merivartiostojen osuus saaristosissitoiminnassa ja sen aiheuttama koulutus rauhan ajan merivartiostoissa, esiupseerikurssin oppilasupseeritutkielma* vuodelta 1969, T 26077/1/507, KA.

Hirvisalo, Olli: *Sissitoiminnan mahdollisuudet taajaan asutuilla alueilla eri vuodenaikojen vaikutus huomioon ottaen, esiupseerikurssin oppilasupseeritutkielma* vuodelta 1967, T 26077/1/254, KA.

Holmela, Vilhelm: *Vihollisen sissitoiminnan torjuminen, yleisen komentajakurssin oppilasupseeritutkielma* vuodelta 1952, T 26077/1/i/6, KA.

Honkaniemi, Uuno: *Sissitoiminta ja sen torjuminen, yleisen komentajakurssin oppilasupseeritutkielma* vuodelta 1948, T 26077/1/i/1, KA.

Hyppönen, Aarre: *Vastasissitoiminnan tarve, siihen käytettävät joukot ja niiden tehtävät armeijan selustassa olevan sotilaspiirin alueella, esiupseerikurssin oppilasupseeritutkielma* vuodelta 1968, T 26077/1/400, KA.

Hägglund, Gustav: *Kivääripataljoonan varustaminen sissitoimintaa varten, jalkaväen kapteenikurssin oppilasupseeritutkielma* vuodelta 1964, T 26077/1/52, KA.

Jokinen, Jorma: *Olisiko rajavartiostoissa ja Rajakoulussa annettavan sissikoulutuksen koulutustavoitteita muutettava, jotta ne vastaisivat yleisen ja sotilaallisen kehityksen asettamia vaatimuksia, esiupseerikurssin oppilasupseeritutkielma* vuodelta 1968, T 26077/1/417, KA.

Juha, Uurto: *Etenevän sissikomppanian menettely ylitettäessä mahdollisimman viivytyksettä vilkasliikenteisiä teitä valoisalla ja pimeällä, kapeita aukeajotoksia valoisalla ja pimeällä, laajoja aukeita pimeässä ja jokia tilapäislaitteilla, yleisen komentajakurssin oppilasupseeritutkielma* vuodelta 1955, T 26077/1/i/21, KA.

Juvakka, Esko: *Kuukauden sissitoimintaan valmistautuvan kivääripataljoonan materiaa-
litarve, -kuljetukset ja kätkeminen*, jalkaväen kapteenikurssin oppilasupseeritutkielma
vuodelta 1973, T 26077/1/688, KA.

Kaakinen, Olavi: *Vihollisen sissiosastojen takaa-ajo kesällä ja talvella viivyttävän ak:n
kaistalla, kun vihollisena on suurvalta*, yleisen komentajakurssin oppilasupseeritutkielma
vuodelta 1955, T 26077/1/i/22, KA.

Kaikkonen, Olavi: *Viestiyhteyksien järjestely ja käyttöperiaatteet kivääripataljoonan olles-
sa ryhmittyneenä sissitoiminnassa häirintätehtävään*, jalkaväen kapteenikurssin oppila-
supseeritutkielma vuodelta 1969, T 26077/1/480, KA.

Kaltio, Jaakko: *Sissitoiminta tunturialueella ja sen vaatima erikoiskoulutus*, esiupeeri-
kurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1979, T 26077/1/1389, KA.

Karhunen, Veikko: *Sissitoiminta*, yleisen komentajakurssin oppilasupseeritutkielma vuo-
delta 1950, T 26077/1/i/3, KA.

Katainen, Osmo: *Rajavastuussa olevan rajajääkäripataljoonan organisaatio rajavartiointi-
ja sissitoimintatehtävien valossa tarkasteltuna*, esiupeerikurssin oppilasupseeritutkielma
vuodelta 1977, T 26077/1/1131, KA.

Katainen, Osmo: *Prikaatin reservinä toimivan kivääripataljoonan mahdollisuudet siirtyä
sissitoimintaan prikaatin siirtyessä puolustuksesta viivytykseen*, jalkaväen kapteenikurssin
oppilasupseeritutkielma vuodelta 1968, T 26077/1/365, KA.

Kaukanen, Jaakko: *Osasto Majewskin ja osasto Puustisen sissiretket johtamisen kannal-
ta tarkasteltuna*, jalkaväen kapteenikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1982, T
27405/1/1708, KA.

Kekkonen, Seppo: *Esitys jalkaväen varusmiesjohtajille annettavan sissikoulutuk-
sen järjestelyistä*, jalkaväen kapteenikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1980, T
27011/1/1419, KA.

Kempainen, Pentti: *Sissikomppanian toiminta n. 50 km:n pituisen erämaa-alueen lävis-
tävän huoltotien suojaamiseksi vihollisen sissitoiminnalta kesäolosuhteissa*, jalkaväen kap-
teenikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1965, T 26077/1/83, KA.

Keronen, Olavi: *Sissikoulutuksen yhdenmukaistaminen ja kehittäminen puolustusvoimis-
sa*, esiupeerikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1973, T 26077/1/726, KA.

Kilpeläinen, Veikko: *Linnoittamisen tarve ja mahdollisuudet kivääripataljoonan sis-
sitoiminnassa*, jalkaväen kapteenikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1976, T
26077/1/1001, KA.

Kinnari, Juhani: *Petsamon alueen taistelut talvisodassa*, jalkaväen kapteenikurssin oppila-
supseeritutkielma vuodelta 1964, T 26077/1/68, KA.

Kinnunen, Kalervo: *Vankien kuulustelumahdollisuudet sissitoiminnan aikana, kun tulk-
keja ei ole. Kyselykaavakkeiden käyttömahdollisuudet, niiden sisältö ja muoto (vangit itse
täyttävät)*, tulkkien vähimmäistarve, yleisen komentajakurssin oppilasupseeritutkielma
vuodelta 1955, T 26077/1/i/16, KA.

Kivilahti, Rikhard: *Sissitoimintamahdollisuudet Etelä-Suomessa*, yleisen komentajakurs-
sin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1953, T 26077/1/i/7, KA.

Kivistö, Heimo: *Sissitoiminnassa olevan kiväärikomppanian tarvitsema lisämateriaali ja
välineistö, kun komppanian tehtävänä on vihollisen liikenteen estäminen noin kahden vuo-
rokauden aikana tietyllä tieosuudella (sovellutusesimerkki)*, jalkaväen kapteenikurssin op-
pilasupseeritutkielma vuodelta 1970, T 26077/1/552, KA.

Koivisto, Ensio: *Sissitoimintasuunnitelma*, esiupeerikurssin oppilasupseeritutkielma
vuodelta 1958, T 26077/1/i/33, KA.

Koivisto, Pertti: *Koirien käyttö sissikoulutuksessa ja -toiminnassa*, jalkaväen kapteenikurs-
sin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1976, T 26077/1/997, KA.

Koivisto, Pertti: *Sissiharjoitukset rajavartiolaitoksen varusmiesten koulutuksessa*, esiupee-
rikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1983, T 27405/1/1730, KA.

Kojo, Paavo: *Sissipataljoonan ja -komppanian liikkuminen kesällä ja talvella*, esiupeeri-
kurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1958, T 26077/1/i/38, KA.

Kola, Markku: *Teknisten valvontavälineiden ja ilmaisimien käyttömahdollisuudet rajanvartioinnissa ja sissitoiminnassa*, esiapseerikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1979, T 26077/1/1390, KA.

Kolari, Kalevi: *Kuukauden sissitoimintaan valmistautuvan kivääripataljoonan huollon asettamat vaatimukset eri johtoportaille*, esiapseerikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1974, T 26077/1/834, KA.

Kolivuori, Veikko: *Sissitoimintaan kuuluvan tiedustelun osuus tiedustelussa yleensä sekä mahdollisuudet käyttää sissitoiminnassa hyväksi muulla tavoin hankittuja tiedustelutuloksia*, esiapseerikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1958, T 26077/1/i/36, KA.

Kontkanen, Mauri: *Rintamavastuussa olevan kivääripataljoonan mahdollisuudet siirtyä sissitoimintaan viivytyksen aikana, valmisteluille asetettavat vaatimukset*, jalkaväen kapteenikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1968, T 26077/1/366, KA.

Kontkanen, Mauri: *Sissitoiminnassa olevan rajajääkäripataljoonan esikunnan ja komentopaikkojen järjestelyt*, esiapseerikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1977, T 26077/1/1136, KA.

Korhola, Pekka: *Vihollisen selustassa olevalla sotilasalueella hajautettuna taistelevan komppanian suuruisen sissijoukon lääkintähuollon järjestelymahdollisuudet ja suoritusperiaatteet sekä lääkintävälineistön tarve*, jalkaväen kapteenikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1978, T 26077/1/1206, KA.

Korhonen, Lauri: *Sissikoulutuksen tarve ja järjestely kivääri- ja jääkäripataljoonassa otamalla huomioon, että näiden on kyettävä yllättävissä tilanteissa siirtymään kokonaisuudessaan sissitoimintaan*, jalkaväen kapteenikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1968, T 26077/1/371, KA.

Korhonen, Unto: *Sissitoimintaan tukeutuva puolustus*, yleisen komentajakurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1957, T 26077/1/i/28, KA.

Korjala, Esko: *Sissitoiminnan kouluttaminen joukko-osastoissa*, esiapseerikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1967, T 26077/1/255, KA.

Kronqvist, Hans: *C-organisaatioon kuuluvan yhtymän mahdollisuudet vastasissitoimintaan sissitoiminnassa häirintätehtävään ryhmittynyttä kivääripataljoonaa vastaan Etelä-Suomen alueella*, jalkaväen kapteenikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1970, T 26077/1/530, KA.

Kulmala, Juhani: *Tiedustelun ja johtamistoiminnan järjestelyt rajajääkärikomppanian taistelussa*, jalkaväen kapteenikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1976, T 26077/1/998, KA.

Kumpula, Väinö: *Prikaatin mahdollisuudet sissitoimintaan. Sissiosastojen muodostamismahdollisuudet, niiden kokoonpano, varustaminen ja toiminta*, esiapseerikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1958, T 26077/1/i/35, KA.

Kuosa, Tauno: *Sissikomppanian kahden viikon taistelutoiminnan edellyttämien kätköjen materiaali ja kätköjen rakenne*, jalkaväen kapteenikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1965, T 26077/1/82, KA.

Kurki, Aulis: *Vesistöjen merkitys sissitoiminnalle*, esiapseerikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1958, T 26077/1/i/39, KA.

Kuusinen, Jaakko: *Sissitoiminnan järjestely prikaatin taistelutoiminnan tehostamiseksi*, yleisen komentajakurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1955, T 26077/1/i/11, KA.
Kyllönen, Olavi: *Sissitoiminnassa oleva kivääripataljoona häirintätehtävässä*, jalkaväen kapteenikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1968, T 26077/1/363, KA.

Kärkkäinen, Yrjö: *Missä tiedustelu- ja sissiyksikköjen koulutus olisi järjestettävä huomioon ottaen myös päällystön valmentamisen*, upseerien tiedustelukurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1952, T 26077/1/j/17, KA.

Kärkkäinen, Yrjö: *Sissitoimintaan määrätyn sissipataljoonan mahdollisuudet ja keinot suorittaa tiedustelua (organisaatio ja johto)*, upseerien tiedustelukurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1952, T 26077/1/j/18, KA.

Laaksonen, Olavi: *Mahdollisuudet keventää nykyisin käytössä olevaa sissivarustusta huomioon ottaen viimeaikaisen teknillisen kehityksen*, esiapseerikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1958, T 26077/1/i/44, KA.

Laine, Aulis: *Laajalle harvateiselle puolustusalueelle ryhmittyneen prikaatin mahdollisuudet siirtyä pääosillaan sissitoimintaan*, esiupseerikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1968, T 26077/1/398, KA.

Lallukka, Mikko: *Sissi- ja tiedusteluyksiköiden mahdollisuudet tunnistaa suurvaltahyökkäjän erilaisia joukkoja ja kalustoa sekä tätä varten annettavan koulutuksen järjestely*, esiupseerikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1966, T 26077/1/184, KA.

Lassila, Voitto: *Sissitoiminnassa koottua taistelutapaa käyttävän (kivääri) joukkueen tarvitsema aseistus ja välineistö sekä taistelutekniikka erilaisten viholliskohteiden häiritsemiseksi tai tuhoamiseksi esimerkein valaistuna*, jalkaväen kapteenikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1977, T 26077/1/1098, KA.

Lautiainen, Timo: *Pioneeritoiminnan valmistelu ja toteuttaminen prikaatin viivytykseen liittyvässä sissitoiminnassa harvateisellä alueella*, esiupseerikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1968, T 26077/1/404, KA.

Lehti, Toivo: *Mitä tietoja toimivan sissikomppanian tulisi toimittaa ylempään johtoon viivytystaistelun ja hyökkäyksen aikana*, yleisen komentajakurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1955, T 26077/1/i/13, KA.

Lepistö, Tuomas: *Sissitoiminta viime sodissamme*, esiupseerikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1958, T 26077/1/i/30, KA.

Lindeman, Kurt-Erik: *Vankien kuulustelumahdollisuudet sissitoiminnan aikana, kysymyskaavakkeiden (vankikorttien) käyttö, sisältö ja muoto, tulkkien vähimmäistarve, vangit täyttävät kaavakkeen*, yleisen komentajakurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1955, T 26077/1/i/26, KA.

Markkanen, Aarne: *Lääkintähuollon organisaatio ja järjestelyt jääkäripataljoonassa erityisesti itsenäisen taistelutoiminnan ja sissitoiminnan kannalta tarkasteltuna*, jalkaväen kapteenikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1967, T 26077/1/314, KA.

Marttinen, Esko: *Sissi- ja partiotoiminta Rukajärven suunnassa v. 1942–1944*, jalkaväen kapteenikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1966, T 26077/1/178, KA.

Metso, Aimo: *Sissitoiminnan ja selustan puolustamisen huomioon ottaminen sotaharjoituksessa*, esiupseerikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1966, T 26077/1/201, KA.

Moilanen, Aaro: *Vihollisen tulenjohtokoneiden ja helikoptereiden toiminnan vaikutus meikäläisen sissikomppanian taisteluun*, jalkaväen kapteenikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1967, T 26077/1/242, KA.

Muona, Aarno: *Sissipataljoonan materiaalitarve n. 2 viikon toimintaa varten, materiaalin kuljetus- ja kätkemismahdollisuudet aikakaskelmin valaistuna*, esiupseerikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1960, T 26077/1/i/53, KA.

Mäkelä, Reino: *Paikallisjoukkojen sisäinen johtaminen sissitoiminnassa*, esiupseerikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1975, T 26077/1/865, KA.

Mäkinen, Asko: *Tiedustelun päämäärät ja järjestelyt rajajääkäripataljoonan sissitoiminnassa*, esiupseerikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1973, T 26077/1/758, KA.

Nordberg, Erkki: *Kuukauden kestävän sissitoiminnan valmisteluille asetettavat vaatimukset sotilaspiirin johdossa toimivan asutuskeskustaisteluun valmistautuvan erillispataljoonan osalta, sissitoiminnan suoritus osin evakuoitussa asutuskeskuksessa*, jalkaväen kapteenikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1976, T 26077/1/995, KA.

Numminen, Veikko: *Salaamisen ja harhauttamisen mahdollisuudet erillispataljoonan ollessa hajautetussa sissitoiminnassa vihollisen lähiselustassa talvella*, jalkaväen kapteenikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1970, T 26077/1/559, KA.

Ossi, Martti: *Sissikomppanian aseistukselle asetettavat vaatimukset*, jalkaväen kapteenikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1969, T 26077/1/489, KA.

Paakkinen, Juhani: *Jalkaväkiyksiköiden sissitoimintamahdollisuudet pienehköissä asutuskeskuksissa*, jalkaväen kapteenikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1969, T 26077/1/432, KA.

Palatsi, Reino: *Prikaatin mahdollisuudet sissitoiminnan avulla vaikuttaa taistelun kulkuun eri taistelulajeissa*, yleisen komentajakurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1956, T 26077/1/i/27, KA.

Partanen, Teuvo: *Sissitoimintaan jätettävän yleisjoukkoihin kuuluvan pataljoonan kertausharjoituskoulutukselle asetettavat vaatimukset ja harjoituksen järjestelyt*, esiupseerikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1975, T 26077/1/895, KA.

Pekonen, Allan: *Sissipataljoonan johtamismahdollisuudet*, esiupseerikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1964, T 26077/1/9, KA.

Pekonen, Allan: *Sissikoulutus joukoissa, esitys koulutuksen yhdenmukaistamiseksi huomiota ottaen, että sissitoiminnan tuntemus on välttämätöntä eri johtoportaisissa ja että sissitoiminta kuuluu olennaisesti taistelutoimintaan, joukko-osastoissa järjestettävät käytännölliset harjoitukset*, jalkaväen kapteenikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1958, T 26077/1/i/47, KA.

Pellinen, Heikki: *Kuukauden sissitoimintaan valmistautuvan kivääripataljoonan lääkintähuollon järjestelyt*, jalkaväen kapteenikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1973, T 26077/1/695, KA.

Pirkola, Heikki: *Sissille ja partiotiedustelijalle asetettavista psyykkisistä vaatimuksista myös yötoiminnan huomioon ottaen*, esiupseerikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1959, T 26077/1/i/50, KA.

Pitkänen, Kalevi: *Erikoishenkilöstön tarve sissijoukoissa ja sen sijoitus organisaatioon*, esiupseerikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1967, T 26077/1/256, KA.

Pitkänen, Toivo: *Jalkaväen raskaiden aseiden taktillinen ja teknillinen käyttö rajajääkäripataljoonan sissitoiminnassa*, esiupseerikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1973, T 26077/1/757, KA.

Platan, Viktor: *Mahdollisuutemme sissisotaan*, esiupseerikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1958, T 26077/1/i/40, KA.

Poutanen, Esko: *Viestitoiminnan salaaminen sissitoiminnassa*, esiupseerikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1958, T 26077/1/i/41, KA.

Poutanen, Kauko: *Sissiosaston ja lentojoukkojen välinen toiminta*, esiupseerikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1958, T 26077/1/i/45, KA.

Pulkkanen, Ensio: *Sissipataljoonan ja -komppanian toiminta takaa-ajettuna, millä edellytyksillä ja missä määrin yksinomaan takaa-ajettavaksi antautumalla saavutetaan sissitoiminnan päämääriä?*, yleisen komentajakurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1955, T 26077/1/i/18, KA.

Puumalainen, Matti: *Sipi-radion käyttömahdollisuudet sissitoiminnan yhteyksien järjestelyssä sovellusesimerkein valaistuna*, esiupseerikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1969, T 26077/1/509, KA.

Puustinen, Timo: *Sissiosastojen muonitus-, varustamis- ja aseistamisnäkökohdat*, yleisen komentajakurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1954, T 26077/1/i/9, KA.

Puustinen, Timo: *Sissipataljoonan ja -komppanian raskaan tulen tarve ja mahdollisuudet sen käyttöön*, esiupseerikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1958, T 26077/1/i/48, KA.

Rainola, Pentti: *Sissikomppanian toiminnan valmistelut viivytykseen liittyen Sisä-Suomen olosuhteissa*, jalkaväen kapteenikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1964, T 26077/1/38, KA.

Rajaniemi, Martti: *Sissitoiminnassa koottua taistelutapaa käyttävän kiväärijoukkueen liikumistekniikka talvella vihollisen hallussa olevalla alueella esimerkein valaistuna*, jalkaväen kapteenikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1979, T 26077/1/1313, KA.

Rane, Lauri: *Vihollisen ja mahdollisesti omien moottoriajoneuvojen käyttömahdollisuudet sissitoiminnassa, ajokoulutuksen saaneiden tarve*, yleisen komentajakurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1955, T 26077/1/i/17, KA.

Rane, Lauri: *Vankien hyväksikäyttö sissitoiminnassa, vankien kuljetus talvella ja huoltaminen (kysymys ei sisällä varsinaisia kuulustelutuloksia)*, yleisen komentajakurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1955, T 26077/1/i/20, KA.

Rantala, Jaakko: *Tilapäisvälineiden käyttömahdollisuudet sissipioneeritoiminnassa*, jalkaväen kapteenikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1970, T 26077/1/558, KA.

Rantanen, Leo: *Sissipataljoonan ja -komppanian menetelmiä rintaman väkivaltaiseksi läpääsemiseksi selustaan siirryttäessä kesällä ja talvella*, yleisen komentajakurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1955, T 26077/1/i/25, KA.

Rautasalo, Aarne: *Sissitoiminta*, yleisen komentajakurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1952, T 26077/1/i/5, KA.

Ristolainen, Osmo: *Hajautetussa sissitoiminnassa olevan vahvennetun kivääripataljoonan viestivälineiden tarve ja viestiliikenteen järjestely*, jalkaväen kapteenikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1967, T 26077/1/311, KA.

Salminen, Otso: *Prikaatin johtaman sissitoiminnan tarve ja tarpeen edellyttämän toiminnan toteuttamismahdollisuudet*, esiupeeerikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1976, T 26077/1/1022, KA.

Salonen, Markku: *Suojajoukkoihin kuuluvan jääkäripataljoonan taistelutoiminnan valmistelu ottaen huomioon myös sissitoiminnan käytön*, esiupeeerikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1964, T 26077/1/7, KA.

Salonen, Olavi: *Sissipataljoonan pioneerimateriaali*, esiupeeerikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1958, T 26077/1/i/42, KA.

Sandqvist, Matti: *Sissitoiminnassa olevan rajajääkärikomppanian toimenpiteet vihollisen lento- ym tiedustelua vastaan*, jalkaväen kapteenikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1977, T 26077/1/1099, KA.

Savenius, Rauno: *Kivääripataljoonan johtamismahdollisuudet sekä viestihuollon tarve ja mahdollisuudet pataljoonan siirtyessä sissitoimintaan kahden viikon ajaksi*, jalkaväen kapteenikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1976, T 26077/1/1003, KA.

Seitamo, Antti: *Sissi- ja partisaanitoiminta*, yleisen komentajakurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1949, T 26077/1/i/2, KA.

Sihvo, Sami: *Sissijoukkojen yhteistoimintapyyntö ilma- ja merivoimille, kuljetusten valmistelut*, esiupeeerikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1961, T 26077/1/i/55, KA.

Simonen, Reino: *Sissitoiminnan yhteydessä suoritettavan tiedustelun erikoispiirteet*, yleisen komentajakurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1955, T 26077/1/i/14, KA.

Simonen, Reino: *Sissipataljoonan ja -komppanian mahdollisuudet raskaiden aseiden käyttöön, tarve, korvikeaset, rs-aseosastojen oto-tehtävät*, yleisen komentajakurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1955, T 26077/1/i/24, KA.

Skog, Tapio: *Taistelussa olevan prikaatin ja vihollisen selustaan suunnitelluksi jätettävän prikaatin toimintamahdollisuudet ja järjestely niiden toteuttamiseksi*, esiupeeerikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1973, T 26077/1/741, KA.

Skyttä, Veijo: *Sissitoiminnan järjestelyt Suomenlinnan Rannikkoalueella avovesikauden aikana sovellutusesimerkein valaistuna*, esiupeeerikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1969, T 26077/1/515, KA.

Sorvali, Ari: *Kiväärikomppanian mahdollisuudet aloittaa sissitoiminta sen jäätyä määrävahvuinen materiaali hallussaan vihollisen selustaan*, jalkaväen kapteenikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1979, T 26077/1/1312, KA.

Suhonen, Pekka: *Sissiosastojen muodostaminen ja toiminnan valmistelut prikaatin toimissa korpiolosuhteissa*, esiupeeerikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1961, T 26077/1/i/54, KA.

Susineva, Juhani: *Erillispataljoona 17:n sissitoiminta tärkeimpine tuhoamisiskuneen Sallan-Märkäjärven-Pyhätunturin alueella talvisodan aikana*, esiupeeerikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1979, T 26077/1/1392, KA.

Talamo, Juhani: *Ivalon ja Sodankylän väliselle tieosuudelle talviolosuhteissa sissitoimintaan joutuvan reserviläisistä muodostetun jääkäripataljoonan omakohtaiset valmistelutoimenpiteet (materiaaliset valmistelut, koulutus yms) ottaen huomioon, että valmisteluihin on käytettävissä noin yhden viikon aika*, esiupeeerikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1970, T 26077/1/611, KA.

Taskila, Kauko: *Ryhmä Talvelan Osasto A:n sissitoiminnasta saatavat kokemukset*, jalkaväen kapteenikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1973, T 26077/1/705, KA.

Taskinen, Aarte: *Suurten sisävesistöalueiden hyväksikäyttömahdollisuudet sissitoiminnassa*, esiupeeerikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1967, T 26077/1/349, KA.

Tiili, Kauko: *Tykistön mahdollisuudet tukea sissiosastoa*, esiupseerikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1958, T 26077/1/i/43, KA.

Tiitola, Jouni: *Ajan ja toiminta-alueen tarve kivääripataljoonan siirtyessä sissitoimintaan*, jalkaväen kapteenikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1968, T 26077/1/364, KA.

Tiittanen, Kari: *Sissisodan johtamisen vaatimusten huomioon ottaminen sotilaspiirin ra- ja sa-organisaatiossa*, esiupseerikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1975, T 26077/1/891, KA.

Tiittanen, Raimo: *Kivääri-, sissi- sekä panssarintorjuntakoulutuksen seuranta ja tulosten mittaaminen joukko-osastoissa*, esiupseerikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1981, T 27011/1/1595, KA.

Toivonen, Olli: *Sissikomppanian toiminta n. 50 km:n pituisen erämaa-alueen lävistävän vihollisen selustan huoltotien liikenteen estämiseksi talviolosuhteissa*, jalkaväen kapteenikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1965, T 26077/1/84, KA.

Tuomainen, Kari: *Reservinä toimivan rajajääkärikomppanian mahdollisuudet ja edellytykset vastassissitoimintaan*, jalkaväen kapteenikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1970, T 26077/1/557, KA.

Törmi, Jaakko: *Millä keinoin sissit saadaan oikea-aikaisesti toimintakohteisiinsa taaempien vihollislaitteiden ja joukkojen tuhoamis- ja lamauttamistehtäviä varten omien joukkojen hyökätessä*, esiupseerikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1958, T 26077/1/i/29, KA.

Uosukainen, Toivo: *Tyydyttävän sissikoulutuksen vaatimat harjoitusaiheet ja tuntimäärät varusmiesten perus-, erikois- sekä kertaus- ja sotaharjoituskaudella*, jalkaväen kapteenikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1969, T 26077/1/461, KA.

Utela, Eero: *Nykyinen lentokalustomme sissitoimintaa auttamassa, mahdollisuudet ja käyttöperiaatteet (myös helikopterin käytön mahdollisuudet)*, yleisen komentajakurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1955, T 26077/1/i/19, KA.

Vaalama, Erkki: *Tilapäisen sissiosaston, vahvuudeltaan n. komppania, irrottaminen ja toimintaanpano taistelussa olevasta prikaatista*, esiupseerikurssin oppilasupseeritutkielma

vuodelta 1959, T26077/1/i/49, KA.

Varanka, Eskil: *Sinkoaseiden tarve ja käyttömahdollisuudet sissipataljoonassa*, esiupseerikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1960, T 26077/1/i/52, KA.

Vehmas, Sakari: *Sissitoiminta aukeamaastossa (eteläinen rantamaa)*, jalkaväen kapteenikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1969, T 26077/1/433, KA.

Vesanen, Keijo: *Sissikoulutuksen tarve ja järjestäminen kivääri- ja jääkärikomppaniassa koulutusratojen käyttömahdollisuus huomioon ottaen*, jalkaväen kapteenikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1967, T 26077/1/291, KA.

Vornanen, Pentti: *Sissiosaston toiminta vihollisen selustassa esimerkein valaistuna*, yleisen komentajakurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1954, T 26077/1/i/10, KA.

Väisänen, Yrjö: *Tunturialueella toimivan sissiosaston huollon järjestelyt*, jalkaväen kapteenikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1969, T 26077/1/486, KA.

Välimaa, Olavi: *Sissiosaston toiminnan jaottelun – valmistelu, toiminta-alueelle siirtyminen, vihollisen väistäminen, aktiivinen toiminta, omalle puolelle paluu – ajallinen arviointi*, esiupseerikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1959, T 26077/1/i/51, KA.

Wahl, Seth: *Sissi- ja piilotulenjohdon järjestely prikaatin vastuualueella*, esiupseerikurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1967, T 26077/1/263, KA.

Ylirisku, Otto: *Sissipataljoonalle annettavaksi soveltuvien tehtävien luettelo viivytyksessä ja hyökkäyksessä; toiminta-alueen laajuus: keskitetyn ja hajotetun toiminnan esiintymisvaihtelu*, yleisen komentajakurssin oppilasupseeritutkielma vuodelta 1955, T 26077/1/i/12, KA.

Kadettikoulun kurssien tutkielmat

Ahlholm, Jorma: *Venäläisten sissiprikaatin tuhoaminen Pieningän saloilla 1942*, kadettikurssin opinnäytetutkielma vuodelta 1967, T 27127/Hja 2/182, KA.

Autio, Matti: *Komppanian johtaminen sissitoiminnassa*, kadettikurssin opinnäytetutkielma vuodelta 1969, T 27127/Hja 39/356, KA.

Haili, Lauri: *1./Er.P 10:n (komppania ”Pössin”) sissitoiminnasta saatavat kokemukset Tolvajärven–Aittojoen taisteluissa 10.12.1939–28.2.1940*, kadettikurssin opinnäytetutkielma vuodelta 1973, T 27127/Hja 4/495, KA.

Harviainen, Juhani: *Kiväärikomppanian muodostaminen ja varustaminen sissikompaniaksi talviolosuhteissa tapahtuvaa sissitoimintaa varten*, kadettikurssin opinnäytetutkielma vuodelta 1972, T 27127/Hja 4/453, KA.

Heinilä, Harri: *Eristettynä taistelevan kiväärikomppanian mahdollisuudet siirtyä sissitoimintaan*, kadettikurssin opinnäytetutkielma vuodelta 1970, T 27127/Hja 3/359, KA.

Hovi, Kari: *Kiväärikomppanialle annettava pioneerikoulutus komppanian valmistautuessa alueelliseen sissitoimintaan*, kadettikurssin opinnäytetutkielma vuodelta 1971, T 27127/Hja 4/459, KA.

Juntunen, Seppo: *Kiväärikomppanian viikon kestävän ampumaleirin ja sissiharjoituksen huollon vaatimat toimenpiteet*, kadettikurssin opinnäytetutkielma vuodelta 1977, T 27127/Hja 44/611, KA.

Kalmari, Kai: *Sissitoiminnassa olevan kiväärikomppanian koottu hyökkäys vihollispatteriston, A2 keltainen, tuliasemia vastaan*, kadettikurssin opinnäytetutkielma vuodelta 1983, T 27127/Hja 9/846, KA.

Kaukanen, Jaakko: *Venäläisen sissiprikaatin tuhoaminen Seesjärven länsipuolella 1942 erityisesti sissi- ja vastasissitoiminnassa saatujen kokemusten kannalta tarkasteltuna*, kadettikurssin opinnäytetutkielma vuodelta 1978, T 27127/Hja 20/659, KA.

Kekäläinen, Eino: *Alueelliseen sissitoimintaan määrätyn kivääripataljoonan viestihuollon valmistelut ja suoritus*, kadettikurssin opinnäytetutkielma vuodelta 1967, T 27127/Hja 43/no:tta -15, KA.

Kiiskinen, Osmo: *Sissikomppanian hyökkäys huoltokeskuksen tuhoamiseksi sovellutus-esimerkein valaistuna*, kadettikurssin opinnäytetutkielma vuodelta 1969, T 27127/Hja 2/302, KA.

Kinnunen, Eero: *Sissitoiminnan järjestelyt Joutsijärven–Märkäjärven taisteluissa vv 1939–1940*, kadettikurssin opinnäytetutkielma vuodelta 1975, T 27127/Hja 20/546, KA.

Korhola, Pekka: *Sissiosaston hyökkäysmahdollisuudet vihollisen esikuntaa vastaan*, kadettikurssin opinnäytetutkielma vuodelta 1973, T 27127/Hja 4/477, KA.

Korhonen, Toimi: *Eräitä havaintoja ja kokemuksia Talvi- ja Jatkosodan aikaisesta sissitoiminnasta*, kadettikurssin opinnäytetutkielma vuodelta 1967, T 27127/Hja 19/191, KA.

Lahti, Jouni: *Kahden viikon sissitoimintaan valmistautuneen kiväärijoukkueen käyttöperiaatteet vihollisen selustassa sovellutus-esimerkein valaistuna*, kadettikurssin opinnäytetutkielma vuodelta 1980, T 27127, Hja 7/738, KA.

Laukka, Tom: *Sissitoiminnassa olevan kiväärikomppanian peitteistöt ja paikantamismenetelmät*, kadettikurssin opinnäytetutkielma vuodelta 1976, T 27127/Hja 5/573, KA.

Luotola, Hannu: *Sissien käyttämät väijytysmenetelmät Vietnamin*, kadettikurssin opinnäytetutkielma vuodelta 1970, T 27127/Hja 20/389, KA.

Mattila, Jarmo: *Sulutteiden käyttö sissitoiminnassa vihollisen liikenteen häirinnässä*, kadettikurssin opinnäytetutkielma vuodelta 1967, T 27127/Hja 2/137, KA.

Mikkonen, Martti: *Varusmieskoulutuksessa huomioitavat seikat sissitoimintaan tarkoitettuista tilapäismiinoista*, kadettikurssin opinnäytetutkielma vuodelta 1979, T 27127/Hja 6/697, KA.

Natri, Kaj: *Vihollisen selustaan sissitoimintaan jätettävän kiväärijoukkueen huollon tarve ja järjestelymahdollisuudet viikon taistelua varten sovelletusesimerkkinä käsiteltynä*, kadettikurssin opinnäytetutkielma vuodelta 1974, T 27127/Hja 4/501, KA.

Pajuniemi, Esko: *Kevytsinkojoukkueella vahvennettu kiväärikomppania sissitoiminnassa*, kadettikurssin opinnäytetutkielma vuodelta 1969, T 27127/Hja 2/303, KA.

Rinnevaara, Pekka: *Sissiosaston johtajan henkilökohtaisten ominaisuuksien vaikutus menestyksellisen taistelutoiminnan suorittamiseen*, kadettikurssin opinnäytetutkielma vuodelta 1973, T 27127/Hja 39/499, KA.

Sorvali, Ari: *Huollon järjestelyt viiden vuorokauden sissiharjoituksessa*, kadettikurssin opinnäytetutkielma vuodelta 1974, T 27127/Hja 44/535, KA.

Suomela, Ilkka: *Sissikomppanian taistelukunnon ylläpitäminen vihollisen selustassa*, kadettikurssin opinnäytetutkielma vuodelta 1967, T 27127/Hja 1/124, KA.

Vehkomäki, Leo: *Syvälle vihollisen selustaan pudotetun sissijoukkueen toiminta tiedustelu-tehtävissä*, kadettikurssin opinnäytetutkielma vuodelta 1967, T 27127/Hja 1/125, KA.

HENKILÖHAKEMISTO

A

Aaltonen, Reino.....	200
Aakkula, Antero	167
Adaridi, Karl.....	12, 18, 19, 29, 63, 78, 83, 89, 90, 92-96, 110, 112, 113, 116, 147, 439
Aho, Juho.....	136
Ahonen, Georg.....	219, 259, 260
Airo, Aksel	169, 171, 172, 183
Aro, Matti	414
Aulaskari, Pentti	371
Autti, Lauri	371, 372
Avela, Martti.....	220, 243, 275

B

Barka, Hannibal	13
Bergholm, Frans.....	371, 372
Bonaparte, Napoleon.....	14, 17, 19, 24, 106

C

Castrén, Erik.....	191
Clausewitz, Carl von	14, 18, 20, 21, 22, 23, 49, 106

D

Doughty, Robert A.....	70, 71
Dzeržinski, Feliks	108

E

Ehrensward, Carl August.....	168
Engels, Friedrich	106
Eronen, Arto.....	398, 399

F

Fredrik Suuri	14
Frunze, Mihail.....	108
Fuller, John Fredrik Charles (J. F. C.).....	81

G

Ganander, Kristfrid.....	42
Gerich, Paul Bruno von	85, 89-92, 95, 96, 99, 113
Giap, Vo Nguyen	66
Gorbatshov, Mihail.....	441
Grünn, K. V.....	85, 143
Guevara, Ernesto (Che).....	66, 284

H

Haahti, Usko Sakari	168-171, 183
Haanterä, Lauri	210
Haapajärvi, Teo	379, 397
Hagelberg, Kaj.....	272, 274-278, 280
Hannila, Matti.....	274
Hannila, Toivo.....	220
Hannula, Erkki.....	87
Hannula, Joose Olavi (J. O.).....	20, 21, 29
Hattunen, Eero.....	412
Heinrichs, Erik	215, 216
Heiskanen, Kaarlo Aleksander (K. A.)	186, 194, 195, 207, 208, 239, 241, 262
Heiskanen, Raimo.....	131, 132, 276
Henttinen, Jussi.....	335
Hietavalkama, Ilpo.....	335
Hiltula, Paavo	372
Honkanen, Ilmari	160
Huhtala, Olavi.....	185, 186, 194
Hägglund, Gustav	335
Häkkinen, Sulo.....	129, 132, 135-137, 140
Hämäläinen, Paavo	142, 147

I

Ignatius, Hannes	12, 19
Iisakkala, Ari-Ilmari.....	359-361, 372, 386, 439
Ilkama, Keijo	270, 271
Ilmola, Ilkka	397, 398, 407, 409, 410
Ilmola, Paavo.....	44, 58, 219, 220-222, 264, 293, 294, 299, 346, 380, 439

J

Jokela, Olavi	279
Jouko, Petteri.....	30, 31, 58
Junttila, Paavo	377, 378, 380
Järventaus, Jorma.....	25, 272, 299
Järvinen, Yrjö Aleksis (Y. A.)	130-132, 160, 161, 163

K

Kaakinen, Olavi.....	217, 220
Kalima, Jalo	42
Kallio, Kaiju.....	261, 285
Kalpamaa, Heikki.....	64, 397, 398, 405, 408, 411, 412, 414, 415, 439
Kanninen, Ermei.....	276, 289, 292, 295, 299, 301, 303, 304, 306, 321, 322, 349, 355, 378, 379, 381-384, 389, 416, 439
Kantakoski, Pekka	68
Karanko, Väinö	118, 128, 133
Kare, Risto	295, 299
Karhunen, Osmo.....	243
Karhunen, Veikko Evert.....	133, 153, 225, 226, 228, 229, 258, 271, 439
Karjalainen, Mikko	30, 158
Karvinen, Jukka.....	334
Kaskeala, Pauli.....	326, 327
Kato, Markus P. (alias Arvi Korhonen)	198, 199, 200
Katona, Raimo	419, 421
Keinonen, Yrjö	39, 301-304, 355
Kekkonen, Urho	57-59, 61, 192, 305, 350
Kemppi, Jarkko	68
Keränen, Pertti	412
Kesseli, Pasi.....	17
Kiparsky, Valentin	42

Koivisto, Aarno.....	372
Kontiopää, Björn.....	201, 202, 216
Koppinen, Risto	400
Koppinen, Veikko... 16, 31, 39, 63, 64, 67, 68, 220, 252, 257-263, 264, 265, 267, 280, 281, 283-295, 299, 301-303, 306, 310, 317-319, 329, 331-333, 336, 338, 360, 391, 392, 395-400, 437, 439	
Korhonen, Arvi (alias Markus P. Kato).....	198, 199
Korhonen, Unto	220
Korpi, Viljami.....	16, 67, 286, 288
Koskelo, Heikki	419, 421
Krogerus, Holger.....	238
Kuismanen, Into.....	228
Kukkonen, Erkki	217
Kuoppa, J.	148, 149
Kurenmaa, Arvi.....	274
Kuusisto, Reijo.....	371
Kylliäinen, Pietari Niilonpoika.....	15
Kytölä, Toivo	292, 295, 299

L

Laajaniemi, Reino	374, 391
Laatikainen, Taavetti	157
Lappalainen, Niilo.....	376
Lauerma, Matti	26, 27
Lavento, Arto.....	326, 327
Lehti, Taisto Olavi (T. O.)	293, 331, 332
Lenin, Vladimir Iljitš.....	66, 106
Leskinen, Urho.....	219
Liddell Hart, Basil Henry.....	81
Lindberg, Carolus	104
Lopmeri, Olavi	313, 316-322, 329, 357, 362, 439
Lukkari, Matti	170, 173
Lumme, Kokko.....	135
Lyly, Pentti	360-362
Lönnrot, Elias.....	42

M

Magnus Gothus, Olaus	15
Mannerheim, Carl Gustav Emil (C. G. E.)	169, 171, 181, 182

Manninen, Ohto	30
Maristo, Johan.....	170
Marttina, Paul (Pauli).....	164, 165, 167
Marttinen, Alpo	10, 167, 252
Marx, Karl	106
Matikainen, Unto.....	201-203, 216, 221, 252, 255
Maunula, Aatos	332
Mikkonen, Matti.....	405, 406, 408, 412, 414

N

Naapuri, Eero	219, 221
Newton, Isaac.....	24
Nihtilä, Rainer.....	174
Nihtilä, Valo.....	116, 119, 120, 168, 170-174, 185, 217, 246, 247, 252, 439
Nordgren, Valter.....	127, 130
Nurmi, Niilo.....	200, 201, 218, 219
Nuutilainen, Otto.....	299, 301

O

Oinonen, Väinö Johannes (V. J.).....	22, 233, 256, 257
Olkkonen, Hannes	20, 96-99, 113

P

Paakkinen, Juhani	391-398, 414, 427, 439
Paasikivi, Juho Kusti (J. K.)	183, 191, 192, 196
Pajula, Jukka	371
Palmén, Niilo.....	397
Palokangas, Markku.....	188
Penttilä, Eino	140
Piiroinen, Raimo.....	327
Platan, Viktor	220
Poikolainen, Ahti	298, 299
Poppius, Uolevi.....	215
Pullinen, Jorma	371
Puroma, Albert.....	283

Pärssinen, Antero.....	304
Pöyhönen, Kauko.....	217

R

Raappana, Erkki.....	199, 206, 207
Rantanen, Leo.....	238, 322
Rastas, Kaino.....	158, 159
Rautonen, Maunu.....	326
Ribbentrop, Joakim von.....	181
Rissanen, Touko.....	332
Roth, Jacob (Johan).....	15, 87
Roudasmaa, Stig.....	301-304
Ruutu, Juhani.....	291, 349, 356, 357, 363-366, 397, 439
Rybakov, N. Y.....	191, 192
Rylkin, G.....	109
Ryti, Risto.....	181
Räsänen, Kauko.....	322

S

Saarelainen, Yrjö Erkki (Y. E.).....	127, 133
Saarenheimo, Klaus.....	334
Salmela, Väinö.....	299, 301, 328
Salminen, Pertti.....	57, 58
Salmio, Aatto.....	295, 299
Salonen, Olavi.....	298, 299
Santavuori, Martti.....	22
Sauramo, Leo.....	209-211
Savolainen, Aapo.....	403
Savonenkov, Grigor.....	189
Savukorpi, ("eversti").....	16, 17, 288
Savunen, Aatos.....	219, 221, 222, 331-333
Seppälä, Helge.....	252, 392, 395
Seppänen, Esa.....	67, 331, 333, 382, 383, 391-393, 398, 399
Setälä, Erkki.....	235, 236, 243, 276, 290, 299
Sihvo, Aarne.....	191, 192, 212, 222, 226
Sihvo, Sami.....	274-278, 280, 335
Siilasvuo, Ensio.....	306
Siiskonen, Veli-Matti.....	276
Simelius, Sakari.....	217, 275, 290, 298, 300, 303, 305, 312, 319, 322

Simojoki, Niilo.....	365, 366
Sirkkanen, Simo.....	275, 295, 299, 301
Sisto, Mikko.....	329
Skog, Emil.....	191, 192
Sovijärvi, Eljas-Veli.....	132
Spoof, Karl Johan.....	15, 87
Stalin, Josif.....	108, 151
Stewen, Martin.....	168
Suhonen, Martti.....	276
Suontausta, Tauno.....	191
Susi, Sulo.....	174, 247
Sutela, Lauri.....	380
Suvanto, Kari.....	414
Suviniemi, Jukka.....	275

T

Talvela, Paavo.....	121, 122
Tapola, Kustaa Anders (K. A.).....	186, 194-196, 224, 228, 229
Tara, Erkki.....	129
Tiainen, Vilho.....	299, 301
Tiainen, Olli.....	15, 87
Tiilikainen, Heikki.....	289
Tikka, Seppo.....	414
Tingsten, Lars.....	84
Tse-tung (Zedong), Mao.....	66, 252, 253
Tuhatsjevski, Mihail.....	109
Turpeenniemi, Paavali.....	334
Tuunainen, Pasi.....	167
Tynkkynen, Vesa.....	22, 23, 31, 37, 57, 58, 78, 80-82, 157, 158

U

Uitto, Sulo.....	167
------------------	-----

V

Vaala, Kaarlo.....	236
Wahren, Carl Gustaf.....	121
Vallimies, Terho.....	301, 302
Valtonen, Olavi.....	275

Vehniäinen, Hannes.....	137, 146, 148, 149
Vesainen, Pekka Antinpoika (Juho).....	15, 432
Viita, Raimo.....	379, 419
Viljamaa, Jurkka.....	391, 393
Viljanen, Tauno Viktor (T. V.).....	129, 161, 210-212, 289, 290, 294
Vinari, Martti.....	219, 220
Visuri, Pekka.....	58, 188, 289
Volanen, Väinö.....	128, 129, 136, 143, 439
Voroshilov, Kliment.....	109
Välimaa, Leevi Kalervo (L. K.).....	22, 47, 203, 204, 322, 348, 349
Väänänen, Aksel Olli (A. O.).....	133

Y

Ylirisku, Otto.....	322
---------------------	-----

Ö

Öhquist, Harald.....	216
----------------------	-----

Rajakoulun sissi-
partio ylittää tien
Immolan harjoitus-
maastossa.

Maanpuolustuskorkeakoulu
Sotahistorian laitos
PL 7, 00861 Helsinki
Suomi › Finland

Tel. +358 299 800
www.mpkk.fi

ISSN 1456-5196
978-951-25-2548-5 (PDF)